M. BIRŽIŠKA

VILNIAUS REIKALU AMERIKOS LIETUVOJE

SPAUDOS FONDAS

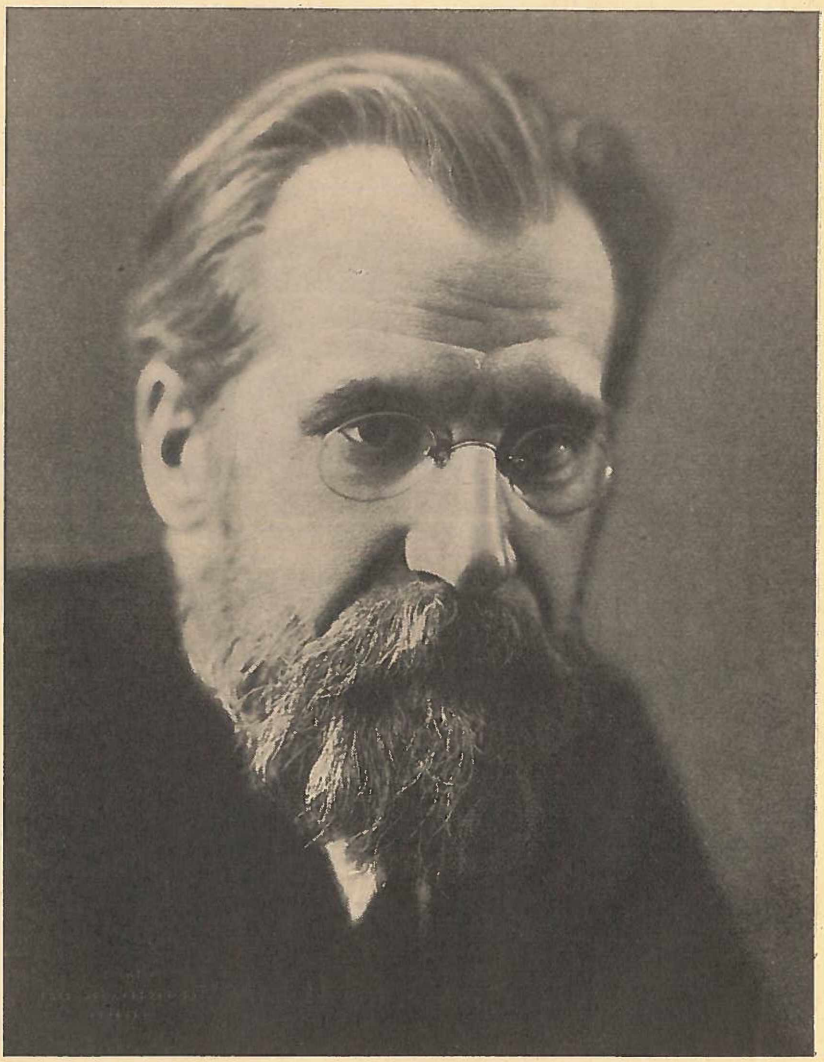

Prof. Mykolas Biržiška (Chicagos Stankūno nuotrauka).

M. BIRŽIŠKA

VILNIAUS REIKALU AMERIKOS LIETUVOJE

S P A U D O S F O N D A S

KAUNAS — 1940 M.

Spaudė sp. „Viltis“, Kaunas, Maironio 3, tel. 23363.

PRAKALBA

Nors dar 1931—1932 m. „Mūsų Vilniuje" esu išspausdinęs savo „Vilniaus reikalu Amerikos Lietuvoje" ir jau tuomet buvau raginamas, ypačiai amerikiečių, skyrium išleisti tuos savo kelionės pastebėjimus, bet jų išleidimo reikalas nusitęsė ligi pat šių metų. Iš pradžių nespausdinau dėl priežasčių, kurias esu pažymėjęs paskutiniame šio rašinio skyriuje. Paskui nesirado leidėjų aiškiai nepelningam dalykui lėšų skirti. Tik dabar, turint savų neišlygintų rokundų su „Spaudos Fondu", pavyko su juo susitarti taip, kad mano rašinio išspausdinimas nebūtų jam nuostolingas; taip bent tikiuosi.

Tiek metų praėjus nuo mano kelionės šis rašinys lyg ir būtų pasenęs. Rašant vis teko dabar žymėtis: tas jau miręs ir pan.; kitiems tokios pastabos nė nežymėjau, nenorėdamas verstis lyg dideliame kapinyne... Ir daug kas mūsų Amerikos Lietuvoje per tiek laiko bus, žinoma, gerokai pasikeitę. Tačiau vis dėlto, manau, šis rašinys, ištrauktas iš laikraščio, gali būti naudingas, kaip istorijos medžiaga Amerikos lietuvių santykių su Lietuva ir jos reikalais raidai nušviesti, ypačiai mūsų išeivių santykiui su Vilniaus reikalu vaizdžiau parodyti ir giliau suprasti. Antra vertus, mūsų kovų dėl Vilniaus išvadavimo iš Varšuvos okupacijos istorijoje VVS veikla suvaidino savo vaidmenį, o toje veikloje mano kelionė į Jungtines Valstijas sudaro tam tikrą, bent jai efektingą momentą. Atgavus bent dalį to krašto, dėl kurio mes kovojome ir kurį tebesiekiame, ir jau visų pirma tą išsvajotą mūsų Vilnių, neprošalį bus prisiminti ir kaikuriuos tos kovos etapus: kur klydome, kur sveikai galvojome, kaip svajojome, kur abejojome. Tik perdaug negalvokime čia apie tai, kaip darė ar sakė įkyriai vis primenamas šio rašinio autorius, bet kaip ir kuo reiškėsi Amerikos lietuvių visuomenė Vilniaus reikalu ir ką jai čia teikė VVS.

Leisdamas dabar šį rašinį sunkiose įtempto Vilniaus darbo sąlygose, negaliu jo taip išlyginti turinio ir formos atžvilgiu,

kaip jis kad būtų to reikalingas. Tad pasitaiko ir pasikartojimų ir stiliaus bei rašybos neišlyginimo. Kai kur ir pats drįsau atšokti nuo įprastinės rašybos ar bendrinės raštų kalbos, stengdamasis kiek prisiartinti prie amerikiečių, sakyčiau, tarmės ar šiaip pamėgęs kurią rečiau vartojamą kalbos formą, gal ir rašyboje kiek pasauvaliaudamas...

Turiu dar pasiaiškinti dėl čia dedamų nuotraukų. Jų nededu ne tik tiek, kiek būtų reikėję, bet ir tik pusę tų, kurias „Mūsų Vilnius" buvo įdėjęs. Kaikurios buvo permenkos kartoti, o ir teko šiuo metu mums susitraukti. Todėl gavome atsisakyti nuo dangoraižių ir kitų Amerikos „pramonių", o kas dar svarbiau — nuo daugelio malonių ir reikšmingų tautiečių atvaizdų. Jei tuo būdu būsiu ką nenoromis nuskriaudęs ar bent užgavęs, nuoširdžiai atsiprašau.

Myk. Biržiška

Vilnius. 1940. V. 31.

I. PRIEŠ VAŽIUOJANT.

Vilniui Vaduoti Sąjunga savo įstatuose aiškiai sau įsirašė stengiantis suderinti visos lietuvių tautos kovą dėl Vilniaus krašto, tad, tik dar (1925 m.) įsikūrusi, neleido iš akių ir Amerikos lietuvių kolonijų, jųjų veikimo Vilniaus kovos srityje ir reikalo jį derinti su VVS ir visos Lietuvos Vilniaus darbo kryptimi. Tačiau organizacinis VVS darbas pačioje Lietuvoje tiek ėmėsi sau Sąjungos pajėgų ir laiko, jog per keleris pirmuosius metus nebuvo galima rimčiau galvoti apie gyvą jos darbo kontaktą su amerikiečių veikimu ir noroms nenoroms čia tenkintasi gan palaidžiais ryšiais. Visoje Amerikoje tebuvo įsteigtas, kun. Mikšio rūpesniu, vienas vienintelis VVS skyrius Pennsylvanijos Shenandoaho mieste. Tik Sąjungos organizacijai jau sustiprėjus ir išsiaiškinus bei griežčiau sau nusistačius veikimo kryptį, pagaliau pačiai Sąjungai visuomenėje sau iškovojus reikiamo autoriteto, VVS drįsta ir amerikiečiams aiškiau pasireikšti.

Juk pats VVS steigimo sumanymas priklauso amerikiečiams: jį parvežė iš Amerikos ir įgyvendino kun. Fab. Kemėšis, kuris veikliai dalyvauja Sąjungos darbe ir 1930 m. visuotiniojo suvažiavimo yra pakeltas jos garbės nariu. Jo keliamą reikalą — Sąjungai griežčiau susirišti su Amerikos lietuviais — ypatingai ėmė remti Centro Komiteto narys inžin. B. Sližys, komitetan įėjęs 1928 m. Jis iškėlė ir primygtinai reikalavo įvykdyti sumanymą — pasiųsti ką Amerikon Sąjungos tikslų skleisti, bet ne aukų rinkti. Sąjungos reikalų vedėjas ir „Mūsų Vilniaus" redaktorius V. Uždavinys 1929—1930 m. gavo užmegzti su Amerikos veikėjais ryšius laiškais ir išaiškinti, kiek tikslinga būtų VVS ten kurtis ir Sąjungos darbuotojams tuo reikalu ten vykti. Dar 1930 m. pavasarį ėmė aiškėti, jog Amerikos dirva VVS darbui jau brinksta, tik besiartinanti vasara palaikyta tam netinkamu metu. Rudenį Vytauto Didžiojo me-

tų tautinis darbas taip įsiūbavo Amerikos lietuvių kolonijas, jog patys amerikiečiai mus raginte ragino ką nors jiems pasiųsti. Visuotiniajam VVS susirinkimui patvirtinus Centro Komiteto darbo kryptį, nusistatyta tuojau siųsti kurį nors Sąjungos darbuotoją Amerikon.

Netiesą skelbia Berlyno „Kova" 1931 m. vasario 5 d. Nr. 3(6), jog „Amerikos lietuviai fašistai" protestavę prieš dr. Purickio ir V. Uždavinio kandidatūras šiai kelionei: VVS nei neužsiminė amerikiečiams apie šias „kandidatūras"*) ir iš viso pasiuntė tą savo atstovą, kurį pati norėjo. Taip pat prasilenkia su tiesa tas pats „Lietuvos socialdemokratų"(?!) laikraštis, prasimanydamas Sąjungos atstovo siuntimo tikslą esant „pašienauti dolerių". VVS nuo pat savo sumanymo pradžios buvo nusistačiusi Amerikoje aukų nerinkti, dėl to „Mūsų Vilniuje"[1]) ir savo pirmininko pasikalbėjimuose su Lietuvos (1931 m. sausio m. 2 d. „Lietuvos Aido" Nr. 1) ir Amerikos lietuvių (1931 m. sausio m. 27 d. Amerikos „Darbininko" Nr. 7) spaudos atstovais aiškiai pasisakė, ir jos atstovas, Amerikoje per kolonijas važinėdamas, *niekur ir niekados,* nei susirinkimuose nei pasikalbėjimuose su bent kuo, *jokių aukų neprašė.* Na, bet šito jau nei „socialdemokratų" „Kova" nei Amerikos „komunistų" „Laisvė" ar „Vilnis" nesupranta ir, turbūt, niekados nesupras!

1930 m. lapkričio mėn. savo posėdžiuose VVS Centro Komitetas svarstė ką pasiųsti. Mudu su dr. Purickiu siūlėva vieną kitą kandidatą, tik staiga prof. Z. Žemaitis ėmė ir pasiūlė mane. Toji pati „Kova", tik dar 1931 m. sausio mėn. 20 d. Nr. 2(5) kreipdamosi į mano sąžinę (jūs, plečkaitininkai, turite teisę dar savo purvinomis rankomis į mano sąžinę lįsti?!), mėgino šį pasiūlymą aiškinti „pačių fašistinių viršūnių" nusistatymu mane iš Lietuvos kurį laiką pašalinti (vadinasi, fašizmo priešą?), o vėl minėtajame Nr. 3 apšaukė mane „fašistų specu" (Amerikos „komunistai" mane tiesiog vadino „fašistų agen-

---

*) V. Uždavinys tebuvo ten pasiųstas 1936 m. *(1940 m.).*

[1]) 1930 m. lapkričio mėn. 15 d. Nr. 22 (36) „VVS Amerikoje", 1930 m. gruodžio 1 d. Nr. 23 (37) „Vilniaus vadavimo reikalai Amerikoje", 1931 m. sausio mėn. 10 d. Nr. 1 (39) „Amerikon išvažiuojant", 1931 m. sausio mėn. 20 d. Nr. 2 (40) „Prof. M. Biržiška Amerikon išvyko".

tu![2]). Palikus nuošalyje negudrius „aušrininkų“, „vilniečių“ ir gal dar kitokių Ancevičių bei Januškių korespondentų prasimanymus, o prisiminus, kuo iš tikrųjų mano kandidatūra komitete buvo paremta, tenka čia nurodyti mano dalyvavimą 1919—1922 m. Vilniaus darbe, 1925—1931 m. Vilniui Vaduoti Sąjungoj, 1928—1931 m. Lietuvių — Ukrainiečių Draugijoj, 1929—1931 m. Lietuvių — Žydų Kultūrinio Bendravimo Draugijoj, gal dar 1930—1931 m. Lietuvių Draugijoje SSSR Tautų Kultūrai Pažinti. Kitaip sakant, buvau raginamas vykti kaip žmogus, kuriam nesvetimas Vilniaus darbas ir jo šakos.

Komiteto pasiūlymas man buvo toks staigus, netikėtas, jog negalėjau čia pat ryžtis. Nors seniai svajojau Amerikoj tarp lietuvių padirbėti, bet ne Vilniaus, tik mūsų tautotyros ir literatūros reikalą turėjau galvoje, o tatai atrodė dar negreit įvyksią. Antra vertus, kad ir kitais metais teskaitysiu universitete bendruosius kursus, o šįmet esu čia laisvesnis, bet mokslo metams jau įpusėjus negalėjau pats šio dalyko spręsti. Nelengva buvo taip pat trauktis nuo pradėtų ir jau gerokai įvarytų mokslo darbų, kuriuos norėjau baigti ligi naujų mokslo metų. Turėjau taip pat gerokai pasverti savo fizines ir net nefizines jėgas: gyvenimas jau nemaža yra mane pavartęs, Amerikos kelionių tradicija lyg jau yra nustačiusi dėsnį „baltam vykti — juodam grįžti“, o ko man belaukti, ne tik lenkų ir jųjų agentų, bet ir saviškių tiek jau „komplimentuojamam“!

Tačiau viskas daug lengviau įvyko negu mano buvo laukta, abejota. Su gimnazijos, universiteto darbu pavyko susitvarkyti. Mano rašinio „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“, dėl kurio mano paimtuoju avansu „Kovos“ „aušrininkas“ labai

---

[2]) Kokie jūs, vyrai, neatsargūs: kai aš 1928 m. važinėjau į Vilniaus kraštą ir į Lenkiją, lietuvių ir lenkų visuomenė gerai suprato mano kelionės tikslą — norą patirti tikrą *lenkų visuomenės nusistatymą* dėl Vilniaus ir Lietuvos, tik tas labai nepatiko Varšuvos valdžios Holuvkoms, kurių įkvėptas Vilniaus plečkaitininkų „Pirmyn“ paskelbė mane net siūlius įduoti plečkaitininkus Voldemarui už — „išsižadėjimą Vilniaus“ (!!!) ir iš viso turėjus tamsią misiją, o dabar Berlyno „Kova“ vėl instinktyviai tas pačias mano „tamsias misijas“ prisimena; kai Varšuvos valdžios agentas Ostrovskis diriguoja Vilniaus lenkų spaudai stebėtis ir piktintis VVS pirmininko lankymusi Vilniuje ir Lenkijoje, ne kas kitas, tik toji pati „Kova“ skubinasi ir čia neatsilikti nuo savo įkvėpėjų! Na ir menki gi jūs agentėliai!

buvo susisielojęs, neatsargiai tuo įsiduodamas, jau užbaigto rinkinio paskutinę korektūrą pasiėmė prižiūrėti mano brolis (daugiau avansų aš neėmiau, tad bene būsiu tvarkoje, ponas „aušrininke"?), o „1801—1864 m. mūsų raštų chrestomatijos" bemaž įpusėjusį darbą su širdgėla turėjau atidėti ligi būsimųjų mokslo metų[3]). Darbai, darbeliai draugijose ir kitur irgi pavyko šiaip taip sutvarkyti. Dargi žmoną painformavęs apie pasiūlymą Amerikon važiuoti, išgirdau nelauktą pastabą: „Aš seniai galvoju, ko tu dar nevažiuoji Amerikon!" Kai dėl „juodinimo", geri draugai patarė tik nusispiauti — ir teisingai patarė: neskaitant tokių „Kovų", „Laisvių" ar „Vilnių", kaip nešvaraus ginklo laikraščių[4]), na ir, žinoma, lenkiškų laikraščių, nieks manęs Amerikoje keliaujant nejuodino, nieks purvais nedrabstė, nieks nešmeižė. Ar tik neperdaug buvo seniau kaltinami amerikiečiai, ar nebuvo ten, nors kiek, ir pačių „svečių nebuvėlių" kaltės — nesiimu spręsti. Viena aišku: nusistačiau važiuoti — ir nesigailiu važiavęs.

Taigi 1930 m. gruodžio mėn. 1 d. „Mūsų Vilnius" savo Nr. 23(37) jau paskelbė apie mano važiavimą, ir toji žinia per Rygą dar to pat mėnesio pradžioje pasiekė amerikiečius, ne tik lietuvius, bet ir ukrainiečius (palyg. Chicagos „Ukrainos" 1930. m. XII. 12 d. Nr. 27). Tame pat numeryje „Mūsų Vilnius" įdėjo Uve's*) straipsnį „Vilniaus vadavimo reikalai Amerikoje", kur aiškiai pasakoma:

„Nutarta siųsti atstovą ne aukų rinkti, kas jau yra amerikiečiams įgrisę" (palyg. „Kovos" „aušrininko": B. važiuosiąs „rinkti iš nedarbo nukamuotų lietuvių darbininkų dolerių" — M. B.), „bet informuoti Vilniaus klausimu ir padėti susiorganizuoti Vilniaus vadavimo darban".

---

[3]) Nežinau nė kaip savo kritikams įtikti: čia „Kovos" informatorius išvadino mane gimnazijos darbo nususintoju (po Pr. Dovydaičio, ponas socialdemokratė?), nuvalkiotų dalykų aiškintoju, ir čia pat, tuojau, verčia mane, nevykusį profesorėlį, ruošti jaunimą kovoms mokslo dirvoj!

[4]) Važiuodamas nekreipiau jokio dėmesio į nešvarios spaudos puolimus, į jokį straipsnį neatsakinėjau nei raštu nei prakalboje. Čia pateikiamuose užrašuose parodysiu visą šitokių kritikų ubagystę. „Kovos" informatorius jau kiek atskleidžiau, toliau bus kartais progos ir kitiems prachvostams užantspauduoti.

*) V. Uždavinio. *(1940 m.)*.

Tai buvo ir liko vyriausias mano kelionės tikslas, kurį betgi tuojau teko man plačiau paaiškinti ir papildyti. Pasikalbėjime su „Lietuvos Aido" korespondentu (1931. I. 2 d. „L. A." Nr. 1: „Ko prof. M. Biržiška vyksta į Ameriką"), Amerikos „Vienybės" pakartotame sausio 17 d. (Nr. 8: „Dėl ko prof. M. Biržiška atvyksta Amerikon? Tarsis su Lietuvos žydais, ukrainiečiais ir gudais"), pažymėjau:

„Kartu noriu arčiau pažinti pačius Amerikos lietuvius, jų kultūrinį gyvenimą Amerikoje, jų tarpusavio santykius. Visa tai svarbu yra mūsų Vilniui Vaduoti S-gai. Taip pat man rūpi tenai arčiau susipažinti su Lietuvos žydais, išėjusiais į Ameriką. Jie taip pat yra svarbūs Vilniui Vaduoti S-gai. Be to, Vilniui Vaduoti S-gos darbo frontas, kaip žinote, dabar išsiplečia. Todėl svarbu užmegzti artimesni santykiai ir su Amerikoje gyvenančiais ukrainiečiais ir gudais".

Kitais žodžiais tą patį nusakiau 1931 m. I. 1 d. „Mūsų Vilniaus" Nr. 1(39), str. „Amerikon išvažiuojant" (pakartota „Vienybės" Nr. 11: „Pasikalbėjimas su prof. M. Biržiška"), dar aiškiau iškeldamas du dalyku: vieną — patį darbo frontą: „Mūsų kova dėl Vilniaus vis aiškiau" nusistato „Vytauto Didžiojo tautų — lietuvių, gudų ir ukrainiečių frontu" „bendros prieš lenkų imperializmą kovos"; antrą — „ne vien iš amerikiečių spaudos ir atskirų veikėjų laiškų ar net vieno kito gan atsitiktinio apsilankymo, kaip kad ligšioliai, tik betarpiškai pažinus Amerikos lietuvių kolonijų gyvenimą — jųjų organizacijas, spaudą, vadovus, jaunuomenę — galima rimtai nustatyti bendrojo mūsų ir amerikiečių darbo gaires".

Pasikalbėjime su „Lietuvos Studento" korespondentu (1931 m. Nr. 2) teko dar pažymėti reikalą bent kiek pažinti Amerikos universitetus ir šiaip mokyklas bei jaunimą. Tatai buvo mano numatyta labiausiai atsargai, jei VVS žinios apie amerikiečių palankumą Vilniaus darbui būtų pasirodžiusios netikslios arba šiaip būtų ten jam atsiradę pašalinių kliūčių, bet ir gražiausiai pasisekus Vilniaus darbui nekartą galėjau ir „Lietuvos Studente" pažymėtąjį darbą atlikti.

Apsidraudęs visuomenės atžvilgiu, turėjau dar vienu dalyku susirūpinti. Nors ne tik „Kovos" „Lietuvos socialdemokratai" ir „Laisvės" bei „Vilnies" „komunistai", bet ir, man tik atvykus Amerikon, daugelis šiaip amerikiečių laikė mane „valdžios agentu", iki vėliau susiprato klydę, tačiau bene įdomiau-

sia, jog kaip tik valdžios žmonės labiausiai dėl mano kelionės tikslingumo pradžioje, kiti gal ir vėliau, abejojo. Prieš pat išvykdamas buvau iš Vašingtono įspėtas, kad dėl sunkių Amerikos laikų susilaikyčiau važiavęs, ir ministerių buvau raginamas šiuo sveiku patarimu pasekti. Nepaklausiau: pervėlu jau buvo trauktis, be to, negi aukų rinkti važiavau! Kai kas tikėjosi(!), jog aš negausiu Amerikos vizos; kai kuriems činauninkams nustebti — gavau bene per vieną dieną, o ministeriai sužinojo apie tai paskutiniai.

Dar viena. Prityrę žmonės spirte spyrė, tam pritarė ir kai kurie komiteto nariai, kad aš apsirūpinčiau Amerikai „partinėmis vizomis" — centrų rekomendacijomis. Apsigalvojęs neėmiau: lyg nedera nei VVS nei man pačiam; be to, dėl šitokių „vizų" bijojau laisvame krašte laisvės nustoti... Neteko gailėtis nepaėmus, nors Amerikoje pat pradžioje kai kam tas keistai atrodė. Vienintelis mano raštas tebuvo VVS įgaliojimas.

Taigi, vienu kitu dalyku apsirūpinęs, o daugiausiai neapsirūpinęs, išsirengiau kelionėn.

(„M. V." 1931. V. 20 nr. 14/52).

II. AMERIKON.

(Išvykimas iš Kauno. Kelionė per Atlantą „Bremeno" laivu. Atvykimas).

1931 m. sausio 10 d. 14 val. 30 min., arba, senoviškai, pusę trijų popiet, išvykau iš Kauno. Stotin mane palydėjo, be žmonos ir dukterų, dar Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komiteto nariai, būrelis „Aušros" berniukų gimnazijos mokytojų ir keliolika VIII klasės mokinių, o taip pat keliolika malonių pažįstamų, ypačiai tų, kuriems labiau rūpi Vilniaus reikalai. Geri žmonės aprūpino mane gėlėmis, vynuogėmis, apelsinais. Kai kas mėgino mus atminimui nutraukti, tik, kiek žinau, nuotraukos nenusisekė. Šeštadienį išvažiuodamas, atsisveikinau: „Ligi šeštadienio", sutaręs, mat, grįžti gegužės 2 d. (šeštadienį).

Ligi Virbalio palydėjo mane „Mūsų Vilniaus" redaktorius Vincas Uždavinys. Be to, tame pat vagone užėjau dar švedų Stokholman važiuojančius koncertuoti dainininkę V. Jonuškaitę - Zaunienę ir pianistą Dvarioną, o taip pat užsienio reikalų ministerijos valdininkę M. Avietėnaitę, mūsų judraus atstovo

Jurgio Savickio ten pat šaukiamą lietuvių liaudies meno parodos reikalais.

Eitkūnuose teko persėsti į kitą skyrių, kuriame važiavo dar grįžtąs Amerikon Norkus laukuviškis, išgyvenęs Chicagoje 18 metų ir vienerius metus dabar pabuvęs Lietuvoje. Iš jo pasakojimų apie savo gyvenimą Amerikoje įstrigo man žinelė, jog ten nė sykio nevažiavęs traukiniu, tik vis savo mašina.

1. Keleiviai Bremeno Loidheime. Šios knygos autorius sėdi greta storulio.

Eitkūnuose taip pat sutiko mus Baltijos (Norddeutscher) Loido, kurio laivu turėjome važiuoti, du tarnautoju, abudu lietuviškai kalbančiu, bene kuo galėsią mums padėti, bet tik Berlyne buvome tos pagalbos reikalingi ir priėjusiu ten lietuviu tarnautoju pasinaudojome, kai teko iš Schlesischer Bahnhofo keltis į Lehrter Bahnhofą.

Nors važiuodamas turėjau visą minkštą suolą, bet nekaip teišmiegojau, nes mano storulis pakeleivis griausmingai knarkė. Dieną taip pat nekaip jutaus, nes tos bekraštinės lygumos, kuriomis negalima nusikratyti skersai Prūsus važiuojant, gerokai įkyri. Lietuvoje ir Prūsuose ligi Berlyno matėme daug sniego, anapus Berlyno maža, o Bremene jo niekas dar nėra matęs; ten tik šlapia.

Bremenan atvykome sausio 11 d. apie 14 val. Važiavome, vadinasi, ištisą parą be kokios pusės valandos. Stotyje atvykusius keleivius Loido linijos tarnautojai nusivedė čia pat Loido stotin, kur palikome savo čemodanus, o patys buvome nuvežti Loidheiman, linijos įstaigon, kur, kaip antrosios klasės (kai kas turistų klasės) keleiviai, buvome apgyvendinti „Amerikos“ viešbutyje; trečioji klasė turi čia pat „Vašingtono“ viešbutį. Viešbutis kuklus, bet švarus, pusantro dolerio parai, duoda nakvynę ir valgį. Nemaža kambarių yra tamsokų, plonose sienose gan neramu, net naktį, kai atvyksta nauja keleivių partija, bet įvargus galima miegoti. Pietūs kiek įkyrūs savo vienodumu, bet neblogi. Sienose tvarkos taisyklės 9 kalbomis, kurių bent pusė bus įvairių slavų; lietuviškas skelbimas

toli gražu nepavyzdingas, vos pakenčiamas, paskendęs nosinių gausybėje. Loidheimo iškabos marguoja dar didesniu kalbų skaičiumi, tarp jų, žinoma, ir lietuvių. Pačioje įstaigoje taip pat galima susikalbėti lietuviškai su geru lietuviu Jakščiu, kuris ne tik maloniai visiems padeda, bet ir Kauno laikraščiais aprūpina.

„Bremeno" laivas dar sausio 10 d. grįžo iš Amerikos, bet tik sausio 14 d. teturėjo atgal pasukti, tad bemaž tris paras teko Bremene pagyventi. Loido įstaigos yra naujoje miesto dalyje, lyg priemiestyje. Viskas čia švaru, tvarkinga. Nė vieno policininko. Autų nedaug, o sekmadienį (sausio 11) ir žmonių čia beveik nebuvo matyt. Tik naktį girdėti gatvėje triukšmas — tramvajai, sunkieji vežimai su prekėmis, girtų (sako — anglų) jūrininkų šūkavimai ir jų mergų žviegimas. Čia pat naujos gan gražių, tik bene perdaug vienodų, butų — namelių kolonijos.

Pats Bremenas nemažas miestas: netoli 300.000 gyventojų. Ypačiai popietinėmis valandomis teko jį skersai ir išilgai išvaikščioti, nors beveik visą laiką buvo šlapia, lynojo. Nors jis ir kaizerinėje valstybėje buvo laisvas miestas ir ligšioliai didžiuojasi savomis tradicijomis („Stadtmusikantų" legenda ir pan.), bet ir prūsokiškus laikus primena kaizeriniai, hohencoleriniai ir pan. gatvių pavadinimai, ypač sunkus, slegiąs Bismarko paminklas, ir dabar jam prūsokiškų hitlerininkų netrūksta. Pats miesto burmistras yra hitlerininkas. Mačiau skelbimą, jog kažkoks „Rudolf Margies" kalbėsiąs hitleriškai. Oi Dievuli, Dievulėli, ar tik ne Margio - Margirio giminės, kuris bevelijo žūti ir saviškius iššudyti, tik hitlerininkų protėviams nevergauti, o šis, greičiausia, ir mus dėl Klaipėdos apsiputojęs keikia! Margiai, Steputaičiai prūsokams, Kirtikliai, Staniškiai, Janušaičiai lenkeliams (net Kaune Liogiai, Mikolajūnai — lenkų studentų sąjungoj!), o ir Amerikoj kiek gausiu girdėti apie mūsų išgamas angliškus padus belaižančius! Kad jūs pasikartumėt, biaurybės, savo „locnomis" rankomis virves sau susisukę!

Bremeno centras labai gražus. Bemaž kiekvieni namai kitoki. Kad ir nematyti ypatingų dangoraižių, bet nemaža ir trijų — keturių aukštų. Prie daugelio namų stiklinė veranda, atskirta nuo gatvės gražia geležine tvorele. Yra lyg palociukų

ar šiaip gražių mūro dvarelių; matyt, žmonės čia mėgsta patogiai, biurgeriškai gyventi. Gatvės lygiu akmeniu grįstos, tik kai kurios meksfaltuotos. Autobusų nematyt, tik elektros tramvajai. Dėl akmeninių grindinių ir tramvajų nemaža triukšmo, bet šiaip žmonės čia tykūs. Vieną vietą tepastebėjau taksiams stovėti, o šiaip lyg vyrauja privatiniai autai. Iš ramios Loidheimo apylinkės centran įėjus, judėjimas atrodo nemažas, bet judėjimui tvarkyti tesimatė vienas policininkas. Sankrovų languose dažnai matyti prekės pažymėtomis kainomis. Bažnyčios gražios. Iš vienos pusės senojo miesto eina Pylimų gatvė su kanalėliais, kuriuose ir gulbės plaukioja; yra ten tokių siaurų gatvelių, jog iš šaligatvio šaligatvin ne tik peršokti, bet ir peržengti gatvė nesunku.

Viešbuty pas mus marga: keli stalai vokiečių, du stalu vengrų, o mūsiškis ir labai margas — mudu su Norkumi lietuviu, grįžtąs iš Sovietų technikas amerikietis (žydas), Amerikos lenkė ir vykstanti Kūbon turkaitė. Fotografas (suvokietėjęs lenkas, bet moka ir kelis žodžius lietuviškai pasakyti, ypačiai „ačiū") nutraukė mus, kelių tautų valgančius keleivius, nuotrauką aprūpinęs šitokiuo spausdintu sentimentaliu eilėraščiu:

Wir kommen und wir gehen,
es kann nicht anders sein,
ob wir uns wiedersehen,
dasz weisz nur Gott allein.

Wir haben das gefunden,
was sich die Liebe nennt,
so bleiben wir verbunden,
ob Meer und Land uns trennt.

O paskutinis savo „Lando", prieš išvažiuojant, prisiminimas buvo sausio 13 d. vakare mane dar pagavęs žmonos laiškas iš Kauno, kurį įteikdamas senis portjeris teisingai Liebesbriefu pavadino. Nuramino jis mane ne tik dėl brangių man asmenų, bet ir dėl mano malonaus šunelio, kuris mano išvažiavimo dieną šungaudžiams buvo pakliuvęs, bet, pasirodo, nesidavė jiems į rankas ir apsigynęs susilaukė savo išganymo (išpirkimo). Bravo, Džimi: tavo šeimininkas irgi nekenčia politinių ir nepolitinių, uniformuotų ir neuniformuotų iclių!

Išvažiavimo formalumus atlikau Loido įstaigoje. Tik atvažiavus vokiečių gydytojas prispaudė mūsų laivokartėse savo antspaudą, o išvažiuojant tą patį padarė Amerikos gydytojas, pasak puslenkio tarnautojo, „amerycki doktor", taip pat vokietis[5]) — ir štai trečiadienį, sausio 14 d., atskiru Loido traukiniu per pusantros valandos nuvežė mus į Bremenhafeno uostą, kur milžinas „Bremen" sutiko mus muzika. Dar Kaune gavęs laivo planą, tuojau suradau savo numerį, čia kabina va-

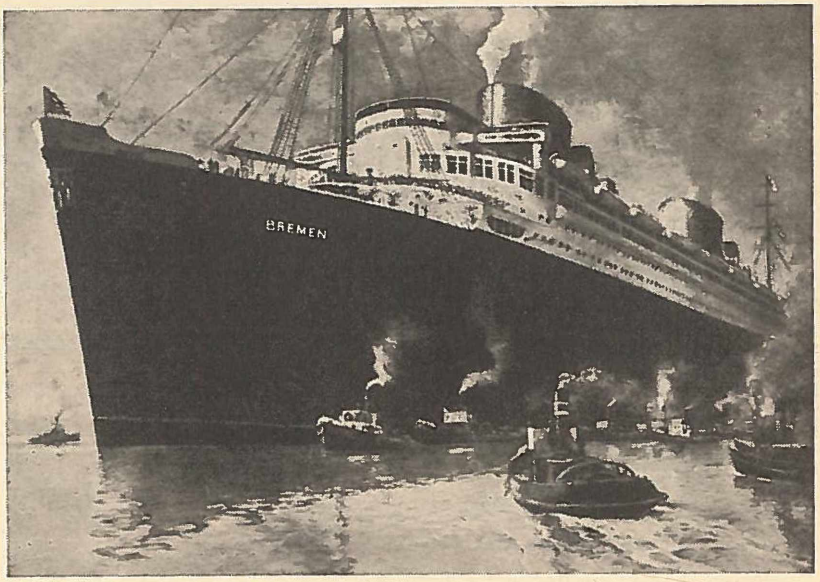

2. Atlantinis „Bremeno" milžinas.

dinamą (dviem lovom, bet kaimyno negavau, ir langeliu jūron), o ten jau buvo prieš kelias dienas iš Bremeno prisiųsti mano čemodanai. Iš pradžių neturėjau kėdės, bet numerių patarnautojas, angliškai čia steward'u vadinamas, pastebėjęs mane rašant ją atnešė.

Dar nebuvom pajudėję, kai pasibeldęs į duris lietuviškai mane pasveikino, toliau jau rusiškai kalbėdamas, Loido skyriaus vedėjas Kaune Jostas. Nors tikras bremenietis, bet karo metu patekęs rusų nelaisvėn Sibire puikiai pramokęs rusiškai,

---

[5]) Nemaloni smulkmena: iš 15 III klasės Lietuvos keleivių gydytojas sulaikė 10 dėl „gyvo" nešvarumo...

jis parodė man ne tik mano antrą klasę, bet ir pirmą, kuri nuo antros paprastai esti užrakinta, — didelę salę baliams, skaityklą, rūkyklą, šviežias gėles ir t. t. Panašiai yra pas mus (II-je), tik ne taip puošniai parengta. Laivo pryšaky yra III klasė, užpakaly jos I, toliau II ir dar toliau turistų klasė. Kiekviena klasė kelių aukštų. Mūsų klasė turi pasivaikščiojimui dengtą denį (palubę Hauptpromenadendeck), ant jo atidengtą (Oberes Promenadendeck) ir dar aukščiau saulėtoms dienoms (Sonnendeck). Žiemos kelionė daranti linijai nuostolio: iš 800 I klasės vietų tėra tik 200 užimtų, o nuostolių ji neturinti, kai bent 60% vietų yra užimtų.

Po mumis valgykla, kurioje 8—$9^1/_2$ val. ryto pusryčiai (I Frühstück), $12^1/_2$—$13^1/_2$ pietūs (II Frühstück, angl. lunch), 19—20 vakarienė. Be to, vaikščiojantiems po laivą 10—11 val. paduoda bulioną, o 16—17 val. kavą. Po pietų 14—15 val. rodomi kino paveikslai (pvz., labai gražūs Indijos reginiai), vakarais rengiami visokie „Bierabendai", „Heidelbergo vakarai" su šokiais ir t. t. Kasdien pasirodo naujas „Lloyd Post" laikraščio numeris su vokiškais ir angliškais straipsniais ir radijo telegramomis.

Laivas ėmė judėti 17 val., žadėdamas mus sausio 20 d. išryto atvežti Amerikon, bet pakeliui užeidamas Anglų Southamptonan ir Prancūzų Cherbourgan. Vakarienei sėdaus sau paskirtan stalan su keliais nepažįstamais. Vėliau paaiškėjo vienas esąs Tarybinės Ukrainos žydas akių gydytojas Rabkinas, kitas gyvenąs Paryžiuje turtingas Kaukazo žydas Berkovičius (Vilniaus Zalkindų giminietis), Loido tarnautojas vokietis dr. Švarcas ir nepaaiškėjusi poniutė, kuriai mūsų draugystė nepatiko, ir ji kitan stalan pabėgo. Šiaip keleivių daugiausia vokiečių ir Amerikos anglų, gerokai žydų, dar vienas kitas egzotikas — japonas, kinietis, indas, juodukas su žmona ir pan. Vyrauja čia anglų kalba ir net tvarka, laivo terminologija. Matyt, prisitaikoma prie įprastų amerikiečiams sąlygų. Valgant tuojau gaunama stiklinė vandens su ledu, sultingas grape fruitas (vynvaisis) ir kitokie Amerikos skonio padariniai. Kiekvienam valgymui skyrium išspausdinti valgių sąrašai dviem tekstais, vokišku ir angliškų, bet kiti valgiai jau tik ne vokiečiui ar anglui bus suprantami, kaip štai „Schaschlik po tatarski". Kartą mano kaimynai suko sau galvas, negalėdami suprasti

„vengriško“ (pasak mūsų steward'o) valgio „Kepta desra“ (ne: dešra), kuri gražiai atlaikė „riebios Lietuvos“ garbę.

Teko ir man kiek įklimpti. Pamatęs prie kito stalo kelis kunigus, pagalvojau, bene bus jų tarpe ir Amerikos lietuvių. Pastebėjau juos valgius renkant iš angliško, ne vokiško sąrašo; dar geriau! Įsidrąsinęs priėjau ir tikrai gavau amerikiečius, deja, ne lietuvius, bet vokietį ir du lenku, tikrą lenką Tomaševskį ir nutautusį gudą Alechnevičių. Lenkai pasirodė dideli Pilsudskio priešininkai. Lietuvos dalykais nesidomėjo, o tik plūste plūdo dr. Šliūpą, kuris supešdinęs Amerikos lietuvius su lenkais, suardęs gražiausią jųjų santaiką. Seniau, girdi, pasakojo man Tomaševskis, jis ir krikštijęs, ir vesdinęs, ir išpažinties klausęs lietuvius lygiai kaip ir lenkus, o dabar Šliūpas visa tai suardęs! „To ksiądz i po litewsku umie?“ naiviai užklausiau. „A to poco?“ nustebo mano kunigėlis. Na, sakau, tad nesistebėk Tamsta, jog radosi čia ir Šliūpas ir šimtai, tūkstančiai kitų, kurie šitokiu „poco“ nebuvo patenkinti ir nuo lenkų kunigų atsiskyrė! Daugiau mes nebekalbėjom apie lietuvių ir lenkų santykius, bet de omnibus rebus, o ypačiai apie bolševikus. Mat, kunigėliai patyrė mane 1925 ir 1926 m. atsilankius Tarybų Rusijoj ir verste vertė apie ją pasakoti. Mano keleiviai pasirodė neperbaisiausi tarybinės tvarkos priešininkai, daug kam lyg net pritarė, bent tam, kas mano buvo matyta ir jiems atpasakota. Tik nustojęs kelių namų Tiflise Berkovičius paryžietis griežtai sakėsi prieš komunistus ir buvo net Rabkino privengęs iki įsitikino jį esant ne komunistų agentą, tik savo specialybe tegyvenantį akininką.

Mūsų laivą, kad ir milžiną, jau ėmė supti. Mat, įplaukėme Šiaurės jūron. Atsikėlęs nuo pirmos vakarienės ėjau jau svirdinėdamas ir galvojau, kaip būtų jau mus supę, jei laivas būtų mažesnis. Po mumis galingos laivo mašinos, dėl kurių grindys ir sienos labai dreba, o ausyse, galvoje ūžte ūžia. Pro langelį buvo matyti bangos, bet ir toli pro šalį einančių garlaivių žiburiai, ir net žvaigždės danguje, nors Bremene visą laiką buvo drėgna, lytinga, paskutinis vakaras ir labai ūkanotas, o rytmetis prieš išvažiuojant apdovanojo mus pirmu sniegu ir pirma saule. Atsigulęs dėl supimo nekaip jutaus; gerklėje neskanios seilės, kurias vis teko vandeniu malšinti. Tryniaus, prausiaus, skaičiau, rašiau, bet vis negalėjau užmigti, ypačiai nusikratyti mašinų ūžimu, sienų traškėjimu. Pagaliau užmigau, bet taip

neramiai miegojau visas naktis. Vis dėlto pabudau jau be nemalonaus skonio gerklėje. Nors vėliau labiau supo, nors daugiau kaip pusė keleivių po kelias dienas nesirodė valgykloje, bet aš nesusirgau (dvi dienas akį tespaudė ir galvą skaudėjo), viską valgiau, kiek privengdamas mėsinių valgių, kuriems, tiesą pasakius, kelionėje nejutau jokio palinkimo. Pirmą kartą atsikėliau peranksti, pamiršęs, jog per 6 plaukimo dienas laikrodis kasdien buvo varomas vieną valandą atgal; grįžtant Europon, žinoma, jis buvo varomas pirmyn, tris kartus po 1 valandą, o du kartu po $1^1/_2$.

Sausio 15 d. plaukėme Lamanšu, stebėdami žalius, švelnius Anglijos ir gan staigius, šiurkštesnius Prancūzijos krantus. Sustojome Southamptone, kur prisiartino nemažas, bet „Bremenui" nykštukas „Greeting" garlaivis ir pakeitė mums dalį keleivių, o po kelių valandų pasiekėme Cherbourgą, tik sustojome prieš uostą, nenorėdami mokėti 200 dolerių, ir priėmėme nemaža naujų keleivių. Nuo šio pasukome į Atlantą. Sausio 16 d. plaukėme Golfstremu, tad buvo šilta, kad ir debesuota, bet supo gerokai; dėl supimo, mašinų girgždėjimo, laivo traškėjimo ir braškėjimo, galvą ūžė, spaudė. Sausio 17 d. kiek buvo aprimę, bet paskui apie 12 val. vėl ėmė supti, pietų metu ant stalo viskas šokinėjo ir zvimbė, o keleiviai išsislapstė kabinose. Lijo, supo ir tiesiog suko. Jūra siuto. Bangos atrodė apversiančios mūsų „laivelį". Keleiviai įbauginti mažai tesikalba; net jaunimas nustojo dūkęs. Vakarienei kėdės retežiais pritvirtintos, stalai pusiau perdalyti, kad stiklai nelakstytų.

Kadaise buvo man sunkoka rašyti gimnazijos VII klasėje „Eneidos audros aprašymą", bet dabar būčiau tai vaizdžiau parašęs. Prisimena ir garsi „Pasvaliečio daina": „Užaugau Pasvaly", kur apdainuojama išeivio kelionė per Hamburgą Amerikon ir jo baimė jūroje, matant supančias laivą „strošnias vilnis".

Bendroje salėje sėdint irgi nemalonu: tai kojas žemėn remia, spaudžia, tai verčia žmogų iš patogaus fotelio nosim žemyn. Būtų lyg jaukiau su žmonėmis, bet jie visi išsisklaidę ir pritūpę. Einame kaip vaikai: tai bėgame kelis žingsnius arba šonus užgauname, tai vėl susyk lyg kas prirakina mus prie grindų, kai laivas vilnį kopia.

Sausio 18 d. bemaž tas pat, tik keleiviai gal kiek jau apsipratę. Sekmadienis, tad turistų klasės salionėlyje parengta ko-

plytėlė, kurioj kun. Tomaševskis atlaikė mišias, vos neparvirsdamas; vokiečių kalba paskaitė Evangeliją ir pasakė trumpą pamokslą. Girdėjau, vadinasi, vokišką lenko pamokslą! Maldininkai irgi visaip balansavo, bet mišios jūrai siuntant darė ypatingai graudų įspūdį. Netrukus ir debesys ėmė kiek sklaidytis. Prisiminė Barono „Oi su malda dūšiai saldu", ir Mickevičiaus „Audros" vaizdai, kurie dar anądien žmogų taip slėgė, lyg nubluko. Galima buvo ir ant denio pasivaikščioti kad ir pašokinėjant. Pragiedrėjo. Supimas apsilpo. Jūra visiškai aprimo.

Sausio 19 d. jūra buvo rami kaip ežeras. Ligoniukai pasveiko ir išlipo naudotis oru. Jūrininkų muzika, labai smarki ir būgninga, įvairino pasivaikščiojimą. Keleiviai susirūpino formalybėmis, kurių pasirodė visokių ir ne visiems vienodai taikomų. Stevardai, matyti ir nematyti, ėmė į akis, į rankas žiūrėti, kiti ir tiesiog prisiminti. Atsisveikinimo vakarienei valgykla buvo įvairiaspalvėmis girliandomis papuošta, ir kiekvienas rado sau pūtiklį balionėliui išpūsti ir traukiklį kepurėlei ištraukti. Tad šaudė, švilpė, balionėlius svaidė apsikepurėję.

19 val. gavau mūsų konsulo Žadeikio telegramą iš New Yorko: „Sveikinu Vilniaus Kelmo atvykimą aplankyti saviškius Dėdės Samo padangėje". Vadinasi, amerikiečių žinoma, kada aš atvykstu, tad būsiu sutiktas; V. Uždavinys mušė jiems sutartą telegramą.

Tą patį vakarą pirmą kartą savo amžiuje lošiau bridžą. Mano partneriai — trys kunigai. Amerikos vokietis rodė vokiškai, abudu lenkai angliškai, o aš lenkiškai — kaž kaip susipratome, o aš net išlošiau. Beje: po vakarienės ėmė supti, mūsų vokietis sirgti, tad kas kelias minutes turėjome daryti pertrauką jam „sveikti". Turbūt visą amžių atsiminsiu tą bridžą!

Supo visą vakarą ir naktį, bet iš ryto (sausio 20 d.) išsisklaidė miglos ir debesys, supimas ėmė silpnėti ir visai pranyko. Pasirodė žuvėdros, paskui ir laivai. Papietavome valandą anksčiau. 12 valandą laivas sustojo Brooklyno akivaizdoje. Vadinasi 3.700 jūros mylių (6.850 kilometrų) neplaukėme nė 6 parų! Valio „Bremenui"!

Mane iššaukia I klasės salėn. Čia uniformuotas Amerikos vyras kreipiasi į mane lietuviškai ir praleidžia mano pasą. Tai vyresnysis inspektorius Jankauskas. Sveikina ir Loido atstovas. Kiek palaukus atvyksta konsulas Pov. Žadeikis ir

New Yorko lietuvių organizacijų atstovai: Didžiojo New Yorko Vilniui Vaduoti Sąjungos, Susivienijimo Lietuvių Amerikoj, Tautininkų Federacijos, „Vienybės“ redakcijos — apie 10 asmenų. Tarp jų matau dar Lietuvoje pažintą dr. Vencių, kun. Pakalnį, su kuriuo teko paskui tiek susiartinti, redaktorių Valaitį ir kitus. Jie palengvino man atlikti muitinės formalumus, o paskui dviem automobiliais važiuojame pas kun. Norbertą Pakalnį. Žiūriu aš į juos, jie į mane. Prisižiūrime.

(„M. V.“ 1931. V. 30 nr 15/53).

III. TARP SROVIŲ.

(Srovių nusistatymai. Tautininkai, sandariečiai, katalikai, socialistai, komunistai. Mano didieji talkininkai generalinis konsulas pulk. Pov. Žadeikis, kun. Norb. Pakalnis ir kiti).

Brooklyne buvau apgyvendintas šv. Jurgio lietuvių parapijoj pas kn. Norbertą Pakalnį (207 York St., Brooklyn, N. Y.). Duok Dieve sveikatos tam, kurs tai pasiūlė, o ypačiai tam, kurs mane priėmė! Geresnę vietą man vargu begalima buvo parinkti: nuošalusis miesto užkampis, kurio dažnai nė taksiai nežino, toli nuo tramvajų dundesio, o kas svarbiausia — malonus, vaišingas, geriausių norų ir gražios kultūros šeimininkas. Girdėjęs apie mane kaip apie trapų lepūnėlį, kažin ar labai jis buvo pradžiugęs, verčiamas šitokį nepermaloniausią svečią prisiimti! Tačiau gana buvo kartą kitą su kits kitu pasikalbėti, kai puikiai susipratova, dargi ne tiktai Vilniaus darbo srityje.

3. Lietuvos generalinis konsulas New Yorke pulk. Pov. Žadeikis.

Lietuvių kunigų Vienybės (organizacijos) pirmininkas ir veiklus katalikų akcijos dalyvis, kun. Pakalnis turi reikiamo autoriteto praktikuojančių katalikų visuome-

nėje ir moka taip pat ne tik sugyventi, bet ir varyti bendrą tautinį darbą su gerbiančiais jį laisvaisiais tautininkais. 1930 m. Didž. Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Didžiojo 500 metų sukaktuvėms minėti New Yorko apylinkių Komitete matome klebonus N. Pakalnį, C. E. Paulionį, (Elizabetho) J. Simonaitį, kunigus J. Balkūną ir P. Lekešį ir tokius tautininkus, kaip A. B. Strimaitį, dr. M. Viniką, dr. B. Vencių, J. Ginkų, A. Mikalauską, A. S. Trečioką, Ks. Strumskį, J. Valaitį. Vieni ir kiti dirbo drauge, nei vieni nei kiti nesusitrepnijo. Vytauto Didžiojo metams pasibaigus, tas pats komitetas virto Didžiojo New Yorko Vilniui Vaduoti Sąjunga, kuri pasiėmė mane savo globon.

Tos globos pačioje pradžioje ypatingai buvau reikalingas. Atvykau į kraštą, kurį iš knygų tepažinojau, o jo visuomenę dar iš spaudos ir pasakojimų. Nežinojau nei santykių nei atskirų asmenų svarumo, o kraštui ir žmonėms pažinti teturėjau tris mėnesius. Tai negalėjo būti ramios akademinės studijos, nes nuo pat pirmos dienos gavau varyti nežinomose sąlygose tarp nežinomų žmonių praktikinį Vilniaus darbą. Tad būčiau šimtą kartų suklupęs ir gal jokio darbo neatlikęs, kad ne katalikų ir tautininkų nurodymai ir talka, visų pirma kun. Norberto. Jo butas, kuriame gyvenau tris savaites ir vėliau, per kolonijas važinėdamas, nekartą įpuldavau, buvo mano darbo štabkvatiera, kurios adresu visi kvietėjai su manim susisiekdavo. Kun. Norbertas ne tik buvo mano korespondencijos priėmėjas, bet ir pats daug prirašė laiškų, išlygindamas kelią mano darbui kolonijose; man teko ligi 500 laiškų prirašyti, tik kažin ar daug mažiau ir jis bus jų prirašęs! Esu tikras, kad dėl manęs jis ir nemalonumų bus turėjęs, tik juos stengėsi nuo manęs nuslėpti.

Kitas, kuris ypatingai daug yra VVS-gai padėjęs mano kelionei įvykdyti, yra generalinis Lietuvos konsulas New Yorke pulkininkas Povilas Žadeikis. Dar Vytauto Didžiojo (1930) metais jis ragino amerikiečius (pavyzdžiui, rugsėjo mėn. per spaudą) kurti Amerikos lietuvių Vilniui Vaduoti Sąjungą. Jis ir VVS padrąsino siųsti Amerikon savo delegatą, kad tik tas būtų „visų gerbiamas visuomenės veikėjas ar veikėja". Gavęs žinių apie mano vykimą, jis tuojau pranešė apie tai spaudoje; prieš tai dar gruodžio mėn. (1930 m.) Amerikos lietuvių ir ukrainiečių spaudon buvo apie tai iš Rygos patekusi neaiški žinia. Atvykęs radau konsulate (Consulate General of

Lithuania, 15 Park Row, New York, N. Y.) jau kiek iš įvairių vietų kvietimų atsilankyti, vėliau ir daugiau jų ten gauta. Konsulato adresas buvo man labai naudingas. Pats konsulas, gal nemažiau už kun. Pakalnį, ypačiai prieš man atvykstant ir kurį laiką jau atvykus, bus laiškų pirašęs mano kelionei palengvinti. Jo patarimai buvo labai sveiki — žmogaus, kuris nebe pirmi metai pažįsta Amerikos lietuvių visuomenę ir jos atskirus veikėjus. Vis dėlto, būdamas laisvas visuomenininkas ir nepratęs valdžios, kad ir tokių malonių jos atstovų, kaip pulk. Žadeikis, nurodymais vadovautis, darbą pavariau savarankiškai, gal net kiek savotiškai, tik kelią radau jo ir kitų man gerokai išlygintą.

Konsulatan kai kada įpuldamas, sekiau Amerikos ir Lietuvos spaudą; ėmus važinėti, paskui sunkiau buvo ją sekti, taip, jog daugelį straipsnių ir korespondencijų apie savo kelionę tepaskaičiau grįžęs iš Amerikos Lietuvon. Spauda ir pasikalbėjimai su brooklyniečiais ir newyorkiečiais leido man susiorientuoti dėl padėties ir darytinų žygių.

Brooklyno tautininkų „Vienybė“, einanti jau 45 metai,*) tad mums dabar seniausias lietuvių laikraštis (seniau žinomas „Vienybės Lietuvninkų“ vardu), vedama Jono Valaičio ir kitų, nedvejojamai pasisakė remsianti mano darbą. Dar sausio 5 d. pranešdama apie laukiamą mano atvykimą, pažymėjo, jog aukų nerinksiu. Tą patį pakartojo 17 d. iš „Lietuvos Aido“, 24 d. iš „Mūsų Vilniaus“ ir ligi pat mano išvažiavimo iš Amerikos bemaž kiekviename numeryje davė palankių man atsiliepimų, straipsnių ir korespondencijų. Karšti „vienybiečiai“, džiaugdamiesi mano pastangomis suvesti draugėn įvairias visuomenės sroves ir atskirus asmenis bendrame Vilniaus darbe, nekartą perdaug mane kėlė: aš, girdi, ir „nepaprastai malonaus būdo, tikras vilniečių tėvas“ (sausio 22 d.) ir „vienas rinktiniausių (Lietuvos) sūnų, nuoširdus, atviras ir intelektualus akademikas, (kuriame) atsispindi tikro lietuvio būdas, (kurio) kiekvienas žodis reikšmingas ir kiekvienas sakinys daug pasako, (su kuriuo) bet kam by kokį darbą dirbant lengva bendradarbiauti, ... svarbaus mūs tautos (Vilniaus) darbo vadas — pozityvaus, aiškaus, atviro ir griežto nusistatymo, tikras vadas, generolas, (kuriuo) lietuvių tauta gali drąsiai pasitikėti“ (sausio

*) Tad dabar bus jau 55 m. *(1940 m.)*.

4. Brooklyno lietuvių šv. Jurgio parapijos klebonas kun. Norbertas Pakalnis.

29 d.) ir t. t. Pakartojau šitokią savo atestaciją ne tam, kad pasigirčiau komplimentais — tam būsiu persenas, perdaug apie save nesivaizduoju —, bet tiktai norėdamas pažymėti tą labai palankią atmosferą, kurioje teko man verstis ir dirbti.

Amerikos lietuvių Rymo katalikų šv. Juozapo darbininkų sąjungos „Darbininkas" Bostone, Antano Kneižio ir kitų vedamas, prieš man atvykstant dar sausio 13 d. kad ir pažymėjo mane politiniame Lietuvos gyvenime nedalyvaujant bei esant žinomą savo taikingumu, bet drauge nežinia kuo atsirėmęs prikišo Vilniui Vaduoti Sąjungai, jog „paskutiniais laikais jau (jon) įsibrovė tautininkų tendencijos", tad, girdi, „mums katalikams nėra aiški M. B. misija", priminė, „kad mes katalikai turime savo tradicijų, kurios pravartu būtų visiems žinoti, kurie norėtų laukti palankumo iš mūsų pusės. Katalikų Veikimo Centro rekomendacijos ir Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos bei Kunigų Vienybės sutikimas yra reikalinga turėti kiekvienam, kuris norės pataikyti į mūsų duris ir drauge į mūsų širdis. Juk visur ir visiems tenka skaitytis su kitų šalių gyventojų papročiais ir įstatymais". Lietuvių Romos katalikų susivienijimo „Garsas" Wilkes Barrėj, su Matu Zujum pryšakyje, sausio 8 d.palankiai apie mane atsiliepęs, apgailestavo, jog mano „atvykimas su taip svarbia Vilniaus vaduotės misija supuola su tokiais sunkiais ekonominiais laikais". Panašiai sausio 9 d. pasisakė Chicagos kunigų marijonų „Draugas", Leon. Šimučio redaguojamas, o 22 d. palinkėjo man „sukelti Amerikos lietuviuose dar didesnį pasiryžimą už Vilniaus atvadavimą", bet ir pasisakė prieš VVS kūrimą, nes: 1) „išimti iš Fe-

deracijos ir kitų katalikų organizacijų Vilniaus reikalams dirbamus darbus nėra reikalo, nes jie buvo dirbami tikrai nuoširdžiai", 2) „jei katalikai kurs VVS ir jos kuopas, į ją įeis visokie triukšmadariai". Be to, klausė mane apie VVS darbą, „kaip į jos darbą atsineša visa tauta, kokie jos santykiai su dabartine Lietuvos vyriausybe".

Dėl keliamų abejonių teko tuojau pasikalbėti su gyvenančiu Brooklyne kun. J. Balkūnu, bostoniškio „Darbininko" Didžiojo New Yorko puslapio redaktorium ir „Draugo" korespondentu. „Pasikalbėjimas" buvo išspausdintas sausio 27 d. abiejuose laikraščiuose. Jame aiškiai pasisakiau neprašęs ir neturįs nei Katalikų Veikimo Centro nei kitų organizacijų rekomendacijų, nesąs valdžios siunčiamas, tik nieko bendra su ja neturinčios V. V. S., partinėj politikoj nedalyvaująs, tad nesąs nei tautininkas, nei liaudininkas, nei krikščionis demokratas, nei socialdemokratas, nei komunistas.*) Tame pat „Darbininko" numeryje jau pažymėta, jog „Didžiojo New Yorko ir New Jersey Kunigų Vienybės provincijos valdyba ir Federacijos Apskrities valdyba užgiria M. B. misiją". Netrukus ir kitų apskričių Federacijos ir Vienybės pasisakė remsiančios mano darbą, bet šiaipjau Federacija nutarė, kaip kad „Draugas" buvo pasisakęs, kurti ne VVS, tik Vilniaus sekcijas Federacijoje. Tiesa, Pennsylvanijos valstijos kunigai, kunigo V. iš Lietuvos įspėti, jog aš „vis dėlto" esąs Lietuvos valdžios „agentas", bemaž ligi galo laikėsi mano atžvilgiu gan rezervuotai (tatai ir Pennsylvanijos „Garsui" buvo kiek atsiliepę), bet šiaip aš bemaž visur kunigų buvau gražiai remiamas. Gal pergreit (jau sausio 27 d.) naujorkiškis „Darbininko" puslapis tvirtino, jog lietuviškoji visuomenė mane pamylėjus, bet ir turiu prisipažinti, kad iš tikrųjų su daugeliu kunigų ir nekunigų susidarė

*) Keista, bet bemaž galėčiau ir priešingai pasisakyti: esąs ir tautininkas, ir liaudininkas, ir krikščionis demokratas, ir socialdemokratas, ir kuone komunistas. Tik vis kuriuo nors atžvilgiu ir nelygiu palinkimu: visuomeniniu pasirengimu ir senomis savo tradicijomis labiausiai linkstąs į socialdemokratus, nevengiąs sau nė to vardo taikinti, dideliu susidomėjimu ir nuoširdumu žiūrįs į visa, kas komunistų įdaroma teigiama SSSR-je, pritariąs nuosaikiai ir nuoširdžiai taikomam liaudiškumui (gyvam susirišimui su liaudimi), daug laiko ir jėgų skiriąs bendram tautiniam darbui, ypačiai Vilniaus darbui, tikįs, bet mažai praktikuojąs katalikas, labai daug simpatijų jaučiąs jaunai katalikų šviesuomenei.

man labai malonūs santykiai, kurių atsiminimas ir Lietuvon pargrįžus ilgai dar man nenyks. Katalikų spauda aiškiai ir gražiai palaikė mano darbą.

Ne tik Brooklyno „vienybiečiai", bet ir New Yorko „tėvyniečiai", Chicagos „sandariečiai", Clevelando „dirviečiai" ir visi kiti tautininkai mane parėmė kas tuojau, kas kiek pasvyravęs, nebodami savo nusistatymo dabartinės Lietuvos vyriausybės atžvilgiu. Kai kurių smarkiai opozicinių Susivienijimo Lietuvių Amerikoj narių pačioje pradžioje dar abejota, kaip reikėtų dėl manęs nusistatyti (ar nebūsiąs tik valdžios agentas?). Tačiau suėję su dr. Viniku, A. B. Strimaičiu, ypačiai su „Tėvynės" redaktoriumi S. E. Vitaičiu, susipratome neperdaug svetimi kits kitam esą, ir sausio 30 d. „Tėvynėje" skaičiau apie save panašų atsiliepimą, kaip ir „Vienybėje" („nuoširdus, atviras ir nepaprastai malonaus būdo žmogus", neišdidus ir t .t.), o kiek vėliau „T." karštai gynė mane „Laisvei" man prikišus esant „fašistų agentą" (geras fašistas ar perversminės valdžios šalininkas, kai dėl jo ir kitų 1927 m. memorandumo prieš naują tvarką voldemariniai tautininkai žada jam gerų lazdų!).

„Vienybė" gana sąmojingai, nors kiek, žinoma, šališkai dėl mano pasikalbėjimų su redaktoriais pasijuokė savo „Tarkoje" (vasario 17 d.):

„Kaip mūsų redaktoriai Biržišką sutiko...

Užėjus į „Darbininko" redakciją pirmas klausimas svečiui buvo:

— Ar turi liudymą nuo Katalikų Veikimo Centro Lietuvoje?

— Ne.

— Aha! Na, labai gaila, ponas profesoriau, bet šiandie mums nepatogu kalbėtis. Malonėkite užeiti kitą sykį.

„Tėvynės" redaktoriai visų pirmiausia paklausė:

— O ką, ar atsivežėte liudymą iš socialdemokratų ar liaudininkų partijos?

— Ne, profesorius atsakė, — juk aš ne partijos žmogus.

— Aha! Gaila, labai gaila, bet žinote, esame užimti dabar, laikraštis išeina — prašome užeiti rytoj.

Ateina profesorius į „Vienybę":

— Sveikas, sveikas, profesių sveikina, — ar tamsta lietuvis?

— Taip, Biržiška atsakė.

— Na, tai prašome į mūsų Ameriką. Būsite mūsų gerbiamas svečias".

Chicagos „Sandara", mano mokinio vilniečio Myk. Vaidilos vedama, tuojau mane parėmė ir jau sausio 23 d. įdėjo Vilniaus Vadavimo Komiteto atsišaukimą, kad kiekviena žymesnė lietuvių kolonija paremtų mano darbą.[6]) Karpavičiaus „Dirva" Clevelande taip pat mane rėmė. Worcesterio „Amerikos Lietuvis" rašė man palankiai.

5. „Tėvynės" redaktorius S. E. Vitaitis.

Chicagos socialistų „Naujienos", kurias redaguoja garsusis 1905 m. revoliucionierius Pijus Grigaitis, iš pradžių sekė mane iš tolo, lygindamas mane su mano broliu Vaclovu (V. esąs pažangus, o kas aš — nežinia), paskui neiškentė nepažymėjusios, kaip „Vilnis" apie mane meluoja, pagaliau pripažino mane tokį patį rodant Vilniaus kelią kaip ir jos, pakvietė mane Chicagon į savo vakarą ir tvirtai mane rėmė. Bostono socialistų „Keleivis", Vilniaus pavyskupio Michalkevičiaus broliavaikio St. Michelsono vedamas, taip pat su manim susiprato.

---

[6]) Vasario 10 d. „Lietuvos Žinios" sandariečiams pakišo nurodymus man, kurių jie Amerikoje man nedavė: kad VVS Lietuvoje „ne kardais barškintų" (tuščias „L. Ž." priekaištas), bet šelptų Vilniaus lietuvius bėdoje ir skurde atsidūrus (lyg VVS būtų labdarybės draugija!), šelptų mokyklas, spaudą, ieškotų draugingų santykių su Vilniaus lenkais, gudais, žydais; taip pamokomas nemokėlis Vilniaus Kelmas! Arba toliau: „Jei prof. B. ar VVS neberūpi politika (partinė, mielas pone! M. B.) ir bendras, draugiškas Lietuvos vidujinis sutvarkymas" ir t. t. — adresuojama visuomenininkui mažiausia po 25 metų jo darbo! — „VVS turėtų savo veikimą pakreipti tobulesnėn kryptin" — nuo ko? Griežtai tvirtinu, jog Amerikoje nieks man tokių kvailų priekaištų nedarė ir su sandariečiais visur puikiausiai susitariau, nors kaip tik apie VVS kryptį aiškiai sakiau ir toli neužsiėmiau su jais žinietišku kultūrlabdaravimu.

Kas kita Brooklyno „Laisvė“ ir Chicagos „Vilnis“, du komunistų, tikriau pseudokomunistų, dienraščiu. Kažkokių nemokšų vedami, jie nesistengė kritikuoti mano darbą rimtai, tikrai komunistiškai, bet nuo pat pradžios ligi pat galo vertėsi melu, šmeižtu, mano žodžių kraipymu ir tokių minčių ar šūkių man pakišimu, kuriems aš pats esu priešingas. „Vilnis“ tuojau pamelavo (str. „Nekaltas avinėlis ar fašistinis vilkas?), jog aš iš socialdemokratų perėjęs (net iškilmingai!) į klierikalus ir geriausia sugyvenęs su fašistais, užmegsiąs kontrevoliucinius ryšius prieš Sovietų Sąjungą (SSSR tautų kultūrai pažinti draugijos pirmininkas?), per mane Lietuvos valdžia norinti „prisigerinti prie Amerikos lietuvių“ ir t. t. Kitur tiesiog vertė mane Sovietų Sąjungos niekintoju, puoliku ir t. t., nors, žinoma, nė vieno puolimo žodžio iš manęs prieš SSSR nieks ne tik jokiame susirinkime ar net privatiškame pasikalbėjime nėra girdėjęs, bet priešingai, nekartą pabraukiau 1920 m. Maskvos sutarties ir gerų santykių su SSSR reikšmę! Arba tiesiog mane koliojo „juoduoju apaštalu“, „šikšnosparniu“ ir t. t.

„Laisvė“ ragino „sutikti tą poną, kaipo Lietuvos kruvinųjų fašistų agentą“. Kitame numeryje vėl kaip įmanydama koneveikė mane kaip „fašistą ir kruvinojo Smetonos agentą“, „fašistinį maklioriu“ ir t. t.[7]). Nors aiškiai pasisakiau aukų nerinksiąs, bet „L.“ tvirtino, jog vis dėlto rinksiąs! Puolė mane buvus „budelio Sleževičiaus valdžioj, kuris paskerdė tūkstančius lietuvių darbininkų ir valstiečių“, ir t. t. (pervėlai maneteisiate, vaikučiai: 1919 m. revoliucinė Kapsuko valdžia mane už tą patį teisė ir — išteisino!).

Abudu pseudokomunistų laikraščiu ir jų agentai ragino susirinkimuose „demaskuoti“ mane kaip „fašistų agentą“ ir visaip ardyti mano darbą, bet aš, gerai žinodamas jų demagoginius kovos būdus, niekur nesidaviau jų agentų provokacijai, neįsileisdavau į jokius „atsakymus į paklausimus“, o jųjų visuomenė — bemaž visur tarp klausytojų turėjau ir „Laisvės“

---

[7]) Nors „Laisvės“ ir „Vilnies“ publika savotiškai fašizmą supranta („Laisvė“ sausio 24 d.: „fašistai yra kunigai, tautininkai, jų redaktoriai, valdininkai, fabrikantai, stambūs ūkininkai ir panašūs gaivalai“, rašo „priešfašistinio apsigynimo“ veikėjas S. Ivanauskas pittsburgietis), bet pačios redakcijos žmoniškiau čia nusistato: „fašizmas — atvira buržuazijos diktatūra be demokratinių ceremonijų“ („Laisvės“ redakcija ten pat). Taigi, skelbdamos mane fašistu, jos sąmoningai melavo.

ar „Vilnies“ skaitytojų — klausė mano prakalbų taip pat ramiai, rimtai, kaip ir visi kiti. Turiu prisipažinti, kiek A. Bimba ir kiti „Laisvės“ bei „Vilnies“ pravadyriai savo straipsniuose elgėsi kaip nepraustaburniai rėksniai, tiek jųjų skaitytojai pasirodė kur kas už savo vadovus kultūringesni. Tačiau apie susirinkimus teks dar vėliau kalbėti.

Tai šitaip sutiko mane Amerikos lietuvių spauda ir lydėjo mano pirmuosius žingsnius. Vėliau „Laisvės“ ir „Vilnies“ puolimai vis buvo kartojami, jų korespondencijos nekartą atrodė redakcijoje parašytos, bet mano darbui jokios įtakos neturėjo. Tačiau daugumas laikraščių tvirtai mane parėmė, tuo žymiai palengvindami pasiekti užsibrėžtąjį darbo tikslą.

(„M. V.“ 1931. VI. 10 nr. 16/54).

IV. PIRMIEJI ŽINGSNIAI NEW YORKE.

(Konsulate, „Vienybės“ ir „Tėvynės“ redakcijoje. Susipažinimas su šv. Jurgio parapijos vaikais. Maršruto nustatymas kelionei per lietuvių kolonijas).

Aptardamas būsimąjį mano darbą svetur, Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komitetas siūlė man 7—8 dienas pagyventi New Yorke ir dar sausio mėn. pradėti kelionę per Ameriką, čia tenkintis vien didelėmis kolonijomis — Bostonu, Chicaga, Detroitu, Philadelphia ir pan., o grįžtant aplankyti dar Kanadą, Angliją ir Škotiją. Tačiau dar tik pirmą vakarą pasikalbėjus su konsulu, kun. Pakalniu ir kitais ir kitą dieną susipažinus su gautaisiais kvietimais, paaiškėjo, jog rengti kelionę ir iš viso orientuotis Amerikos lietuvių santykiuose reikalaus daug daugiau laiko, negu kauniečių laukiama, kokias 3—4 savaites teks praversti New Yorke — Brooklyne, ne tik nebus galima apsiriboti stambiais naujokynais, bet ir visų kvietėjų patenkinti, o ką besvajoti apie Kanadą ar Škotiją!

Dar neišlipus iš laivo įteikė man Scrantono tautinės lietuvių bažnyčios kun. M. Valadkos telegramą, kad sausio 25 d. atvykčiau „dalyvauti naujos bažnyčios atidarymo iškilmėse“, bet ta diena newyorkiečių jau buvo man paskirta bendrai susipažinimo vakarienei, tad scrantoniečiams turėjau tuo tarpu

neigiamai atsakyti. Panašių kolizijų ir nesusipratimų dėl laiko, kai kada ir dėl grupių, srovių ar asmenų nesukalbamumo, griežto nusistatymo, tarpusavio santykių nepalaikymo ir t. t. ištikdavo ir daugiau, tad ne visus reikalavimus pavyko patenkinti, o kai kur ir kviečiamam, laiko trūkstant, neteko apsilankyti, kaip štai Providencej, Uticoj, St. Louis, Daytone, Brocktone, Milwauke, Toronto (Kanadoj) ir kitur.

Turiu čia dar pažymėti, jog man dar neatvykus ir jau atvykus, bet spaudoje dar nepasirodžius mano maršrutui, konsulo, kun. Pakalnio, redakcijų ar net mano vardu gauta gerokai pakvietimų man apsilankyti: iš Bostono A. Ivaškos, F. J. Bagočiaus, K. J. Paulausko, kun. F. A. Virmausko, Kearny — J. V. Baltrukonio, Hamtramcko—J. J. Smailio, Baltimorės—N. Rastenio, Hartfordo — V. M. Čekanausko, Providences — B. Simonavičiaus, B. Stražnicko, Amsterdamo — B. K. Velečkos, Bayonnes — K. Paulausko Jr., New Britaino — V. Vitukino, New Haveno — M. Jokubaitės, North Graftono — dr. F. Puskunigio, Brocktono — G. Stuko, Philadelphios — J. V. Griniaus, Waterbury — K. M. Lukošiaus, Chicagos — kun. Ig. Albavičiaus, Grand Rapidso — Fr. J. Greičaičio ir kitų. Remiantis šiais pakvietimais, o taip pat atsižvelgiant į kitų vietų svarbumą, artumą ir t. t. Po kelių dienų (sausio 26 d.) buvo nustatytas man maršrutas, kurį betgi, paskelbtą „Vienybėje“, „Darbininke“ ir kituose laikraščiuose, teko dar kai kur pakeisti ir papildyti. Vis dėlto pasirodė, jog tik į pačią paskutinę maršruto numatytą vietą — Mahanoy City Pennsylvanijoj — nebuvau pašauktas, be to, Detroitui nustatyta buvo perdaug laiko, o šiaip bemaž visur pavyko maršrutas su tikrove šiaip ar taip suderinti.

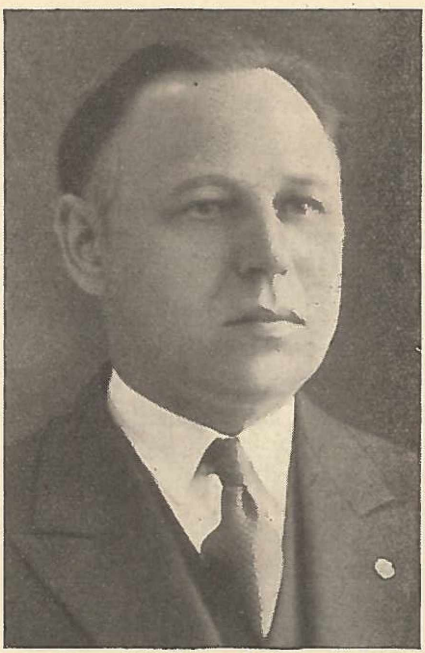

6. Antrasis „Tėvynės“ redaktorius Pr. Bajoras.

Maršruto komisija: kun. N. Pakalnis, Ks. Strumskis, J. Valaitis, J. P. Mačiulis, J. Ginkus ir A. S. Trečiokas, gražiai nustatė man kelią, kurio aš, kiek galėdamas, stengiausi prisilaikyti ir kuris, be abejo, ne tik palengvino, bet ir padarė galimą mano kelionę per kolonijas.

Iki paskelbė maršrutą išėjo kelios dienos, o po to teko dar laukti iki atsilieps jame paskelbtosios vietos. Tad nemažai laiko turėjau New Yorkui — Brooklynui pažinti, kuo maloniai rūpinosi gerasis konsulas, kun. N. Pakalnis, dr. B. Vencius su ponia, D. Klinga ir kiti. Tačiau menkas aš buvau New Yorko ir šiaip Amerikos prašmatnybių žiūrėtojas ir stebėtojas, nes man rūpėjo atliekamu nuo VVS laiku ne tiek pažinti tas prašmatnybes, kiek pačius Amerikos lietuvius. Tatai mano buvo pareikšta dar Lietuvoje prieš išvažiuojant, tik lyg neaiškus dar pageidavimas, bet jau pirmas vakaras su keliais tautiečiais kun. Pakalnio klebonijoj, pirmas pasišnekėjimas, pirmi broliški žvilgsniai ir rankų paspaudimai kažkaip skaudžiai plaktelėjo mane Kudirkos nemirštamu kaltinimu: „O tu, paklydėli, kur ligšiol buvai?“

Ką žinome apie savo užjūrio brolius? Iš knygų? Iš laikraščių? Iš pasakojimų? Iš ekskursantų? Puikios priemonės savo tautai pažinti — nėr ką sakyt! O juk, rodos, tam pačiam Vilniui vaduoti, kuriam sakomės viską aukoją, neprošalį būtų šio Amerikos lietuvių milijonėlio talka! Mes, Nepriklausomosios Lietuvos lietuviai, didžiuojamės valstybės kūrėjų garbės vardu, gėrimės patvaria savo brolių kova ir pasiaukojimu lenkų okupuotoje Lietuvoje, bet nė nepastebime šimtų tūkstančių savo brolių, kurie, už jūrių radę sau geresnį, laisvesnį ir patogesnį gyvenimą, negu savo tėvynėje, tos tėvynės pamirštami ir dėl dolerių kartais tebeprisimenami, išnaudojami, apgaunami ir tiesiog skriaudžiami, vis dėlto jos nepamiršta, savo moralines ir materialines skriaudas jai atleidžia, serga kiekvienu jos nesisekimu, džiaugiasi kiekvienu jos laimėjimu, šiokia ar tokia jos pažanga, jos giedrėjančios ateities viltimi! Mūsų spauda, mintanti Vakarų ir net Rytų Europos kultūros atrūgomis, tiesa, duoda mums kartais žinių apie Amerikos lietuvius, bet tik apie žudynes, vagystes, žaginimus ir visokias niekšybes ar šelmystes. Kultūrinis amerikiečių gyvenimas, kasdienė jųjų būklė, tautinės jųjų skriaudos, sopos ir pavojai, dideli ar maži laimėjimai — parapijų santykiai, drau-

gijos, susirinkimai, koncertai, laikraščiai ir t. t. negi gali rūpėti Kauno spaudos ar Eltos generolams, aukštai lakiojantiems politikos ereliams?!*)

Ir aš, daugiau iš knygų Amerikos lietuvių praeitį, Šliūpų — Burbų istoriją ir tai nekaip patyręs, negu ką žinąs apie dabartinį jųjų gyvenimą, stengiausi čia jųjų būklę bent iš mažmenų, trumpų suėjimų, įvairių pasikalbėjimų, atskirų posakių ir net žodžių pažinti. Nesistebėkit tad, jog jaučiuos tik pirmą tos pažinimo knygos puslapį tepaskaitęs, bet koks tas puslapis yra įdomus, koks man brangus! Nesistebėkite, jog Amerikoj lietuvišką Ameriką atradęs, vien tąja Amerikos Lietuva tegyvenau, grožėjausi ir kankinaus, o pačios amerikoniškos Amerikos kaip ir nemačiau, nors ji vis apie save man prisiminė, nekartą šiurkščiai mane paliesdama.

Butą pas kun. Pakalnį gavau amerikonišką — labai patogų — ir bemaž visur sustodavau panašiuose butuose. Kun. P. klebonija — trijų aukštų, kurių pirmame valgoma ir priimami interesantai, antrame yra šeimininko miegamasis ir svečiams priimti kambariai, o trečiame svečių, tad ir mano, miegamieji. Ramu. Čia pat už lango bažnyčia, kur iš ryto vos girdėti vargonai. Nieks nekliudo nei dirbti nei ilsėtis. Lova patogiausia. O dėlto ir tokiose sąlygose retai temiegojau gerai — čia ir kitur. Iš pradžių mane kelias naktis po jūros kelionės supte supo. Net dieną svyravau, o naktį vis pašokdavau širdžiai smarkiai ir skaudžiai plakant, tiesiog širdis drebėjo ir viskas drebėjo. Tuojau ėmė mane veikti ir darbas (važinėjimas, pasikalbėjimai, laiškų rašymas ligi 20-ties dienai, darbo planavimas ir t. t.), kuris paprastai baigėsi naktį 1—3 val., nekartą ir dar vėliau, ir amerikoniškas judėjimo įtempimas. Nekalbėdamas dar apie Amerikos „stebuklus", kuriais didžiuojasi kiekvienas amerikietis, tepažymėsiu, jog Brooklynas su $2^1/_2$ milijonais gyventojų upe tėra atskirtas nuo New Yorko su šešiais milijonais, o šis kita upe nuo Jersey City (nebe New Yorko, tik New Jersey valstijoj) su puse milijono, tad visa tai, dar su priemiesčiais, tesudaro vieną pusdešimto milijono gyventojų Didįjį New Yorką. Po tą milžiną tenka suktis, trankytis tai automobiliais, tai au-

*) „Trimito", „Mūsų Vilniaus", „Pasaulio Lietuvio" ir kitų darbas, ypačiai Užsienio Lietuviams Remti Draugija savo veikla gerokai palengvino Nepriklausomosios Lietuvos visuomenei pažinti savo užjūrio lietuvių gyvenimą. *(1940 m.)*.

tobusais, tai tramvajais, tai požeminiais, tai antgatviniais traukiniais, tai garlaiviais, tai leistis po upe kanalais, tai keltis liftais į kelintą, kelioliktą, net keliasdešimtą aukštą — vis skubiai, vis greitai — didžiausioje minių spūsnėje — žinant, jog nėra tos dienos, kad nežūtų kas dėl auto „accidento".

7. Brooklyno „Vienybės" redaktorius Jonas Valaitis su žmona ir dukryte.

Pačiame New Yorke lietuviai yra išsimėtę tarp svetimtaučių, kurių per milijoną skaito žydų, labai daug airių, italų ir t. t. Lietuviai ten teturi vieną savo parapiją, bet Brooklyne, kur kiti jų priskaito arti 40 tūkstančių visose miesto dalyse (Williamsburghe, Central Brooklyne, South Brooklyne, Maspethe, East New Yorke, Richmond Hille), yra keturios lietuviškos parapijos: Williamsburghe — Angelų Karalienės (kleb. S. P. Remeika, vik. J. Balkūnas), Apreiškimo P. Šv. (kleb. C. E. Paulionis*) su vikarais), Central Brooklyne — Šv. Jurgio (įsist. 1908 m., po kun. J. Kodžio kleb. N. Pakalnis), Maspethe — Persimainymo (kleb. A. Milukas). Iš trijų Didžiojo New Yorko lietuviškų laikraščių du, dienraštis „Laisvė" (komunistuojančių rėksnių) ir dvidienė tautininkų „Vienybė" eina Brooklyne, o savaitinis Susivienijimo Lietuvių Amerikoj organas „Tėvynė" leidžiamas pačiame New Yorke.

Sausio 21 d. apsilankęs konsulate, kuris veikia New Yorke, netoli Brooklyno tilto, kuriuo man nesunku jį pasiekti, ir dr. Venciaus automobiliu pavežiotas po miestą, 22 d. paskyriau susipažinimui su lietuviškomis redakcijomis. Kun. Pakalnio lydimas, iš pradžių apsilankiau nedidelėje „Vytauto" spaustuvėje (554 Grand St. Brooklyn, N. Y.), kuri šiuo tarpu nedaug teturi

*) Paskui ten perkėlė kun. N. Pakalnį. *(1940 m.)*.

darbo ir teatstovauja Bostono katalikų „Darbininkui“ su jo Didžiojo New Yorko puslapiu, bet rengiasi ir ką savarankiškai leisti; prieš porą metų Brooklyne tebebuvo dar spausdinamas katalikų „Garsas“, bet dabar jis leidžiamas Pennsylvanijos Wilkes Barrėj.

Iš spaustuvės nuvykova į netolimą (495 Grand St.) „Vienybės“ laikraščio bendrovės pirmininko Juozo Ginkaus „Lietuviško Palociaus“ sankrovą, kur radova tik p. Ginkienę, o iš ten kiek tolėliau (193 Grand St.) į „Vienybės“ spaudos bendrovės nuosavus namus. Tai garsi Amerikos lietuvių istorijoje, 1886 m. vasario 10 d. Pennsylvanijos Plymouthe pasirodžiusi savaitinė „Vienybė Lietuvninkų“, 1907 m. spalių 1 d. perkelta Brooklynan, čia 1920 m. sausio 1 d. virtusi bendrovės nuosavybe, 1921 m. vasario 1 d. paversta du kartu, o nuo 1923 m. rugpiūčio 31 d. tris kartus per savaitę einančia „Vienybe“. Dar kurdamies 1919 m. birželio 28 d. „vienybiečiai“ aiškiai statėsi sau tikslą leisti Brooklyne dienraštį, bet per 12 m. nėra dar savo tikslo pasiekę.*) Gaila! Tuo tarpu komunistais seką turi du dienraščiu, Brooklyno „Laisvę“ ir Chicagos „Vilnį“, socialistai Chicagos „Naujienas“ ir katalikai Chicagos „Draugą“, tad tautininkų reikalas verkte verkia dienraščio! Redakcijoje užėjome redaktorių Joną Valaitį, antrąjį redaktorių J. Kružintaitį ir, rodos, vėliau atvykusį redakcijos bendradarbį D. Klingą. Gabūs vyrai, aiškūs tautininkai, jie gražiai stebi Lietuvos politikos ir kultūros gyvenimą, domisi mūsų kalbos dalykais ir t. t. Valaitis yra vedęs mano buvusią mokinę, malonią Kauno aušrokę Žalkevičiūtę; teko vėliau ne vieną valandą drauge su jais praleisti.

„Vienybė“ ne tik nepuola nė dabartinės Lietuvos santvarkos, nė mūsų valdžios politikos, kaip kad daro bemaž visa Amerikos lietuvių spauda, bet stengiasi palankiai ją suprasti, išaiškinti ir apginti. Todėl tenka jai pakelti daug ginčų. Nebūdamas nei dabartinės mūsų tvarkos nei vyriausybės politikos šalininkas, tik šiaip laisvas visuomenės veikėjas, šį kartą nuošalusis stebėtojas, turiu pripažinti, jog kaip tam tikros visuomeninės krypties reiškėja „Vienybė“ tai atlieka su didesniu gabumu, gyvumu, kartais ir nuoseklumu, negu įkyrėjęs savo sieksniniais išvedžiojimais ir pretensialumu kauniškis „Lietuvos Aidas“.

*) Paskui „Vienybė“ virto dienraščiu. *(1940 m.)*.

„Vienybės“ redakcija yra bendroje patalpoje su savo spaustuve, gal ne tiek reikalinga separacijos, kiek efektingesnės tvarkos, o visi namai griežto remonto. Knygų sandėlis turi gausiai Amerikos leidinių, kurių Lietuvoje trūksta; kai kurie leidiniai neišplatinti nustojo savo reikšmės. Berods, panašiai tenka pastebėti bemaž dėl visų kitų redakcijų ir leidyklų, kurias man teko vėliau Amerikoje pažinti; kai kurias jųjų spragas galime aiškinti lėšų trūkumu, bet kitos atsirado greičiausia dėl neganėtinai planingo ūkio, dėl neperdaug budrios šeimininko akies, gal dėl permažo leidėjų judrumo.

Iš „Vienybės“ nuvykova į Angelų Karalienės parapijos kleboniją, kur radova kun. Remeikos vikarą J. Balkūną, bostoniškio „Darbininko“ Didžiojo New Yorko puslapio brooklyniškį redaktorių. Gabus žurnalistas, jis moka paversti savo puslapį gyvu ir įvairiu New Yorko — Brooklyno lietuvių gyvenimo organu. Nenorėdamas būti nemalonus svečias, A. Bimbos kompanijos „Laisvėje“ (46 Ten Eyck St., Brooklyn, N. Y.) nesilankiau. „Tėvynėn“ nuvažiavęs redaktorių neužtikau.

Tą pat dieną kun. Pakalnio klebonijoje teko pažinti Maspetho lietuvių parapijos kleboną Ant. Miluką. Iš savo raštų ir leidinių mano senai žinomas, nebejaunas (1930 m. birželio 13 d. jam suėjo 60 metų amžiaus), bet judrus, gyvos plunksnos veikėjas. Pranaičių Julės padedamas, nuo 1915 m. Philadelphijoj jis veda „Žvaigždės“ laikraštį, kuriame nemažai randame literatūrinių ir istorinių raštų. Apie 40 metų (nuo 1892 m.)*) gyvendamas Jungtinėse Valstijose, jis gerai pažįsta Amerikos lietuvių istoriją, daug jai turi medžiagos. 1929 m. „Pirmuose Amerikos lietuvių profesionaluose ir kronikoje“ jis ne be pamato man prikišo, jog savo „Mūsų raštų istorijoje“ perdaug esu pasitikėjęs Šliūpu kaip šaltiniu Amerikos lietuvių gyvenimui pažinti ir todėl ne visa čia teisingai nušvietęs. Suėjęs su manim, jis savo priekaištus dar aiškiau pagrindė, tad būsiu priverstas šį savo bemaž prieš 25**) metus lenkiškai parašytą, o 1920 m. J. Jablonskio išverstą lietuviškai darbelį naujam leidimui dar patikrinti.

Kitą dieną, vadinasi, sausio 23, dar kartą nuvykau, tik jau dr. B. Venciaus lydimas, į New Yorko Susivienijimo Lietuvių Amerikoj centro nuosavus namus jo savaitinio organo „Tėvy-

*) Tad dabar jau apie 50 m. *(1940 m.)*.

**) Dabar jau prieš 35 m. *(1940 m.)*.

nės“ redakcijos aplankyti (307 W. 30-th St.). Šį kartą radau ne tik redaktorius, pirmąjį S. E. Vitaitį ir antrąjį Pr. Bajorą, bet ir energingą Susivienijimo sekretorę Petr. Jurgeliūtę, šiuo metu turinčią daug nemalonumų dėl neatsargiai duotos Susivienijimo paskolos žmogui, kuris tuojau susibankrutijo. „Tėvynė“ ėjo 1896—1902 m. ir atgaivinta 1907 m. Redaktorius Vitaitis yra taip pat autorius svarbios Amerikos lietuvių gyvenimui suprasti, 1924 m. išleistos apysakos „Gyvenimas dumble“. Kelis kartus su juo suėjus, vieną kartą net kelių „tėvyniečių“ būrelyje, teko daug kas išsiaiškinti, ypač dėl Amerikos lietuvių santykių su Lietuva. Dabartinė Lietuvos tvarka „tėvyniečių“, kaip griežtų demokratų, žinoma, nevilioja; kiti jųjų, kaip dr. Vinikas ir ypačiai A. B. Strimaitis, viešai nekartą aiškiai prieš ją pasisako. Vitaitį supratau nelinkstant perdaug kištis — ir kitiems tai rekomenduoti — į Lietuvos reikalus, kurie ištolo ne visados teisingai atrodo. Jo žmona Zosė Vitaitienė yra populiari New Yorko — Brooklyno lietuvių dainininkė, karšta „sandarietė“, bene Amerikoj gimusi žemaitė, bet ir už dzūko ištekėjusi garbingai didžiuojasi savo kilme; man, žemaičiui, nesunku buvo ir dėl Vilniaus kovos su ja susiprasti: „dzūkai Vilnių prarado, žemaičiai atgaus!“

8. Kun. Jonas Balkūnas. Brooklyn, N. Y.

Vakare buv. Vytauto Didžiojo Komiteto, automatiškai virtusio Vilniui Vaduoti Sąjunga, posėdyje teko man padaryti platų (I) pranešimą apie Vilniui Vaduoti Sąjungą, jos įkūrimą iš Amerikos grįžusio kun. F. Kemėšio sumanymu, didėjančio sąjungos biudžeto dengimą savo lėšomis, jos savarankiškumą, mano atvykimo tikslą supažindinti amerikiečius su VVS darbo kryptimi ir pačiam susipažinti su amerikiečių gyvenimu ir įstai-

gomis. Komiteto nariai pritarė mano žodžiams, pasižadėjo remti mano darbą ir, norėdami man jį palengvinti, išrinko iš savo tarpo aukščiau jau įvardintą komisiją, kuri, kaip žinome, sausio 26 d. nustatė man maršrutą New Yorko apylinkėse, į pietus (Philadelphia — Baltimore), į šiaurę ligi Lawrence ir Bostono, toliau per Rytų Pennsylvaniją ir New Yorko valstiją ligi Detroito ir Chicagos, o iš ten per Clevelandą, Pittsburghą ir kitus Pennsylvanijos miestus atgal į New Yorką. Apie maršruto vykinimą jau esu sakęs, o jis pats buvo paskelbtas, be Amerikos laikraščių, dar „Mūsų Vilniaus" Nr. 4 (24) vasario 10 d. Tame posėdyje buvau maloniai pasveikintas žymaus katalikų veikėjo, Didžiojo New Yorko Lietuvių R. K. Federacijos pirmininko K. Krušinsko, kuris kalbėjo Sąjungos komiteto vardu.

Sausio 24 d. turėjau progos pirmą kartą sueiti su amerikiečių vaikais. Mat, kun. Pakalnio parapija neturi savo lietuviškos mokyklos, bet įvairių mokyklų moksleiviai lietuviai, berniukai ir mergaitės, šeštadieniais sueina pas darbštųjį kleboną lietuvių kalbos ir tikybos pasimokyti. Vaikų susirenka koks šimtas, mokytojų (vyrų ir moterų) bene dvylika. Man teko sueiti su viena tos mokyklos grupe (su mokytoju Mažeika), kuriai kun. Pakalnis mane pristatė, o aš mėginau (II p r a n e š i m a s) atkreipti jų dėmesį į tolimą jų tėvų gimtinę ir jos vaikus, tokius pat lietuvius, kaip ir jie patys, drąsiai lietuviškai kalbančius, gražiai dainuojančius ir norinčius su savo užjūrio broliukais ir sesutėmis draugauti. Pasiūliau savo jauniems klausytojams nors laiškais susisiekti su savo tolimais draugais, žadėdamas jiems tarpininkauti. Tą pat dieną parašiau laišką Lietuvon, prašydamas vieną iš mokytojų paraginti savo klasę laiškais pasveikinti šiuos mano naujus pažįstamus. Tą patį vėliau siūliau bemaž visose lietuvių mokyklose, kur teko man su mokiniais sueiti, nes esu tikras, kad toks betarpiškas paties jaunimo korespondavimas, mokytojų palaikomas, bet nediktuojamas, bus nemenka priemonė tautinei Amerikos lietuvių jaunimo dvasiai palaikyti, naudinga ir Lietuvos jaunimui.

Suėjęs čia su Šv. Jurgio parapijos vaikais, kitą dieną (sausio 25) pamačiau ir jų tėvus. Buvo sekmadienis. Nuėjau mišių išklausyti. Žmonių neperdaugiausia, labiausiai seniai, moterys ir šiaip vyresnieji. Kunigas prie altoriaus su dviem tarnais, apsirėdžiusiais lyg puskunigiai, ir dvylika vaikučių su kamželė-

mis. Iš sakyklos paskaityta kur kokie bus lietuvių katalikų susirinkimai, tarp jų ir kito sekmadienio mano paskaita „apie Vilnių". Ypatingai griaudino „Pulkim ant kelių". Atsiminus, kas, kur ir kada ją sukūrė ir kieno kur ji dabar čia giedama, ji virto man dar kilnesnė ir svaresnė. Kur tik tų lietuvių nesiranda! Kaip platus yra šis mūsų darbo pasaulis, kur tik lietuviai turi bažnyčioj savo kalbos teisių, visur šiandien kyla griaudūs Strazdo giesmės garsai. Kai po pustrečio mėnesio Youngstowno susirinkime man paskaitą atlikus kun. Kuliavas pasiūlė susirinkusiems sugiedoti Tautos himną, koks pusbolševikėlis ironiškai patarė užtraukti „Pulkim ant kelių". Taip, vyrai, čia irgi mūsų himnas! „Varge, varge',' kaip būdavo sakęs senis Jablonskis.

(„M. V." 1931. VI. 20 nr. 17-55).

V. NEW YORKO BANKIETAS.

(Bankieto dalyviai. Lietuvos Atstovo Br. Balučio palanki man prakalba. Ir kiti kalbėtojai, čia ir visur kur, buvo keliauninkui labai palankūs ir malonūs. Plačiau atpasakotas mano pranešimas, virtęs pagrindu daugeliui mano prakalbų įvairiuose susirinkimuose).

Dar tik atvykęs Brooklynan patyriau, jog „vilniečiai", kitaip sakant, Didžiojo New Yorko Vilniui Vaduoti Sąjunga, rengia man sausio 25 d. sutikimo vakarienę. Tam buvo sudaryta ir rengimo komisija: pirm. dr. B. K. Vencius, kun. N. Pakalnis, Ks. Strumskis, Ant. Mikalauskas, Juoz. Antanavičius ir red. J. Valaitis. Numatytas vakaro vedėjas, nužymėti kalbėtojai. Nepratęs kreipti į save didelio visuomenės dėmesio, iš pradžių mėginau nuo iškilmingos vakarienės išsisukti ir prašytis tiesioginio darbo, bet mane griežtai įtikino Amerikos sąlygose tatai esant neišvengiama, darbo sėkmei bemaž privaloma. Vakarienėn žadėjo iš Vašingtono atvykti newyorkiečių kviečiamas Nepaprastas Pasiuntinys ir Įgaliotas Lietuvos Ministeris Jungtinėms Valstijoms Bronius K. Balutis, kurį turėjau kaip Lietuvos pilietis ir pažįstamas pasveikinti, tad susilaikiau šiuo tarpu Vašingtonan važiavęs, laišku tepasveikinau mūsų atstovą ir gavau iš jo atsakymą telegrama: „Sveiki balą perplaukę. Būsiu bankiete".

Vakarienė įvyko viename puikiausių New Yorko viešbučių „Hotel Astor“. Susirinko, pasak „Darbininko“ ir „Vienybės“, arti 100 svečių, bet, sprendžiant iš pokylio nuotraukos, įdėtos „Mūsų Vilniaus“ Nr. 7/45 (1931. III. 10), greičiausia apie 70, kaip „Tėvynė“ kad pranešė (20 viešnių ir apie 50 svečių). Pasak to pat „Darbininko“, „gražus Rose Room,[8]) šlamėjimai ponių ir panelių evening gowns,[9]) ponų baltos krūtinės ir stati kalnieriai davė šiai sueigai aristokratijos spalvą. Suėjo paprastų lietuvių artojų sūnūs, dukterys...“ Apie 30 vakarienės dalyvių nuotraukoje gerai atsimenu pavardėmis, veidus, turbūt,

9. Brooklyno lietuvių šv. Jurgio parapijos lietuvių kalbos ir tikybos šeštadienio mokykla.

visus prisimindamas, kelis vardus dar paskaitau „Darbininke“, tad pateiksiu čia kiek pavardžių ne kažkokiai, toli nepilnai, jųjų registracijai, tik norėdamas savo atmintyje dar giliau jas įtvirtinti, parodyti mūsų visuomenei bent keliasdešimt gerų Amerikos lietuvių, kurie nepaabejojo atvirai ir nuoširdžiai paremti atvykusį kažkokį barzdylą tik dėlto, jog jis sakėsi kalbėsiąs apie Lietuvą ir apie Vilnių, nors visokių apie jį abejotinų gandų jau buvo girdėję. Primenu, jog ir toliau nesigailėsiu skaitytojų kantrumo, nekartą pavaišindamas juos amerikiečių pavardėmis, kurioms patarčiau prisiklausyti ir nevienam, tėvynėje likusiam ir jos lietuviškuoju oru besidžiaugiančiam, atsiminti tą ar kitą jau pamirštą, prieš keliasdešimt metų iš Lietuvos išė-

[8]) Rausvoji (rožių) salė.
[9]) Vakariniai rūbai.

jusį savo brolį, seserį ar bent to pat kaimo, tos pat parapijos tautietį, ir jam laišku ar kokia žinele pačiam prisiminti. Tik prisimindami, ne į jų kišenes taikinkim, kaip paprastai kad darome, bet savo lietuviškomis širdimis į jų lietuviškąsias širdis tarkim; ne tiek mes jų dolerių, kiek jie mūsų širdžių, o gal ir mes jųjų esame reikalingi! Tik neubagaukime, nežebravokime! Drauge iš anksto atsiprašau, jei kurios pavardės gerai nenugirdęs ar kaip kitaip suklydęs būsiu ją neteisingai pažymėjęs; kitą kartą bus ir mano informatoriai — atskiri asmenys ar spauda — ką neteisingai man pateikę. Labai prašyčiau pačius amerikiečius mane suklydus paakinti, pataisyti.

Taigi už didžiojo stalo matome: stud. Juozą Antanavičių, muziką Ks. Strumskį, Žalkevičiūtę - Valaitienę, redaktorių Joną Valaitį, daktarienę Vencienę, pasiuntinį Br. Balutį, vakaro vedėją, kaip čia angliškai vadinamas, toatsmasterį dr. B. K. Vencių, mane, generalinį konsulą pulk. P. Žadeikį, kun. N. Pakalnį, p. Strumskienę, Ant. Mikalauską. Už atskirų staliukų tarp kitų sėdi: Brooklyno kunigai J. Aleksiūnas, J. Balkūnas, C. E. Paulionis, S. P. Remeika, Bridgeporto M. Pankus (Lietuvoj Pankauskas); muzikai (vargonininkai) Brunza, Dulkė, A. Visminas, Elizabetho Žilevičius su žmona; daktarai Elizabetho V. Bacevičius, Brooklyno J. F. Paulionis, J. Žukauskas; advokatai Briedis, Jurevičius; biznieriai Garšva, p. Ginkienė, Poviliauskis, Trečiokas; valdininkai Jankauskas (buvęs A. Šliūpaitės vyras), Jokūbauskas, D. Klinga, Ramanauskas, (jaunesnysis) Širvydas; stud. Kudirkaitė ir kiti. Daugiausia tai tautininkai „vienybiečiai" ir katalikai „darbininkiečiai", kai kas iš „tėvyniečių" ir „sandariečių". Ponių tarpe viena kita lietuviškai nekalbanti Amerikos anglė (lietuvio žmona).

Jutaus labai suvaržytas: išviso prie iškilmių, bankietų ir panašių pramogų nelinkęs, nepripratęs dar prie Amerikos tvarkos, ceremonijų, valgių, atskirtas nuo daugumos dalyvių ir tik ištolo gal savo barzda tepritraukiąs jų dėmesį. Vakarienė buvo be svaiginamų gėrimų ir labai įvairi, bet aš, nepriaugęs dar prie Amerikos skanumynų, verčiaus daugiausia, kaip paprastai ir kitais atvejais, tik šiais amerikoniškais patiekalais — ledo vandens stikline ir vynvaisiu (grape fruit), kurį dar „Bremene" pamėgau. Dėl tos vakarienės „Laisvės" pseudokomunistai paskelbė mane čia ėdus — lakus, tur būt, ne valgymo — gėrimo kiekį galvoj (?) turėdami, nes vandens ir vynvaisio nedaug tesu

10. New Yorko lietuvių M. Biržiškai surengtos sutiktuvės. Prie didžiojo stalo (iš kairės į dešinę) sėdi J. Antanavičius, Strumskis, Žalkevičiūtė-Valaitienė, red. Valaitis, Venciuvienė, ministeris Balutis, dr. Vencius, prof. M. Biržiška, gener. konsulas Žadeikis, kun. Pakalnis, Strumskienė, Mikalauskas.

sunaikinęs, bet tai, jog čia gėrė ir valgė ne jųjų pranašas A. Bimba, tik tas nevidonas M. Biržiška.

Nors paprastai čia vakaro vedėjas verčia kalbėti kuriuos pasirinkdamas, mažesniuose susirinkimuose bemaž kiekvieną dalyvį (pav., vėliau Filadelfijoj pas ukrainiečius, Baltimorėj, Elizabethe, Waterburyj, Scrantone, Binghamtone, Detroite ir kitur), tačiau šį kartą kalbėtojai ne tik iš anksto buvo numatyti, bet ir tvarkaraštyje išspausdinti.

Kun. Pakalnis Didžiojo New Yorko VVS vardu pasveikino mane ir ragino susirinkusius be partijų skirtumo paremti mano darbą: „Mes dirbsime vienu frontu 10—20—50 metų, bet Vilnių atvaduosim!" „Vienybės" red. Valaitis priminė ne tik kovos dėl Vilniaus reikalą, bet ir reikalą padėti stiprinti tautinį gyvenimą amerikiečių, kurie sudaro trečdalį lietuvių tautos, rūpintis sulaikyti nutautėjimą, užlaikyti jaunimą. Amerikiečiai laukią mano talkos.

Br. Balutis kreipėsi į mane, kaip Lietuvos atstovas, amerikietis ir geras mano pažįstamas. „Darbininko" (Nr. 8) pranešimu, Balutis pasveikinęs mane, kaip senų veikėjų žymiausią (?), naudingiausią (?) Lietuvos dirvoje darbininką, kuris nereikalavęs už darbą atlyginimo, garbės. Nors aš esąs kuklus, sarmatlyvas, bet daug (?) nuveikęs. Jei nesiseka lenkams Vilnijos pavergti ar išnaikinti tautinį Vilniaus lietuvių judėjimą, tai, girdi, (tik?) dėlto, jog aš iš savo vedamos Vilniaus lietuvių gimnazijos esąs išleidęs stiprią avangardą. Nepaveikę manęs nė sunkios aplinkybės, nė kalėjimai. Senai jau turįs bajorišką kalėjimo diplomą. Tik lenkai privertę mane Vilniaus sargybą apleisti, o jų sargybiniai palydėję ligi demarkacijos linijos. Kaune — gimnazijos direktorius, universiteto profesorius ir rektorius, pagaliau Vilniui Vaduoti Sąjungos pirmininkas.

Prisiminė Balutis bendrą mudviejų darbą 1920 m. Suvalkuose, rašant su lenkais garsiąją, jų niekšiškai sulaužytą, sutartį. Tais metais mudu nevieną bačką druskos kartu ragavusiu, mėginusiu nevieną gorčių pipirų. Amerikos lietuvių vardu sveikino mane atvykus intelektuališkai jiems padėti, susipažinti, duoti kokių patarimų, o kas svarbiausia — aukų nerinkti („tokių cūdų dar nėra pas mus buvę", prisimenu Balučio posakį). Ligšiol, mat, nuo Kolumbo laikų Amerikon tevažiavę aukso ieškoti. Atsilygindama už amerikiečių teikiamą Lietuvai paramą praeityje, VVS atsiuntusi dabar mane. Geresnio, girdi,

atstovo nė nereikią. Jei, girdi, reikėtų atiduoti Vilnijos kortą, jis man ją duotų ir net nebijotų pačios Lietuvos likimo kortą atiduoti.

Tokia vieša ir karšta mūsų pasiuntinio rekomendacija kad ir buvo man (mano būsimam darbui) svarbi ir naudinga, bet ji buvo taip netikėta, jog nežinojau kur dėtis: nors lįsk po stalu! Vėliau — apsipratau: kai gyrė mane spaudoj, vakarienėse, viešuose susirinkimuose, jutaus lyg ne apie mane būtų kalbama ir niekados nereagavau, kad ir kiti paversdavo mane Mindaugu, Vytautu, Napoleonu, Einšteinu ir t. t. arba vėl „Laisvė" ir „Vilnis" visokių nedorybių man priskirdavo. Tik vieną kartą neiškenčiau ir čia pat pataisiau, kai New Havene (Connecticuto valst.) susirinkime buvęs Lietuvos universit. doc., o dabar Yale universiteto profesorius Albertas Sennas, apsirikęs, 6 mano kalėjimo mėnesius pavertė 6 metais, tuo iššaukdamas nuoširdų klausiančių moterėlių atsiduksėjimą. Vis dėlto, kartodamas įsikarščiavusio Br. Balučio kalbą, bene įdomiausią iš tų visų palankių man prakalbų, kurios įvairiuose susirinkimuose įvairių kalbėtojų buvo man skirtos, reiškiu čia mielajam mūsų pasiuntiniui nuoširdžios padėkos už moralinį mano darbo parėmimą, o skaitytojus prašau nesistebėti man šitokius sau pagyrimus kartojant: skaitydami čia ir toliau panašias kalbas, pamirškite mane, kaip aš, jas girdėdamas, kad pamiršdavau, bet galvokite tik apie gražias pačių kalbėtojų intencijas ir tų intencijų versmę — meilę Lietuvai, tad ir palankumą tam, kuris iš ten atvykęs jiems ją priminė.

Toliau teko man kalbėti (III p r a n e š i m a s). Kalbėjau $^{3}/_{4}$ valandos. Toji kalba „Darbininke" buvo plačiai, bet nevisur teisingai pranešta, mano ištaisyta ir įdėta (1931) m. vasario 20 d. „Mūsų Vilniaus" Nr. 5 (45). Dar ją patikrinęs čia kartoju, kad būtų geriau suprantama pozicija, kurios laikiaus Amerikoj savo prakalbose ir pasikalbėjimuose.

Pasisakiau esąs ne tik mokslo, bet ir visuomenės darbininkas, tik veikiąs savo visuomenę ypatingai svarbiais tautos reikalais, kaip štai Vilniaus. Vilniaus darbo iniciatyva yra, žinoma, nedidelio būrio rankose, bet visuomenė turi jo darbą suprasti ir paremti. Kai Lietuvoje įsikūrė Vilniui Vaduoti Sąjunga, toli ne visa tauta prie jos subėgo kaip reikėtų; net ir dabar ne visi jai pritaria. VVS įkūrė kun. F. Kemėšis 1925 m., kuris

sakėsi veikiąs amerikiečių nusistatymu. Tad Lietuva amerikiečiams ir tuo yra skolinga.

Stoję į darbą, stengiamės eiti kuoplačiausiu ir kuoaiškiausiu viešuomenės, ne slaptų sąmokslų, keliu, stiprinti, tvirtinti savo visuomenę. Perdaug nesirūpinama ta ar kita politine Lietuvos tvarka, tos ar kitos valdžios darbais, darbeliais, tik jos nusistatymu dėl Vilniaus. Koliai valdžia— ta, kita ar dešimta — tebekovoja dėl Vilniaus, esame jai lojalūs, kad ir daugeliui VVS narių bendra kurios valdžios politikos kryptis būtų nepriimtina ir ne VVS plotmėje jie prieš ją veiktų. Mums rūpi Vilniaus vadavimo idėja kuoplačiausiai paskleisti. Nors kartais mūsų darbui tekdavo, gal ir tenka čia vieną kitą kliūtį, kai kada net kurio valdininkėlio daromą, įveikti, bet vis dėlto juntame savo darbui bendrą visuomenės pritarimą.

Žinoma, ne žodžiais atgausime Vilnių. Tačiau pats Vilniaus priminimas jau yra svarbus, žodis „Vilnius" daro stebuklą, keldamas visuomenės nuotaiką ir stiprindamas jos pasiryžimą kovoti dėl savo istorinės, ekonominės ir kultūrinės sostinės. VVS stengiasi neleisti visuomenei pasiduoti apatijai, jei dėl Vilniaus apčiuopiamų laimėjimų negauname, nematome. VVS eilėse dirba visokių srovių, visokių krypčių žmonių, nes sąjunga stengiasi visas sroves prie Vilniaus darbo pritraukti. Nė viena srovė negali pasisavinti sau garbės, jog ji viena tebedirbanti Vilniaus vadavimui ir viena jį teišvaduosianti. VVS vengia ginčų, nesusipratimų, net kritikuoti kitokį negu jos nusistatymą Vilniaus darbo srityj, bet tik savo darbu ir linijos aiškumu stengiasi visuomenę įtikinti ir patraukti. VVS yra visuomeninė ir visuomeniška organizacija, neturi jokių karinių funkcijų, kaip kad jų iš dalies turi Šaulių S-ga, su kuria betgi ji visiškai sutaria ir palaiko kuogeriausius bendros kovos dėl Vilniaus ryšius. Tegu kiti sau diskusuoja[10]) pažiūras į Vilniaus atvadavimo kelius, bet VVS turi savo nusistatymą, kurį vykdo.

VVS nerūpi tarptautinė diplomatija, tik ji žiūri ir svarsto, kas stiprina mūsų kovos pajėgas. Daug kalbėta ir rašyta apie mūsų artimiausius kaimynus, kurie turi savo nesutikimų su

[10]) Amerikos lietuvių vartojamą gerą žodį „diskusuoti" (diskusija) „Mūsų Vilnius" man ištaisė Lietuvoje vartojamu, bet iš slavų pasiimtu „diskutuoti".

Lenkais, bet turime būti labai atsargūs ir su daug už mus stipresniais ir turinčiais savų siekimų Rytais ir Vakarais... Būtų mums sunku, jei liktume be draugų, bet vis dėlto nekristume apatijon, tik pasitikėtume savo pajėgomis.

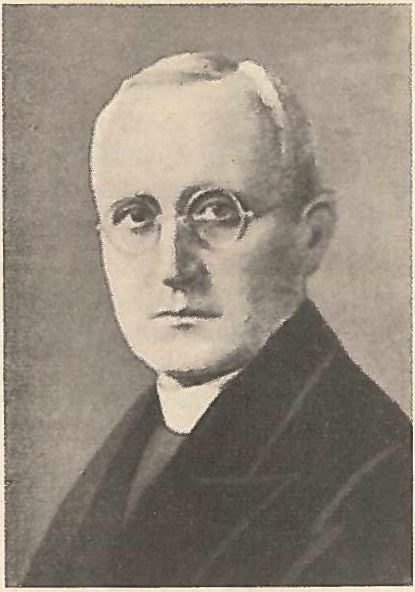

11. Maspetho lietuvių klebonas kun. Antanas Milukas.

Nuo 1919 m., tai daugiau, kaip dešimt metų,*) nebesame Vilniuje, bet Vilniaus idėja pas mus neužgesta. Visur vienas balsas: „Mes be Vilniaus nenurimsim!“ Taigi, nepaisant visokių sunkių pergyvenimų, tauta tebėra sveika, neišsižada nei savo teisių nei idealų. Nepriklausomybė suteikė mums tokių pajėgų, kurios išlygino nepalankų mums Lietuvos ir Lenkų skaičių santykį (1 lietuvis prieš 10 lenkų). Lenkija ne tokia galinga, kaip paprastai apie ją manoma, — tai gigantas trapiomis molio kojomis. Nesveikai svetimu plotu užaugusi, ji turi virsti anarchijos auka, ir pati tai nujaučia. Trečia Lenkijos gyventojų dalis (net 40%) — nelenkai. Tuos tad nelenkus, ypačiai gudus (baltarusius) ir ukrainiečius, rūpi mums pritraukti prie bendros kovos prieš lenkų imperializmą ir nusverti ją mūsų naudai.

Gudai ir ukrainiečiai dar neturi nepriklausomybės, bet jei mes sudarėm nepriklausomą valstybę kur kas už juos mažesni, negalima abejoti, kad ir jie išsivaduos iš svetimo jungo. VVS stengiasi sueiti su tų tautų veikėjais ir kovotojais, drauge su jais nusistatyti dėl bendros kovos krypties, drauge veikti. Praėjusieji Vytauto Didžiojo metai tik dar labiau pagilino šią kryptį. Nebūkime akli ir nenorėkime, kad grįžtų mums Vytauto Didžiojo laikų valstybė, kurioje būtume mažuma, nes tokia valstybė ne mums, tik lenkams būtų naudinga. Lietuviai buvo

*) 1939 m. jau ir 20 metų suėjo! *(1940 m.)*.

Lietuvos viešpačiai, bet turėjo nusilenkti daugumos kalbai ir kultūrai. Bendroje valstybėje ir dabar būtume daugumos varžomi, kad ir gražiausias su ja sutartis padarę ir iškilmingiausius jos pažadus gavę; tokios valstybės cementu, be abejo, virstų lenkai, kurių kiti net apie tokią valstybę svajoja, ir trauktų ją Lenkijos politikos sūkurin.

Tačiau Vytauto valstybė nebuvo atsitiktinis politikos padaras. Vytautas kėlė ir platino Rytuose Vakarų Europos kultūrą — ir tokį testamentą jis mums paliko vykdyti. Mes, gudai ir ukrainiečiai privalome sutartinai, bet jau kas sau susiorganizavę atskiromis nepriklausomomis valstybėmis, Vakarų kultūrą Rytuose palaikyti ir kelti. Visa grandinė sveikų tautų nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrų — anos trys ir pabaltietės — tą uždavinį turi sau prisiimti. Tada, bet tik tada tegalėsime ir su lenkais kalbėtis ir susitarti, kai jie pamatys prieš save mūsų sujungtas pajėgas. Tada gal būsime ir lenkams geri kaimynai. Štai kelias, į kurį mes šaukiame stoti, neslėpdami jo sunkumo ir sudėtingumo, bet ir neabejodami jo tikrumu, tikslingumu. Tuo keliu eidama, VVS, iš dalies ir Šaulių Sąjunga, ėmė iniciatyvos kurti eilę organizacijų susipažinti ir susiartinti su sveriančiomis kovoje dėl Vilniaus tautomis ir kraštais, kaip gudai, ukrainiečiai, žydai, Sovietai. Būdamas kai kurių tų draugijų pirmininkas, ir Amerikoje mėginsiu su tų tautų veikėjais sueiti ir susiprasti.

VVS siunčia mane atlyginti savo skolą amerikiečiams. Jau jos statutas reikalauna derinti Nepriklausomosios Lietuvos Vilniaus darbą su tuo darbu Amerikoje, Škotijoje ir šiaip išeivijoje. Aukų Amerikoje šį kartą nerinksiu. Nors VVS yra reikalinga savo darbui lėšų, bet ji turi įprasti kiek galima verstis savo lėšomis, tada ji pati save labiau vertins ir gerbs, skaitysis su ja vyriausybė ir visuomenė. Sąjunga nenori valdžios paramos, stengiasi be jos išsiversti, nes kitaip nesijaustų laisva, jos balsas būtų suvaržytas.

Amerikoje norėčiau pažinti mūsų spaudą, darbuotojus, jaunuomenę, jųjų silpnybes ir stiprybes. Ne mokyti esu čia atvažiavęs, pats reikalingas žinių apie amerikiečių gyvenimą; galiu tik rodyti ir kelti VVS numatomas ir nustatomas kovos perspektyvas. Ar bus jos čia suprastos, atjaustos, aiškios? Gal mūsų amerikiečiai turi čia savų kelių, savų nuomonių; reikia jas pažinti, tinkamai pasverti. Svarbu sutvarkyti Nepriklauso-

mosios Lietuvos ryšius su Amerikos lietuviais. Iš laikraščių, pasikalbėjimų ir kitokių žinių aišku, kad čia lietuvių gyvenimas vis ryškiau kinta. Kyla klausimas, ar nereikia čia ir Lietuvos pagalbos, ypačiai jaunuomenei? Jaunuomenė turi savo minčių, savo idėjų, kurias reikia pažinti ir suprąsti. Atvykęs susipažinti su amerikiečių gyvenimu, sugrįžęs Lietuvon mėginsiu kitiems apsakyti, ką esu čia pastebėjęs. Dabar tebūsiu Amerikoj tris mėnesius, bet kažin ar dar kartą neatvyksiu ilgesniam tyrinėjimui. Tik jau dabar kyla viena kita mintis, net sumanymas. Pavyzdžiui, ar nebūtų reikalo įkurti Amerikos lietuvių kultūros institutą, kuriame mūsų jaunimas studijuotų lietuvių literatūrą, kalbą, istoriją? Gal atvažinėtų pasikeisdami Lietuvos profesoriai su paskaitomis, paremdami instituto darbą?

Į lietuvišką Amerikos visuomenę eisiu su atvira širdimi, vienos idėjos tevedamas — su ja susipažinti, susiartinti, susiprasti. Žinoma, nekartą čia suklysiu, ypačiai gavęs netikslių informacijų, bet prašau amerikiečių visuomenę nedaryti iš tų klaidų nepalankių man išvadų, tikėti, jog jokių slaptų minčių ar intencijų prieš ją neturiu.

Tais, maždaug, žodžiais pratariau į susirinkusius, kurie, rodos, tam pritarė, kiek galiu spręsti iš daugelio jųjų karštai man čia pat dėl to pareikštų nuomonių, o taip pat iš spaudos atsiliepimų — Bostono „Darbininko“ (Nr. 8: „širdinga kalba“), Brooklyno „Vienybės“ (Nr. 12: „įdomi kalba, nuoširdžiausiai išpasakota“; Nr. 13: „Biržiškos misija yra labai didelės svarbos, ir mes į Amerikos lietuvius atsišaukiam ją šimtu nuošimčių paremti“), New Yorko „Tėvynės“ (Nr. 5: „kalba buvusi nuoširdi ir įspūdinga“). Tačiau toji kalba, nevykusiai, kaip paprastai, „Dzień Kowieńskio“ išversta ir tuo keliu patekusi į Vilniaus lenkų spaudą, padarė ten triukšmą, o man suteikė „polonožercy“ (lenkėdžio) vardą. Dar man prieš atvykstant Amerikon, žinomas Varšuvos agentas užsienio reikalams Tadas Holuvko New Yorko lenkų laikraštį „Nowy Świat“ aprūpino atsiųstu iš Europos straipsniu „Polska a Litwa“, kuriame jis nachališkai pareiškė, jog kiekvienas doras ir protingas lietuvis savo sieloje pripažįstąs Lietuvos „pretenzijas“ Vilniui esant nepamatuotas ir absurdiškas, supraskit: nekreipkite dėmesio į lietuvių kalbas dėl Vilniaus! O kai aš VVS vardu priminiau apie susidarantį lietuvių — gudų — ukrainiečių frontą prieš lenkus, subruzdo ne tik įvairūs Vilniaus „dziennik'ai“, „kurjer'ai“ ir pan., bet dargi

12. Amerikos ukrainiečių veikėjas dr. Luka Myšuha.

toks ramus ir prieš mus nenusistatęs „Przegląd Wileński“ ėmė tikinti mane niekus kalbant. Jam puikiai atkirto mūsų Vygandas str. „Svečias iš Mėnulio ar Marso“ („Mūsų Vilniaus“ nr. 8-46, 1931 m. kovo 20 d.). Rodos, kad „Prz. W.“ po to dar buvo ką atsakęs.

Vakarienė tęsėsi nuo 21,15 ligi 23,15 (9,15 vak. ligi 11,15 vak.). Po to būrelis svečių kokią valandą dar pašnekučiavome „ab ûsiom patrochu“ (apie viską po truputį), kaip sako gudai, pas Br. Balutį, kuris buvo sustojęs tame pat viešbutyje. Tame būrelyje, be kun. Pakalnio ir kitų, buvo dar kun. M. Pankus, kuris, pasirodė, prieš trisdešimt keleris metus vienu laiku su manim, tik bene viena klase žemiau, buvęs Šiaulių gimnazijoje. Tame pat būrelyje atsidūręs kun. S. P. Remeika irgi, kiek atsimenu, pasisakė ėjęs mokslus toje gimnazijoje. Kiek vėliau (kovo mėn.) Cambridgėj (Massachusettso valst.) aptikau iš kitos parapijos ten atvykusį kun. Švagždį, šiauliškį, dar vėliau (balandžio mėn.) Racinėj (Wisconsino valst.) kun. Balinskį, kuris prisiminė mane, aukštesniosios klasės mokinį, kaštanais jį, bene pirmoką, gimnazijos kieme skaudžiai pavaišinus; kaip geras lietuvis, katalikas ir kunigas, po 30 metų jis man atsilygino skanių skaniausiais pietumis!*) Kur tų šiauliškių nėra!

(„M. V.“ 1931. VI. 30. nr. 18-56).

---

*) Vėliau jis dar jaunas, vargšas, pasimirė. *(1940 m.)*.

VI. ŽYDŲ TARPE.

(Susipažinimas su Lietuvos žydų federacijos vadovybe. Lietuviškai — žydiški pietūs su prakalbomis New Yorke Gottliebo restorane. Apsilankymas žydų laikraščių „Morgen Žurnal", „Der Tog" ir „Vorwards" redakcijose).

Sausio 25 d. atlikęs bankiete kalbą ir ligi kito pasirodymo kiek platesnei visuomenei (vasario 1 d. viešajame Brooklyno susirinkime) turėdamas savaitę laiko, pasistengiau jį paversti ne tik didesniam New Yorko lietuvių gyvenimo ir jo amerikietiškų savumų pažinimui, bet dar savo darbo išplėtimui į nelietuvius, taip, kaip VVS Centro Vykdomasis Komitetas buvo man nustatęs. Turiu čia galvoje žydus, gudus ir ukrainiečius.

Dar 1929 m. rudenį mane, kaip Lietuvių — Žydų Kultūrinio Bendravimo Draugijos pirmininką, Kaune buvo atlankęs Lietuviškos Kilmės Amerikos Žydų Federacijos (Federation of American Jews of Lithuanian Descent) atstovas, Filadelfijos teisėjas Wiliam M. Lewis. Atsisveikindamas jis pasisakė lauksiąs mano revizito Amerikoje. Tik nusijuokiau išgirdęs šitokį lengvą pakvietimą, jei bent tik pasvajodamas kada nors vykti Amerikon, o čia susidariusios aplinkybės leido man greitu laiku (per pusantrų metų) rimtai įvykdyti jo pasiūlymą! Taigi gavęs šiokių tokių informacijų apie Amerikos žydų veikėjus iš Lietuvos žydų, sausio 30 d. su konsulu P. Žadeikiu nuvykau į New Yorko 63 Fifth Avenue, čia minėtosios Federacijos prezidiumo darbo vietą. Kadangi iš anksto buvova jį apie savo atvykimą perspėjusiu, tai radova ten keletą laukiančių mūs asmenų. Buvo Federacijos pirmininkas Henry Hurwitz; jaunas jos reikalų vedėjas Z. Schuster ir Cincinnati (Ohio valst.) žydų bibliotekos (Hebrew Union College Library) vedėjas A. S. Oko. Kadangi du pirmuoju kalba tik angliškai (H. Hurvičas kiek ir vokiškai), tai su bibliotekininku Oko vokiškai susikalbėdamas, su anais turėjau naudotis P. Žadeikio pagalba. Tai buvo bene pirmas pasikalbėjimas, kuriame teko tiek anglų kalbos išgirsti, nes prieš tai turėjau reikalo tik su lietuviais. Prisipažinsiu, jog tas pirmas kiek ilgesnis anglų kalbos klausymas gerokai mane įvargino, nors šiaip pasikalbėjimas bene abiem šalim buvo naudingas.

Kalbėjome apie Lietuvių — Žydų Draugiją ir jos nekokį ligi šioliai veikimą, apie vilniečius dr. Vygodskį, dr. Šabadą,

kauniečius dr. Soloveičiką, dr. Rozenbaumą, panevėžietį Kacenelenbogeną, kuris dabar Amerikoj išleidęs knygą apie lietuvių dainas, ir t. t. Pasirodo, jog kaip kauniškė draugija, taip ir Federacija ne ką benuveikia, bet abi turi sau prasmės, kaip tam tikros idėjos reiškėjos, nelyginant jos iškabos, kurios ypatingais momentais, pav. lenkams mėginant sukiršinti lietuvius su žydais, gali kiek sverti tildant negeistinus reiškinius. A. S. Oko pažadėjo aprūpinti, kiek įstengsiąs, mūsų universiteto žydų seminarą savo turimais atliekamais leidiniais, jei to seminaro vedėjas doc. Šapira jį painformuos, kurių knygų tam seminarui reikia. Pirmininkas Hurvičas rodė mums angliškai spausdinto žydų gyvenimo biuletenio žinią apie kažkokį mūsų valdžios sumanymą dėl svetimšalių, kuris biuletenio buvo aiškinamas esąs prieš žydus nukreiptas, bet konsulas gražiai jam išaiškino, jog sumanytojai jokių piktų intencijų prieš žydus neturėjo.

Atsisveikindamas pirmininkas kvietė mudu po kelių dienų su Federacijos Vykdomuoju Komitetu (Executive Committee) sueiti pietų, kurie vasario 5 d. įvyko Gottliebo restorane. Dalyvavo 11 Federacijos komiteto narių ir mudu su konsulu. Federacijos garbės pirmininkas, jau minėtasis teisėjas W. M. Lewis, kuris tuojau prisiminė mudviejų pasikalbėjimą ir savo pasiūlymą, taip skeptiškai mano įvertintą, pirmininkas H. Hurwitz ir reikalų vedėjas Z. Schuster, vicepirmininkas chicagietis Herman L. Winer, komiteto nariai Elias Fife, Jacob I. Freedman, Meyer Keilson ir kiti, bibliotekininkas Oko, Harvardo (Bostono) universiteto prof. Nathan Isaacs. Vėliau turėjau dar progos pažinti du ne tik veikliu tos Federacijos nariu, bet ir aiškiai, viešai reiškiančiu Lietuvai savo simpatijų, energingai ją remiančiu — Bostono prokurorą E. D. Stonę ir Chicagos literatą S. B. Komaiką, kuriem ir aš jaučiu ypatingų simpatijų. Šį kartą kad ir kalbėta daugiausia angliškai (pietų dalyvių negirdėjau net savo tarpe žydiškai kalbant), bet kalbėta dar vokiškai, kitų rusiškai, be to, kiek per dvi savaiti su anglų kalba apsipratęs spyriau save kai ką angliškai ir be vertėjo suprasti, ypač jog tuo vertėju čia mums turėjo būti vargšas mūsų konsulas, kuriam norėjau tuo būdu nors kiek palengvinti šį neįdomų darbą. Tomis visomis kalbomis šnekučiavome sau pietaudami, prisimindami savo tolimą gimtinę, kas Kauną, kas Panevėžį, Biržus ar Šakius. Kas išvyko iš ten prieš 15, 20 me-

tų, kas ir ilgiau Amerikoj gyvena, — kas yra Lietuvą kartą, kitą aplankęs, o kas nėra jos matęs nuo pat savo išvykimo iš jos, bet bemaž visi, ėmę prisiminti savo jaunystės dienas Lietuvoje, kiti ir gerokai, susigraudino. Nespėjau į visus klausimus nė atsakinėti — tiek jų būta ir tokių įvairių. Buvo jaučiama, jog tolimoji, gerokai primirštoji tėvų šalis dar nėra jiems virtusi visiškai svetima, kažkokia paprastai nejuntama, nematoma jungtis vis dar juos lenkia prie savo apleistosios tėvynės. Vilnius, šioji antroji žydų Jėruzalė, dažnai čia buvo minimas, žinoma, lenkams toli nepalankiai; tuo atžvilgiu čia nesiskiria iš Lietuvos kilę žydai nuo Amerikos lietuvių.

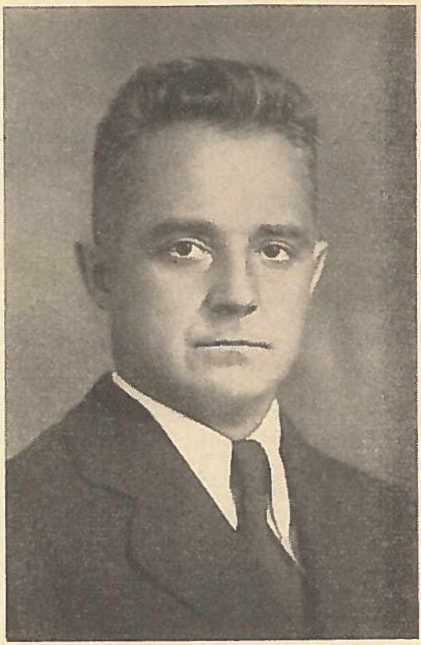

13. Amerikos ukrainiečių veikėjas Omeljanas Reviukas.

Susidarė jauki, maloni, kiek griaudi nuotaika, europiečiui gal sunkiai tejmanoma, nes ne svaiginamųjų gėrimų įtakoje susidariusi: jų nebuvo. Įsišnekėję kvietė mane atsilankyti kas į Chicagą, kas į Bostoną ar Filadelfiją; kaip tik tuose, ne kituose, miestuose teko man vėliau sueiti su žydų visuomenės atstovais!

Prie kavos pirmininkas Hurvičas Federacijos vardu pasveikino mane kaip Lietuvių — Žydų Kultūrinio Bendravimo Draugijos pirmininką ir prašė kiek plačiau paaiškinti susirinkusiems apie tą draugiją. Kalbėjau (IV p r a n e š i m a s) apie valandą lietuviškai, o po kelis sakinius vertė p. Žadeikis (kai kas tvirtino ir lietuviškai mane kiek supratęs) — abudu gerokai įvargova. Paaiškinau, kada ir kaip susidomėjau lietuvių ir žydų santykiais: žemaitiškai — žydiškame miestelyje gimęs ir užaugęs, gimnazijoje su žydais draugiškai sueję, Vilniuje plačiau pamatęs žydų liaudį ir prisižiūrėjęs jų visuomenės veikimui, pagaliau, Kaune supratęs reikalą realiai spręsti lietuvių ir

žydų santykius. Prisiminiau, kaip nesisekė man mėginimai išmokti bent skaityti žydiškai, bet, žinoma, plačiausiai atpasakojau, kada ir kas sukūrė lietuvių — žydų draugiją, kokių tikslų ji siekia: veikti ištinkant kokiems lietuvių su žydais nesusipratimams, supažindinti abi visuomeni su vienų ir kitų kultūra, ypač literatūra, betarpiškai suvesti abi visuomeni, ypačiai šviesuomeni. Nurodžiau, ką (deja, nedaug!) ji yra ligi šioliai padariusi: poeto Bialiko, Vilniaus žydų spaudos atstovų ir kt. priėmimas, rūpinimasis išsaugoti žydų katedrą naujame universiteto statute, pranešimai apie žydų gyvenimą Palestinoje, raginimai versti literatūros kūrinius ir t. t.

Teisėjas Lewis papildomai dar paklausė, kuo Federacija galinti draugijos darbą paremti. Atsakiau: 1) keldama spaudoje lietuvių ir žydų kultūrinio bendravimo reikalą, 2) palaikydama santykius su Amerikos lietuviais ir tuo veikdama taip pat Lietuvos visuomenę, 3) gindama Lietuvos reikalą Vilniaus byloje, 4) paremdama pinigiškai didesnius draugijos literatinius sumanymus. Baigdamas susirinkimą, H. Hurvičas pažadėjo draugijai visokeriopos Federacijos paramos, palinkėjo draugijai ir mano darbui sėkmės, reikšdamas įsitikinimo, jog ateityje draugija suvaidinsianti svarbų vaidmenį.

Mūsų pietūs per 5 valandas virto vakariene, ir gerokai po vienuoliktos vakaro išsiskyrėme.

Užmegztieji ryšiai su New Yorko žydų visuomene reikėjo dar kiek išplėsti, bent į jųjų spaudą. Čia, mano prašomas, padėjo man mūsų konsulas, o taip pat malonusis Leon Shapiro, kauniškio vyriausio rabino sūnus ir dviejų mūsų universiteto darbuotojų brolis. Nutarėme pavizituoti įvairių krypčių redakcijas — konservatorių, liberalų ir socialistų. Pagavęs kiek laiko, išsirengiau vasario 12 d., lydimas ne tik L. Šapiros, bet ir „Tėvynės" red. S. E. Vitaičio, kurį norėjau, kaip lietuvių spaudos atstovą, suvesti su žydų redakcijomis. Tą dieną betgi pavyko mums aplankyti tik vieną redakciją — konservatorių „Morgen Žurnal" (Jewish Morning Journal). Susipažinome su vyriausiu redaktorium Varmiku, su kuriuo kalbėjau apie Lietuvių — Žydų Kultūrinio Bendravimo Draugiją, plačiau išsikalbėdami apie Vilnių ir kitus dalykus su redaktoriais Kaplanu ir bene Revuckiu, katrų antrasis surašė savo laikraščiui pasikalbėjimą su manim (išverstą 1931 m. „Mūsų Vilniaus" Nr. 6) apie žydus mūsų universitete, apie lietuvių ir žydų santykius ir t. t., kaž-

kodėl tik man priskirdamas tendenciją „suorganizuoti Amerikos lietuvius“. Tąja proga Revuckis tvirtino mums, jog prof. Voldemaras savo griežtumu Tautų Sąjungoj daug naudos padaręs Lietuvai.

Kitą dieną (vasario 13), jau be Šapiros ir Vitaičio, lankiau kituodu žydų laikraščiu, abudu East Broadway gatvėje — žydų rajone. Ypatingai maloniai mane priėmė liberalų „Der Tog“ (The Day) redakcija, kuriai vadovauja vilnietis Goldbergas. Pasikalbėjime dalyvavo taip pat keletas redakcijos bendradarbių ir vienas žydų mokyklos direktorius. Kalbėjomės apie mūsų universiteto žydus, lietuvių ir žydų santykius, apie kultūrinę Lietuvos būklę ir pažangą, pagaliau (plačiausiai), kaip Vilniui Vaduoti Sąjunga eina prie Vilniaus grąžinimo Lietuvai. Iš mūsų gyvo ir įvairaus pasikalbėjimo atsirado laikraštyje platus Epšteino straipsnis (su mano atvaizdėliu). Įsikalbėję vos išsiskyrėme, o vienas redaktorių A. S. Sachs dar ilgai mane gatve lydėjo, gyvenęs kadaise Šiauliuose ir pažinojęs tuos pat, ką ir aš, mokytojus, mokinius ir mokines, apie kuriuos man nemažai papasakojo. Jo kūrinį, sako, verčiąs į lietuvių kalbą mūsų Lemchėnas.

Socialistų „Vorwarde“ kalbėjau su vyriausiu redaktorium Kahanu, taip pat vilniečiu, kuris 80-taisiais metais išėjo iš Rusijos kaip revoliucionierius. Nors socialistas, pritariąs sionizmo idealizmui (ne idėjoms); neperseniai net lankęsis Palestinoj. Pasak jo, Amerikoje (Jungtinėse Valstijose) esą 4 milijonai žydų, kurių vienas milijonas tik angliškai kalbąs, o ir anie 3 milijonai į tą kelią stoję. Žydų šeimose senuoliai dažnai tik žydiškai tekalba, tėvai ir žydiškai ir angliškai, vyresnysis vaikas kiek žydiškai ir gerai angliškai, antrasis, kuris jau gavo su broliu, ne su tėvais, draugauti, tik angliškai; tik retas kuris jaunuolis, gerbdamas savo senuolį ar senuolę ir norėdamas jiems įtikti, laužąs jiems savo kalbą kiek ir žydiškai. „Vorward“ turįs 200 tūkstančių skaitytojų; iš kur kitur turiu žinių, jog tik 175 tūkstančius.

Visose redakcijose susikalbėjome rusiškai. Ypatingai malonu buvo kalbėtis su savo vilniečiais, kurių ir išviso Lietuvos žydų, čia netrūksta, kaip žydų visuomenės ir spaudos vadovų. Vilniaus darbe jie suvaidins dar svarbų vaidmenį.

(„M. V.“ 1931. VII. 10 nr. 19/57).

VII. UKRAINIEČIŲ TARPE.

(Lietuvių ir ukrainiečių santykiai. Susipažinimas su Amerikos ukrainiečių vadais dr. Luka Myšuha ir redaktorium Omeljanu Reviuku. Apsilankymas Jersey Cityje „Svobodos" redakcijoje. Dalyvavimas New Yorko ukrainiečių šventėje).

Dar prieš išvykdamas iš Lietuvos pasisakiau mėginsiąs Amerikoje sueiti su ukrainiečiais, ir tas man visiškai pavyko. Pavyko ne tiek dėl gerų darbo talkininkų ir iš dalies mano pastangų pasiekti paskelbtąjį tikslą, kiek dėl to, jog ir pati lietuvių ir ukrainiečių artėjimo kryptis yra sveika ir natūrali, ir Amerikos kolonijų dirva tam yra gražiai pribrendusi.

Dar tik prasidedant Didžiajam Karui matome (1914. VIII. 9) Filadelfijoje bendrą lietuvių ir ukrainiečių masinį mitingą, kuris reikalauja „išvyti maskolius Azijon ir palikti Lietuvą lietuviams, o Ukrainą ukrainiečiams". 1915. VI. 30 dr. J. Šliūpo suorganizuotoji lietuvių ir ukrainiečių Tarptautinė lyga dėl lygybės ir laisvės pareiškia įvairių tautų redakcijoms, jog Lietuva ir Ukraina sieksiančios nepriklausomybės, o IX. 17 lietuvių ir ukrainiečių delegacijos vyksta Vašingtonan kalbėtis Lietuvos ir Ukrainos laisvės reikalu ir t. t. 1919 m. New Yorke susidaro keturių tautų lyga — lietuvių, latvių, estų ir ukrainiečių, kuri rugsėjo 16 d. daro bendrą kongresą, 1920. VIII. 25 įteikia prezidentui Wilsonui reikalavimą pripažinti tų tautų nepriklausomybę ir t. t. 1925. VIII. 16 Bostono lietuviai drauge su ukrainiečiais ir gudais bendrame mitinge protestuoja prieš lenkų

14. New Yorko lietuvių studentų ir alumnų klubas.

ministerio Skšinskio šmeižtus Amerikos anglų spaudoje, nukreiptus prieš šias tris tautas.

Dargi prieš pat mano atvykimą Amerikos ukrainiečiams protestuojant prieš lenkų žiaurumus Vakarų Ukrainoje, New Yorke dargi demonstruojant prieš lenkų konsulatą dalyvavo lietuviai, net Amerikos armijos kariai, tuo reikšdami savo užuojautos ir simpatijų dar nenusikračiusiai svetimo jungo broliškai tautai. 1930 m. lietuvių gražiai ir įspūdingai surengtose Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėse nevienoje kolonijoje veikliai dalyvavo ukrainiečiai, vieni kitiems primindami bendros praeities tradicijas. Pavyzdžiui, Wilkes Barrėj (Pennsylvanijos valst.) XI. 23 Vytautinėje šventėje, kurią tvarkė „zavziatyi litovskyi patriot" (karštas lietuvių patriotas) kun. Kasakaitis, apsilankė ir ukrainiečiai, kurių kun. M. Strutynskyi kitą dieną 300 lietuvių ir svečių bankiete ragino lietuvius, gudus ir ukrainiečius drauge kilti prieš „sužvėrėjusius lenkus" ir Maskvos „euraziečius", reiškė viltį išgirsti kovoje prieš bendrąjį priešą lietuviškąjį „valio" ir ukrainietiškąjį „slava Bohu", o mūsų kun. Paukštis taip nuoširdžiai ir gražiai pareiškė („vidčitav preharnu zajavu") lietuvių užuojautą ir palankumą ukrainiečiams, jog šie nutarė jo visą pareiškimą išspausdinti ir baigė savo korespondenciją (ukr. „Amerikos" 1930.XII.9 Nr. 143) žodžiais: „Korystaimo z litovskoi družby i šukaimo dorohi do serdec litovcyv, bo ce našy prirodny sojuzniki" (naudokimės lietuvių bičiuliškumu ir ieškokime kelio į jųjų širdis, nes jie yra mūsų natūralūs sąjungininkai)! 1930.XII.21 Chicagos ukrainiečių protesto prieš lenkų žiaurumus mitinge lietuvių katalikų veikėjas P. Mastauskas prisiminė 1918 m. prezidento Wilsono pareiškimą lietuviams, jog net mažiausia tauta turi teisės savo nepriklausomybei, ir ragino, drąsino ukrainiečius dėl jos kovoti. Chicagos socialistų „Naujienos" taip pat pasisakė už Lietuvos susipratimą su kaimyninėmis ir iš dalies net gimininingomis tautomis — gudais ir ukrainiečiais.

Taigi, kaip matome, lietuvių ir ukrainiečių santykiai Amerikoje jau seniai užsimezgę, jų reikalą supranta, turbūt, visos tenykščios mūsų srovės, o ukrainiečiai visados pabrėžia mūsų teises Vilniaus kraštui. Vytauto metai sutvirtino tuos santykius sukeltais istorijos atsiminimais, o lenkų žiaurumai Ukrainoje ir ukrainiečiams, sakyčiau, dar labiau suaktualino bendrą su lietuviais frontą prieš lenkų imperializmą; lenkų politikai,

kaip matome, nekartą savo nenaudai pasisturavoja! Vadinasi, politinio darbo su ukrainiečiais atžvilgiu, atvykau Amerikon bene tik patogiausiu laiku.

Dar 1930 m. pirmoje gruodžio mėn. pusėje, bene per Rygos gudus, Amerikos ukrainiečių spaudoje pasirodė gandas, jog dar tą patį mėnesį aš atvyksiąs Chicagon („Ukraina" XII. 12 Nr. 27). Lietuvos ukrainiečiai ir judrus Filadelfijos lietuvis Kazys Vidikauskas, gražiai supratęs lietuvio bendravimo su ukrainiečiais reikšmę, bemaž visuose ukrainiečių laikraščiuose — „Svobodos" dienraštyje (Jersey City, New Jersey valst.), „Amerikos" dvidienyje (Philadelphia, Pa.), „Ukrainos" savaitraštyje (Chicago, Ill.) ir kt. sausio mėn. paskleidė žinią apie atvykimą, pažymėdami mane esant ne tik Vilniui Vaduoti Sąjungos, bet ir Lietuvių — Ukrainiečių Draugijos pirmininką („didelį ukrainiečių prietelį"), vykstantį ne tik tarp lietuvių dirbti, bet ir jų artinti su ukrainiečiais.

Filadelfiškėj ukrainiečių „Amerikoj" (1931.I.27 Nr. 10 yra ir Vakarų Ukrainos Lvivo „Novyi Čas" II.2 Nr. 10, žinoma, ne iš „Amerikos" pakartota, išleidus, o gal tik lenkų cenzūrai išbraukus paminėjimą apie Vilniaus ir lietuvių bei ukrainiečių žemių vadavimą iš lenkų okupacijos)[11]) teko man skaityti pažymėta, jog aš nesąs ukrainiečiams svetimas: prieš keleris metus (1928 m. — M. B.) keliavęs per Rytų Galiciją (= Vakarų Ukrainą — iš tikrųjų tebuvau tik viename Lvive — M. B.) ir užmezgęs santykius su Lvivo ukrainiečių žurnalistais ir politikais, ten pat ukrainiečių žurnalistų kuopelėje skaitęs apie Lietuvą, jos politinius siekimus ir bendrojo lietuvių ir ukrainiečių darbo galimumą. Toji žinia, kaip matom, bent kiek perplati, nemaža man padėjo sueinant su Amerikos ukrainiečiais.

Šiaip ar taip, Amerikoje radau dirvą lietuvių — ukrainiečių bendravimo atžvilgiu kur kas labiau parengtą negu laukiau ir apie tai veikiai patyriau suėjęs su ukrainiečiais. Nors jau sausio 28 d. gavau New Yorke susitikti su dviem žymiausiais jųjų tautinio Susivienijimo („Objednannia ukrainskich orhanizacij v Americi") ir „Svobodos" dienraščio veikėjais,

---

[11]) Šiaip jau, suprantama, dėl sunkių politinių ir cenzūrinių sąlygų, nei „Novyi Čas", nei „Dilo", nei kiti Lvivo ir Vakarų Ukrainos ukrainiečių laikraščiai bemaž negalėjo pranešti savo skaitytojams apie mano kelionės per Amerikos ukrainiečius sėkmę. Ukrainiečiai po lenkais buvo informuojami kitokiais keliais.

pirmininku — redaktorium Omelianu Reviuku ir sekretorium dr. Luka Myšuha, bet čia pat jau teko susilaukti priekaišto, kodėl tik dabar aš einąs į ukrainiečius; išsiaiškinau turėjęs prieš tai susitvarkyti savo „lietuviškuosius" reikalus, o tik po to tegalįs darbą plėsti. Mūsų pasikalbėjimas iš pradžių buvo kiek rezervuotas, bet paskui juodu, ypačiai dr. Myšuha, karštai ėmė kalbėti apie mano „misiją", žadėdami ją paremti ne tik tarp ukrainiečių, bet ir tarp amerikiečių (Amerikos anglų). Jie įsikarščiavę net ėmė kalbėti apie „Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos federaciją" (toji mintis išviso yra labai populiari Amerikos ukrainiečių tarpe, kaip teko netrukus įsitikinti), bet ypačiai man svarbios buvo jų informacijos apie ukrainiečių kolonijas, spaudą, srovės ir t.t. Jie taip pat griežtai pabrėžė, jog lietuvių — ukrainiečių bendravimo krypčiai jie visiškai pritarią. Čia pat nusistatėme didesnėse kolonijose daryti lietuvių ir ukrainiečių susiartinimo susirinkimus su mano ir kitų lietuvių bei ukrainiečių prakalbomis. Jie pakvietė mane į New Yorko ukrainiečių susirinkimą, kuris žadėjo būt po pusantros savaitės (šaukti mane į jį buvo nutarta dar mums nesuėjus), o šiuo tarpu bent apsilankyti jųjų Susivienijimo ir redakcijos įstaigose. Aptarėme taip pat spaudai pasikalbėjimą su manim bendrais lietuvių ir ukrainiečių reikalais. Jau čia buvo aišku, jog mano darbas bus dar atsakingesnis ir sudėtingesnis, negu VVSCK kad buvo jį numatęs: bendruose su ukrainiečiais susirinkimuose negalėsiu tenkintis vien Vilniaus kovos šūkiu, bet ir turėsiu kelti ir aiškinti Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos ateities perspektyvas.

15. Filadelfijos lietuvių šv. Kazimiero parapijos klebonas kun. J. J. Kaulakis.

Sausio 29 d. su konsulu P. Žadeikiu nuvykova traukinėliu

po Hudsono upe iš New Yorko į Jersey City (čia pat prie New Yorko, ne tik laikomas atskiru miestu, bet yra net kitoje valstijoje). Ten prie 81—83 Grand Street aplankėme gražius tautinio sušelpimo Sąjungos (Ukrainskyi Narodnyi Sojuz) rūmus, spaustuvę ir „Svobodos" redakciją. Be dr. Myšuhos ir O. Reviuko, radome dar kelis organizacijos ir redakcijos veikėjus, kurie išvedžiojo mus po visas savo įstaigas. Teko pasigėrėti ne tik patalpos gražumu, bet ir pavyzdingu Sąjungos susitvarkymu, patogiu redakcijos darbo paskirstymu. Vėliau kas panašu teko man matyti Wilkes Barrėj, Pa — Lietuvių Romos Katalikų Susivienyme ir jo „Garse".

Vasario 4 d. „Svobodos" Nr. 28 išspausdintas pasikalbėjimas su manim („Litovsko — Ukrainske Zbliženia"). Čia pažymėjau ne tik bendrą savo atvykimo tikslą — Vilniaus darbą tarp Amerikos lietuvių ir papasakojau apie Lietuvių — Ukrainiečių Draugijos Lietuvoje atliekamąjį darbą, bet ir kėliau bendrojo lietuvių, gudų ir ukrainiečių fronto reikalą prieš Lenkiją:

„Lenkija atėmė Vilniaus kraštą iš Lietuvos pajėga, kuri, be to, buvo paremta apgaule, nes Lenkija begėdiškai sulaužė 1920 m. Suvalkų sutartį. Lenkija išeis iš Vilniaus tik pajėgos išvyta. Lietuva yra mažesnė už Lenkiją, kurią, be to, dar proteguoja Tautų Sąjunga, bijodama SSSR. Kovoje su Lenkija Lietuva turi išlyginti savo pajėgas, nustatydama bendrą frontą su gudais ir ukrainiečiais, kurie siekia savo nepriklausomybės ir todėl yra susirūpinę likviduoti lenkų imperializmą.

„Šis priešlenkiškas lietuvių, ukrainiečių ir gudų frontas neturi būti tik laikinė sąjunga prieš bendrąjį priešą trijų pabudusių tautiniam gyvenimui ir politinei nepriklausomybei tautų. Ji remiasi taip pat šių trijų tautų istorinio plėtojimosi linkme. Lietuvos, Gudijos (Baltarusijos) ir Ukrainos teritorija prieš 500 metų, garsioje Vytauto Didžiojo gadynėje, sudarė Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrių. Šioji valstybė sugebėjo sudaryti ramius santykius tarp visų savo tautų.

„Mes dabar gyvename naujoje gadynėje, naujomis ekonominėmis ir kultūrinėmis sąlygomis, ir ne tik svajojame, bet ir darbuojamės tam, kad būtų nustatyti tokie santykiai ir sąlygos, kurie leistų kiekvienai tautai visiškai laisvai išplėsti savo

tautinį gyvenimą. Kiekviena tauta turi turėti savo tautinę valstybę. Antra vertus, pats draugės santykių nustatymas tarp trijų respublikų — Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos, su gyventojų skaičium ligi 50 milijonų, tad teritorijos ir gyventojų atžvilgiu daug didesnių už Lenkiją, jungiančių Baltiją su Juodosiomis jūrėmis, artimų sau savo kultūrine struktūra ir politiniais reikalais, pagaliau palaikančių taikingus santykius su Vokietija ir Rusija, virs svarbiausiu veiksniu ir tvirtu pagrindu vidurinės - rytinės Europos sutaikinimo (pacifikacijos), tokios taikos, kurios negali pasauliui patikrinti Lenkija, kuri užgrobė lietuvių, gudų ir ukrainiečių žemes, slėgte slegia nelenkus ir tuo yra nuolatinių kovų ir anarchijos židinys. Prieš Vytauto Didžiojo frontą Lenkija turi pasitraukti, o tada ne tik anoms trims tautoms bus galima sveikai plėtotis, bet ir Lenkija galės taikingai gyventi su kaimynais, paskirdama savo pajėgas kultūrinei kūrybai."

Tame pat „Svobodos" numeryje „Objednannia" prezidiumas (pirm. O. Reviukas ir sekr. L. Myšuha) paskelbė komunikatą, kuriuo šaukė ukrainiečių organizacijas panaudoti mano kelionę ukrainiečių, gudų ir lietuvių santykiams sustiprinti, o taip pat bendrai manifestacijai (susirinkimuose, spaudoje) prieš Lenkijos grobuoniškumą ir žiaurumus. Tas komunikatas tikrai plačiai atidarė man visų ukrainiečių kolonijų duris.

Vasario 8 d. teko man pirmą kartą kalbėti į platesnę ukrainiečių visuomenę. Tą vakarą New Yorko ukrainiečiai šventė 12 metų sukaktuves ukrainiškųjų žemių sujungimo (zluka) nepriklausomoje Ukrainos valstybėje. Paminėjimas, kuriame dalyvavo per 300 ukrainiečių, įvyko Tautiniuose Ukrainiečių Rūmuose (217—219 E. 6 St.) ir susidėjo iš koncertinės dalies ir prakalbų. Puikus, bet nedidelis (30 dalyvių) „Banduristo" choras, J. Kiričenkos vedamas, pradėjo vakarą Amerikos himnu ir baigė Ukrainos himnu („Šče nevmerla Ukraina" — Dar nemirė Ukraina!), be to, dar sudainavo kelias ukrainiečių liaudies dainas. P. Ordinskyi padainavo ukrainiečių mėgiamus „Hetmany" ir kt., M. Hrebenecka kelias dūmas ir romansus, L. Kaskivaitė maloniai smuikavo, M. Šustaitė pasakė patriotinius eilėraščius, o Avramenkos šokėjų mokykla pašoko „Zaporožco" šokį.

Ilgą ir smarkią kalbą pasakė „Svobodos" redaktorius ir, matyti, ukrainiečių mėgiamas kalbėtojas Om. Reviukas, išaiš-

kindamas šventės reikšmę ir sveikindamas mane bei nesigailėdamas malonių žodžių kaip Lietuvos universiteto profesoriui, Vilniui Vaduoti Sąjungos ir Lietuvių — Ukrainiečių Draugijos pirmininkui. Jis plačiai nupasakojo ukrainiečių pastangas ir kovas Nepriklausomai Ukrainai sukurti ir tikrindamas, kad ukrainiečių tauta visu pasiryžimu eis išvien su lietuvių tauta vaduojant Vilnių ir Lvivą, bendros kovos tikslu statė „federuotos ar konfederuotos Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos valstybės", buvusios Vytauto Didžiojo didžiulės imperijos, atstatymą. Jo kalba ir pareiškimas buvo palydėta labai karštų plojimų.

Antroje vakaro dalyje teko ir man kalbėti (V p r a n e š i m a s), labai gražiai sutiktam ir palydėtam. Kalbėjau rusiškai, stengdamasis vengti perdaug „mokytų žodžių", kurie ukrainiečiams, ypačiai Vakarų Ukrainos išeiviams, galėjo būt nesuprantami. Atstovaujamų draugijų vardu pasveikinau susirinkimą, pažymėdamas brangią ukrainiečiams šventę, ir pareiškiau broliškus lietuvių jausmus slegiamai, išdraskytai ukrainiečių tautai. „Buvo laikai, kai lietuviai su ukrainiečiais drauge gyveno, sujungti bendroje valstybėje ne tiek prievartos keliu, kiek realiu pagrindu — supratimu ne tiek bendro reikalo gintis nuo bendrų priešų, bet ir materialinės bei kultūrinės naudos. Tos sąlygos, kurios kadaise sujungė Lietuvą, Gudiją ir Ukrainą vienon valstybėn, nenustojo ir dabar veikusios, nes tie kraštai tebeturi tuos pačius kaimynus, nuo kurių apetitų apsiginti tegalima tik sujungus tų trijų tautų pajėgas, taigi sukūrus tris, kad ir atskiras, nepriklausomas, bet broliškai viena kitą remiančias respublikas. Toji parama galėtų būt ne tik nuo bendrų

16. Jonas ir Stasė Griniai. Philadelphia, Pa.

priešų apsigynimo sąjunga, bet ir, geriau su kits kitu susipratus, suderintas įvairių (nevienodų) šių kraštų ekonominių turtų naudojimas, tarpusavis pasikeitimas įvairių kultūrų gėrybėmis ir įtakomis. Tos trys respublikos drauge būtų bent dukart didesnės ir stipresnės už Lenkiją.

„Tiesa, kelias mūs laukia ilgas ir sunkus, bet ir didelė yra nepriklausomybės bei jos siekimo galia. Mes, mažoji Lietuva, atsilaikėm prieš Lenkų imperializmą ir neleidom jam visiškai savo planus įvykdyti, tad ir ukrainiečiams, kur kas už lietuvius gausesniems, nėra ko nusiminti, tik reikia toliau kovoti dėl savo nepriklausomybės susipratus su lietuviais ir gudais, idant bendromis pajėgomis pastatytume Lenkiją į savo vietą ir įtvirtintume minėtąsias tris respublikas, kurios, jungdamos Baltijos ir Juodąsias jūras ir mokėdamos su kaimynais sugyventi, padėtų Europai pacifikuotis.

„Suprasdamos šį bendrą mūsų tautų reikalą, Vilniui Vaduoti Sąjunga, Šaulių Sąjunga, Lietuvių — Ukrainiečių Draugija ir kitos gimininges lietuvių organizacijos stengiamės suartinti lietuvius su ukrainiečiais ir gudais, nedvejojamai palaikome gudų ir ukrainiečių nepriklausomybės siekimą ir skiepijame savo visuomenei šūkį: „za menia i za tebia“ (už save ir už tave) — rūpinkimės ne tik Lietuvos laisve, bet ir kovokime už gudų ir ukrainiečių išlaisvinimą. Lenkija užgrobė ir slegia Lietuvos (Vilniaus — Seinų) kraštą, Gudijos ir Ukrainos žemes, bet pasauliui dedasi Rytams taikos patikrintoja. Šantažinės Lenkų politikos revoliucijonizuojami, mes tegalime būti, pasak ukrainiečių choro dainos, „amžini revoliucijonieriai“ ir neapgaudinėkime pasaulio politikų taikingais pažadais, bet tik kovą laimėję ir įtvirtinę tarp Baltijos ir Juodųjų jūrų taikingą gyvenimą, paskirsime savo pajėgas vien kultūros darbui, pasakę ant galo: „Slava Bohu!“

„Taigi nenusiminkite, broliai! Didžioji ukrainiečių tauta nežus! Ji dar iškovos laisvę savo plačioje ir turtingoje žemėje ir sės laisvų tautų šeimoje kaip laisva ir lygi kitoms. Šče ne vmerla Ukraina!“

Prakalba gerokai mane įvargino: 1) nepratęs esu rusiškai kalbėti (kartais pats aiškinau rusiškus žodžius spėjamais ukrainiškais, pavyzd., papildydamas rusų „sumasšedšije“ žodžiu „varjaty“ ir pan.), ir erzino mane stilistinės (kalbos) paklaidos, kurių ukrainiečiai nejuto menkai bemokėdami rusiškai,

bet aš jas jutau, 2) ukrainiečių kalbėtojui daug ko pasakius iš to, ką buvau pasirengęs sakyti, turėjau dabar kalbėdamas perdirbti savo kalbą, 3) kliudė ir dažni plojimai, kurie nutraukdavo kalbą.

Susirinkimui išsiskirsčius, aš ir dar du lietuviu, kurie buvo ukrainiečių šventėn atvykę, Brooklyno „Vienybės" redaktorius J. Valaitis ir Tautininkų Federacijos vicepirmininkas D. Klinga, ukrainiečių buvome pakviesti vakarienei pas jųjų veikėją Skubienę. Ten dar bendrai pasikalbėjome Amerikos lietuvių ir ukrainiečių suartinimo reikalais. Susipažinome ir su kai kuriais jaunesniosios kartos ukrainiečių veikėjais ir veikėjomis, kaip J. Skubaitė — ukrainiečių jaunimo žurnalo anglų kalba redaktorė ir kit. Bene čia bus jaunųjų tarpe kilęs sumanymas New Yorke įkurti „Lietuvių — Ukrainiečių Broliją", apie kurį skaitome „Vienybės" 1931. II. 26 Nr. 26, tik, žinoma, sumanymas ir liko gražiu sumanymu.

Prakalbos ir pasikalbėjimas dar labiau suartino mane su dr. Myšuha ir red. Reviuku ir išviso išlygino galimus mūsų santykių neaiškumus. Ypatingai dr. Myšuha, kur tik galėjo, nekartą mane viešai parėmė. Tačiau ne tik ukrainiečių tautininkai ir radikalai, bet ir katalikai (unitai) ir monarchistai ir šiaip, rodos, visi, išskyrus komunistus ir į juos linkstančius, kelionėje visur mane rėmė: ir Filadelfijoje, ir Baltimorėje, ir Bostone, ir Detroite, ir Chicagoje ir visur, kur tik juos lietuviai priėjo, jie lankėsi mūsų susirinkimuose, vakarienėse, šiaip pasikalbėjimuose, davė chorus, solistus, kalbėtojus. Apie tai dar teks kalbėti pasakojant apie atskirus susirinkimus, o čia vis dėlto dar pastebėsiu, jog kažin ar tik ukrainiečiai[12]) nebus geriau už lietuvius supratę tų dviejų tautų bendradarbiavimo prasmę, nors matėme, kad jųdviejų viršūnės seniai tai yra supratusios. Vienoje kitoje vietoje mūsiškiai man prisipažino, jog tik iš mano prakalbos tai supratę, ir gailėjosi ukrainiečių į susirinkimą nepakvietę.

Dėl gudų trumpai belieka pasakyti. Nors buvau iš Kauno atsivežęs vieną kitą adresą, bet jie buvo pasenę ir šiaip ligi Chicagos niekur neteko gudų užeiti. Tik daug kur teko gir-

---

12) Amerikos lietuvių spauda paprastai juos vadina „ukrainais", kaip ir Vilniaus lietuviai. Kažin ar negeriau negu vadinti „ukrainiečiais"? Bent J. Jablonskis taip pat rašė ir sakė: „ukrainai". Tad būtų ir „ukrainiškai".

dėti (iš lietuvių ir ukrainiečių), jog gudų esą, tik vieni, ypačiai vilniečiai, susidėję su lenkais, kiti su rusais. Susisiekiau su Chicagos gudų tautinio komiteto pirmininku, buvusiu Lietuvos gudų reikalams ministeriu Juozu Varonka, kuriam rašė taip pat Kauno ir Rygos gudai, ir jis prašė mane kur galima ir gudus užsiminti. Ne tik kur galima, bet visur aš lygiai stačiau Lietuvą — Gudiją — Ukrainą, tik, deja, susirinkimuose gudų nebuvo. Tai dar labai plati, bet ir sunki dirva tautiniams gudų veikėjams.

(„M. V." 1931.VII.20 nr. 20/58).

VIII. BROOKLYNO PASKAITA.

(Viešoji paskaita. Mano pranešimas spaudoje plačiai atpasakotas. „Darbininko", „Vienybės" ir „Tėvynės" balsai. Komunistuojanti „Laisvė" pradeda puolimą).

Vasario 1 d. gavau progos sueiti ir pasikalbėti su mūsų platesniąja visuomene Brooklyne Apreiškimo parapijos salėje („svetainėje"). Paskaitą (VI pranešimą) surengė man, pasirašydamas „Bendru lietuvių komitetu", Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrius, tik persitvarkęs iš Vytauto Didž. komiteto, o „Vienybė", „Tėvynė" ir „Darbininkas" sukvietė į jį klausytojus. Komiteto narys Ks. Strumskis savo autu („karu") nuvežė mane iš kun. Pakalnio į kun. Paulionio kleboniją, kurioje, klebono neradę, nuėjome drauge su kunigais vikarais J. Aleksiūnu ir P. Lekešiu, vedami vakaro vedėjo „Vienybės" redaktoriaus J. Valaičio.

Didoka svetainė buvo pilna (per 400 sėdinčiųjų ir stovinčiųjų); „įžangos"[13]), sako, iš 410 asmenų buvę paimta. Mažmožis: mums įeinant, bemaž visi vyrai sėdėjo kepurėti, tik paskui vienas į kitą zigt-zigt žvilgterėjo ir pamažu visi nusiėmė kepures. Atsiminęs, kaip susierzinęs dr. J. Basanavičius pasakojo vilniečiams apie panašius „nekultūringus reiškinius", kurių jis patyrė 1913 m. savo kelionėje Amerikon, ir nusistatęs nieku nesistebėti nei piktintis, tik taikintis prie svetimos šalies įpročių, vis dėlto noroms nenoroms pagalvojau: „prasi-

[13]) „Brooklyno lietuvių publikai nepriprasta mokėti įeinant į prakalbas", pastebėjo „Tėvynė".

deda Amerika!“ Tik turiu čia pat pažymėti, jog niekur kitur, jokiame kitame susirinkime ar vakarėlyje, neteko man ko nors panašaus matyti, jei bent retas kuris, gal įkaušęs, vyriškis nedrįso su kepure persiskirti, ir tai buvo ne man pagerbti (juk susirinkimuose ir bolševikų netrūkdavo, kurie savųjų vadų buvo raginami mane kuone kumščiu „pagerbti“!), tik paprastas kultūros reiškinys. O jau savo kaip klausytojų laikymosi atžvilgiu brooklyniečiai, be abejo, galėjo būti pavyzdžiu pačiai pretensionališkiausiai publikai, nors ir dėl visų kitų susirinkimų per visą savo kelionę negaliu nusiskųsti: bemaž visur ir visados susirinkę klausė paskaitas ramiai, rimtai, maloniai. Kai kur, tiesa, bene taip pat ir Broklyne, vakaro vedėjai (nekartą klebonai) pačioje pradžioje, aiškindami susirinkimo tikslą ir pristatydami mane, kvietė klausytojus užsilaikyti ramiai, bet ir ten, kur vedėjai apie tai nieko nesakė, tvarka buvo nė kiek neblogesnė, negu „įspėtuose“ susirinkimuose; bene bereikalingi buvo ir anie įspėjimai?

17. Kazio Vidikausko šeima. Philadelphia, Pa.

Parapijos choras, vargonininko A. Vismino (viekšniškio, kasmanviekšniškiui, žinoma, ypatingai buvo malonu!) vedamas, gražiai pradėjo vakarą sugiedodamas „Lietuva tėvynė mūsų“ (kitur dažnai, be mūsų himno, dar ir Amerikos himną susirinkimui giedojo) ir sudainavo dar tris dainas — Žilevičiaus „Laisvės dainą“, Maironies „Kur bėga Šešupė“ ir Vaičiūno-Vanagaičio „Mes be Vilniaus nenurimsim“, o dvi paneli, Antanina ir Adelė Buziūti, padainavo Šimkaus „Plaukia sau laivelis“ ir Vanagaičio „Godeles“. Persikelkime valandėlę savo vaizduote per vandenyno „balą“ ir prisiimkime ne

tik ausimis, bet ir širdimis aną „Lietuvą tėvynę“, „Šešupę“, „Vilniaus dainą“.. Smarkiau mums plaka ir jaunos ir senos širdys, ypačiai atsiminus, kur esame patekę?! Tad nesistebėkite, jog ir man, žiūrint į tą skaistų mūsų užjūrio jaunimą, klausantis kažkaip liūdnai jo traukiamųgriaudžių dainų žodžių — garsų apie tolimą tėvynę („ten — tėvynė mano brangi, tenai širdis mane traukia!“), skaudžiai širdį suspaudė ir jau visą vakarą nebeatleido. Kudirka, Maironi, Vaičiūnai — ar jutote, kurdami savo kilniąsias giesmes, jog ir tolimuose tolimiausiuose pasaulio kraštuose jos kels ir skaidrins prislėgtą, svirduliuojančią lietuvio dvasią? Svirduliuojančią — nes jau, nepaisant gero vadovo pastangų, prasiveržda vo vienos kitos dainininkės netvirtas kietojo ir minkštojo „l“ skyrimas (amerikoniškas lietuviškųjų žodžių anglizavimas man kiek priminė klaipėdiečių vokiečiavimą), — prislėgtą, nes bemaž visos choristės, išėjusios už kulisų, tarp savęs kalbėjo angliškai (žinoma, amerikoniška tarena)... Deja, tuo atžvilgiu bruklyniečiai nėra labiau už kitus atsilikę; jei bent chicagiečiai ir šiaip vienos — kitos kolonijos jaunimas (bostoniečiai?) griežčiau savo tėvų kalbos prisilaiko. Dar daugiau: gražiai atlikęs sau pavestąją programos dalį, bemaž visas choro jaunimas išbėgo į sportininkų vakarėlį, rengiamą dėl basketbolo rungtynių tarp „Brooklyno Jaunų Vyrų Lietuvių Draugijos profesionalio jaukto“ ir „New Londono (Connecticuto valst.) lenkų profesionalaus šv Stanislovo jaukto“. Taigi paskaitos klausyti beliko anoji „įžangą“ sumokėjusi vyresnioji visuomenė, o jaunimo tik kelintas: sportas nugalėjo! Atsiminiau liūdnus pranašavimus Amerikos lietuviams ir jųjų jaunajai kartai, kurių teko girdėti ir Lietuvoje (ypačiai iš grįžusių iš Amerikos išeivių) ir pačioje Amerikoje...

O vis dėlto ir tą vakarą ir vėliau jutau, jog neprivalau pasiduoti, tiesiog turiu stumti nuo savęs šitokius slegiančius įspūdžius! Mat, teko jau prieš tai ir kitokių apie jaunimą nuomonių išgirsti, dar ir su vienu kitu jaunuoliu kiek sueiti; atsiminiau mums svetimoką Amerikos jaunimo įsisportavimą ir nelinkimą į viešąjį darbą (susirinkimus su prakalbomis ir t. t.), bet ypačiai girdėjau vis jo grynus, jausmo prikeltus, sidabru skambančius balselius, jo verkte išverktą lietuvišką dainelę. Vėliau pavyko plačiau sueiti su mūsų jaunimu, nuoširdžiau išsikalbėti — ir įsitikinti, kad apie jo, kaip tautos kartos, besiartinantį išmirimą netenka kalbėti. Reikia tą jaunimą pažinti jo gyvena-

mosios kultūros sąlygomis, reikia jį suprasti, pamylėti, kaip jis to yra vertas, paremti — ir visos abejonės dėl jo ateities savaime turi išnykti. Juk dargi šis, mane įveikęs, sportas bent šį kartą nelauktai parodė man ir, rodos, giliai suslėptą savo lietuviškąją šaknį: „Jaunieji Vyrai Lietuviai" pralaimėjo ne šiaip New Londono jaunimui, dargi ne vien šv. Stanislovo „jauktui", bet — baisu prisiminti! — lenkams, „tiems žalčiams, nevidonams, atėmusiems mūsų sostinę Vilnių". New Londono jaunimas atėmė Brooklyno lietuviams Vilnių?! Amerikos lietuvis basketbolistas, footbolistas, imtininkas, boksininkas gali pralaimėti tikram amerikonui, nemėgiamam airišiui, vokiečiui, čekui, dargi pačiam juodukui (bestijos, stiprūs tie juodukai!), tik jokiuo būdu ne lenkui, „kuris" ir t. t. O su lenkais Amerikos lietuviai turi nebaigtų rokundų ne tik dėl Vilniaus, bet ir senesnių (jau apie 50 metų!), dar artimesnių dalykų — Amerikos lenkų lietuviams paveržtų bažnyčių, iškastų ir išmestų iš kapinių lietuviškųjų mergelių kūnelių, melagingų skundų, laikraštinių šmeižtų ir t. t. Nedyvai, jog vos radęs „New York Times'e" tarp daugybės visokių rungtynių žinelę apie „Brooklyno Jaunųjų Vyrų Lietuvių" taško — kito pralaimėjimą šv. Stanislovo „jauktui", lietuvių spaudos (bene „Vienybės") pranešime (labai trumpame!) išskaičiau jau atsargų papeikimą, o suėjęs vieną iš pralaimėjusių bijojau ir klausinėti: kaip žemę pardavęs! Mažmožis?

Grįžtu prie vyresniųjų, kurie nepaprastai rimtai, nejudėdami išklausė mano ilgą prakalbą, nors joje tereiškiau Vilniui Vaduoti Sąjungos nusistatymą. Ji buvo plačiau „Darbininko" (Nr. 10), trumpiau „Vienybės" (Nr. 15) ir „Tėvynės" (Nr. Nr. 6 ir 7) sutraukta, tik vienos kitos mintys ar pateiktos žinios nevisai nugirstos ar iš atminties atpasakotos kiek nukentėjo, tad atsirėmęs savo pasižymėjimais kartoju ją čia ištaisytą.

Vakaro rengėjų prašomas, turėjau kalbėti dviem atvejais, kiekvieną kartą apie valandą. Tai buvo viena iš mano ilgiausių prakalbų, nes paprastai tekalbėjau valandą — pusantros. Pertraukos ir net pačios paskaitos metu D. Klingos ir kitų buvo rašomi „Mūsų Vilniaus" prenumeratoriai. Nors jų susirašė nemažai (31), bet Klingos nuomone — jei būčiau dar ilgiau kalbėjęs, būtų daug daugiau surašę, tik man gaila buvo klausytojų ilgiau varginti, įpratus suglaustai kalbėti, tad verčiant juos

savo dėmesį labai įtempti[14]). Šiaip, rodos, tokiems maloniems, atlaidiems klausytojams vis, žmogau, kalbėtum, dalytumeis su jais visomis savo žiniomis, visu Vilniaus kovos patyrimu!

18. Filadelfijos veikėja Ona Unguraitė tarp sesers ir tetos vienuolių

Pirmoje paskaitos dalyje stengiaus apibūdinti Vilniaus lietuvių būklę ir veikimą, antroje — nušviesti Vilniui Vaduoti Sąjungos darbuotę ir iš viso Vilniaus atvadavimo perspektyvas. Pradėjau Vilniaus krašto, kaip Lietuvos teritorijos istorija, ypačiai pabrėždamas Vytauto Didžiojo laikus, kurių sukaktuvės pernai Amerikos lietuvių kolonijose labai iškilmingai buvo pažymėtos. Priminiau, jog kad ir toli gražu ne visi Vilniaus krašto gyventojai tebekalba lietuviškai, bet ir lenkiškai ir gudiškai kalbą negali būt palaikomi nei ateiviais nei šiaip mums svetimais, nes daugumos gyventojų ne tik tėvų tėvai čia gyveno, bet ir buvo gryniausi lietuviai (visoje katalikiškoje Vilniaus krašto dalyje). Atgaivindami savo valstybę, lietuviai tiek sau tepareikalavo teritorijos ir įtvirtino 1920 m. liepos mėn. 12 d. Maskvos sutartimi su Rusija, kiek ji yra pačių lietuvių ar lietuvių kilmės gyventojų gyvenama, taigi lietuviai tereikalauja sau tik tautinės Lietuvos. Sutikdama atsisakyti nuo tokios teritorijos Lietuvos naudai, Rusija ne tik pripažino Lietuvos reikalavimus teisėtus, o jos (Lietuvos) nepriklausomybę sveiką ir natūralią, bet ir atitinkančią darbo žmonių reikalus, kaip tuos reikalus supranta, pasisakydama jųjų gynėja, Sovietų Rusija, nes kitaip ji nebūtų sutikusi tokios sutarties pasirašyti; kas ją būtų priver-

[14]) Nors „Vienybė" maloniai pasakė: „Jei jis būtų kalbėjęs visą naktį, nebūtų niekam pabodę klausyti", tik vis dėlto neabejoju, jog dar valandą pakalbėjęs ne tik jėgų, bet ir publikos būčiau nustojęs.

tęs? Pilsudskio Lenkija veidmainiškai sulaužė 1920 m. spalių 9 d. tik prieš tai pasirašytą Suvalkų sutartį, ir nuo to laiko Vilniaus — Seinų — Suvalkų krašto lietuviai žiauriai yra lenkų persekiojami. Daugybė to persekiojimo faktų iš 1919 — 1928 m. pateikta VVS išleistoje „Vilniaus Golgotos" knygoje, bendrai gi pasakius — lenkai persekioja lietuvių draugijas, mokyklas (1927 m. uždarymas lietuvių mokytojų seminarijos, daugybės pradžios mokyklų ir t. t.), spaudą (daugybė redaktorių bylų, laikraščių uždarinėjimas ir t. t.), susirinkimus.

Persekiojami lietuviai atkakliai ir drąsiai ginasi, labai sunkiose aplinkybėse dirbdami lietuvišką darbą. Tik daliai savo mokyklų tegavę Varšuvos valdžios leidimą veikti, daugumą savo mokyklų veda slaptai, kaip caro laikais, dar žiauriau už jas baudžiami. Daugelio kaimų vaikų tėvai yra jau nevieną kartą pinigine bausme ir net kalėjimu nubausti už neleidimą vaikų į lenkiškas mokyklas ir mokymą jų namie arba slaptose mokyklose. Vakarėliuose lenkų neleidžiama giedoti Lietuvos himno ir dainuoti patriotinių lietuviškų dainų. Chorui nuo scenos negalint himno giedoti, nes už tai tektų nukentėti vakaro rengėjai, užtraukia jį pati publika — pirmiausia merginos, kuriomis seka ir vyrai, tad himnas vis viena sugiedamas. Nevienam jaunuoliui, o ypačiai nevienai merginai teko jau dėl himno nukentėti. Kai Nepriklausomoje Lietuvoje arba Amerikoje Lietuvos himno giedojimas, niekeno nevaržomas, yra dabar paprastas dalykas, kuris kartais atliekamas be jokio jausmo, Vilniaus krašte jį gieda su ašaromis, atsimindami esą atskirti nuo laisvos Lietuvos ir priversti kelti sunkų vergijos jungą, kentėti skaudžius persekiojimus ir pažeminimą. O vis dėlto nukentėjusių merginų aukos nenuėjo niekais, nes lenkų vyriausybė turėjo pripažinti Vilniaus lietuviams teisę savo himną giedoti, tiesa, jos atstovų ne visur leidžiamą vykdyti.

Nepaisant lenkų daromų pastangų nuslopinti lietuvišką dvasią ir lietuvius amžiams pavergti, didelis Vilniaus lietuvių pasiryžimas kovoti dėl savo teisių viską įveikia ir tautinis darbas ten eina labai įtemptai. Pavyzdžiui, kun. Viskanto šv. Kazimiero lietuvių švietimo draugija turi kaimuose pusketvirto šimto skyrių*), kurių veikėjai, nepaisydami bauginimų ir pabaudų, sėkmingai šviečia kaimiečius; atsiminus, jog Nepriklau-

*) Paskui bene pusšešto. *(1940 m.).*

somoje Lietuvoje, kurioje niekas nedraudžia lietuviškai šviestis, džiaugiasi organizacija, turinti kazimieriškės skyrių skaičių, o taip pat nepamiršus sąlygų, kuriomis tenka veikti lietuviškąjį darbą po lenkų jungu, galima tik gėrėtis brolių vilniečių darbštumu ir energija! O čia dar kun. Kraujalio vedama „Ryto" draugija varo labai sėkmingą darbą, o ir dr. Alseikos „Kultūra" darbščiai veikia[15]). Veikli šv. Zitos tarnaičių draugija turi savo tarpe nevieną narę, kuriai teko lenkams kalėti už lietuvybei naudingus darbus. Daug tenka nukentėti mokytojams ir kunigams, kurie už lietuvišką veikimą dažnai esti iškeliami į gudų parapijas gudams lenkinti arba šiaip kur visiškai lietuvių nėra.

Matydami tokį atkaklų ir drąsų Vilniaus lietuvių gynimąsi, visi privalome jį kaip galėdami remti. Vilniečiai labai brangina gautą iš Nepriklausomos Lietuvos arba Amerikos lietuvių ne tik pašalpą, bet kad ir užuojautą, nes ir žinia, jog jie nėra savo laisvų brolių pamiršti, daug jiems suteikia energijos ir patvarumo jų kovoje dėl savo teisių. Svarbu amerikiečiams palaikyti artimesnius ryšius su Vilniaus krašto lietuviais, ypačiai tiems, kurie, būdami galingų Jungtinių Valstijų piliečiai, lengviau už kovojančios su Lenkija Lietuvos piliečius gali pasiekti vilniečius. Būtų labai sveika ir pageidaujama, kad amerikiečiai, lankydamiesi laisvoje Lietuvoje, pasistengtų atlankyti ir lenkų pavergtam krašte savo brolius, kuriems toks atsilankymas visad padaro didelio įspūdžio ir suraminimo.

Po pertraukos antroje prakalbos dalyje pasakojau apie Vilniui Vaduoti Sąjungą, kuri pasiuntė mane Amerikon supažindinti amerikiečius su jos veikimu ir bendrai su Vilniaus vadavimo reikalais. Lyg ir nereikėtų jos aiškinti amerikiečiams, kurių sumanymu, iš jų atvykusio kun. F. Kemėšio reiškiamu, ji ir yra įkurta. Sąjungoje yra įvairių pažiūrų ir skirtingų įsitikinimų žmonių, nes Vilniaus vadavimas reikalauja visų lietuvių, visos tautos suburtų pastangų. Pavyzdžiui, ateitininkai, kurie jaučias dabartinės vyriausybės skriaudžiami, ne tik dalyvauja Vilniui Vaduoti Sąjungoj, bet ir yra atstovaujami pačiame jos Centro Komitete. Ir tie, kurie remia dabartinę vyriausybę, ir

---

[15]) „Darbininke" atsirado nežinia iš kur pagautų skaičių: 400 „Šv. Kazimiero" skyrių, apie 300 „Ryto" ir apie 100 „Kultūros". „Ryto" ir „Kultūros" skyrių skaičiaus neprisiminiau, tad ir neminėjau.

tie, kurie yra jai opozicijoj — bendrai veikia Sąjungoje, nes VVS yra visuomeninė organizacija, nieko bendra neturėjo ir neturi su jokia vyriausybe. Sąjungai teko siųsti protestus ir Lietuvos vyriausybei, reikalaujant, kad derybose su Varšuvos lenkais nedarytų jokių nusileidimų Vilniaus reikalu. Tokie protestai reikšmingi, nes jie parodo Lietuvos visuomenės nusistatymą. Tad svarbu ir amerikiečiams aiškiai ir gyvai reikšti savo nusistatymą, reaguoti pavergto Lietuvos krašto reikalais.

Svarbiausias Vilniui Vaduoti Sąjungos uždavinys padėti Vilniaus krašto lietuviams išsivaduoti iš Varšuvos jungo. Nėra nei vieno tautiškai susipratusio lietuvio visoje lenkų okupuotoje Lietuvos dalyje, kuris bent kiek abejotų apie Vilniaus ir kitų Lietuvos kraštų atvadavimą! Tik tas atvadavimas turi būti planingas, rimtai nustatytas, o tam Vilniui Vaduoti Sąjunga stengiasi kreipti lietuvių tautos orientaciją į bendrą, artimai suglaustą veikimą su tomis tautomis, kurios lygiai kenčia Varšuvos imperialistų priespaudą, kaip ir Vilniaus ir kitų lenkų okupuotų Lietuvos kraštų gyventojai, ir kurios turi nesuvestas su lenkais sąskaitas dėl jų imperialistinių apetitų. Bendras darbas su siekiančiais savo nepriklausomybės gudais ir ukrainiečiais yra mums būtinas, neišvengiamas.

19. Šokėja Zosė Tvaranavičiūtė. Philadelphia, Pa.

Norėdami dalyvauti mūsų kovoje dėl Vilniaus su lenkais, Amerikos lietuviai turi: 1) organizuoti kur galima Vilniui Vaduoti Sąjungą, kuri 2) palaikytų santykius su Vilniui Vaduoti Sąjunga Lietuvoje, 3) palaikytų savo visuomenės pasiryžimą dėl Vilniaus ir visur jį reikštų (lietuvių spaudoje daugiau ra-

šyti apie Vilnių!), 4) remtų vilniečius ir jų organizacijas, atsižvelgus į savo rėmėjų nusistatymą (vieni Laikinąjį Vilniaus Lietuvių Komitetą su K. Stašiu pryšakyje, kiti gal „Kultūros" draugiją, kuriai vadovauja dr. D. Alseika), 5) keltų balsą dėl Vilniaus Amerikos valdžioje, spaudoje ir tarptautiniuose santykiuose, 6) artintųs prie gudų ir ypačiai ukrainiečių, keldama bendros trijų tautų kovos su lenkų imperializmu šūkį, 7) smarkiau veiktų tąja linkme Lietuvos visuomenę ir vyriausybę, 8) ragintų savo visuomenę betarpiškai pasiekti Vilniaus kraštą ir jį pažinti.

Paskaita pasibaigė po 22 val. (10 val. vak.), bet dar ne tuojau galėjau svetainę apleisti, nes tai vienas, tai kitas norėjo su manim kiek pasišnekėti, bent maloniai man pareikšti: „Linksma buvo Tamstą pamatyti". Kiti prašė mane pasveikinti Lietuvon pargrįžus jų brolius, seseris, gimines, o ir šiaip pažįstamus. Vienas, vasarą lankęsis Vilniaus mieste, dovanojo man vieną iš atvežtos iš ten Gedimino Pilies bokšto plytos nuotrupų; jomis jis nevieną jau apdalijęs. Su „Vienybės" redakcijos štabu atsigėriau arbatos pas redaktorių Valaitį, prikėlę jo žmonelę, o paskui, J. Valaičio, D. Klingos ir J. Kružintaičio palydėtas, nužygiavau kelis kilometrus namo ir atsiguliau apie 2 val. naktį labai nuvargęs, tad ilgai negalėjau užmigti.

Kaip visa New Yorko — Brooklyno lietuvių spauda karštai ragino visuomenę atvykti mano paskaiton, taip dabar, paskaitai įvykus, ji dar aiškiau pareiškė man dėl jos savo pritarimo. Ir mane patį skaitytojams vaizdavo („Tėvynė": „mažo ūgio, barzdotas asmuo", „Darbininkas" — New Yorko lapas: „nedidelio ūgio ir atrodo kiek suvargęs, bet veide nuovargio žymes padengia plačiai išauginta barzdelė"), ir reiškė bendrus iš mano kalbos įspūdžius („Tėvynė": „pavykusi paskaita", „įdomi"; „Vienybė": „paskaita pilniausiai pavyko", „puikūs įspūdžiai", „kalbos begalo įdomios"; „Darbininkas": „paskaita pavyko", „rimta ir nuoširdi kalba"), ir mėgino ją giliau apibūdinti („Darbininkas": „jo iškalbingumas nėra ugningas, agituojantis, bet nuoseklus, grynas, nuoširdus ir įtikinantis"), ir vienu balsu kėlė puikų publikos laikymąsi („Tėvynė": „publika nepaprastai ramiai ir įdomiai klausėsi"; „Vienybė": „pilnutėlė salė, kiek tilpo publikos, didžiausiu dėmesiu klausėsi iki galo", „žmonės taip domėjosi svečio kalba, kad salėj viešpatavo pavyzdingiausia tyla, pertraukiama kartotinų entuziastiškų aplodismentų";

„Darbininkas“: „publikos nepaprastai ramus, tvarkingas užsilaikymas sudarė malonią nuotaiką“).

Kaip matote, nesivaržau kartodamas sau (toli dar ne visus) pagyrimus (mano klausytojai Lietuvoje patys gali iš jų atitinkamą % numesti); o šį kartą darau tai ne vien maloniai mano darbui aplinkai iškelti, kaip kad jau esu tai anksčiau padaręs, bet ir nemažam Amerikos lietuvių visuomenės kultūros lygmeniui pabrėžti, nes ir iš spaudos balsų ir ypačiai iš publikos laikymosi galima bent spręsti, jog ji gražiai suprato visiškai ne mitinginį kalbėtoją, nors mano ir dar vieno kito tuo abejota prieš išvažiuojant iš Lietuvos. Amerika kiekvieną supras ir pritars kiekvienam pastebėjus, jog jis ne taiko į jos kišenių ar nesistengia jai akis apdumti, tik nori padėti jai išsiaiškinti kas jai ir jam yra brangu.

Man ypatingai buvo malonu, kad tas būrelis jaunuolių, kurie nepasekė kitais ir ryžosi „barzdoto asmens“ prakalbos paklausyti, taip pat suprato, kaip ir vyresnioji karta, sprendžiant iš Jono Varno žodžių „Jaunimo Keliuose“ („Tėvynės“ Nr. 7 — Susivienijimo Lietuvių Amerikoje Jaunuolių Skyrius — str. „Prof. Myk. Biržiška“): „Klausai, žmogus, ir gėriesi jo kalbos turiningumu. Kiekvienas nupasakotas vaizdas atidaro duris į Lietuvos praeitį, dabartį ir ateitį... Mūsų mylimas svečias Amerikos lietuviuose vienybės idėją skleidžia... Kiekvienas jaunuolis bei jaunuolė turėtų sau šventa prievole laikyti nors vieną prof. Biržiškos paskaitą išgirsti. Tuomet jūs su manim sutiksite, kad paskaita yra „one of the best of its kind and we want more“.

Kas nori, visa tai gali palaikyti nekritiškais balsais. O teko gauti ir peikiamosios kritikos. Nors „Vienybė“ dėl mano prakalbų kalbos pasisakė: „rinktiniai, gryni lietuviški reikšmingi žodžiai, daug pasakanti, įdomūs, gražūs, laisvi nuo žargonų išsireiškimai“, tačiau bene tik dėl mano bruklyniškės prakalbos vienas jaunas ir karštas gimtosios kalbos grynumo gerbėjas „Vienybės“ redaktoriams pakišo apie 50 jo sužymėtų, o mano, girdi, pasakytų „angliškų žodžių“. Kadangi redakcija gerai žinojo, jog aš, ypačiai pačioje pradžioje, angliškai bemaž nemokėjau, tai ji susidomėjusi mano nusidėjimus kalbos grynumui patikrino ir pasirodė esąs tai bendras kultūringų tautų kultūrinių sąvokų lobynas, tik, matyt, nemokančiam nei lotynų, nei prancūzų, nei vokiečių kalbos grynintojui ir bene dideliam anglų

kalbos gerbėjui pastaroji atrodžiusi jokių svetimybių neturinti[16]).

Dar smarkesnės kritikos susilaukiau iš „Laisvės“, apie kurios redaktoriaus A. Bimbos taktiką mano atžvilgiu esu jau kiek pasakojęs. Jau toje pirmoje (bruklyniškėje) prakalboje, be katalikų ir tautininkų „vienybiečių“ bei „tėvyniečių“, buvo ir „Laisvės“ šalininkų, bet jie ir ramiai, kaip visi kiti, laikėsi ir nepateikė savo redakcijai jokios medžiagos mane pulti. Tad „Laisvė“ Nr. 31 („Apie Vilniaus „vadavimą“,naujais būdais“) mėgino iš vieno kito „Vienybės“ žodžio nustatyti mano kalbos politinę kryptį: mano, girdi, „aiškinimas parodo, kad Lietuvos fašistai bando susitarti su Lenkijos fašistais taip Vilniaus klausimą išrišti, kad ne tik Vilnius, bet ir visa Lietuva būtų faktinai po Lenkijos fašistų kontrole“ ir t. t. Kitaip sakant, „Laisvė“ sugebėjo lygiai priešingai suprasti mano mintį, negu ji kad buvo išreikšta. O Nr. 43 („Tėvynė“ už Lietuvos fašistų agentą“), atsakydama į „Tėvynės“ (Nr. 8: „Atsakykime piktiems Lietuvos priešams“) atrėmimą „bolševikų spaudos“ man daromų priekaištų, ji jau tiesiog meluoja, pakišdama man tai, ko aš niekur nesakiau: M. Biržiška „prakalbose apie Vilnių praveda tokią mintį, jog Lietuvoj puikiausia tvarka“! Redaktorius Bimba, sako, esąs rimčiausias Amerikos komunistuojančiųjų lietuvių tarpe!

20. Albina Garliauskaitė, Miss Lithuania of Philadelphia 1930.

(„M. V.“ 1931. VIII. 1 nr. 21/59)

---

16) Girdėjau iš D. Klingos, tik nežinau, ar ne būsiu ko nors supainiojęs atpasakodamas.

IX. STUDENTŲ TARPE.

(Apsilankymas Princetone pas prof. Benderį. Columbios universitete ir New York City College. New Yorko lietuvių aliumnų ir studentų klubo vakarėlyje).

Brooklyne tebegyvenant, teko man sueiti su vienu kitu New Yorko universitetų studentu lietuviu ir žvilgterėti į tenykščias aukštąsias mokyklas. Dar tik atvažiavus, atlankė mane (sausio 25 d.) New Yorko Columbia University medicinos studentas M. Mikolainis, įgarsėjusio 90-taisiais metais Tilžės knygų platintojo („Noveskio"), o vėliau Amerikos lietuvių veikėjo P. Mikolainio sūnus. Deja, energingasis P. Mikolainis prieš pat man atvykus Amerikon sunkiai susirgo ir po 4 mėnesių ligos, kai prieš grįždamas balandžio mėn. apsilankiau jo malonioje šeimoje, kad ir buvo kiek pasitaisęs, bet kalbos ir atminties dar nebuvo atgavęs. Nuoširdžiai linkiu pasveikti šiam įsitarnavusiam mūsų tautos veikėjui. Ar tik neturėtume pasirūpinti, kad jis dar grįžtų savo kraštan ir nevienus dar metus ramiai pasidžiaugtų Lietuvos pakilimu?*).

Taigi studentas pasakojo man apie savo universitetą, studentų gyvenimą, jųjų draugijas (trimis graikų raidėmis nuo kitų tokių pat tesiskiriančias), šposus ir t. t., o taip pat traukė iš manęs visokių žinių apie Lietuvos universitetą ir studentus. Iš jo pasakojimo įsidėmėjau sau, jog Columbioje bene iš 30 tūkstančių studentų tik 400 esą medikų — daugiau nepriimą. Medikui mokslas atsieinąs 400 dolerių (4000 litų) metams — be knygų, kurios esančios brangios. Universiteto rūmai turį po 15—20 aukštų; berods, po kelių dienų pačiam man teko visa tai pamatyti. Mikolainis, kaip ir bemaž visi amerikiečių studentai, su kuriais vėliau teko daug kur sueiti, lotyniškus, graikiškus, ir t. t. mokslo ir akademinio gyvenimo terminus tarė angliškai (skienčė — lotyn. scientia), kas kiek kliudė mudviem susiprasti, nes daug iškreiptų žodžių čia pat gavau lotyniškai ar graikiškai sau grąžintis ir tada tesuprasti, bet vis dėlto šis senovės kalbų anglizavimas neprivalo mūs stebinti, atsiminus, kaip kitur tos kalbos suprancūzinamos, suitalinamos ir pan. Šiaipjau Mikolainio pateiktos man žinios apie Amerikos universiteto gyvenimą pasirodė labai tikslios ir naudingos. Pa-

*) Dabar jis jau yra miręs. *(1940 m.)*.

tikrinau jas dargi ne Columbios universitete, bet anksčiau — Princetono universitete.

Sausio 31 d. drauge su konsulu P. Žadeikiu išsirengėva Princetonan. Iš pradžių New Yorko požeminiu (po gatvėmis) traukiniu (subway), paskui povandeniniu (po upe tarp New Yorko ir Jersey City — važiuojant slėgė ausis) ir, pagaliau, antžeminiu traukiniu išvažiavova per Jersey City už miesto ir per New Jersey valstiją, tik pakeitę elektrinį garvežį paprastu (mat, paprastųjų garvežių į New Yorką neįsileidžiama dėl jų skleidžiamų dūmų), pro Newarką, Elizabethą ir kitus miestus, po pusantros valandos, pasiekėva Princetono stotį, iš kur vėl elektriniu traukinėliu dar pavažiavova į patį universitetinį miestelį (Princeton, N. J. — 1920 m. census rodo 5.917 gyventojų, o dabar, pasak prof. Benderio, 5.000 gyventojų ir 2.500 studentų), kurio stotelėje mūs laukė prof. Benderis. Savo autu (karu) jis mus pavežiojo po tylų, malonų miestelį, rodydamas ir aiškindamas daugybę universiteto rūmų, tikriau gražių, patogių namų ir namelių. Didesnių rūmų čia bemaž nėra, iš dalies gal ir dėl to, jog tesimoko čia humanitarai ir juristai, nereikalingi nei laboratorijų, nei klinikų, nei kitų kurių institutų. Nedideliuose dviejų — trijų aukštų bendrabučiuose, skaityklose, seminaruose, pagaliau jaukiuose profesorių butuose ramu ir patogu dirbti. Daugybėje Jungtinių Valstijų universitetų (ir kolegijų) Princetono universitetas (įsteigtas 1746 m.) esti sugretinamas su dviem gausiausiais, Harvardo (Cambridge mieste, Massachusettso valst., prie pat Bostono miesto, įsteigtas 1636 m.) ir Yale (New Haveno mieste, Connecticuto valst., įsteigtas 1700 m.), kurie vengia didmiesčio triukšmo ir perdidelio klausytojų skaičiaus, yra brangesni už kitus, bet ir stengiasi išlaikyti gilią akademinio mokslo kultūrą. Dėl ramios universitetinės aplinkos patarčiau kiekvienam, kuris vyktų Amerikon pasitobulinti savo pasiimtoje mokslo šakoje, pasirinkti vieną kurį šių trijų universitetų, nebent turėtų jis susirišti su kuriuo didžiuoju universitetu dėl to ar kito žymaus specialisto ar šiaip norėdamas geriau pažinti Amerikos visuomenę ir ypatingą jos gyvenimo pulsavimą.

Pats prof. Benderis yra ne tik žymus kalbininkas, bet ir didelis lietuvių tautos bendradarbis. Galbūt dėl pačios mūsų senobinės kalbos mus pamylėjęs, savo meilę jis ne vien žodžiais, bet ir darbu pareiškė. Dar 1922 m. jis rūpinosi Lietuvos nepri-

klausomybės pripažinimu, rinkdamas mokslo vyrų parašus atitinkamai peticijai Jungtinių Valstijų vyriausybei, bet ir dabar nekartą rodo mums savo palankumą, pavyzdžiui, padėdamas Lietuvos universiteto docentui A. Sennui patekti į garsųjį Yale universitetą (Sennas ten aiškina ir lietuvių kalbą),*) globodamas savo klausytojus lietuvius ir pan. Dėl savo mokslo darbų lietuvių kalbos tyrimo srityje jis yra išrinktas Lietuvos universiteto garbės daktaru, o susipratusi Amerikos lietuvių visuomenė rodo jam savo dėkingumo ir bičiuliškumo jausmus, pavyzdžiui, kviesdama jį į savo tautines iškilmes. Mane jis priėmė labai maloniai ir vaišingai, nors anksčiau kits kito nepažinova, o ir susipažinus gerokai trukdė mums kalbos dalykas: jo šeima (garbinga motina, rimta žmona ir gyvas sūnus) kalba tik angliškai, aš angliškai nekalbu, tik kiek suprantu (tada dar bemaž nieko), bet susikalbu vokiškai, prof. Benderis vokiškai sunkiai tekalba, o P. Žadeikis kalba angliškai irgi nelengvai. Tačiau rimti prof. Benderio pasakojimai ir tikslios pastabos taip man buvo svarbios, jog verste prisiverčiau viską suprasti, kad ir turėjau tai paskui išlyginti keliomis nemigio valandomis. Rami, tikrai patriarchališka mokslininko būklė (net vakarienės metu pilstė, piaustė, skirstė visiems pats šeimininkas, ne, kaip pas mus ir pas tuos pačius Amerikos lietuvius, šeimininkė), o pavydėtinas jo darbo kabinetas mano atmintyje ilgai jungsis su garbingu mūsų garbės daktaro asmenim.

Po 3 dienų (vasario 3 d.), neatsipeikėjęs dar nuo malonių mažučio Princetono įspūdžių, turėjau staiga pašokti ligi milžino Columbia University pačiame New Yorko miesto viduryje. Nuvežė mane to universiteto teisių mokslo studentas Dragūnas, lietuviškai sunkiau kalbąs už Mikolainį (aiškindamas kas kelintą žodį kišo angliška, kas man sunkiau buvo suprasti, negu kad jis ištisai būtų angliškai kalbėjęs), bet, manau, nemenkesnis už jį lietuvis, o man ypatingai patarnavęs Columbios rūmus berodydamas. Universitetas tikrai milžiniškas, su kuriuo jei bent rungiasi kitas toks University of Chicago; teisybė verčia čia dar paminėti seną Filadelfijos universitetą (įst. 1759 m.) su 200 rūmų, Pittsburgho su vienintele pasaulyje 110 aukštų „mokslo katedra" (the Cathedral of Learning) ir dar gal nevieną universitetą, kurio man neteko matyti.

*) Paskui jis persikėlė į Wisconsino univ. *(1940 m.)*.

Columbios universitetas turi visą miesto kvartalą su daugeliu mano jau minėtų milžinų — ir visa tai išlaikoma aukomis! Aplankiau puikią studentų biblioteką ir skaityklą, juristų, pedagogų skyrius, studentų bendrabučius (rodos, 8 bendrabučiai — 4 vyrams, 4 moterims — kiekvienas turi kelioliką aukštų) su patogiais, kad ir kukliais, studentų kambarėliais, bendrais pasikalbėjimo kambariais ir t. t. Bendrabučiuose gyvena keli tūkstančiai studentų. Šiaip esą čia 16 tūkstančių studentų ir apie tiek koledžistų, nelyginant mūsų vyriausių klasių gimnazistų. Mat, amerikiečių 4 metų high school (aukštesnioji mokykla), kad ir remiasi išeitu 8 metų pagrindinėje mokykloje mokslu, neprilygsta Europos gimnazijų kurso reikalavimų, tad papildoma dar 4 metais kolegijos (college), kuri stengiasi pakelti high school'ėj įgytąsias žinias ir parengti universiteto specializacijai. Bent dvieji pirmieji, o kitur ir visi kolegijos metai neprašoksta mūsų gimnazijų VII ir VIII klasės; vadinasi, į Lietuvos ir išviso į Europos universitetus jokiuo būdu negalima priimti vien high school teišėjusių. Daug kur, kaip štai Columbios universitete, kolegija yra su universitetu sujungta; kitur net eina lygiomis su universitetu. Šio milžiniško universiteto pryšakyje yra jo prezidentas (= mūsų rektoriui) N. Murray Butler, energingas vadovas, kurį vėliau, balandžio mėn., pažinau.

21. Gydytojas E. G. Klimas. Philadelphia, Pa.

Vasario 5 d. pamačiau ir kolegiją — New York City College, nuvažiavęs ten su konsulato tarnautoju K. Jurgėla (Jurgelevičium). Po gero pusvalandžio tepavyko mums rasti prof. Petersoną, germanistą, kuris buvo pasisiūlęs man kolegiją parodyti. Jis mus apvedžiojo po kelias kolegijos įstaigas, parodė

taip pat raštinę, valgyklą ir t. t., bet apie patį mokslą ne ką tepapasakojo, tenkindamasis bendru kolegijos vardo kėlimu ir girdamasis savo mokslo darbais bei pedagoginiais laimėjimais. Pažymėjo, jog kolegijoje mokosi keliolika tūkstančių studentų, daugiausia, girdi, žydų; berods ir kituose New Yorko universitetuose jie sudarą kai kuriuose fakultetuose ligi 90%, net jėzavitų universitete jų esą labai daug, o medicinos fakultetas jėzavitams net tekę uždaryti, nes krikščionių bemaž neturėjęs. Prof. Petersonas — estas, bet „russkij patriot iz Peterburga": daug rėmęs, Berlyne būdamas, rusų emigrantus, ypačiai, rodos, monarchistus, į estų Tartų universitetą kviestas nevažiavęs, tik pasirinkęs sau Ameriką, džiaugėsi galįs su manim rusiškai pasikalbėti... Prisiminė man Pilsudskio lenkų generolas Želigovskis, kuris, pats surusėjęs, bet „išvadavęs lenkiškąjį Vilnių" iš nelenkiškųjų lietuvių, mėginusiam su juo šiaip taip lenkiškai kalbėtis rusų generolui atvirai pasakė: „Broštie! Ja otdychaju na russkom jazykie" (Liaukis! Aš ilsiuosi rusiškai kalbėdamas!).[17]) Žinoma, šitokiu begarbio saldoto sugretinimu su kolegijos profesorium nemanau vienodai įįdviejų vertinti, bet vis dėlto esto mokslininko atsisakymas savo tėvynei tarnauti, man ramiai jo atpasakotas, lyg būtų paprasčiausias dalykas, neleido man nustatyti su juo artimesnių ryšių. Aš jo nesuprantu.

Vasario 7 d. turėjau malonios progos sueiti su didesniu mūsų studentų skaičiumi: New Yorko Lietuvių Alumnų[18]) ir Studentų Klubas pakvietė mane į savo metinį „parengimą" („Tėvynė": „šokį") Saint George viešbutyje. Svečių buvo apie du šimtu, jų tarpe konsulas Žadeikis su žmona, dr. M. J. Vinikas su žmona, „Tėvynės" redaktorius S. E. Vitaitis su žmona, „Vienybės" redaktorius J. Valaitis su žmona ir antrasis redaktorius J. Kružintaitis, dr. Juozas F. Paulionis su žmona, advokatas Briedis su žmona, studentai, studentės ir šiaip jaunimas: M. Mikolainis, newarkietė R. Kralikauskaitė, Strimaičiūtė, waterburietė Tareiliūtė, stamfordietė Taruliūtė ir kt. Jokių kalbų ir išviso „programos" nebuvo, tad galėjau sau laisvai, iš šalies, stebėti, kai ką ir išgirsti iš šnekučiuojančio su manim jaunimo. Šoko moderninius šokius, tik aistringiau negu Kaune, prisiglaudę prie kits kito ne tik kūnu, bet kiti ir veidais; kai kurios mergaitės net pačios glaudės veidais prie savo kavalierių veidų...

---

17) Kitą dieną šis rusas pats man tai papasakojo.

18) Alumni ir alumnae — išėję kolegijų mokslus.

Dėl kai kurių jųjų pasiklausiau savo kaimynų; išgirdau jas nelietuves esant. Šoko taip pat suktinį ir klumpakojį, bet nei Bagdono orkestras jų nesuprato (sutinku su „Tėvynės“ recenzentę), nei jaunimas nemokėjo jų gerai šokti, nors šoko karštai, lyg su įnirtimu. Buvau ir aš išvestas suktinio šokti. Pertraukos metu gal per 20 studentų ir studenčių, susirinkę, iš eilės visi su manim susipažino; deja, neįsidėmėjau jųjų pavardžių, o vėliau paprašęs jųjų nuotraukų su pavardėmis nieko negavau. Visi smokinguoti, mergaitės gražiai pasirėdžiusios, kitos labai gražios ir aiškiai lietuviškais, inteligentiškais veidais. Viešpatavo, deja, anglų kalba. Net kai studentas — tvarkdarys pranešė apie pamestą laikrodėlį, pasakė tai angliškai. Liūdna man buvo tai girdėti, bet šiaip jau visi su manim kuo gražiausiai lietuviškai kalbėjo, daugelis labai patriotiškai. Įsikalbėjęs iš jų išgirdau, jog vietiniai lietuviai studentai darą susirinkimus, kuriuose seniau vieną kartą lietuviškai, kitą angliškai kalbėję, o dabar du kartu angliškai, o vieną lietuviškai bekalbą. Skirstantis apie 2 val. nakties, kilo man dėl vakarėlio viena kita mintis: 1) sveika būtų bent vienam studentui viešai patriotiškai (lietuviškai) pratarti, leidžiant norintiems tarp šokių taip pat prabilti (tegu įsismaginę ir niekus pakalba, kad tik viešai lietuviškai kalbėtų!), 2) reikia geriau išmiklinti orkestrą lietuviškiems motyvams groti, 3) neprošalį būtų įvesti lietuviškus ratelius su dainelėmis („aguonėlę“, „žilvytį“, „sėk, sesele, žalią rūtą, kad Lietuva nepražūtų“, ir t. t.),[19] 4) kur tautiškieji mergaičių parėdai?

Vakarėlyje susipažinau su bruklyniete Elena Žarskaite - Viziene, trijų dukterų (Elenos, Birutės ir Aldonos) motina. Paragintas kun. Pakalnio, dar vasario 9 d. aplankiau šią mūsų patriočių šeimą. Nuvežė mane autu vyriausioji, bene 19 metų, El. Vizaitė, kuri drąsiai, tikrai lietuviškai pervažiavo per gyviausias gatves; iš pradžių net nejauku atrodė žiūrint į šį trapų asmenėlį, bet paskui ir visai apsipratau — ramus mergaitės pasitikėjimas savim ir mano abejones išsklaidė. E. Žarskaitė - Vizienė yra prieš 20 metų iš Vilniaus atvykusi, kuriame 1905—1910 metais dalyvavusi choruose ir šiaip lietuvių gyvenime, dirbusi „Žarijos“ administracijoje, o šiaip pas žinomą Vilniaus lietuvių artistę Sapkauskaitę (šioji ilgai buvusi Amerikoje, o

[19]) Reikia jau parapinėje mokykloje pratinti.

vėliau nežinia kur lietuviams dingusi). Amerikoje E. Žarskaitė ištekėjo už lenko Juozo Vizos, kurį privertė nusilenkti jos lietuviškumui ir sukurti lietuvišką šeimyną. Vyrui pavyko gerai sutvarkyti savo biznį, bet prieš metus jam pasimirus šeimos reikalai pasviro, ir dabar dukterys priverstos yra, dar besimokydamos, jau ir dirbti. Vizų šeima rėmė visus lietuvių tautinius reikalus, o jų butas buvo sustojamoji vieta atvykstantiems iš Lietuvos veikėjams; čia gyveno Žemaitė, Emilija Vileišienė ir kt. Ponios Vizienės lietuviškumas yra tiesiog vilnietiškas, turįs savyje aiškios neapykantos ir paniekos lenkams ir nepasiduodąs suamerikonėjimui; ji ir dabar menkai temokanti angliškai. Dukterys — mūsų patriotės, auga Vyties pagarbos, lietuviškosios muzikos ir Čiurlionies kulto atmosferoje (vyriausioji tapytoja, kita muzikė). Tiesa, kaip daugelis jaunų Amerikos lietuvaičių, išėjusių anglišką mokyklą, savo tarpe jos kalbasi ir angliškai, o kalbėdamos lietuviškai su motina, bobutė M. Žarskiene ir su manim, kalba angliškai akcentuodamos, tad ir joms lietuviškoji kalba tebus antrinė, bet vis dėlto ji lieka joms brangi tėvų — protėvių kalba, jos glaudžiasi prie lietuvių jaunimo, svajoja apie savo tolimą tėvynę, apie Čiurlionies kraštą...

Nors vienai vasarai, nors dviem — trims mėnesiams sugebėkime perkelti Vizaites, Mikolainius, Dragūnus per jūres į Lietuvą, į naująją Lietuvą, suveskim ten su jaunimu, parodykim operą, muziejus, kariuomenę, šaulius, skautus, pereikim su jais per miestus, miestelius ir kaimus, priklaupkim kapinėse, ant piliakalnių, prie ežerų, įbrukim į Vilniaus ir Seinų kraštą, įveskim į mūsų varguolių grįčias — ir paleiskim! Tiesa, retas kuris beliks mūsų tarpe, bet ir visi kiti, į savo užjūres grįžę, liks taip užgrudinti lietuviai, jog jokia amerikanizacija nebus jiems pavojinga: „tėvynėj likosi širdis“... Driskių svajonės? Galbut, bet pradžiai bent mūsų jaunimas — universitetinis, gimnazistinis, savamokslinis ir kitokis — tepabando su Amerikos lietuvių jaunimu susisiekti, lietuviškai jį paremti besigrumiantį su amerikanizacijos bangomis! „Siek tai, ko vyzdis nepasiekia, laužk tai, ko protas nepajėgia!“ šaukė jaunuosius Mickų Adomas — ir liko tėvynė išlaisvinta. Reikia, jaunieji, reikia būti judriems — tad, vyrai, išjudinsim žemę!

(„M. V.“ 1931. VIII. 10 nr. 22/60).

X. PO NEW YORKĄ PASIDARIUS.

(Stebuklų miestas. Dangoraižiai ir bedarbiai. Sabvėjai, eleveitoriai, strytkariai ir karai).

Besitrankydamas per tris savaites po Brooklyną — New Yorką — Jersey City, kad ir stebėjau labiausiai, tam atvažiavęs, lietuvių gyvenimą, tik vis dėlto kai kas ir „pačios Amerikos" krito man į akį. Juk šiaip ar taip, dargi neatvykus Amerikos prašmatnybių žiūrėti (apie jas gana prisiskaičiau knygose ir laikraščiuose!), pusdešimto milijono gyventojų miestelis, New Yorkas su Brooklynu, Jersey City ir priemiesčiais, kurie, tiesą pasakius, sudaro vieną miestą, negalėjo būti mano nepastebėtas.

Pats Brooklynas, ypačiai tas užkampis, kuriame gyvenau, nei namų gražumu, nei gatvių švarumu nepasižymi. Berods, švarumo atžvilgiu net New Yorkas, ir Chicago, ir daugelis kitų miestų negali mums būti pavyzdžiu. Didžiausiose ir puošniausiose gatvėse dažnai nėra dėžių sąšlavoms, popieriams, laikraščiams ir šiukšlėms, ir vėjas, kuris tokiame pajūrio New Yorke dažnai staiga pakyla ir pasiutiškai ima viską sukti, kelti, visa tai sklaido aplinkui. Įvairiose miesto dalyse, ypačiai vargingesnėse, krinta į akis nešvarūs, lyg neprižiūrimi, dažnai mediniai namai, aprūkę fabrikai. Daugelyje miestų, ypačiai stočių rajonuose, krūvos, net kalnai surūdijusių gelžgalių, sudaužytų ir suardytų automobilių ir kitokių nebenaudotinų daiktų. Chicagoj man rodė juodukus nešvarumo kaltininkais, New Yorke — italus, žydus, slavus (žinoma, ne čekus, bet daugiausiai lenkus). Mes ir bene nedaug aukščiau būsime čia Ameri-

22. Ant. Tvaranavičius.
Philadelphia, Pa.

koje už kitus pakilę, nors mėgstame kitiems neigiamų savybių priskirti! Nevienodas kultūrinis ateivių lygmuo, atsineštieji iš neaukštos kultūros „krajaus“, iš nešvarių miestelių ir atsilikusių, tamsių kaimų savumai, be abejo, daugeliui kliudo tinkamai prisitaikinti prie kultūrinių didmiesčio reikalavimų. Yra betgi ir kitų priežasčių. Nagi pats žmonių vargas, kuris išdidžių amerikiečių slėpte slepiamas nuo pašaliečių, bet visur sveikom akim savaime esti pastebimas, neperdaug tepadeda nešvarumą įveikti; aišku, jog varguomenės kvartaluose nešvarumo esti daugiau, negu turtingesniuose. Geografinė miesto padėtis nemažai čia sveria: saloje susispaudęs New Yorkas kur kas yra nešvaresnis už lygumose laisvai augantį Detroitą. Pagaliau, pati pramonė kaminų dūmais, atmatomis ir t. t. apsunkina kovą su nešvarumu. Vis dėlto tenka pripažinti, jog savotiška, iš daugelio tautų pasigautoji Jungtinių Valstijų visuomenės kultūra jau švarumo atžvilgiu nekyla aukščiau už tokias švarumu nepasižyminčias Europos šalis kaip Prancūzija, Italija, Rusija ar Lenkija, o kas besakyti apie vokiečių kultūrą, nors vokiečiai taip pat turi ir atmatų neišvengiančią pramonę, ir savo varguomenę, kai kur ir miestui plisti vietos trūkumą. Taigi ne iš amerikiečių, tik iš vokiečių mokykimės švarumo!

New Yorkas teisingai didžiuojasi savo tiltais, namais, gatvėmis, bet kad tai būtų tokie stebuklai, kokiais jis skelbiasi (The Wonder - City of the World), nepasakysiu. O gal aš tik persenas jais stebėtis, jaudintis, perdaug apie juos skaitęs ir jų laukęs, nes nei milžiniški tiltai, nei gražiausi rūmai, nei dangoraižiai, nei tūkstančiai puikiausių automobilių, nei masyvūs universitetai ir muziejai, nei žėrįs naktinis rūmų, gatvių apšvietimas kažkodėl manęs neveikė, tik nuo pat pirmos valandos kriste krito į akis išvargę, išbadėję bedarbių, valandomis sodnuose tyliai sėdinčių ar visokius niekniekius parduodančių, veidai ir jų nuskurę drabužiai (prisiminė man 1925 ir 1926 m. Rusijoj matytieji vaizdai), net elgetos ir šeinekatarinkos, į ausis — antgatvinių traukinių dundėjimas, gatvėse ratelių pačiūžomis bėginėjančių apdriskusių vaikų rėkavimas, į širdį — gyvai jaučiamas tūkstančių ir tūkstančių žmonių vargas...

Ir štai — šį vargą ligi pat žemės prislėgdami, nustelbdami, lyg požemin jį stengdamiesi įvaryti — pakyla dangoraižiai! Iš pradžių jie man jokio įspūdžio nepadarė: vieni lyg vadovėliuose piešiamieji asiriškai — babiloniškieji bokštai, kiti lyg bažnyčių

bokštai, o dar kiti lyg vaikiškų skylėtų kaladėlių statiniai... Tik vaikščiodamas bemaž kasdien iš Brooklyno į New Yorką per East Riverį (Rytupį) labai ilgu (sako — ligi 2 kilometrų, bet man atrodė trumpesnis) „Brooklyno tiltu", ėmiau prasti prie dangoraižių reginių, rasti šiuose milžinuose savotiško grožio ne tik, kai jie gražiai naktį buvo apšviesti tūkstantimis šviečiančių akių — langų ir reklamų, bet ir dienos metu pastebėdamas tam tikrą jų sugrupavimo darnumą, estetines kombinacijas. Atskirai paimtas toksai gramozdas kreipia nuo savęs žiūrovo akį, bet įderintas į kitų tokių pat ar panašių gramozdų grupę drauge su kitais nebegramozdiškai atrodo, o visas reginys ne slegiamai, tik kažkaip maloniai, švelniai mus veikia. Panašiai ir kitos dangoraižių grupės — lizdai.

Nekalbu čia apie paprastus, neskoningas kareivines dažnai primenančius 15—20 aukštų pusdangoraižius, kurių čia rasime kiek norėdami ir kurie toli yra atsilikę nuo didžiųjų dangoraižių. Dargi mūsų konsulatas dirba tokiuose namuose (bene 26 aukštų) penktame „floor'e" (aukšte); juo aukščiau, juo brangiau čia mokama. Gatvėse, išarti žiūrint, pavyzdžiui, Broadway ar Fifth avenue, dangoraižiai ir net pusdangoraižiai paprastai tik slėgia mus savo masyvumu, tačiau yra ir gražių, net skyrium paėmus. Su D. Klinga buvau pakilęs dviem keltam (liftam) — vienas kelia į 57, o kitas nuo ten į 71 aukštą (kylant oras spaudė ausis, taip, jog kurį laiką silpnai girdėjau) — į 76 aukštų Chrysler Towerį (Krislerio bokštą); Chrysleris — praturtėjęs automobiliais inžinierius, kurio pirminiai darbo įrankiai 71 aukšte yra po stiklu padėti. Už įkėlimą imama 50 amerikoniškų centų (= 5 litams),*) bet už tai gaunama matyti iš langų įdomių reginių į visas New Yorko puses: namų namai, kur tik pažiūrėsim aplinkui, o žemyn žvilgterėję gatvėse žmonių taškus ir šliaužiojančius autų vabalus teparegėsime. Chrysler Toweris dargi ne pats aukštasis dangoraižis: Empire State Building turi 85 aukštus, Cathedral of Learning Pittsburghe net 110 aukštų, o teko dar skaityti prieš pat išvažiuojant iš Amerikos, jog tame pat New Yorke esą baigti statyti, rodos, 112 aukštų namai. Išviso dangoraižių kad ir daugiausia bus New Yorke, bet jų netrūksta taip pat Chicagoje, Filadelfijoj, Pittsburghe, Detroite ir kitur.

*) Dabar, žinoma, kitokis dolerio ir lito santykis. *(1940 m.)*.

Aišku, jog tokie masyvai ne tik slegia atvykusį iš „krajaus“ „grinorių“ (ateivį), bet ir nevilioja į save pačių amerikiškiausių amerikiečių. Juose rasime įvairių įvairiausių sankrovų, įstaigų, atstovybių ir pan., bet tik ne gyvenamųjų butų. Įtempę visas savo fizines ir protinio dėmesio pajėgas, atidirbę, su valandos protarpiu pusryčiams (lunch'ui), ligi 17 val. (5 val. po p.), tųjų didnamių prekybos, pramonės ir kitokiose įstaigose prie pačių judriausių, tad ir triukšmingiausių gatvių, žmonės bėga iš čia kiek kas gali toliau — į Jamaicos ir kitus priemiesčius, į Jersey City, į Newarką, Elizabethą, kur ilsisi savo šeimose. Dargi patys pramonės, biržos ir prekybos karaliai — milijonieriai, kurių daugumas ligi Didžiojo karo gyveno garsiojo Fifth avenue, dabar nebepakelia jos dar padidėjusio judėjimo ir triukšmo, tik kiek silpnėjančio naktį, ir apie 4 tūkstančiai jų apsigyveno nuošalesnėje Park avenue, bemaž nebeturinčioje aukštesnių nei 10—12 aukštų nepergražiausių namų, kurių betgi puikiausiai parengti butai atsieina po keliasdešimt tūkstančių dolerių (kelis šimtus tūkstančių litų) metams. Nebe milijonieriai, tik vis dėlto turtingi verteivos įsitaiso priemiesčių „apartamentuose“ — atskiruose (vienai šeimai) gražiuose, daugiausiai angliškais pavyzdžiais sekančiuose 2—3 aukštų nameliuose, o fizinio darbo ir visokių tarnautojų minios išsisklaido po miesto ir priemiesčių mūrinius ir medinius namus, namelius ir net lūšnas bei lindynes — kur šeimomis, kur „burdingeriais“ (įnamiais) ir dar kaip kitaip.

Toji tad darbininkų, tarnautojų, moksleivių ir t. t. armija, nedaugiau nemažiau, tik 2 milijonu žmonių (bemaž tiek, kiek viso yra Lietuvoje gyventojų), tenka kasdien iš ryto pristatyti iš visų priemiesčių ir miestogalių į, palyginti, neperdidžiausią miestą ir, darbui pasibaigus, penkiomis grąžintis į jųjų gyvenamuosius butus. Tačiau ir darbo metu tik dalis tos darbo minios tėra iš vietos nekilnojama (pirmai valandai vis dėlto sujunda lunch'ui valgyklose, restoranuose, klūbuose ir t. t.), o kita darbo reikalais gauna ir šen ten pasisukinėti, be to, ir likusios namie žmonos su vaikais kuriais reikalais ar šiaip jau dažnai valandai kitai iš namų išvyksta, ir darbui pasibaigus retas kuris namie nejudėdamas styri — vieną kinematografai, kitą klubai ir susirinkimai, dar kurį teatrai ir kitokios pramogos vėliai miestan įvilioja, o naktį namo teatleidžia. Taigi judėjimas, judėjimas, judėjimas! Tačiau, ar pagalvojome ką reiškia

23. Filadelfijos ukrainiečių vad. Aleksandro Košyco choras. Vidury vedėjas kun. K. Kirstiukas.

kad ir vien tiktai 2 milijonų žmonių (Lietuvos!) perkėlimas kasdien du kartu iš vietos į vietą? O štai ką reiškia: kas kelias minutes iš visų šalių bėga miesto linkui antžeminiai traukiniai, per miestą dunda antgatviniai traukiniai (elevator), gatvėmis, beje, dar kanalu po Hudzono upe, skuba tramvajai (streetcar), autobusai ir šimtai tūkstančių autų (karai), upėmis garlaiviai, o dvi požeminių geležinkelių liniji (subway), įsiraususi išilgai New Yorko ir net Brooklynan įsivaranti, šimtais traukinių kaip Berlyne ar Paryžiuj atlieka milžinišką, bet išorėje nematomą darbą; tik būriai žmonių čia požemin nusileidžia, kitur gatvėn iš požemio įbėga, tik šen ten gatvė ima garuoti — pro tam tyčia paliktus plyšius prasiveržia joje iš apačios traukinio garvežio garai.

Nors daug teko man čia požemiais trankytis (bene 10 amerik. centų = 1 litui, o važinėk nors visą dieną ten ir atgal, iki gatvėn išeisi!), bet tik vieną kartą tegavau „penktos valandos" paragauti: spūstis kaip Kaune moksleiviams atostogų išvažiuojant, tik New Yorke kasdien du kartu. Pasakojo man, jog mūsų veikėjas inž. T. Naruševičius, būdamas New Yorke, tyčiomis ateidavęs subway judėjimu penkiomis gėrėtis, atsidėjus sekti žmonių skruzdyno judrumo. Aš nei gėrėjaus, nei bugau, tik vis dėlto kiek galėdamas požeminių vengiau; judėjimo įtempimas perdaug mane vargino.

Nemaža vargino mane ir automobiliai. Kiek menkesni taksiai, o privatiniai paprastai labai gražūs, stiprūs (tokių liliputų kaip pas mus ar Vilniuje kad pasitaiko — neteko čia matyti), kaip pasiutę pro kits kitą vejasi, skubėdami naudotis šviesos rodomu laiku. Žalia automato rodoma šviesa leidžia laisvai važiuoti tiesiąja linkme (tuo laiku skersai per gatvę neina nei autai nei pėstieji), o pasirodžius raudonajai sustojama praleisti per gatvę šalinėse gatvėse laukiantiems autams ir pėstiems; kai kuriuose miestuose teko vėliau ir geltonąją šviesą matyti, kuri rodo besiartinant šviesos pakeitimą ir leidžia išanksto tam rengtis. Miesto centre yra nemaža gatvių, kuriomis, ypačiai vakarais, viena puse tegalima važiuoti. Daugelyje vietų tiesiog pažymėta „no parking" (nestabdyk) ir tenka ieškotis kitos vietos, kartais kitos gatvės arba net tam tikro kiemo, autui pasistatyti; kitur toks autas negali ilgiau kaip pusę valandos stovėti (baudžiama 25 doleriais). Sykį dr. B. Vencius, savo autu puikiai ir drąsiai vairuodamas („drai-

vindamas", kaip čia daug kas pasako), turėjo apvažiuoti kelias, bene dargi kelioliką gatvių, iki surado vietą autui pastatyti, bet gavo dar pasisamdyti taksį, kuriuo jau pasiekėme laukiančius mus viešbučio salėje vakarienei tautiečius. Turėti savo autą, vadinasi, nevisados bus čia patogumas, bet kartais ir didelis vargas! O tų autų New Yorke esą bene pusantro milijono!

Su autu čia (berods, ir išviso Jungtinėse Valstijose, tik vienose valstijose yra griežtesnių taisyklių šoferiauti, kitose lengvesnių) taip yra visi apsipratę, jog daugelio mūsų reikalaunamų saugumo priemonių visiškai nežiūri: važiuoja labai greitai, kalbasi su šoferiais, rūko ir t. t. Gražu ir įdomu žiūrėti gatvėje į tikrą autų jūrą, tūkstančius greta kits kito ir kits kitą prasilenkiančius gražius, gražesnius ir gražiausius „karus"! Nenuostabu, jog dėl tokio gyvų gyviausio autų judėjimo, tikro autavimo, nežiūrint šviesos pabaudų ir kitokių priemonių vartojimo, nėra čia tos dienos, kurioje nebūtų kokio „accidento" įvykę. Ar bereikia sakyti, jog ne tik arkliams, bet ir dviračiams čia vietos nėra, o motociklistai tepasitaiko policininkai labiau prasižengusiems autams gaudyti. Per kelias savaites kelis arklius gatvėje vis dėlto pamatęs (žinoma, ne vežikų, nes šių čia seniai nebėra), susidariau įspūdį lyg kokia netvarka būtų čia atsitikusi ar lyg būčiau muziejinį dalyką pamatęs, kaip archeologiniu dalyku praeivių buvo laikoma mano barzda (Amerikoje retenybė, nebent pas žydų rabiną, retą gydytoją ar profesorių), perdaug maloniai nežinomos praeivės „archeologiniu grožiu" kartą pakelta!

Automato šviesa automobilių judėjimui tvarkyti prigyja ir dideliuose Europos miestuose; be abejo, ilgainiui rasis ir pas mus autams labiau paplitus. Tačiau, rodos, nereikėtų kito amerikinio įpročio mums taikinti — policininkų laikymo viduryje gatvės be jokio pakilimo tarp skriejančių autų, dėl ko čia dažnai esti tvarkos dabotojams nelaimingų įvykių. Policininkai New Yorke ir daug kur kitur bemaž visi ilganosiai ir lenktanosiai airiai (airišiai), lietuvių dažnai kazokais vadinami (berods tas vardas ir šiaip katalikams — airiai yra katalikai — indiferentų esti kartais prikergiamas), turbūt, dėl savo šiurkštaus, kartais net žiauraus elgesio. Uolūs katalikai, jie junta didelę pagarbą kunigams, kuriuos net nusidėjusius autavimo taisyklėms vengia bausti. Keli milijonai airių Amerikoje yra visiškai

suamerikonėję ir turi didelės įtakos vietos gyvenimui, turėdami dažnai savo rankose (katalikų) bažnyčią, miesto savivaldybę (New Yorko majoras — burmistras yra airis) ir policiją; jie betgi yra drauge ir savo senos tėvynės patriotai, tai įrodę karštai remdami jos sunkią kovą dėl nepriklausomybės. New Yorke, sako, daugiausia esą airių, apie du milijonu italų, kurių vienas dienraštis turįs čia 200 tūkstančių skaitytojų, pusantro milijono žydų (daugiau kai trečia dalis visų Jungtinėse Valstijose gyvenančių žydų), be to, kiniečių, juodukų, lenkų, ukrainiečių ir t. t. Sumetus šiuos įvairių žmonių man pateiktus skaičius, kažin ar bebūtų čia vietos ir anglų — amerikiečių kiek įsisprausti! Aišku, jog šiais skaičiais reikia verstis labai atsargiai, juo labiau, jog įstaigose, gatvėje, traukiniuose tegirdėti anglų kalba, visur parduodami anglų laikraščiai, praskiesti žydiškais ir itališkais, ir t. t. Vis dėlto galima drąsiai tvirtinti, jog daugumas New Yorko gyventojų yra ne amerikoniškai — angliškos kilmės, daugelis dar tebesilaiko savo senosios kalbos, nepamiršta ir senos tėvynės, tik bemaž visiems jiems amerikoniškoji didmiesčio kultūra ir anglų kalba yra padariusi ir vis griežčiau daro lemiamos įtakos.

24. Lietuvos ministeris Vašingtone Br. Balutis.

Mėginau nors apgraibomis šį bei tą iš tos kultūros lobyno pažinti. Gerasis konsulas Žadeikis ir malonusis dr. Vencius šį tą man yra parodę; būtų daugiau parodę ir net siūlė tai padaryti, bet aš turėjau labiau gilintis į pačių lietuvių gyvenimą, tad vengiau perdaug blaškytis. Taigi mačiau vieną kabaretą su labai rizikingais, tiesiog gyvybei pavojingais šokėjų numeriais; žmonių smalsumui sukelti leidžiama tokia, ypačiai moterų, akrobatika, jog kas valandėlę dalyvė gali žūti arba,

dar blogiau, virsti invalide. Mačiau „Roxy“ kinematografą, kuris esąs ne tik gražesnis, bet ir puikesnis už operą — ir iš tikro, jis yra labai gražus ir didelis, parodė mums labai gražią garsinę filmą iš Didžiojo Karo nuotykių, kurioje kalbėjo angliškai, vokiškai, net ispaniškai, o amerikiečiai ir jųjų priešai vokiečiai pasirodė esą didvyriai. Po to ten girdėjome ir matėme aparate kalbant apie Amerikos prohibiciją kažkokį aukštą valdininką ir kandidatą į prezidentus Smitą, Makdonaldą konferencijoje dėl Indijos ir t. t. Be to, buvo puikus ir įvairus baletas, deja, vėl su pavojinga moterų akrobatika, o kokius tris kart didesnis už mūsų operos orkestras gražiai sugrojo kelis dalykus. Po kelių savaičių, nebeatmenu su kuo važiuodamas, išgirdau nuoširdų priekaištą Lietuvos žmonėms, jog jie, girdi, nežmoniškai kankiną *gyvulius,* ilgai juos laikydami turgun suvarę — na, o ką pasakysite, broliai amerikiečiai, dėl *žmonių* kankinimo pavojingais triukais publikai pabovyti, kuo nieks čia nei piktinasi nei dargi stebisi?

Drauge su dr. Vencium, jo žmona ir jų vaiku pasivaikščiojome Zoologijos sodne. Sodnas gražus, nors plėšriųjų skyrius nelabai turtingas, bet įdomūs gyvačių — žalčių ir bezdžionių skyriai. Vencių vaikas, tėvų auklėjamas aiškioj tautiškoj dvasioj (gerb. Vencienė kad ir angliškai - amerikietiškos kultūros ir kalba su tarnaite bei šiaip kur su noru angliškai, bet keleris metus pagyvenusi Nepriklausomoj Lietuvoj, su Kaunu ir Lietuva tiesiog suaugo, yra aiški patriotė, kaip ir jos vyras, dalyvauja Amerikos lietuvių literatūroj), kad ir mato visuose vyrų paveiksluose Vytautą Didįjį ir žada grįžti Lietuvon, „kai (jaunesnioji) sesutė paaugs“, tik, žinoma, sodne daugiausiai domėjosi tigrais, šernais ir bezdžionėmis. Auk, vaikeli, auk didutis, būk gerutis ir nepamiršk Vytauto, nepamiršk Lietuvos!

Kitą kartą — jau miesto viduryje — su konsulu Žadeikiu apžiūrėjova miesto parkely buivolų, reniferių ir kitokių žvėrių rinkinį. Vėliau teko ir daugiau žvėrynų pamatyti įvairiuose miestuose, matyt, žmonių labai mėgiamų. Taip pat su konsulu aplankėva įdomų akvariumą su visokiomis žuvimis, kartais tikromis bestijomis; kitą panašų akvariumą, dar nebaigtą, bet gal pralenksiantį newyorkiškį, mačiau po kelių savaičių Chicagoje. Visa tai man buvo įdomu žiūrėti žinant, jog nevienas lietuvis čia lankosi, dairosi, kai ko pasimoko, tik įdomiausia buvo atsilankius Tautiniame Muziejuje, kuriame su konsulu per ke-

lias valandas žiūrėjova turtingus graikų, romėnų, indėnų ir t. t. senovės meno rinkinius (amerikiečiai, kaip plačiai žinoma, daug yra senienų supirkę), amerikiečių skulptūras, turtingiausią kiniečių vazų rinkinį, amerikiečių, olandų (Rembrando), flamų, ispanų (Velaskezo), prancūzų ir t. t. paveikslų, apie 100 senų rusiškų, neseniai įgytų, ikonų ir t. t. Gražią ir turtingą miesto biblioteką, rodos, didžiausią po Vašingtono kongresinės, aplankiau tik jau grįždamas iš kelionės po Ameriką, paskutinėmis balandžio dienomis.

Tik bene laikas būtų man atsisveikinti su New Yorku? Juk visa, kas mano buvo ten matyta, kas buvo ten jausta ar galvota — negi suminėsiu? Antra vertus, kiti dalykai, New Yorke vos paliesti, ėmė aiškėti tik kiek pavažinėjus, su didesniu lietuvių skaičium suėjus. Tad gana apie New Yorką!

(„M. V." 1931. VIII. 20 nr. 23/61).

XI. BAJONĖJE.

(Lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas su prakalbomis ir dainomis. Trys himnai — Lietuvos, Ukrainos „Šče nevmerla Ukraina" ir Amerikos).

Remdamosi jau gautais ir dar numatomais pakvietimais man atvykti, o taip pat įvairių lietuviškųjų kolonijų svoriu, artumu ir t. t., tam tikra „maršruto komisija" (Juozas Ginkus, J. P. Mačiulis, kun. N. Pakalnis, Ks. Strumskis, A. S. Trečiokas ir J. Valaitis) sausio 26 d. nustatė mano kelionės per kolonijas maršrutą, kurį paskelbė sausio 29 d. Brooklyno „Vienybė", vasario 3 d. Bostono „Darbininkas" ir t. t., o Lietuvoje vasario 10 d. „Mūsų Vilnius", rodos, dar vieno kito laikraščio pakartotas. Maršrutas numatė šitokią tvarką:

Vasario	1 d.	Brooklyn, New Yorko	valstijoj
„	12 „	Bayonne, New Jersey	„
Vasario	14—16 d.	Philadelphia, Pennsylvanios	valst.
„	22 „	Baltimore, Marylando	„
„	24 „	Elizabeth, New Jersey	„
„	26 „	Waterbury, Connecticuto	„
„	27 „	New Haven, „	„
„	28 „	New Britain, „	„

Kovo	1 „	Hartford,	„ „
„	3 „	Worcester, Massachusettso	„
„	4 „	Lawrence,	„ „
„	5 „	Boston,	„ „
„	6 „	Cambridge,	„ „
„	7 „	Boston,	„ „
„	8 „	Newark, New Jersey	„
„	8 „	Brooklyn, New Yorko	„
„	10 „	Wilkes Barre, Pennsylvanios	„
„	11 „	Scranton,	„ „
„	14 „	Binghamton, New Yorko	„
„	15 „	Amsterdam,	„ „
„	17 „	Rochester,	„ „
„	18—19 „	Niagara Falls,	„ „
„	20—23 „	Detroit, Michigano	„
„	24 „	Grand Rapids,	„ „
Kovo 25 iki balandžio 15 d.		Chicago, Illinoiso	„
Balandžio	16 d.	Cleveland, Ohio valstijoj	
„	18 „	Pittsburgh, Pennsylvanios	valst.
„	20 „	Shenandoah,	„ „
„	21 „	Mahanoy City,	„ „
„	22 „	New York City, New Yorko	„

Skelbime buvo pažymėta, kad mano paskaitos bus „ne kokioms atskiroms partijoms, bet bendrai lietuviams“, tad „kolonijų veikėjai ir draugijos“ buvo prašomi „stengtis rengti paskaitas bendrai, kad visi vietos ir apylinkės lietuviai galėtų dalyvauti“. Išanksto buvau įspėtas, jog nevisur — dėl įsivyravusių srovinių nesutikimų — tai pavyks, ypačiai buvo laukiama nemažų kliūčių Bostone ir Chicagoj, bet vis dėlto pažymėtoji mano darbo kryptis kiek galima labiau jungti sroves Vilniaus darbui padėjo kai kur bent vienam vakarui suvesti skersuojančius, net kovojančius su kits kitu srovininkus, o nuo to, regis, nei jųjų srovės nei, žinoma, lietuvių tautos reikalai nebus perdaug nukentėję! Tiesa, nevisur man pavyko suderinti srovių nesutikimai, kai kur teko dėl to net du kartu apsilankyti ir šiaip toje pat vietoje turėti du, tris susirinkimus, bet vis dėlto didesnių nesusipratimų dėl manęs lietuvių kolonijose nėra kilę. Tačiau, atsižvelgdamas į kai kurių vietų veikėjų reikalavimus ir naujus kvietimus, kurių, deja, visų paten-

kinti negalėjau, gavau paskelbtąjį maršrutą ilgainiui gerokai pakeisti: Bayonnėn atvykti ne vas. 12, bet vas. 11 d., Kearny'n (New Jersey valst.) atvykti vas. 13 d., Philadelphioj būti ne vas. 14—16, bet vas. 14—17 d., Washingtone (pas atst. B. Balutį) būti vas. 18—21 d., Eastonan (Pennsylvanios valst.) atvykti vas. 23 d., Bridgeporte (Connecticuto valst.) būti vas. 25 d., Waterbury'n (antru kartu) atvykti kovo 1 d. (po p.), Westfielde (Massachusettso valst.) būti kovo 2—3 d., Stamforde (Connecticuto valst.) būti kovo 9 d., Binghamtone būti ne kovo 14, bet kovo 12 d., Amsterdame būti ne kovo 15, bet kovo 13 ir 14 d., Worcestery būti ne kovo 3, bet kovo 15 ir 16 d., Clevelande būti ne bal. 16, bet bal. 15 ir 16 d., Youngstowne (Ohio valst.) būti bal. 17 d., Pittsburghe būti bal. 18 ir 19 d., Mount Carmely (Pennsylvanioj) vietoj Mahanoy City, būti bal. 21 d.

Tuo būdu, vietoj numatytų 27 kolonijų, jei palaikysime Chicagą viena kolonija, 9 valstijose, teko apsilankyti 34 kolonijose, be to, dar pas New Yorko ukrainiečius, o skaitant Chicagą su priemiesčiais ir netolimais miestais net 11 kolonijų, viso 45 kolonijose 11 valstijų. Į tų skaičių neįtraukiu nei jau minėtojo Princetono prof. Benderio aplankymo, nei malonių vaišių pas J. Bačiūną Tabor Farmoj (Michigano valst.), nei gan atsitiktinio atsilankymo Yonkerse[20]) (New Yorko valst.), nei gal dar vienos kitos išvykos, nes jos nieko neturėjo bendra su Vilniaus darbu.

Bajonės Amerikos lietuvių piliečių klubo pakviestas (jo vardu sausio 19 d. rašė man Jersey City College studentas teisininkas Kazys Paulauskas), vasario 11 d. nuvykau ten dalyvauti Lietuvos nepriklausomybės sukaktuvėse. Iš Brooklyno paėmė mane ir vicekonsulą**) P. Daužvardį po piet savo autu p. Vaclavavičius, lydimas dar to pat studento (abudu bajoniečiu). Nuvykome per New Yorką ir Jersey City (tarp jų, žinoma,

---

[20]) Sausio 27 d. drauge su vicekonsulu P. Daužvardžiu įvertinti Palangoje 1930 m. nuskendusio kunigo Cibulskio knygas. Geležinkeliu kelios stotys už New Yorko. Neįdomus miestas, bet vis dėlto jau 1920 m. turėjo 100 tūkstančių gyventojų, kaip dabartinis*) Kaunas, o 1930 m. net 135 tūkst.

*) 1931 m. *(1940 m.)*.

**) Dabar jis yra konsulu Chicagoje. *(1940 m.)*.

poupiniu Hudsono koridorium), o ten jau nepertoli ir Bajonė, kur sustojome pas S. Milvydą kuršėniškį.

Bajonė (85 tūkst. gyventojų) — gazo rafinerijos centras, ir daugelis lietuvių dirba Standart Oil Co. Lietuvių Bajonėj yra keletas tūkstančių (1900 m. apie 100, 1925 m. apie 3.000), bet jų tarpe, deja, yra ir sulenkėjusių tamsuolių, kurie laikosi net lenkiškų draugijų. Daug kas turi savo namus.

25. Vašingtono Lietuvos atstovybės angoje: Amsterdamo kun. J. Židanavičius, M. Biržiška ir Lietuvos ministeris Br. Balutis.

Kiek užvalgę, nuėjome į Philip G. Vroom mokyklos gražią didžiulę salę,kuri buvo parengta sukaktinėms iškilmėms. Scena papuošta trimis vėliavomis: Jungtinių Valstijų, Lietuvos ir Ukrainos. Mat, iškilmėse dalyvavo ir ukrainiečių, kurie čia turi dvi gražias bažnyčias. Salė, apačia ir viršus, buvo pilna lietuvių ir ukrainiečių; pasak „Darbininko", apie tūkstantį suaugusių vyrų ir moterų.

Mudu su vicekonsulu buvova pasitiktu Lietuvos himnu, kurį sugiedojo šv. Mykolo lietuvių parapijos choras, vilniečio V. Šereikos vedamas; Šereika man sakė buvęs garsaus Vilniaus „švedų" mokytojo Pšegalinskio mokinys, kun. Varno grąžintas lietuviams. Be to, choras sugiedojo dar Amerikos himną (angliškai), „Ei pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim" ir dar vieną kitą dainą. Abudu himnu publika, žinoma, išklausė atsistojusi.

Mes buvome susodinti scenoje, drauge su vietiniu klebonu kun. Juozu Petraičiu, iš Eastono šventėn atvykusiu kun. Simanu Draugeliu ir dviem ukrainiečių atstovam, kun. O. J. Zacharko ir bene dar Gole ar Gela. Nepasakysiu, kad toks viešas scenoje per kelias valandas sėdėjimas būtų ypatingai malonus. Jis mane gerokai vargino ir varžė, bet, deja, ir vėliau tai viename, tai kitame susirinkime pasikartojo (vis dėlto, kur galėjau, išsisu-

kinėjau, bet tai nevisur man pavyko). Vakarą vedė studentas Paulauskas (pasak Brooklyno „Vienybės“, „laukiamas lietuvių advokatas“ ir „iš visa gabus vyrukas“), kuris lietuvių ir anglų kalbomis gražiai aiškino iškilmės („parengimo“) reikšmę.

Du vaiku, lietuviukas Kalantukas ir ukrainietukas Trochinukas, vienas perjuostas lietuviška juosta, o kitas ukrainietiška, padainavo „Mudu du broliukai“, tikriau lietuviukas tai padeklamavo, o kitas pipiras, nemokėdamas lietuviškai prieteliškai rankomis pamokstagavo.

Vietinis veikėjas J. Plungis pasakė trumpą kalbą (pasak Bostono „Darbininko“, „pabrėžė keletą gražių minčių“) apie reikalą visiems Bajonės lietuviams rašytis į Amerikos lietuvių piliečių klubą, kuris suorganizavo susirinkimą. Toks kalbos susiaurinimas pasirodė man gan keistas, nes vakaras buvo skiriamas nepriklausomybei paminėti, bet vėliau nekartą gavau ką panašaus iškilminguose susirinkimuose išgirsti, o antra vertus, visi kiti šio vakaro kalbėtojai tekalbėjo apie Lietuvą, kovą dėl Vilniaus ir t. t., ir pati Plungio kalba buvo tikrai lietuviška, aiškiai patriotiška.

Kun. Petraitis, neseniai Bajonėn atkeltas klebonu, kad ir sakėsi esąs nesveikas, bet stipriu, prityrusio kalbėtojo balsu pasakė smarkią kalbą apie Lietuvos iškovojimą sau nepriklausomybės, barė Amerikos lietuvius apleidžiant savo tautos reikalus ir ragino nesigėdyti nei savo tautos nei tautybės, visur ir viešai reikšti savo susipratimą. Tikrai graži jo kalba aiškiai sujaudino klausytojus. Šiaip klebonas sakėsi man kadaise buvęs bene mano mokinys Šiauliuose, tik aš to niekaip negaliu atsiminti; bene bus jis mane su katruo mano broliu, Vaclovu ar Viktoru, supainiojęs?

Po jo kalbėjo eastonietis kun. Draugelis, „Vienybės“ klaidingai senų laikų mano pažįstamu palaikytas: aš su juo suėjau pirmą kartą Bajonėj. Ilgokoj kalboj taip pat kalbėjo jis apie Lietuvos nepriklausomybę, pabrėždamas Amerikos lietuvių vaidmenį tautos kovoje dėl ateities ir vykusiai paįvairindamas kalbą klausytojus linksmai nuteikiančiais juokais. Nors kun. Draugelis Amerikoj, palyginti, neperseniausiai gyvena, bet iš jo kalbos, pasak „Vienybės“, matyti, jog jis yra geras Amerikos lietuvių gyvenimo istorikas.

Keliolikos metų E. Bernutukė padeklamavo apie Lietuvą. Panelė, kurios pavardės nepasižymėjau, o kuri vakaro kores-

pondencijos nevienodai vadinama („Vienybės“ E. Bitlauskaitė, „Darbininko“ Stasė Židlauskaitė, „Garso“ St. Šidlauskaitė) silpnu, bet švelniu balseliu padainavo vieną lietuvišką dainelę. Tuoj po jos Šereika dainavo „Kur bakūžė samanota“, kuri Amerikoje kur kas svaresnė, negu Lietuvoje (čia ji, nuvalkiota, gerokai supilkėjo) ir vis dar nenustoja veikusi sujaudintų klausytojų, primindama jiems tolimą gimtinę. Jiedviem pianinu pritarė muzikos mokytoja A. Pareigiūtė.

Vicekonsulas ne tiek kalbėjo apie nepriklausomybės šventę, kiek nesigailėjo man komplimentų, matyt, rengėjų įprašytas papasakoti susirinkimui apie šiokius ar tokius mano „darbus“. Dar nevienoj vietoj teko man su juo susirinkimuose sueiti, ir visur jis mane kelte kėlė! Nors jis tuo, be abejo, stengėsi padėti brangiam mudviem Vilniaus darbui, bet tik, manau, gerokai būsiu jam aš pakyrėjęs... Reikšdamas jam šiąja proga padėką už visą, ką jis man yra padaręs, (žinoma, ypačiai Vilniaus darbui padėjęs, bet už tai ar turiu aš teisę jam, lietuviui, dėkoti?!), turiu čia su gilia pagarba dar pažymėti, jog kelias savaites prieš tai P. Daužvardžiui teko pakelti tokį smūgį, kaip savo žmonelės mirtį...

Po to teko man kalbėti (VII pranešimas). Kalbėjau apie valandą („Vienybė“: „gaila, kad permažai laiko beliko profesoriaus kalbai“!) apie tai, kaip išgauta ir ką reiškia Lietuvos nepriklausomybė, apie sunkią mūsų kovą dėl Vilniaus ir būdus jį atgauti, apie Vilniui Vaduoti Sąjungos darbą ir apie tai, kuo Amerikos lietuviai gali paremti Lietuvos kovą dėl Vilniaus krašto išvadavimo. Žinodamas, jog susirinkime yra nemažai ukrainiečių, ypatingai pabraukiau bendrą lietuvių (gudų) ir ukrainiečių reikalą kovoti prieš bendrą priešą — lenkų imperializmą. Kaip ir Brooklyne, labai gražiai buvau klausomas, nors klausytojų tarpe buvo ir tokių, kurie, J. Plungiui kalbant, vieną kitą nepalankią pastabą buvo jam balsu paleidę. Tad tikiuosiu, jog buvau suprastas (pasak „Vienybės“ — „visi patenkinti“), nors, prisipažinsiu, turėjau nelengvą uždavinį trumpai suglausti svarų ir platų turinį („Vienybė“: „jo kalbos kiekvienas sakinys buvo pilnas reikšmės“). Siekdamas savo tikslą, stengiaus tą turinį palengvinti, pasak „Darbininko“, „vaizdžiai nupiešdamas Vilniaus ir Vilnijos lietuvių gyvenimą ir kovą už savo teises“. Kalbos kryptį pažymi „Vienybė“, nurodydama, jog ji (kalba) „gaivina mintis ir pasitikėjimą, kad ir sunkiausiose sąlygose

veikiančiam darbui", „abejojimą užėmė aiškaus nusistatymo atsakymas, kad mūsų Vilnius su visa apylinke turi būti ir tikrai bus vėliau ar anksčiau Lietuvos globoje, nes jisai mūsų".[21] Pagaliau, netiesioginį savo kalbos įvertinimą (ar ji buvo suprantama, ar ne) gavau, susilaukęs 18 (ne 28, kaip „Vienybė" kad pranešė) „Mūsų Vilniaus" prenumeratorių, kuriuos vakaro metu surašė vienas rengėjų Brundza (komisijoje, be jo, buvo dar Adomavičius ir Paulauskienė).

26. Prie Vašingtono paveikslo Baltimorėje: (iš kairės į dešinę) ukrainiečių kun. Koltuckis (su Ukrainos vėliavėle), M. Biržiška (su Lietuvos vėliavėle), miesto majoras Breningas (su J. A. V. vėliavėle), ukrainiečiai kapitonas Darmohrajis ir kun. Maruščakas (su J. A. V. vėliavėle).

Lietuviškajai programos daliai pasibaigus, prasidėjo ukrainietiškoji. Čia reikia pažymėti, jog šiame ir kituose lietuviškai — ukrainietiškuose susirinkimuose ukrainiečiai kantriai, pavyzdingai laikėsi jųjų nesuprantamų lietuviškųjų kalbų metu, kurios kartais tęsėsi nevieną valandą. Tas pat tenka pasakyti ir apie lietuvius, kuriems tekdavo išklausyti kalbų ukrainiečių ar

[21]) Prašyčiau skaitytojus kreipti čia savo dėmesį ne į giriamąjį toną, bet į išlukštenamą iš jo kalbos linkmę. Gal tat būtų naudinga ir tiems, kurie vyktų Amerikon panašiu į mano tikslu-

rusų kalbomis, nors čia jau vienas kitas, žinoma, vyresniosios kartos, šį tą dar, prieškarinį „krajų“ atsiminęs, susigaudydavo.

Ukrainiečių veikėjas Gole (taip bent jį rašo „Vienybė“, nors toliau bene tą patį vadina Gela) angliškai kalbėjo apie ukrainiečių kovą dėl nepriklausomybės, džiaugdamasis, jog jie dabar gauną ištikimus kovos talkininkus lietuvius. Kun. Zacharko ukrainiškai aiškino Lietuvos ir Ukrainos reikalų bendrumą, pabrėždamas, jog jiedvi nenustos prieš Lenkiją kovojusi iki Lietuva atgaus Vilnių, o Ukraina išlaisvins Lvivą. Šv. Marijos ukrainiečių parapijos choras „Bojan“, S. Melinčuko vedamas, labai gražiai sudainavo kelias ukrainietiškas daineles, ne tik jomis, bet ir gražiais tautiškais dainininkų ir dainininkių drabužiais lietuviams labai patikęs.

Po to turėjau ir aš, atsiprašęs dėl savo rusų kalbos, kreiptis į ukrainiečius (VIII pranešimas), pabrėždamas reikalą bendros lietuvių, gudų ir ukrainiečių kovos prieš užgrobusį dalį jų tėvynės priešą ir pažymėdamas, jog Vilniui Vaduoti Sąjunga, Lietuvos Šaulių Sąjunga ir iš viso veikli Lietuvos visuomenės dalis vis labiau ima jausti simpatijos ir noro padėti šiom kovojančiom už savo laisvę tautom, kurios ir praeityje buvo mums artimos ir ateityje padės mums apsidrausti nuo Lenkijos apetitų. Nors šis mano pranešimas buvo daug trumpesnis už lietuviškąjį, nes tekartojo — tik kitais žodžiais — ano paskutiniąją dalį, bet man jis buvo ne tik nelengvesnis, tik net už aną daug sunkesnis. Mat, iš viso esu jau atpratęs rusiškai — dar viešai — kalbėti, o čia dar turėjau tuojau po lietuviškosios kalbos imtis rusiškosios (įsivarius vienon kalbon man visad labai sunku ją keisti, ypačiai kalbant apie tą patį, taigi versti savo mintis iš vienos kalbos kiton), kreipiantis į žmones, kurių gyvenimo sąlygos, politinės žinios ir mąstymo būdas buvo man dar mažai bežinomi.

Ukrainiečių choras baigė vakarą savo himnu „Šče nevmerla Ukraina“ ir Amerikos himnu, visų stovint išklausytais. Pasibaigė gerokai po 11 val., bet, anot „Darbininko“, „visi laukė iki galo“, ir aš taip pat nepastebėjau, kad būtų kas išėjęs iš salės prieš programai pasibaigus. Toji programa, kaip matėme, tikrai buvo didelė, bet ir, matyti, ne be pamato „Vienybė“ pavadino ją gražia, įdomia. Svarbus mums ir „Darbininko“ įvertinimas: „Įspūdis buvo nepaprastai gražus, ir tarp lietuvių ir ukrainiečių tikrai užmegzti gražūs ir geri santykiai“. Panašiai

„Garsas“. Vienintelis priekaištas, kurį teko išgirsti: „Tik klausinėjas vienas kito, kodėl nei aukų niekam nerinko“ („Vienybė“). Na, dėl tokių „priekaištų“, turbūt, nereikėtų perdaug nusiminti!

Vakaro programa baigėsi, bet dar ne visiems, nes klubo vadas F. Milvydas pas savo brolį S. Milvydą surengė vakarienę, kurioje dalyvavo per 25 asmenis, jų tarpe vicekonsulas, kun. Draugelis, gerb. Pareigiūtė, J. Plungis ir kiti, taip pat du ukrainiečiu; nesveikuojąs kun. Petraitis neatvyko. Vikrusis Paulauskas ir čia nesnaudė, įtraukdamas susirinkusius į gyvas kalbas, lietuviškai ir angliškai pasakojamus anekdotus, net dainas, kurios ne tik lietuviškai ir angliškai, bet ir ukrainietiškai buvo čia dainuojamos; mat, vienas dviejų ukrainiečių buvo jų choro vedėjas Melinčuk'as. Šeimininkės — gerb. Milvydienė, Paulauskienė (motina) ir Šelkaitienė puikiai pasirodė, susilaukdamos dalyvių karštų pagyrimų. Aš daugiausiai kalbėjau su kun. Draugeliu, kuris paaiškino man savo rengiamą įdomią Amerikos lietuvių statistiką. Sutarėva su juo pasimatyti Eastone ir pavartyti surinktąją medžiagą.

Malonūs šeimininkai teatleido svečius 3 val. naktį. Nuvežintas nakvojau Paulauskų (tėvų) bute, tik prieš tai dar, kaip kasdien, kokią valandą žymėjęs sau atliktąjį dienos darbą.

Septyniomis iš ryto prikeltas, Milvydo ir studento Paulausko buvau autu pristatytas Brooklynan kun. Pakalnio klebonijon. Tą dieną (vasario 12) gavau gerokai po New Yorką pasisukinėti.

(„M. V.“ 1931. VIII. 30 nr. 24/62).

XII. KEARNYJE.

(Susirinkime dalyvauja ir miesto politikieriai. Tėvas L. Brigmanas dėl jų apibarė rengėjus. Žiugžda prisiminė Višteliauską).

Vasario 13 d. ligi pietų pasisukinėjau po New Yorko žydų laikraščių redakcijas, apie ką jau esu rašęs. Pietų pargrįžęs kun. Pakalnio klebonijon, radau tik grįžusį iš Vašingtono kleboną, kuris juokdamasis pasakojo, jog 5 valandų geležinkelio kelionę turėjęs atlikti per 10 valandų, nes kažkas pakeliui pagedę ir garvežis nevežęs. Keleiviai pykę, kiti išsiskirstę, bet kunigas vis dėlto sulaukęs ir, kad ir vėlokai, tuo pat traukiniu atvykęs.

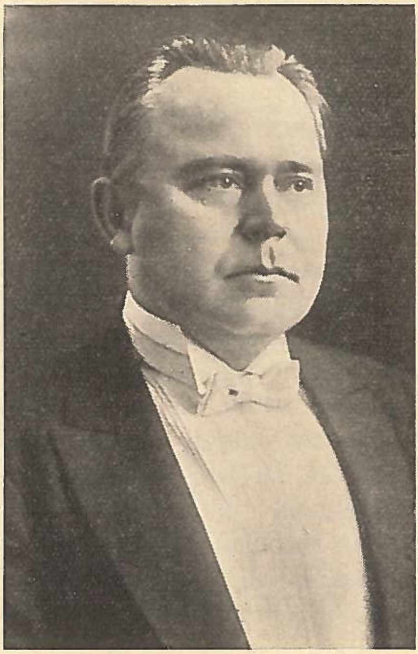

27. Advokatas Nadas Rastenis. Baltimore, Md.

Nors gaila man buvo ir kunigo ir kitų keleivių, bet drauge — prisipažįstu! — muškite, amerikiečiai! — lyg kas širdelę paglostė: „Tai mat, kokios esama geležinkelių tvarkos toje Amerikoje, kurios technikos tobulybėmis verčia čia mano tautiečiai gėrėtis mane, atsilikusio vargšų krašto pilietį!“ Tačiau neteko man pačiam patirti visų šitokių „istorijos“ malonumų, nes bevažinėjant geležinkeliais ir šen ir ten (New York — Yonkers, New York — Princeton, New York — Philadelphia, Philadelphia — Washington, Washington — Baltimore, Easton — Elizabeth, New York — Bridgeport, Westfield — Boston, Boston — New York, New York — Wilkes Barre, Binghamton — Amsterdam, Amsterdam — Worcester, Worcester — Rochester, Rochester — Niagara Falls, Niagara Falls — Detroit, Detroit — Grand Rapids, Grand Rapids — Chicago, Youngstown — Pittsburgh, Pittsburgh — Shenandoah, Mount Carmel — New York, gal dar kur) niekur man ne tik kas panašaus neatsitiko, bet ir nei kiek neteko pavėluoti. Kadangi, be kun. Pakalnio nuotykio, nekartą gavau tai vienur, tai kitur išgirsti apie didesnes ir mažesnes Amerikos geležinkelių netvarkas, matau, jog kažkokios malonios žvaigždės globa, kuri tvarkė mano kelionę, ir čia manęs neapleido!

Pajuokavęs per pietus su kun. Pakalniu apie jo nuotykį, po piet kiek priguliau, gal ir snusterėjau, o vakare J. Paknys, kauniškio Lietuvos Banko direktorius broliavaikis, A. P. Milinavičius(angliškai rašosi „Miller“ — čia jau kad jį šimts!) perlojiškis ir dar neatsimenu kas nuvežė mane autu į netolimą Kearny miestelį (New Jersey valst.), kur vietinio Amerikos

lietuvių politikos klubo nedidelėje svetainėje (134 Schuyler Ave) įvyko Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo sukakties minėjimas. Čia susirinko kearniečiai (Kearnyje yra 40 tūkst. gyventojų) ir jų kaimynai harrisoniečiai (Harrisonas turi 15 tūkst. gyv.), drauge apie 300 lietuvių. Susirinkimą tvarkė klubo pirmininkas J. V. Baltrukonis, kuris dar sausio 11 d. klubo vardu laišku kvietė mane atvykti, pažymėdamas, jog klube dalyvauja „daug Amerike augusio jaunimo". Scena buvo papuošta Amerikos ir Lietuvos vėliavomis. Buvo pakviesta ir keletas vietinių anglų „politikierių", kitaip sakant, partinių savivaldybės veikėjų. Susirinkusieji mane maloniai pasitiko.

Pačioje pradžioje parapijos choras, harrisoniečio Em. Šlapelio vedamas, sugiedojo Amerikos himną, „Vilnių" ir dar kelias mūsų dainas. Vyrų kvartetas, P. Odelio (iš Jersey City) vedamas, sudainavo „Tasai žmogus besmegenis, kurs už rūbus parsiduoda", ir dar vieną kitą dainą. Po to prasidėjo kalbos.

Aš kalbėjau valandą (IX pranešimas)[22]) apie Lietuvos nepriklausomybę, dabartinės Lietuvos gyvenimą, kovą dėl Vilniaus ir Vilniui Vaduoti Sąjungą, smarkiau pabrėždamas pačių vilniečių veikimą. Mano kalbos metu atvyko keletas savivaldybinės valdžios atstovų, kuriuos vakaro tvarkytojai įvedė scenon, o susirinkimas džiaugsmingai pasitiko, matyt, patenkintas vietos aukštų valdininkų atsilankymu. Po to ir mane, pabaigusį kalbėti, scenoje sulaikė.

Po manęs kalbėjo vietinis klebonas, tik, rodos, Harrisone gyvenąs, tėvas L. Brigmanas, su kuriuo dieną prieš tai buvau susitikęs New Yorko konsulate. Jis labai karštai ir smarkiai puolė žmones dėl nesišvietimo ir savo kalbos apleidimo, ragino subrusti ir rašytis į Vilniui Vaduoti S-gą. Jo kalba, pasak „Vienybės", buvo „gana (= labai) patriotiška" ir įdomi. Po jo ėmė kalbėti pakviestoji miesto aukštuomenė, žinoma, angliškai ir visi iš eilės, trumpai („Vienybė": „gana trumpokai") sveikindami lietuvius brangių tautinių sukaktuvių sulaukus. Taigi kalbėjo „kongresmanas" (New Jersey valstijos kongreso narys?) F. Hartley („Vienybė": „pasako labai lietuviams pritaikintą

22) Pasak „Vienybės", tai buvusi „gana ilga (kitur toji pati „Vienybė": „labai įdomi ir graži"; „Garsas": „labai įdomi") kalba". Kadangi amerikiečiai pasako ir: „jis pasakė gana puikią kalbą", nežinau, ar „Vienybė" bus čia „gana" pavartojusi lygu „labai", vadinasi lyg mane kiek papeikusi, ar paprasta „gana".

kalbą"), kandidatas į (Kearny) miesto majorus (burmistrus) Stevensonas, dar vienas kitas, tarp jų (taip pat angliškai) ir lietuvis S. Šalčiūnas, veiklus lietuvių klubo narys, kuriuo kearniečiai didžiuojasi įkėlę į „komisionierius" (valdininkus). Šalčiūnas, kurio šiaip jau neatskirčiau nuo kitų Amerikos valdininkų, kalbėjo rimtai, bet anglai amerikoniškai spičavo (speech— kalba), įvairindami juokais, net dainelėmis, kas publikai ypatingai patiko. Pašnekėję, pajuokavę angliškieji svečiai apleido salę, lydimi gausiais plojimais. Pasinaudojęs šiąja proga, ir aš nubėgau nuo scenos.

Vėl klubo kvartetas sudainavo kelias mūsų malonias dainas ir, vakaro vedėjo kviečiamas, rengėsi sugiedoti Lietuvos himną. Tik čia kun. Brigmanas pašokęs paprašė žodžio ir viešai išbarė vakaro rengėjus, kam jie kvietė „politikierius", kurie šiaip lietuvius niekiną, į susirinkimą parengtą „didvyriui" (vadinasi — man!) pagerbti. Kai kas mėgino įsikarščiavusį kunigą sustabdyti, bet pats vedėjas, matomai, susivaldęs beveik nereagavo, kas leido, kad ir nuotaikai pairus, baigti vakarą himnu. Vargiai bepritarsime kun. Brigmano protestui, atsižvelgę į vietą ir momentą (tam jis galėjo parinkti sau kad ir vakarienės laiką), bet turiu taip pat prisipažinti, jog linkęs buvau jį už tą netaktą kad ir išbučiuoti, nes ir mane stebino, tiesiog erzino tas lengvas, bemaž pajuokiąs susirinkusius lietuvius, aukštesniųjų žemesniuosius, tonas (nežiūrint kreipimosi į „ladies and gentlemans"), kokiu angliškieji ponai kalbėjo čia su lietuviškais darbo žmonėmis, atvykę į jų tautinę šventę (tėvynės nepriklausomybei paminėti, ne „didvyriui" pagerbti, tėveli!). Tačiau reikėtų taip pat suprasti ir rengėjus, kurie, kviesdami svečius, stengėsi šventę padaryti iškilmingesnę ir nežinojo, kaip šie pasielgs. Tik negalima nutylėti, jog neatrodė, kad, be kun. Brigmano, būtų dar daug kas svečių elgesiu pasipiktinęs ir kunigui pritaręs (publika iš viso laikėsi labai ramiai ir rimtai). Priešingai, jiems visą laiką plote plojo, o kai kurios moterėlės, į juos žiūrėdamos ir jų klausydamos, ypačiai paliai sieną sėdėjusios, aiškiai tirpo gėrėdamos. Taigi prieš vėją nepapūsi!

Susirinkimui pasibaigus (jame įsirašė 18 „Mūsų Vilniaus" prenumeratorių), įvyko vakarienė II-ajame klubo aukšte. Prie stalų susėdo keliasdešimt svečių, su J. V. Baltrukoniu ir kun. Brigmanu pryšakyje. Labai pavargęs tylėjau, bet kiti linksmai

šnekučiavosi. Prakalbų bemaž nebuvo, nei manęs neragino kalbėti (gal atsižvelgę į mano nuovargį). Tik pabaigoje gerb. Baltrukonis prakalbėjo, gan smarkiai atsikirsdamas kunigui dėl jo išsišokimo salėje ir kaltindamas kleboną tai padarius tik dėl to, jog vakaras buvęs surengtas ne jo pastangomis, bet žmonių, kuriems kunigas nepritariąs. Kunigas į tai nieko neatsakė. Netoli manęs sėdėjo Žiugžda, kauniškio mokytojo giminietis, kuris savo kaimynams aiškino lietuvių tautos senovę ir kilmę, remdamasis aušrininko Višteliausko išvedžiojimais. Panašių išvedžiojimų tarp Amerikos lietuvių nekartą galima išgirsti, kurie mėgina kuo aukščiau iškelti Lietuvos ir lietuvių vardą, garbę bei reikšmę. Nesigilinčysiu dėl mokslinio šių išvedžiojimų grindimo, kurio perdaug čia neieškosime, bet kaip „Aušros" laikais Lietuvos žmonėms, taip ir dabar svetimos stiprios ir griežtos kultūros apsuptiems Amerikos lietuviams šitokie išvedžiojimai vis tebeturi tam tikros tautinės reikšmės, stiprindami tautinę lietuvių savijautą ir savigarbą. Vytauto Didžiojo sukaktuvės 1930 m. Amerikos lietuviams ypačiai buvo svarbios, nes tai jie plačioje Jungtinių Valstijų visuomenėje, kurios ne tik išdidi angliškoji dalis, bet ir kai kurių kitų tautybių ateiviai yra linkę ir net papratę perdaug lietuvius „ir kitus tokius" niekinti, dabar pasirodė esą tokių istorinių, valstybinių tradicijų, kurios kur kas yra senesnės už pačių angliškiausių amerikiečių istoriją, nes siekia dar tuos laikus, kai pati Amerika Kolumbo dar nebuvo atrasta! Tik Amerikon atvykęs ir kiek po lietuvius pasidairęs, tesupratau Vytautinių sukaktuvių reikšmę „senojo krajaus" nustojusiems, lyg ir „bežemiams" ateiviams svetimoje, negailestingai silpnesniuosius mindančioje minių jūroje! Tad ir naujorkiečio Jankausko lietuvių susekimą senovės etruskuose, Žiugždos prisilaikymą kalbinių Višteliausko protavimų ir kitus panašius istorijos ar kalbos dalykų čiupinėjimus turime vertinti kaip kovos už tautinį išlikimą tarp svetimųjų reiškinį, kur kas gajesnį, negu pašaliečiams kad gali atrodyti. Tylėjau Žiugždai išvedžiojant, bet ir daug tuo pačiu laiku prieteliškai apie jį ir kitus mūsų patriotus Amerikoje galvojau.

Vakarienė praėjo malonioj nuotaikoj. Beje, ir I-jo ir II-jo aukšto susirinkimuose visaip mane vadino: Birziška, Beržinskis, Birzauskas, Pagaliau, ar ne vis viena?..

Tik 2 val. nakties, Baltrukonio ir kitų vežamas automobi-

liu, tegrįžau Brooklynan. Pavargęs negalėjau nei rašyti nei tuojau užmigti. Tik kitą dieną, jau traukiniu bevažiuodamas Filadelfijon, težymėjau sau, kas anądien buvo atlikta ir rašiau reikalingiausius laiškus. Mat, vasario 14 d. išsirengiau jau didesnėn kelionėn — Filadelfijon, Vašingtonan, Baltimorėn ir t. t.

Prieš išvažiuodamas iš New Yorko — Brooklyno pasiunčiau vasario 10 d. rašytą laišką į kelis vietos ir užnewyorkio lietuviškus laikraščius, kuriame nurodžiau savo kelionės per kolonijas tikslus ir numatomąjį darbą ir prašiau visuomenę jį paremti, pažymėdamas, jog „kur nebūsiu šaukiamas, ten nebus reikalo nė važiuoti“, ir būsimuosius kvietimus kreipdamas į Didžiojo New Yorko Vilniui Vaduoti Sąjungos Maršruto Komisiją, su kuria skelbiaus būsiąs susirišęs. Ir ištikro, toji komisija, tikriau pasakius, kun. Pakalnis, visą mano kelionės laiką neišleido manęs iš savo akių, tai pataikydamas pagauti mane, besitrankantį, persiunčiama man mano korespondencija, tai gražiais ištolo duodamais patarimais man padėdamas neiškrypti iš sau nustatytos vagos, tai už akių man užbėgdamas savo laiškais į veikėjus ir tuo išlygindamas man kelią.

Mano laiškas pasirodė „Vienybėje“, „Tėvynėje“, „Darbininke“, net „Naujienose“ ir kituose laikraščiuose, Lietuvoje jau vasario 28 d. pasiekęs „Mūsų Vilniaus“ skaitytojus (Nr. 6). Vienuose laikraščiuose kiek anksčiau, kituose vėliau paskelbtas mano pateiktas Lietuvos Universiteto Bibliotekos kreipimasis į Amerikos lietuvius dėl trūkstamų laikraščių komplektų. Čia man maloniai padėjo „Tėvynės“ redaktorius S. Vitaitis, tik nesutiko siųsti „Laisvei“ ir „Vilniai“, kaip komunistų laikraščiams, bet vėliau man pačiam kreipusis į tų dviejų laikraščių administraciją, jiedu kuogražiausiai man tarnavo. Išspausdintas laikraščiuose Bibliotekos kreipimasis paragino kelis asmenis suteikti jai kiek trūkstamų senų laikraščių, kuriuos aš, grįždamas Lietuvon, su savim parsivežiau ir Bibliotekai įteikiau. Tik laikraščių redakcijos, užverstos darbu, dažniausiai nesuteikė Bibliotekai savo komplektų.

(„M. V.“ 1931. IX. 10 nr. 25/63).

XIII. FILADELFIJOS UKRAINIEČIŲ TARPE.

(Ukrainiečių bankiete iš Lietuvos kilęs teisėjas Wiliam M. Lewis drąsina ukrainiečius. Myšuha giria Lietuvos kunigaikščius. Malonieji Griniai. Garsioji Filadelfija).

Dar prieš man atvykstant Amerikon, filadelfietis Jonas Grinius (rašosi J. V. Grinius) sausio 14 d. laišku kreipėsi į newyorkiečius, lietuvių organizacijų vardu prašydamas „padėti ant rekordo", kad aš atvykčiau Filadelfijon vasario 15 d. į „didelį liaudies susirinkimą" Lietuvių Muzikalėj Svetainėj; „jei toj dienoj Philadelphioj nebus, tai kitu laiku mums jokiu būdu nebus galima (M. B.) matyti". Susirašinėjant vėliau su juo ir su kunigu Juozu Čepukaičiu (angliškai rašosi J. J. Chipakitis), paaiškėjo, jog vienos dienos Filadelfijai nebus gana (dėl miesto didumo ir pasiskirstymo į sroves, anot J. Griniaus), nes turės būti du lietuvių susirinkimu skiriamu vasario 16 d. sukaktuvėms pažymėti, skyrium tautininkų ir skyrium katalikiškųjų organizacijų, o taip pat atskiri šuėjimai su ukrainiečiais, gal ir su kai kuriais Lietuvos žydais. Todėl pasižadėjau būti Filadelfijoj 3 dienas, vasario 14, 15 ir 16.

Taigi vasario 14 d. 13 val. (1 val. po p.) su kun. Pakalniu nudrožėva autu per Brooklyno — New Yorko miestą į milžinišką Pennsylvanijos stotį, iš kur 14 (2 po p.) val. jau pats išvykau traukiniu (amerikietiškai treinu — train) Filadelfijon. Skyrėvas su kunigu 3 savaitėms (ligi kovo 8 d., kai žadėjau būti Brooklyne „vienybiečių" bankiete), bet pasirodė, jog po pusantros savaitės nelauktai gavau su juo bent kelioms valandoms susitikti iš Elizabetho per Brooklyną siekdamas Bridgeportą. Filadelfijon važiavau ekspresu patogiame Pullmano vagone, vadinasi, sėdėdamas lengvai pasukomoje minkštoje numeruotoje kėdėje, už kurią, žinoma, tenka kiek primokėti. Pullmanai tuo buvo mano kelionėje patogūs, jog galėjau ne tik skaityti, bet ir paprašęs staliuko, arba ir be jo, neblogai rašyti, kuo, taupydamas laiką, nuolatos naudojaus. Reginiai ligi pat Filadelfijos neįdomūs, miškai tik iš vardo, o miesčiukai, pro kuriuos prabėgdavome ne kiekvienoje stotyje sustodami, visiškai neimponuoja savo nedideliais, dažnai mediniais, nameliais. Net buvau kiek snustelėjęs po nekaip išmiegotos nakties.

16 (4 po p.) val., vadinasi, po dviejų valandų pasiekėme North Philadelphia stotį, kur mane pasitiko lietuvių ir ukrai-

niečių delegacija: lietuviai J. V. Grinius, dr. E. G. Klimas ir advokatas M. M. Šlikas, ukrainiečiai dr. Walter Gallan (skait. Volodymyr Galan) ir dr. S. Cherniak (skait. Černiak). Pastarasis savo autu nuvežė mane į dr. Gallano butą, kur greitomis užkandau ir susipažinau su šeimininko giminėmis. Iš čia neužilgo su dr. Gallanu ir jo žmonos tėta, Elizabetho kunigo Kinašo seserim (Elizabethe po pusantros savaitės vėl su ja susitikau kun. Kinašo šeimoje), nuvažiavau į „Adelphios" viešbutį, kur Filadelfijos ukrainiečių draugijų jungtinis centro komitetas surengė man vakarienę.

28. Advokatas Vincas F. Laukaitis. Baltimore, Md.

Vakarienėje dalyvavo, pasak „Vienybės", „rinktinė ukrainiečių publika" — Filadelfijos ir vienas kitas New Yorko — Jersey City veikėjas, be to, keletas lietuvių ir vienas žydas, iš viso apie 40 asmenų (pasak „Vienybės", per 60, bet gal tiek buvo pakviesta; daugelis dėl darbo negalėjo atvykti). Lietuvių dalyvavo aukščiau minėtieji tautiečiai. Žydas buvo lietuvių, žydų ir ukrainiečių didžiai gerbiamas teisėjas William M. Lewis, kurį dar Lietuvoje buvau pažinęs, o New Yorke prieš kelias dienas sutikęs Lietuvos žydų pietuose. Pirmininkavo ukrainiečių draugijų jungtinių centro komiteto pirmininkas dr. V. Gallan, kuris pasakė įvadinę kalbą, o toastmasterio pareigas ėjo kapitonas M. Darmohray. Kalbėjo keliolika kalbėtojų, taigi bent trečia dalis vakarienės dalyvių.

Pirmas kalbėjo atvykęs iš New Yorko dr. L. Myšuha, kurį taip pat jau buvau anksčiau pažinęs. Puikus kalbėtojas ukrainiečių kalba labai karštai mane pasveikino kaip lietuvių — ukrainiečių susiartinimo šalininką (prichilniką) ir parėmė gražiu praeities vaizdu, kai Ukrainos žemės buvo buvusios Lietu-

vos valdžioje. Jis pabrėžė skirtumą tarp lietuvių taikingo Ukrainos okupavimo ir Varšuvos bei Maskvos jos puolimų, iškeldamas, jog Lietuva sunkiaisiais ukrainiečiams laikais sulaikiusi lenkų ir maskolių ekspansiją (veržimąsi) į Ukrainos žemes, tuo pat prilaikiusi ukrainiečių tautą, kuri kitaip gal būtų išnykusi seniai sujungta su Maskva. Jis priminė didelę įtaką, kurią turėjusi Lietuvai ukrainiečių kultūra: literatūrinė jųjų kalba didžiųjų Lietuvos kunigaikščių dvare virtusi oficiale, tąja kalba išleidę garsųjį Lietuvos statutą, Skorinos šventraščio vertimą*) ir t. t. Jis, pagaliau, ragino savo tautiečius labiau įsigilinti į ilgaamžius ukrainiečių santykius su lietuviais, idant, pasirėmus šiąja garsiąja praeitimi, būtų kuriamas kultūrinis ir politinis pylimas (val) trijų nepriklausomų tautų — ukrainiečių, lietuvių ir gudų (baltarusių), trijų laisvai sufederuotų valstybių nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrių.

Filadelfijos ukrainiečių vardu pratarus Teod. Hrycėjui, toastmeisterio prašomi, trumpai angliškai pakalbėjo visi trys pakviestieji Filadelfijos lietuviai. Šiuo metu įėjęs teisėjas Lewis angliškai pasakė gražią kalbą apie Amerikos ukrainiečius ir jųjų santykius su savo senąja tėvyne. Jis pakaltino juos nesilaikant vienybės. Būdamas teisėjas, jis nekartą turįs juos teisti ir stebįsis dėl jų savitarpio nedraugiškumo. Jis nesuprantąs, kodėl ukrainiečiai patys savęs nemylį. Nejaugi jie Amerikon atvykę tik pinigauti ir rietis su kits kitu?

„Aš nepritariu tiems, sakė teisėjas, kurie mano, jog Amerikos kraštas esąs katilas (melting pot) visoms jos tautybėms kiaurai pertirpinti amerikiečiais. Aš tikiu, jog kiekviena tautybė gali ką sava ir svaru įnešti Amerikos visuomenės gyveniman. Ameriką su jos įvairiomis tautybėmis aš prilyginčiau simfoniniam orkestrui, kuriame kiekviena jųjų yra vienas muzikos įrankių: kai kiekvienas šiųjų griežia teisingai, simfonija eina puikiai".

„Taigi saugokite savo tautines tradicijas: jei jūs jas mylite ir gerbiate, nereiškia, jog jūs jau dėlto būtumėte blogi Amerikos piliečiai! Jūs negalite pamiršti savo kultūros, nes ji pasiekė jus drauge su jūsų motinos pienu. Kas per žmogus būtų, kuris mylėdamas savo motiną, neapkęstų savo tėvo! Jūsų motina — gimtoji žemė, iš kur esate atėję, o jūsų tėvas —

*) Paprastai tai priskiriama gudų kalbai. *(1940 m.)*.

Jungtinės Valstijos. Tas žmogus, kuris nemyli gimtojo krašto, iš kurio jis yra kilęs, negali būt geras Amerikos pilietis".

„Maža to! Kad ir jums čia gera, bet nepamirškite tų, kuriuos jūs esate palikę senoje tėvynėje. *Padėkite jiems nusikratyti nelaisvės!* Padėkite jiems iškovoti laisvę ir nepriklausomybę!"

Baigdamas jis kreipėsi į mane kaip į „žmonių bičiulį", prisimindamas taip pat savo apsilankymą pas mane Kaune ir pakvietimą jį aplankyti Filadelfijoj, ką aš, pats to nelaukęs, esąs dabar padaręs.

Lewis'o kalbą ukrainiečių „Svobodos" laikraštis pavadino „kilka duže mudrich uvah dlia ukrainciv" (keli labai išmintingi patarimai ukrainiečiams).

Paskui teko man kalbėti (X pranešimas). Atsiprašęs, jog, nemokėdamas ukrainiškai, kalbėsiu rusų, vadinasi, ukrainiečiams svetima kalba, prisistačiau kaip Vilniui Vaduoti Sąjungos ir Lietuvių — Ukrainiečių draugijos pirmininkas. Pažymėjau, jog dėl dr. Myšuhos apibūdinimo lietuvių ir ukrainiečių praeities santykių turėčiau kai kur paabejoti, kad ir dėl jo pabrėžimo ukrainiečių (gudų?) kalbos vaidmens lietuviams, o dėl ateities perspektyvų bene per anksti dar būtų jau dabar nustatyti dr. Myšuhos griežtumu būsimuosius Lietuvos, Gudų ir Ukrainos santykius (federacija!)[23], bet šiaip jau kur kitur abiem rankom pasirašyčiau jo vedamąsias mintis, su tuo gal skirtumu, jog jis jas rašytųs kaip ukrainietis, o aš kaip lietuvis. Aš norėčiau tik dar labiau jas pabrėžti, ypačiai dėlko lietuviai ir ukrainiečiai turi glaudžiai susiartinti.

„Kas bendra lietuviams su ukrainiečiais? Kova su Lenkija? Tad kam čia ristis su neturinčiais savo valstybės ukrainiečiais, o ne su galingesniais už juos, taip pat Lenkijos priešais, Sovietais ir Vokietija? Perarti sueiti su tomis valstybėmis būtų menka, tiesiog nelietuviška politika. Tarybų Rusija nėra išsižadėjusi carų Rusijos politinių tradicijų. Kad ir pripažino dabartinė Rusija atsiskyrusių nuo jos tautų nepriklausomybę, bet

---

[23]) Trijų tautų federacija tiek yra Amerikos ukrainiečių vadovams prigijusi, jog ne tik dr. Myšuha savo prakalbose tai kėlė, bet ir „Svoboda" man į lūpas tą mintį dėjo nors aš visur stengiaus prieš ją apsidrausti.

tų tautų komunistai aiškiai pasisako prieš tąją nepriklausomybę ir, tarybinės Rusijos remiami, siekia vėl tas tautas su jąja sujungti. Vokietija? — mes dar nepamiršome vokiečių „Drang nach Osten", nes žinom ir matom, jog vokiečiai ne tik Klaipėdos neišsižada, bet ir svajoja per Lietuvą susisieksią su Rusija, dargi kolonizuosią Lietuvos žemes. Taigi, natūraliausi, tikriausi ir ištikimiausi lietuvių talkininkai kovoje su Lenkija bus ukrainiečiai".

29. Baltimorės lietuvių dainininkė Julė Baltrukonytė - Rastenienė.

„Tik ne vien dabartinės lietuvių ir ukrainiečių kovos su lenkais sumetimais tenka tom dviem tautom tarp savęs bendrauti. Dar svarbiau remtis jųjų istorijos linkme. Istorija nesikartoja mechaniškai, bet ir maža kas joje yra atsitiktinio. Lietuvių, gudų ir ukrainiečių susiartinimas yra istorijos dėsnis, kuriuo mes, kad ir mėgindami, nenusikratysime. Jis verčia mus atitinkamai grįsti ir ateitį. Nereikia mums, lietuviams, nei nusiminti nei pamiršti, jog dabartinė Lietuva yra tokia maža, tik plačiosios istorinės Lietuvos nežymi dalis. Reikia tai sakyti atvirai ir dėl išvadų rimtai galvoti. Vilnius Lietuvai tik tada tebus tikrai ir negrąžinamai prijungtas, kai Ukraina bus nepriklausoma. Kol tik mes, lietuviai, tesame nepriklausomi, kad ir įstengę Vilnių atgauti jo sau neužtikrinsime, nes Lenkija vis stengsis kištis į mūsų reikalus, tykos progos vėl jį

nuo mūs atplėšti. Taigi mums reikia rištis su mūsų senais kaimynais, dar atmenančiais bendrą mūsų ir jųjų padėtį, gudais ir ukrainiečiais, kuriems svarbi taip pat nepriklausomos Lietuvos valstybinė parama ir pagalba. Mes neprivalome kopijuoti istorijos, bet neniekinkime ir jos tradicijų, tų tradicijų reikšmės. Žiūrime į ateitį, kuriai užtikrinti turime visa ką. Baltinė — juodjūrinė laisvų ir nepriklausomų, bet artimų viena kitai Lietuvos, Gudų ir Ukrainos respublikų grandinė leis lietuvių, gudų ir ukrainiečių tautoms atsilaikyti prieš bet kurį priešą. Toji grandinė bus lyg sargybinis Vakarų pylimas Rytų Europoje, kuris turės čia išsaugoti ir apginti Vakarų Europos civilizaciją. Tas uždavinys, žinoma, nėra lengvas, jis yra net labai sunkus, bet vis dėlto jis tegali būti išspręstas tik esant čia trims nepriklausomųjų tautų respublikoms — Lietuvai, Gudijai ir Ukrainai, kurios vienos, ne kitas kas, tegali užtikrinti taiką šiose Rytų Europos žemėse. Istorijos linkmė yra aiški: ji atgaivino jau Lietuvą, tiesa, dar ne visą, ji grąžins Lietuvai trūkstamas jai Vilniaus — Lydos ir Seinų — Suvalkų žemes, ji prikels ir Gudiją ir Ukrainą. Nuo mūs betgi, nuo mūsų akylumo ir veiklumo pareina pagreitinti šią istorijos eigą, tiesiog pabėginti ją".

„Nereikia svajoti su Lenkija geruoju susitarti: kas turi ką svetima pasigavęs, neatiduos jėga nepriverstas. Su Lenkija galima kalbėtis tik ginklą rankoje laikant. Tik kova užtikrina laisvę — tai vienintelis kelias ukrainiečiams laimėti sau ateitį. Toje kovoje mes, lietuviai, turime eiti jiems talkon".

Prakalba rado bankieto dalyvių pritarimo, kurį reiškė keli ukrainiečių kalbėtojai: newyorkietė redaktorė Ivana Skubivna (Skubaitė), kuri angliškai kalbėjo ukrainiečių jaunimo vardu (aš esąs didesnis ukrainietis už pačius ukrainiečius, kurių kiti abejoją dėl savo tautos ateities), dr. V. Gallan, dr. P. Dubas, Myk. Kociuk, Myk. Gžimiak, Teod. Svistun ir Dan. Stecyk, kurie visi kėlė reikalą lietuviams ir ukrainiečiams susiartinti ir susiartinus remti kits kitą — lietuvius dėl Vilniaus, ukrainiečius dėl Lvivo. Ukrainiečių „Svoboda" vasario 20 d. Nr. 42 plačiai atpasakojo mano kalbos turinį, pažymėdama, jog ji buvusi ukrainiečiams labai įdomi (vse te bulo nadzvyčaini cikave), padariusi jiems gražaus įspūdžio (duže harne vražinnia lyšyv po sobi prof. M. B. miž tymy, chto buv na večeri), malonu buvę klausyti paprastų, bet nuoširdžių ir karštų žodžių (bulo pryjemno sluchaty joho nepretensionalnych, a zate ščyrych

i rozumnych sliv, povnych viry i zapalu). Taigi susipratome. Kai kurie Filadelfijos anglų laikraščiai pranešė apie vakarienės kalbas, suerzindami lenkus.

Dar kiek pasikalbėję po vakarienės savo tarpe, skyrėmės. J. Grinius nuvežė mane pas save (3120 Richmond St.), kur pažinau jo žmoną Stasę (angliškai rašosi Stella) Karaliūtę-Griniuvienę ir medicinos studentą Antaną Vaivadą, kuris, man dar tebedirektoriaujant Vilniuje stojęs tenykščion Vytauto Didžiojo lietuvių gimnazijon, išėjo joje mokslus ir grįžęs su tėvais Amerikon, Filadelfijos universitete eina aukštuosius mokslus*). Radio stoties vardu jis kvietė mane skaityti vasario 16 d.; sutikau, tik paskui tat buvo nukelta į vasario 17 d.

Pas malonius ir vaišingus J. ir S. Grinius (J. Grinius yra tikras mūsų buvusiojo prezidento K. Griniaus brolis) išgyvenau visas tas dienas ir naktis, kurias teko man Filadelfijoj išbūti. Deja, nepaisant jųjų rūpestingos globos ir suteiktų man patogumų, bemaž nemiegojau dėl nuovargio po dienos ir vakaro prakalbų, dėl nepaprastai triukšmingo naktį tramvajaus, kuris savo nemaloniu trenksmu įmigusį staigiai prikeldavo ir įskaudindavo širdį, pagaliau dėl prikibusios ligos, kuri po to per tris savaites manęs nebepaleido ir gerokai įvargino.

Liga neleido man tinkamai panaudoti laisvesnio laiko ir bent kiek prisižiūrėti garsiajai Filadelfijai su 2 milijonais gyventojų (be 50 tūkstančių), kuri tuo atžvilgiu prieš 40 metų buvo antras (po New Yorko), o dabar trečias (po New Yorko ir Chicagos) Jungtinių Valstijų miestas ir yra už New Yorką platesnė. Tik po savaitės, grįždamas jau iš Baltimorės ir pakeliui užsukęs Filadelfijon susitikti su kun. Draugeliu, gavau dar kiek jos prisižiūrėti. Namų aukštumu ji, žinoma, New Yorkui ir Chicagai neprilygsta, nors ir turi savų dangoraižių. Ji net pamėgusi yra nedidelius vienabučius namus, kuriuos turi ten daugelis net vargingai gyvenančių šeimų. Istorijos tradicijomis ji aiškiai prašoka abudu minėtoju milžinmiesčiu (Penno įkūrta 1682 m., ji 1774 m. savo Carpenter Hallėj darė pirmą subruzdusių prieš Angliją Amerikos kraštų atstovų suvažiavimą, 1776 m. Independence Hallėj paskelbė Jungtinių Valstijų nepriklausomybę, ligi 1810 m. Vašingtono sostinės įkūrimo buvo jųjų sostinė ir t. t.), pasižymi savo gražiais, rimtais rūmais

*) Paskui jis dirbo Chicagos „Naujienų" redakcijoje. *(1940 m.).*

(City Hall su Penno paminklu bokšto viršūnėje ir kt.), bene didžiausiu Jungtinėse Valstijose miesto parku (Fairmount Park), savo pramone ir prekyba, o ypačiai paveldėtu dar nuo savo įkūrėjų kvakerių — sektantų dosnumu labdarai ir švietimui bei meile knygai. Knygų spausdinimo ir knygų prekybos atžvilgiu jos reikšmė Amerikoje prilyginama kartais vokiečių Leipcigui.

30. Eastono lietuvių klebonas kun. S. J. Draugelis.

Taigi ne be pamato didžiuojasi filadelfiečiai savo senuoju miestu, tuo seka tenykščiai lietuviai ir ukrainiečiai, dėl kurių (vienų ir kitų) aš net buvau įspėtas, jog jie, girdi, laikąsi save pirmaisiais žmonėmis savo tautos išeivių tarpe. Kai ką ir aš lyg gavau čia pajusti iš kalbų apie kitas lietuvių kolonijas, bet šiaip, greičiausia, bus tai išpūsti dalykai. Antra vertus, kuri kolonija nežiūri į save, kaip į prašmatnesnę už kitas? Žiūri kiek iš aukšto į kitus naujorkiečiai (bruklyniečiai), taip žiūri ir bostoniečiai, ir chicagiečiai, ir vaterburiečiai, na, žinoma, žiūri ir filadelfiečiai. Bent nusileisti kitiems nemano — ir teisingai.

(„M. V.“ 1931. IX. 20 nr. 26/64).

XIV. FILADELFIJOS LIETUVIŲ MUZIKALĖJE SVETAINĖJE.

(Susirinkimas, kuriame dalyvavo 1.500 lietuvių ir ukrainiečių. Iškilmingas Lietuvos, Ukrainos ir Amerikos vėliavų įnešimas. Du ukrainiečių choru. Turtinga koncerto programa. Smarkios kalbos. Man tenka tris kartus kalbėti. „Laisvė" pajuokia mane „salaveišių armijos pryčeriu").

Vasario 15 d. dalyvavau Filadelfijos tautininkų surengtose Lietuvos nepriklausomybės sukakties iškilmėse.

Bent dvi savaiti prieš iškilmes Brooklyno „Vienybės" „Philadelphijos Žinių" skyriuje bemaž kasdien skaičiau apie filadelfiečių rengimąsi, raginimą gausiai atvykti ir pan. ir gėrėjaus sumaniai, gražiai skelbiamu darbu; Lietuvos žurnalistams ir organizacijoms čia būtų ko pasimokyti. Žinojau, jog rengia vadinamąji Lietuvių Muzikališko Namo Bendrovė, Gedimino Klubas, „Dainos" dramos draugija, Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 135 kuopa ir kitos tautininkų draugijos. Nors jos ragino, kad bendrose iškilmėse dalyvautų lietuviai „be skirtumo tikėjimo bei pažiūrų, kaip tai katalikai, tautininkai, sandariečiai, socialistai ir mūsų dvasios vadai kunigai, kuriems tik Lietuva ir lietuvybė yra arti prie širdies" („Vienybė" Nr. 13), bet buvo aišku, jog toli gražu nebus galima visoms srovėms draugėn sueiti: „Philadelphijos mieste veikia dvi lietuvių partijos, tai visuomet, kada būna kilmingesni parengimai, būna dveji atskiri parengimai" („Amerikos Lietuvis" Nr. 10). Lietuvių Krikščionių Draugijų Sąryšis („Garsas" Nr. 6) ne tik surengė atskirą nepriklausomybės paskelbimo paminėjimą (vasario 16 d.), į kurį mane ir pakvietė, bet ir savo kvietimo lapelius baigė šitaip įspėdamas: „Lietuvių katalikams pridera dalyvauti savo rengiamuose apvaikščiojimuose, nes prisidėdami prie tautininkų, tuom pat duodate drąsos dabartinei tautininkų valdžiai persekioti jūsų brolius ir seseris Lietuvoje".

Gausingi ir įtakingi Filadelfijos lenkai, iš Vašingtono savo atstovybės pamokyti, mėgino neprileisti mano paskaitos. Miesto vyriausybės jau duotasis susirinkimui leidimas staiga iš rengėjų buvo atsiimtas, nes, girdi, šiame susirinkime atvykęs iš Europos „maištininkas" kurstysiąs vieną tautybę prieš kitą ir įnešiąs mieste neramumo. Rengėjams gerokai teko pasidarbuoti, įtikinėti, iki leidimas vėl buvo jiems grąžintas. Tik vis dėlto ir

vėliau lenkai neaprimo, mėgindami sutrukdyti mano radijopaskaitą (vasario 17 d.).

Pagaliau, kadangi Ant. Bimbos įkvepiamoji Brooklyno bimbininkų „Laisvė" atvirai kurstė savo šalininkus ardyti mano paskaitas, rengėjai turėjo ir jų iš akių nepaleisti. Jiems tad buvo skiriamas įspėjimas: „Triukšmadariai bolševikai prašomi neatsilankyti, nes patys žinote, kad viešuose švariuose parengimuose netinkat, o ypač prie aukšto svečio ir svetimtaučių inteligentų. Mes nenorim turėti nemalonumo. Būkite taip geri, pridabokite tą dieną namus" („Vienybė" Nr. 15).

Jokios kliūtys ir įspėjimai nesutrukdė iškilmių, kurios gražiausiai pavyko. Jos įvyko Lietuvių Mužikalėje Svetainėje (Allegheny Avenue and Tilton Street), kuri apie 25 metus*) (įsteigta 1907 m.) yra Filadelfijos lietuvių tautinės kultūros židinys, mėgiamoji vieta susirinkimams, prakalboms, baliams, koncertams ir šiaip pokiliams, ne kartą mačiusi ir girdėjusi Lietuvos pasiuntinius, atstovus, delegatus, sveikinusi patį dr. Basanavičių ir kitus. Nepergražiausia, bet ruiminga. Iškilmėms sutalpino apie pusantro tūkstančio lietuvių ir ukrainiečių, tiesa, kimšte prisikimšusi ir toli gražu ne visus norinčius dalyvauti sutalpinusi. 1.000 sėdynių visos buvo užimtos. Visi pasieniai, laiptai ir net ant langų žmonės susispaudę stovėjo, kiti pravirose duryse ir žemiau (svetainė yra II aukšte) stiepėsi, kad ir negalėdami pamatyti, bent šį tą išgirsti stengdamies, o kita tiek turėjo grįžti namo salėn nebįsispraudę. Ukrainiečių atvyko centralinis ukrainiečių draugijų komitetas iš 120 asmenų su dr. pirmininku V. Gallanu ir dviem tautiškai pasirėdžiusiais chorais priešakyje. Rūmai buvo papuošti Amerikos žvaigždėtąja ir Lietuvos trispalve vėliavom. Visa aikštė Allegheny gatvėje buvo nustatyta autais iš visų miesto dalių, ypačiai artimiausios Port Richmond, o taip pat iš apylinkės miestelių ir net iš tolimesnių miestų, kaip Atlantic City, N. J., Wildwood, N. J., ir iš kitur.

Susirinkimo pradžia buvo paskirta 14 (2 po p.) valandą, bet, žmonėms vis einant, grūdantis ir rengėjams tvarką nustatant, pradėta apie valandą vėliau. Griežiant J. Sutkaičio ir M. Kometos orkestrui maršą, J. V. Griniaus, dr. E. G. Klimo ir kitų rengimo komisijos narių iš I aukšto laiptais į II aukšto salę iš-

*) Dabar jau per 30 metų. *(1940 m.)*.

kilmingai buvome įvesti — mano asaba ir ukrainiečių komitetas su dviem jų dideliais chorais. Pirmiausia ėjo „Miss America“ (pasak mano korespondento, „Miss Lithuania of Philadelphia 1930“, karšta 17 metų Lietuvos patriotė, uoliai raginusi, kad paskaiton susirinktų kuo daugiau) Albina Garliauskaitė Amerikos vėliava nešina, kita gražuolė „Mis Lithuania of Philadelphia 1931“ Stefanija Švagždaitė su Lietuvos vėliava ir ukrainietis tautiškais drabužiais, kuris nešė Ukrainos vėliavą.

31. Elizabetho lietuvių parapijos mokyklos baigiamoji laida su klebonu kun. Juozu Simonaičiu viduryje.

Einant per salę, publika suūžė, sustojo. Pasak „Tėvynės“, „įspūdis susidarė neapsakomai jaudinantis“. J. V. Grinius tvarkingai susodino chorus: didysis „Dainos“ choras, vadovaujamas Petro Petraičio, pasodintas kairėj pusėj po Lietuvos vėliava, o du ukrainiečių chorai dešinėje su Ukrainos vėliava; vidury stovėjo Miss Amerika su Amerikos vėliava. Man neleido salėje atsisėsti, bet nusivedė už scenos, iš kur tik prakalbos metu scenoje tegalėjau pasirodyti.

Lietuvių Muzikališko Namo Bendrovės pirmininkas M. Mankelevičius, kaip namų šeimininkas, pradėjo susirinkimą, pasakydamas trumpą prakalbą ir kviesdamas dr. E. G. Klimą vesti šios dienos programą. Programa prasidėjo bendrai trijų chorų (apie 160 asmenų), lietuvių „Dainos" ir dviejų ukrainietiškųjų, sugiedotu, orkestro pritariamu, Amerikos himnu; dirigavo ukrainiečių bažnytinio choro vedėjas šventikas K. Kirstiuk. Po to „Dainos" choras, orkestro ir publikos padedamas, sugiedojo Lietuvos himną, o du ukrainiečių choru Ukrainos himną. J. Sutkaičio orkestras, pasak „Sandaros", vienas geriausių Filadelfijos lietuvių orkestrų, gražiai, o pasak „Amerikos Lietuvio", „gana puikiai", pagrojo kelis muzikos kūrinius. Grojo dar smuikininkas M. Kometa. Jaunutė Zosė Tvaranavičiūtė gyvai pašoko „Tap" ir „Military Dance", pasak „Am. Liet.", „pakraipė gražias savo kojytes" ir gavo gėlių puokštę. Populiari filadelfiečių dainininkė, „Dainos" choro dalyvė Anelė Geležiniūtė jausmingai padainavo „Senąją mano gimtinę", kuri, pasak „Vienybės", „neviename sužadino norą būti tuoj ten Lietuvoje". To pat choro vedėjas ir lietuviškų radijo valandų dainininkas P. Petraitis labai gražiu balsu (pasirodo niekur nesimokęs!) dainavo įspūdingą „Jau slavai sukilo" ir „Į darbą, į darbą, na vyrai, kas gali", kurią buvo priverstas kartoti. „Vienybė" tvirtino, jog jis „visados dainuoja gerai, bet šiandien pasirodė taip gerai, kaip jis dar niekad nebuvo pasirodęs"; kur gražiai nepasirodys geras lietuvis savo tėvynės šventėje!

Jo vedamas choras griaudino mus tokiomis dainomis, kaip „Lietuviais esame mes gimę", „Ei pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim", liaudies „Anoj pusėj ežero" ir „Pupos — pupos". Lietuvių chorui teko sunkus uždavinys rungtis su gerais ukrainiečių chorais, bet jis tas rungtynes garbingai atlaikė. Pasak „Vienybės", „ukrainiečiai, eidami pas lietuvius dainuoti, stengėsi kiek galėjo pasirodyti, o „Dainos" choras, nenorėdamas ukrainiečiams apsileisti, irgi laikėsi; tad, taip vieni, taip ir antri išėjo lygiomis!" Gi „Amerikos Lietuvis" pastebi, jog „nors Petraitis prakaitą braukė diriguodamas, bet neveltui", nes „Dainos" choras „apturėjo dar didesnį kreditą pagal rankų plojimus".

Taraso Ševčenkos vardo ukrainiečių dramos ratelio choras, vedamas Danilos Stecyko, kaip ir lietuvių choras, padainavo 4 dainas: „Za hajem zelenenko", „Oi ty divčyno", „Sonco nižen-

ko“ ir „Večerny dzvin“, o stačiatikių bažnyčios Aleksandro Košyco vardo choras, šventiko K. Kirstiuko vedamas, taip pat 4 dainas: „Hamalia“ (su Teodoro J. Svystūno deklamacija), „Oi ustanoū ja v ponidilok“, „Oi lopnuv obruč“ ir dar vieną, kurios nebeatsimenu. Abudu choru balsų darnumu ir tautiškais ne tik moterų, bet ir vyrų parėdais labai patiko lietuvių publikai, kuri jiems nesigailėjo katučių.

Koncerto metu Muzikališko Namo raštininkas J. T. Vitkauskas, Ant. Tvaranavičius, stud. Ant. Vaivada ir N. Dailyda rašė „Mūsų Vilniui“ prenumeratorius, kurių surinkta apie 40.

Turtinga koncerto programa buvo paskirstyta bene dviem dalim, kurių tarpas panaudotas kelioms prakalboms. Susirinkimo vedėjas, Susivienijimo Lietuvių Amerikoje daktaras — kvotėjas E. G. Klimas*) jį tvarkė angliškai ir lietuviškai. Pradžioje maloniu žodžiu mane paminėjęs, susilaukė iš bolševikuojančios „Laisvės“ komplimento, jog kalbėjęs „labai mužikiškai“. Jis pirmuoju kalbėtoju pristatė to pat Susivienijimo kontrolės komisijos pirmininką J. V. Grinių, tos pat „Laisvės“ išgarbintą „senu škaplerninku, biznieriu“, „senu protiniai nusidėvėjusiu socialfašistu“.

J. Grinius aiškino vasario 16 d. reikšmę ir priminė apie mane kaip apie vieną iš tų, kurie pasirašė Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktą. Šiąja proga pažymiu, jog džiaugdamiesi mano, kaip vieno iš nepriklausomybės paskelbimo dalyvių, atvykimu, čia ir kitur įsikarščiavę kalbėtojai ir laikraštininkai, be manęs, vieną kai kada teatsimindavo dalyvį — dr. J. Basanavičių, šiaip pamiršdami — tautininkai Ant. Smetoną, katalikai Al. Stulginskį ir Pr. Dovydaitį, socialistai St. Kairį ir t. t. Taigi, visų laurai man tekdavo! Bene viena tiktai „Vienybė“ paskelbė aktą visų 20 Tarybos narių parašais. J. Griniaus kalba, pasak „Amerikos Lietuvio“, „buvo aiški ir visiems tinkama, nes puikiai ir taktingai perstatė svečią iš Lietuvos“, ir net „Laisvė“ turėjo pripažinti jo „gudrią politiką — neužkabint klasiniai susipratusių darbininkų“.

Dr. V. Gallan karštai pasveikino lietuvius sulaukus savo šalies nepriklausomybės ir aiškino bendrus praeities bei dabarties saitus tarp ukrainiečių ir lietuvių, pažymėdamas, jog mano atvykimas Amerikon į lietuvių ir ukrainiečių tarpą turi tuos

*) Jis jau miręs. *(1940 m.)*.

ryšius dar labiau sustiprinti, arba kaip amerikietiškai „Amerikos Lietuvis“ yra išsireiškęs, „daug garbės ir kredito (B-kai) suteikė“, bet „Laisvė“ jį įgnybo, jog „nežinodamas apie Biržišką, jį gyrė ir aukštino“. Jo ukrainietiškai pasakytos kalbos daugumas lietuvių, pasak „Vienybės“, kad ir nesuprato, „tačiau nujautė, atspėjo jo mintis, jo linkėjimus mūsų tautai švęsti keturioliktus nepriklausomybės metus su Vilnium, Lietuvos sostine“.

Man teko kalbėti susirinkimui gerokai jau įpusėjus, ir pa-

32. Elizabetho lietuvių parapijos pirmosios komunijos dalyviai. Viduryje kun. J. Simonaitis.

čiam ir klausytojams jau esant įvargusiems, bene apie 18 (6 po p.) val. Kalbėjau tris kartus, du kartu lietuviškai ir vieną kartą ukrainiečiams rusiškai, ir tiesiog negalėjau atsigėrėti, kaip rimtai visi klausėsi, nors tokioj didelėj salėj ir taip publikos prisigrūdusioj man vėliau jau trūko balso; bent stovį prie durų vargiai galėjo aiškiai mane girdėti, ką ir „Vien.“ pastebėjo. Susirinkimas ypatingai maloniai mane pasitiko, atsistodamas vienai minutei, ką supratau turįs priimti ne sau, bet visų nepri-

klausomybės akto dalyvių vardu, o tas kiek atslėgė man momento nejaukumą. Bekalbant dažnai reiškiamas man klausytojų pritarimas stiprino mane ir leido įveikti savo negalavimą, kuris gerokai mane vargino.

Pirmoje savo kalboje (XI pranešimas) priminiau, kaip prieš trylika metų Lietuvos Taryba paskelbė nepriklausomybę susirinkusi Vilniuje mažame kambarėlyje ir to savo paskelbimo nė neįstengusi dėl vokiečių okupacijos viešai paskelbti, o vis dėlto ji pasirinkusi sau tą sunkų, bet tiesų, platų ir atvirą kelią. Neprikl. Lietuvos valstybei kurti demokratiniais pagrindais su sostine Vilniuje. Čia, pasak opozicinės „Sandaros", man smarkiai ir ilgai plota. Nors šiandien Lietuva ir ne taip tvarkosi, kaip turi nusibrėžusi savo pagrindiniuose dėsniuose, bet tokis tvarkymasis nėra amžinas ir jis pats savaime pasikeis. Prisiminęs dažną Amerikos lietuvių priekaištą dabartinei Lietuvos vyriausybei, jog ji esanti fašistinė, nurodžiau, jog negalima fašistine laikyti tos vyriausybės, kuri yra paskelbusi konstituciją su aiškiai joje įžymėtu seimu ir kuri kasmet įneša biudžetan tam tikrą seimo poziciją. Man neteko nė su vienu mūsų ministeriu kalbėti, kuris būtų dabartinės tvarkos laikęsis kaip nekeistinos. „Sandara" vėl nurodo man čia smarkiai plojus. Dar keliais bruožais ir vaizdais mėginau apibūdinti Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, jos pakilusį pajėgumą ir susipratimą.

Antroje kalboje (XII pranešimas) kalbėjau apie Vilniaus vadavimo reikalą, pabrėždamas, jog savo jėgoms sustiprinti ir kovai sutikslinti turime jungtis tai kovai su gudais ir ukrainiečiais, su kuriais drauge turėdami per 50 milijonų ne tik išvaduosime iš lenkų grobikų savo žemes su Vilnium, bet ir amžiais jas sau užtikrinsim. Jei sugebėsim su tom dviem tautom susiprasti ir jųjų išlaisvinimą sau tikslu statysime, jei jųjų kovą dėl nepriklausomybės drąsiai, atvirai ir sumaniai rems mūsų tauta ir mūsų valstybė, negalime abejoti dėl visiško tos kovos laimėjimo, o Vilnių gal net ir „be puštalieto" iš priešų okupacijos išvaduosime.

Dar kalbėjau ukrainiečiams rusiškai (XIII pranešimas), aiškindamas jiems mūsų su jais bendravimo reikšmę abiejų tautų ateičiai. Berods, ne kas bereikėjo čia aiškinti, nes ukrainiečiai gražiai buvo susipratę ir aiškiai rodė man savo pritarimo.

Kalbėjau negudraudamas, tad, rodos, buvau suprastas, sprendžiant iš klausytojų laikymosi ir spaudos balsų (pav., „Vienybė“: „jo lengva kalba ir malonūs žodžiai apie mūsų sostinę Vilnių publiką labai sujaudino“). Deja, „Laisvės“ bimbininkai pasisakė manęs nesupratę: „Niekas negali suprasti aiškiai, apie ką jis kalba. Vienas draugas šalia manęs sakė: Reikėtų jo paklausti, ar jis nepaaiškintų, apie ką jis kalba“... Vis dėlto abejoju, kad bimbininkams sunkiau nei kitiems būtų mane suprasti: jie neatrodo už kitus kvailesni. Antra vertus, pati „Laisvė“, kad ir savaip atpasakodama mano kalbos turinį, pasirodo vis dėlto, net nenorėdama, ją supratusi. Gal nelabai jai būsiu nusidėjęs, plačiai paskleisdamas jos duotąją man vaizdingą apibūdinimą ir mano kalbos santrauką:

„Išeina, tartum salaveišių armijos pryčeris,[24]) barzdotas vyras, švarkas žvilga. Maniau, kaipo profesorius, yra žymus inteligentas ir didelis fašistų diplomatas, bet, deja, paprastas mužiko tipas. Kalbėjo apie Vilniaus atvadavimo kovą. Ar jis tiksliai, gudriai lošdamas rolę demagogo, kalbėjo?.. Vienok šiaip taip išstenėjo, kad vesti kovai už Vilniaus atvadavimą nuo lenkų, reikia naudoti tiesų kelią, nešuntakiauti, be „puštalieto“, bet gudrią politiką. Prisiminė tas gudrus vilkas avies kailyje ir apie baudžiavos laikus, apie dabartinę Lietuvos nepriklausomybę, apie istorinius Lietuvos didvyrius. Gudriai vingiuoja, neužgaudamas darbininkų tėvynės — Sovietų Sąjungos. Nieko neprisiminė apie tarptautinę politiką, slepia savo žygio planus, ir jam norėtųsi mulkinti Amerikos lietuvius darbininkus“.

Pažymėdama, jog pasiklausyti „demagogiško profesoriaus Biržiškos žmonių prisirinko pilna svetainė“, įsiutusi „Laisvė“ subara saviškius:

„Panašūs Lietuvos fašistų susirinkimai čia būdavo išardyti... Čia tik reikėjo mažo pasitarimo su ukrainiečiais ir komunistų partija, o tas fašistų agentas būtų buvęs numaskuotas ir išvytas“.

„Kitų kolonijų priešfašistinio fronto draugai turi būti ant sargybos, turėtų vyti jį iš tokių susirinkimų, į kuriuos (jis) įtraukia nesąmoningus darbininkus ir naudojasi jų parama“.

---

24) Išgelbėjimo (Salvation) armijos kunigas (priest).

Kažkodėl vis dėlto „Laisvės“ (ir „Vilnies“) kurstymai „vyti“ mane iš susirinkimų nepasiekė savo tikslo: niekur manęs jų šalininkai nevijo, tik paprastai ramiai klausėsi ir nekartą priėję reiškė man pritarimo[25]).

Kalbas ir koncertą apie 20 (8 vak.) val. baigus, dr. Klimas padėkojo už tūkstantinės minios atsilankymą į Lietuvos nepriklausomybės sukaktuves ir pavyzdingą laikymąsi. „Visi linksmi išsiskirstė“ („Amer. Liet.“). „Viskas pavyko kuopuikiausiai“ („Tėvynė“[26]). Tik aš, nesveikas būdamas, 5 valandas iškilmių ir 3 savo prakalbas vos išvaręs ligi galo, grįžęs į Grinius smarkiau įsirgau, kas jau Filadelfijoj buvo nemaža kliūtis varomam darbui tinkamai atlikti.

(„M. V.“ 1931. IX. 30 nr. 27/65).

XV. FILADELFIJOS LIETUVIŲ, UKRAINIEČIŲ IR ŽYDŲ TARPE.

(Žydų „Idiše Velt“, ukrainiečių „Amerikos“ ir „Dnipro“ redakcijose. Kun. J. J. Čepukaičio parapijoje. Kazys Vidikauskas. Radijo paskaita; lenkai kliudo).

Štai ir vasario 16 d. Nekaip besijausdamas, vos prisiverčiau dalyvauti bendruose lietuvių, ukrainiečių ir žydų atstovų pietuose, kurie 13 (1 po p.) val. buvo paskirti pirmaeiliame, pasak „Vienybės“, Filadelfijos viešbutyje „Adelphia“. Lietuviai laukė atvykstant šv. Kazimiero parapijos klebono kun. J. J. Kaulakio, kuris buvo pasižadėjęs atvykti, bet dėl ligos neatvyko; tik po savaitės, iš Baltimorės Eastonan pro Filadelfiją važiuojant, teko man su šiuo senu filadelfiečiu susipažinti — jis čia gyvena (330 Wharton St.) nuo 1893 m., vadinasi, jau apie 40 metų!*) Pietuose tad dalyvavo po keturis nuo kiekvienos tautos (tik aš buvau penktas lietuviams, o kiti mane juokais penktuoju laikė taip pat ukrainiečiams ir žydams): lietuviai J. Grinius, dr. E. G. Klimas, inž. Saladinas (rašosi Sh. Cheledin) ir adv. M. Šlikas, iš kurių tik Saladino dar nebuvau pažinęs,

---

[25]) Berods, „Tėvynė“ dėl šių kurstymų viešai įspėjo mano prakalbų rengėjus, kad būtų atsargūs, „nes tie nusidėvėję išgamos, baigdami susmukti, gali sukelti tokią skerdynę, kur visai nekalti žmonės nukentėtų“.

[26]) Ant. Tvaranavičius apie susirinkimą gerai papasakojo „Tėvynėje“ ir „Sandaroje“.

*) Jis jau yra miręs. *(1940 m.)*.

ukrainiečiai dr. V. Gallan, dr. S. Cherniak, dr. Teod. Hrycey ir kapit. Mykolas Darmohray — visi jau iš ukrainiečių bankieto mano pažįstami, žydai — nebepirmą kartą mano jau matytas teisėjas W. M. Lewis, senas rabinas Lewinthal, Žydų — Lietuvių Draugijos pirmininkas Rosenbloom ir „Jewish World" dienraščio vyriausias redaktorius Ginsburg. Sumeskime — 13! Kadaise, dar Šiaulių gimnazijoj, draugas Kaplanas mane tikino šį skaičių žydams esant laimingą, tad ir šį kartą žydų dalyvavi-

33. Elizabetho lietuvių krepšininkai su kun. J. Simonaičiu viduryje.

mas apdraudė mus nuo betkokios bėdos, bet vis dėlto manęs neišgelbėjo nuo prakalbos.

Kalbėjau lietuviškai (o gal rusiškai, neatsimenu — XIV pranešimas), M. Šliko verčiamas anglų kalbon. Stengiaus apibūdinti Nepriklausomosios Lietuvos šviesuomenę, jos pastangas susiprasti su savo šalies tautybėmis ir kaimynais, ypačiai savo laisvės siekiančiais gudais ir ukrainiečiais, apie lietuvių — žydų ir lietuvių — ukrainiečių draugijas, apie galimą tų tautų bendradarbiavimą Amerikoj ir Lietuvos akcijos remimą Vil-

niaus byloje. Lewis ir Ginsburgas, iš ukrainiečių bene Darmohray, savo angliškomis prakalbomis lyg panelei pripasakojo man visokių malonių žodžių, bet ir kėlė bendresnį klausimą — reikalą suartinti tų trijų tautų išeivius, jiems bendradarbiauti kultūros srityje ir remti prislėgtųjų tautų pastangas išsivaduoti iš svetimo jungo. Kalbos buvo labai gyvos, karštos ir šiaip visų nuotaika buvo linksma, kuo geriausia, nors išsiversta — kai kam pas mus gal keista — be vyno, be degtinės!

Po pietų mudu su Grinium, Šliko autu vežami, trise aplankėme „Jewish World" (Idiše Velt) redakciją, kur kalbėjomės su mūsų jau pažįstamu Ginsburgu. Paskui lankėme ukrainiečių dvidienės (3 kart savaitėje) katalikų „Amerikos" ir stačiatikių „Dnipro" redakcijas. „Amerikos" redaktorius Lotockyi nebuvo kviestas nei į ukrainiečių banketą nei į mūsų tautininkų iškilmes, turbūt, dėl jo laikraščio artimumo Filadelfijoj gyvenančiam ukrainiečių vyskupui Bohačevskiui, į kurį griežtieji ukrainiečių tautininkai skersauja kaip į Pilsudskio valdžios įpirštąjį, tačiau nei Lotockyi man neslėpė laisvai Bohačevskio atžvilgiu nusistatęs ir gailįsis niekur nebuvęs pakviestas, nei pats vyskupas greičiausia nebus toks Varšuvos įrankis, kokiu jį man ukrainiečiai kai kur pavaizdavo. Bent kun. Sembratovičius, žymus Detroito ukrainiečių veikėjas, griežtai tai neigė, keldamas vyskupo pamaldumą ir kilnumą. Šiaip „Amerika" palaikė mano pastangas suartinti lietuvius su ukrainiečiais, tik, matyti, su kitomis ukrainiečių srovėmis ji nesugyvena, nes kai, man grįžus Lietuvon, Vilniui Vaduoti Sąjunga ir Lietuvių — Ukrainiečių Draugija pasiuntė Amerikos ukrainiečiams padėką už gražų tų organizacijų atstovo palaikymą, „Amerika" kad ir išspausdino šią padėką, bet iš įvardintų joj ukrainiečių veikėjų tarpo išbraukė tuos, kuriems ji nesimpatizuoja; smarkiai dėl to ją apibarė naujorkiečių „Svoboda", pavadindama šį jos žygį vaikiškumu (1931. VIII. 14 nr. 188: „Žurnalistika čy ditvactvo").

Stačiatikių „Dnipro" pusmėnesiniame (kas dvi savaiti) rašte radome šventiką Kirstiuką, kurį jau vasario 15 d. iškilmėse pažinome kaip puikų choro vadovą. Savo laikraštyje jis ne tik redaktorius, bet ir rinkėjas. Griežtas katalikų priešas.

Lietuvių laikraščių nelankėme: bruklyniečio kun. A. Miluko „Žvaigždės" (3654 Richmond St.) redaktorė Pranaičių Julė dar nebuvo grįžusi iš Europos, o garsėjusi prieš karą savo smar-

kumu socialistų „Kova“, J. Baltrušaičio redaguotoji, seniai jau nustojo ėjusi. Iš ukrainiečių buvau nuvėžintas ir paliktas pas šv. Andriejaus par. kleboną J. J. Čepukaitį (1120 Wallace St.), kuris buvo mane pakvietęs dalyvauti jo rengiamame susirinkime nepriklausomybės paskelbimo sukaktuvėms pažymėti. Klebonijoje suėjau dar su buvusiu Šenadorio par. klebonu D. Mikšiu, kuris savo parapijoje yra įkūręs vienintelį Šiaurės Amerikoje Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių, deja, be jo veikiai nutilusį, — su neseniai pasveikusiu šv. Jurgio par. klebonu Ignu Zimbliu[27]), pasak tautininkų „Vienybės“, „visų mylimu ir gerbiamu, net ir nekatalikų“, ir su trimis vienuolėmis kazimierietėmis, parapinės lietuvių mokyklos mokytojomis. Matyt, tinkamai apie mane ir „Mūsų Vilnių“ nepainformuotas, kun. Čepukaitis ne tik labai rezervuotai priėmė mano jam parodytą egzempliorių, bet ir keistai mane paklausė: „Tai Tamsta tik „Mūsų Vilniaus“ platinti pas mus atvykai? Esu tikras, jog pasiskaitęs „Garsą“, „Darbininką“, „Draugą“, kurie plačiai informavo katalikų visuomenę apie mano kelionę ir jos tikslus, šv. Andriejaus par. klebonas dabar jau nebežiūri į mane tik kaip į laikraščio agentą — platintoją.

Susirinkimas įvyko pobažnytinėj parapijos svetainėj (1123 Lemon St.). Neįsižiūrėjus man pasirodė, jog žmonių buvo kokie 2—3 šimtai, bet „Darbininkui“ tvirtinant, jog jų buvusi pilna svetainėlė, o ir „Garsui“ nurodant, jog jų buvę nemaža, ypačiai moterų, turbūt, tektų tas skaičius dar šimtu ir kitu padauginti, vis dėlto vargiai ar buvo jų ligi 500. Vien lietuviai, nes ukrainiečiai nebuvo kviesti; gailėjaus neišgirsiąs Lotockio, kurį, kaip katalikų laikraščio redaktorių, katalikų susirinkime tikėjaus sutikti. Susirinkimui vesti klebonas pakvietė kunigą Mikšį, nes pats laukė pakviestųjų miesto valdžios atstovų ir, šiems vėliau atvykus, turėjo jais rūpintis.

Šventės programą „Garsas“ šiaip apibūdino: „programa kukli, kaip anglai sako, simple“.

Iš pradžių Kazys Dryža, gavęs klebono leidimą, dalino savo perskaitytus šaulių „Trimito“ egzempliorius ir ragino jį išsirašyti (gavo 2 prenumeratoriu). Paskui kun. Mikšys plačiai kalbėjo apie Lietuvą ir ragino rašytis „Mūsų Vilnių“, o Ant. Užumeckis ir Stasys Bairūnas rašė prenumeratorius (susirašė

---

[27]) Tautininkų parengimas įvyko jo parapijos ribose.

6, tarp jų kun. Zimblys 2 egzemplioriu). Mano antru kartu girdėta Anelė Geležiniūtė, vargonininkc Staniškio pianinu pritariama, gražiu balsu (žavėjančiai, pasak „Darbininko“) sudainavo „Kur bakūžė samanota“.

„Po jos čiulbesių“ („Darbininkas“) teko man kalbėti (XV pranešimas). Kalbėjau apie tai, kaip Lietuva iškovojo sau nepriklausomybę ir kaip Vilniaus krašto atplėšimas nuo jos neleidžia mums pasireikšti visomis tautos pajėgomis.

Atėjus, klebono lydimam, miesto iždininkui G. Kempui, programoj padaryta pertrauka, kurios metu adv. dr. H. Horan pristatė atvykusį susirinkusiems, o Kempas Filadelfijos miesto majoro (burmistro) vardu trumpai juos angliškai pasveikino sulaukus savo tautos nepriklausomybės sukaktuvių. Svečiams išėjus, turėjau progos antrų kartu kalbėti (XVI pranešimas), tik jau apie kovos dėl Vilniaus perspektyvas, Vilniui Vaduoti Sąjungos tikslus ir darbą. Susirinkimas labai maloniai išklausė mano prakalbų. Joms pritarė ir spauda („Darbininkas“: „puiki kalba, rimta ir visiems labai suprantama, visiems labai patiko ir visus labai sužavėjo [!M. B.] savo kalba ir veidu [?M. B.], meile spindinčiu link Lietuvos“; „Garsas“: „jo kalba buvo visiems suprantama, svarbi ir gražiai sakoma, nors, kaip vėliau sužinojom, jis tą dieną sirguliavo — gydytojas liepęs net iš lovos tą dieną nelipti“).

Anądien tautininkai prisispyrę reikalavo dar kartą Filadelfijon atvykti (ir vėliau jų vardu Lietuvių Muzikališko Namo Bendrovės raštininkas J. T. Vitkauskas laišku mane kvietė), bet nežinodamas, kaip savo kelionę susitvarkyti, negalėjau pasižadėti (įtemptas maršrutas nė neleido atvykti[28]). Dabar, po susirinkimo klebonijon sueįus, katalikai siūlė dar viename priemiestyje paskaityti, bet vis blogiau jausdamasis nenorėjau Filadelfijoje būti ilgiau kaip vieną dieną, kuri mane čia sulaikė dėl pažadėtos radijo paskaitos. Kun. Zimblio autu grįžau pas Grinių.

Dar išeidamas iš susirinkimo, susitikau su savo korespondentu, Kaziu Vidikausku, tą pat vakarą mačiaus su juo klebonijoje ir kitą rytą Griniuose. Esu jau jį minėjęs kaip nemažai

---

[28]) Kvietė atvykti ir Filadelfijos ukrainiečių draugijos pirmininkas dr. V. Gallan 1931. II. 18 laišku — ščoby šče raz zatisnyty naše porozuminne ta vytyčyty praktyčnyi šliach kooperacii“.

pasidarbavusį ukrainiečių spaudoj, rengiant dirvą mano darbui; „Svoboda“ jį vadina „velykyi pryjatel ukrainciv“. Čia pridursiu, jog jis dėjo apie mane žinias žineles rusų dienraščiuose „Russkij Golos“ (Filadelfijoj?), „Rassviet“ (Chicagoj — „R.“ pavertė mane Buržiška), ukrainiečiams priešingoje ir „Karpatų rusams“ (Čekoslovakijoje) skiriamoje „Pravdoje“[29]) (Filadelfijoje). „Garse“ ir kitur jis mane taip pat rėmė. Taigi rėmė mane keliomis kalbomis, ne tik proza, bet ir eilėraščiais. Mat, jautrusis Vidikauskas, gyvai atsiliepdamas į didžiuosius ir mažuosius Amerikos lietuvių gyvenimo nuotykius, dažnai juos pažymi eilėraščiais, kurių nešykštauja spaudai įvairiomis kalbomis. Man teko skaityti Filadelfijos lenkų „Jedność“ laikraštyje (1930. XII. 25) jo „Witautas — Witold“, kur kelia tą, „który nie biegł z bitwy nigdy“, „z polakami... wytrzepał krzyżaków“, „Litwę... wzniosł na zenit chwały“, „Litwę... zrobił wielką od morza do morza“, „narodowość w niej wszelką... oświecał i szanował“, tad „przed nim jak idołem... uderzmy wraz czołem wszyscy — rusy i sarmaci, nie tylko litwini“... Atvykusį, man iš Amerikos išvykus, vysk. P. Būčį Vidikauskas pasveikino esperanto kalba: „Jen grandul' de Litovio kaj orientrita episkop' — de l'Eklezio estro altigita“ ir t. t. (1931 m. liepos mėn. „Žvaigž-

34. Elizabetho ukrainiečių kun. M. Kinašas.

[29]) „Pravda“ rašo rusiškai, bet „mati“ (= imiet'), „brati“ (= brat'), „horše“ (= chuže), „jak“ (= kak) ir pan., o jos kryptis aiškiai reiškiasi ukrainiečių tautos nepripažinimu, tik matymu „plemennyja gruppy russkoho naroda“, „južnorusskija plemena“, „vostočno — halickija narečija“, „v Vostočnoj Haličine pišut na svojem podolskom jazyke, v Podkarpatskoj Rusi na karpatorusskom, počemu lemkam nepisati na lemkovskom?“

dės“ p 62). Entuziastingas dr. J. Basanavičiaus gerbėjas, 1926 m. „Jedność'ėje“ (Nr. 49) jis griežtai pasakė: „On bóg w ciele człeka! Gdyż w mem sercu ołtarz Jemu ja już postawiłem i Jemu, jak bóstwu swemu, kadzidła paliłem“... 1927 m. Philadelphijos Lietuvių Krikščionių Draugijų Sąryšis išleido dr. Basanavičiaus „atminties atvirutę“ su kitu K. Vidikausko eiliuotuoju tekstеliu.

Malonusis eiliuotojas nė manęs neaplenkė ir išgarbino lietuvių, lenkų, rusų, esperanto kalba. Nepašokęs puikybėn dėl jo man skiriamų eilėraščių ir nevirsdamas K. Vidikausko kūrybos garbintoju, tik norėdamas duoti progos Lietuvos žmonėms Filadelfijos eiliuotoją pažinti, kartoju čia jo eileles vasario 15 d. mano paskaitos proga: „Bežiūrint į veidą Biržiškos, vaizdenos, kad matom Mindaugą (!M. B.) gadynės mūs' senos, kurs kūrė Lietuvą ir gynė ir vedė — per jį tik mūs priešai mumis nesuėdė... Bet nūn geidžia lenkai mūs' Tautą praryti — Biržiška juos nori iš Vilniaus išvyti, tad kviečia mus talkon į eiles kariūnų, ką kaujas ant žūtbūt su lenku siaubūnu“ (1931 m. „Darbininko“ Nr. 15).

Filadelfijos „Pravdoje“ (1931 m. Nr. 13) skaitome jo rusišką man pasveikinimą: „Priviet šliu Tiebie, boriec za svobodu Biržiška, gieroi [?M. B.] mojego naroda litovcev, v stranie, gdie flag jest' s zviezdami... Biržiška, skoriei Ty bud' mieždu nami v Filadelfii, v gorodie kvakierov, nie tak daleko, nie u Kordiljerov... I (ukraincy)[30], vnuki Vladimira, priviet šliut Tiebie. Zvučit moja lira s ich kobzoj Tiebie, boriec nad borcami [!M. B.]. Biržiška, skoriei Ty bud' mieždu nami“.

Jis atsiuntė man taip pat savo esperantiškas „niekur nespausdintas“ eileles: „Akceptu saluton de mi, batalanto por liberec' (ankau al Vi sonas kanto de laudo) Birjiška, litova grandviro [! M. B.]“, o toliau dar aukščiau mane kelia: „Por ni, Vi, min kredu, estas kvazaû Dio [!!M. B.], kreinto de čio, sidanta sur trono je sur čiela plej alta Siono“, ką ir lietuviškai nežemiau nuleidžia: „Mums Tu, manim tikėk, esi ne kaipo Dievas, tverėjas visko, sėdintįs ant sosto kur tai ant dangiško kuoaukščiausio Siono“ (lyg ir neaišku: ar aš tik „nekaipo Dievas“ ar drauge ir „tverėjas visko, sėdintįs ant sosto“ ir t. t.?). Apie save sakosi: „mia lauta liro“ — „mano garsioji lyra“.

---

[30]) Prieš ukrainiečius nusistačiusi „Pravda“ tą žodį apleido.

Negalėdamas apie mane, vėliau ir apie vysk. Būčį, „nieko pagirtino į (Amerikos) lenkų laikraščius įbrukti“, nes šiems „tie vyrai yra labai kartūs pipirai“, jis vis dėlto skiria mums ir lenkiškų sveikinimų: man „Witam Cię, wielki [?M. B.] mężu ojczyzny“, o jam „Sacerdus Magnus, śpiewając witam Cię, Litwinie“. Mane jis kelia „wcieleniem króla Mendoga, ...a on wcieleniem był, wierz, Perkuna... Nawet wrogowie Ciebie szanują [?!M. B.]... W kraju Kościuszki i Waszyngtona wszędzie jaźń Twoja tu będzie czczona... Idole [?M. B.] Litwinów... Twoje imię nie zaginie jak króla Mendoga albo Gedymina [!M. B.]... Nasi wnuki Tobie wzniosą nawet chramy [?M. B.] i w nich Twej osobie, niby bóstwu Bramy [? M. B], kadzić będą Tobie i mawiać modlitwy ku Twojej osobie, wielki mężu Litwy!... (Filadelfiečiai) dla Ciebie... kują koronę [?M. B.] złotą za Twoje walki dla sprawy naszej, że się nie boisz Ty buty laszej“...

Nerausdamas ir neišlygindamas pakartojau, dargi ne visus, Vidikausko panegirikus[31]), kaip bene svaigiausią raštinę išraišką to patriotinio džiaugsmo, kokiuo amerikiečiai pasitinka vykstančius į juos Lietuvos visuomenės veikėjus ir pagerbia visa, kas jiems Lietuvoje dabar ar praeityje atrodė svarbu ar kilnu, ir kaip esu jau kartojęs įvairių straipsnių, korespondencijų ir panašių raštų man pagyrimus. Nesvaigdamas ne tik padangėn, bet ir, kaip matėme, dangun keliamas, gal priešingai — gerokai tuo slegiamas, turbūt, neapsiriksiu nurodęs, kur yra šitokio amerikiečių, sakyčiau, viršjausmingumo priežastis:

Lietuva, mano tėvyne, esi kaip sveikata!
Kiek Tave brangint reikia, tas tepamato,
Kurs Tavęs yr nustojęs... (A. Mickevičius).

O kas gi bus tas Vidikauskas, paklausite? Pats apie save jis mums pasakoja esąs 52 metų*) amžiaus, gimęs Kauno Šančiuose, o Amerikoje gyvenąs daugiau kai 30 metų. Tėvui Aleksandrui mirus, jau 13 metų amžiuje turėjęs eiti pas Tilmansą dirbti. Sisteminio nei aukštesnio išsilavinimo neturįs, esąs savamokslis. Tėvai tarp savęs lietuviškai kalbėję, bet pats Kazys buvęs įpratęs kalbėti lenkiškai ir tik 20 metų amžiaus ėmęs mokytis lietuviškai taisyklingai kalbėti, skaityti ir rašyti. Raši-

---

31) Keistokai jie skamba XX-jo amžiaus žmonėms.

*) Tad dabar jau 60 m. peržengęs *(1940 m.)*.

nėjąs laikraščiuose jau 27 metai. Sutaisęs lietuviams esperanto kalbos vadovėlį ir po slapyvardžiu išleidęs dvi knygeles. Turįs apysakų ir eilėraščių, ypačiai lenkų kalba. Daugiau kai metai jau kai esąs bedarbis. Vedęs, turįs vaikų.

Na ir skursta jis už jūrių — marių nuo savo tėvynės, ilgisi jos, myli, dievina, kas verta ir ko neverta... Kokios jėgos galėtų jį tėvynėn grąžinti, padėtų paregėti tą jo sapnų svajonėlę ir kokiomis akimis jis stebėtų joje visa, visa! Nejaugi — niekados? O taip jam būtų sveika tikroje, ne svajų Lietuvoje atsidūrus! — Galvojau apie tai ir pirmą kartą su Vidikausku suėjęs, ir vėliau nekartą kokį jo rašinį užėjęs, paskaitęs jo laiškelį...

Bene perdaug bus apie Vidikauską, pasakysite? Nesiginčysiu, bet ir nesigailiu priminęs Lietuvai jos šančiškį išeivį.

Vasario 17 d. Filadelfijoje likaus tik dėl radijo paskaitos, kurią man parūpino „Dainos" Dailės Draugijos pirmininkas, malonusis Pennsylvanijos universiteto medicinos studentas Antanas Vaivada „The Philadelphia Record" dienraščio stotyje. Paskaitėlę anksčiau surašęs, bemaž visą dieną turėjau laisvą, bet jos nei vizitams (kad ir teisėjui Lewisui ir kitiems) nei miestui apžiūrėti dėl savo ligos nepanaudojau. Tik vakare Ant. Vaivados tėvas, įsodinęs autan mane, p. Griniuvienę ir savo sūnų, nuvežė mus radijo stotin, kur 19 val. 45 min. (7 val. 45 min. vak.) buvo paskirta mano paskaita[32]).

A. Vaivados įspėtas, aš buvau parengęs paskaitą 20 minučių, po to jis turėjo jos turinį dar angliškai paskaityti; tą turinį jis išanksto buvo stačiai pateikęs. Neviskas taip įvyko, kaip kad buvo sutarta ir numatyta. Prieš mano paskaitą buvo lenkų pusvalandis, kuris baigėsi skelbimu apie kažkokius balius, po to buvo bažnytinės angliškos giesmės ir kažkoks pastorius sakė angliškai pamokslą, kuris užsitęsė ligi 19 val. 50 min. Tuo būdu man buvo nutraukta 5 min., nors, sako, Amerikos radijai pasižymi punktualumu. Radijo tarnautojas angliškai trumpai pranešė, jog kalbėsiu apie Lietuvą, Vaivada skubiai lietuviškai

---

[32]) Po paskaitos aplankiau Vaivadų šeimyną, kuri, grįžusi iš Vilniaus ir Kauno, turėjo gerokai susispausti ir tik dabar teima atgyti po sunkių nesisekimų. Vaivadienė smarkiai bara jaunimą, dargi savo mieląjį Antaną, kaltindama juos perdaug nusileidžiant anglizmui, amerikonėjant. Bark, bark, močiute! O vis dėlto Antanas, manau, kad ir kiti, yra geras lietuvis ir patriotas.

mane klausytojams pristatė, ir aš ėmiau iš rašto per radiją (XVII pranešimas) skaityti. Paskaitai vos įpusėjus, 20 (8 vak.) val. tarnautojas davė ženklą Vaivadai, o šis nustebęs man, jog likusi man tik viena minutė. Dar labiau nustebęs, bet suskubęs dar įterpti apie Pilsudskio ir Želigovskio šlykštybę, turėjau peršokti visą puslapį (apie dabartinę Lietuvą) ir baigti kreipdamasis į amerikiečius. Nors Vaivada buvo parengęs angliškai paskaityti ką buvau parašęs, bet jam jau nebeleido skaityti, tik tarnautojas trumpai dar pakartojo kas skaitė ir apie ką paskaitė.

35. Bridgeporto lietuvių parapijos klebonas kun. M. Pankus.

Gerai supratęs, o paskui ir tikrai sužinojęs, kas čia bus man sukliudęs (radijo stotis lengvai prieinama lenkams ir turi su jais skaitytis), norėjau, kad bent dalis mano klausytojų paskaitytų visą paskaitą, kurios dalį tegirdėjau, ir kad kiti dar ją paskaitytų. Tuo tikslu nusiunčiau tekstą Brooklyno „Vienybei", kuri ją išspausdino vasario 24 d. Nr. 24. Deja, ir čia neviskas man pavyko.

Paskaitoje trumpai perbėgęs Lietuvos istoriją, priminiau Lietuvos nepriklausomybės kūrimą ir šlykštų Pilsudskio — Želigovskio žygį, pažymėjau dabartinę politinę ir kultūrinę Lietuvos būklę ir nurodžiau ateities perspektyvas: Lietuva susiartins su gudais ir ukrainiečiais, atgaus Vilniaus — Suvalkų kraštą, o tarp Baltijos ir Juodųjų jūrų susidarys trijų jaunų, sveikų demokratinių respublikų grandinė — Lietuva, Gudija ir Ukraina. Baigiau kreipdamasis į amerikiečius, linkėdamas jiems išlaikyti savo lietuviškąjį būdą ir kalbą, nenutraukiant gyvų ryšių su savo senąja, bet atjaunėjusia tėvyne, melste melsdamas paremti Lietuvą, kovoje dėl Vilniaus ir pačius vilniečius

bei jų įstaigas. Paskaitoje, žinoma, vengiau visa, kas be reikalo gali įžeisti lenkus.

Spausdindama „Vienybė" be reikalo pakeitė man gudus „baltgudžiais" ir „baltrusiais", kuriais mūsų Būga taip visad barėsi, ir neteisingai pakartojo posmą, kurį aš dar buvau suskubęs per radiją paskaityti: „1926 m. pabaigoje įvyko perversmas, kaip įsismarkėjusių partijų kovų išdava, buvo pastatyta vyriausybė, kuri paleido seimą, suvaržė politines laisves ir pakeitė konstituciją". Čia vietoj „politinių laisvių" „Vienybė" išspausdino „politikavimą".

Kaip tik to posmo nusitvėrė iš „Vienybės" bimbininkų „Laisvė" ir kovo 4 d. Nr. 53 ėmė šūkauti: „Biržiška už kruvinąjį Lietuvos fašizmą", „prakalboj padarė išvedimą (?M. B.), kad perversmas buvo reikalingas, ir jis užgiria", „tuo būdu jis agentauja Lietuvos fašistinei valdžiai". Iš „Naujienų" tesužinojęs apie „Laisvės" straipsnį, o šį paskaitęs ir prisiminęs savo paskaitytąjį tekstą, pranešiau jį „Naujienų" redakcijai, kuri, rodos, panaudojo tai prieš „Vienybę", o taip pat kreipiaus į „Vienybės" redakciją, prašydamas ją grąžinti man mano rankraštį. Tačiau „Vienybė" šiaip man atsakė: „vis norėjau surasti Jūs parašytąjį rankraštį, tačiau negalėjau rasti. Mat, mes neturime papročio laikyti rankraščių, tik kai kuriuos, kurie mums gali kartais sukelti ginčų. Bet Tamstos rankraštį buvau pasidėjęs, na, ir tur būt kur nusimetė". Kitame laiške „Vienybė" nusiskundė dėl mano neaiškios rašysenos, kuri jai apsunkinanti mano rašinių išskaitymą. Ir aš gailiuosi, jog rašysenos neaiškumas skaudžiai atsiliepė mano tekstui ir davė progos nereikalingiems ginčams dėl manęs. Buvau prašęs „Vienybės" išspausdinti tos vietos atitaisymą, bet nepastebėjęs, kad būtų kur atitaisyta, pakartojau savo paskaitą balandžio 30 d. „Mūsų Vilniaus" Nr. 12 (50), žinoma, padaręs nelaimingą sakinėlį su „politinėmis laisvėmis", ne su „politikavimu"[33]).

Vasario 18 d. išvažiavau iš Filadelfijos, kuri man buvo tokia gera ir maloni, bet kur netruko man, kaip matome, nė šiokių tokių nuotykių ir nuotykėlių. Dargi pačioje paskutinėje valandoje, J. Griniaus vežamas autu, pavėlavau į traukinį (vienintelį

[33]) Pasigendu po to dar vieno sakinio, bet jo jau gerai nebeatsimenu, tik turinį, tad jo nė į „Mūsų Vilnių" nedėjau ir čia nemėginu prikelti.

kartą savo kelionėje!), ir bene po valandos teko kitu traukiniu važiuoti, o gerasis Grinius gavo apie tai telegrafuoti.

Važiavau Vašingtonan Lietuvos atstovo Br. Balučio atlankyti. Blogiausia, kad važiavau ligonis.

(„M. V. 1931. X. 10 nr. 28/66).

XVI. VAŠINGTONE.

(Filadelfijoj ėmęs sirgti, ilsėjaus Vašingtone. Jungtinių Valstybių sostinės prašmatnybės).

Ligi Filadelfijos buvau sveikas. Tiesa, veikė mane naujas klimatas, man daug sausesnis, negu Lietuvos, o čia dar žiema pasitaikė ypatingai nežiemiška. Brooklyne — New Yorke besisukinant, tik iš pradžių teko naudotis parvežtais kailiniais, o šiaip gana buvo rudeninio apsiausto, dažnai galima buvo ir be jo išsiversti. Viena diena šalta, vėjas ir sausa, o kita vėl drėgna, ūkanota. Sykį tepasnigo, ir teko matyti, kaip dirbo bedarbiai, kurie buvo pastatyti sniegui valyti: stovi, dairosi, kalbasi su kits kitu, o sniegas, kurio nekiek tebuvo, bemaž pats savaime tirpsta! Prisiminė Vilniaus ir Kauno bedarbių darbas! Tik kovo mėn., atsidūręs jau Massachusettso valstijoj (Westfielde, Lawrence, Bostone, Cambridge, Northamptone), kelias dienas gavau tikros, bemaž mūsiškės, žiemos paragauti. Sako, tokios žiemos (be sniego ir šalčių) Amerikoje neatsimeną jau keliasdešimt metų. Taigi jau šitokia žiema — nežiema nekaip turėjo mane veikti per visą mano kelionę.

Nepergeriausiai veikė ir dulkelės, kuriomis pramoninguose miestuose negalima nusikratyti: nei Brooklyne — New Yorke, nei Bostone, nei Chicagoj, nei kur kitur. Langai puikiausiai įtaisyti, griežtai įsklęsti, rodos, pro kur čia begausi kokių dulkių?! Ir vis dėlto juodais taškutėliais įdulksta į švariausią butą — jo valgomąjį, miegamąjį. Ne tik tenka vis rankas mazgoti, keisti apykaklės, bet ir plaučiai, be abejo, jas junta! O čia dar centralinis šildymas — sausa, karšta, trošku — nors vėdinama kuogražiausiai. Naktys — po įtempto[34]) dienos darbo su pasiutišku trankymos autais, nekartą su saugiomis, tad labai

[34]) Jau Filadelfijoj ėmiau justi, vėliau vis aiškiau — lyg būčiau virtęs bemaž automatu, kažkokia mašina, tiesiog Sprechmaschine.

varginančiomis pašnekomis ir vakarinėmis prakalbomis didelėse salėse, svetainėse, po trunkančio ligi 2, 3 valandos ir dar vėliau savo dienoraščio ir labai atsakingų laiškų rašymo — paprastai mažai, dažnai ir visai nemiegotos, nors lovos dažniausia buvo labai patogios, plačios, tiesiog trivietės; atvežti iš Lietuvos „valeriano" lašai širdžiai nevisados begelbėjo. Skaudėjo galvą, krūtinę ir t. t.

Skyrėsi nuo mano įprasto ir valgis, tiesa, ne tiek lietuviškose klebonijose ar šiaip pas maloniuosius šeimininkus, pas kuriuos man tekdavo sustoti ir kurie paprastai vaišino mane lietuviškais valgiais, kiek tik amerikietiškai paįvairintais grape fruitu, įledintu vandeniu, daugiau daržovių ir vaisių, mažiau mėsos, negu Lietuvoje — dėl savo klimato — kad esame įpratę. Tačiau restoranuose ir viešbučiuose, kur mane kviesdavo bendrų pietų ar vakarienės — New Yorke, Filadelfijoj, Waterburyj, Scrantone, Chicagoj, Pittsburghe ir kitur — dažnai, labai dažnai turėjau save versti prie keistų, tikriau, neįprastų valgių. Pasakojo man, jog atvykę iš Lietuvos ateiviai neįstengią pačioje pradžioje prisiversti prie pamidorų, turbūt, seniau, nes dabar pamidorai Lietuvoje nebe naujiena, tad ir širdis dėl jų neturėtų pykti. Aš betgi — nesakysiu nei kur, nei kada, nenorėdamas užgauti vaišingų ir malonių šeimininkų (nelietuvių) — vieną kartą buvau pavaišintas ikreliais su svogūnais, kurių, prisipažinsiu, nebuvau priaugęs, tad ir, nepaisant visų pastangų, neprisiverčiau jų praryti: žemaitiškas organizmas nenusilenkė naujenybei!

36. M. Biržiška su vaterburiečių advokatu Kaz. M. Lukošium.

Vis dėlto pasiryžęs savo silpnybes įveikti ir nudirbti savo darbą ligi galo, griežtai verčiaus laikytis. Tik štai įsipainiojo man ir liga, kuri

ilgai mane vargindama, tik nebuvo ir pasiryžimo, ir valios palaužusi. Jos pradžia — Filadelfijoj, šiame gražaus vardo ir malonių žmonių mieste. Vasario 14 d. ukrainiečių bankiete bevaišinamas ir vengdamas nežinomų valgių, bet nenorėdamas visišku nevalgymu būti nemandagus, pamėginau kažkokios tamsios mėsos; nebuvau, mat, dar įspėtas, jog turiu būti atsargus su mėsiniais dalykais, kurių čia tik viščiukai, sako, galima esą drąsiai valgyti. Tą naktį apėmė mane kažkoks silpnumas, kuris kartą kitą prakaitan mane įvarė ir širdį labai veikė, bet dar neprivertė manęs susiprasti nesveikuojant. Vasario 15 d. tautininkų parengime, ypačiai programai užsitęsus, belaukdamas savo eilės kalbėti, porą kartų nekaip pasijutau, o prieš pat pabaigą ir aiškiai apsirgau. Pargrįžęs į Grinius jutaus taip negerai, jog negalėjau dalyvauti malonioje draugystėje, nors atvyko svečių, kurie norėjo su manim pasikalbėti. J. Grinius turėjo man net kviesti dr. Klimą, kuris apklausinėjęs nustatė, jog man pakenkusi bankieto mėsa ir prirašė vaisto, kurį visą naktį kas 3 valandas gėriau bemaž neužmigdamas. Ir kitą dieną sirgau, jutaus silpnas, tad turėjau pasiduoti dr. Klimo globai, kurio nurodymu gydė mane gerieji šeimininkai, lyg būtų artimiausieji man giminės!

Deja, ne tik nepavyko ligos įveikti Filadelfijoj, bet ji užsitęsė, kai kada man kiek atsileisdama, ištisas tris savaites. Be dr. Klimo, gydė mane dar Elizabetho dr. V. Bacevičius*) (dr. J. Šliūpo svainis, kurį dar Palangoje pažinau), Waterburio dr. J. Stanislovaitis ir jo bičiulis Lietuvos žydas (nebeatsimenu jo pavardės), Lawrence dr. Mikolaitis. Visais jų gražiais nurodymais ir naudingais patarimais sekiau neišsisukinėdamas, tik nesutikau nutraukti kelionės, kaip vienas kitas jųjų kad buvo man pataręs, nes tatai būtų mano darbą pakirtę. Dažnai matydamas savo kraują, žinoma, jutaus nekaip, ypačiai galva kažkaip keistai stingo, kas slėgė mano nuotaiką ir neleido man tiek suktis, kiek tai darbui būt reikėję. Turbūt, atrodžiau irgi nekaip, jei ukrainiečio pavadintas „starenkij", iš lietuvio vėliau ir gavau 70 metų amžiaus. Ypačiai sunki man buvo viena iš paskutiniųjų nakčių prieš pat pasveikstant, jau Bostone, kai ir apie testamentą teko pagalvoti. Vis dėlto prityrę gydytojai ir mano užsispyrimas (kitokios išeities nė nebuvo!), pagaliau,

*) Dabar jau miręs. *(1940 m.)*.

įveikė ligą. Miniu ją čia ne tik dėlto, jog mano darbui ji, be abejo, gerokai kliudė, bet ir įspėdamas visus, kurie vyks Amerikon, ypačiai nebejaunus, pagyvenusius keleivius, kad dėl jos savotiško klimato ir neįprastų valgių būtų atsargūs. Ne tik aš, bet, girdėti, ir vienas kitas Amerikoje anksčiau apsilankiusiųjų gavo ten įsirgti; antra vertus, mūsų išeiviai, ilgiau ten pagyvenę ir parvykę Lietuvon, nekartą taip pat dėl vandens, dėl valgio ar šiaip dėl gyvenimo sąlygų, nuo kurių jau yra atpratę, nekaip pas mus jaučiasi ir net apserga.

Taigi Filadelfijoj susirgęs, važiavau Vašingtonan visiškas ligonis. Ekspresu važiavau pro Vilmingtoną (100 tūkstančių gyventojų, didžiausias Delavarės valst. miestas) ir Baltimorę (800 tūkst. gyv., Marylando valst.) 3 valandas. Ligi Vilmingtono negraži Pennsylvanijos lyguma; pravažiuojamuose miestuose, miesteliuose namai maži, dažnai labai negražūs. Baltimorės pusėn ėmė skersai kirsti įlankas ir upes. Juo toliau, juo kalnuočiau; pasirodė šviesi pušelė, miškai darėsi į miškus panašūs (apie Brooklyną ir New Yorką jų nėra). Baltimorė atrodė labai maloni, bet tik po kelių dienų gavau jon vykti.

Vašingtono stotyje mane sutiko mūsų atstovybės sekretorius J. Bagdonas*), mano universitetinio draugo Leopoldo brolis. Atstovybėje (Lithuanian Legation, 2622 — 16 th. St. N. W., Washington D. C.), be paties ministerio Br. Balučio, radau dar jo dėdę kun. Juozą Židanavičių, Amsterdamo (apie New Yorką) kleboną ir raštijoje žinomą Seirijų Juozo vardu, prityrusią raštinės darbininkę gerb. Albiną Adžgauskaitę, virėją, kambarinę ir tarną negrą. III aukšte gavau ramų ir patogų miegamąjį; išviso visoj atstovybėj yra labai ramu. Šeimininkas — geras mano pažįstamas, labai man malonus, plačiai išgarsėjęs Amerikos lietuvių tarpe savo taktu ir vaišingumu, kuriuo, deja, dėl savo ligos bijojau perdaug naudotis. Per 4 dienas (vasario 18—21) verčiaus malonioje draugystėje, daug ko patyriau apie amerikiečių gyvenimą ir santykius, pats juos sekiau iš atstovybės gaunamų laikraščių, ramiai, tik besigrumdamas su liga, rengiaus prie tolesnio darbo (mane čia sekė konsulo Žadeikio ir kun. Pakalnio persiunčiama padidėjusi mano korespondencija) ir tikrai ilsėjaus.

---

*) Dabar jau miręs. *(1940 m.)*.

37. Dr. J. Stanislovaitis. Waterbury, Conn.

Vašingtonas, Jungtinių Valstijų sostinė (Capital), turįs pusę milijono gyventojų[35]), sako, esąs gražiausias J. V. miestas. Nevisus miestus tematęs, kartoju nepatikrinęs, bet ir pats drąsiai pridurdamas, jog jis ištikrųjų yra labai gražus, sakyčiau — maloniai gražus, europiečiui artimas ir suprantamas. Įkurtas tik 1791 m., sostine paverstas 1800 m. (anksčiau J. V. sostinė buvo Filadelfija). Gatvės plačios, tiesios — nuo šiaurės į pietus ir nuo vakarų į rytus. Mūsų atstovybė turi pusę namų, o antroje gyvena Persų atstovybė. Toje pat gatvėje yra ir daugiau atstovybių; kaip paprastai, netoli mūsų yra Lenkų atstovybė. Rusų atstovybė tebėra uždaryta ir Amerikos valdžios žinioj. Gražios aikštės. Netrūksta erdvės ir medžių. Daug paminklų, tarp jų Kosciušskos, Amerikos lenkų pastatydintas. Gražių namų netrūksta, bet, Amerikos sąlygomis, neperaukščiausių: čia draudžiama statydinti aukštesnius namus, kaip 12 aukštų. Išviso daug kur matyt suardytų senų ir jų vietoj statomų naujų namų.

Per 30 su viršum metų statyti centraliniai vyriausybės rūmai — Capitol, tikrai daro didelio ir gražaus įspūdžio, ypačiai savo aukštu, plačiu ir apskritu bokštu, aukštai užbaigtu Laisvės statula. Čia yra Jungtinių Valstijų kongreso salės (senatas ir atstovų rūmai), tautinė galerija ir pan. Drauge su Br. Balučiu ir kun. Židanavičium buvome užsukę į senato ir atstovų rūmų posėdžius; pamatėme, jog dalyvių juose nedaug, kalbėtojai bemaž patys sau kalbėjo. Čia pat kongreso biblioteka,

[35]) Lietuviai čia bemaž negyvena.

didžiausia Jungtinėse Valstijose: 4 milijonai knygų ir šiaip spausdinių, 2 tūkstančiu langų; bene trečia pasaulyje, pasižymi ne tik savo marmuro gražumu, bet ir tvarka, ypačiai skaityklos pavyzdingumu. Mačiau joje išstatytą, neperseniai Europoje pirktą, garsiąją Gutenbergo bibliją. Vašingtone bene trys universitetai.

Kuklūs, bet reikšmingi Baltieji Namai (White House), kuriuose gyvena prezidentai. Įdomus aukštas obeliskas Vašingtono garbei, keltu — eleveitoriu keliąs ligi pat savo viršūnės; pervėlai ten nuvykę, radome duris uždarytas. Labai gražus yra Linkolno paminklas tam tikruose marmuriniuose, vandenyje atšviečiančiuose rūmuose; abiejose statulos pusėse sienose išbrėžta dvi garsiausi Linkolno prakalbi, kurių mokomasi atmintinai mokyklose. Kiek atokiau tautinės kapinės Arlingtone, kur labai tvarkingai, bet ir monotoniškai baltuoja tūkstančiai baltų marmurinių antkapėlių su vardais kare žuvusiųjų karžygių. Tose pat kapinėse elipsinis amfiteatras 5 tūkstančiams sėdimųjų ir kita tiek stovimųjų (tarp kolonų) vietų, užsibaigiąs Nežinomojo kareivio kapu; dėl paties kapo remonto prieiti negalėjom. Labai įdomus ir, sako, pavasarį nepaprastai gražus, yra Potomako (upės) parkas, kai žydi trys tūkstančiai japoniškų vyšnių, kurias Japonų vyriausybė atsiuntė prezidento našlei Taftienei. Kelias tarp jų veda prie Linkolno paminklo, Vašingtono obelisko ir Arlingtono kapinių. Žinoma, kaip kiekviename dideliame Amerikos mieste, ir Vašingtone yra Zoologijos sodnas su meškomis, liūtais ir jūros šunimis, kurie arti prieinami, yra, suprantama, už grotų, bet be sargų.

Ne tik už miesto, bet net į kitą (Virginijos) valstiją autu pavažiavę, apsilankėme Jungtinių Valstijų kūrėjo Jurgio Vašingtono dvare Mount Vernone, kur apžiūrėjome jo miegamąjį ir kitus kambarius, gražiausiai užlaikomus ir nuolatos lankomus, o taip pat jo ir jo žmonos karstus. Tačiau drauge pamatėme ir namus, kuriuose gyveno jo juodi vergai, tiesa, testamentu atleisti. Iš viso Virginija — tai pietiečių valstija, kurios plantatoriai (Vašingtono apylinkės skurdžios — tik plantacijos) ilgai priešinosi vergijos naikinimui. Vašingtone ir apylinkėse ligišioliai išliko didelė baltųjų neapykanta juodukams, kurie kad ir turi, pavyzdžiui, teisę dalyvauti rinkimuose, bet ištikrųjų prie to neprileidžiami. Čia irgi tebeskersuoja į šiauriečius (nelyginti pietų ir vakarų vokiečiai į prūsokus), kurių vadui — vergų

išvaduotojui Linkolnui kad ir stovi čia milžiniškas paminklas, bet turi jį (paminklą) ir jo priešas generolas Lie. Pasakojo man, jog rodant kine civilinį (pietiečių su šiauriečiais 60-taisiais metais) Amerikos karą, ypatingai smarkiai čia ploję pietiečių armijai ir jos vėliavoms, o šiauriečiams beveik neploję.

Taip tatai maloniai, ramiai praleidau čia kelias dienas, dėl ligos nepergeriausiai temiegodamas, bet miestą geriau apžiūrėjęs, negu kitus. Tas mūsų ramumas tik nebuvo liūdnai pertrauktas, kai vasario 19 d. anksti rytą valgomajame kambaryje su dideliu trenksmu griuvo ant parengto valgomojo stalo lubų tinkas. Jei būtume jau buvę prie stalo susirinkę ar kuris bebūtų sėdėjęs, vargiai kuri galva, kad ir kiečiausia, būtų išlaikiusi storiausią tinko porciją. Džiaugėmės likimo nepaliesti.

Vasario 22 d. teko jau atsisveikinti ir vykti Baltimorėn, kurion šaukė mane svetingi baltimoriečiai.

„(M. V." 1931. X. 20 nr. 29/67).

XVII. BALTIMORĖJE.

(Triukšmingas pasitikimas stotyje. Burmistras W. F. Broening. Po Vašingtono paveikslu. 3.000 lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas. Protesto rezoliucija prieš Vilniaus ir Lvivo užėmimą. Vakarienė Emersono viešbutyje. Prašo atsiųsti Voldemarą, jei jis Lietuvai netinka).

Dar tik atvykęs Amerikon radau sausio 12 d. rašytą advokato Nado Rastenio laišką, kuriuo jis Baltimorės Lietuvių Draugijų Tarybos vardu kvietė mane dalyvauti vasario 22 d. Tarybos rengiamame Lietuvos Nepriklausomybės skelbimo minėjime[36]).

Sekdamas jo nurodymu, paskirtą dieną išvykau iš Vašingtono „The Senator" ekspresu jau mano pažinta Baltimorės linkme. N. Rastenio kviečiamas drauge su manim, ministeris Balutis negalėjo važiuoti kelioms dienoms išleidęs Chicagon sekretorių Bagdoną ir tepalydėjo mane į traukinį. Apie valandą važiavęs (Washington — Baltimore 1 val., Baltimore —

[36]) Minėjimas buvo skelbiamas „Vienybėje" ir „Tėvynėje", tik kažkodėl buvo minimi „gudų ir žydų atstovai", kurių vietoje šventės dalyviuose tik ukrainiečiai teatsirado.

Philadelphia 2 val., Philadelphia — New York 2 val.), apie pusę dviejų po pietų atsidūriau Baltimorės Union Station stotyje. Pakilęs laiptais aukštyn, netikėtai susitikau su geru būriu lietuvių ir ukrainiečių, kurie kažkaip ypatingai nuoširdžiai, sakyčiau dabar, tikrai baltimoriškai mane pasveikino. Netrukus stotin atvyko ir miesto majoras William F. Broening, kuris pasveikino mane miesto vardu. Sėdaus valdžios automobilin drauge su juo, N. Rasteniu ir V. F. Laukaičiu ir nudrožėme miestan, o paskui mus visa virtinė lietuviškųjų ir ukrainietiškųjų automobilių, kurių cilinderiai, kaip ir mūsiškio, buvo padengti dviem didelėm vėliavom, Amerikos ir — lietuvių Lietuvos, o ukrainiečių Ukrainos (gelsvai melsva). Sako, buvę apie šimtą (pasak kitų — per šimtą) automobilių, apie 400 lietuvių ir ukrainiečių vežančių. Mums tvarkė gatvės judėjimą du policininku motociklistu.

Taip iškilmingai buvau įvėžintas į garsųjį Baltimorės miestą. Baltimore (tartina „l" kietai lyg žodyje „baltas": Baltimor; panašiai abudu „l" kietai žodyje Philadelphia: Filadelfia) yra didžiausias Marylando valstijos miestas: 800 tūkstančių gyventojų, 8-tas miestas Jungtinėse Valstijose gyventojų skaičiumi (New York, N. Y. 7 milijonai [su priemiesčiais net pusdešimto], Chicago, Ill. apie $3^1/_2$ milijono, Philadelphia, Pa 2 milijonu, Detroit, Mich. $1^1/_2$ milijono, Los Angeles, Calif. 1,2 milijono, Cleveland, Ohio 0,9 milij., St. Louis, Mo per 0,8 milij., Baltimore, Md. 0,8 milij., Boston, Mass. apie 0,8 milij., Pittsburgh, Pa apie 0,7 milij.). Vis dėlto šios valstijos sostinė yra mažas Annapolio miesčiukas: $12^1/_2$ tūkst. gyventojų (drauge su jūrininkų akademija). Daugelyje Amerikos valstijų pa-

38. Gydytojas Jonas Stanislovaitis su žmona ir sūneliu. Waterbury, Conn.

našiai yra: New Yorko valst. ne New Yorkas milžinas yra jos sostinė, bet nedaug didesnis už mūsų pseudosostinę Kauną Albany (127 tūkst.), Illinois valst. ne Chicago, tik Springfield (71 tūkst., atskirtinas nuo Massachusettso ir kitų valstijų Springfieldų), Pennsylvanijoj ne Philadelphia, tik toks Harrisburg su 80 tūkst., Michigane ne Detroit ar Pittsburgh, tik Lansing (78 tūkst.), Ohio ne Cleveland, tik Columbus (290 tūkst.), Wisconsine ne Milwaukee (apie 0,6 milij.), tik Madison (57 tūkst.) ir t. t. Daug rečiau sostine eina didžiausias valstijos miestas: Massachusettse Boston (apie 0,8 milij.), Rhode Islande Providence (252 tūkst.), Connecticute Hartford (163 tūkst.) ir pan.

Baltimorė turi ko atsiminti ir kuo pasirodyti. Įkurta 1729 m. vieno iš Marylando[37]) bei Delavarės kraštų kolonizatorių Calvertų lordų Baltimorės šeimos, ji gavo ir savo įkūrėjų vardą. Tai vienas iš didžiausių ir patogiausių Šiaurės Amerikos uostų: Patapsco upė, kaip daugelis tenykščių upių palaikiusi senąjį indėnų vardą, čia taip plačiai ir giliai įteka Chesapeako įlankon, jog didžiausi jūros laivai gražiai prieina patį miestą. Tad miestas garsėja savo pramone (laivų ir t. t.) ir prekyba (ypačiai taboku, kvietiniais miltais). Žymioje drabužių siuvimo srityje daug sveria keli tūkstančiai lietuvių siuvėjų (yra ir lietuviškų dirbtuvių). Daug sužvejojama austrių (oysters), kurių skonio nei Vašingtone, nei Baltimorėje, nei kur kitur mąno, matyt, atsilikusi gerklė visai nesuprato.

Teko skaityti, bet pats negavau užeiti, jog juodukų gyvenamosios miesto dalys esančios labai nešvarios, tik šiaip miestas ne tik gražiai sutvarkytas, bet ir dėl savo gražaus kalvotumo daug įvairesnis už New Yorko ar Filadelfijos lygumas. Vienas iš katalikybės židinių, turi didelę ir gražią katedrą. Gražiai iškilusi rotušė (City Hall). Dideli parkai (Druidhillpark ir kiti). Garsus John Hopkinso universitetas, kuris (įst. 1876 m.) virto pavyzdžiu kitiems Amerikos kolegijoms — universitetams. Dėl daugelio paminklų (Vašingtono, poeto Edgaro Poės, Battle monument ir kitų) Baltimorė vadinama monumental — city. Didžiuojasi paleidusi pirmąjį garvežį, pirma įsitaisiusi telegrafą ir pan. Gyventojai ne tik sumanūs ir judrūs, kaip ir kiti amerikiečiai, bet ir ypatingai meilūs, kas ir čionykščiuose lietuviuose aiškiai juntama, nors šiaip, žinoma, visose koloni-

[37]) Calvertų pavadinta Anglų karalienės Marijos garbei.

jose mano tautiečiai buvo man geri ir malonūs. Baltimorietės, sako, garsėjančios savo maloniu gražumu.

Taigi per šitokį miestą paradavome ligi gražiosios, Amerikos lietuvių kolonijose, sako, vienos iš gražiausiųjų (įst. 1921 m.), Lietuvių Tautinės Svetainės (851—853 Hollins St.), arba, kaip ukrainiečiai sako, halios (angl. Hall). Čia atsidūriau knygyno kambariuose (Lietuvių Tautinis Knygynas, įst. 1908 m.), kur gan ilgai šnekučiavomės su maj. Broeningu (vokiškai, nes Broeningas yra vokietis), lietuviais ir ukrainiečiais (kun. M. Koltuckiu, kun. Maruščaku ir Filadelfijoje sueitu kapit. M. Darmohrajum), koliai salėje publika rinkosi ir tvarkėsi. Čia atsirado taip pat ir vietos angliškų laikraščių reporterių, su kuriais teko kalbėtis ir kurių vienas nutraukė mane prie Vašingtono paveikslo drauge su maj. Broeningu ir ukrainiečiais, paskui mane tik su majoru, pagaliau tik mane vieną. Vėliau dar salės scenoje iš mūsų keturių (maj. Broeningo, manęs, Rastenio ir Laukaičio) ir iš ukrainiečių choro darė nuotraukas, kurias kitą dieną „The Sun" (Saulė) laikraštyje teko pamatyti, o apie save ir paskaityti kaip apie „head of the League for the Restoration of Wilna to Lithuania" (Vilniaus grąžinimo Lietuvai Sąjungos galva), kuris dar Vilniuje (the ancient capital — senovės sostinėj) rašęs prieš lenkus „in three languages — Lithuanian, Polish and Russian" (trimis kalbomis — lietuvių, lenkų ir rusų), lenkų buvęs „sentenced to be executed" (pasmerktas miriop), bet „the League of Nations" išvaduotas, o dabar veikiąs „in Kaunas, provisional capital of the new republic" (Lithuania) (naujos respublikos laikinojoje sostinėje).

Maj. Broeningas nuvedė mane po ranka per visą salę scenon (iš kito šono ėjo N. Rastenis, o užpakalyje dar lietuviai ir ukrainiečiai), o publika sustojusi plojo. Salėje pasidairius, man pasirodė kokie 2 tūkstančiai buvę susirinkę, bet paskui iš rezoliucijos ir spaudos patyriau apie 3 tūkstančius lietuvių ir ukrainiečių. Dargi nepalankus tautininkams Bostono „Darbininkas" pažymėjo, jog žmonių buvo daug. Susirinkimo pirmininkas adv. V. F. Laukaitis pareiškė, kad šis susirinkimas esąs sukviestas Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms pažymėti, protestuoti prieš lenkų okupavimą Lietuvos ir Ukrainos žemių ir man priimti („pagerbti"). Šv. Mykolo ukrainiečių parapijos 32 dainininkų ir dainininkių „Bojano" choras, vargonininko S. Laboikos vedamas, sugiedojo Amerikos himną, o paskui la-

bai gražiai padainavo kelias ukrainietiškas dainas. Čia kalbėjo maj. Broeningas, kuris, sveikindamas lietuvių visuomenę sulaukus savo senos tėvynės nepriklausomybės sukakties ir manęs(!), pažymėjo, jog šį kartą lietuvių šventė suėjusi su Jungtinių Valstijų nepriklausomybės kūrėjo Vašingtono gimimo sukaktuvėmis (vasario 22 d.), gyrė Amerikos lietuvius kaip gerus, ramius ir pažangius piliečius, linkėjo Lietuvai augti ir tobulėti, o taip pat, kad tarp Lietuvos ir Jungtinių Valstijų būtų kuogeriausi, kuoartimiausi santykiai. Clevelando „Dirva" teisingai pastebėjo, kad už Baltimorės majorą „patriotingesnės lietuviams kalbos nei mūsų patriotai nepasakytų".

39. Jonas Tareila. Waterbury, Conn.

Paskui kalbėjo ukrainiečiai filadelfietis kap. Myk. Darmohray ir kun. M. Koltucky angliškai, reikšdami džiaugsmo, kad Lietuva jau nepriklausoma, ir liūdesio, kad Ukraina su 40 milijonų gyventojų dar savo nepriklausomybės neatgavo, bet ir įsitikinimo, kad Lietuva ir Ukraina atgaus visas savo žemes; nepamiršo taip pat nė manęs komplimentuoti. Adv. Rastenis „neilgoje, bet jaudinančioje ir gyvoje kalboje" („Sandara", panašiai „Dirva", pastebėdama dar, jog toji kalba „nevieno širdies stygas palytėjo", o pasak komunistuojančių bimbininkų „Laisvės", jo kalba buvusi „ta pati pasaka, kokią jis visuomet pasakoja — giria Lietuvos laukus, girias, kalnus ir t. t."), žinoma, lietuviškai, reiškė džiaugsmo Lietuvai nepriklausoybę atgavus, sveikino mane kaip svečią iš Lietuvos ir ragino visus prie bendro darbo Lietuvai ir lietuvybei, ypačiai dalyvauti kovoje dėl Vilniaus ir Lietuvos bei Ukrainos žemių. Baigdamas, prašė susirinkusius išlaidoms („Sandara": „Vilniaus vadavimo reikalams") kiek sumesti. Surinkta 109 doleriai, kurių 25 paskui

man įteikta (ją įrašiau Vilniui Vaduoti Sąjungai). Nors aš jokių aukų neprašiau, bet turbūt dėl N. Rastenio raginimo aukoti gavau bimbininkų „Laisvėje" paskui priekaištą paskaityti, jog man, girdi, terūpį „rinkimas pinigų iš darbininkų žmonių", o mat „tokiems ponams" „gaila, kad jie negali tuos darbininkus patys išnaudoti" (naudotoją rado!); „tiems darbininkams nėra jokios naudos iš tokio Vilniaus „vadavimo", o šiems „tik tuomet būtų naudos, kuomet Vilnių ir visą Lietuvą išvaduotų darbininkų klasė".

Čia teko ir man kalbėti, vėl visi sustoję sutiko ir rimtai išklausė (XVIII pranešimas). Pasak „Sandaros", atrodęs pavargęs, o mano būde likę sunkaus darbo žymių, bet iš mano „minos ir atsinešimo" ji patyrusi apie mano „didelį(?) malonumą ir geraširdingumą". „Naujienoms" atrodžiau „pasišventęs ir daug jėgų išeikvojęs". Nesupratau jų pažymėjimo, jog aš sutikęs „garsingą plojimą modestiškai, broliškai" („Sandara"). Savo kalboj (ilgoj ir turiningoj, pasak „Dirvos", vaizdžioj, pasak „Sand.", o „be jokio ūpo, pasak bimbininkų „Laisvės") apie valandą laiko stengiaus klausytojams priminti Lietuvos praeitį, drauge Gudiją ir Ukrainą, kaip Lietuva pati viena sau iškovojo nepriklausomybę, išaiškinti, kas bendra yra Vilniaus kraštui su visa Lietuva, kas tenka jam iš Varšuvos valdžios pakelti, ir nurodyti būtiną reikalą lietuviams drauge su gudais ir ukrainiečiais kovoti prieš Lenkiją dėl išvadavimo savo žemių iš jos okupacijos. Pabrėžiau, jog man, bevažinėjant po Ameriką, visai nerūpi pasisakyti nei už dabartinę Lietuvos vyriausybę nei prieš ją, kaip kad kiti gal iš manęs laukia. Aš tenoriu pažinti ir suprasti Amerikos lietuvius, kiek ir kuo jie galėtų ir norėtų prisidėti prie kovos atvaduojant Lietuvos žemes. Pažymėjau Vilniaus darbo kryptį ir Vilniui Vaduoti Sąjungos veikimą, ragindamas Amerikos lietuvių visuomenę griežčiau paremti VVS darbą ir ukrainiečių kovą dėl nepriklausomybės. Susirinkimas aiškiai ir triukšmingai parodė man pritariąs. Dėl ukrainiečių būtų reikėję ir bent rusiškai į juos kreiptis, bet aš jutaus jau labai pavargęs (dėl iškilmingo priėmimo, nesveikatos ir — nevalgęs nuo pat ryto), o iš mano lietuviškos kalbos jie sakėsi supratę mane apie Ukrainą gerai kalbėjus, dažnai jos vardą minint.

Dar kalbėjo ukrainiečių kun. Maruščakas ukrainietiškai

„labai jaudinančiai ir gyvai“ („Sandara“)[38]: „nors lenkai yra irgi katalikai, bet su jais nei lietuviams nei ukrainiečiams nepakeliui kartu Dievą garbinti, nes lenkas ir Dievą garbindamas užpakalyje pasislėpęs laiko kardą kaimynams žudyti...“ Ragino visus balsuoti už protesto rezoliuciją prieš lenkų okupaciją ir reikalauti, kad Lenkai grąžintų Lietuvai ir Ukrainai jų žemes. Po jo N. Rastenis paskaitė rezoliuciją angliškai ir lietuviškai:

„Tautų Lygai, Genevoje.

Baltimorės lietuviai ir ukrainiečiai, bendrai susirinkę minėti Jurgio Vašingtono gimimo dieną ir tryliktas sukaktuves Lietuvos nepriklausomybės, 1931 m. vasario 22 d. Lietuvių Svetainėj, Baltimore, Md., dalyvaujant per 3.000 susirinkusių, atstovaujančių per 3.000 Baltimorės ukrainiečių ir 15.000 lietuvių, protestuojame prieš Lenkų okupavimą Lietuvos ir Ukrainos žemių, persekiojimą ir kankinimą ukrainiečių ir lietuvių okupuotose žemėse, ir reikalaujame, kad Lenkija grąžintų Vakarinę Ukrainą su miestu Lembergu (nevykusiai vietoj Lviv. M. B.) Ukrainai ir užimtą Lietuvos dalį su miestu Vilnium Lietuvai“.

Rezoliucija buvo priimta atsistojus, vienu balsu.

Po kalbų ukrainiečių choras dar sudainavo kelias dainas ir, pagaliau, sugiedojo savo Tautos himną, o visas susirinkimas Lietuvos himną.

„Tai buvo gražus ir atmintinas, pasak „Sandaros“, Lietuvos nepriklausomybės minėjimas“, „pirmutinis, pasak „Vienybės“, kuriame bendrai (su lietuviais) dalyvavo ir (Baltimorės) ukrainiečiai“. Ukrainiečių „Svoboda“ rašo apie didelį įspūdį, kurį šventė padariusi ukrainiečiams, ir ragina Baltimorės ukrainiečius dar arčiau sueiti su lietuviais[39].

Susirinkimui labai trūko mūsų dainų solo (pav., J. Rastenienės) ir choro. Iš „Vienybės“ patyriau, jog Taryba kvietusi ir katalikus, ypačiai kunigus, prisidėti, bet gavusi griežtą atsakymą: „ne“. „Darbininkas“ buvo nurodęs, jog kun. L. J. Mendelis raginęs bažnyčioje visus eiti į mano prakalbą, bet viešai nei kunigai (jis ir kun. Juoz. Lietuvnikas) nei parapijos

[38]) Nekartą tenka man remtis laikraščiais ne savo „apsiskaitymui“ parodyti, bet arba pačiam ko laiku nepasižymėjus, dabar nebeprisimenant, arba nenorint pasisavinti svetimos nuomonės.

[39]) „Svobodos“ korespondentas pavertė N. Rastenį Lietuvos atstovu Vašingtone, o V. Laukaitį Lietuvos konsulu.

choras nedalyvavę, nes jautęsi įžeisti pernykščių tautininkų nemandagumu kun. Mendelio atžvilgiu ir tuo reiškę „gedulą dėl Lietuvos valdžios stabdymo katalikiškos akcijos Lietuvoje". „Lietuviai katalikai žino, kur ir su kuo reikšti savo džiaugsmą ir nuliūdimą". Tačiau kitame „Darbininko" numeryje pataisoma: „nei vienas kunigas nei pats nėjo nei kitų neragino eiti", nes katalikai jau vasario 15 d. Lietuvos nepriklausomybę atšventę ir kitą sekmadienį vėl tai daryti nebuvę prasmės, o vėl parapijos choro vargonininkas R. Juška viešai pareiškęs: „kol jis būsiąs Baltimorės par. vargonininku, nei jis pats neisiąs, nei savo choro nevesiąs į „tautiečių" (tautininkų) salę dainuoti". Taigi neteko man išgirsti baltimoriečių dainuojant.

19 val. (7 val. vak.) „Emersono" viešbutyje buvo vakarienė, kurioje dalyvavo apie 30 asmenų, jų tarpe 2 ukrainiečiu. Jai surengti, sako, daugiausiai pasidarbavęs Tarybos pirmininkas Petras (P. P.) Jaras. Koliai valgėme (visą dieną nevalgęs, kad ir nesveikas, puoliau valgyti), tylėjom, lyg buvo kiek nuobodu, bet paskui pirmininkaująs N. Rastenis bemaž visus vertė kalbėti iš eilės, pvz., atgimusį jauną lietuvį, pirmąkart savo amžiuje viešai lietuviškai kalbėjusį, malonųjį Charlį Henrį Laukaitį*), Želvį, Veisengofą, Ginkų, net moteris, kaip štai: J. Rastenienę, Želvienę ir kitas. Ginkus (rodos, nebūsiu apsirikęs: lyg bruklyniečio brolis ar giminietis) ar kitas kas reikalavo, kad „jei Jums ten, Lietuvoje, Voldemaras atrodo netinkąs, atsiųskite jį mums Amerikon — jis bus mums naudingas"; panašių reikalavimų teko man ir anksčiau girdėti (Brooklyne), ir vėliau nekartą (New Britaine, Scrantone, Detroite, net Chicagoje). Nebeatsimenu kas, bene dr. Želvis (pittsburgiškės dr. J. Želvienės - Baltrušaitienės sūnus), reiškė pageidavimą, kad Vilniui Vaduoti Sąjunga kasmet siųstų po 2 atstovu Amerikon, vieną pradžioj metų, o kitą rudenį, kad aš dar kartą pas juos atvykčiau ir pan. Gerb. Želvienė labai gražiai ir jausmingai kalbėjo apie Amerikos lietuvių jaunimą ir reikalą remti jo pastangas išlaikyti savo tautybę; kalbėjo įtikinamai, nes pati Amerikoje užaugusi, geriau už kitus jį pažįstanti ir suprantanti.

Atsakydamas turėjau ilgiau kalbėti (XIX pranešimas), stengdamasis nepraleisti nei vieno čia iškelto dalyko. Tad kal-

*) Po kelerių metų jis mane aplankė Lietuvoje. *(1940 m.)*.

bėjau apie dabartinę Lietuvos tvarką, aiškinau gruodžio 17 d. perversmą ne kaip jo šalininkas ar priešininkas, tik kaip lietuvių tautos istorikas, o labiausiai kaip Vilniui Vaduoti Sąjungos darbo dalyvis. Kalbėdamas apie A. Voldemarą, mėginau jį apibūdinti kaip visuomenės veikėją, valstybės vyrą ir jo asmenybę kad ir pripažinau kai kuriais atžvilgiais puikiai tinkant Amerikos lietuvių visuomenės gyvenimo sąlygoms, bet drauge įspėjau dėl kai kurių jo būdo ypatumų, dėl kurių greičiausiai jo persiskyrimas su Amerikos lietuvių veikėjais būtų greitesnis, negu jie kad mano, ir toli gražu nepermaloniausias. Nurodžiau, jog kad ir VVS poperversminėse darbo sąlygose junta tų ar kitų sau kliūčių, kurios neleidžia darbo kaip reikiant išplėsti, bet bendra atmosfera kur kas yra jos darbui palankesnė ir išviso lengvesnė, negu 1926 m. Stengdamasi sustiprinti ir pagilinti Vilniaus vadavimo darbą, VVS turi kuogreičiau susirišti su Amerikos lietuvių visuomene ir atkreipti didžiausią dėmesį į amerikiečių jaunimą. Apie to jaunimo norą pažinti ir pamylėti savo tėvų kraštą, apie gresiančius jo tautybei pavojus ir reikalą padėti jam juos įveikti gausiu Lietuvoje ne tik informuoti, bet ir raginti Lietuvos vyriausybę bei visuomenę giliai susirūpinti taip svarbiu visai lietuvių tautai reikalu. Kalbėsiu Lietuvoje ne kaip pesimistas, bet kaip įsitikinęs optimistas, turėdamas kad ir tokius tautinio susipratimo pavyzdžius, kaip gerb. Želvienė arba jaunasis (Ch. H.) Laukaitis.

40. Marijona Jokūbaitė. New Haven, Conn.

Labai įdomus man buvo šis susirinkimėlis (buvau ir apie ligą pamiršęs!), nes davė man svarbios medžiagos amerikiečių visuomenei ir jaunuomenei suprasti. Rodos, kad ir vieni ir kiti bankieto dalyviai bus čia gavę kiek naudos („Dirva“:

„svečias iš Lietuvos yra nuoseklus kalbėtojas; jis savo turininga kalba paliko baltimoriečių atmintinu ant visados"). Beje, viešame (didžiajame) susirinkime praleidę progą rinkti „Mūsų Vilniui" prenumeratorių, šeimininkai dabar stengėsi tai išlyginti, rinkdami ją iš bankieto dalyvių. Susirašė 12 prenumeratorių, vadinasi, apie pusę bankietininkų.

Apnakvydintam tame pat viešbutyje ilgai dar teko kalbėtis su vienu kitu naujai pažintu baltimoriečiu, kuriam nors kuo stengiaus padėti; paskui dar turėjau rašytis sau dienos įspūdžius. Miegojau, tikriau snaudžiau, gal kokias tris valandas. Anksti atsikėlęs, sulaukiau ir jaunojo Laukaičio, o paskui ir N. Rastenio, kuriuodu nuvežė mane stotin, iš kur po dviejų valandų atsidūriau Filadelfijoj, o ten jau manęs laukė, kaip susitarėva, kun. S. J. Draugelis, eastonietis.

(„M. V." 1931. X. 30 nr. 30/68).

XVIII. EASTONE IR ELIZABETHE.

(Kun. S. J. Draugelis rengia Amerikos lietuvių statistiką. Amerikoj gimęs ir augęs kun. Juozas Simonaitis rodo man parapijos mokyklą. Gražus susirinkimas svetainėje, kur trečia dalis yra ukrainiečiai. Kalba ukrainiečių patriotas kun. Kinašas ir kiti. Vakarienė, kurios metu kun. Simonaitis pasako puikią prakalbą. Ukrainiečių „Svoboda" lietuvių ir ukrainiečių susiartinimą vadina „gera sėja").

Vasario 23 d. pakeliui iš Baltimorės į Eastoną sustojau Filadelfijoj, kur North Philadelphia stotyje mane pasitiko, kaip buvova susitarusiu, Eastono kun. S. J. Draugelis. Su juo pasivaikščiojova po miesto centrą, žiūrėdamu jo prašmatnybių, o paskui autobusų stotyje papietavome trijuos su Filadelfijos Švento Kazimiero parapijos klebonu kun. J. J. Kaulakiu*), pas kurį kun. Draugelis neperseniai ėjo vikaro pareigas. Klebonas — senas žemaitis, gyva Filadelfijos lietuvių kronika. Deja, rengdamasis tolesnėn kelionėn, bemaž visai negavau pasinaudoti jo patyrimu.

Papietavusiu ir persiskyrusiu su klebonu, mudu su kun. Draugeliu autobusu (lietuviai čia tiesiog taria — bosu) per 3 va-

*) Jis jau miręs *(1940 m.)*.

landas pasiutiško lėkimo gražiu vingiuotu keliu, per kalnus — nuo kalno ant kalno — Delawarės upės krantu pasiekėva Eastoną[40]). Kelionėje iš pradžių šnekučiavovas (aš gėrėjaus reginiais), o paskui abudu susnūdova (aš — tris valandas naktį temiegojęs). Pennsylvanijos Eastonas turi apie 35 tūkstančius gyventojų (apie tūkstantį lietuvių), o kitoje Delawarės pusėje, jau New Jersey valst., yra dar Phillipsburg su 20 tūkstančių. Eastono padėtis tarp aukštų kalnų tikrai labai graži. Gal ne be pamato kai kurie kunigai, man besirengiant pas kun. Draugelį, sakė: „Tamsta važiuoji gražiausion parapijon".

Pats šeimininkas buvo man ne tik malonus, bet ir įdomus. Davė man vyno atsigerti, kuris taip paveikė mano organizmą, jog bent vieną dieną nesirgau (kitą — liga vėl atsigavo), tad gavau kiek atsilsėti. Jis man rodė savo surinktą per keleris metus ir toliau teberenkamą medžiagą Amerikos lietuvių tautinei statistikai, dėl kurios man kur kitur teko girdėti abejonių ir net nepalankių nuomonių. Pertrumpai buvęs pas vaišingą šeimininką ir permažai apsipažinęs su Amerikos lietuvių gyvenimo sąlygomis, nedrįsau aiškiau dėl kunigo medžiagos nusistatyti ir nieko naudinga jam patarti nesugebėjau. Vis dėlto negali būti jokios abejonės, kad kun. Draugelio dirbamas darbas (kad tik jis greičiau būtų pabaigtas ir išspausdintas!) bus Amerikos lietuviams labai svarbus, ne tik atnaujindamas dar 1915 m. V. K. Račkausko paskelbtas savo „Amerikos" knygoje žinias apie lietuvių kolonijas, bet ir gerokai jas išplėsdamas. Kai Račkauskas pasakoja mums apie 165—170 kolonijų, kun. Draugelis sakosi turįs žinių, jog lietuvių gyvenama, rods neapsirinku, bene 1800 Jungtinių Valstijų vietose, ir stengiasi iš visų tų vietų gauti žinių apie lietuvius. Jis turi susidaręs visą korespondentų tinklą, tariasi su tam tikra komisija, prašo žinių iš įvairių srovių, draugijų, organizacijų, kitur ir pats pavažiuodamas. Klebonavimas jį kiek varžo, neleisdamas per plačiai važinėti.

Vakare jis mane nusivedė į parapijos salę, kurioje greitomis susikvietė apie 20 klausytojų. Jiems aš kalbėjau apie Vilniaus reikalus (XX pranešimas), kaip kad aš kalbėdavau ir dideliems susirinkimams. Džiaugiaus, kad ir iš Vilniaus marš-

---

[40]) Kaip čia sprando nenusuka ir neapverčia savo busų, kaip nesusiduria su priešais siuvančiu autu — ligšiol nesuprantu.

ruto į šalį pasitraukęs vis dėlto gavau progos nors mažam būreliui pateikti kiek žinių apie Vilniaus krašto vadavimą. Vienas, kitas apie šį, apie tą dar manęs paklausė. Vienas kurpius prisispyręs reikalavo išaiškinti, kodėl, girdi, dvarai Lietuvoje, ypačiai Komaro, nesą dalijami. Po susirinkimo gerai išsimiegojau.

Kitądien (vasario 24) apie 11 val. ryto traukiniu išvykau į New Jersey valstijos Elizabethą, kurį pasiekti gavau tik skersai šią valstiją perskriejęs. Kelionės vaizdai labai gražūs — tarp uolų ir kalnų. Elizabethporte, kuris su Elizabethu sudaro vieną miestą apie 115 tūkstančių gyventojų (daugiau negu Kaune), mane pasitiko lietuvių parapijos klebonas kun. J. Simonaitis ir atvykęs iš Brooklyno gerasis kunigas Pakalnis, kurio jau buvau pasiilgęs. Patyręs mane negaluojant, jis labai nuliūdo.

Kun. Juozas Simonaitis, Amerikoj gimęs ir augęs, gražiai amerikietiškai išauklėtas, bet drauge geras mūsų patriotas (zahorilyi lytovskyi patriot i velykyi prychylnik ukrainciv, pasak ukrainiečių), talentingas ir rimtas jaunas kunigas, tuoj nuvedė mus į savo parapijos 8 metų mokyklą, kurioj 10 vienuolių — pranciškonių gražiai auklėja per 500 vaikų. Vienuolės pavyzdingai sutvarkė berniukus ir mergaites parapijos salėje. Parapijos vargonininko prof. J. Žilevičiaus, buvusio Klaipėdos konservatorijos direktoriaus, vedamas, bendras vaikų choras švelniai, griaudžiai sugiedojo Lietuvos himną, „Vilniaus kalnelius“ ir kitas dainas; kažkam buvo išskirti du mažesniu, III ir IV skyriaus, choreliu. Vaikai eilėmis (apie Vilnių) ir šiaip sveikino mane, savo balseliais ir žodžiais gerokai

41. Jonas Skritulskas. New Britain, Conn.

mane sugriaudindami. Sujaudintas jiems atsakinėjau ir pareiškiau džiaugsmo, kad taip toli nuo Lietuvos tėvynės gyvenąs jaunimas taip gražiai lietuviškai kalba ir dainuoja. Raginau tvirtai laikytis savo kalbos, drąsiai lietuviškai kalbėti, dainuoti. Priminiau Nepriklausomos Lietuvos jaunimą, kuris taip mėgsta dainuoti, ir ypačiai kreipiau dėmesį į lenkų prislėgtąjį okupuotosios Lietuvos jaunimą, kuris taip reikalingas mūsų visokeriopos paramos. Raginau bent laiškais susisiekti ir susibroliauti su Lietuvos mokyklų jaunimu, žadėdamas tarpininkauti (XXI pranešimas).

Po to su abiem kunigais, J. Žilevičium su žmona (abudu pažinau dar Lietuvoje) ir biznierium E. Petriku autais nuvykome („nudraivinome") pietų pas ukrainiečių monsinjorą, vietinės ukrainiečių Šv. Vladimiro graikų — katalikų parapijos kleboną Maksimilioną Kinašą. Ten mažame ukrainiečių būrely radau ir pažįstamų: dr. Luką Myšuhą (iš New Yorko) ir kun. Kinašo seserį Teresę Kinašaitę, kurią buvau jau sutikęs Filadelfijoj. Jaukioje nuotaikoje pasikalbėjome apie bendrus lietuvių ir ukrainiečių dalykus, ypačiai apie reikalą sukurti bendrą lietuvių ir ukrainiečių organizaciją — komitetą vieniems kitus remti: ukrainiečiams lietuvius vaduojant Vilnių, o lietuviams ukrainiečius kovojant dėl savo šalies nepriklausomybės. Toji mintis bene labiausiai patiko prof. Žilevičiui, kuris man pasisakė imsiąs tokią draugiją steigti. Bene pusantro mėnesio po to praėjus, nusiunčiau jam jo prašomus kauniškės Lietuvių — Ukrainiečių Draugijos įstatus, tik vis dar laukiu, niekaip nesulaukiu žinelės apie Elizabetho lietuvių ir ukrainiečių komiteto įsteigimą.

Po piet vėl keliese nuvykome pas dr. V. Bacevičių, kur belaukdami grįžtančio namo daktaro, kalbėjomės su labai malonia gerb. Bacevičiene. Daktarą pažinęs Palangoje, ją pažinau dar anksčiau Vilniuje, kai ji ten (prieš 1922 m.) atsilankė iš Amerikos. Atvykęs daktaras*) apžiūrėjo mane, tyrė mano sveikatą ir davė man gerų vaistų ir patarimų, drauge įspėdamas, jog jei aš ilgai nesitaisysiąs, tai kuriam laikui turėsiąs savo kelionę nutraukti. Lengva pasakyti — nutraukti, bet kaip čia ją benutrauksi, kai išjudintoji visuomenė iš įvairių kolonijų laiškais dėl būsimųjų paskaitų mane bombarduoja! Tad

*) Dabar jis jau miręs *(1940 m.)*.

nutariau gerai pasigrumti su liga ir lengvai jai nepasiduoti. Grįžę klebonijon (Ripley Place, 211, iš kur kun. Pakalnis išvyko Brooklynan), vėl keliese (su kun. Kinašu ir kitais) pavakarieniavom ir apžiūrėjom Šv. Petro ir Povilo lietuvių bažnyčią, bene didžiausią Elizabethporte ir net pačiame Elizabethe, skoningą, labai gražią. Ligišioliai laikau akyse jos gražius altorius ir visą jos vaizdą, kai klebonas iš zokristijos laipsniškai apšvietė elektros lemputėmis bažnyčią ir jos altorius. Po to 20 val. (8 val. vak.) nuvykome į netoli esančią parapijos salę, kur buvo paskirtas lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas (massmeeting).

Svetainė, kurioje telpa 600 žmonių, buvo kimšte prikimšta. Sako, per 200 buvę ukrainiečių. Tvarka, kaip beveik visuose amerikiečių susirinkimuose, kuriuose man teko dalyvauti, pavyzdingiausia. Susirinkimui sąmojingai, gražiai (duže vmilo, pasak ukrainiečių „Svobodos") vadovavo kun. Simonaitis.

Scena papuošta Lietuvos ir Ukrainos vėliavom. Scenoje buvo du choru: lietuvių šv. Petro ir Povilo parapijos, J. Žilevičiaus vedamas, ir ukrainiečių (tautiniais drabužiais) „Bojano" choras, kuriam vadovavo mokytojas A. Lavrovas. Kun. Simonaičiui, kun. Kinašui, atvykusiam iš New Yorko vicekonsului P. Daužvardžiui, dr. Myšuhai ir dar nebeatsimenu kam, na ir man, teko sėdėti scenoje.

Susirinkimą pradėjo lietuvių choras Lietuvos himnu, o po jo ukrainiečių choras savo tautos himnu (Šče ne vmerla Ukraina). Po to lietuvių choras sudainavo antruoju mūsų himnu virtusį Vaičiūno — Vanagaičio „Vilnių" (jo turinį paaiškino vėliau savo visuomenei ukrainiečių „Svoboda") ir dar kitą patriotinę dainą. Čia susirinkimo vedėjas pakvietė kalbėti kun. Kinašą, paaiškindamas klausytojams, kad „tik tikri bičiuliai galima pažinti nelaimėje, o tokie lietuvių bičiuliai sunkioje kovoje dėl Vilniaus yra ukrainiečiai".

Kun. Kinašas Elizabetho ukrainiečių visuomenės vardu prašė mane pasveikinti lietuvių tautą, kuri 1918 m. vasario 16 d. „drįso paskelbti savo nepriklausomybę ir ją apginti, tuo tarpu kai nepriklausomais pasiskelbę ukrainiečiai tebeturi dar savo nepriklausomybę iškovoti. Lietuvių ir ukrainiečių reikalai verčia juos jungtis prieš nevidonus lenkus: lietuviams rūpi atgauti savo Vilnius su visa okupuotąja Lietuva, ukrainiečiams — sukurti savo nepriklausoma valstybė, nusikračius biauriu

kraujo siurbiku lenku. Ukrainiečių tauta visur ir visada eis išvien su lietuviais ginti lietuvių reikalų prieš lenkus. Ukrainiečiai vėliau ar anksčiau iškariaus savo nepriklausomybę. Jei dabar jūs, lietuviai, pagelbėsite mums, ukrainiečiams, mes, atkovoję sau nepriklausomybę, jei dar Vilnius nebus jūsų atvaduotas, padėsime jums jį atgauti — ir jį tikrai atgausite, nes jūsų talkininkai yra 40 milijonų ukrainiečių". Kun. Kinašas kalbėjo ukrainietiškai labai karštai ir nuoširdžiai.

42. VVS New Britaino skyriaus valdyba: (iš kairės į dešinę) sėdi Julė Janušonaitė, pirmininkas Viktoras Vitukinas, Magdė Miežlaiškienė, stovi Mykolas Grimaila ir Matas Žvynakis.

Toliau kalbėjo vicekonsulas Daužvardis, žinoma, lietuviškai, visaip kaip keldamas mane, o po jo dr. Myšuha ukrainietiškai, pabraukdamas Amerikos lietuvių ir ukrainiečių reikalą artintis vieniems su kitais ir vieniems kitus palaikyti. Ukrainietis Horochivskyi (vietinis biznierius, pasak Brooklyno „Vienybės") prisiminė Lietuvos ir Ukrainos praeitį ir kalbėjo apie bendrus ukrainiečių, lietuvių ir gudų idealus, pabrėždamas, kad jų visų yra bendras kovos prieš Lenkiją kelias.

Čia gavau aš kalbėti iš pradžių lietuviškai (XXII pranešimas). Kalbėjau apie valandą. Žinodamas, kad Elizabethas yra svarbus ukrainiečių sąjūdžio centras, turįs tokį gabų ir šviesų (teko man gėrėtis jo biblioteka) patriotą kaip kun. Kinašas ir pašonėje Jersey City „Svobodos" laikraščio štabą, o

čia dar tokie lietuviai kaip kun. Simonaitis, dr. Bacevičius, J. Žilevičius ir kiti, stengiaus suįdominti klausytojus politiniu lietuvių ir ukrainiečių bendradarbiavimu. Dėstydamas Vilniaus atvadavimo galimumus, raginau nepasitikėti šiuo metu nei derybomis su lenkais, nei Tautų Sąjunga, nei kaimynais, tik savo pajėgomis ir tokiais talkininkais, kurių gyvybės reikalas spiria juos žūtbūt kovot su Lenkija dėl savo išsivadavimo, taigi gudais ir ukrainiečiais. Žengdami tik griežtu kovos keliu, mes turime susitarti su gudais ir ukrainiečiais, kurie drauge su lietuviais sudarytų nemažiau kaip 50 milijonų žmonių siekiančių pertvarkyti Rytų Europos žemėlapį. Toms trims tautoms susipratus drauge veikti ir kovoti prieš bendrą priešą, teks su jomis skaitytis ne tik Lenkijai, bet ir Tautų Sąjungai. Dargi pasišokus Lenkijai žiauriomis priemonėmis ir ginklu malšinti savo sukilusias tautas negalima abejoti, katra pusė gaus laimėti: ar įpratusi remtis savo pavergtųjų tautų darbu ir nesusipratimu Lenkija, kuri turi per 40% nelenkų, ar trys jaunos, sveikos, pajėgų kupinos tautos, kurios nieko nenori nei slėgti nei skriausti. Pasak „Vienybės", „visi rimtai išklausė rimtų ir nesvajingų, bet realių planų".

Gausiems ukrainiečiams, kiek atsigavęs, pasakiau atskirą kalbą rusiškai (XXIII pranešimas). Čia kėliau, tik kitais žodžiais, lietuvių, gudų ir ukrainiečių susiartinimo reikalą, pažymėdamas, kad nors Lietuva gali — tam tikromis aplinkybėmis — Vilnių atimti iš Varšuvos, bet jį tikrai sau grąžintis, tikrai laimėti ir amžiams pasilaikyti teįstengs tada, kai drauge su ukrainiečiais ir gudais sugebės pastatyti Lenkiją į tinkamas jai *tautines* ribas[41]). „Svoboda" sakosi iš mano kalbos jutusi mane giliai tikint ukrainiečių nepriklausomybės laimėjimu.

Vakaro pabaigai lietuvių choras sudainavo dar kelias dainas, tarp jų Maironio „Kur bėga Šešupė", kurioj Nemuną paminėjus ukrainiečiai tuoj prisiminė savo Dniprą („kas lietuviams Niman, tas ukrainiečiams Dnipro"), o paskui jų choras padainavo tris dainas, baigdamas savo antruoju himnu „Ne pora, ne pora moskalevi i liachovi služyt".

---

41) Trumpai paduodama mano kalbos turinį, „Svoboda" klaidingai nurodo, kad „prof. Biržyška dokazuvav, ščo Lytva sama nevderžitsia i musyt šukaty sojuznykiv".

Baigdamas susirinkimą, kun. Simonaitis karštai ragino lietuvius ir ukrainiečius susibroliauti, o lietuvių choras dar kartą sugiedojo mūsų himną. Šį, kaip rodos, nusisekusį lietuvių ir ukrainiečių broliavimosi vakarą „Svoboda" pavadino „veličave veče" (didingu mitingu), padariusiu visiems „naikrašče vražinnia" (kuogražiausio įspūdžio); visi, girdi, likę ligi pat galo, nors ukrainiečiams per valandą tekę klausytis lietuviškos prakalbos. Panašiai susirinkimą įvertino bruklyniškė tautininkų „Vienybė", katalikų bostonietis „Darbininkas" ir vilkesbarietis „Garsas". Dviejuose Elizabetho angliškuose dienraščiuose kitądien susirinkimas plačiai atpasakotas nurodant, ko lietuviai su ukrainiečiais nori iš lenkų. Pav., „Elizabeth Daily Journal" str. „Unite in move to free Vilna" (Lithuanians and Ukrainos greet Birziska, patriot) pabrėžė, kad visi „mass - meetingo" kalbėtojai šaukęsi bendros kovos prieš Lenkiją, o visas susirinkimas „unanimously" (vienu balsu) nutaręs Elizabetho lietuviams ir ukrainiečiams broliškai jungtis (resolutions of unity and brotherhood), protestuoti prieš lenkų persekiojimą okupuotųjų kraštų mažumų ir prieš masinius gyventojų trėmimus (the wholesale deportations and banishments from their homesteads). Mat, prisiminta, kad aš buvau „banished from Vilna by the Polish Government".

Po susirinkimo keli buvome pakviesti klebonijon vakarienės, kurios metu susidarė labai nuoširdi nuotaika. Dalyvavo čia dar dr. Bacevičius, bene vicekonsulas, jau minėtieji ukrainiečiai, be to, kun. Kinašo duktė dainininkė ir slovakų par. klebonas Komanas. Pastarasis reiškė lietuviams daug simpatijos, gėrėjosi jų susipratimu, kuris leido jiems, mažai tautai, sukurti nepriklausomą valstybę ir atsispirti kurkas už ją didesnės lenkų tautos pastangoms ją paglemžti. Pats kilęs iš vadinamųjų Karpatų rusų[42]), kurių tarpe — dėl vengrų ilgamečio jų persekiojimo ir rusų agitacijos — neišnyko dar kliudančios susilieti su visa ukrainiečių tauta rusiškos simpatijos, jis ironiškai sakėsi prieš ukrainiečius ir jų svajones apie nepriklausomybę Lietuvos pavyzdžiu, pašiepdamas jų nesusipratimą ir nesusiklausymą. Dr. Myšuha ir kun. Kinašas smarkiai su juo ginčijosi, nurodydamu, kad grįžęs į savo Karpatus jis būtų dabar atsilikęs lyginant su savo tautiečiais, kurie vis labiau

[42]) Dabar Čekoslovakijoje.

susiprantą kaip ukrainiečiai. Įsismarkėjęs ginčas kiek aprimo ėmus dainuoti, nes kun. Komanas pasirodė betgi ukrainietiškų dainų mėgėjas. Labai nuoširdžią ir gražią kalbą pasakė angliškai kun. Simonaitis, kurios man ypatingai įdomu ir svarbu buvo pasiklausyti dėl jos tikrai amerikietiško sąmojaus ir kultūringumo. Jis čia dar kartą pareiškė savo gilų nusistatymą lietuvių ir ukrainiečių bendravimo ir bendradarbiavimo atžvilgiu.

Šnekos ir prakalbos užsitęsė ligi 2 val. nakties.

Elizabetho prakalbos ir pasitarimai dar labiau suveržė tą lietuviškai — ukrainiško bendravimo mazgą, kuris buvo mezgiamas New Yorke — Jersey City, Filadelfijoj ir Baltimorėj. Ukrainiečiai šiaip įvertino „Svobodos" vasario 27 d. vedamame straipsny „Dobryi posiv" (Geroji sėja) suartinimo pastangas:

„Jau dabar galima sakyti, kad prof. Biržiškos atvykimas Amerikon reikia laikyti laimingu sumanymu. Jau trumpu jo buvimo metu matome, kaip gražiai sekasi jo darbas.

Kam teko dalyvauti lietuvių — ukrainiečių susirinkimuose ar koncertuose, kuriuose kalbėjo prof. Biržiška, tas pastebėjo, kad jo keliamą lietuvių ir ukrainiečių susiartinimo mintį visur priėmė labai karštai (z velykym oduševlenniam)... Lietuvių ir ukrainiečių veikėjai tarėsi, kuo būdu galima kuogreičiau išvaduoti ukrainiečių, lietuvių ir gudų žemes iš Lenkijos.

43. Hartfordo lietuvių parapijos klebonas kun. J. Ambotas.

Matome, kad čia imama kuogriežčiau jungti su vietiniais lietuviais tam tikrą praktikos programa. Iš susirinkimų išsiskirsto ukrainiečiai ir lietuviai ne tik gražiai atsiminę bendrą praeitį, bet ir nusistatę išspręsti ateitį, taigi rengdamies laisvai sąjungai trijų laisvų

tautų, kurios nori būti teisėtais valdovais (pravnymy hospodariami) savo žemių nuo Baltijos ligi Juodųjų jūrių.

Tai didelis laimėjimas, kad lietuviai ir ukrainiečiai ima dabar suprasti tuos savo bendrus reikalus ir tiems reikalams žada bendrai dirbti. Mes dabar matome daugely vietų, kad mes ilgus metus gyvenom lietuvių kaimynais, bet juos mes mažai težinojom ir nelabai jais tesidomėjom. Tas pats tenka pasakyti ir apie lietuvius. O dabar mes pastebim didelę atmainą. Įvairiose vietose kuriasi bendri lietuvių — ukrainiečių komitetai, kurie nusistato artinti abi tauti. Tan darban įtraukiamas jaunimas; tai didelė pažanga. Taip ir toliau reikia daryti. Reikia būtinai sekti, kad ukrainiečiai eitų į tautines lietuvių šventes, kad jose kalbėtų, kad jų koncertuose dalyvautų mūsų chorai. Ir į mūsų šventes reikia kviesti lietuvių veikėjus bei chorus. O kur yra gudų organizacijų ar veikėjų, reikia ir juos pritraukti. Taip gražiai pradėtas darbas turi būt tęsiamas. Jis tikrai sustiprins mūsų pajėgas ir bus naudingas ukrainiečiams, lietuviams ir gudams, o žalingas mūsų priešams (voroham)".

(„M. V." 1931. XI. 10 nr. 31/69).

XIX. PO CONNECTICUTO VALST JĄ.

(Kun. M. Pankus priima Bridgeporte. Penkti atvykstu į Waterburį. Waterburio miesto teisėjas J. F. Mc. Grath pripažįsta „kreditą" lietuviams. Lukošius mane globoja, Stanislovaitis gelbsti. Susipažįstu su Slančiausko anūke. New Havene kun. Karkauskas priglaudė mano mokinį. Susitinku su buvusiu draugu iš Lietuvos universiteto prof. A. Sennu. New Britaine Stankaus viešbutyje pripažįstame kreditą J. Šliūpui ir A. Voldemarui).

Elizabethe pernakvojęs pas kun. Simonaitį, vasario 25 d. turėjau traukti toliau. Prieš išvykstant atėjo prieš porą savaičių iš Kauno atvykęs kapitonas Petras Jurgėla, buvęs mano mokinys iš Vilniaus laikų, su kuriuo pasikalbėjova apie Lietuvos naujienas ir apie jo gyvenimo planus. Sakėsi atvykęs (su šeima) tėvų pasiilgęs ir norįs verstis plunksna, šiuo tarpu kaip „Lietuvos Aido" korespondentas, o paskiau susidėsiąs su kuriuo Amerikos lietuvių laikraščiu. Čia prisėdo prof. Žilevičius ir išviliojo iš manęs knygelę „Mūsų Vilniaus" prenumerato-

riams rinkti; iš tos knygelės vėliau gavau iš jo dar bene 6 ėmėjus. Papusryčiavus, kun. Simonaitis puikiu savo autu labai smarkiai (mat, jaunas!) nuvežino mudu su prof. Žilevičium per netolimą Jersey City ir New Yorką į Brooklyną, kur pas kun. Pakalnį susitvarkiau, paėmiau korespondenciją, kurios gerokai prisirinko, ir, papietavęs, dviese su kun. Pakalniu traukiniu į šiaurę per pusantros valandos pasiekėva pajūrį, tikriau paliai Long Island sąsiaurį, Bridgeportą, Connecticuto valstijoj, miestą su 150 tūkstančių gyventojų, su gražiu parku ir maloniu pasivažinėjimu autais pakrante. Karo metu čia būta didelių karinių rusų dirbtuvių, kurios dabar tarnauja Elektros kompanijos reikalams. Lietuvių bus čia bene apie du tūkstančiu.

Bridgeporte klebonauja kun. M. Pankus, kurį jau buvau pažinęs pas kun. Pakalnį ir su kuriuo prisiminėva senus laikus, kai prieš 35 metus mokėvos Šiaulių gimnazijoj; jis rašėsi tuomet Pankausku. Jis man čia surengė susirinkimą šv. Jurgio parapijos svetainėje, kuriame dalyvavo 200 lietuvių ir ukrainiečių. Kalbėjau lietuviškai apie kovą dėl Vilniaus ir jos kelius (XXIV pranešimas) ir rusiškai apie tai, kas mus jungia su ukrainiečiais ir gudais (XXV pranešimas). Susirinkimą tvarkė kun. klebonas, kuris paragino taip pat rašytis „Mūsų Vilnių"; susirašė 12 ėmėjų. Po susirinkimo keli dalyviai šnekučiavos klebonijoj ligi 2 val. nakties (kun. Pakalnis grįžo Brooklynan). Vienas iš svečių, deja, nebeprisimenu jo pavardės, klausinėjo mane apie Voldamerą. Šis svečias, kaip man vėliau buvo paaiškinta, jau keliolika metų dėl savo nusistatymo nesilankęs klebonijoj. Tad mane, juokdamasis, kaltino kun. Pankus dėl žmogaus nusistatymų laužymo, bet aš manau, jog ne aš, tik Vilniaus byla bus čia šiam patriotui nusvėrusi. Nakvojau klebonijoj.

Vasario 26 d. 11 val. kun. Pankus pavėžinėjo mane autu po gražųjį Bridgeporto parką, o paskui per kelis miestelius tarp kalnų nuvežino mane į kalnuotąjį Waterburį prie Naugatucko upės (pramoningas miestas, 100 tūkst. gyventojų), tojepat Connecticuto valstijoj. Čia turėjau net du kartu apsilankyti. Advokatas (attorney at law) Kazimieras M. Lukošius, greit po mano atvykimo Amerikon, kvietė mane Waterburio Lietuvių Vaizbos Buto (angliškai Lithuanian Chamber of Commerce of Waterbury) vardu atvykti vasario 26 d. Gavęs žinią,

jog tą dieną kunigai su savo parapijiečiais dėl misijų negali susirinkime dalyvauti, sutikau dar kartą į Waterburį atvykti kovo 1 d.; tai buvo vienintelė vieta, kurion teko du kartu važinėti, ko betgi dėl vaterburiečių man parodyto ypatingo malonumo neteko gailėtis.

Pirmas atvykimas buvo gan ypatingas. Adv. Lukošius laišku ir telegrama nustatė man „pribūti apie 12 valandą dieną", nežymėdamas turįs galvoje atvykimą traukiniu. Tuo tarpu svetingasis kun. Pankus pasiėmė mane pats pristatydinti savo autu (beje, pakeliui iškrito ir sudužo viena auto lempų — vienintelė mano auto — „katastrofa" belakstant po Ameriką), ir

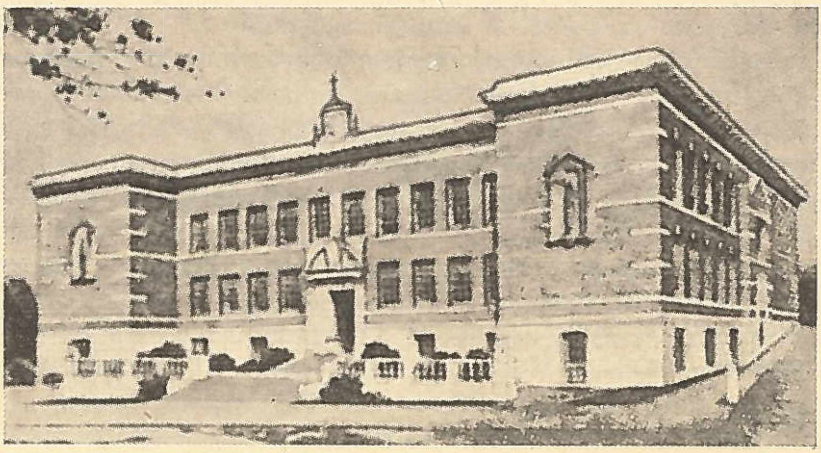

44. Šv. Juozapo lietuvių parapijos mokykla.
Waterbury, Conn.

atvykova dar gerokai prieš traukiniui ateinant. Skubėdamu K. Lukošiaus laiškų adresu, atsidūrėva jo ir jo kompanijonų — anglų advokatų kontoroje, kur Lukošiaus neradova, bet iš jo bendradarbių sužinojau, jog jis ir dar keli kiti lietuviai nuėję į stotį manęs pasitikti. Besitardamu kas daryti, susilaukėva ir Lukošiaus, kuriam kažkas buvo pranešęs apie mūsų atvykimą. Jis tekinas pas mus atbėgo, tikriau autų atvažiavo, ir nuvežė mus į stotį, kur atvykome traukiniui dar neatėjus. Stotyje susirinko būrelis lietuvių — gydytojas Stanislovaitis (angliškai John Staneslow), kunigai (kun. J. Kazlauskas, buvęs Lietuvos seimo narys kun. A. Šmulkštys) ir kiti, — kurie nustebę pamatė mus iš miesto pusės įeinant. Po to nuvežė mane į „Hotel

Waterbury" papusryčiauti (lunch). Drauge su miesto teisėju John F. Mc. Grath'u, miesto mayor'o sekretorium, dar dviem anglam — K. Lukošiaus bendradarbiam ir dešimtim lietuvių susirinko mūsų 14 žmonių, bemaž visi jau fotografo nutraukti gatvėje prie viešbučio. Be K. Lukošiaus ir dr. Stanislovaičio, iš lietuvių atsimenu dar kun. Kazlauską (kun. Šmulkštys turėjo misijose dalyvauti, tad palydėjęs mus ligi viešbučio ir padėjęs man ten susitvarkyti nebegalėjo pietuose dalyvauti), Susivienijimo Lietuvių Amerikoje veikėją vaistininką Joną Tareilą ir profesorių (vargonininką) J. Aleksį. Viešbučio svetainė buvo papuošta lietuviškomis spalvomis, pietums mums patarnavo lietuvaitės. Dr. Bacevičiaus įbaugintas, valgiau labai atsargiai, sėdėdamas tarp teisėjo ir kun. Kazlausko.

Lunchui besibaigiant, prasidėjo kalbos, kurioms vadovavo (toastmaster) gyvas ir šnekus adv. Lukošius. Angliškai mane pasveikino miesto burmistro atstovas. Teisėjas Grath taip pat, žinoma, angliškai ilgesnėje kalboje apibūdino lietuvius, keldamas jų darbštumą ir rimtumą, bet drauge bardamas juos dėl jų perdidelio kuklumo, jog jie užsidarę savo Brooklyne (lietuvių gyvenamoje Waterburio dalyje — viso lietuvių Waterburyje yra per 15 tūkstančių) kitiems nesirodą, nors turėtų kuo pasirodyti. Kalbėjo dar abudu adv. Lukošiaus bendradarbiu. Subtelingas kun. Kazlauskas pasakė angliškai sąmojingą kalbą, kuri pagyvino dalyvių nuotaiką. Prof. Aleksis kalbėjo lietuviškai. Visų kalbėjusių neatsimenu, tik bemaž visi buvo — Amerikos papročiu — tostmeisterio verčiami kalbėti. Po to teko kalbėti man (XXVI pranešimas). Kalbėjau apie Vašingtoną ir Kosciušką, kuriuodu man nuo pat kūdikystės buvo kovotoju dėl laisvės idealo, apie Amerikos dvasią, pasireiškiančią ypačiai žmogaus laisvės gerbimu, svetimų nuomonių pakentimu (tolerancija) ir įtemptu darbštumu, apie tai, jog svarbu lietuvių tautai tuo atžvilgiu amerikiečiais pasekti, stiprinant Lietuvos nepriklausomybę ir kovojant dėl Vilniaus. Mano kalba K. Lukošiaus buvo atpasakota angliškai.

Po luncho kokią valandą viešbučio numeryje gavau snūstelti, o tada atvyko mano vadovas Lukošius ir nusivežė į savo namus, kur pavakarieniavau drauge su jo šeimynėle, o po to nuvykau į lietuvių svetainę, kur buvo susirinkę per 200 lietuvių. K. Lukošius mane pristatė susirinkusiems, žinoma, paversdamas mane „didžiausiu Lietuvos veikėju", ką dažnai susirinki-

muose girdėdamas, ne tik su tuo apsipratau, bet bemaž pats ėmiau tuo tikėti! Lukošius su kitais sugebėjo taip suraginti žmones, jog iš 200 dalyvių susirašė per 40 „Mūsų Vilniaus“ ėmėjų, ir tuo vaterburiečiai mano kelionėje laimėjo pirmą vietą [43]). Kalbėjau apie kovą dėl Vilniaus ir jos kelius (XXVII pranešimas). Pertraukos metu ir po susirinkimo teko kalbėtis su daugeliu susirinkimo dalyvių, tarp jų su viekšniškiu Paulauskiu ir kitais. Po susirinkimo Lukošius nuvėžino mane į dr. Stanislovaičio butą (799 Bank St.), kur dar kalbėjomės ligi vėlyvos nakties, o 24 val. (12 val. nakties) grįžo iš miesto bene iš moterų susirinkimo ir gerb. Stanislovaitienė. Ten ir nakvojau.

Taigi ir vėl Amerikoje užaugę, daktaras net čia gimęs, inteligentai — ir vėl pavyzdingi patriotai! Tai rimta, lietuviška jaunų inteligentų šeima; vyras ir žmona — abudu baigusiu universitetą, abudu patriotu. Dr. Stanislovaitis yra ne tik gydytojas, bet ir — sau — menininkas, seka mūsų literatūrą, net tebebūdamas studentas parašė angliškai Lietuvos istoriją, tuo norėdamas patarnauti savo tėvynei. Labai kuklus (Amerikoje tuo toli gražu ne visi pasižymi), nieko man pats nerodė, tik šį ar tą iš jo išgavau ir išgirdau. Žmona — 2 metų vaiko motina, Mato Slančausko anūkė (dukters duktė), ne be pamato branginanti savo dieduko vardą, ne maža man apie jį papasakojo. Deja, nesveikuodamas neužsirašiau, tik paskui kai ką paskaičiau Waterburio angliškame laikraštyje, o taip pat išversta „Keleivyje“ ir „Garse“, tik ten tai, kas man buvo pasakota, man ir priskirta! Gydytojas, be to, susirūpino mano nesveikata, kuri aiškiai mane slėgė, ir drauge su dr. Atkinsu, maloniu Lietuvos žydu, kurio tėvai kilę iš Biržų ir jis pats, turėdamas reikalo su lietuviais, moka kiek lietuviškų žodžių (su juo kalbėjaus vokiškai), nuodugniai ją man ištyrė ir nurodė tolesnius gydymo būdus, įspėdamu, jog gal teksią ilgainiui ir operacijai pasiduoti. Čia man išsyk geriau pasidarė!

Tą pat vasario 27 d. Lukošius nusivežė mane pas fotografą Brazauską, kuris padarė mano nuotrauką [44]), o kitą mudviejų

---

[43]) Nors Chicago, be Cicero, davė apie 90, o Waterbury (drauge su kovo 1 d. susirinkimu) tik 55 ėmėjus, bet vienas susirinkimas niekur tiek nėra davęs ėmėjų, kiek pirmasis vaterburiečių.

[44]) Jis paskui kelis egzempliorius man atsiuntė, už ką tariu čia jam ačiū.

su Lukošium, ir pas seną Susivienijimo Lietuvių Amerikos veikėją, sunkiai įsirgusį J. Žemantauską. Pietavome pas vaišingus dr. Stanislovaičius drauge su J. Tareila, Lukošium, dantistu Stevensu (Steveniu) ir jo sužadėtine angle, bene dar su Brazauskais. Dar gydytojų apžiūrėtas ir gerokai įvargęs, jau sutemus (Amerikoje temsta bemaž staiga) Lukošiaus buvau nuvežtas per įvairius miestelius į New Haveno uostą, kuris Connecticuto valstijoj gyventojų skaičium eina antruoju (sostinė Hartfordas 163 tūkst., New Havenas 162 tūkstančiu).

Beje, buvau pamiršęs. Waterburio angliško laikraščio korespondentas buvo atvykęs pas Stanislovaičius su manim pasikalbėti. Turėjęs nemaža reikalo su korespondentais ir žinodamas kaip jų reikia saugotis, kad jie kokių niekų neprirašytų, atsisakiau su juo kalbėtis. Mandagieji Stanislovaičiai gavo mane pavaduoti ir ilgai aiškino amerikiečiui Vilniaus bylą, ne vien kartodami mano kalbą vakarykščiame susirinkime, bet ir gražiai teikdami jam naujų argumentų. Jis rašė, rašė, daug rašė. Baigdamas pagaliau, dar paklausė: „Tai, vadinasi, lenkai ir lietuviai nebus tas pats?" Čia visi mes sumišome: tiek gražių pastangų niekais nuėjo! Tad nebespyrėme jo daug rašyti, ir todėl gal spaudoje apie mane kad ir pateikta komplimentuose klaidingų žinių, bet jos neperbaisiausios; galėjo jų atsirasti daug biauresnių! Taigi pasiskaičiau esąs daugelio mokslų žinovas, didysis mokslininkas ir kalbininkas (highly educated in many sciences, greatscholar and linguist), plačių pažiūrų, aukštų idealų, maloniai nusiteikęs ir išviso maloni asmenybė (he is a man of broad views, high ideals, kind hearted and very pleasing personality), vaterburiečių nepaprastai karštai (extremely enthusiastic) priimtas ir turėjęs juose puikaus pasisekimo (brilliant career).

Į New Haveną mane kvietė M. Jokūbaitė „visų šios kolonijos lietuvių vardu", o susirinkimą skelbė Bostono „Darbininke" ir Brooklyno „Vienybėj" Bendras Lietuvių Komitetas, pasak „Vienybės", sudarytas Vytauto metais. Ragindamas žmones į mano paskaitą atsilankyti, jis mane kėlė net „Vilnijos tėvu"! Kun. V. P. Karkauskas, kurio klebonijoj atsidūriau (339 Green St.), pasirodė esąs labai malonus dzūkas (nuo Merkinės — prašė pasveikinti prof. Krėvę) ir linksmas kunigas, kuris priglaudė pas save bene prieš metus čia atvykusį mano mokinį „aušroką" Eug. Žiūrį, kuris gimnazijoj pasireiškė linkęs prie

griežtų, tiesa, ir patriotingų žygių ir tik nekliuvo lenkams, atsidūręs anapus demarkacijos linijos, bet čia, Amerikoje, tėra tik puikus universiteto studentas (mokosi technikos Yalės universitete New Havene) ir karštas patriotas, kitiems pavyzdys. Klebonas ir jo geroji sesuo globoja jį kaip sūnų. Susipažinau ir su kvietusia mane malonia žemaite — patriote M. Jokūbaite. Pamačiau ir gerą savo pažįstamą iš Lietuvos prof. Alfredą Senną, kuris čia dėsto garsiame Yalės universitete ir nepersenei susilaukė atvykusios pas jį iš Lietuvos savo žmonos Marijonos (ir dukryčių Marytės ir Elfridos). Kad ir ne lietuvis, tik

45. Lietuvių parapijos mokyklos klasė su kun. J. Valantiejum. Waterbury, Conn.

lietuvę vedęs, jis nesišalina lietuvių ir mielai su jais bendrauja. Mąnau, kai Amerikos lietuvių studentams atsiras karštesnio noro giliau išmokti savo kalbą, prof. Sennas bus jiems geras ir malonus vadovas [45]).

Su visais tais maloniais žmonėmis nuėjau į šv. Kazimiero parapijos svetainę (čia pat), kur susirinkę per pusantro šimto lietuvių labai karštai („didelėmis ovacijomis", pasak „Darbininko") mane pasitiko einant kalbėti ir pabaigus lydėjo. Buvau scenoje. Parapijos choras sugiedojo Lietuvos himną ir „Mes

[45]) 1931 m. balandžio 19 d. savo laiške bruklyniečiams jis rašo: „pats nesu lietuvis, bet mano ligšioliniai patyrimai man parodė, kad ta aplinkybė man net palengvina darbą. Jei pats nebūdamas lietuvis, gerai atsiliepiu apie lietuvių tautą, man žmonės greičiau patikės. Toji pat dvasia vadovaus ir mano tolimesniems darbams".

be Vilniaus nenurimsim"; chore pastebėjau ir savo Žiūriuką. Vakaro vedėjas V. Alksninis pakvietė kleboną pakalbėti, kuris parapijos ir savo vardu labai maloniai mane pasveikino, ragindamas tąja proga susirinkusius karščiau laikytis savo tėvynės Lietuvos. Prof. Sennas papasakojo apie mane, žinoma, labai palankiai, kaip geras žmogus ir pažįstamas, tik drauge ir nugąsdino mane ir dar kai ką. Jau apsipratęs būt nuolat visų tų ypatingai malonių žmonių keliamas ir giriamas, nelabai tesekiau profesoriaus kalbą, tik kai jis, apsirikęs, vietoj šešių mėnesių šešeriems metams mane kalėjiman uždarydino, ir viena, susigriaudinusi dėl manęs, gailestingoji moterėlė sunkiai ir balsiai atsiduso, man irgi savęs pagailo. Kai tuoj po to gavau kalbėti (XXVIII pranešimas), pasveikinęs visus Vilniui Vaduoti Sąjungos vardu, čia pat turėjau nukreipti į save dėmesį, išlygindamas prof. Senno klaidą (lapsus linguae), o toliau pasakojau, kas yra daroma Vilniaus atvadavimui, kokios yra kliūtys ir ko reikia Vilniui atgauti. Nepamiršau, žinoma, nei ukrainiečių nei gudų paminėti, nors šiųjų nebuvo susirinkime. Kalba spaudos buvo apibūdinta kaip „labai įdomi" („Garsas"), „neapsakomai įdomi" ir palikusi „gilų įspūdį šios kolonijos lietuviams" („Darbininkas"). O. Norkūnaitė, V. Čeponis, Eug. Žiūrys ir M. Kvaratiejus surašė 20 „Mūsų Vilniaus" prenumeratorių (drauge su priemiesčiais kaip Easthavenas ir Westhavenas; tad tuo atžvilgiu New Havenas prašoko Detroitą, Bostoną, Baltimorę...

Po susirinkimo klebonijoj vėl susirinko būrelis pažįstamų, pasišnekučiavome, o paskui rašiau laiškus. Neblogai miegojęs, bet dėl nesveikatos nepertvirtas, išryto dar rašiau paskutinius vasario mėn. laiškus; buvo jau vasario 28 d. Apskaičiavau, kad per sausio — vasario mėn. parašiau lygiai 200 laiškų: po vieną, kitą, kartais ir keliolika — ir tiek jų prisirinko! Berašant ranka ne tik apsilpo, bet ir ėmė skaudėti, kas ir anksčiau pasitaikydavo.

Ir ši diena New Havene buvo man maloni. Klebonija tokia rami, tiesiog gaivi. Saulė šviečia; žiemos kaip ir nėra, tik truputį į šiaurę pavažiavus, Connecticuto valstijoj yra truputį sniego, bet saulė kaitina, tik kartais pakyla smarkus vėjas. Radijas griežia kažkokią malonią gaidą. Šeimininkai malonūs, vaišingi. Šnekučiuojamės. Sužinojau, jog Amerikos lietuviai airius pravardžiuoja kazokais, lenkus kirviais, italus jonukais,

antikatalikai katalikus kryžiokais ir t. t. Pats New Haveno miestas labai gražus, daug turi medžių, medelių, garsėja gražiais rūmais ir rimtomis mokyklomis. Bet pavakarį teko skirtis su šiuo maloniu miesteliu ir dar malonesniais jo žmonėmis.

Kun. Karkauskas nuvėžino mane ir Sennus į New Britainą, Conn., 70 tūkstančių gyventojų miestą, pakeliui į Hartfordą, valstijos sostinę. Pasak 1926 m. „Vienybės" metraščio, lietuvių New Britaine esą per tris tūkstančius šeimynų. Prieš keliolika metų toji kolonija liūdnai pagarsėjo, dviem lietuviam — plėšikam nužudžius visų gerbiamą kleboną kun. J. Žebrį.

14-os lietuvių draugijų vardu mekaniko V. Vitukino kviečiamas atvykti, atvykau tiesiog pas jį, o jis, perėmęs mane iš kun. Karkausko, drauge su senu Amerikos lietuvių veikėju J. Skritulsku, kuris turi ką papasakoti apie pirmąsias lietuvių kovas dėl bažnyčios ir dėl kalbos, nuvėžino mane į Stankaus viešbutį, kur man buvo parengtas kambarys, o paskui į lietuvių svetainę (354 Park St.). Susirinko per 200, o pasak „Keleivio", apie 300 žmonių. Choras padainavo dainas. Stankus smarkiai kalbėjo kovos dėl Vilniaus reikalu, o paskui aš daugiau kai valandą pasakojau, kaip Varšuvos vyriausybė stengiasi sulenkinti Vilniaus kraštą ir kaip ji slegia tautinį lietuvių judėjimą, rodžiau kelius Vilniui vaduoti ir kuo Amerikos lietuviai gali čia padėti, ypatingai pabrėždamas reikalą susiartinti su gudais ir ukrainiečiais (XXIX pranešimas). „Keleivio" korespondentas (Dzūkeliu pasirašęs), matyt, gerai nesupratęs mano minties, pažymėjo, jog aš raginęs Amerikos lietuvius mesti visas partijas, nors aš nei čia nei kur kitur niekados to nesakiau ir nesakau. Susirašė 10 (su užmiesčiu) „Mūsų Vilniaus" prenumeratorių.

Po susirinkimo vaišingojo Stankaus viešbutyje būrelis veikėjų daug man papasakojo iš Amerikos lietuvių tarpusavio santykių istorijos, apie dr. Šliūpą, klausinėjo apie A. Voldemarą ir t. t. Pasikalbėjimas ilgai užsitęsė.

(„M. V." 1931. XI. 20 nr. 32/70).

XX. DAR CONNECTICUTO VALSTIJOJE.

(Hartforde mane priima gerasis kun. Ambotas. Susitinku su karštu Vilniaus darbo dalyviu V. M. Čekanausku. Dar kartą grįžtu į Waterburį, kur sueinu su klebonu Valantiejum, kun. Kazlausku ir kauniečiu kun. Šmulkščiu).

Iš New Britaino kovo 1 d. nuvežė mane į netolimą Hartfordą, tos pat Connecticuto valstijos sostinę. Taigi vis dar tebesisukinau po tą patį kalvotą, pramoningą kraštą su daugybe kits kitam artimų darbščių miestų ir miestelių, vieną iš šešių vadinamosios Naujosios Anglijos šiaurrytinių valstijų (Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island ir Connecticut). Bemaž per vidurį, per šią valstiją teka Connecticuto upė (indėnų Quonectacut = ang. Long Riwer = liet. Ilgupis), kuri davė jai savo vardą; ji teka ir pro Hartfordą. Važiavau Poškaus „karu". Jis pasisakė man 20 metų nematęs Lietuvos ir tėvų, norįs juos atlankyti ir — išgirsti gegutę kukuojant, pamatyti gandrą ir pempę, kurių Amerikoje nesą. Pasirodė, ko aš nė nežinojau, Amerika neturinti nei lakštingalos — paukščių karalienės, nei dargi linksmučių vėversėlių. Tai va, turtingoji Amerika, tai Tu tokia?! Vadinasi, mes — driskiai, nuskurdę Lietuvos žmonės, turime kai kuo pasidžiaugti, apie ką Tu su savo dolerių doleriais tegauni tik pasvajoti?! Gerasis Poškus nė nejaučia, kad jo atsitiktinė žinelė suteikė man ne mažiau naujų minčių ir net jėgų, negu daugelio Amerikos profesijonalų — išmokslintų veikėjų man teikiamos informacijos. Linksmai bešnekučiuodamu nepajutova atsidūrusiu gražiame Hartforde ties kun. Amboto klebonija (53 Capitol Ave).

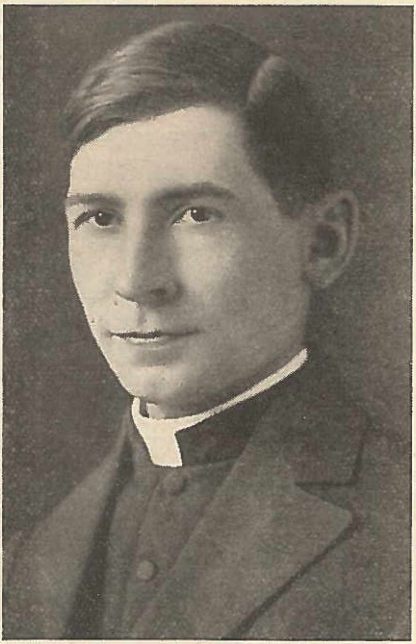

46. Bostono lietuvių parapijos kun. Pr. Virmauskis.

Kun. J. Ambotą, prityrusį ir visuomenei autoritetingą veikėją, žmonėms, sakyčiau, kažkaip džiugiai nusiteikusį, pažinau dar Brooklyne klebonijoj pas kun. Pakalnį. Išsikalbėjus paaiškėjo, kad jis 1930 m. gegužės mėn. Afrikoje buvo susitikęs su Kauno lietuvių ekskursija, kurioje dalyvavo taip pat ir mano žmona; taigi pasirėmusiu geromis savo tautos tradicijomis, galiva kits kitą kad ir pusgimine palaikyti. Vilnietiškai po jo kambarius pasižvalgęs pastebėjau šeimininką aiškiai išsiilgus Lietuvos, jos vaizdeliais bei spalvomis stengiantis ją sau akyse ir širdyje išlaikyti.

Pamaldoms pasibaigus (tai buvo sekmadienis), 14 val. (2 val. po p.) jis nuvedė mane į parapijos mokyklos salę (Capitol Ave ir Broad St.), kurioje susirinko, pasak „Vienybės", per 300 žmonių. Susirinkimui maloniai jo pristatytas, kalbėjau, man rodos, apie dvi, o pasak „Vienybės", net apie tris valandas (XXX pranešimas), kurias susirinkimas gražiai („atydžiai") išklausė. „Vienybei" mano kalbą plačiai atpasakojus, galiu čia ir aš kai ką iš jos pakartoti.

„Atvykau Amerikon ne aukų rinkti ir ne valdžios siunčiamas. Mano tikslas painformuoti Amerikoje gyvenančius lietuvius apie Vilniui Vaduoti Sąjungą ir jos veikimą, o taip pat pranešti apie Vilniaus krašto lietuvių gyvenimą. Noriu nurodyti būdus ir kelius, kuriais mes siekiame Vilnių atvaduoti".

Stengiaus prikelti lietuvių tautos praeitį ir išaiškinti, kodėl tokia plati ir galinga — nuo jūrių ligi jūrių — valstybė kaip Lietuva ilgainiui subyrėjo. Be perdidelio jos prisiartinimo prie Lenkijos, pažymėjau čia dar, kad savo valstybėje lietuviai tesudarė mažumą, tad neįstengė sutvirtinti savo tautinės kultūros ir gavo nusilenkti slaviškajai. Atgaivindami Lietuvą, pasistengėm nebekartoti savo istorijos klaidų, nors kai kurie lenkai gundė senovės griežčiau laikytis, nebeatstatėm istorinių Lietuvos ribų, nes tokia Lietuva, kurioje lietuviai būtų tik mažuma, vėl prarastų savo nepriklausomybę. Atstatant Lietuvą tokią, kokia ji buvo Vytauto Didžiojo laikais, lietuviai sudarytų tik apie 5% Lietuvos gyventojų: senoviška Lietuva buvo apėmusi, be tikros Lietuvos, dar visą Gudiją, kurioje dabar bus apie 10 milijonų gudų ir kitų, ir Ukrainą su 40 milijonų ukrainiečių, tuo tarpu lietuvių Nepriklausomoje Lietuvoje nebus nė 3 milijonų, o jei grįžtų kad ir visas Amerikos lietuvių milijonas, vis dėlto lietuvių skaičius nepasiektų 4 milijonų. Dargi sumažinus

pusiau ir dar labiau aną plačiąją Lietuvą, lietuviai vis dar tebebūtų mažuma, taigi nebūtų tikri savo krašto šeimininkai.

Prieš 500 metų Lietuva buvo didžiausia valstybė Europoje, bet nebuvo amžina, nes lietuvių tauta, kad ir, dėl savo narsumo ir savo kunigaikščių genijaus, sugebėjo užvaldyti plačiausius plotus, bet turėjo pasiduoti gausesnių už juos slavų įtakai. Slavų kalbą buvo pasisavinęs net Lietuvos valdovų dvaras, teismai, administracija. Susidėjus su Lenkija, Lietuva tautiniu atžvilgiu nebuvo vienalypė, tad Lenkija tai panaudojo, pavergė ją sau, na, ir, pati žūdama, ją pražudė. Tad dabar atgaudami savo valstybę, mes, lietuviai, nustatėm jai tik tokias ribas, kuriose mes esame dauguma. Maža, bet tautinė Lietuva patikrina lietuvių tautai ne tik politinę nepriklausomybę, bet ir savarankišką kultūros plėtojimąsi. Kadangi net ir mažų tautų apsisprendimo teisė jau yra priimta ir vargiai bus neigiama Europoje, tad ir ateitis dabartinei Lietuvos valstybei labiau yra patikrinta, negu senovės plačiajai Lietuvai. Toks supratimas buvo ir tebėra visuose, kurie ryžosi atstatyti Lietuvą nepriklausomą, dėl to lietuviai ir atsisakė istorinės Lietuvos ribų.

Tačiau mes dar negalime būti tikri dėl savo nepriklausomybės, kol dar tautinės Lietuvos žymi dalis, Vilniaus — Lydos ir Seinų — Suvalkų kraštas, nėra išlaisvinta. Tą kraštą mes drąsiai laikome lietuvių tautos šalim, nes išskyrus tik dvi Vilniaus krašto apskriti, Dysnos ir Vileikos, kur gyvena tikrų tikriausi gudai, šiaip daugumas gyventojų yra čia neabejojamai lietuvių kilmės, nors toli gražu ne visi jie kalba lietuviškai, bet daugelis gudiškai arba lenkiškai. Vilniaus krašto lietuviai neišsižada savo tautybės, bet kovodami prieš okupantus ją išlaiko, aktingai veikia viešos ir slaptos mokyklos, taip pat draugijos, organizacijos, spauda, teatras, jaunimas ir t. t. Tautinis Vilniaus lietuvių atgimimas plinta ir stiprėja, ir jie nė kiek neabejoja, kad susijungs su visa Nepriklausoma Lietuva, ir tą savo nusistatymą aiškiai parodo.

Jei Vilniaus krašto gyventojų daugumos — ne tik lietuvių, bet ir gudų, ir žydų tautiniai reikalai verčia juos trauktis nuo Varšuvos globos ir linkti į Lietuvos pusę, juo labiau ekonominis skurdas, taip ryškus Vilniaus krašte jį nuo Lietuvos atplėšus, verčia lenkų okupuotojo krašto lietuvius ir kitataučius glaustis prie Lietuvos.

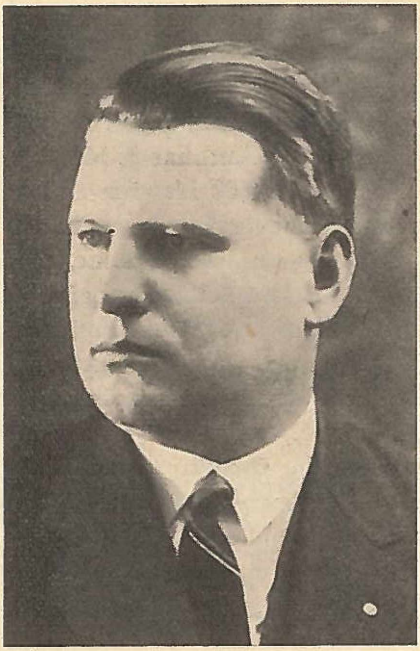

47. Advokatas F. J. Bagočius. Boston, Mass.

Lietuva kovojo dėl Vilniaus krašto Ženevoje, Tautų Sąjungoje, bet nelaimėjo, nes daugeliui galingųjų valstybių plačioji Lenkija labiau rūpi, negu mažoji Lietuva. Lietuva kovojo ginklu, bet Lenkija prieš vieną Lietuvos durtuvą turi savo dešimtį. Tačiau augdami ir bręsdami savo nepriklausomoje valstybėje, mes stiprinome savo pajėgas prieš Lenkiją, o kai suprasime, kad turime palaikyti gudus ir ukrainiečius, kovojant dėl jų nepriklausomybės, tada ne tik skaičiumi prilygsime Varšuvos valstybei, bet ir bendrai sudarysime didesnę pajėgą, negu ji kad turi. Turėsime sau gudų ir ukrainiečių pritarimą ir pagalbą, priversime ir didžiąsias valstybes labiau skaitytis su trijų susipratusių ir pasiryžusių kovoti tautų reikalavimais, žadėdami Europos galiūnams taikingus santykius Rytų Europoje tiktai tada, kai tautinė jųjų nepriklausomybė bus iškovota, tad ir lenkai, kurie seniau sakėsi norį su mumis „kaip lygūs su lygiais" tartis (atsirėmę 10 durtuvų prieš 1!), susilauks tų „lygių su lygiais" tarybų, bet tik tada, kai tikrai mes jiems būsim lygūs: lietuviai, gudai ir ukrainiečiai prieš lenkus. Tokių tarybų mes nebijom, o jei Varšuvos mušeikos nenorės be peštynių teisingiems mūsų reikalavimams nusileisti, nebijosim ir peštynių. Tuomet dar bus mums palanki ir Tautų Sąjunga, ir didžiosios valstybės, o prireikus ir ginklo neišsigąsime.

Ilga kalba vis dėlto neatbaidė klausytojų. „Vienybei" ji atrodė „vaizdinga ir visiems suprantama, graži ir turininga", paremta rimtais faktais ir labai logiškomis išvadomis, „Darbininkui" — „aiški, patriotiška", visiems patikusi. Nors „Vienybė" skundėsi, kad kun. Ambotas trumpai teprisiminęs apie

„Mūsų Vilnių“ ir tik kai kurie tedrįsę prieiti sceną ir laikraštį išsirašyti, bet vis dėlto Hartforde gavome 25 prenumeratorius, kiek tokiame Clevelande ir daugiau negu Detroite ar Baltimorėj. Po susirinkimo keli asmenys priėję dar su manim kalbėjosi, tarp jų Antanas J. Mašiotas, Prano ir Jono Mašiotų brolis ar pusbrolis (40 Newton St.). Jam nemaža suteikiau rūpesnio pranešdamas apie jo giminaitės J. Kudirkaitės kalėjimą; net telefonu man jis skambino, prašydamas daugiau apie ją žinių. Čia galiu jam dabar pranešti, kad ji jau laisva ir sveika.

Tik išeinant iš susirinkimo (žvilgterėjom kiek ir į mokyklos klases), teko — deja, tik trumpai valandėlei — sueiti su kukliu, bet labai brangiu mūsų tautos darbuotoju, jaunu V. M. Čekanausku, kurį, sekdamas iš jo bent 1931 m. straipsnių, korespondencijų ir šiaip veikimo, drąsiai laikau vienu iš žymiausių tarp Amerikos lietuvių Vilniaus darbo rėmėjų, gal geriausiai suprantančiu, kaip reikia ten tas darbas dirbti, drąsiu ir taktingu vėvėsu. Dar sausio 30 d. „Tėvynėje“ straips. „Vilniaus vadavimas“ jis tikrai vėvėsiškai rašo: „Nepriklausomybę minėti be Vilniaus ir Seinų negalima... Lietuva kol neatvaduos Vilnių, tuos kraštus, kurie per amžius buvo ir nūnai tebėra lietuviški, nepriklausoma negali būti; ji negali būti sveika ir tvirta, kada jos ranka ir koja yra nupiauta. Be Vilniaus Lietuva nei politiškai nei ekonomiškai nebus galinga. Vilnius Lietuvai būtinai reikalingas. Mes visi protaujanti lietuviai žinome Vilniaus reikšmę Lietuvai, bet nesistengiame tą reikšmę aiškinti mūsų visuomenei, paskatinti ją siekti Vilniaus atvadavimo“...

„Vilniaus atvadavimas mums nūnai yra aiškesnė problema, negu anais laikais (nepriklausomybė), kuomet dr. Jonas Basanavičius ir dr. Vincas Kudirka pradėjo rūpintis Lietuvos nepriklausomybe. Tais laikais... atrodė, jog tai negalimas daiktas, kad Lietuva kada nors taptų nepriklausoma. Susipratę Basanavičius ir Kudirka neabejojo... O jei anais laikais buvo viltis, tai nūnai yra daugiau vilties Vilnių atvaduoti. Lengviau dalį šalies atvaduoti, kuomet yra dvi dalys jau atvaduota. Nūnai mes turime lietuviškesnį, patriotingesnį elementą, nepriklausoma Lietuva turi vyriausybę, diplomatus, kurie atstovauja Lietuvą ir gina Vilnių, turi kariuomenę, žodžiu sakant, lietuviai nūnai yra galingesni šimtą kartų, negu anais laikais, kada Basanavičius su Kudirka stojo Lietuvos vaduoti. Nūnai turime žymiai geresnes perspektyvas ir galimybes atgauti pavergtus

kraštus, negu bile kada nors praeityje. Netikėti į tai gali tik tas, kuris nepažįsta pasaulio tautų ir valstybių politiškos istorijos".

Pažymėdamas, kad „dar keli metai atgal Amerikoje lietuviai domėjosi Vilniaus vadavimo problemomis, tvėrė komitetus, rinko aukas" ir t. t., bet ilgainiui „komitetai likvidavosi arba numarintas juose veikimas" ir belikęs tik Lietuvių Politinio Iždo komitetas [46]), kurs „bando Vilniaus vadavimo reikalus tinkamai paremti", Čekanauskas daro išvadą:

„Pažvelgę atgal į visas klaidas ir netaktus mūsų partijų ir jų vadų, pasimokinkime po dešimties metų tos aklos partinės rietenos... Iškelkime naują tautinės vienybės obalsį, pasistatykime Vilniaus vadavimą pirma visų kitų reikalų!"...

Aišku, kad taip nusistatęs Čekanauskas tuojau parėmė mane Kun. Ambotui suorganizavus man Hartforde susirinkimą, Čekanauskas kukliai laikėsi nuošalyje, tik toliau sekė ir labai taktingai, laisvai rėmė mano darbą. Pats būdamas tautininkas (Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 124 kuopos narys, „Vienybės", „Tėvynės", „Dirvos" bendradarbis), jis drįso viešai kovo 20 d. „Dirvoje" jiems nepritarti, kai jie ėmė, jo nusimanymu, be reikalo dėl manęs ginčytis su katalikais, kurių jis toli gražu nėra šalininkas:

„Aš esu vienas iš simpatikų tautiško judėjimo, mano pažiūros į Katalikų Romos internacionalą ir į Maskvos komunistinį internacionalą yra aiškios, aš tiems internacionalams nesimpatizuoju, bet kuomet katalikų srovei pasitaikė pirmenybė dirbti mūsų tautos opiausiu reikalu — Vilniaus vadavimo rėmimu — aš katalikams duodu kreditą".

Amerikos tautininkams jis ten prikišo, jog „jie yra aptižę ir be jokios rimtos vadovybės gyvena apatijoje. Jie snaudžia arba tarp savęs ginčijasi, kurie iš jų dar didesni patriotai arba didesni lietuviai, kurie daugiau nuveikė Lietuvos labui. O kuomet katalikai pradeda aplink juos (tautininkus) judėti ir

---

[46]) Lietuvių Politinis Iždas (Lithuanian Political Fund): pirmininkas V. M. Čekanauskas (Keney Tower Hotel, Hartford, Conn.), vicepirmininkai B. Videikis Bridgeporte (Conn.), V. Virbickas Pittsburghe (Pa), V. P. Banionis Clevelande (O.) ir V. Alksninis New Havene (Conn.), sekretorius P. Dėdynas Worcestery (Mass.) ir iždininkas D. Pivaronas Chicagoj (Ill.).

rimtą darbą dirbti, tai tautininkai, it apsnudę varnos tupinčios ant tvorų, pradeda krankti, pabusdamos iš miego."

Šitaip vyriškai nusistatę veikėjai nemaža man padėjo įvairiose srovėse, paveikdami karštesniuosius saviškius ir lenkdami juos bent susirinkime sueiti su antagonistinės srovės žmonėmis, tartis visiems bendru Vilniaus reikalu. Čekanauskas, be to, nemaža man padėjo atkreipęs mano dėmesį į lenkų politikus, kurie sekė ir trukdė (palyg. Filadelfijoje kalbant per radiją) mano darbą. Apie tai jis ir pranešė spaudoje: „Lenkijos

48. Bostono lietuvaičių mandolinų orkestras.

užsienio reikalų ministerijos direktorius Halovka (Holuvka, 1931 m. rudenį nužudytas. M. B.) įsakė Washingtone Lenkų Ambasadai ir diplomatiniams agentams — konsulams atydžiai sekti prof. M. Biržiškos veikimą Amerikoje ir raportuoti Varšuvai... Lenkai domisi V. V. S-gos veikimu, ypatingai lietuvių ir ukrainų santykių klausimu" (balandžio 23 d. „Vienybėje"). „Mūsų Vilniuje" (gegužės 10 d. Nr. 13) tą žinią jis dar papildo: „Esu kilęs iš Vilniaus krašto (štai dėl ko jis taip puikiai

nusimano Vilniaus darbą! M. B.), garbingo Trakų aps. netoli nuo buvusios Kęstučio ir Gedimino sostinės, šiek tiek moku lenkų kalbos, ir esant susisiekimo tarnyboj (pašte — M. B.) Dėdės Samo respublikoj, man teko pastebėti, kaip Lenkijos diplomatiški agentai sekė prof. Biržiškos misiją Amerikoje, teko girdėti telegrafo vielomis tekanti lenkų konsulato ir politinio biūro vedėjo, esamo prie lenkų Ambasados Washingtone, telegrafiški įsakymai lenkų veikėjams ir korespondentams sekti prof. Biržiškos misiją, lietuvių su ukrainiečiais ir gudais broliavimąsi ir raportuoti lenkų diplomatiškoms įstaigoms Amerikoje."

Nestebėtina, kad turėdami tokius patriotus, kaip kun. J. Ambotas, V. M. Čekanauskas, Ant. Mašiotas ir kiti, hartfordiečiai tuoj po mano apsilankymo ėmė tartis VVS skyriaus steigimo reikalu, o gegužės 21 d. įvairių srovių devynių draugijų penkiolika atstovų suėjo draugėn ir po kun. Amboto, Mašioto ir Čekanausko kalbų įsteigė b e n d r ą skyrių, kurio pirmininku išrinktas tas pats Čekanauskas, vicepirmininku S. Šiurpša, sekretorėmis Juzė Penkauskaitė ir Elzbieta Povilaitytė, iždininku A. Strazdas. Pranešdama apie tai, „Vienybė" priduria: „galima tikėtis, kad panašūs lietuvių bendri posėdžiai įvyks ir kitose kolonijose. O jei pas amerikiečius lietuvius bus susidomėjimo Vilniaus vadavimo reikalais rūpintis, tad gal neužilgo susidarys V. V. S-gos skyriai daugely lietuviškų kolonijų. Patartina visiems pasekti Hartfordo lietuvių pavyzdį." Šiam patarimui pilnai pritariu, juo labiau, jog ir tolesnis vėvėsiškas Hartfordo skyriaus veikimas, ypačiai spalių 9 d. pažymėjimas, tikrai yra sektinas ir pavyzdingas[47]).

Trumpai man beteko Hartforde būti, nes, susirinkimą tik baigus, atvyko iš Waterburio klebonas kun. J. Valantiejus pasiimti manęs į vaterburiečių susirinkimą, kuris turėjo įvykti tą pat vakarą. Taigi neįsišnekėjus, nesusipažinus su hartfordiečiais kaip priderėjo, teko su jais atsisveikinti. Kun. Valantiejus savo autu mane dar kiek pavėžino po švarutį Hartfordo miestą, kuriame man ypatingai patiko didingai atrodąs kapi-

---

[47]) Tiesą pasakius, pirmas VVS skyrius Jungtinėse Valstijose dar 1927 m. spalių 16 d. kun. D. Mikšio buvo įsteigtas Šenandoryje (Pennsylvanijoj), bet kun. Mikšiui išsikėlus kitur nebeatsiliepia.

*) Be Hartfordiškio, įsisteigė dar daug V.V.S-gos skyrių, kurie yra atlikę nemažą vilnietišką darbą J. A. V-se *(1940 m.)*.

tolis (valstijos vyriausybės rūmai), o paskui per mano jau lankytąjį New Britainą, kuriame prisiėmėva vaterburiečiu kun. Kazlauską ir kun. Šmulkštį, kuriuodu buvo čia apsilankiusiu su artistų trupe, dideliu pasisekimu suvaidinusia kun. Šmulkščio (iš K. Puidos „Mirgos" perdirbta) „Krėvės pilyje", nusivarėme į mano taip pat jau pažintąjį Waterburį. Klebonijoje, be kun. Kazlausko, radau dar jauną ir malonų Aug. Dirgėlą iš Kretingos vienuolyno.

Kiek užkandę, skubėjome į šv. Juozapo parapijos svetainę, kurioje susirinko daugybė svieto — apie 1.200 žmonių. Parapijos vyčių choras, kompozitoriaus A. Aleksio vedamas, sugiedojo Lietuvos himną ir „Ei, pasauli". Kun. J. Kazlauskas pristatė mane, ir teko kalbėti (XXXI pranešimas) apie 2 val. dideliam ir nepaprastai atydžiam susirinkimui. Dėsčiau Vilniui Vaduoti Sąjungos tikslą, jos darbą, nupasakojau („gražiai", pasak „Darbininko") Vilniaus lietuvių gyvenimą, vargus ir kovą, o taip pat aiškinau kovos dėl Vilniaus kelius. Kun. J. Valantiejus kvietė užsirašyti „Mūsų Vilnių"; užsirašė 15 prenumeratorių. Kun. A. Šmulkštys aiškino, kad Vilniaus atvadavimo darbas yra daug lengvesnis, negu Lietuvos nepriklausomybės iškovojimas, bet reikalauja vieningo darbo. Kalbėdamas apie amerikiečių šio darbo parėmimą, pažymėjo, kad Amerikos lietuvių jaunimas yra gyvas, veiklus, tad lietuvybė čia neišnyks ir tas pats Vilniaus darbas gaus iš čia nuolatinės paramos.

Prakalbos baigėsi 10 val. vakare. Pakalbėjome dar kiek klebonijoje, o paskui, gerai išsivonavęs, trumpai tegalėjau sau pasižymėti atliktąjį dienos darbą ir vos penkis laiškus teprisiverčiau parašyti. Jausdamasis nesveikas (liga vėl mane prispaudė) ir gerokai privargęs, užmigau svajodamas, jog kitądien ištrūksiu iš malonios, bet ir prakaitan nekartą mane įvariusios darbščiosios Connecticuto valstijos, po kurią per kelias dienas basčiaus lyg būtų man kiek trūkę.

Vasario 25 d. iš Elizabetho, N. J., autu į Brooklyną, N. Y., iš kur traukiniu pajūry į Bridgeportą, Conn.; čia pernakvojus, vasario 26 d. autu, palikus netolimą New Haveną nuošaly, į daug tolimesnį Waterburį, iš kur vasario 27 d. autu bemaž atgal, į New Haveną, iš ten vasario 28 d., bemaž lygiagrečiom su Waterburio keliu, autu į dar tolesnį New Britainą; iš New Britaino kovo 1 d. autu į, tiesa, netolimą Hartfordą ir tą pat

dieną autu vėl per tą patį New Britainą į jau lankytą Waterburį, iš kur kitą dieną žadėjau autu ilgu ilgiausiu keliu nuvykti ligi pat Westfieldo, jau Massachusettso valstijoj, važiuojant bemaž pro tą patį Hartfordą!

(„M. V." 1931.XI.30 nr. 33/71).

XXI. IŠ CONNECTICUTO Į MASSACHUSETTSO VALSTIJĄ.

(Vaterburiečiai rodo man didžiausią parapijos mokyklą. Westfielde ilsiuos pas kun. Vembrę. Lawrencės parapijos susirinkime. Pavėluoju pas tautininkus; mane kolioja. Neramus vykstu Bostonan).

Kovo 2 d. bemaž visą dieną dar tebebuvau Waterburyje. Išryto mano šeimininkas kun. J. Valantiejus nuvedė mane į plačiai žinomą lietuvių kolonijose šv. Juozapo parapijos lietuvių mokyklą, kurios salėje laukė manęs 600 vaikų, mokytojų vienuolių (prancūzių ir lietuvaičių) gražiai sutvarkytų. Pasveikinau juos, kaip atvykęs iš jų tėvų šalies mokytojas, pasakojau apie Lietuvos krašto vaikus, ypačiai apie moksleivius, o taip pat apie Vilniaus krašto lietuvių vaikus, ir raginau su vienais ir kitais bent laiškais susisiekti (XXXII pranešimas). Po mano prakalbos moksleiviai tvarkingai išsiskirstė skyriais, o mes dar apžiūrėjome erdvius mokyklos rūmus. Buvo paaiškinta, kad gretimuose rūmuose yra dar viena lietuvių mokykla (ar pamaina) su keliais šimtais vaikų, taip jog drauge bus čia per 1.000 moksleivių. Girdėjęs iš tautininkų ir iš kai kurių katalikų, net kunigų, priekaištų Waterburio mo-

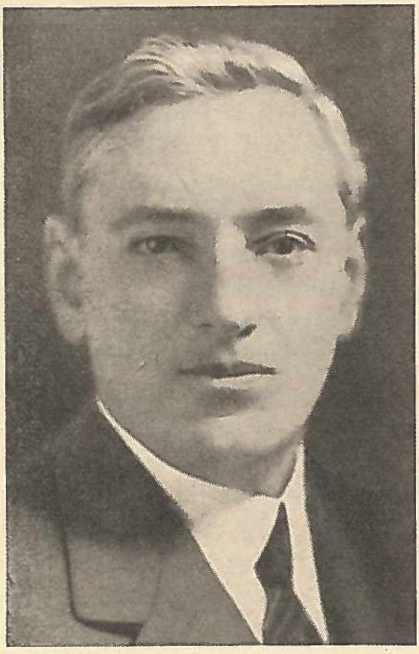

49. Bostono miesto majoras James M. Curley.

kyklai, jog ją veda ne lietuvaitės, tik prancūzės, stengiausi tai suprasti iš kun. Valantiejaus ir kitų kunigų paaiškinimų. Kiek supratau, prancūzės jon buvusios pakviestos tuo metu, kai lietuvaičių vienuolių ir mokytojų amerikiečiai bemaž dar neturėję; dabar esą joje ir lietuvaičių mokytojų, bet prancūzės (kitos, sako, ir kiek lietuviškai pramokusios) kaip labiau prityrusios ir mokyklai daug padirbėjusios, šiuo tarpu dar čia labiau už anas tebesveriančios. Žinoma, Waterburio lietuvių mokykloje, kaip ir kitur, mokslas einamas anglų kalba, bet ir lietuvių kalbai bei dainoms skiriama čia kiek vietos, tik kartais, mokytojų pritrūkus, lietuvių kalbos mokymas nutrūksta. Man, Amerikai svetimam, sunku kas aiškiau pasakyti, ar viskas kun. Valantiejaus, rimto ir gero lietuvio, bus čia padaryta lietuvybei vaikuose pakelti, ar būtų galima mokykla lietuviškesnė padaryti, kaip kiti kad reikalauna.

Papusryčiavę autu pavizitavome miesto majorą, kuris man buvo nusakytas kaip milijonierius ir drauge su manim prieš miesto valdybą vietos laikraščio reporterio nufotografuotas ranką man spaudžiąs (prisiminė man Baltimorė!), o jo sekretorius parodė mums miesto valdybą, teismą, policijos ir ugniagesių skyrių, kriminalistinį muziejėlį, matėme sulaikytuosius prie policijos ir pan.; įdomi ugniagesių gan kombinuota signalizacija.

Po piet atvyko klebonijon dr. Stanislovaitis duoti patarimų dėl mano nesveikatos, kuri vis nesiteikė manęs apleisti, o paskui kun. Valantiejus nuvežino mane ir kun. Šmulkštį savo autu į Westfieldą, Massachusettso valstijoj. Tas miestas, turįs vos 20 tūkstančių gyventojų, pačioje pradžioje nebuvo numatytas mano maršrute, bet gavęs iš tenykščios šv. Kazimiero lietuvių parapijos klebono S. J. Vembrės malonų pakvietimą ir patyręs galįs ten kiek atsilsėti, nusitvėriau jo pakvietimo kaip išganymo. Pati kelionė kad ir buvo ilgoka, bet nenuobodi, nes visą laiką kalbėjau su kun. Šmulkščiu apie Amerikos lietuvius ir Lietuvos reikalus. Kaip jau visą savaitę, važiavome gražiu kalnuotu keliu; kalnai iš tolo riogso statūs, žiaurūs, uolėti, ne minkšti kaip mūsiškiai ir kur kas už juos aukštesni. Varydamies skersai per Connecticuto ir iš dalies Massachusettso valst., bemaž vien tik per miestelius tevažiavome, nes jie čia yra labai arti viens nuo kito.

Jauną kleboną Vembrę, buvusį Lietuvos universiteto teologijos fakulteto studentą ir ketveri metai kai įšventintą, radome begulintį lovoje: sirgo plevritu. Gulėtie jis neilgai tegulėjo, nes išleidęs vaterburiškius kunigus, kad ir nepasveikęs atsikėlė, vaišino mane kuo galėjo, o kam paskambinus net duris nuo gatvės atidarinėjo; oi jaunas, jaunas!

Vargonininko Pronckiečio nuvestas į bažnyčios svetainę, radau 100 žmonių susirinkimą, kuriam kalbėjau pusantros valandos apie tą patį Vilniaus reikalą (XXXIII pranešimas); vargonininko vedamas choras sugiedojo Amerikos ir Lietuvos himnus ir „Ei, pasauli", o vaikų choras sudainavo kelias dainelės. Grįžęs, radau vakarienei pakviestą slovakų kunigą ir girdėjau šeimininką telefonu kalbantis su lenkų kunigu, kuris jo irgi buvo pakviestas, bet prisidengęs staiga atvykusiais svečiais, žinoma, neatvyko. Mat, lenkai buvo įsiutę prieš kun. Vembrę, kam jis mane pakvietė ir net suteikė apie mane žinių netolimojo didelio (pusantro šimto tūkstančių gyventojų) ir judraus Springfieldo miesto anglų laikraščiui. Netruko kunigui ir grąsymų. Tik kai kitądien jis paskaitė, ką šis laikraštis neva iš jo žodžių („didelio Lietuvos istorijos žinovo") pakartojęs, už galvos nusitvėrė: dr. Basanavičius Kauną įsteigęs, aš važiavęs pas carą dėl lietuvių spaudos ir pan. Persūdyta, bet nepiktai!

Dvi nakti nakvojau Westfieldo klebonijoj. Ilsėjaus (visą dieną neteko jokių prakalbų kalbėti!), taisiaus. Mat, šeimininkas pasirodė ir visiškai neblogai pagydąs, girdydamas mane kažkokiu gėrimu ir valgydydamas daugybe apelsinų. Per dvi dienas teko pasakoti jam įvairių epizodų iš vilniečių kovos prieš okupantus, kurie paveikė jaunąjį kunigą, ir jis pasisakė karštai ją remsiąs. Kai reikėjo su juo skirtis, tikrai gaila buvo jį palikti, ypačiai, kad reikėjo važiuoti į Lawrencę, Mass., kuris anaiptol manęs neviliojo.

Mat, nors mano maršrute nuo pat pradžios pramoningas Lawrence buvo paskelbtas (85 tūkstančiai gyventojų, čia keli tūkstančiai lietuvių, ypačiai darbininkų audinėse[48]), bet ilgai manęs nieks tenai nekvietė. Apie vasario 20 d. gavau J. Valaičio („Vienybės" redaktoriaus) laišką, kad Lawrencės tautinės

[48]) Prieš pat mano atvykimą ten tik buvo pasibaigęs streikas, ir darbininkų visuomenė tebebuvo dar gerokai susierzinusi.

50. Dainininkė Ona R. Kubilienė. Boston, Mass.

lietuvių bažnyčios klebonas kun. Stasys Šleinis kviečiąs mane paskaiton, bet tik „gyvu Dievu" prašąs, kad paskaita būtų sekmadienį[49]). Čia pat Valaitis priminė, jog kovo 8 d. sekmadienis mano jau pažadėtas „vienybiečiams" Brooklyne, o kovo 1 d. buvau net dviem vietom paskyręs, Hartfordui ir Waterburiui. Tą pačią dieną kreipiaus paskaitos reikalu į dr. C. J. Mikolaitį (107 Summer St.) kaip Lawrencės lietuvių Piliečių Klubo pirmininką, kuris vasario 24 d. laišku irgi prašė manęs atvykti kurį kovo mėn. nedėldienį, nes „šiokioj dienoj turėti pasėkmingą sutraukimą didesnio skaičiaus žmonių pas mus nėra galima". Pranešiau negalėsiąs šventadienį skaityti. Tada tik ir į katalikų kunigą Pr. Jurą kreipiaus vasario 26 d. laišku, prašydamas jį surengti, jei galima, jau paskelbtą kovo 4 dienai bendrą paskaitą su kitais. Vasario 27 d. „Father Juras" mušė man Brooklynan ir New Britainan telegramą, kuri mane bene kovo 1 d. jau Hartforde pasiekė: „M. Dirciska. We do not cooperate with heretics. Thrue catholics will not go with the nezelezninkus. Here majority catholics. If you come to Roman Catolic Parish march fourth, welcome please wire, where you are going to lecture" (mes negalime bendradarbiauti su atskalūnais. Tikintieji katalikai neeina su nezeležninkais. Čia daugumas katalikų. Jei Tamsta atvyksti į Romos katalikų parapiją kovo 4 d., kviečiame ir prašome telegrafuoti dėl vykimo su paskaita.). Svyravau nežinodamas kas

[49]) Mat, anot Valaičio, tada būsią daug publikos: „ten gyvena vien dzūkai ir labai daug vilniečių. Taip pat yra lietuvių draugija, kurie save lenkais vadina; vis vilniečiai".

daryti, bet kai kun. Juras dar kun. Ambotui hartfordiškiui paskambino, klausdamas, ar atvyksiu, čia pat jau atsakiau teigiamai, norėdamas nors daliai lavrenciečių būt naudingas[50]) ir ištesėti laikraščiuose paskelbtą pažadą. Westfielde bene kovo 3 susiskambino su manim F. J. Bagočius iš Bostono, prašydamas mane pakeliui į Lawrencę sustoti pas jį Bostone, kuriame vis viena teksią persėsti į kitą traukinį, ir pasitarti dėl Lawrencės, kurioje, girdi, būsią net du susirinkimu!

Taigi nenuostabu, kad dideliu nenoru skyriaus su vaišinguoju šeimininku, o čia dar, Westfielde gerokai pasnigus, žiema kaip reikiant prasidėjo. Kun. Vembrės autu jo parapietis nuvėžino mane į Springfieldo geležinkelio stotį, iš kur traukiniu per Worcesterį pasiekiau tolimą Bostoną. Važiuodamas gėrėjaus gražiais reginiais ir iš viso Westfielde sustiprėjęs jutaus neblogai.

Stotyje mane pasitiko V. Jankauskas (V. A. Jenkins), dr. Mėšlis ir inž. Gripiškis, kurie nusivežė mane pas advokatą (attorney and counsellor at law) Bagočių (253 Broadway). Bagočius paaiškino man Lawrencės susidariusią painią padėtį, patelkė man minėtuosius vyrus jai išpainioti ir palaimino mane tolesnei kelionei. Keturiese per dvi valandas autu varėmės dar labiau į šiaurę sunkiu keliu — per miškus, per sniegus — biauriu oru — į tą taip abejingai man nusiteikusią Lawrencę. Atvykę klebonijon (St. Francis Rectory, 94 Bradford St.), mėginome paveikti kun. Jurą, bene galima būtų taip suderinti dviejų susirinkimų laiką, kad vienur atlikęs suskubčiau ir kitus patenkinti. Kun. Juras, kuris jau buvo pasirengęs eiti į savo sušauktąjį susirinkimą (buvome kiek pavėlavę), priminė man, jog esu jam pasižadėjęs vykti į jo susirinkimą, kuris manęs jau laukia, ir siūlė pasirinkti tarp katalikų ir „nezaležninkų". Jau buvau nusistatęs neiti nei pas vienus nei pas kitus ir apsisukus grįžti Bostonan, ką ir buvau pareiškęs, bet paskui, jusdamasis suvaržytas tartuoju žodžiu, tad nenorėdamas apvilti žmonių, kurie juo pasitikėjo ir suėjo parapijos svetainėn, atsakiau: „Gerai, kunige, žadėjau atvykti į katalikų susirinkimą, ten ir einu". Vienas iš mano palydovų pasisakė man eisiąs į tautininkų susirinkimą ir mėginsiąs jį sulaikyti, gal aš ir ten suskubsiąs.

[50]) Dr. Mikolaitis: „Parapijos, taip Tautiška, taip Rymo Katalikų mūsų kolonijos lietuviuose didelės įtakos neturi, todėl į mūsų kunigų užkvietimus kreipti perdaug didelės domės nepatartina".

Kun. Juras nusivedė mane į susirinkimą, kuriame buvo apie 100 žmonių (gal daugiau: „pusėtinai“, pasak „Darbininko“); tautininkų susirinkime, kaip man paskui buvo pranešta, buvę bene 400. Susirinkimas, kaip ir kitur, gražiai mane priėmė, o dar gražiau jam kun. Juras mane pristatė. Tuojau ėmiau kalbėti (XXXIV pranešimas), aiškindamas dabartinę Vilniaus krašto būklę ir rodydamas, kokiais būdais Lietuva atgaus savo sostinę. Raginau lawrenciečius prisidėti prie mūsų kovos dėl Vilniaus steigiant Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių ir remiant vilniečius. Stengiaus trumpinti savo prakalbą, tad nebuvau tikras, ar bebūsiu tinkamai suprastas. Tačiau ne tik susirinkimas labai rimtai klausės mano pranešimo ir pareiškė jam savo pritarimą, bet ir kun. Juras, dar kartą ėmęs kalbėti, karštai ragino parapiečius dėtis į Vilniui Vaduoti Sąjungą, rašytis „Mūsų Vilnių“ ir t.t. Vienas klausytojų net perdaug palankiai atsiliepė „Darbininke“ apie mano pranešimą: „Vos pradėjus jam (M. B-kai) kalbėti, jau galima suprast, kad yra koks nepaprastas žmogus; jo kiekvienas žodis įstringa į kiekvieno klausytojo širdį, rodos, klausytumėm per ištisą naktį (visą naktį kalbėti? ačiū už locką! M. B.). Neapsiriksiu pasakęs, kad B. paskaita yra moksliška... Visi (ją) įvertino ir buvo patenkinti.“

Tebekalbėdamas dar pastebėjau svetainėn įėjusį vieną iš mane čion atlydėjusių bostoniečių, kuris ištolo man rodė, jog turiu greičiau baigti. Tad susirinkimui pasibaigus, kad ir bubau klebono kviečiamas arbatos, bet turėjau su juo skirtis ir skubėti kiton vieton. Nudraivinome į kitą susirinkimą (22 val. — 10 val. vak.!), nuo kurio kun. Juras taip norėjo mane apdrausti, bet pribėgę pamatėme žmones jau išėjusius. Mano palydovai nubėgo salėn kalbėtis su organizatoriais ir mėginti žmonių grąžintis, bet jau buvo pervėlu. Tuo tarpu prie auto susirinko būrys žmonių, kurie ėmė mano adresu leisti šitokių pastabų („Laisvė“: B. „buvo sutiktas kolionėmis“): „Parodykite mums tą profesorių, kuris kunigo gaspadinei blauzdas bučiuoja!“ Išgirdęs tai, iššokau iš auto ir arčiau juos priėjęs, pareiškiau nusistebėjimo, kad nei manęs nei susirinkimo šaukimo aplinkybių nežinodami, mėgina mane įžeidinti, ir patariau patirti iš organizatorių, ar aš nesikreipiau į juos laiku susirinkimo reikalu; nutilo. Pasak „Laisvės“ ir pačiame su-

sirinkime „nezaležninkai“ laukę, pykę ir kolioję, kad B. juos suvylęs, o dr. Mikolaitis net pagrūmojęs ateityje žinosiąs, kaip elgtis su tokiais svečiais iš Lietuvos.

51. Boksininkas Juozas Šarkis - Žukauskas.
Boston, Mass.

Susirinkime organizatorių neradę, bet žūtbūt nusistatę juos pasiekti, kad neliktų kokio neaiškumo, paskubėjome į dr. Mikolaičio butą, bet jis dar nebuvo pagrįžęs. Tada pas kun. Šleinį*), pas kurį aptikome ir daktarą. Tuojau paklausiau, ar buvo mano kreiptasi į dr. Mikolaitį ir ar buvo man ir jo ir kun. Šleinio pareikšta, jog aš esąs kviečiamas sekmadieniui, ne šiokioms dienoms, ką, žinoma, jie čia pat pripažino ir pareiškė nelaiką manęs kaltu. Iš klebonijos drauge su daktaru nuvykome į jo butą, kur jis mane (jau penktas gydytojas!) nuodugniai apžiūrėjo, ištyrė ir davė naudingų patarimų. Tąja proga jis man parodė kai ką iš savo rašinių, ir šiaip pasikalbėjova Lietuvos ir literatūros reikalais. Gaila, kad Lawrencės dalykai taip susipynė, jog negavau geriau įsikalbėti ir pažinti nei kun. Juro, nei kun. Šleinio, nei dr. Mikolaičio, apie kuriuos man teko nemažai girdėti, tik dar tą patį vakarą Bostonan pasukome. Beje, „Laisvei“ kažkodėl parūpo pramanyti, jog, girdi, kun. Šleinio klebonijoj mes „vadavę“ Vilnių „bombarduodami lenkus „iš bonkų“: išvažiavome iš Lawrencės niekur nei valgę, nei gėrę, nors visur, kur tik buvome užsukę, norėjo mus pavaišinti. Paties miesto kaip ir nemačiau, tepasisukinėjęs jame tik vakare. Važiuoti atgal buvo dar sunkiau. Kelias buvo apsnigtas, šlapias ir slidus. Snigo ir šalo taip, jog vienas iš mano palydovų nuolat trynė auto langą, kad vairuojąs galėtų ką matyti. Pakeliui matėme ir apsivertusius autus. Važiavome atsargiau, negu anon pusėn, tad ten ir atgal apie 5

*) Paskui jis buvo užmuštas savo tarno. *(1940 m.)*.

valandas. Bene apie antrą valandą nakties, gerokai pavargę, tepasiekėme Bostoną, kuriame buvau įgyvendintas erdviame Bratėnų bute, kaip man buvo paaiškinta — „kaip neutralioje vietoje". Mat, ir Bostonas buvo reikalingas tam tikrų žygių ir vingių, kad geriau atlikčiau savo uždavinį — kuo plačiau prieiti lietuvių visuomenę, tik tie vingiai davė man kur kas geresnių vaisių, negu Lawrencėj, kurioje man taip nepavyko. Išanksto įspėtas, jog Bostone man būsią riesta, atsigulęs dar ilgai tikrinau savo bostonišką korespondenciją ir žinias iš spaudos, iki, pagaliau, įsitikinęs visa padaręs, kas buvo galima, užmigau kiek ramesne sąžine ir miegojau apie penkias valandas.

Bostono prakalbų rengimas buvo gana vingiuotas, bet ligi man ten atvykus jau sutvarkytas. Dar 1930 m. gruodžio mėn. Bostono Lietuvių Draugijų Sąryšis, atsiliepdamas į generalinio Lietuvos konsulo P. Žadeikio raginimą steigti Vilniui Vaduoti Sąjungą, nutarė ir pavedė savo valdybai rūpintis VVS skyriaus įsteigimu bei suorganizavimu. Taigi, išgirdę, jog siunčia mane Amerikon, bostoniečiai dar man neatvykus ėmė tartis mano paskaitų reikalu. Sausio 15 d. „Sandaros" salėj tarėsi šiuo reikalu apie 40 bostoniečių, kurių tarpe daktarai Kapočius ir Pašakarnis, vaistininkas K. Šidlauskas, V. Jenkins, dr. Pr. Galinis, inž. Titus P. Grevis, klubo prezidentas K. Kontrimas, draugijų sąryšio valdyba ir kiti. Visam kam parūpinti išrinkta 12 asmenų komitetas: V. A. Jenkins, pirmininkas; Vaizbos Buto prez. T. P. Grevis, vicepirmininkas; K. J. Paulauskas ir S. Minkus, sekretoriai; K. Kontrimas, iždininkas; M. Venis, K. Šidlauskas, adv. J. Galinis, J. Sokas, F. Zaleskas, J. Smilgas ir Sąryšio sekr. A. Ivaška — nariai. Vakaro vedėja išrinkta adv. Z. Šalnienė, sekretorium K. J. Paulauskas, komisija vakarui surengti: M. Vienis, J. Smilgas ir F. Zaleskas.

Šis komitetas, rodos, susisiekdavo su konsulu Žadeikiu, o į mane kreipėsi sausio 25 d. laišku, klausdamas dėl mano atvykimo Bostonan. Kiek anksčiau, sausio 22 d. laišku kreipėsi ir Lietuvių Rymo Katalikų Federacijos Trečias Skyrius South Bostone (pirmininkas kun. F. A. Virmauskis), kviesdamas mane atvykti vasario 15 d. su paskaita apie Vilnių. Brooklyno komisijai nustačius man maršrutą, kuriuo Bostone turėjau būti kovo 5 dieną, gretimoje Cambridgėj 6 ir vėl Bostone 7 d., sausio 27 d. pranešiau apie tai Rengimo Komitetui ir Federacijos Skyriui, prašydamas juos taip pat tarp savęs susitarti. Čia reikalai

ėmė man painiotis: Federacija sausio 30 d. laišku pranešė skirianti man kovo 5 d. vakarą, o komiteto žmonės pareiškė skirią tą dieną bendram bankietui ir įspėjo mane: „Nežiūrint kas kvies, nedaryk jokių pasižadėjimų ir laikykis mūsų visuomeninio komiteto planų, — viskas išeis sėkmingai ir naudingai“; ne tik kovo 5, bet ir 7 d. „niekur ir niekam (be komiteto) pasižadėti negalite, priešingai būtų liūdnos pasekmės, — taipgi turėkite atsargumo ir kitose kolonijose“.

Teko dar kartą šen ir ten rašinėti, naudotis ir pašaline prityrusių žmonių pagalba, kol pavyko bostoniečių nusistatymus suderinti taip, jog kovo 5 d. buvo palikta bankietui, kovo 6 d. Cambridgei (matyt, klebonas kun. F. J. Juškaitis apsigynė, nes Bostono Federacija vietoj 5 d. norėjo sau tą dieną pasiimti, o jai buvo pritarę ir Komiteto žmonės) ir kovo 7 d. Federacijos vakarui. F. J. Bagočius buvo pasiūlęs man ponios Bagočienės ir savo vardu savo butą, ir aš labai norėjau bent kiek pažinti šį, turbūt, gabiausią Amerikos lietuvį, apie kurį tiek man visako buvo pasakota, bet stengdamasis kiek galėdamas būti Komitetui drausmingas, ir šį klausimą turėjau jam pavesti. Komitetas apnakvidino mane, kaip sakiau, neutralioje vietoje.

Visa tai sutraukęs, ramiai laukiau „Bostono dienų“ ir nelabai beklausiau įspėjimų, jog bostoniečiai gerai mane pamūčysią. Įspėjimai pasirodė visiškai grįsti: nors ir, bostoniečiams tarpusavy susitarus, negavau pajusti, kad dėl manęs būtų čia kilę kokių nesusipratimų, kaip Lawrencėj kad buvau juos iššaukęs, bet kankinti tai mane gerai ten pakankino. Tik tas kankinimas man buvo ypatingai malonus, sakyčiau — toks nepaprastai lietuviškas.

(„M. V.“ 1931. XII. 10 nr. 34/72).

XXII. BOSTONE.

(Gubernatorius apdovanoja mane savo valstybės garbės ženklu. Burmistras James M. Curley kviečia mus pietų. Miesto bibliotekos direktorius Charles F. D. Belden rodo mums savo įstaigą. Apsilankau katalikų „Darbininko" ir socialistų „Keleivio" redakcijose. 300 asmenų bankiete. Smarkios Michelsono ir Bagočiaus kalbos; vedėja Z. Šalnienė juos sutvarko. „Laisvė" visus kalbėtojus išvadino „sorkėmis", o manęs ne! Tik vis dėlto aš jai atrodęs „menkutis žmogelis").

Kovo 5 d. neilgiausiai, bet ir neblogiausiai pamiegojęs, pusiau aštuonių pašokau iš lovos ir ligi pusės vienuoliktos rašiau laiškus. Pusę vienuoliktos atvyko manęs pasiimti „pasitikimo komiteto" nariai, bene V. Jenkins, vaistin. K. Šidlauskas ir kiti, kurie nuvežino mane autu į valstijos kapitolį (State House — gubernatūros rūmus). Čia suėjo visas mūsų būrys: advokatas Fortunatas Bagočius, adv. Ant. Šalna ir dar keli lietuviai, keli Lietuvos žydai su prokuroru merkiniečiu Eliju (Elihu) D. Stone pryšakyje, ukrainiečių atstovai su pravoslavų bažnyčios šventiku Juozu Želechivskiu, taigi keliolika asmenų, tikra lietuviškai — žydiškai — ukrainiškoji delegacija. 11 val. nuvykome pas valstijos gubernatorių (governor) Ely, kurį F. Bagočius, pasitaręs su manim, delegacijos ir mano vardu pasveikino, kaip vyriausiąjį valdžios atstovą Massachusettso valstijoj, kuri pirmutinė Šiaurės Amerikoje pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Gubernatorius priėmė mus, pasak bostoniškio laikraščio, „warmly" (karštai) ir pagerbė mane savo valstijos garbės ženk-

52. Metodistų žinyčios ministras B. F. Kubilius. Boston, Mass.

lu, prisegdamas jį man prie krūtinės. Dėl savo pažiūrų negalėdamas jokių ordinų priimti*) ir čia taip netikėtai užkluptas, tariaus su kaimynais, kaip čia mandagiau būtų galima tai pareikšti, bet mane, ordinų ir ženklų profaną, nuramino, jog mano gautasis garbės ženklas nesąs joks činauninkiškas ordinas. Čia pasirodė man anglų kalbos nemokėjimo patogumas: būčiau su jąja išsišokęs ir gubernatoriui bei savo draugams padaręs nemalonumo!

Atsisveikinę su gubernatorium, apžiūrėjome gubernatūros rūmus, su valstijos parlamentu (žemaisiais rūmais ir senatu), su tam tikra sale, papuošta daugeliu istorinių vėliavų. Po rūmus vedžiojo mus prokuroras Stone, apie kurį dar anksčiau teko man patirti, kaip apie didelį Lietuvos patriotą, kuris iškėlė ir gynė Massachusettso valstijos parlamente Lietuvos nepriklausomybę ir tuo žymiai nusvėrė mūsų nepriklausomybės pripažinimą, o už tai nei viena Lietuvos vyriausybė nė dėkui jam nepasakė!

11 val. nuvažiavome, kiek sumažėję, į City Hallį (miesto valdžios rūmai), kur mus priėmė Bostono miesto majoras (burmistras) James M. Curley (airis). Jį vėl mūsų vardu pasveikino Bagočius, o majoras „most frindly" (labai draugiškai), pasak laikraščio, pakvietė mus kovo 7 d. pietums, kuriuose dalyvausią parinktieji asmenys (distinguished mens) — 50 lietuvių ir 25 amerikonai. Bagočius su Šalna nutempė mus dar pasižiūrėti, bene tik antroje gatvės pusėje, teismo rūmų. Pasėdėjau prisiekusiųjų teisme kažkokių dviejų juodukų, juodojo advokato ginamųjų, byloje, prisimindamas prieškarinius laikus, kai man tekdavo ir ginti, ir teisti nevieną, tiesa, ne juodą, tik baltą vargšą. Nežinau, kuo bus tuodu juoduku Amerikos tvarkai nusidėjusiu, tik labai karštai norėjau, kad jiedu būtų paleistu. Ypačiai jaunesnysis juodukas, aiškiai pirmą kartą pakliuvęs, labai jaudinosi ir noroms nenoroms vertė žiūrėtoją jį užjausti. Bagočius parodė man taip pat nejudomojo turto knygų salę, kurioj kiekvienas lengvai prieina reikalingas jam žinias apie sklypus, namus ir t. t., net iš XVII-jo amžiaus; būtų ko čia pasimokyti mūsų sustingusiems biurokratėliams.

*) Lietuvoje to nusistatymo laikiaus ligi 1935 m. vasaros, kai, prieš vykdamas į Vilnių, pats paprašiau ir gavau (Vytauto III laipsnio) ordiną, kai kuriais visuomeniniais sumetimais man tai reikalingą, tik, deja, 1938 m. sausio mėn. iš mano stalčiaus Kaune keistai pavogtą! *(1940 m.)*.

Jau po dvylikos papietavome penkiese (mudu su Bagočiumi, bene dar Kaz. Šidlauskas ir Ant. Šalna), drauge su kun. Želechivskiu, Boston City Clube, kur Bagočius yra narys. Prisipažinsiu — valgiau kad ir atsargiau, vos trečią dieną besijusdamas sveikas, bet su dideliu noru, nei valgęs, mat, nei gėręs nuo pat vakarykščio priešvakario (prieš važiuojant į Lawrencę). Po piet tie patys, tik išskyrus judrųjį Bagočių, nuvykome į Bostono Miesto Biblioteką (Boston Public Library), kuri su pusantro milijono knygų eina trečiąja po Washingtono ir New Yorko bibliotekų. Jos prityręs direktorius, 60 metų senis, Charles F. D. Belden, deja, kaip patyriau iš Amerikos laikraščių, aštuntame mėnesyje po mūsų susipažinimo pasimiręs (1931. X. 24), labai maloniai parodė mums visą savo įstaigą, nenuilsdamas varinėjo mus žemyn — aukštyn, iš vieno skyriaus į kitą, o tų skyrių — įdomių įdomiausių — daugybė. Tarnautojų biblioteka turinti 500, kurių 200 centre, o 300 dirbą 33 skyriuose įvairiose miesto dalyse. Direktorius skundėsi neturįs tinkamos patalpos, nes biblioteka telpa senuose, jai jau perankštuose rūmuose. Patyręs, jog mano brolis (Vaclovas) yra Lietuvos Universiteto direktorius, senis Beldenas pradžiugo, lyg apie giminietį išgirdęs, aprūpino mane įvairiais savo bibliotekos leidiniais, prašydamas juos perduoti broliui ir pasižadėdamas prireikus visu kuo paremti mūsų bibliotekos darbą. Jis taip aiškiai ir gražiai tarė, jog jo anglų kalbą ne tik be aiškintojų supratau nuo pradžios ligi galo, bet ir ji ėmė man skambėti labai maloniai, tuo tarpu, kai, girdėdamas jąja kalbančius ar atskirus jos žodžius tariančius mūsiškius, paprastai negalėjau susižavėti jos garsais. Iš apsilankymo bibliotekoj mažmožis įstrigo man atmintin. Geografinių vaizdų — klišių skyriuje (jos yra paskirstytos valstybėmis) ieškojau Lietuvos vaizdų. Radau menkutį „Lithuania" skyrių — vos du atvaizdu, bet abu — Vilniaus Aušros Vartai! Va, kur pripažįsta mūsų teisę Vilniui! Čia jau lenkų diplomatams daug painiau verstis „ambasadorių nutarimu" — laisvai nusistatanti Amerikos visuomenė neįkandama...

Išėjęs iš bibliotekos, paprašiau savo palydovus nuvesti mane į lietuvių redakcijas, kurių čia yra dvi: katalikų „Darbininkas" ir socialistų „Keleivis". Abi redakciji yra South Bostone, vadinasi, pietinėje miesto dalyje, kuri prieš 60 metų tebebuvo dar atskiras priemiestis. Tridienis Amerikos Lietuvių Romos Ka-

talikų Švento Juozapo Darbininkų Sąjungos „Darbininkas“ yra 366 West Broadway, vadinasi, tuose pat namuose, kuriuose yra F. Bagočiaus office (biuras). „Darbininką“ dar Brooklyne buvau pažinęs, ypačiai sekdamas Didžiojo New Yorko ir New Jersey lapą, o „Keleivį“ prisiminiau dar iš prieškarinių laikų, kai tebegyvenau Vilniuje ir Lietuvių Mokslo Draugijoje paskaitydavau Amerikos lietuvių laikraščius; mat, „Darbininkas“ eina jau 17-ti metai, o „Keleivis“ net 26-ti!*).

53. Bostono lietuvaitės Jadv. Vaitkevičiūtė ir Ona Valiackaitė.

„Darbininko“ kaimyno Juliaus Mikalonio atlydėtas į redakciją—radau redaktorių Ant. F. Kneižį, kuriam padėkojau už mano darbo rėmimą nuo pat atvažiavimo į Ameriką pradžios, ir stud. J. B. Laučką, kuris, neperseniai teatvykęs iš Lietuvos, dar labiau stiprino palankų man redakcijos nusistatymą. Tai nesunku buvo man su tokiais vyrais tuojau susiprasti, ir „Darbininkas“, kuris ligi šiol korespondencijose mane kėlė, garbino ir Bostonan atvykusį perdaug jau palankiu straipsniu paveikino („Sveikiname, kaip tikrą ir didelį lietuvį, didį savo tautos mylėtoją“, „plataus masto žmogų“, „labai kuklų[51]) ir mėgėją ramaus kultūrinio darbo“ ir t. t.), net iš mano „aukštos kaktos žibančių akių ir šypsančio veido“ išskaitė mane esant „didžiadvasį vyrą“, turintį „energijos ir pasiryžimo dirbti Lietuvos

*) Tad dabar jau „D.“ eina 26-ti, o „K.“ net 35-ti metai. *(1940 m.)*.

[51]) Kažin, kaip tas mano „kuklumas“ atrodo tiems, kurie skaito mane kartojant, kad ir dalį, bet vis dėlto aiškius man komplimentus, pagyrimus ir t. t.! Patarčiau visiems VVS ir „Mūsų Vilniaus“ dorovės saugotojams atkreipti į tai akį — geresnės medžiagos nė nesvajota. Palankiuosius skaitytojus prašyčiau vis dėlto tikėti, kad tik malonioms darbo sąlygoms Amerikoje apibūdinti visa tai kartoju, daug ką apleisdamas.

gerovei", o paskui, kai dar patyrė mane ar, tikriau, mano bene pra-pra-prasenutę buvus Kosciuškos giminietę, pakėlė mane Kosciuškos ainiu, dėl ko Amerikos lenkų spauda kuone pasiuto. Beje, charakteringa: minėdamas mane, kaip 1918 m. vasario 16 d. akto pasirašytoją, greta dr. J. Basanavičiaus, Al. Stulginskio ir Pr. Dovydaičio, „Darbininkas" Ant. Smetonos nė neprisiminė...

„Keleivyje" susipažinau su Michelsonu, Gegužiu ir dar neatsimenu su kuo. Redaktorius St. Michelsonas (angl. Stanley Michaelson), Vilniaus pavyskupio Kaz. Michalkevičiaus broliavaikis, drauge su Chicagos „Naujienų" red. P. Grigaičiu jau antras dešimtmetis, kaip atlaiko socialdemokratų poziciją prieš atkaklius komunistų puolimus. Iš kitos pusės kliūva Michelsonui iš savo „zemlioko" — bostoniečio „Darbininko" ir kitų katalikų ar tautininkiškai — liaudininkiškos srovės laikraščių. Teko man girdėti ir skaityti įtarimus, jog Michelsonas esąs lenkų įtakai pasidavęs (bene tuose pačiuose namuose esanti ir lenkų laikraščio redakcija?) ir pan. Šiaip plačiai yra skaitomi jo „Pasikalbėjimai Maikio su tėvu", kuriuos jis duoda kiekvienam „Keleivio" numeryje. Mano darbui jis, žinoma, nerodė jokio entuziazmo, laikėsi rezervuotai (atsargiai), bet vis dėlto nepasidavė berlyniškės „Kovos" sugestijai, nors nekartą, kaip anksčiau bene „Pirmyn'o", perlengvai kartoja jos nerimtus prasimanymus ir šūkavimus (čia ir prieš mane), ir sugebėjo rasti tuos bendrus posūkius, kuriuose susipratova, kad ir tas nevienam atrodė keista, gal net įtartina. „Keleivio" redakcijoje radau Zigmo Aleksos—Angariečio dar prieškarinę knygelę apie šeimą lietuvių dainose, kurią Vilniuje paskaitęs niekur negalėjau Kaune rasti. Ne savo nepersvariu turiniu įdomus tas „Keleivio" leidinys, tik tuo, jog jis „kalėjimiškai" yra nudažytas: Z. Aleksa rengė savo rašinį uždarytas kalėjime, o pats leidinys pavaizduotas dviejų kalinių atvaizdais — autoriaus ir kun. Ant. Juškos (1863 m.).

Pavizitavęs redakcijas, grįžau namo, susitvarkiau prieš bankietą, o paskui buvau nuvežintas į K. Šidlausko vaistinę. Čia patekau į angliško laikraščio reporterio rankas, kuris ir prieš tai šen ten apie mane sukinosi, o dabar tiesiog į mane įkibo. Teko man paskui skaityti apie save angliškuose Bostono laikraščiuose („The Boston Globe" ir kit). Neradau ten tokių prasimanymų, kaip kad esu skaitęs Springfieldo laikraštyje, bet

vis dėlto netikslumų juose netruko. Daugumas netikslumų radosi dėl reporterių nesiorientavimo Lietuvos gyvenimo sąlygose (pav., dėl mūsų mokyklų sistemos, visiškai skirtingos nuo amerikietiškos), kiti dėl perskubaus informacijų gaudymo. Krito man į akį, jog vyriausias mano atsilankymo tikslas, kurį aš visur ir kiekvienam pabraukiau, „Vilniaus darbas", angliškoje Bostono spaudoje dažniausiai buvo nustumtas Amerikos mokyklų studijavimo naudai.

Bankietas buvo paskirtas 19,30 (7,30 val. vak.). Štai kokį skelbimą apie jį teko man paskaityti (panašūs buvo ir kitur):

„Profesorius M. Biržiška South Bostone! Jo priėmimui yra rengiamas puikus Bankietas — Vakarienė, ketverge, kovo — march 5 d., 1931, Lietuvių Salėje E ir Silver Sts, So. Bostone, 7:30 val. vakare. Prof. M. Biržiška ilgą laiką gyveno Vilniuje, ten su lenkų pavergtais mūsų broliais darbavosi ir kentė lenkų persekiojimus. Dabar būdamas Lietuvos Universiteto profesorium(,) yra Vilniui Vaduoti Sąjungos Pirmininku. Praneš apie Vilniečių lietuvių gyvenimą, darbuotę ir vargus. Sueikime visi, išgirskime ir parodykime, kad mes be Vilniaus nenurimsime. Bus muzikalis programas. Visus kviečia Bostono Lietuvių Prof. M. Biržiškai Priimti Komitetas(.) Bilietas vyrui $ 1.00, moterei 50 c. Bilietus [52]) galima gauti K. Šidlausko Aptiekoj, „Keleivio" Redakcijoj ir (pas) Komiteto narius".

Paskirtu laiku nuvykome į lietuvių svetainę (Lithuanian Hall). Belaukdamas, kada teks jau eiti į salę, susipažinau su priėjusiais keliais lietuviais ir ukrainiečiais, kurie mane įvedė į salę. Įėjęs net išsigandau, pamatęs didelėje salėje už šešių ilgiausių gražiai parengtų stalų tvarkingai sustojusius kelis šimtus pasipuošusių vyrų ir moterų, kurie lydėjo mane triukšmingu plojimu. Vis dar neprisivertęs kaip reikiant apsiprasti su mano asmens išskyrimu, kėlimu ir t. t., turėjau lyg apšaudomas iš visų pusių pereiti per salę, iki atvykau savo vieton. Tikras esu, kad tą valandėlę susikūprinęs, susitraukęs, lyg žemėn smunkąs tikrai turėjau atrodyt 70 metų senis, kaip kad prieš atvažiuojant buvo apie mane bostoniečius pasiekęs gandas (turbūt, ir dar vienoj kitoj vietoj turėjau panašiai atrodyti!). Mat, aš dar neįsivaizdavau, kas tai yra bostoniečių bankietas!

---

[52]) Amerikiečiai paprastai bilietus „tikietais" vadina.

54. Bostono „Darbininko“ redaktorius Antanas F. Kneižys.

Atsidūriau greta jaunos advokatės Zuzanos Šalnienės, Ant. Šalnos žmonos, kuri pasirodė esanti bankieto vedėja. — Na, pamaniau sau, to dar betruko: bobos komandos! Tai bus košė! — Nagi ne juokai: keli šimtai susirinko! Kas rašė „apie 250“ („Darbininkas“), kas net „per 500“ (angliškas laikraštis), bet, rodos, bus buvę apie 300, kaip daugumas laikraščių kad yra pranešę, jų skaičiuje keli žydai ir ukrainiečiai. Pačių patarnaujančių bėgiojo 20 lietuvaičių tautiškais drabužiais, gražiai tvarkomų p. Tumavičienės ir p. Songailienės. Ir štai pasirodo, kad čia ne „boba“, tik rimta moteris, kuri visu vyrišku griežtumu, bet ir moterišku subtelingumu, labai („gana“, pasak „Darbininko“, kas čia lygu „labai“) įdomiai ir gyvai, lyg žaisdama, tvarkė gausią publiką ir smarkius kalbėtojus. Kai man vėliau teko dar vienur kitur atsidurti moters vedamam susirinkime (Clevelande, Pittsburghe) ir taip pat gėrėtis subtelingu vedėjų sumanumu, tai, pagaliau, supratau, kuo pirma nelabai tikėjau, Gineičio taip keliamą „Jos ekscelenciją amerikietę“ jo puikiose knygose „Amerika ir Amerikos lietuviai“ (Kaune, 1925 m., 325 pusl.[53]): laisvos šalies laisvą pilietę. Vien tik savo patyrimu pasirėmęs, drįsčiau amerikiečiams patarti dažniau kviestis savo moteris vedėjomis ir kalbėtojomis — nesigailėsite. Bent atvirai pasakysiu, net rizikuodamas nusidėti svečio pareigai: kai kurie vyrų vedami susirinkimai, kuriuose man teko būti, žinoma, labai maloniai priimamam, būtų buvę kur kas

[53]) Įdomu, ar daug kas iš mūsų bus jas paskaitęs? Kažkokia „Amerika“, tokia tolima ir mus jau nebeįsileidžianti, kažkokie neįdomūs „Amerikos lietuviai“ — kas čia beskaitys?!

tvarkingesni, jei juos būtų vedusi kuri mano pažintųjų vedėjų — moterų. O jų, be abejo, ir daugiau bus!

Bostono bankieto programą sudarė koncertas ir prakalbos. Gražiai dainavo Ona Kubilienė ir S. Paura (baritonas). Smuiku jaudinančiai grojo A. Kiškis. P-lės Jesinskaitės vedamas tautiškai pasirėdžiusių „Gabijos" mandolinisčių orkestras tiesiog puikiai sugrojo keletą gražių dalykėlių. Bene bus čia Miko Petrausko nuopelnas, kuris Bostono „Gabijoj" ir Chicagos „Birutėj" nemaža yra savo įtakos palikęs. Deja, Lietuvos visuomenė nesiorientuoja dėl jo darbo svarbumo Amerikos lietuvių ne tik dainai, bet tuo pačiu ir tautinei sąmonei palaikyti.

Prakalbų buvo apie dešimt, nors kalbėjo septyni žmonės: Z. Šalnienė, prokuroras Stone, ukrainiečių kun. Želechivskyi, stud. Laučka, red. Michelsonas, K. J. Paulauskas, adv. Bagočius ir, pagaliau, aš. Mat, F. Bagočius pasakė dvi prakalbas, angliškai ir lietuviškai, p. Šalnienė ir dviem kalbom — dažnomis priekalbėlėmis susirinkimą tvarkė; angliškai dar kalbėjo Stone, ukrainiškai kun. Želechivskyi, o visi kiti lietuviškai. Padariusi gražų įvadą, p. Šalnienė pirmą pakvietė kalbėti žydų atstovą prokurorą Stone. Tąja proga ji priminė susirinkusiems E. Stonės nuopelnus Lietuvai, o susirinkimas karštai jį pasveikino, kaip artimą ir brangų lietuviams veikėją. Stone kalbėjo, kaip Lietuvos patriotas. Jis pareiškė nereikalaująs jokios padėkos už savo darbus Lietuvai: „Aš privalėjau ir padariau tai, ką kiekvienas sūnus privalo padaryti savo motinai. Esu gimęs ir augęs Lietuvoje, tad ji yra mano tėvynė, ir aš jos niekados nepamiršiu". Jis ragino lietuvius bendrai dirbti, „tad Lietuva žengs pažangos ir kultūros keliu ir Vilnius bus atvaduotas". Kaip Vilniaus krašto žmogus (Merkinės „dzūkas"), jis to juo labiau laukiąs.

Ukrainiečių dvasininkas J. Želechivskyi sveikino mane Bostono ukrainiečių vardu (vakarienėje dalyvavo ukrainiečių komiteto atstovai, be šventiko Želechivskio, dar N. Davyskyba, H. Kostečkyi, I. Čopyk ir Čička). J. Želechivskyi kėlė mane, kaip „velykoho nacijonalnoho dijačą ta patriotą" (palyg. Pittsburgho ukrainiečių „Narodne Slovo") ir pabrėžė būtiną reikalą lietuviams ir ukrainiečiams bendrai kovoti vaduojant savo žemes. Katalikų „Darbininko" redakcijos vardu buvo pakviestas kalbėti stud. J. B. Laučka. Jis prisiminė mūdviejų susitikimą Panevėžyje, kuriame man teko skaityti paskaitą Vilniaus rei-

kalu, o jis buvo vienas iš moksleivių — klausytojų. Jo kalba buvo man aiškiai palanki. Socialistų „Keleivio" redaktoriaus St. Michelsono kalba buvo griežtos politinės krypties ir, kaip ir Bagočiaus, buvo tautininkų spaudoje papeikta — ne tik pozicinės „Vienybės" (Michelsono kalba sugadinusi žmonėms ūpą, pastačiusi mane keblion padėtin, Bagočius turėjęs būti sustabdytas arba pakeistas kitu), bet ir opozicinės „Sandaros" (Bagočius ir Michelsonas kalbėjusiu „ne to vakaro programos kalbomis, kas gadino gražią nuotaiką"). Michelsonas pabrėžė, jog ne dainomis ar deklamacijomis galima esą tikėtis išvaduoti Vilnių, tik gražiu Lietuvos susitvarkymu ir susipratimu su Vilniaus krašto žmonėmis. Taip protaudamas, jis savo krypties žmonių vardu reikalavo sušaukti Seimą, panaikinti karo stovį ir grąžinti šaliai atimtąsias laisves, paleisti politinius kalinius ir t. t. Jo kalba buvo griežta, bet rimta ir nuosaki.

Čia ėmė kalbėti „sandariečių" vardu K. J. Paulauskas, kuris daug man padėjo suderinti Bostono lietuvių sroves su mano darbo kryptimi. Jį jau buvau pažinęs iš laiškų ir iš straipsnio „Prof. M. Biržiškai atvažiavus" vasario 20 d. „Tėvynėj", bet pamačiau tik bankiete. Savo straipsnyje jis pažymėjo, jog 3 mėnesiai mano kelionės per Amerikos lietuvius — „laikas gana trumpas ir nebus galima daug kas nuveikti. Kad prof. Biržiškos misiją (pavyktų) padaryti sėkminga, reikia mažiausiai 6 mėnesių laiko. Juk mes turime šimtus kolonijų, kuriose gyvena tūkstančiai lietuvių. Su jais asmeniškai pasimatyti ir gyvu žodžiu bendrai tautos reikalais pasikalbėti daug naudos būtų". Vis dėlto, girdi, reikėtų ir trumpu mano apsilankymu pasinaudoti, būtent, kiekvienoje lietuvių kolonijoje įkurti Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrius. „Jeigu Amerikoj bent 200 tūkstančių lietuvių būsime aktyviais Vilniaus vadavimo darbe, mokėdami metinių duoklių bent po 2 doleriu metuose, tas Vilniui Vaduoti Sąjungai duos paramos 400 tūkstanių dolerių arba 4 milijonus litų kas metai... Lai Vilniui Vaduoti Sąjunga jungia mus visus į bendrą lietuvių šeimą! Dzūkai, aukštaičiai, žemaičiai, zanavykai — duokime rankas vienas kitam! Vilnius šaukia mumis prie to!" Panašiai palankiai VVS-gai jis ir bankiete kalbėjo ir tuo, pasak „Vienybės", „bandė Michelsono žmonėms sugadintą ūpą taisyti".

Vakaro vedėja taip pat mėgino sušvelninti Michelsono įneštą aštrumą, papasakodama pasakėlę apie tai, kaip nei motina,

nei žmona, nei sesuo nenorėjusios sutrumpinti žmogeliui kelnių, o paskui susipratusios viena per kitą puolusios trumpinti, taip, jog vargšas be kelnių likęs. Taip, girdi, ir mūsų partijos nenorinčios drauge gelbėti tėvynės, tik tarp savęs nesutinkančios, viena kitai nenusileidžiančios, tėvynei tik patarimais padedančios ir leidžiančios jai merdėti. Deja, nemoku tiksliau atpasakoti iš atminties jos pamokomųjų prilyginimų!

55. Dainininkė Zosė Vitaitienė. New York, N. Y.

Čia ji pranešė šaukianti kalbėti garsųjį Amerikos lietuvių kalbėtoją Bagočių, kuris einąs šiam susirinkimui principaliu (sakyčiau — didžiuoju) kalbėtoju. Bagočius bene savo angliškoj kalboj išgarbino mane į pasaulio garsenybes iškėlęs (pasak bolševikuojančios „Laisvės", prilyginęs mane prie Spinozos, Tutankhamono (to lyg neprisimenu) ir kitų garsenybių; „net pats Biržiška, matomai, raudo iš gėdos"[54]). Lietuviškai kalbėdamas, jis priminė man tuos laikus, kai, Lietuvos valstybei atgyjant, Amerikos lietuviai karščiausiai rėmė savo išsilaisvinančią tėvynę. Deja, Lietuva nesugebėjusi taip susitvarkyti, kad prisilaikytų sau laisvų amerikiečių simpatijas. Lietuvoje nesą dabar laisvės, ten persekioją žmones, ten nykštukai valdą. Kreipdamasis į mane, jis prašė mane sugrįžus tėvynėn pareikšti jos vadovybei, kaip giliai esą Amerikos lietuviai nusivylę savo tėvynės tvarka, bet ir laukią, jog ji vėl atgysianti. Čia pareiškė man susirinkusiųjų vardu, kad bostoniečiai esą nutarę steigti Vilniui Vaduoti Sąjungą, tad šiuo tarpu „Mūsų Vilniaus" nesirašą, bet paskui kiekvienas, kaip Sąjungos narys, jį išsirašysiąs. Taigi priminė

[54]) Gėdytis, žinoma, man nebuvo ko, nei man nei Bagočiui nieko nenuskriaudus, bet vis dėlto nekaip jutaus, girdėdamas perdaug jau iperbolinius man komplimentus. Nepripratusiam prie Amerikos vaišingumo ir mandagumo papročių, kartais ten esti sunkoka.

apie bostoniečių dar Vytauto metų nutarimą steigti VVS, taip gražiai K. J. Paulausko straipsny paremtą, tik, deja, ligšioliai nieko negirdėti nei apie Bostono skyrių nei apie „Mūsų Vilniaus" skaitytojus.

Man teko kalbėti (XXXV pranešimas) jau 23 val. (11 val. vak.) gerokai pavargusiam ir, kad ir ne atsidūrusiam „kebliame padėjime", kaip „Vienybė" kad manė, tik vis dėlto turinčiam atsiminti savo didesnį atsakingumą kalbant susirinkime, kuriame suėjo įvairių krypčių žmonės ir atsirado tokių kalbėtojų, kaip griežtasis Michelsonas ir iškalbingasis Bagočius. Tačiau šį kartą Bagočiaus kalba, sako, nebuvusi taip įspūdinga, kaip paprastai kad ji esanti; manau, dėl to, jog jam už akių užšoko Michelsonas, kurio pozicija teko Bagočiui sekti. Vis dėlto, nepamiršdamas po Bagočiaus kalbąs ir neturėdamas nei jo balso nei iškalbingumo, turėjau nors kuo savo poziciją sustiprinti. Taigi visiems kalbant salėje už stalo, o tik koncertui vykstant scenoje, aš irgi scenon įsirioglinau, tuo du kiškiu pagaudamas (mat, žemaičio gudrumas!): ir lengviau man buvo savo neperstipriausiu balsu didelėje svetainėje kalbėti, o susirinkimui geriau girdėti, ir įrodžiau, jog aš ne 70 metų senis, kuriuo mane kažkoks šelmis (melagis! begėdis!) buvo paskelbęs, tik 48-rių metų „jaunuolis"! Mano strategija manęs neapvylė, kiek galiu spręsti iš šitokio „Vienybės" atsiliepimo: „Jo išvaizda ir vikrumas įrodė, kad tai 100 procentų lietuvis, ir jo kalbos klausantiems nenubodo. Kiekvienas žodis tai reiškiantis".

Kai dėl „keblaus padėjimo", apie kurį sako „Vienybė", jo man nebuvo — ir štai dėlko: aš ne valdžios atstovas ir ne dabartinės mūsų politinės tvarkos entuziastas, savo nusistatymą jos atžvilgiu dar 1927 m. drauge su kitais esu pareiškęs, tad gerai supratau Michelsono ir Bagočiaus opoziciją, be to, laisvas visuomenininkas nebijau nei savo nei kitų tariamų laisvų žodžių, tik ir *visur būdamas Vilniaus darbo pozicijoje,* nepamiršau *turįs lojalioje mūsų vyriausybei pozicijoje* įvairias, net sunkiai suderinamas, *visuomenines sroves Vilniaus darbui derinti.* Taigi, padėkojęs už nepaprastą, mano nė nelauktą priėmimą, reiškiau nuoširdų džiaugsmą, matydamas gyvą Bostono lietuvių susirūpinimą ne tik Vilniaus reikalu, bet ir pačios Lietuvos būkle bei likimu. Pabrėždamas savo laisvą nusistatymą Lietuvos politinės tvarkos atžvilgiu (berods, daugeliui

tai buvo žinoma iš „Tėvynės“, rodos, ir „Sandaros“ straipsnių), pažymėjau, kad į dabartinę mūsų tvarką, kuri toli gražu ne visiems patinka, negalima žiūrėti, kaip į dirbtinį kažkokio sąmokslininkų būrelio ar piktų žmonių padarą, tik kaip į visų mūsų, dar prieš 1926 m. gruodžio 17 d., visuomeninių ir politinių kovų, nesantaikos, nesubrendimo išdavą ir kad nieks iš mūsų, nei viena srovė neturi teisės tik kitus kaltinti, juodinti, pati sakydamasi balta ir nekalta. Priminiau, kad ir pati vyriausybė, toli gražu, neidealizuoja nei cenzūros nei kitokių visuomeninio gyvenimo suvaržymų ir naujon konstitucijon įrašydino tą patį, kitų taip reikalaunamą, seimą, kurio poziciją kasmet ir biudžetan įtraukia, tuo patim pripažindama dabartinę tvarką vien laikina*). Negalima teisingai spręsti apie tikrą dabartinės būklės svorį vien tik iš neigiamų reiškinių, kurių nesunku kiek norint prisirinkti. Reikia dėlto pripažinti, kad dabartinėmis sąlygomis jau nemaža nuveikiama pas mus kultūros srityje, kas labai svarbu mūsų kovoje dėl Vilniaus, o pats Vilniaus darbas ne tik nenutrūksta, bet ir įgavo naujų akstinų.

Aišku, kad ne dainomis ir deklamacijomis, kaip teisingai Michelsono buvo pastebėta, mes atgausime Vilnių. Dar daugiau — nei diplomatija (Tautų Sąjunga, ar didžiosiomis valstybėmis), nei nuogu ginklu (nenorim ir negalim rizikuoti savo jaunimu) mes nepasitikim. Mūsų kelias — mūsų pačių kilimas ir susipratimas (mes pasieksime to, ko Michelsonas reikalauja), o taip pat bendradarbiavimas su žydais, ukrainiečiais ir gudais, kuriuos Lenkija yra pavergus. Kam teko, kaip man, stebėti Lietuvos ūgį per 13 jos nepriklausomybės metų, nuo 1918 m. vasario 16 d. akto, kurio vokiečiai nė paskelbti neleido, ligi dabartinės mūsų būklės, sekti jos ekonomijos ir kultūros gyvenimą, dirbti drauge su jos jaunimu, nebesuprantančiu, kaip mes galėjome taip ilgai pakelti caro jungą, tas visokiomis sąlygomis, niekam nesilenkdamas, dirbs griežtą Vilniaus darbą. Taigi ir Bostono lietuvius raginau jį palaikyti bei VVS paremti.

Mano kalba — ir man nelengva — užsitęsė po 12 val. Socialistų („socialfašistų“, pasak komunistuojančios „Laisvės“)

*) Paskui, kaip žinome, gana savotiškai seimas buvo sudarytas. *(1940 m.)*.

„Keleiviui“ jai pritarus, kliuvo Michelsonui iš Brooklyno ir Chicagos bolševikėlių. „Laisvė“ sugebėjo iš „Keleivio“ pakartotų man žodžių viename numery padaryti išvadą, „jog Lietuvos fašistiniai valdonai nesitiki (nei nemano) Vilnių atgauti“, „apie Vilniaus atgavimą jie kalba tik dėl svieto akių, o tikrenybėj daro žingsnius, sulig imperialistų įsakymo, sudaryti bendrą frontą su Lenkijos fašistais karui prieš Sovietų Sąjungą“, bet po dviejų dienų toje pat „Laisvėje“ Dzūkas, pats bankiete dalyvavęs, netikėtai visai kitaip dėl mano prakalbos pasisakė, čia pat smerkdamas kitus kalbėtojus: „Išskiriant Biržišką, kitų kalbos nevertos nei išvalgyto kiaušinio. Tai buvo savo rūšies sorkės... Biržiškos kalba buvo rimta... Patsai profesorius atrodo menkutis žmogelis, gal biškį diktesnis už amerikiečiams žinomą Smelstoriuką, kuris dabar laižo čebatus fašistams Lietuvoj. Apžėlęs barzda, anot jo (? M. B.), todėl, kad pasirodyt, jog yra profesorium.“ Toje pat korespondencijoje („Lietuvių buržujų pokilis“) Dzūkas prikiša bostoniečiams, kad „apie lietuvių darbininkų gyvenimą Amerikoj profesoriui niekas nieko neparodė ir nepasakė.“

56. Kostas Demikis.
Wilkes-Barre, Pa.

Po mano prakalbos sugiedota Lietuvos ir Amerikos himnai. Tik dar ilgai žmonės nesiskirstė, apsupę mane nulipusį nuo scenos ir susipažindami, šnekučiuodami, tiesiog iš savo tarpo nebeišleisdami. Kad ir gerokai įvargusiam, malonu man buvo dar kiek pabūti saviškių tarpe, kurie rodė man tiek geros širdies, o paskui dar „Vienybėj“ pasisakė, jog ir jiems malonu buvę su manim kalbėtis („nejauti jokio išdidumo, o juk tai didelis žmogus“, rašo Klevas, kad ir baraš Bagočių dėl jo kalbos, bet, matyt, pasidavęs jo sugestijai — mano apspinozavimui!).

Atsiguliau pusę dviejų, bet vakaro įspūdžiai dar ilgai neleido man užmigti. Apie vakarą „Darbininkas“ teisingai pasakė: „Viskas praėjo labai tvarkingai, gražiai ir įspūdingai.“

(„M. V.“ 1931.XII.20 nr. 35/73).

XXIII. NE TIK BOSTONE, BET IR JO APYLINKĖSE.

(Bostonas — laisvės lopšys. Lankau Harvardo universitetą gretimame Cambridgės mieste. Atsidūriau Northamptone; ten ir atgal 320 kilometrų važiuojame automobiliu 10 valandų. Aplankome tylųjį ekspreziden tą Calviną Coolidgę. Pavėluoju į Cambridgės parapijos susirinkimą, bet aš dar suskumbu pakalbėti. Man negera, bet prisispiriu pasakyti visa, ką buvau pasiryžęs. Bostone benakvojant įsismarkėjusi liga bemaž mane pribaigia. Atsigaunu ir įveikiu ligą).

Jau Lietuvon sugrįžęs gavau iš Bostono burmistro gražiai apdarytą jo „Nuoširdų pasveikinimą“ (A cordial welcome) su spausdintu sveikinimu, burmistro nuotrauka ir jo lietuvišku autografu („James M. Curley, Bostono Mayoras 1931“). Apie pietus, kurių metu mudu su burmistru pasikalbėjova, papasakosiu kitą kartą, bet jo atvaizdą paminėjau šį kartą dėl įdomaus sveikinimo, kuris padeda mums suprasti bostoniečius ir sako mums maždaug štai ką:

šis Bostono sveikinimas yra skiriamas visiems, kurie šį įstorinį miestą (historic city) lanko jo 300 metų sukaktuvių laiku[55]). „Čia prasidėjo reikšminga kova, kuri suteikė Amerikai nepriklausomybę, Jungtinių Valstijų organizavimas ir kūrimas demokratijos, pagrįstas tautos valdymu savo pajėgomis ir sau (government of the people, by the people and for the people), o taip pat lygybės mokslu (the doctrine of equality), pasireiškiančia pilietine, politine ir tikybine laisve (civil, political and religions liberty).“

„Šiais 300-ais metais Bostonas svetingai tiesia rankas ir taria: Eikš, mano vaike, į šį laisvę pagimdžiusį miestą (the mother city of liberty). Aplankyk vietą, kur baltų ir juodų žmo-

---

[55]) Nors Bostonas yra įkurtas 1630 m., tad jo 300 metų šventė pažymėta 1930 m., bet pradžioj 1931 m. atvykus ir man tai dar tebebuvo taikoma.

nių kraujas laisvės krikšte (in the baptism of freedom) yra susimaišęs." Toliau rodoma šios atmintinės kovos ir šiaip įsidėmėtinos vietos: senasai Faneuil Hall (šie rūmai vadinami dar the cradle of liberty — laisvės lopšys, nes čia 1773 m. gruodžio mėn. prasidėjo sukilimas prieš anglus, išmetus jūron iš Anglijos parvežtą arbatą), Old South Church (Senoji Pietinė Bažnyčia) ir Old North Church (Senoji Šiaurinė Bažnyčia), senasai Boston Common parkas (su Vašingtono, Franklino ir kitais paminklais), Bunker Hill (kalva, kurioj 1775 m. birželio 17 d. įvyko pirmas rimtas amerikiečių mūšis su anglais) ir t.t. Lankytojai raginami kvėpuoti tuo oru (the atmosphere), kuriuo kvėpavo didieji Amerikos patriotai žuvę dėl savo tautos laisvės ir nepriklausomybės. Jie lankys dvasinę tautos tėvynę (the spiritual home of nation), kurios pats vardas yra mums maloniausias ir švelniausias (home, the sweetest and tenderest word in our language).

Bostono pasveikinimas gali kam pasirodyti gan keistas, lyg dirbtinis, bet tikrai nė kiek neprieštarauja nei šio miesto tradicijoms nei tam laisvės orui, kuriuo jis kvėpuote kvėpuoja. Puritonų įkurtas Bostonas tikrai pirmas sukilo prieš anglus, stovėjo pryšakyje griežtos kovos prieš negrų vergiją (Massachusettso valstija panaikino vergiją dar 1780 m.), pirmas Šiaurės Amerikoj rėmė ir išsilaisvinančią Lietuvą: Massachusettso atstovų rūmai pirmi pareikalavo pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, ką tos valstijos vyriausybė ir padarė, o jau kitos valstijos, pagaliau ir centrinė Jungtinių Valstijų vyriausybė, pasekė Massachusettso pavyzdžiu. Čia už laisvę karštai kovota, čia laisvė gerbiama ir mylima, čia laisve kiekvieni mūrai kvėpuoja. Gilus laisvumas ir uolus darbštumas, gražios puritonizmo tradicijos sudarė puikias sąlygas šiai valstijai ir jos sostinei klestėti. Bostonas turi 800 tūkstančių gyventojų, bet drauge su priemiesčiais priskaitoma ligi 2 milijonų. Bostonas ne tik Massachusettso valstijoj, bet ir visoj Naujosios Anglijos srityj yra ne tik puikiausias uostas, bet ir milžiniškas pramonės ir prekybos centras. Nemažiau garsėja ir kaip stiprus kultūros centras — su dviem (net daugiau) universitetais (garsusis Harvardo univ., čia pat už upės, ir Bostono metodistų), su jau minėtąja biblioteka, išgarsėjusia visoj Amerikoj konservatorija ir 10 teatrų, meno akademija ir muziejais, daugybe mokyklų, mokslo draugijų, labdaros įstaigų, šiaip gražių rūmų.

Yra čia gražių kultūros tradicijų — čia 1704 m. pasirodė pirmas Šiaurės Amerikoj dienraštis, iš čia kilę daugelis žymių rašytojų.

Argi tad galima stebėtis, jog Bostono lietuviai ne tik yra, kaip ir kitų miestų lietuviai, savo miesto patriotai ir didžiuodamies jį man aprodė, bet ir bene dar labiau už daugelį kitų myli laisvę[56]) ir brangina mokslą?! Supratęs tai, geriau supratau Michelsono ir Bagočiaus kalbas, apie kurias anąkart kalbėjau, ne tik kaip tos ar kitos politinės srovės nusistatymą, bet ir kaip tam tikros bostoniškės krypties reiškinį. Ir kaip man buvo gera tuo jūriniu laisvės ir šviesos oru pakvėpuoti!

57. Wilkes-Barrės „Garso" redaktorius Matas Zujus.

Čia dar reikia pridurti, kad mūsiškiai bostoniečiai jau 40 metų, kai yra žinomi platesnei Amerikos lietuvių visuomenei ir skaičiumi bene turi ketvirtą vietą jų tarpe (1930 m. cenzus rodo Chicagoj apie 64 tūkstančius, New Yorke — Brooklyne per 31 tūkstantį, Filadelfijoj apie 15 tūkstančių, Bostone apie $12^1/_2$ tūkstančio, Clevelande per 10 tūkstančių lietuvių). Pačiame Bostone lietuviai taip pat yra žinomi, ima pirmąsias vietas savo gražuolėmis (lietuvaitė „Miss Boston", išrinkta iš 22 tautų tarpo), rimtai varžosi su kitomis tautomis savo dainomis (lietuvių choras užėmė trečią vietą), o ypačiai yra amerikiečių branginami dėl savo rimtumo ir darbštumo, gal net labiau, negu kituose miestuose. Taip bent mane tikino Bostono burmistras ir dar kai kas.

---

[56]) Apie Massachusettso valstijos ir Bostono kovas dėl nepriklausomybės kiti man pasakojo taip įsikarščiavę, lyg būtų patys tuose žygiuose ir dėl Lietuvos dalyvavę.

Visa tai pirmą mano ten buvimo dieną buvo man nežinoma, nors kai ką jau tuojau pajutau, nekalbant apie didelį nuovargį dėl užsitęsusio bankieto. O kita diena, kovo 6, ne mažiau mane privargino. Tą dieną teko daug trankytis, nevalgyti ligi 12 val. ir po to ligi pat nakties ir net rytmečio, o kas blogiausia — įsirgti taip, kaip ligišiol dar niekad neteko man sirgti.

Anksti atsikėlęs, pusiau dešimtos jau autinau, stud. Prano Galinio, inž. Karoliaus J. Kalinausko ir vaistin. Kazimiero Šidlausko vežamas į garsųjį Harvardo universitetą. Šis universitetas Jungtinėse Valstijose pats seniausias (įst. 1638 m., tik Bostonui įsikūrus) ir vis dėlto 60 metų jaunesnis už mūsų Vilniaus akademiją (universitetą), yra čia pat, tik jau kitoje Charles Riwer pusėje, dideliu tiltu sujungtame su Bostonu atskirame Cambridgės mieste (apie 120 tūkstančių gyventojų). Čia, Bostono komitetui ruošiant man darbo programą, buvo numatyta mano paskaita universitete (o kita — Wellsley Moterų Kolegijoj), bet man rengėjus įspėjus, jog aš nekalbu angliškai, paskaitos buvo išbrauktos, ir gavau pasitenkinti vien kai kurių universiteto patalpų apžiūrėjimu. Mačiau jo biblioteką puikiuose milijoniniuose rūmuose, kuriuos pastatydino savo sūnaus vardui įamžinti žuvusio dar prieš karą garsioje „Titanico" laivo katastrofoje jaunuolio motina. Mačiau puikią studentų plaukiojimo ir šiaip sporto patalpą — atskirus didelius rūmus, o taip pat įvairių fakultetų ir skyrių patalpas, kurios betgi man, mačiusiam New Yorko „Columbios" universitetą, nebeatrodė kažkas ypatinga. Šiąja proga susipažinau su rusų istorijos prof. Mykolu Karpavičium, kuris ligi 1917 m. revoliucijos tarnavo Rusų atstovybėj Washingtone ir kurio senuolis buvęs iš Lietuvos ištremtas. Kalbėjovas, žinoma, rusiškai.

Bene 11 val. drožėme toliau, tik stud. Galiniui užleidus savo vietą Vincentui A. Jenkinsui-Jankauskiui. Turėjome nemažą kelionę „karu" atlikti — bemaž skersai visos Massachusettso valstijos į Northamptoną. Šis neperdidelis miestas nuo Westfieldo, kuriame aš dar prieš dvi dienas tebuvau, yra visai netoli, tuo tarpu nuo Bostono ligi Northamptono yra per 100 angliškų mylių arba, ten ir atgal, per 320 kilometrų. Kadangi, be to, kelias po staiga pakilusios pūgos buvo sunkus, K. Šidlausko automobilis vis slidinėjo, o paskui ir ėmė gesti, tai

mums kelionė paėmė apie 10 valandų, įskaitant čia ir kokį pusvalandį sustojus pietų kažkokiame miestelyje.

Mūsų kelionės tikslas buvo eksprezidentas Calvin Coolidge, kuris Northamptone turi teisių patariamąją įstaigą (office), labai kuklią. Siekiau jį pasveikinti ne tiek kaip buvusį Jungtinių Valstijų prezidentą (atvykęs Amerikon Vilniaus reikalu, vengiau perdaug oficialinių vizitų, tačiau, pavyzdžiui, prezidentas Hooveris nesunku buvo Washingtone pasiekti prisidengus nekaltu profesoriaus titulu), bet kaip vasario 16 d. akto dalyvis Amerikos visuomenės veikėją, kuriam besant Massachusettso valstijos gubernatorium, šioji valstija pirma pripažino Lietuvos nepriklausomybę, ir jos aktą Coolidge pasirašęs persiuntė kongresui, o vėliau jam jau esant Amerikos viceprezidentu ir senato pirmininku šioji pripažino Lietuvą de jure.

Dėl ėmusio šlubuoti auto atvykome pas jį lygiai paskirtu laiku — pusiau keturių. Jis mūs laukė. Jis turi „tyliojo prezidento" vardą ir tikrai atrodo nekalbus, sveriąs kiekvieną savo žodį, bet ir greit susivokiąs naujuose jam dalykuose. Mano palydovai sakėsi man nustebę jo šypsena, kuri esanti jam reta. Aš įteikiau jam, F. Bagočiaus man parūpintą (mudviem pasitarus), mašinėle rašytą angliską pasveikinimą, kuriame priminiau aukščiau pažymėtus jo santykius su Lietuvos nepriklausomybe. Pažymėjęs atvykstąs iš tolimos Lietuvos (I come from far Lithuania), kuri per amžius buvo persekiojama ir nutautinama rusų, prūsų ir lenkų, priminiau ją jau 13 metų iškovojus sau nepriklausomybę, bet dar neatgavus savo senos sostinės Vilniaus (ancient capital Vilna), kuri tebėra dar lenkų okupuota. Priminiau (Amerikoj tat būtina) mūsų senovės kalbą prieš amžius iš Indijos parsineštą, sanskritui gimininga ir visoje savo senovės grožėje ligišiol išlaikytą. Priminiau Jungtinių Valstijų svetingumą (hospitality) priėmus ir laisvėje (in freedom) bei teisėtoje tvarkoje išauklėjus apie milijoną lietuvių (about a million of my own race), kas turėjo įtakos ir Lietuvos kovai dėl nepriklausomybės.

Žinodamas mane esant Lietuvos universiteto darbuotoją, C. Coolidge klausinėjo mane apie mokslo tvarką ir studentų skaičių, iš viso apie Lietuvos mokyklų sistemą, kurią trumpai apibūdindamas stengiaus kreipti dėmesį į mūsų respublikos pastangas aprūpinti kiekvieną tautybę mokyklomis jos kalba, kas Jungtinėms Valstijoms taip yra svetima. Įsikalbėjome ir apie

mano atvykimo Amerikon tikslą — geriau patirti Amerikos lietuvių kultūrinį — tautinį gyvenimą ir suderinti jų darbavimąsi Vilniaus reikalui su Lietuvos kova dėl Vilniaus išvadavimo. Baigiau reikšdamas, kaip mokėdamas, savo įspūdžius iš važinėjimo po Ameriką ir ypačiai iš apsilankymo universitetuose.

Pasikalbėjimas truko apie pusę valandos. Nors jis tebuvo suprantamas mandagumo aktas, bet L. Prūseikai (Albertui Vabalui nuo Kybartų) komunistuojančioje Chicagos „Vilnyje" (str. „Profesorius, kumštininkas ir Coolidge") kažkuo virto, dėl ko jis nesitverdamas vaikiškai ėmė ironizuoti: „Apie ką kalbėjosi p. Biržiška su tyliuoju eksprezidentu — tai yra sekretas septyniais raktais užrakintas. Bet mes neabejojam, kad dabar tai Vilnius tikrai teksiąs Smetonos karalystei. Veikiausia, jau Pilsudskis bėga iš Vilniaus, jeigu dar neišbėgo".

Atsisveikinę su C. Coolidge, Springfieldo laikraščio „The Springfield Union" atstovo buvome nutraukti ties Coolidgės ofisu (apie apsilankymą rašo šis laikraštis str. „Lithuanians pay visit to Coolidge at Northampton", „The Boston Globe" ir kiti), ir pataisę savo mašiną pas artimiausią tekniką, varėmės atgal. Važiavome gražiomis apylinkėmis per kalnus ir miškus, aplink matydami gan aukštas uolas; miškai čia irgi kiek didesni, negu paprasti, taip nuskurę, Amerikos krūmokšniai. Važiavome tai per sniegą įsirėždami, tai lygiu, kaip stalas, plentu, daugiausia cementuotu, kaip visur Amerikoj (kai kur rasime ir meksfalto ar kas panašu į tai). Į aną pusę važiuodamas sušalau kojas, bet atgal važiuojant K. Šidlauskas rado kuo jas apkloti, tad kartais ir susnūst pavykdavo. Vis dėlto kelionėje gerokai vargau, nu-

58. Scrantono F. J. Živatas.

rimusi per tris dienas liga vėl atsigavo ir ėmė mane kankinti. Ar šiaip ar taip, apie 21 val. (9 val. vak.), kad ir pavėlavę, bet telefonu apie tai įspėję, prisivarėme ligi Cambridgės, kur bažnytinėje svetainėje klebonas Fr. J. Juškaitis (432 Windsor St., Cambridge, Mass.) laukė su 150 parapiečių susirinkimu.

Nespėjęs po gana vargingos kelionės nė atsigauti, turėjau tuojau pradėti prakalbą (XXXVI pranešimas). Nors buvau, rodos, save į rankas kaip reikiant paėmęs, bet po pusės valandos pasijutau apsilpstąs ir turėjau savo kalbą dešimčiai minučių nutraukti. Padalijęs ją dviem dalim, pasakojimu apie dabartinę Vilniaus krašto lietuvių būklę ir jų vadavimo kovos būdų nurodymu, nutraukiau baigdamas pirmąją dalį, taip, jog susirinkimas nė nepajuto, jog mane kankina liga. Prisipažinau tik kun. Juškaičio svečiui, kun. Švagždžiui, kurį prisiminiau dar iš Šiaulių gimnazijos ir bene vėliau iš jo kunigavimo Lietuvoje; jis Cambridgėj nekartą apsilanko ir yra populiarus parapiečiuose. Susitvarkęs ir atsigavęs, grįžau svetainėn kaip tik tuo laiku, kai gerasis kun. Juškaitis gyrė mane susirinkusiems, kaip atsisakiusį Lawrencėj pas nezaležninkus eiti; nesu aš toks geras, malonusis klebone, tik paskaityk mano lawrencinius nuotykius! Paskaitą pavyko baigti ir dar kiek pasikalbėti su vienu kitu, pavyzdžiui, su mano viekšniške kaimyne Beržanskaite, tik nebegavau laiko su kunigais įsikalbėti. Kitu man pasiųstu karu grįžau Bostonan nakvynėn.

Sunki man šioji kovo 6—7 naktis! Per 3 savaites tai suimanti mane, tai vėl atsileidžianti liga po Northamptinio žygio puolė mane baisiausiu įnirtimu, taip, jog apie valandą buvau pasirengęs visam kam, ir, silpnas žmogelis, ėmiau rengti atsisveikinimo raštus, dar prislėgtas savo uždavinio neatlikęs. Čia nebepakeldamas skausmų, nualpau. Atsigavęs, kurį laiką nebegalėjau užmigti, bet pajutau ligą vis tik įveiksiąs ir jau ramiau užmigau. Ir tikrai, dar dieną kitą tebebuvau nesveikas, tik toks nesijutau, o vėliau liga ir visai mane atleido. Vis dėlto sunku man ir šiandien ši „baisioji naktis" beatsiminti...

(„M. V." 1931.XII.30 nr. 36/74).

XXIV. DAR BOSTONE.

(Bostono burmistro pietūs drauge su Šarkiu. Jie nepatiko Prūseikai. Katalikų susirinkime. Oi tas Kosčiuška ir jo erzacinis anūkas. Išvažiavimas iš malonaus miesto).

Kovo 6 d. išryto teko kiek įsikalbėti su mano malonia šeimininke Morta Bratėniene ir jos dukterim Anele*), studente, kurių šiaip, per tris dienas jų bute Bostone gyvendamas, bet vėlai tepareidamas namo, nė nemačiau. Beje: tik šįryt, gal pasijutęs daug geriau, o ypačiai įveikęs pastarąją naktį taip mane prikankinusią ligą, tepastebėjau gražų reginį pro langą į Bostono įlanką. Paskui užėjo pas mane dar vienas kitas bostonietis, iš kurių kiek galėdamas čiulpiau žinių apie lietuvių gyvenimą. Aplankė ir metodistų žinyčios ministeris B. F. Kubilius drauge su savo žmona, mano jau koncerte pažintąja dainininke Ona R. Krasauskaite — Kubiliene. Bene Bostono konservatorijos siunčiama, O. Kubilienė sakėsi važiuosianti Italijon savo balso lavinti ir gal Lietuvoj apsilankysianti**), o kun. Kubilius daug man papasakojo apie savo krypties kultūrą, jos pažangumo pradus, Bostono metodistų universitetą ir jo stipendijas, kurių viena naudojęsis „Lietuvos Žinių", o dabar „Naujienų" redakcijos narys Juozas Pronskus***) (šis savo pažiūras išreiškė 1930 m. išleistoje apie 300 pusl. knygoje „Arionų prisikėlimas"). Deja, mano kad ir gal gan laisvam katalikiškumui kun. Kubiliaus metodizmo šviesa atrodė maloni, bet lyg perdaug protautinė.

Apie 13 val. (1 val. dieną), kiek atsimenu, bene K. Šidlausko sūnus ir dar kažkas nuvėžino mane į gražųjį Ritz—Carltono viešbutį, kuriame Colonial kambaryje Bostono burmistras (mayor) James M. Curley surengė pietus (luncheon). Dalyvavo apie 75 asm., kurių 25 buvo amerikonai, apie 35 lietuviai, apie 10 žydų ir keli ukrainiečiai. Bostono „Darbininkas" mini šiuos dalyvius: gubernatoriaus atstovą sekretorių De Wolfe, laivyno ir milicijos (kariuomenės) viršininkus, Italijos konsulą, lietuvius dr. P. Jakimavičių (angliškai rašosi Jakmauh), advokatus F. Bagočių, Cunį, Kalinauskus, Ant. Šalną, dr. Landžių, dr. Pašakarnį,

*) Paskui ji gavo stipendiją vokiečių universitetuose ir buvo apsilankiusi Lietuvoje. *(1940 m.)*.

**) Paskui ji ilgesnį laiką gyveno Lietuvoje. *(1940 m.)*.

***) Vėliau grįžo Lietuvon ir dirbo Klaipėdos lietuvių spaudoje. *(1940 m.)*.

dr. Galinauską, dr. Kapočių, dr. Casperą, dr. Repšį, „Darbininko" redaktorius Ant. F. Kneižį ir J. B. Laučką (pridursiu — ir „Keleivio" red. St. Michelsoną), Pr. Galinį, J. Gansoną, K. Šidlauską, V. J. Jenkinsą (Jankauską), J. J. Romaną, K. J. Paulauską, F. Zalecką, M. Venį, žydus prokurorą E. D. Stonę, Naujosios Anglijos sionistų prezidentą Rubeną Ochnoffą, „Jewish Boston American" redaktorių Abrahamą Alpertą, Geo. B. Lourię ir jo žmoną D. A. Lourie, „American Palestine Organization" komiteto atstovus Samuelį Borofskį ir Robertą Silvermaną, „Public Information of New England Zionist" pirmininką (chairman) Julių Meyerį, A. Webberį. Išskyrus Stonę, kurį jau esu minėjęs kovo 5 d. įvykiuose, kiti čia suminėtieji Bostono žydų veikėjai arčiau mano nepažįstami, tačiau pakviesti bene pačių lietuvių nurodymu, matyt, bus jiems artimesni už kitus, aiškiau už Lietuvos nepriklausomybę pasisakę, visi iš Lietuvos kilę. Ukrainiečių neatsimenu, kas dalyvavo; kun. Želechivskyi vakare man pasisakė buvęs pietų pakviestas, tik negalėjęs atvykti.

Bene 12 svečių susodinta už „garbės stalo", o visi kiti susėdo prie mažesnių stalų, po 4 prie kiekvieno. Man teko sėsti tarp burmistro — majoro ir laivyno viršininko; sėdėjau po Lietuvos vėliava, burmistras po Amerikos, o dar kas, bene gubernatoriaus atstovas, po Massachusettso valstijos vėliava. Atsidūriau tarp dviejų tik angliškai kalbančių amerikonų. Kai aš vokiečių kalba kreipiaus į laivyno viršininką, jis man, žinoma, anglų kalba pasisakė pakalbąs prancūziškai, bet kai aš pirmą kartą savo amžiuje sukūriau kelis, rodos, visiškai taisyklingus prancūziškus sakinius, jis ne tik nieko nesuprato (čia galėjau aš būti kaltas), bet ir prisi-

59. Scrantono lietuvių vad. tautinės bažnyčios kun. M. Valadka.

pažino prancūzų kalbos bemaž nemokąs. Tad teko man ir su juo ir su majoru angliškai ne tik kalbėtis, bet ir susiprasti. Bent majoras, apklausęs mane apie mūsų universitetą, aukštesniąsias mokyklas ir šiaip kultūrinį darbą, visas tas žinias, gudruolis, panaudojo savo prakalbai. Vis dėlto mano nekokiai kalboms galvelei šitokis įtempimas kalbant trimis kalbomis, kurių bemaž nemoku, buvo lyg perskaudus. Ūžė joje bemaž taip, kaip 1929 m. Prahoje, kai tarptautiniame slavistų suvažiavime teko mišriai klausytis (ir iš dalies verstis) 10 slavų kalbų (čekų, rusų, lenkų, gudų, ukrainiečių, bulgarų, serbų, slovakų, chorvatų, slovėnų), 4 Vakarų Europos (vokiečių, prancūzų, anglų, italų) ir dar lotynų kalbos! Antra vertus, bostoniškis smegenų įtempimas buvo geras mano atslūkstančiai ligai, nukreipdamas nuo jos mano dėmesį.

Pietų metu grojo orkestras, maršu mus palydėjęs sėdantis už stalų. Dainavo du pakviestuoju solistu, o taip pat, majoro prašomas, ir mūsų V. J. Jenkins, irgi angliškai. Pirmas kalbėjo majoras, kaip miesto šeimininkas. Prisiminęs garsųjį mokslininką Einšteiną, kuris šiuo laiku važinėjo po Jungtines Valstijas, gerasis airys čia pat jį nuskriaudė, pakeldamas mane (guest of city — miesto svečią) „lietuviškuoju Einšteinu"... Nuleidau kiek akis, bet neparaudau: kitur Vytautu ar Napoleonu ėjęs, negi lenksiuos kad ir Einšteinui? Toliau betgi majoras kalbėjo jau apie Lietuvą, kuri nors esanti jauna respublika, bet sparčiai žengianti pažangos ir kultūros keliu, ką įrodąs kad ir didelis moksleivių skaičius universitete, aukštesnėse ir pradinėse mokyklose, tad Lietuva duodanti ir duosianti pasauliui naudingų ir garsių žmonių. Pripažinęs daug „kredito" Amerikos, ypačiai Bostono, lietuviams, pažymėjo, jog jie ir fiziškai tvirti žmonės, davę Amerikai pasaulinį čempioną bostonietį Jack'ą Sharkį, kurį jis kviečiąs pratarti į savo tautietį. Čia nuo mūsų stalo krašto atsikėlė aukštas, tvirtas, gražus vyras — Šarkis Žukauskas! Iš pradžių angliškai jis pareiškė nežinąs, kaip jis čion atėjęs ir kas jį atvedęs: „Ėjau ir atėjau". Lietuviškai į mane kreipdamasis, pasisakė Lietuvos nepamiršęs ir prašė nuvežti Lietuvai jo linkėjimų: „O dabar aš noriu tau pasakyti, pone Biržiška, kaip tu nuvažiuosi tenai į seną krajų, pasakyk, kad mes norim — tegul viskas ten bus gerai!".

Čia majoras, turbūt, pirmą kartą Šarkį išgirdęs lietuviškai

kalbantį, pastebėjo, kad kiekvienam žmogui yra garbė mokėti ir nepamiršti savo tėvų kalbos.

Po jo kalbėjo gubernatoriaus sekretorius, kuris, gal kieno įspėtas dėl mano svyravimo kovo 5 d. priimant valstijos garbės ženklą, dabar aiškino ypatingai garbingą to ženklo reikšmę. Paskui kalbėjo lietuvių vardu (taip pat angliškai) dr. Jakimavičius. Čia ir aš buvau pakviestas kalbėti (XXXVII pranešimas). Kalbėjau, žinoma, lietuviškai, vertė dr. Jakimavičius. Padėkojęs majorui, miestui ir valstijai už nelauktą priėmimą ir nenupelnytą pagerbimą, prisiėmiau jį, suprantama, ne sau, tik Lietuvos universitetui ir pačiai Lietuvai. Girdėdamas iš miesto majoro gražių atsiliepimų ir linkėjimų mano tėvynei ir reikšdamas dėl to džiaugsmo, pripažinau betgi, jog toli gražu mes nesame dar prilygę kitiems kraštams, kurie anksčiau už mus ėmė naudotis laisve ir patogesnėmis aplinkybėmis, lengvesnėmis sąlygomis tvarkytis. Kaip vienas iš vasario 16 d. akto dalyvių (apie tai bene dr. Jakimavičius savo kalboje buvo priminęs), priminiau, kad kurdamasi Nepriklausomoji Lietuva (1917 m. Vilniaus konferencija) aiškiai yra pabrėžusi ne tiek turinti bendra su Rytais ir Pietumis, kiek su Vakarais, tad turi apsidrausti nuo Rytų pasyvumo, anarchijos ir despotizmo, Pietų brutalumo ir avantiurizmo (čia priminiau Vilniaus pagrobimą) ir siekti Vakarų bei šiaip civilizuoto pasaulio kultūros. Tuo keliu eidama, Lietuva, deja, nekartą suklumpa, bet pačios jos klaidos ją kad ir skaudžiai, bet sveikai pamoko dar tvirčiau tos krypties laikytis. Ypačiai ji turi domėtis Jungtinių Valstybių kultūra, paremta laisve, iniciatyva ir rimtu darbu, kur tarpininkais turi mums eiti Amerikos lietuviai, toje kultūroje užaugę ir subrendę. Lietuva juk davė Amerikai apie milijoną darbininkų, kurių fizinį pajėgumą Šarkis taip gražiai yra išgarsinęs![57]).

Dr. Jakimavičius, nežinau dėlko, išvertė tik mano padėką ir nutylėjo, pasak „Darbininko", „pačią svarbiąją kalbos dalį". Dėkoti nemokėdamas, vėliau kai kada kitus prašydavau mano padėkas beverčiant išlyginti ar išplėsti, o kartą kitą ir visai mane čia pavaduoti.

---

[57]) Brooklyno „Vienybėj" K. V. visą šią mano prakalbą štai kuo pavertė: „Gerb. svečias papasakojo susirinkusiems apie Vilniaus būklę ir ką amerikiečiai turėtų daryti, Lietuvos sostinę išliuosuoti iš lenkų nagų".

Pietūs baigėsi Amerikos himnu. Skirstantis priėjau Šarkį rankos paspausti, nes kitaip, sakiau, mano mokiniai „Aušros“ gimnazijoje man neatleisią: „Matei Šarkį — ir jo nepriėjai!“ Mano ranka tiesiog dingo jo delne. „Na, sakau, Tamsta turi tokią didelę ranką, nesistebiu, jog ji tokia stipri; tiktų Pilsudskiui iš Vilniaus vyti!“ Bet Šarkis nusiskundė kumštynėse pirštą apgadinęs ir pridūrė: „Mano ranka stipri, bet lenkams tavo stipresnė!“ Maniau turįs reikalo su kumštininku, o čia prieš mane jis stojo džentelmenu ir politiku!

Čia yra progos dėl Šarkio kiek pasisakyti. Amerikos komunistų „Vilnies“ rašytojas L. Prūseika str. „Profesorius, kumštininkas ir Coolidge“ tyčiojasi iš Šarkio, „nelaimingojo kumštininkų caro“, ir jo prakalbėlės: „Už tą spyčių jis iš tikrųjų vertas būti pasaulio čempionu“. Teko girdėti, kad ir socialistų „Keleivis“, kurį, kaip ir Šarkį, Prūseika teikiasi pajuokti („Keleivis“ „net apslobo iš gilaus susijaudinimo, kad Šarkis kalbėjo lietuviškai tarp tokių aukštų amerikonų“), nesikarščiuojąs dėl Šarkio laimėjimų. Turiu prisipažinti, nors gal mane už tai apibars smarkus bruklynietis D. Klinga, kaip jis, bevasarodamas Lietuvoj, subarė mūsų rektorių V. Čepinskį, prikišdamas jam rusų kultūros įtaką (žmogui, kuris kaip tik yra Vakarų kultūros gerbėjas ir skleidėjas!): nesu ir aš nei kumščio gerbėjas nei kumštynių ar spardynių mėgėjas... Tad šiaip jau keistokai skamba man ypatingas amerikoniško laikraščio dėl pietų pažymėjimas (nustelbus visus kitus dalyvius), jog „Majoras ir Šarkis sveikina Biržišką“ (Mayor and Sharkey greet Birziska). Ir vis dėlto ir Šarkio asmeniui ir jo vaidmeniui turime pripažinti didesnio svorio, negu šiaip jau kumštininkui. Šar-

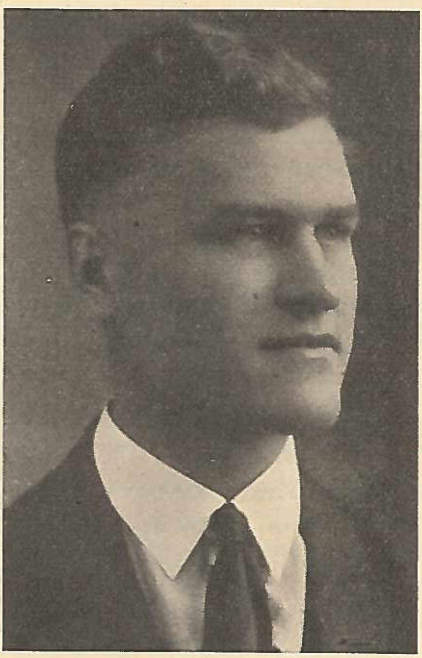

60. Vytautas Antanas Keršavičius. Scranton, Pa.

kis niekur neužsigina, net tiesiog primena esąs lietuvis („kumštininkas“ čia gali būti sektinu pavyzdžiu kad ir mūsų didžiajam tenorui*), nors ne tik niekas neverčia prisipažinti, bet toks prisipažinimas tiesiog kenkia jo kumštininkiškam bizniui, rišdamas jį su neįtakinga ateivių grupe. Taigi Šarkis — ne vien kumštis. Dar toliau: jo pasisakymas lietuviu kelia lietuvių vardą ne tik amerikonų visuomenėje, bet — kas daug svarbiau — pačių lietuvių visuomenėje, ypačiai jų įsisportavusiame ir gerokai nutautusiame jaunime. Kiek man rodė tenykščiai mūsų veikėjai pavyzdžių, kai Šarkio sakymasis kėlė atskirų jaunuolių ir ištisų jųjų būrių primigusį tautinį jausmą! Taigi, pone Prūseika, „profesorius“ čia neparaudęs nusilenks „kumštininkui“, jį pagerbdamas.

Tame pat straipsny Prūseika tyčiojasi dėl pačių pietų: „Ten suėjo visa Bostono smetona. Visi kalbėjo išdidžiai ir patetiškai... Kaip sau norite — bet tai kabaretas ar politinis žvėrinčius, kuriame surinkta visų veislių po porą, pradėjus nuo lietuviškų socialistų, baigiant katalikiškais airišiais ir aukštosios klesos braminais iš aristokratiško Bostono kvartalo. Atvažiavimą pono Biržiškos į Bostoną mes galime prilyginti tik prie biblijiškojo Jėzaus Kristaus įjojimo ant asilo į Jeruzolimą! Koks puikus diplomatinis laimėjimas! Kauno davatkos ir smetonlaižiai džiaugsmo ašarom pravirks, kad Biržiška ir Šarkis Vilnių jau turi savo kišeniuj! Dabar kovo mėnesis, kuomet eina morčiaus katinų manevrai. Bet pačius geriausius manevrus atliko Mykolas Biržiška, kuris anuomet, kada jis dar bandė būti su darbininkais, yra metęs šį posakį: „Dabar mes mužikai — ponai“. Tai buvo jo sarkastiška pastaba, adresuota lietuvių buržuazijai, kuri iš mužikiško kevalo išvirto ponybe. Dabar ir Biržiška — ponas. Dabar... turi garbės pritūpti prie pantaplio Bostono aristokratijos ir valgo pietus su ekscelencijomis. „Mes tave, Vilniau, sukrimsim sykiu su čikenais a la Maryland, su kaviaru ir dresingais ir nusmuks jis iki pat padugnių mūsų pilvo, akompanuojant džasbenui, trykštančiam iš gilumos patriotinių širdžių“... Beje, ar buvo tame bankiete kardinolas O'Connell? ...Bet, veikiausia, kardinolo purpurą ir deimantinį žiedą ponas

*) Turiu čia galvoje, žinoma, Kiprą Petrauską ir jo užsienines gastroles. *(1940 m.)*.

Mykolas palaižė privatinėj audiencijoj. Neabejojam, kad su jokiu etiketo punktu nebuvo apsilenkta".

Kadangi Albertas Vabalas, kuris L. Prūseikos vardu pasirašo, gerai žino, kad aš ligišioliai nesu suponėjęs, ponų tebevengiu, blizgučių nesiekiu, tad visa, kas čia jo man taikoma, eina prošalį. Kur jis pajuokia „vilnietišką" šių pietų reikšmę, klysta, nes ne Vilniaus dalykui, tik pačių Amerikos lietuvių reikalui jie buvo skiriami. O šiuo reikalu pasisako kiti laikraščiai. Katalikų „Darbininkas": „Bostone tai pirmas toks įvykis, kad mayoras taip gražiai pagerbė lietuvius. Tai vis didelis paskatinimas lietuviams dar geriau susicementuoti ir užkariauti amerikiečių pilnas simpatijas, kas labai naudinga būtų ir Lietuvai kovoje už jos švenčiausias teises. Taigi šis mayoro netikėtas stebėtinai gražus pasielgimas teskatina lietuvius neapvilti mayoro gražaus pasitikėjimo ir šviesių vilčių lietuviais. Visų lietuvių, ypač profesionalų, pareiga švariais darbais, teisingais keliais, visomis jėgomis kelti lietuvių vardą ir garbę". Tautininkų „Vienybė": „Visi, kaip šios šalies piliečiai, susėdę prie stalų valgė ir kalbėjosi, kad tai pirmas istorinis toks susirinkimas" (Bostono amerikonai, lietuviai, žydai ir ukrainiečiai suėję po Amerikos ir Lietuvos vėliava). Opozicinių tautininkų „Sandara": „Šių pietų surengimas Bostono miestui kainavo gal daugiau tūkstanties dolerių. O suteikta garbė lietuviams juk už jokius pinigus nenuperkama, nes tokius pagerbimus susilaukia tik labai garsūs didžiųjų valstijų atvažiavę mokslininkai ir diplomatai" (turbūt, Einšteinas turimas čia galvoje?). Panašiai tautininkų „Dirva": „Tokio miesto ir valstijos pagerbimo lietuviams už jokius pinigus nepirktum". Socialistų „Keleiviui" teigiamai šiuos pietus įvertinus net, kaip matėm, kliuvo iš „Vilnies". Taigi čia žodis ne man priklauso. Kas kita, jog paskaičius pietus atsiėjus „daugiau tūkstanties dolerių" plaukai man pasišiaušė: 10.000 litų pietums — ir tai pagerbti vienam „Mykolas Birziska, Professor of History and Literature, University of Kounas, Lithuania"?! O šito kaip tik p. Prūseika nė nepastebėjo: keista toji Amerika! O kaip slėgte slėgė mane visa toji garbė, kuri man teko, Lietuvos vardui atstovaujant... Kaip aš tam nebuvau dar pasirengęs nei priaugęs! Kaip visa to p. Prūseika nesuprato ar nepanorėjo suprasti...

Pavakarį John J. Romanas (818 East Sixth Street, South Boston, Mass.) nuvėžino mane pas kun. Pr. Virmauskį. Roma-

nas? Taip, tas pats. Dabar jis čia — Lithuanian Importing Company — verčiasi importais iš Lietuvos. Lietuvoje su juo beveik nesuėjęs, čia užklausiau: „Na, kaip Tamsta jautiesi?“ Atsakė: „Aš visados jaučiuos gerai“. Klebonijoj (St. Peter's Lithuanian Rectory, 50 West Sixth Street, So. Boston, Mass.), be klebono, manęs ir Romano, drauge vakarieniavo dar kun. J. J. Jakaitis ir abudu „Darbininko“ redakcijos nariu, Ant. Kneižys ir J. B. Laučka. Bešnekučiuojant, kažkas mane užklausė, kaip Lietuvos mokslininkai žiūri į Tado Kosciuškos kilmę, nes lenkai visur, ir ypačiai Amerikoje, skelbia jį lenku. Atsakiau, jog mums jis yra lietuvis ir pats save lietuviu laikė, nenorėjo Lenkijoje kariuomenėje tarnauti ir prašė jį iš ten grąžinti Lietuvon („ar aš ne lietuvis, ne jūsų tautietis?!“); žinoma, toji jo, kaip ir Mickevičiaus, Kondratavičiaus ir kitų, Lietuva buvo kur kas platesnė už dabartinę tautinę, nes jo čia buvo suprantama Gudija, kurioje jis gimė ir užaugo, ir toji Lietuva — Gudija jo buvo jungiama su Lenkija, dėl kurių visų laisvės ir nepriklausomybės jis bekovodamas taip pagarsėjo. Prisipažinau nuo pat kūdikystės idealizavęs Kosciušką kaip kovotoją už laisvę, lygiomis jį laikęs su Kęstučiu ir Vytautu ir kur kas aukščiau už Aleksandrą Makedonietį ir Napoleoną, kurie savo žygiais taip kaitino mano, kūdikio ir jaunuolio, vaizduotę. Pagarba Kosciuškai mano tėvų namuose gali būt paaiškinta ne vien jų patriotiniu nusistatymu, bet iš dalies gal ir tradicija, jog mano motina esanti kokia pra-praanūkė Kosciuškos sesers. Atsimenu dar antklodę, kuri buvusi dalis išdalinto tarp Kosciuškos seserų jo palapinės ar lovos uždangalo. Kūdikystės įspūdžiai kad ir nubluko, bet Kosciuškos pavyzdys ir vėliau mane veikė.

61. V. A. Meškūnas. Scranton, Pa.

Tik vėliau supratau, kodėl tuo mano pasakojimu susidomėjo mūsų redaktoriai, išskirdami jį iš daugelio kitų dalykų, apie kuriuos kalbėjomės. Lenkams pasisavinant Tadą Kosčiušką iš lietuvių, šiems svarbu buvo atsiremti Kosciuškos „proanūkiu"!

Po vakarienės nuvažiavome į Municipal Buildingo svetainę, kurioje Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Federacijos 3 skyrius surengė man prakalbas. Susirinko, kaip man pasirodė, kokie 300—400, bet pasak sandariečio K. J. Paulausko, kuris negi buvo linkęs kelti konkuruojančios organizacijos susirinkimo dalyvių skaičių, apie 500 žmonių, kurie labai maloniai, kaip ir kitur, mane atsistoję pasitiko plodami. Be lietuvių, dalyvavo dar žydų (Stone su tik atvykusiu iš Lietuvos broliavaikiu ir kiti) ir ukrainiečių (kun. Želechivskyi ir kiti) delegacijos. Taigi, ir vėl suėjome trijų tautų atstovai!

Kun. Virmauskis pasveikino mane katalikų federacijos vardu ir pakvietė „Darbininko" redaktorių A. F. Kneižį vesti vakarą. Vedėjas kiek ilgiau aiškino vakaro tikslą, nesigailėdamas nei manęs nei susirinkusiųjų, kelte kėlė mane tautos didžiavyriu. Jo kviečiamas kun. J. Želechivskyi ukrainietiškai reiškė lietuviams prieteliškus ukrainiečių jausmus ir vėl mane čion pripynė. Kitas ukrainietis dr. Margolinas rusiškai (šiaip bendruose lietuvių ir ukrainiečių susirinkimuose ukrainiečiai kalbėjo arba ukrainietiškai, arba angliškai), matyt, angliškai dar gerai nepramokęs, kalbėjo apie buvusius, dabartinius ir būsimus lietuvių ir ukrainiečių tautos santykius ir linkėjo mano darbui, artinant tiedvi tauti, didžiausių vaisių. Populiarus lietuvių tarpe prokuroras Stone, kurį, kaip ir Želechivskį, kalbant girdėjau dar kovo 5 d. bankiete, labai karštai buvo sutiktas, visiems sustojus ir triukšmingai plojant. Čia vakaro vedėjas priminė apie didelius Stonės nuopelnus, išgaunant Jungtinių Valstijų pripažinimą Lietuvos nepriklausomybės. Stone kalbėjo angliškai labai karštai ir gyvai, ragindamas lietuvius dėl mažmožių tarpu savęs nesiginčyti, tik bendrinti visas savo pajėgas Lietuvos nepriklausomybei išlaikyti ir pavergtoms Lietuvos dalims, ypačiai Vilniaus sostinei, atvaduoti. Prisiminęs Vilniui Vaduoti Sąjungą ir pasveikinęs mane, kaip jos pirmininką ir Lietuvos universiteto atstovą, Lietuvoj gimusių („lietuviškosios kilmės") žydų bostoniečių vardu įteikė man aukso plunksną, linkėdamas man, kaip *pasirašiusiam Lietuvos nepriklausomybės aktą* ir rašančiam straipsnius Vilniaus vadavimo reikalu, tąja plunksna „ir toliau

aukso mintis rašyti", būtent, burti lietuvius į bendrą Vilniaus darbą, pagaliau, *pasirašyti ir Vilniaus atvadavimo aktą*)*.

Čia gavau ir aš kalbėti apie pusantros valandos („gana gyvai", pasak „Darbininko"). Aiškinau (XXXVIII pranešimas) Vilniaus vadavimo idėją, priemones ir kelius, pabrėždamas reikalą užmegzti kuogeriausius santykius su ukrainiečiais ir gudais. Tos tautos, turėdamos apie 48—50 milijonų, dar neturi nepriklausomybės, tad lietuviams, jau turintiems nepriklausomą valstybę, tenka šiam didžiam darbui vadovauti. Amerikos lietuviai, laisvai sueidami lygiomis sąlygomis ir pajėgomis su ukrainiečiais, daug gali nusverti mūsų kovoje dėl Vilniaus.

Maniau, kad mano ilgoka kalba vakaro programa bus baigta, bet čia gyvasis J. B. Laučka pašoko scenon ir pranešė mane esant „garbingos lietuviškos Kosciuškų šeimos ainį", kovojusio už Amerikos nepriklausomybę generolo Tado Kosciuškos proanūkį. „Garbingasis generolas Kosciuška buvo atvykęs į Ameriką kovoti už jos nepriklausomybę kartu su George Washingtonu, o dabar štai jo proanūkas atvyko į Ameriką kviesti lietuvius į garbingą kovą už Lietuvos sostinę Vilnių". Čia jau kilo didžiausias plojimas, arba, kaip rašė „Darbininkas", „publika sveikino garbingos Kosciuškų šeimynos palikuonį didžiausiu dvasios pakilimu", o vakaro vedėjui pasakius baigiamąją kalbą, visi skirstėsi „pakeltu entuziazmu".

Aš vis dar gerai nesusipratau, ko čia taip karščiuojamasi dėl tos taip tolimos mano giminystės su Kosciuška: jam dėl jos tikrai nei šilta nei šalta, o ir man negi kris bent vienas jo garso lapelis. Tačiau ne tik „Darbininkas" ėmė tai kelti, net skambiomis antraštėmis žymėti („Bostonas gražiai pagerbė generolo Kosciuškos ainį", „Generolo Kosciuškos ainys" ir pan.), bet ir angliškuose Bostono laikraščiuose skaičiau apie save, kaip apie „Grandnephew (anūkas) of the famous (garsaus) gen. Thaddeus Kosciuszko", pareiškusį, jog nors lenkai savinasi sau šį karžygį, bet jis neturįs lenkiško kraujo nei lašo (there wasn't a drop of Polish blood in Gen. Kosciuszko), ir pasirašiusį garsią 1920 m. spalių 7 d. Suvalkų sutartį, kurią Lenkai sulaužė. Šiai žiniai patekus į anglų spaudą, tuoj atsiliepė lenkų spauda, visaip gindama Kosciuškos lenkystę, o mane apmeluodindama.

---

*) Kad ir toji garbė bei laimė mane aplenkė, tik vis dėlto sulaukiau Vilniaus atvadavimo! *(1940 m.)*.

Skaičiau, pavyzdžiui, Detroito „Dziennik Polski“, kuriame kažinkas net iš New Yorko atsiuntė ilgą rašinį prieš mane ir Kosciuškos „lietuviškąjį kraują“ („Jak litwini okłamują amerykanów). Čia reikia pridurti, jog „Darbininkas“ ir anglų laikraščiai, kad ir vadino mane Kosciuškos anūku, bet čia pat išvedžiojo mano motiną esant jo sesers dukters dukterį, vadinasi, aš būčiau jo sesers proanūkis, o pusei metų praslinkus, rugsėjo mėn. Kazys Vidikauskas, filadelfietis, keliuose lietuviškuose laikraščiuose, taip pat ukrainiečių „Svobodoje“ ir net New Yorko lenkų „Nowy Świat“ mane dar labiau priartino Kosciuškai, pakeldamas mano motiną Kosciuškos seserėčia!

Tik dar kiek pavažinėjęs po Ameriką, supratau „kosciuškizmo“ reikšmę tenykščiams lietuviams, na ir lenkams. Kosciuška, kaip Vašingtono bendradarbis kovoje už Amerikos laisvę, yra minimas kiekvienoje mokykloje kaip lenkas, tuo Amerikos visuomenėje keldamas lenkų vardą ir svorį. Lenkai atydžiai seka, kad kas nepaveržtų jiems šio tautinio kozyrio („Nowy Świat“: „Kościuszko nie pozostawił po sobie potomków — ma w nas wszystkich wdzięcznych braci, skojarzonych z nim świętem dziedzictwem idei“ — vadinasi, visi lenkai esą Kosciuškos anūkai!), keliuose miestuose (Washingtone, Bostone ir kitur) net patys pastatydino jam paminklus ir šiaip naudoja jo vardą, stiprindami savo poziciją Amerikos visuomenėje. Tačiau lietuviai, kur kas už juos Amerikoje silpnesni, atkakliai kovoja dėl Kosciuškos lietuviškumo, tuo jausdamiesi nebe svetimi esą Amerikos kovoms dėl nepriklausomybės. Pavyzdžiui, prieš keleris metus, Leon. Šimučiui ir kitiems Chicagos spaudoje agitaciją pavarius, Chicagos majoras Thompsonas įsakė miesto mokyklose vartojamuose vadovėliuose lenkų įrašytąjį Kosciušką paversti lietuviu, o vėl nežinia kuo būdu ten įlietuvintą Pulaskį — lenku. Taigi Kosciuškos tautybė čia ne šalta praeitinė, tik aistringa dabartinė, ir aš su savo kosciuškinėmis tradicijomis netyčiomis pa-

62. Antanas C. Balčys su žmona. Binghamton, N. Y.

taikiau į pačią tos kovos tyrštį. Kai mane ir šen ir ten ėmė vis labiau spausti, kad tiksliau papasakočiau savo „kosciuškinę kilmę", nežinojau nė ką atsakyti, šį tą prisimindamas iš savo kūdikystės laikų ir motinos pasakojimų. Parašiau net laišką savo motinai, prašydamas aiškesnių žinių, bet ne ką telaimėjau. Motina teprisiminė savo motiną Kordzikauskaitę - Rodzevičienę tikrinus, jog šios motina Stanevičiūtė - Kordzikauskienė buvus Kimbaraitės - Stanevičienės duktė, o Kimbarienė buvus Kosciuškos sesuo; tad aš būčiau tos Kimbarienės pro-pro-proanūkis. Deja, Tado Kosciuškos biografai težino dvi jo seseri, Estkienę ir Žalkauskienę, tad jei bent Kimbarienė būtų jo ir jų pusseserė! Taigi toji mano giminystė su Kosciuška yra tolimesnė, negu sako mano šeimynos tradicijos, ir vargiai begali kuo padėti Amerikos lietuviams savo tautinius apkasus betvirtinant. O graži buvo pasakėlė, ir ji nemažai svėrė mano pažiūroms, ypačiai „maištingam" būdui, nusistatant!

Tiesiog iš susirinkimo[58]), kuris „Mūsų Vilniui" davė 16 ar 17 prenumeratorių, nuvažiavau į geležinkelio stotį, kur susirinko būrelis palydovų su J. Romanu ir kitais pryšakyje, tarp jų studentų, studenčių ir kitų: K. J. Paulauskas, V. C. Jenkins, Titus P. Grevis, Steponas J. Minkus, F. Zaleckas, Mykolas Venis, J. B. Laučka, Edm. A. Valiackas ir Ona Valiackaitė (mano knygelėn juodu įrašė: „Prašom perduoti geriausius linkėjimus mūsų dėdei prof. Jurgeliūnui" — beje, jam buvo linkėjimų ir iš kitų vietų, tik metams praėjus jų nebeatmenu), Ona Kavoliūtė, Emilija Oksaitė („prašau perduoti gerų linkėjimų p. Bendoravičiui"), Jadvyga Vaitkevičiūtė. Jųjų pastabos, linkėjimai, atsisveikinimo žodžiai reiškė tiek karšto palankumo, meilės, net ilgesio savo tolimai tėvynei, kurios daugelis nė matyti nematė ir gal niekados nematys, jog, rodos, nežinia ką darytum, kad tik šį gražų ir gabų jaunimą iš Amerikos katilo tėvynei ištrauktum! Nejaugi mūsų studentams ir studentėms neįdomu bent raštu susisiekti su savo užjūrio draugais ir draugėmis (atsiprašau, dabar, rodos, poniškiau vieni kitus „collegomis" tituluoja?), su savo tikrais broliais ir tikromis seserimis?! O gal rastųsi ir gilesnio savo tautinių pareigų supratimo bei atjau-

---

58) Vos gavau ištrūkti, apspiestas daugybės žmonių, kurių kiekvienas maloniu žodžiu reiškė man savo palankumo ir mano darbui pritarimo. Tarp sveikinusių buvo nemaža ukrainiečių, vyrų ir moterų.

timo ir, partijų nei viršininkų nediktuojamos, ne kanceliarinės, tik jaunos ir sveikos iniciatyvos? Nagi, nagi!!

24 val. (12 val. nakties) traukinys išvežė mane į New Yorką, „gana gerokai nuvargintą, bet linksmai besišypsantį ir, berods, neblogais įspūdžiais kupiną", rašo „Darbininkas". K. J. Paulauskas, kuris drauge su V. Jenkinu, B. Kontrimu, M. Veniu, K. Šidlausku, T. Greviu ir kitais daug pasidarbavo, kad tas nuvargimas būtų kuo lietuviams naudingas, „Sandaroje" teisingai sujungia mano darbą su Bostono lietuvių ir ne be pamato priduria: „Vargu kitų kolonijų lietuviai prilygs bostoniečiams" (panašiai ir „Dirvoje").

(„M. V." 1932. I. 20 nr. 2/76).

XXV. BROOKLYNE IR APYLINKĖSE.

(Newarko susirinkimas. Brooklyno bankiete tarp „vienybiečių". Kalbu apie Amerikos lietuvius. Jų jaunimo balsai. Stamfordo susirinkimas).

Iš Bostono į New Yorką važiavau 6 valandas miegamajame, kurio gulimosios vietos nuo bendrojo koridoriaus ne kietomis, kaip Europoje, tik minkštomis uždangomis yra atskirtos. Miegojau nekaip, nes netaip lengva buvo nusikratyti maloniais įspūdžiais iš (kovo 5—7 d.) „bostoniškių dienų", be to, ir atlikto darbo sužymėjimas bei laiškų rašymas atėmė man čia kiek laiko. Į New Yorko Central Station atvykau po 6-ių išryto ir paėmęs taksį (turint adresą ir apsipratus su skaičiais bei šiaip gyvais anglų kalbos garsais, nebesunku man buvo ne tik susitarti su juo dėl kelio, bet ir kiek įsišnekėti), per New Yorką pasiekiau Brooklyną ir mano gerojo globėjo kun. Norb. Pakalnio kleboniją. Čia dar keliomis valandomis papildžiau savo miegą, o paskui, atsikėlęs, pasakojau šeimininkui visa, ko jis laikraščiuose apie mane nebuvo skaitęs. Juk jau bemaž mėnuo buvo suėjęs, kai važinėjau ir ne kas beliko man Rytuose dar atlikti. O dar pusantro mėnesio turėjau keliauti po sunkiąją Pennsylvaniją ir tolimuosius Vakarus (Michigano, Illinoiso, Wisconsino valstijas), kuriuos be sunkaus parengiamojo darbo negi galėjau pasiekti. Tad buvo dėl ko tą ir kitą dieną su kun. Pakalniu man tartis, tiesa, tik priešpiečiais, nes po piet teko važinėti: kovo

8 d. į Newarką, o vėliau dalyvauti „Vienybės“ spaudos bendrovės Brooklyno bankiete, kovo 9 d. į Stamfordą.

Į Newarką, N. J., apie 15 val. (3 val. po p.) mane nuvėžino savo karu V. Boreika nevarkiškis, o kvietė bendrasis nevarkiečių komitetas, kuris vasario 22 d. buvo ten surengęs Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo minėjimą: pirmininkas Andrius Žiugžda, iždininkas S. F. Gudas ir sekretorius, kurį dar Brooklyne buvau pažinęs, A. S. Trečiokas. Tas komitetas labai sutartinai veikė ir Nepriklausomybės minėjime Vilniui Vaduoti Sąjungai surinko per 40 dolerių, bet kviesdamas į mano paskaitą pranešė, kaip mano buvo prašyta, kad jokios „įžangos“ ir „kolektų“ nebūsią. Komitetas tikrai vėvėsiškai skelbė apie paskaitą įvairių krypčių laikraščiuose[59]) („Vienybėje“, „Tėvynėje“, „Darbininke“, „Garse“), o paskui net bendrą korespondenciją juose išspausdino (iš minėtųjų tik „Garsė“ neteko jos skaityti).

63. B. B. Balčikonis. Binghamton, N. Y.

Per Brooklyną, New Yorką, Jersey City pasiekėva Newarką, kuris nuo New Yorko tik keliolika kilometrų teatstoja ir yra didelis, puspenkto šimto tūkstančių gyventojų turįs, vadinasi, lygus keturiems Kaunams, New Jersey valstijoj net didžiausias (Newark 442 tūkst., Jersey City 316 tūkst., sostinė Trenton 122 tūkst., Elizabeth 114 tūkst., Bayonne 85 tūkst.) ir žymus savo pramone miestas. Čia gyvena nemaža naujorkiečių, išsisklaidžiusių po visas New Yorko apylinkes; Newarke gyvena ir Lietuvos generalinis konsulas pulk. P. Žadeikis pas savo uošvius. Čia gyveno ir garsusis Edisonas. Privažiavus prie

[59]) Lapelyje rengėjų buvau pavadintas Vilniaus universiteto profesorium (tas ir kitur šen ten praspruko, o visų pirma „New York Times“ žinelėje, gautoje bene iš paties „Bremeno“ laivo), bet spaudoje ištaisyta kur Lietuvos, kur Vytauto Didžiojo univ. prof.

A. S. Trečioko krautuvės (197 Adams St.), kurioj teko pastebėti parduodamų laikraščių ir knygų, o paskui keliese suėjus su maloniu kun. Ig. Kelmeliu, teko skubėti į susirinkimą Šv. Jurgio draugijos svetainėje. Diena buvo nekokia, smarkiai lijo („bula velyčezna zlyva", pasak ukrainiečių „Svobodos"), bet vis dėlto susirinko per pusantro šimto žmonių, drauge su ukrainiečių būreliu.

Teko būti scenoje drauge su atvykusiu iš New Yorko mūsų vicekonsulu Petru Daužvardžiu ir iš Jersey City ukrainiečiu dr. Luka Myšuha, klebonu Kelmeliu ir kitais. Susirinkimą vedė A. S. Trečiokas ne tik tvarkingai, bet ir VVS labai naudingai, nes pasveikinęs susirinkusius, jis tuojau pranešė apie „Mūsų Vilnių" ir taip paragino jį rašytis, jog iš nedideliausio susirinkimo laikraščiui susirašė net 21 prenumeratorius.

Susirinkimas prasidėjo Amerikos ir Lietuvos himnais, kuriuos sugiedojo A. Stanišausko vedamas lietuvių šv. Cecilijos choras, kuris, be jų, sudainavo dar „Vilnių" ir kelias daineles. Pirmas turėjo kalbėti plačiai žinomas ukrainiečių veikėjas ir kalbėtojas dr. L. Myšuha, kuris nekartą jau buvo kalbėjęs lietuvių ir ukrainiečių susirinkimuose. Prieš tai ukrainietis T. Kaškio, kuris drauge su M. Šumeiko ir Hr. Didocha sudarė ukrainiečių delegaciją, pakvietė atvykusius savo tautiečius sugiedoti Ukrainos himną; neblogai sugiedota. Dr. Myšuha priminė 1923 m. Ambasadorių Konferencijos sprendimą, kuriuo Lenkijai teko ne tik Vilniaus kraštas, jos prieš tai iš pasalų pagrobtas („zahrableny pidstupno"), bet ir Vakarų Ukraina. Lenkija per amžius slėgė („nastupala") Ukrainą ir Lietuvą, primetė jom baudžiavą, nutautino ukrainiečių ir lietuvių visuomenės viršūnes, pasisavino net poetus. Po to Rusija draudė lietuviams ir ukrainiečiams naudotis savo kalbom mokyklose ir spaudoje. Mūsų priešai lenkai ir maskoliai per amžius įrodė, jog nei Ukraina nei Lietuva su jais drauge gyventi negali. Tačiau toji pat istorija rodo, kaip taikingai per amžius gyveno Lietuva, Ukraina ir Gudija (Baltarusija).

Kalbėjo dar P. Daužvardis, kun. Kelmelis, o paskui aš aiškinau Vilniaus reikalą ir kovą dėl Vilniaus išvadavimo (XXXIX pranešimas), ypačiai pabraukdamas reikalą susiprasti ir susiartinti su ukrainiečiais, nes tuo būdu greičiau atimsim iš lenkų mūsų Vilnių ir tvirčiau užtikrinsim Lietuvai nepriklausomybę, o taip pat ir Europos Rytams čia užtikrinsim taikingus santy-

kius. Kalbėjau, žinoma, lietuviškai, o paskui, žinodamas, jog tarp susirinkusiųjų yra ukrainiečių, rusiškai į juos kreipiaus, ragindamas palaikyti savo tautą kovoje dėl išsivadavimo (XL pranešimas). Susirinkimą baigė A. S. Trečiokas, dar kartą priminęs mano raginimą, kad lietuviai susiartintų su ukrainiečiais. Rodos, susirinkusiųjų buvau suprastas (pasak „Darbininko": B. „nupasakojo Vilniaus vadavimo reikalus labai aiškiai, suprantamai", — pasak „Vienybės": „išsamiai puikia kalba"), ir dar ilgai teko kalbėtis su daugeliu panorėjusių su manim kalbėtis, kuo ypačiai aš džiaugiaus, kitur nevisados prie žmonių prileidžiamas.

Iš Newarko nebeteko man grįžti į kun. Pakalnio kleboniją, tik A. S. Trečiokas savo autu tiesiog nuvėžino mane, savo žmoną ir bene panelę Pajaujytę į Brooklyno „Knapp Mansion" salę, kurioje Vienybės Spaudos Bendrovė rengė bankietą „Vienybės" laikraščio 45-rių metų sukaktuvėms pažymėti. Bendrovės prezidento J. Ginkaus ir „Vienybės" redaktoriaus J. Valaičio, dar tik Amerikon atvažiavęs, pakviestas bankiete dalyvauti, žinoma, nesvyruodamas sutikau, kaip žurnalistas ir lietuvių tautos, jos atgimimo ir literatūros istorikas, gerai suprasdamas šio *seniausio* dabar *mūsų laikraščio* sukaktuves. Be to, „Vienybė" sugebėjo mane paversti jos skolininku, ne tik gražiai aiškindama visuomenei mano kelionės prasmę, sekdama ją ir plačiai atpasakodama daugelyje korespondencijų, bet ir pati populiarindama Vilniui Vaduoti Sąjungą, keliuose numeriuose (1931 m. 23, 31 ir 46) spausdindama mano jai pateiktų „truputį žinių apie Vilniui Vaduoti Sąjungą". Tik vis dėlto, prisipažįstu, nelaukiau tokio gausaus ir gražaus pokylio, kokį salėje teko pamatyti. Apie 300 vyrų ir moterų, ištaigingai pasirėdžiusių, susigrūdę (kiti nė netilpo), sėdėjo po 10—12 asmenų prie keliasdešimt stalų. Kaip paprastai, buvo dar garbės stalas, prie kurio teko man sėdėti drauge su Vienybės prezidentu J. Ginkumi ir jo žmona, vicekonsulu P. Daužvardžiu, Jungtinių Valstijų emigracijos inspektorium Kanadoj Vyt. Širvydu ir jo žmona, redaktorium J. Valaičiu ir jo žmona bei kitais. Pirmininkavo J. Ginkus.

Pokylis pradėtas Bagdono orkestrui sugrojus Amerikos ir Lietuvos himnus, visų čia sugiedotus. Pirmininkas paaiškino pokylio reikšmę, čia ir mane prisimindamas, o J. Valaitis paskaitė kelias gautąsias telegramas ir nupasakojo „Vienybės"

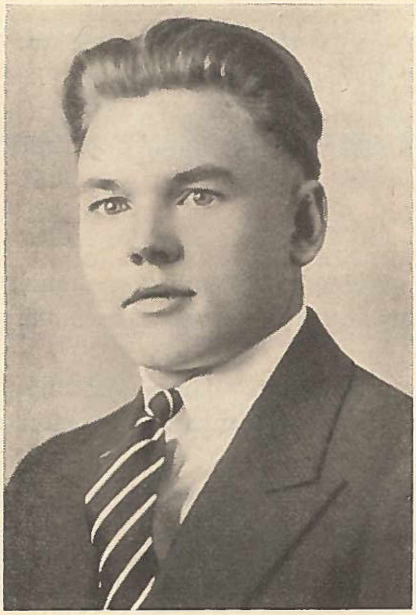

64. Kazys L. Almonas. Binghamton, N. Y.

(seniau „Vienybės Lietuvninkų“) istoriją, vėl mane, kad ir ne „Vienybės“ bendradarbį, įvardindamas. Po to populiaraus lietuviuose Brooklyno Trubadūrų Kvartetas (Kraučiūnas, Kažemėkas, Morkus ir Bukšnaitis) nuo balkono gražiai sudainavo keturias dainas. Buvęs „Vienybės“ redaktorius Vyt. Širvydas, ilgamečio jos redaktoriaus Juozo Širvydo sūnus, savo prakalboj apgailestavo, kad profesionalai, ypačiai daktarai — gydytojai, nesilanką lietuvių susirinkimuose, o vicekonsulas P. Daužvardis, sveikindamas Vienybės bendrovę gražių savo organo sukaktuvių sulaukus ir kažkaip už manęs užkliuvęs, pasiūlė suruošti man New Yorke paskaitą per radiją („puiki mintis“, sako „Vienybė“), kas vėliau, balandžio mėn., prieš pat mano išvykimą iš Amerikos buvo įvykdyta. Čia dainavo dar „Tėvynės“ redaktoriaus S. Vitaičio žmona, dainininkė Zosė Vitaitienė — „Godeles“, „Mano sielo] šiandie šventė“ (Amerikoj teko man keliose vietose girdėti šį prieš 10 metų*) taip populiarų Lietuvos vakaruose romansą), „Sakė mane šiokią“ ir ypatingai jautriai, griaudingai „Naktis svajonėms papuošta“. Advokatas R. J. Urevičius reiškė džiaugsmo „vienybiečių“ būriui nuolat didėjant, o S. Vitaitis reiškė draugiškų linkėjimų „Vienybės“ laikraščiui.

Prieš pokylį tikėjaus neturėsiąs jame kalbėti, lyg aš ne tam garbės svečiu buvau skelbiamas, o dar neatsipeikėjęs nuo Bostono kalbų ir išnaujo Newarke pavargęs, visai nelinkęs buvau kalbėti, bet kalbėtojams nekartą mane minint, supratau turįs su tuščiomis viltimis atsisveikinti. Nei temos nei nuotaikos kalbėti neturėjau. Jei dar būčiau sėdėjęs už kurio paprasto stalo,

*) Vadinasi, apie 1921—1922 m. *(1940 m.)*.

gal būčiau įragintas tuo amerikoniškuoju ragintojėliu, kuris įlinksmino daugelį pokylio dalyvių, bet garbės stalas nuo to mane atskyrė. Ir vis dėlto bent netiesiogiai šis ragintojėlis, Amerikoje poetiškai „mėnulio šviesa“ (moonshine) pramintas, ir mane paveikė. Džiaugdamasis salėje kylančiu šnekumu ir linksmumu, įsiklausęs girdėjau, kaip šiurpi anglų kalba slėgte slėgė tokią skambią, gryną ir garbingą, sakyčiau — tikrai šventą mūsų kalbą. Nagi padainuokit amerikoniškai „Mano sieloj šiandie šventė“ arba „Naktis svajonėms papuošta“! Tik vienas, kitas mūsų žodis aiškiau prasiveržda vo pro anglišką triukšmą ir vėl jame skendo. O žmonės, į veidą, į akis pažiūrėti, tokie geri, malonūs, jaunimas toks skaistus ir gražus, jog širdį tiesiog draskė skausmas: Nejau tai vis svetimiems?! Pajutau kalbėsiąs.

Kalbėjau (XLI pranešimas) apie Amerikos lietuvius, tikriau apie tuos, kuriuos mačiau pokylyje... Prisiminiau tik vakar matytą Šarkį, kuris ne tik angliškai, bet ir lietuviškai mane sveikino, Amerikos lietuvių vardu pareikšdamas, „kad mes savo krajaus nepamiršome ir nepamiršime“. Deja, ir Šarkis sunkiai tepakalba lietuviškai, o daugelis Amerikos lietuvių, ypačiai jaunimas, nebrangina savo kalbos: „Širdis kraujais apsilieja girdint, kaip lietuvis į lietuvį angliškai taria!“ O juk patys amerikonai mūsų žmones labiau brangina negu kitus svetimtaučius! Man nevienas jųjų sakė: „Jūs, lietuviai, esate perdaug kuklūs. Permažai pasirodote viešajame gyvenime“. O kiti prisiminė ir apie mūsų gražiąsias dainas. „Ir aš ne kaip jaunas karštuolis, bet kaip patyręs žmogus, atsirėmęs ramiu, šaltu mokslo tiesos sekimu, drąsiai sakau: *nėra pasauly gražesnių dainų už mūsų dainas!* Tauta, kuri sukūrė šitokias dainas, nežus! Ir Amerikoje ji žūti negali“.

„Kai aš važiavau Amerikon, kai kurie Lietuvos žmonės, kiti patys apsilankę Amerikoj ar net ten ilgesnį laiką gyvenę, stebėjosi ko aš ten važiuojąs, nebent mirštančių žiūrėti?“ Ir tikrai, kai kurie neigiamieji Amerikos lietuvių gyvenimo reiškiniai, ypačiai daugelio nebranginimas savo kalbos, lyg patvirtina tą liūdną nuomonę, bet gana buvo man per mėnesį tepasisukinėti po lietuvių kolonijas, pasikalbėti su žmonėmis, su tuo pat pasmerktuoju jaunimu, kai teko įsitikinti, jog ne apie mirtį reikia mums čia kalbėti, tik apie sunkias imtynes sveiko, patvaraus ir kilnaus lietuviško būdo su žiauria išore, materiale

aplinka. Bet ir šitokis pastebėjimas nevisiškai tėra teisingas. Yra net gal kiek šališkas pačios Amerikos atžvilgiu. Juk toji pat Amerika, jos laisvės, jos tvarka apginklavo lietuvius savo gerovės savybėmis, įtvirtina jųjų būdą. Amerikoje profesionalų inteligentų turime daugiau, negu Lietuvoje. Lietuvos opera jau pasinaudojo Amerikos lietuvių pajėgomis, taip pat diplomatija ir t. t. Amerikos lietuviai — laisvininkai patriotai, drauge Jungtinių Valstijų, drauge ir Lietuvos. Tik jie turi suprasti ko jie verti kaip lietuviai, labiau save gerbti, tad ir garsingą savo kalbą, ir suprasti savo, kaip trečdalio lietuvių tautos, reikšmę Lietuvai. „Aš jaučiu gėdą, kad Lietuvos gyvenimo vadai iki šiol taip menkai įvertina Amerikos lietuvių nuopelnus savo tautai ir Lietuvai ir jų čionai, Amerikoje, įgytas savybes. Amerikos lietuvių svoriui Lietuvoje pasireikšti turi būt jiems daugiau dėmesio kreipiama, negu iki šiol Lietuvoje kad kreipiama".

Amerikoj lietuviai iškilmingai pažymėjo ir tautiškai panaudojo Vytauto sukaktuves, tačiau Lietuvos spauda labai mažai tatai teaprašė. Tačiau apie neigiamuosius Amerikos lietuvių reiškinius — žmogžudystes, girtavimą, perskyras — rašyti Lietuvos žurnalistai nesigaili nei laiko nei vietos. Tuo tarpu Amerikos lietuviai gali ir turi daug kuo prisidėti prie Lietuvos gyvenimo ir jos tvarkos pakėlimo, gali padėti įgyvendinti joje tas laisves, kuriomis jie naudojasi Amerikoje ir su kuriomis jie yra suaugę. Lietuvoje daug trūkumų, daug negerumo, bet to nė išvengti nebuvo galima ir šiandien galima susidurti su neigiamomis ilgaamžės politinės ir kultūrinės vergijos liekanomis. Amerikos lietuviai turi padėti Lietuvai nusikratyti slavų įtakos liekanomis. Ir kovoje dėl Vilniaus jie turi nemaža sverti, taip gražiai rodydami savo griežtą nusistatymą, gal tuo atžvilgiu ir Lietuvos žmonėms eidami pavyzdžiu.

Baigdamas pasisakiau grįžęs Lietuvon dirbsiąs, kiek atliks laiko nuo Vilniui vaduoti darbo, Lietuvai suartinti su Amerikos lietuviais. „Dirbsiu kaip kiekvienas lietuvis tam turi dirbti, bet ir kaip žmogus, kuris čia, Amerikoje, keliaudamas, jaučiasi lyg Lietuvoje savo brolių nuoširdžiai, maloniai sutinkamas. Nebent tokį skirtumą tematau, jog čia dėl nepaprastai gražių kelių daug lengviau ir patogiau keliauti, negu mano tėvynėje".

Man nesvarbu, kad „Vienybė" mano išvadas pavertė „aukso mintimis", arba „Tėvynė" mano kalbą pavadino „labai įspū-

dinga ir nuoširdžia". Tai galėjo būti ir gražus malonių šeimininkų mandagumas[60]). Tik man kur kas svarbesnis kalbos atbalsis, kurį skaitau „Tėvynės" 1931 m. balandžio 3 d. „Jaunimo keliuose" išspausdintame „Jaunuolio J. K." str. „Mirštantieji". Prisiminęs mano žodžius, jis dar labiau mane sustiprina savo jaunuolišku įkarščiu ir pasiryžimu: „Amerikos lietuviai, kaipo tokie, tik pastaruoju dešimtmečiu pradėjo gyventi. Mūsų jaunimas tikrais lietuviais dar tik dabar pradeda jaustis. Tas pats mūsų jaunimas tėvynės labui irgi vos tepradeda dirb-

65. VVS Amsterdamo skyrius: (iš kairės į dešinę) sėdi K. Kerbelis, kun. J. Židanavičius, kun. Alf. Orvidas ir B. Velička, stovi Aučiuniūtė, P. Salas, Radzevičiūtė, Bublinskas, Kisieliūtė ir Lukšys.

ti. Ir dirba visokiais būdais — daile, mokslingumu, sportu ir net kumštimi... Kai tik bus reikalo, mes su savo doleriais ir vėl Lietuvoje būsime... Juk ir mes su atgavimu Lietuvai nepriklausomybės atgimėme ir pernai, Vytauto Didžiojo metais, užsigrūdinome. Todėl jei lietuvių atgimimo dvasia gyvuoja visoje lietuvių tautoje — ji gyvuoja ir tarpe amerikiečių. Ir jei ta galingoji lietuvybės dvasia iš lietuvių išnyks bendrai ir lietuviams reiks iš šio kultūringojo pasaulio prasišalinti, tai Amerikos lietuviai bus paskutinieji, nes mes gyventi, o ne mirti rengiamės!"

---

[60]) Tačiau pripažįstu „Tėvynę" supratus mano susijaudinimą, tik gal peraukštai įvertinus, kai ji sako: „kiekvienas jauste jautė jo atvirą sielą besikalbant su skaitlinga pokylio dalyvių minia".

Tik man atvykus Amerikon ir niekur dar su prakalbomis nepasirodžius, „Vienybės“ Nr. 13 išspausdinta Marijonos Strumskienės str. „Lietuvių jaunimas veikia“, mano tik grįžus Lietuvon tepaskaitytas, kuriame ji, „pati čia gimus ir augus“, panašiai kaip ansai jaunuolis drąsiai žiūri į tautinę Amerikos lietuvių ateitį tvirtindama: „Jaunimas pats savo pastangomis, pažadintas tos įgimtos lietuviškos dvasios, žengė net į aukštesnį ištobulinimo laipsnį, negu mūsų tėvai kada sapnavo. Atėjo tie laikai, kada jaunimas ragina senius prisidėti prie jų darbo arba eiti pažiūrėti, ką jie yra nuveikę“. Kaip keista: M. Strumskienė turi rašinėti dėl to, kad „laiks nuo laiko, tai kokioj vakarienėje, tai viešame susirinkime ar šiaip privatiškoj draugijoj, atsiranda koks nors b a r z d o t a s p s i c h o l o g a s, kuris savo prakalboje pranašauja liūdną ateitį mūsų lietuviškam jaunimui Amerikoje“, o štai man, kitam „barzdotam psichologui“, tik nebe amerikiečiui, teko pritarti jaunimui beginant savo optimizmą.

Kalbas pabaigus ir nuo stalų pakilus, jie buvo išnešti ir ištuštintoje salėje prasidėjo šokiai. Aš pasitraukęs dar kiek pasikalbėjau su pažįstamais ir nepažįstamais, pasiklausiau, kaip sandarietė Z. Vitaitienė puolė vieną kitą vienybietį, kaltindama juos oportunizmu, o paskui Valaičių ir Klingos vėlai naktį buvau nuvežintas į „savo“ kleboniją.

Kovo 9 d. anksti pakilęs, nuskubėjau pas generalinį konsulą, su kuriuo jau kelios savaitės kai nesimačiau. Peržiūrėjau pas jį Lietuvos spaudą, pasiskaičiau „Lietuvos Aidą“ ligi vasario 20 d. ir „Mūsų Vilnių“ Nr. 5, vadinasi, iš tos pat vasario 20 d. Papietavęs pas kunigą, keturiomis, S. Cibulskio per 2 valandas buvau nuvežintas dviejų vietų forduku per aristokratinę naująją New Yorko dalį, pro labai gražų Greenwichą ir kitus miestelius, į Stamfordą, Conn., beturintį apie 50 tūkstančių gyventojų (Lietuvoje būtų ėjęs tuoj po Kauno!). Nuvežė mane iš pradžių pas Puišius (iš Viekšnių); jie prisiminė mano tėvą, kuris gydęs Puišienės motiną. Paskui su Puišiais vakarieniavau pas „Mūsų Rytojaus“ leidėjo Bružo seserį A. Bartnikienę, o iš ten nuvykome į susirinkimą anglų svetainėj, kurioj man buvo labai lengva ir malonu kalbėti. Susirinko pusantro šimto žmonių, tarp jų ir būrelis ukrainiečių. Kalbėjau lietuviškai apie Vilniaus vadavimą (XLII pranešimas), o paskui ukrainiečiams rusiškai apie lietuvių, gudų ir ukrainiečių bendrą ko-

vos frontą prieš lenkų imperializmą (XLIII pranešimas). Tvarka, ramumas buvo pavyzdingi, o kas maloniausia — jokių man komplementų. B. Taruliūtė labai gražiai surašė „M. V." prenumeratorių, regis, daugiau negu, pav., Baltimorėje. Pasak „Tėvynės", paskaita visiems labai patikusi, „išskiriant kelis „draugus", kurie pasibaigus paskaitai darė pastabas, būk jie nesuprato ką tai pasakojo". Grįžau patenkintas atliktu darbu, tuo pat forduku ir taip pat per 2 valandas. Bevažiuojant snigo ir tirpo. Atsiguliau vėlai.

(„M. V." 1932. I. 30 nr 3/77).

XXVI. WILKES-BARRĖJE IR SCRANTONE.

(Pennsylvanijos kunigai manęs nenori, bet Wilkes-Barrės „Garsas" mane palaiko. Wilkes-Barrėje susirinkimas įvyko. Pas Scrantono laisvamanius ir tautinės bažnyčios šalininkus. Kun. Valadka).

Dar vasario 14—17 d. gavau pažinti garsingiausią Pennsylvanijos miestą Filadelfiją, bet giliau į Pennsylvaniją leistis maršruto komisijos buvo numatyta kovo 10—11 d. (Wilkes Barre ir Scranton) ir dar kartą balandžio 18—21 d. (Pittsburgh, Shenandoah ir Mahanoy City; pastarasis vėliau pakeista Mt. Carmeliu). Pennsylvanija — viena iš seniausiai mūsų ateivių apgyventų Šiaurės Amerikos valstijų. Kietųjų anglių apskričių (counties — Schuylkill, Luzerne, Lackawanna, iš dalies Northumberland, Susquehanna ir Wyoming) lietuvių angliakasių (mainierių — iš angl. miner) vargai, jųjų kova dėl savo kalbos ir svarbus vaidmuo tautinėje Amerikos lietuvių istorijoje man jau seniai buvo žinomi kad ir iš kun. Žilinsko „Lietuvių Amerikoj", tad ir ypatingai man rūpėjo sueiti su pennsylvaniečiais. Tačiau Brooklyno lietuviai aiškino man, jog pastaraisiais metais dėl pasunkėjusių ekonominių sąlygų lietuviai angliakasiai yra suvargę, pakrikę, tad tolimiems tautos reikalams, čia ir tam pat didžiajam Vilniaus reikalui, vargiai beatsilieps; maršruto komisija tik kelias aukščiau nurodytas vietas man tepažymėjo. Antra vertus, kaip tik Pennsylvanijos kunigai, sako, gavę iš tūlo Lietuvos kunigo įspėjimą, jog aš esąs Lietuvos vyriausybės agentas, tad daugelis jųjų nuo pat pradžios, o kiti ir ligi pat galo, į mane skersavo ir šalinos. Tuo tarpu aš, stengdamasis pasiekti visų srovių lietuvius, dėjaus

nieko apie tai nežinąs ir nekviečiamas kreipiaus į kunigus paskaitų reikalu. Tik nekaip čia man sekėsi.

Wilkes - Barrėj mano paskaita maršruto buvo numatyta ir paskelbta kovo 10 d. Čia yra Lietuvių Romos Katalikų Susivienymo Amerikoje centras, čia eina Susivienymo organas „Garsas", kuris nuo pat mano atvykimo palankiai man pasisakė (pav., vasario 26 d. įdėjo K. Vidikausko straipsnį apie mane) ir maloniai spausdino korespondencijas apie mano paskaitas Kearnyj, Elizabethe, New Havene. Taigi paskaitos reikalu visų pirma dar vasario 10 d. kreipiaus laišku į „Garso" redaktorių, kuris (red. Matas Zujus) tuojau (vasario 12 d.) man atsakė: „Į mus jau nevienas kreipėsi su paklausimais, kas rengia, kur rengia Jums prakalbas ar paskaitas. Prisieidavo tik „pečiais patraukt" ir atsakyt — nežinau, nežinome". Jis patarė man tuo reikalu kreiptis į kun. J. Kasakaitį, Pittstono par. kleboną (pusiaukely tarp Scrantono ir Wilkes - Barrės), arba į kun. P. B. Paukštį, Wilkes - Barrės par. kleboną, pridurdamas: „Kam nors pasiėmus darbo, būtent, svetainės nusamdymui ar suteikimui, „Garsas" mielai skelbs paskaitą". Tuo tarpu K. Demikis, vasario 18 d. laišku Wilkes - Barrės lietuvių, kurie suėję vasario 15 d., vardu kvietė mane atvykti, tik ir pridurdamas: „Prie mūs priėmimo kunigai neprisidės". Tad vasario 20 d. parašiau jam, siūlydamas susitarti dėl paskaitos su klebonu, ir tą pačią dieną kun. Paukščiui, pranešdamas apie gautąjį pakvietimą ir apie norą taip pat patarnauti jo parapijos visuomenei. Kun. Paukštis man visai neatsakė, todėl gavau naudotis tik K. Demikio pakvietimu, kurį „Garsas", kaip man buvo žadėjęs, paskelbė, „Wilkes - Barre ir apielinkės lietuvių

66. Dr. Pranas Puskunigis. Worcester, Mass.

būrelio" vardu ragindamas visuomenę pasiklausyti mano ir kitų prakalbų apie Vilnių.

Kovo 10 d. apie pusę pirmos dieną iš New Yorko nuo Pennsylvanijos stoties, kur mane palydėjo kun. Pakalnis, traukiniu per man jau žinomus Eastoną ir Betlehemą per 5 valandas pasiekiau Wilkes - Barrę. Kelionė buvo tarp kalnų, o paskutinę valandą palengvėl tekilome aukštyn į pačias aukštų kalnų viršūnes. Aplinkui garsios anglių kasyklos; iš vienos pusės paprasta uola, iš kitos kiaurymė, į kurią žiūrint raibsta akyse. Telegrafo stulpai, vietos trūkstant įsmeigti kreivai. Gamta aplinkui liūdna, laukinė, tuščia, tik kiek miškelio. Traukiniai eina vienu keliu ir grįžta kitu. Vagonai daugiausia be stogelių, geležiniai, įvairių rūšių anglims. Pakeliui matyti mediniai nameliai ir neturtingi miesteliai, kurie priminė man mūsų miestelius, tik lyg be žydų (vėliau pro Shamokiną važiuodamas ir žydus pamačiau). Tačiau pačiame Wilkes - Barrėj 86 tūkstančiai gyventojų, yra ir gražių namų, ir gražių gatvių, ir žalių, medžiais ir gėlėmis apsodintų, aikščių, nemažai judėjimo.

Stotyje pasitiko mane apie 10 lietuvių, su Vikt. Kamarausku, K. Demikiu ir Jurgiu Vaišniu pryšakyje, kurie nuvežė mane į Jungtinių Valstijų armijos leitenanto Paulausko (angl. rašosi Powloski) butą. Leit. Paulauskas Amerikos kariuomenėje tarnavo dar prieš Didįjį karą, viso jau 23 metai, ne tik laiko save lietuviu ir kalba lietuviškai, bet ir nesišalina savo tautiečių, bene prieš metus buvo Lietuvoje apsilankęs ir suėjęs su mūsų karininkais. Jo žmona taip pat lietuvaitė, tik, deja, su vaiku girdėjau ją kalbančią angliškai. Drauge su V. Kamarausku (buvusiu Lietuvos Komarų raštininku) pavalgydintas vaišingųjų Paulauskų, nuvykau į viešbučio Eagle Hall svetainę (No. Washington St.), kurioje susirinko pustrečio šimto lietuvių, daugiausia angliakasių, nepaprastai rimtai išklausiusių visų prakalbų ir dainų. Vakaro vedėju buvo V. Kamarauskas.

„Lithuanian Doughboys" vyrų choras, panelės, kurios pavardės nebeatsimenu, vedamas, sugiedojo Amerikos ir Lietuvos himnus ir sudainavo „Vilniaus kalnelius" ir „Marš, marš, kareivėliai". Miesto majoro (burmistro) vietininkas Evans ir advokatas Jones Jr. (Junior — sūnus) angliškai mane pasveikino ir „komplimentavo" (pasak „Garso") lietuvius. Lietuvių Romos Katalikų Susivienymo Amerikoj sekretorius J. B. Ša-

liūnas kalbėjo, žinoma, lietuviškai, pabrėždamas, jog lietuvių tautą į Vilnių nuvesiąs solidarumas ir kultūra, kurios kilimas taip pastebimas Nepriklausomoj Lietuvoj. Paskelbtasis žinomas veikėjas advokatas J. S. Lopatto nekalbėjo ir išviso man jo neteko matyti. Paskui aš kalbėjau daugiau kaip pusantros valandos (XLIV pranešimas).

„Kova dėl Vilniaus — kova dėl žmonių". Mes kovojam dėl buvusios Vilniaus gub. Švenčionių, Vilniaus, Trakų, Ašmenos ir Lydos aps., dėl Gardino srities, dėl buvusios Suvalkų gub. Seinų, Suvalkų aps., taigi tų vietų, kuriose lietuviai dabar ar neperseniai sudarė daugumą gyventojų. „Svetimų žemių mes nesiekiam".

„Vilniaus krašto gyventojai yra dauguma lietuvių kilmės, nors daugelis jau nebe lietuviškai kalba. Nekurstomi, prieš Lietuvą jie nenusistato, tik menkai susipratę visaip kaip linksta. Kai 1920 m. Vilniuje buvo užstojusi lietuvių valdžia, daugelis jųjų ėmė mokytis ir kalbėti lietuviškai".

„Vilniaus žydėjimas ir garbė ėjo iš visos Lietuvos. Nuo jos atskirtas, jis skursta, nyksta".

Kokiais keliais mes turim vaduoti Vilnių? „Be kovos Vilniaus neatgausim. Tai nereiškia, kad kova bus kruvina". Kova gali būti įvairi, bet ypačiai jai sveria gražus tautos susipratimas ir susitvarkymas. Nepriklausomybė taip mus sustiprina, jog jau prie dabartinių aplinkybių trys milijonai lietuvių (drauge su amerikiečiais) daug daugiau reiškia negu kitados rusų valdomi. Nors iš pasaulio karo išėjome ubagais, bet per 10 metų gerokai pakilom, o jau visuomenės dvasia, ypačiai jaunimo nuotaika toli gražu ne ta pati kaip kitados.

„Lenkija mums daug gražių žodžių išsakė, bet kas iš to? Suvalkuose lenkai prieš kryžių, prieš savo erelį, prieš Pilsudskio atvaizdą padarė su lietuviais sutartį, paspaudė mums ranką, ir tą pat dieną iš pasalų susmeigė mums didžiausį peilį, puldami Vilnių"!

„Lenkija sako: visas pasaulis nori taikos, ramybės, o lietuviai to nenori! Lietuviai atsako: Netiesa, mes tai jau tikrai nuoširdžiau už jus to norim, bet išpildykit, ką pažadėjot — tada susitaikinsim, ir jūs už mus geresnių kaimynų nė neturėsit"!

„Dar neseni laikai, kada tuos, kurie sakė, kad Lietuva bus laisva ir nepriklausoma, pajuokdavo prikišdami, jog jiems galvoje trūkstą, arba, kaip žydai sako: „a mišugine kopf". Ir vis

dėlto pasirodė, kad tie pajuokiamieji svajotojai buvo tikri savo šalies ateities pranašai, kur kas geresni vadovai už daugelį mūsų labai gudrių, perdaug atsargių, nepasitikinčių savo tauta „politikų". Nepriklausomybę atgavus, Vilniaus atvadavimas yra daug tikresnis dalykas, nors kiti gal tuo abejoja.

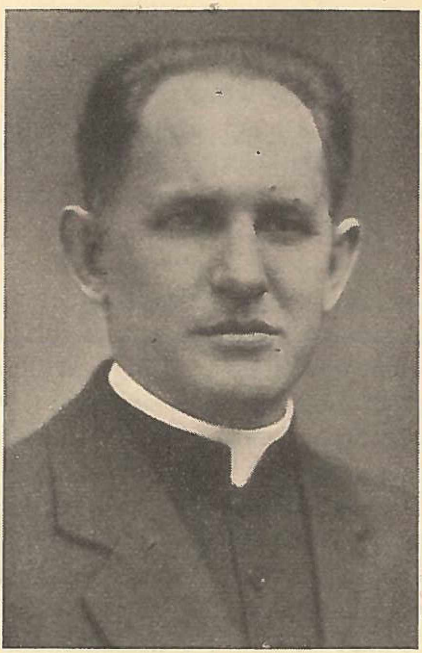

67. Rochestero lietuvių parapijos klebonas kun. J. M. Bakšys.

Aišku, kad kova yra ir bus sunki. „Nieks tautai neduos laisvės ir nepriklausomybės; ji pati turi tai išsikovoti". Toje kovoje turėsime talkininkų, jei suprasime, kuriuo keliu turime eiti. „Mes turim eiti Vytauto Didžiojo frontu, kitaip sakant, suderintu lietuvių, gudų ir ukrainiečių frontu". Lietuviai sudaro daugiau kai tris milijonus, gudų apie dešimt, ukrainiečių apie 40 milijonų — tai pajėga, kuriai Lenkija turės nusileisti. Pradžia jau padaryta — lietuviai artinasi su gudais ir ypačiai su ukrainiečiais, o lenkai kaip tik to susijungimo kaip ugnies bijo[61]).

Baigdamas raginau amerikiečius lietuvius, kur tik galima, artintis su tomis tautomis, remti Vilniui Vaduoti Sąjungą ir ypačiai pačius vilniečius, nepraleisti progos, aiškinant svetimtaučiams Vilniaus reikalą ir mūsų teises.

Mano kalba, pasak „Vienybės", visiems patikusi, bet nepatikusi „keliems komunistams pastumdėliams, nes, mat, Biržiška nerėkė, nekeikė ir nesitampė ant estrados kaip tai daro Bimbalai, Vabalai, Mizarai ir kiti galai" (komunistų kalbėtojai).

---

61) „Garsas" ypatingai pritarė Vytauto fronto minčiai ir jau kovo 19 d. tam pavedė savo vedamąjį straipsnį „Vytauto frontas okupuotoms žemėms vaduoti".

Po prakalbos teko čia pat su daugeliu pasikalbėti. Čia žmonės dėl krizės labai prislėgti. Vis daugiau atsiranda norinčių dėl sunkių laikų grįžti į Lietuvą.

Grįžau į leit. Paulausko butą, kuriame dar ligi 24 val. (12 val. nakties) kalbėjomės apie Lietuvos dalykus. Ypačiai „Garso" red. M. Zujus daug apie tai teiravosi.

Kitą dieną (kovo 11 d.) iš ryto, leit. Palausko nuvežtas autu, aplankiau Lietuvių Romos Katalikų Susivienymo Amerikoje centrą ir „Garso" redakciją (73 East South St.). Savi Susivienymo namai, organizacijos ir jo laikraščio patalpos laikomos labai švariai ir tvarkingai; tuo atžvilgiu jos priminė man ukrainiečių Susivienymo ir „Svobodos" laikraščio patalpas Jersey City. Su Šaliūnu ir Zujum apie valandą kalbėjomės apie Lietuvos kultūrinę ir mokslinę pažangą, o taip pat ir apie Amerikos lietuvių kultūrinį gyvenimą, jaunimą ir lietuvybės palaikymą. Po to mudu su leitenantu nuvažiavova į Jurgio Vaišnio „George Hotel" (88 East Market St.), kur šeimininkas pavaišino mus pietumis. Apie 15 val. (3 val. pop.) juodu mane autu per kelis angliakasių miestelius neperpuikiausiais keliais nuvežė į Scrantoną („iš Vylksberių į Skrentus"), apie 150 tūkst. gyventojų (143 tūkst.).

Dar neišlipęs iš „Bremeno" garlaivio, vadinasi, dar sausio 20 d. buvau gavęs iš Scrantono „tautinės lietuvių bažnyčios" kun. M. Valadkos telegramą, kuria jis kvietė atvykti į savo bažnyčios pašventinimą. Kadangi jo skiriamą dieną radau jau man nuskirtą kitam reikalui, tad reikėjo jam atsakyti neigiamai. Maršruto komisija paskyrė man Scrantoną kovo 11 d. Panašiai kaip iš Wilkes - Barrės ir kai kurių kitų vietų ilgai negaudamas žinios, ar bus kieno čia surengta mano paskaita, vasario 20 d., taigi tą pačią dieną, ką ir kun. Paukščiui, pasiunčiau laišką Scrantono lietuvių par. klebonui J. Kurui, teiraudamasis dėl paskaitos. Rašydamas buvau girdėjęs, jog žadą man ją surengti žmonės, kurie priklauso „tautinei lietuvių bažnyčiai" arba šiaip nuošalyj stovį nuo bažnytinių organizacijų. Bene vasario 25 d. gavau iš seno lietuvių veikėjo — F. J. Živato (Živatkausko) vasario 23 d. rašytą laišką, kuriuo jis pranešė man apie susirinkimo ir paskaitos rengimą. Tik jį gavęs, vasario 25 d. siunčiau jam laišką, prašydamas sutvarkyti reikalą su kun. Kuru. Čia, pasirodo, ir įklimpau. Vasario 25 d. kun. Kuras rašo man šitokį laišką: „Paskaitai apie Vilniaus

vadavimą susidaro pas mus kliūčių, nuo manęs nepriklausančių, taigi ir atsakymą turiu duoti neigiamą", o įpykęs ant manęs smarkusis Živatas bara mane vasario 27 d.: „Kada laikraščiuose buvo paskelbta vieną ir kitą kartą Tamstos maršrutas, aš pamatęs, kad jau antru sykiu yra paskelbta, tačiau nieko negirdėtis, kad kas rengtų, atėjęs rytą į savo raštinę telefonuoju vienam, kitam, trečiam ir ketvirtam ir tam pačiam kun. J. Kurui, klausdamas, ar kas rengia Tamstai susirinkimą, gaunu atsakymą, kad niekas. Tada aš pasitaręs su kitais biznieriais, ir sutarėm parengti mes biznieriai. Na užsisakom svetainę ir rašom Tamstai. Na ir gaunam atsakymą nei šiokį nei tokį, tik tiek suprantam, kad jei kun. J. Kuras perleis per savo cenzūrą (?M. B.), gerai, jei ne, tai mūsų darbas eina niekais (?M. B.). Taigi čia jau pertoli nužengta!... Tamsta sakai, kad nori sueiti (suvesti ?M. B.) visokių minčių žmones. Gerai. Juk mes ir rengiam tik dėl to. Juk tarp tų rengėjų biznierių ir yra kaip tik visokių minčių žmonės. Juk yra geriausi kun. J. Kuro parapijonai tarp tų rengėjų". Tuodu aiškiu laišku leido man sutvarkyti dalyką su Fr. Živatu, kuriam tuojau pranešiau „aiškiai", kaip jis to reikalavo, jog į parengimą atvažiuosiu.

Į Scrantoną atvažiavę, iš pradžių patekome į kažkokią įstaigėlę, kurioje netruko įkaušusių „mainierių" (mane jie ir ragino išsigerti), o paskui radome ir Živatą, kuris sukvietė pas save vakarienei apie 10 asmenų, jų tarpe tautinės lietuvių bažnyčios kun. M. Valadką ir tautinės ukrainiečių bažnyčios kun. dr. Vlad. Klodnyckį. Pavakarieniavę nuvykome į Junior High School auditoriją, kurioje susirinko ligi 1000 asmenų („gal virš tūkstanties", pasak „Vienybės"), per du trečdaliu lietuvių ir apie trečdalis ukrainiečių. Susirinkimą vedė Fr. Živatas. „Birutės" choras sugiedojo Amerikos ir Lietuvos himnus. Kun. Valadka trumpai, bet patriotiškai ir turiningai pratarė į susirinkusius. Po jo kun. Klodnyckio vedamas ukrainiečių vaikų, paskui suaugusiųjų, choras sudainavo kelias ukrainietiškas dainas. Čia kun. Klodnyckis kalbėjo ukrainiškai, reikšdamas lietuviams užuojautą dėl Vilniaus ir primindamas Vakarų Ukrainos likimą. Vėl pašauktas „Birutės" choras sudainavo „Ei pasauli" ir „Tas ne brolis, ne lietuvis". Man teko kalbėti pusantros valandos lietuviškai apie Vilniaus vadavimo reikalus (XLV pranešimas) ir dar rusiškai ukrainiečiams reikšti mūsų karštą

pritarimą ukrainiečių tautos kovai dėl nepriklausomybės ir kelti jiems Vytauto Didžiojo fronto perspektyvas (XLVI pranešimas). Susirinkimas labai palankiai mane sutiko ir palydėjo, o „Mūsų Vilniui" susirašė 18 prenumeratorių. Po susirinkimo buvo vakarienė viešbutyje, kurioje dalyvavo per 20 asmenų, tarp jų keletas ukrainiečių; be minėtųjų jau tautinių parapijų kunigų ir Fr. Živato, dar dr. Reklevičius, V. Meškūnas ir kiti. Buvo keletas prakalbų, po kurių ir aš kalbėjau (XLVII pranešimas) rusiškai, kad ir ukrainiečiai suprastų, pa-

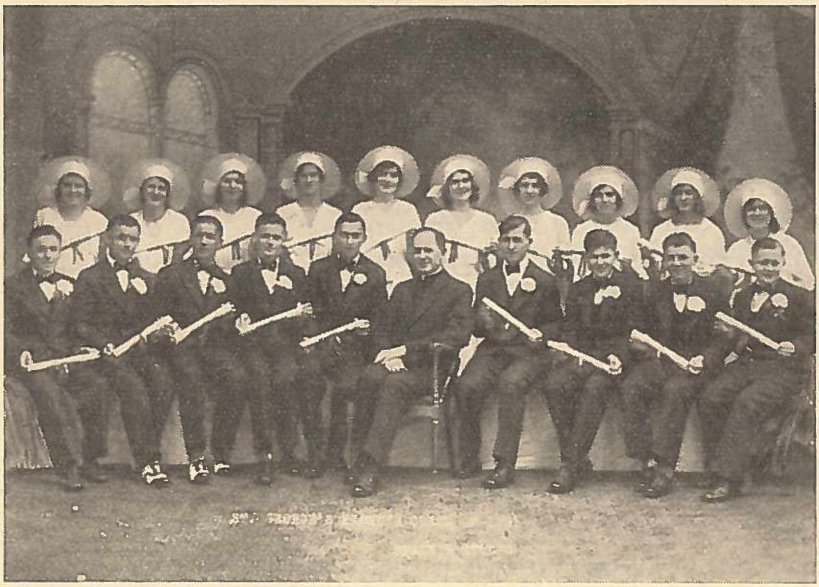

68. Rochesterio lietuvių parapijos mokyklos baigiamoji laida su kun. J. Bakšiu viduryje.

žymėdamas silpniausią Vytauto Didžiojo fronto vietą, būtent tautinį ir politinį gudų nesusipratimą, kurį turime padėti kovotojams įveikti ir drauge išlyginti šiąją spragą. Raginau kreipti didesnio dėmesio ir į Amerikos gudus, kurių vieni yra naudojami lenkų, o kiti rusų; čia laukia lietuvius ir ukrainiečius nemaža darbo dirva.

Nakvojau kun. Valadkos klebonijoj. Išryto (kovo 12 d.) ilgai kalbėjovos su juo apie tautinę lietuvių bažnyčią, apie kurią, tiesą pasakius, Lietuvoje būdamas, bemaž nieko nebuvau girdėjęs. Tikriau sakant, kun. Valadka, karštai atsidavęs sa-

vo bažnyčios reikalams, aiškino man jos tautinę reikšmę, puldamas Romos katalikų lietuvių kunigus, kurie priklausą nuo vyskupų — amerikanizatorių ir todėl permažai prilaiką savo parapiečių lietuviškumą. Čia atvyko Fr. Živatas, kaip rodos, skeptikas ne tik Romos katalikų, bet ir tautinės bažnyčios atžvilgiu, bet gerai prisimenąs dr. Šliūpą ir duodąs jam daug „kredito". Su Fr. Živatu būsiu, rodos, susipratęs, sprendžiant iš jo 1931. V. 6 laiško: „tik Tamsta ir Jonas Vileišis, dar ir (A.) Žmuidzinavičius palikot geriausią atmintį tarp Amerikos lietuvių, o kiti, katrie čia važiuoja, tai..." Ž. nebaigė sakinio. Pietavome visi trys pas turtingą biznierių Kazį Janušaitį (354 Grove St.), kuris aprodė mums savo gražųjį butą, o jo žmona patogią virtuvę su ledo darymu ir kitokiais patogumais, apie kuriuos mūsų šeimininkės tegali svajoti.

Po piet J. Skėčius per pusantros valandos nuvežė mus — mane, Fr. Živatą, kun. M. Valadką ir V. A. Meškūną vingiuotu ir kalnuotu keliu į Binghamtoną, nemažą N. Y. miestą (76 tūkst. gyventojų). Čia turiu pastebėti, jog maršruto buvo numatyta apsilankymas Binghamtone kovo 14 d., tad Scrantone būčiau gal tris dienas buvęs, bet teko Binghamtonas perkelti į kovo 12 d. Mat, kovo 15 d. buvo numatyta Amsterdamui, bet paaiškėjus, jog dėl didelės parapinės šventės tą dieną susirinkimo surengti negalima, Amsterdamo susirinkimas atkelta į kovo 13, o Binghamtono 12 d. Dėl tos pat amsterdamiškės šventės teko atsisakyti ir nuo Uticos, N. Y. (100 tūkst. gyventojų), į kurią kviečiamas A. S. Kaušio ir kun. P. Zobielos, nors tai maršruto nebuvo numatyta, buvau sutikęs atvykti kovo 16 d., bet kun. Zobielai kovo 15 ir 16 dalyvaujant Amsterdamo šventėj, kitomis uticiečių siūlomomis dienomis atvykti negalėjau. Gaila, nes Kaušio buvau įspėtas, jog Uticos lietuvių tarpe daug esą vilniečių, kuriems įdomu būtų išgirsti, o man kalbėti, apie Vilniaus reikalus.

(„M. V." 1932. II. 10 nr. 4/78).

XXVII. BINGHAMTONE, AMSTERDAME IR WORCESTERY.

(Neprofesoriškos logikos žlibas profesorius. Pullmanu besitrankant. Tarp mielųjų Amsterdamo kunigų. Pakeliui į Rochesterį).

Binghamtonan, N. Y., atvykau, scrantoniečių palydėtas, kovo 12 d. Čion buvau pakviestas K. L. Almono laišku, bet Amerikos Tautinės Sandaros 64 kuopos vardu. Almonas žadėjo „į tą darbą įtraukti visas Binghamtono lietuvių organizacijas", ir tikrai, kai aš kreipiaus dar skyrium į Binghamtono lietuvių parapijos kleboną kun. Kazimierą Skripką, jis ne tik palankiai man atsiliepė, bet ir atvykusį maloniai priėmė. Šiaip binghamtoniečiai labai rūpestingai („visu smarkumu", pasak Lietuvos Sūnaus „Vienybėje", „Dirvoje", „Tėvynėje", „Sandaroje"...) rengė man vakarą (komitetas, pasak „Keleivio", buvęs visų srovių, išskyrus bolševikus) ir paskui dar plačiai, bene 5 laikraščiuose, kartais net po dvi korespondencijas, apie jį rašė.

Kadangi kun. Skripkos klebonija, kurion buvau atvykęs (1 Judson ave), buvo remontuojama, tai klebonas perkėlė mane pas Balčius, kur pavakarieniavau malonioje Ant. C. Balčio, jo žmonos*) ir klebono draugystėje. Tuoj po vakarienės teko eiti į susirinkimą, kuris vyko papuoštoje Lietuvių svetainėj, dėl kurios man kažkas aiškino, jog ji esanti „bolševikų". Susirinko pusketvirto šimto lietuvių ir ukrainiečių (pasak laikraščių — „pilna salė", „pilnutėlė žmonių", „gana daug", „pusėtinai daug", o dėl ukrainiečių net nepalanki man komunistuojanti „Laisvė" parašė jų buvus „nemažai"). Vakaro vedėjas buvo minėtasis A. Balčys, kuris, kad ir neperilgiausiai čia gyvena (prieš tai 22 metus darbavosi Pittsburgho apygardoj), matyt, jau yra įgijęs reikiamos įtakos, kaip supratau, visai pagrįstai. Pradėdamas vakarą, jis trumpai paaiškino mano atvykimo tikslą, o po to Šv. Juozapo lietuvių parapijos choras, vargoninkės Katrės Vinčiūtės vedamas, giedojo Amerikos ir Lietuvos himnus ir dainavo „Ei pasauli", „Kur bėga Šešupė" ir kitas dainas. Ukrainiečių atstovas Blyckas mane pasveikino savo kalba. Po to buvau išvestas scenon, kur keliolikos metų ukrainietė, tautiškai pasirėdžiusi, įteikė man gėlių puokštę, o mūsų choras padainavo man „Ilgiausių metų". Čia, pasirodo, tvarkai buvau nusidėjęs, kaip praneša „Laisvė" (str. „Sapnavimo profesorius"): „barzdo-

*) Juodu paskui kurį laiką gyveno Lietuvoje. *(1940 m.).*

čius profesorius", „matyt, žlibas" — nepastebėjęs „šale jo stovinčios mergaitės", ir kiti turėję jam ją nurodyti. Po to gavau pasakyti dvi kalbas, ilgą lietuviškai (XLVIII pranešimas) ir trumpą ukrainiečiams rusiškai (XLIX pranešimas).

69. Studentas Jonas Čelkys Morkūnas. Rochester, N. Y.

Pasisakiau Amerikon atvykęs ne aukų rinkti ir ne valdžios siunčiamas (žinoma, „Laisvė" vis vien po to apie mane rašė: „siunčiamas valdžios, keliauja po Ameriką"). Mano tikslas išaiškinti Amerikoje gyvenantiems lietuviams kas yra Vilniui Vaduoti Sąjunga ir kaip ji veikia, pateikti žinių apie lietuvių gyvenimą Vilniaus krašte ir nurodyti kelius, kaip Vilnius turi būt atvaduotas. Mano paskaitai, rodos, visi pritarė (tautininkų „Vienybė" — „aiškiai ir suprantamai nupiešė Vilniaus klausimą, visą išaiškindamas, kas tik tuo reikalu lietėsi", „kalba visiems patiko"; socialistų „Keleivis" — „kalba buvo gana įdomi, žmonėms patiko"), tik, žinoma, ne komunistuojančiai „Laisvei": „nepanašus į profesorių, žmogus menkos iškalbos, be gyvumo". Tačiau šį kartą „Laisvės" korespondentas nebeapsimetė pačios kalbos nesupratęs, tik sakėsi nesuprantąs „profesoriaus logikos", nes aš, girdi, tai sakęs: „Lietuva virtus nepriklausoma dabar yra lygi visoms kitoms šalims ir dalyvauja Tautų Sąjungoje, kaip lygi su kitomis narė", ir čia pat pridūręs: „žinoma, palyginus su tokia Anglija, bus ji kaip varlė prieš jautį", ir „kai Lietuva pareikalavo, kad Tautų Sąjunga įsakytų Lenkijai atiduoti Vilnių Lietuvai, tai Tautų Sąjungos atsakymas buvo lygu tam: „mes pripažįstame Lietuvos tiesą ir teisę Vilniaus kraštui, bet Vilnius pasilieka lenkams". Šis korespondentas (viską girdėjęs) ir apie vakaro rengėjus atsiliepė paniekinamai, jog jiems „trūksta pradinės mokyklos teikiamo žinojimo"... Nepa-

tiko jam ir mano „sapnų planai“, čia pat betgi gavo jis pripažinti, jog „ir parapijos Kazimieras (kun. Skrypka M. B.) ir tie vyrai, kurie prie progos pasivadina socialistais, visi sudarė bendrą frontą — už sapnus“. Biržiška, mat, „sugalvojo (tikriau, susapnavo), kad reikia tartis su ukrainiečiais, su baltgudžiais, su žydais; sudarius tokią plačią vienybę, pareikalauti lenkus į rimtą pasikalbėjimą, nes, mat, kalbėtis vienam lietuviui su dešimčia lenkų neišpuola, nieko nebus iškalbėta už Lietuvą“ (?M. B.). Kalbėdamas ukrainiečiams, dar labiau pabrėžiau lietuvių, ukrainiečių ir gudų bendradarbiavimo reikalą.

Po susirinkimo, pas p. Balazarienę buvo vakarienė, kurioje dalyvavo 20 asmenų, tarp jų keli ukrainiečiai. Apie pusę vakarienės dalyvių kalbėjo įvairiais klausimais, o paskui turėjau ir aš kalbėti (L pranešimas) apie Amerikos lietuvių ir Lietuvos santykius. Tik gerokai po dvyliktos nakties grįžova su Ant. Balčiu į jo butą; kol susitvarkiau savo korespondenciją — ir 2 valanda užėjo, o jau 6-iomis (kovo 13 d.) šeimininko ir P. B. Balčikonio buvau prikeltas ir nuvežtas autu į stotį. Nors Binghamtono korespondentai, pranešinėdami apie mane, tikrino mane „turint didelį pasiryžimą ir daug energijos savo misijai“ („Dirva“), bet važiavau vos laikydamasis iš nuovargio. Tik džiaugiaus, kad su binghamtoniečiais gavau susiprasti (jų malonių man žodžių susirinkime ir spaudoje čia nekartosiu), ir jau kovo 27 d. P. B. Balčikonio krautuvėje įvyko susirinkimas, kuriame buvo išrinktas Vilniui vaduoti komitetas: pirmininkas Antanas Balčys, raštininkas Kazys Almonas, iždininkas J. D. Charno — vis vyrai, kuriems aš amerikietiškai turiu „kreditą“ pripažint.

Iš Binghamtono 5 valandas traukiniu važiavau ligi Albany, New Yorko valstijos sostinės (apie 130 tūkst. gyventojų), kur, persėdęs į kitą traukinį, už valandos pasiekiau tos valstijos 35 tūkst. gyventojų Amsterdamą. Važiavau sniegais tarp kalnų, bet apie Albanį sniegas beveik pranyko (mat, arčiau jūros) ir kalnai sunyko, bet toliau, į šiaurę pasukus, vėl įvažiavau į snieguotų kalnų sritį. Kelias valandas važiuodamas gražiame, patogiame Pullmano vagone vienui vienas, kad ir rašiau laiškus, tvarkiau dokumentus, bet drauge ilsėjaus, džiaugdamasis jau savaitę nebesergąs. Juk kad ir visur man žmonės buvo labai malonūs, labai geri, ir skaudžiai nusidėčiau nors kuo dėl jų nusiskųsdamas, tik vis dėlto tas pats sakyti ne tik paskaitose,

bet ir atsakant į tuos pačius klausimus, būti vis įtemptam, tą patį apie save girdėti („Keleivis“ teisingai pastebėjo, jog žmogaus gyrimą į akis sunku yra jam pačiam pakelti), tas pačias dainas girdėti, Amerikos ir Lietuvos himnais kiekvieną vakarą pradėti, tik veidams kiek mainantis, neturint laiko žmoniškiau su žmonėmis sueiti, įsigilinti į jų kasdienius rūpesnius, į gyvenimo ir darbo sąlygas — perdaug jau sunku ir galima įveikti. tik griežtai pasiryžus viską pakelti. Tad atsitraukęs dabar kiek nuo žmonių, kad ir galvos skausmas mane kiek kankino, jutaus laisvas, lengvas, linksmas, lyg pajaunėjęs, nes šiaip jau, matyt, nekoks buvau, jei daugely susirinkimų mane „seniu“ kėlė, kiek tai sušvelnindami „jauna dvasia sename kūne!“

Amsterdamo stotyje mane pasitiko ir pasiėmė autan gerutis kun. J. Židanavičius, su kuriuo jau Washingtone pas jo seserietį, Lietuvos atstovą Br. Balutį, buvau susipažinęs, ir jo vargonininkas B. K. Velička,*) buvęs Lietuvos universiteto studentas, mano brolių mokytas profesinės mokytojų sąjungos suaugusiųjų gimnazijoj, dar katros Kauno vidurinės mokyklos dainų mokytojas. Greit atsidūrėme klebonijoj (260 E. Main St.), kur pažinau dar jauną kunigą A. Orvidą, kuris savo bėdai išmokė mane biliardo, nes tuojau jį aplošiau, ir kunigų seminarijos profesorių dr. Bružą salezietį. Šių trijų kažkaip šviečiamai malonių kunigų draugystėje dvi dieni (kovo 13 ir 14) išbuvęs, dar labiau atsilsėjau ir, kas bene svarbiau, pakėliau savo jau gerokai prislėgtą nuotaiką.

Pirmą vakarą nuėjau į 400 žmonių susirinkimą, kuris buvo lietuvių parapijos salėje („pilnutėlė salė“, pasak „Vienybės“) Kalbėjo kun. Bružas, kun. Židanavičius, paskiau aš (LI pranešimas), aiškindamas Vilniui Vaduoti Sąjungos tikslą, jos įsteigimą ir veikimą. Nurodžiau Vilniaus reikšmę Lietuvai. Priminiau, kaip lenkai sulaužė Suvalkų sutartį. Paliečiau Tautų Sąjungos nekokį vaidmenį Vilniaus byloje. Daugiausia kalbėjau apie Vilniaus atvadavimo kelius, ypačiai bendradarbiaujant su gudais ir ukrainiečiais. Raginau amerikiečius remti Vilniaus vadavimo darbą, o ypačiai Vilniaus lietuvius, ir stengiaus įtikinti, jog kai sudarysime lietuvių pajėgą lygią lenkų pajėgai, Tautų Sąjunga, norėdama išvengti Europoj naujo, dar didesnio, gaisro, turės išspręsti Vilniaus bylą mūsų naudai.

*) Paskui jis mirė. *(1940 m.)*.

Po mano kalbos B. K. Velečkos vedamas šv. Cecilijos choras sudainavo kelias dainas, „Ei pasauli“ ir baigė Lietuvos himnu.

Grįžau klebonijon nelabai pavargęs. Vakarienės metu bekalbant paaiškėjo, jog klebono šeimininkė Babrauskaitė yra iš mano gimtinės (Viekšnių), o ir jos sesuo čia gyvenanti. Taigi tikrai buvau tarp savųjų. Čia pridursiu, jog man išvažiavus amsterdamiečiai — kun. Židanavičius, kun. Orvidas ir B. K. Velečka dar aiškiau man kaip veikėjai pasireiškė, Vytauto Didžiojo sukaktuvių komitetą paversdami VVS skyrium. Miegojau puikiai. Kitą dieną rašiau laiškus (parašiau 10 — jau buvau papratęs daug jų rašyti, nors šiaip man laiškus rašyti — tikra nelaimė!), pasivažinėjau su jaunais kunigais po apylinkes, o po piet — vėl kelis laiškus parašęs — kun. Židanavičiaus buvau autu nuvežtas (drauge važiavo ir kun. Bružas) į vietą, kur XVII-jo amžiaus pusėje indėnų buvo nukankinti 8 jėzuitai su tėvu Jogue priešakyje, dabar kanonizuoti. Privažiuoti negalėjom dėl daugybės sniego ant kelio, tad mudu su kunigu Bružu, palikę kun. Židanavičių prie auto, gavova per sniegą bristi ir šlapti iki pasiekėva dabar statomą koliziejų. Yra dar ten koplytėlė. Statoma ir bažnyčia. Šiaip vieta nepasižymi gražumu. Kur jėzuitai buvo nužudyti ar palaidoti, tiksliai nurodyti negalima.

70. Juozas Saunoras. Rochester, N. Y.

Pargrįžęs atsiguliau vėlokai, bet dar kiek skaičiau, įsigilindamas į Račkausko „Ameriką“. Prikėlė mane 7 val. ryto kun. Židanavičiui dar tebemiegant. Jo buvęs zakristijonas kunigo autu per valandą nuvežė mane per Schenectady (tai nemažas „miesčiukas“ — apie 100 tūkst. gyventojų) į Albanį, iš kur po valandos

traukiniu važiavau per Chatamą, Westfieldą (prisiminė vaišingasis kun. Vembrė), Springfieldą (prieš savaitę nevieną kartą važiavau pro jį) į Worcesterį, jau Massachusettso valstijoj. Važiavau 4 valandas tarp aukštų uolų — kalnų, šiek tiek sniegu tepadengtų.

Maršruto komisija buvo man nustačiusi Worcestery būt kovo 3 d., bet paaiškėjus, jog tą dieną tenykštėse lietuvių parapijose bus misijos ir rekolekcijos, perkėliau mano vorcesterinius pranešimus į kovo 15 d., nors tai man kiek supainiojo maršrutą: kovo 3 d. buvau Westfielde be darbo, 4 ir 7 važiavau pro Worcesterį, o iš Worcesterio man daug toliau buvo važiuoti (į Rochesterį), negu iš Amsterdamo. Na, bet nieko nepadarysi: Worcestery (apie 200 tūkst. gyventojų) lietuvių nemažai, dvi parapiji, tad verta dėl to ir vieną kitą nepatogumą įveikti.

Stotyje pasitiko mane Amerikos Lietuvių Ekonominio Centro pirmininkas, prie pat Worcesterio North Graftone (Main St.) gyvenąs dr. F. Puskunigis, kuris nevieną laišką man parašė atvykimą tvarkydamas. Drauge su juo atvyko ir jaunas advokatas P. Bublys. Juodu mane nuvežė į kun. K. A. Vasio (Vasiliausko) kleboniją (15 Highfield Rd.), iš kur tuojau nuvykome į statomos Aušros Vartų bažnyčios (angliškai: Our Lady of Wilna Church) ruimingą salę, o čia jau 600 žmonių laukė paskaitos („Darbininkas“: „pilnutėlė salė, nebuvo vietos kur sėstis“), kuri buvo paskirta 14 val. (2 val. po p.). Susirinkimą surengti prisidėjo visos Aušros Vartų parapijos idėjinės ir pašalpinės draugijos, taip pat Šv. Kazimiero, Šv. Liudviko, Birutės, Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 358, 318 ir 57-ta kuopa ir kitos. Susirinkimą tvarkė dr. Puskunigis, kurio kalba buvo gana ilga, o po jo trumpai kalbėjo kun. Vasys ir dvi mergaiti, Elena Žemaičiūtė ir Liusė Baranauskaitė, pasakė patriotiškus eilėraščius. Aš kalbėjau apie Vilniaus padėtį ir jo atvadavimo būdus (LII pranešimas). Bostono katalikų „Darbininkas“: „kas tik buvo paskaitoje, džiaugėsi atsilankęs“. Susirinkimą pradedant ir baigiant visų sugiedotas Lietuvos himnas.

Pietavau pas kun. Vasį, kuris pasirodė esąs Vilniaus kun. Bieliausko draugas. Kalboje jis užsiminė 1926 metais siuntęs per Vilniui Vaduoti Sąjungą savo parapijoje surinktus apie 500 dolerių vilniečiams. Visa toji suma per Vilniečių sąjungą seniai jau pateko į Vilnių ir ten paskirta naudingam tikslui. Pas kle-

boną buvo ir daugiau pietaujančių, tarp jų tipingas vilnietis kun. K. Zaikauskas.

Iš kun. Vasio kitos (šv. Kazimiero) parapijos kun. Bakanas nusivežė mane pas save, kur parapijos salėje, klebono Aug. Petraičio pristatytas 800 žmonių susirinkimui („Darbininkas": „Kadangi čia yra daugybė Vilniaus krašto lietuvių, todėl ir nenuostabu, kad susirinko tiek žmonių, jog neužteko vietos salėje"), 19 val. (7 val. vak.) kalbėjau (LIII pranešimas) tuo pat Vilniaus reikalu, kaip vietinis „Amerikos Lietuvis" yra pastebėjęs, žmonių klausomas „su didžiausia atyda" ir, žinoma, pavyzdingu laikymusi. Po paskaitos, kurią surengė Lietuvių Romos Katalikų Federacijos 13-tas skyrius ir prie jo priklausančios draugijos, susipažinau su palankia lietuviams amerikiete Mrs. R. Rebolli, gerb. Jokūbaite, Lietuvos universiteto anglų kalbos lektorės Pakštienės motina (Vasiliauskienė, dabar Juškienė) ir kitais. Vakarieniavau ir nakvojau kun. Petraičio klebonijoj (41 Providence St.). Čia buvo suėjusių ir daugiau svečių: kun. Vasys, kun. Zaikauskas, advokatas Ant. Mileris.

Kovo 16 d. po vakarykščių dviejų susirinkimų gavau poilsio. Išryto į kun. Petraičio kleboniją atvyko keturi kunigai marijonai, tarp jų mano jau Bostone pas kun. Virmauskį pažintas kun. Jakaitis ir provincialas kun. Kudirka chicagietis. Po piet dr. Puskunigis (čia pastebėsiu: mūsų kanklininko broliavaikis) pasiėmė mane pas save, o aš 8 valandas varginau jį ir jo žmoną savo buvimu. Deja, tik prieš patį išvažiavimą tesužinojau iš jo, jog Worcestery jau 15-ti metai eina (14 Vernon St.) G. A. Kybos leidžiamas savaitraštis „Amerikos Lietuvis", kurio palankumą mano darbui jau buvau patyręs. Jei būčiau anksčiau tai žinojęs (kaltas, žinoma, aš tebuvau neįsidėmėjęs, kur eina šis judrusis laikraštis), be abejo, būčiau ten nubėgęs, kaip kitus lietuvių laikraščius kad stengiaus aplankyti. Negalėjau sau atleisti šitokio pražiopsojimo!

Vakare dr. Puskunigis nuvežė mane į stotį. Pasirodė, atvykova peranksti, tad traukinio į Rochesterį laukėva bent dvi valandi snausdamu. Pusę pirmos (kovo 17 d.) išvažiavau ir per 11 valandų pro Springfieldą, Westfieldą, Albanį (vėl pro tas pačias vietas!), Uticą, kurioj man, kaip žinom, nepavyko surengti paskaitos, Romę, Syracusę pasiekiau Rochesterį, jau gerokai į vakarus įsivaręs pakeliui į Chicagą. Ekspresas beveik

niekur nesustojo (aš važiavau miegamajame vagone, tad bent teoretiškai miegodamas), tik praleisdamas pro save miestus ir miestelius. Kalnuotosios vietos vis toliau traukėsi nuo geležinkelio, virto tolimomis snieguotomis kalvomis (sniego buvo ir ūksmingose vietose), o paskiau ir iš viso neįdomiomis lygumomis.. Pravažiuojant matyti nemaža menkų medinių ir net nešvarių namelių. Paliai gelžkelį, kaip ir kitur nekartą, sukrauta surūdijusių gelžgalių, suardytų autų ir šiaip nešvarumo. Keista (dėl Amerikos tvarkos ir teknikos), bet garvežis dažnai, stotyje staiga sulaikomas, gerokai tranko vagonus. Vagone buvo ir daugiau keliautojų. Nesijutau taip gerai, kaip važiuodamas į Worcesterį.

(„M. V." 1932. II. 20 nr. 5/79).

XXVIII. ROCHESTERY, NIAGARA FALLSUOSE, DETROITE.

(Pas kun. Bakšį ir kun. Gelumbį. Prie garsiųjų krioklių. Detroitiečiai).

Į Rochesterį, N. Y., tris kart didesnį už Kauną (330 tūkst. gyventojų), atvykau kovo 17 d. apie 12 val. ryto. Stotyje mane pasitiko Robertas Šerelis (jo brolis gyvenąs Šiauliuose), kuris pristatė mane klebonijon (545 Hudson ave). Klebono kun. J. M. Bakšio neradau namie, bet vaišingoji šeimininkė visako man parūpino, tad ligi vakaro atsilsėjau po naktinės kelionės, o čia atsirado ir kun. Bakšys, kiek vėliau atvyko ir ukrainiečių kun. Vasil. Turula. Drauge nuvykome į 400 (pasak „Draugo") lietuvių ir ukrainiečių susirinkimą, surengtą vokiečių svetainėje „Concordia", papuoštoje Amerikos, Lietu-

71. J. Smailis.
Detroit, Mich.

vos ir Ukrainos vėliavomis. Kun. Bakšys pristatė mane susirinkimui ir pavedė R. Šereliui jį tvarkyti. Iš pradžių ukrainiečių choras (apie 50 dalyvių) sugiedojo Amerikos ir Ukrainos (II) himną „Ne pora, ne pora" ir padainavo kelias ukrainietiškas dainas. Kun. Turula ukrainietiškai aiškino tik sugiedotą himną, kuris šaukiąs ukrainiečius grumtis su priešais ir niekados nenusilenkti nelaisvei. Pažymėdamas, kad kelias į laisvę esąs vargingas ir kruvinas, jis reiškė džiaugsmo lietuviams remiant ukrainiečius. Myk. Muraško ukrainietiškai priminė, kaip praeityje lenkai slėgė Ukrainą ir Lietuvą ir jau mūsų laikais klastingai išplėšė iš Lietuvos jos sostinę Vilnių, o iš ukrainiečių tautos Vakarų Ukrainą su Lvivu. Dr. Step. Sokovančenko, taip pat ukrainietiškai kalbėdamas, nurodė, jog gerą draugą galime pažinti tik nelaimėje; Ukraina dabar nelaiminga, tad maža beturinti bičiulių, tik Lietuva parodė esanti tikra ukrainiečių tautos bičiulė. Nelaimei tiedvi tauti suartinus, išdavos virs ir valstybinio susiartinimo pagrindu. Medicinos studentas Jonas Morkūnas anglų kalba labai gražiai aiškino didingą Lietuvos praeitį ir jos dabartinę būklę; minėjo ir mane („Maikelį" Biržišką)... Kun. Bakšys savo kalboje priminė esąs kilęs iš Vilniaus krašto, kuriame lankydamasis 1923 m. buvęs lenkų labai sekamas.

Aš kalbėjau pusantros valandos (LIV pranešimas), aiškindamas VVS darbą ir savo kelionės tikslą. Mėginau nušviesti Lietuvos praeitį, taikydamasis prie J. Morkūno kalbos, ir ypačiai stengiaus išaiškinti, kodėl mes nesiekiam atstatymo jos istorijos ribose: tokioje Lietuvoje būtume mažuma greta su 10 mil. gudų ir 40 milijonų ukrainiečių. Lietuva nors maža, bet ji yrą ir bus nepriklausoma, kad ir mažesnėje negu praeity savo teritorijoje, kur galės sustiprinti savo tautinę kultūrą. Priminęs reikalą politinio bendradarbiavimo su gudais ir ukrainiečiais ir šiaip pažymėjęs kovos dėl Vilniaus perspektyvas, savo mintis pakartojau ukrainiečiams rusiškai (LV pranešimas). Po to šv. Cecilijos choras (apie 40 dalyvių) sudainavo „Ei, pasauli", kelias lietuviškas daineles ir baigė Lietuvos himnu.

Susirinkime susirašė 31 „Mūsų Vilniaus" prenumeratorius; tuo būdu Rochesteris paėmė mums ketvirtą vietą (Chicago, Waterbury, Filadelfija ir Rochesteris)! Čia, be abejo, ne kieno kito, tik įtakingo kun. Bakšio nuopelnas; berods, iš vilniečio sunku būtų ko kito laukti!.. Susirinkimas išklausė prakalbas

labai rimtai ir aiškiai joms pritarė; trūko „Laisvės“ korespondentų joms „nesuprasti“... Nors ukrainiečių dienraštis „Svoboda“ (Jersey City, N. J.) sakė, jog šiame „velykeme lytovsko — ukrainskeme veče“ daugeliui ukrainiečių ir lietuvių atsivėrusios akys ir jie supratę didelę mano keliamo politinio bendradarbiavimo reikšmę, bet iš tos pačios „Svobodos“ jau buvau patyręs (vasario 25 d. numery), kad Rochestery dirva tam ir be manęs jau buvo parengta, lietuviams ir ukrainiečiams nekartą tarpusavy bendradarbiaujant savo tautinėse iškilmėse ir didingos praeities prisiminimu stiprinant save tolesnei kovai su bendru priešu. Ypačiai kėlė ukrainiečiai Juozą Saunorą, kuris ir karštomis prakalbomis ir aukomis juos remiąs. Su juo, rodos, man neteko susipažinti.

Apie kun. Bakšį jau teko išgirsti Waterburyje kaip apie tvirtą ir karštą lietuvį. Susipažinęs su juo, visiškai tuo įsitikinau ne tik dėl gražaus susirinkimo parengimo, bet ypačiai kitądien apsilankęs jo įkurtoje mokykloje. 8 skyriuose 200 vaikų gražiai vedami vienuolių lietuvaičių, auga aiškioje lietuviškoje aplinkoje. Mokykla dar nauja, nuo pavasario teveikia, surinkusi lietuviukų iš vokiečių ir kitų Rochesterio mokyklų, bet jos auklėtiniai jau suskubo gražiai pasireikšti miesto moksleivijoje, geriausiai iš visų išlaikę bendrus kvotimus. 7—8 skyriaus klasė, vadinasi 12—14 metų berniukai ir mergaitės gražiai man iš gaidų padainavo Geležinio vilko maršą ir kitokias karo ir liaudies dainas. Gal karišķųjų dainų tempas buvo čia kiek perlėtas, vienuolių moteriškai sušvelnintas, bet vis dėlto turi jis veikti lietuviškąją vaikų nuotaiką, kelti jų dvasią. Turėdama tokį vadą kaip kun. Bakšys, mokykla atliks ne tik bendrą kultūrinį, bet ir aiškiai lietuviškąjį darbą. Sunku man buvo skirtis su vaikais ir labai malonu buvo vėliau, prieš išvažiavimą iš Amerikos, sulaukti iš kun. Bakšio žinelės apie ją. Balandžio 23 d. jis man rašo: „Neseniai turėjau labai patriotingą vakarėlį, kurį išpildė mokyklos vaikučiai. Tai buvo „Jaunosios Lietuvos šventė“... Gera mokykla, lietuviškoje dvasioje vedama, yra geriausiu vaistu nuo ištautėjimo. Ak, kaip būtų gražu ir naudinga, kad suprastų tai visi čionykščiai mūsų vadai. Galėtų kiekviena kolonija turėti savo mokyklą. Tuomet tik išlaikytume jaunimą nuo ištautėjimo. Dabar gi Amerikos lietuvių jaunimas, baigęs svetimą mokyklą, matomai sutirpsta Dėdės Samo katile. Į tai žiūrint, net širdį skauda, tiesiog negalima pakęsti“. Mačiau kun.

Bakšio darbą, tad gyvai atjaučiu šių jo žodžių nuoširdumą. Drįsčiau čia jam iš šalies didesniam vaikų sutvirtinimui patarti: suragink, kunigėli, savo auklėjamus vaikus — tegu rašo į Lietuvos mokyklas laiškus savo tolimiems draugams, tegu susisiekia su jais per vandenyną nors laiškais, papasakoja jiems apie save, savo mokyklą ir t. t. ir išgirsta iš jų apie Lietuvos mokyklas ir vaikus. Neprošalį būtų ir kokią mokyklos bendruomenės nuotrauką mums gauti bei spaudoje Lietuvai parodyti. Beje: iš daugelio vietų prašiau nuotraukų kunigų ir kitų veikėjų, ypač chorų, moksleivių ir t. t., bet ne kažin kiek jų begaunu. Iš rochesteriečių atvaizdų negavau, bet VVS gavo kai ką reikšmingesnio: VVS Rochesterio skyrių!

Apie 14 val. (2 val. dieną) sėdau į traukinį, kuriuo pro Bataviją pasiekęs didelio Buffalo miestą (573 tūkst., ypačiai daug lenkų), čia vos suskubau į elektrinį vagoną, kuris milžiniško Erie paežere nuvežė mane į Niagara Falls, N. Y., su 75 tūkst. gyventojų. Mane pasitiko kun. Pr. Gelumbis, Amerikoje gimęs ir užaugęs, giliai persiėmęs visa, kas gera amerikiečių kultūroje, bet ir nė kiek nemažesnis lietuvis už atvykusius iš Lietuvos. Veržđamasis pamatyti garsiąją Niagarą — vis tik vieno kito buvau įspėtas, jog pasigrožėti ja galėsiąs, bet su „amerikontu" vargiai susiprasiąs: jam, girdi, Lietuvos dalykai negali rūpėti. Tuo tarpu, kai dėl dr. Stanislovaičio ir jo žmonos Waterburyje, kai dėl kun. Simonaičio Elizabethe — ir čia teko įsitikinti, jog pati savaime Amerikos kultūra nėra mums pavojinga ir gilus suamerikonėjimas nekliudo mylėti Lietuvą, lietuvių kalbą, lietuvių tautą ir stengtis ją visu kuo paremti. Kun. Gelumbis bene bus vienintelis kunigas Amerikoje, bent kitur aš to nepastebėjau, kurio kambaryje kabo Lietuvos prezidento atvaizdas; atsiminkime tik 1930—1931 metus! Negana to, kaip pas dr. Stanislovaitį „iššnipinėjau" jo anglišką rašinį iš Lietuvos istorijos, taip ir čia radau kun. Gelumbio angliškų straipsnių rinkinėlį apie Gediminą, Vilnių, Mickevičių... Be šių išspausdintų straipsnių, kun. Gelumbis sakėsi davęs savo rankraščių buvusiam Lietuvos atstovui Jungtinėse Valstijose K. Bizauskui, bet šis nežinia kur juos laikąs. Kun. Gelumbio pateiktos man tą vakarą žinios ir pastabos apie Amerikos lietuvių kultūrą, kunigus „ateivius" ir „amerikonus" ir t. t. nemažai man davė medžiagos ir vertė giliai suprasti reiškinius, į kuriuos anksčiau nekreipiau daug dėmesio. Tik viena buvo sunku pas vaišingą

72. Detroito ukrainiečių choras „Bojan“ su kun. Sembratovičium viduryje.

šeimininką (1910 E. Falls St.) man pakelti (atleisk man, kunigėli, mano atvirumą ir nelaikyk jo nemandagumu!) — girdėti, kaip jo šeimininkė (jis priglaudė pas save ir prancūzų kun. Rousseau, o pats padeda kitų parapijų kunigų darbui) ir jos sesuo vis angliškai savo tarpe kalbėjo. Žinoma, anglų kalba ne savaime mane erzino, bet tik žinant, jog šios malonios mergaitės yra Stulpinaitės, gerai lietuviškai kalbančių tėvų dukterys, kurios nė žodžio nemoka lietuviškai!

Kun. Gelumbio lietuviškoji parapija nedidelė, ir jis pats turi iš kitų sunkiai „prisidirbti" pragyvenimui. Skubiai jo sušauktas lietuvių susirinkimėlis tedavė man 30 klausytojų, bet kalbėjau jiems apie Vilniaus dalykus (LVI pranešimas) nemažiau negu gausingiems susirinkimams. Šiaip vis varžiaus žinodamas, kaip yra užsiėmęs mano šeimininkas, tad ir tik apžiūrėjęs tą patį vakarą Niagaros krioklius (prie Ontario ežero), kitądien (kovo 19 d.) su juo atsisveikinau. Dar iš stoties paėmęs jis mane tiesiog nuvežė autu į krioklių parką, apvežiojo ir apvedžiojo, o paskui parodė dar miestą ir apylinkes (netoliese yra 100 indėnų kaimas, bet jo man neteko matyti). Kriokliai tikrai daro žiūrovui neišdildomą įspūdį, prislegia savo didumu, nors ūžimo, tiesą pasakius, laukiau didesnio. Pagalvojus apie šias vandens galybes, nuo uolų be paliovos vis griūvančias žemyn iš didelio aukštumo, galima suprasti, kodėl nieks gyvas neišlieka, kas čia pakliūna. Iš pradžių sunku savo įspūdžius susigaudyti, lyg būtų perdaug vienodumo, bet prisižiūrėjus vandens paviršius stebina didžiausiu spalvų — krypčių —srovių įvairumu. Vienas krioklys yra visas Jungtinėse Valstijose, o kito vienas šonas remiasi Kanados krantu. Nors patys kriokliai patogiai ir nepavojingai prieinami, bet man, turbūt, kiek jau išlepintam, tiesiog pasileidžiančiam Amerikos viršteknikoje, vis kilo įkyri pretenzija amerikiečiams, kodėl ant Niagaros nėra kabomojo tiltelio ant vandens vaikščioti; koks būtų įspūdis, ypačiai naktį krioklį apšviečiant. Amerikiečiai, rodos, visą gamtą grandimis sukalė ir bizniu pavertė, o čia biznis lyg pats savaime siūlosi, tik, matyt, ir Amerikos teknikai nelengva tai įveikti!

Apie Niagaros krioklius ir Amerikos lietuvius vis begalvodamas, nekaip miegojau, pašokau pusę penkių (daugelis amerikiečių sako: „keturi ir pusė", „ar myli Ameriką?" = ar patinka Amerika, „man linksma = malonu Tave = Tamstą pažinti", kartais net „skaičiau į laikraščius"), o šešiomis kun. Ge-

lumbis nuvežė mane sužinoti, ar praleis mane kanadiečiai į Detroitą pro savo teritoriją. Mat, iš Niagara Fallsų į Detroitą galima pasirinkti katrą iš dviejų kelių: arba grįžti į Buffalą ir ilga Eriės paežere per Clevelandą ir Toledą sukti ilgesniu keliu į Detroitą, arba daug trumpesniu iš kitos ežero pusės per Kanadą, lyg Lietuvoje per Latviją į Palangą. Tiltu nuėjova į kanadiečių pusę. Jie sutiko praleisti be jokių kliūčių. Kad būčiau anksčiau žinojęs, gal būčiau tą dieną paskyręs lietuvių kolonijai Kanados Torontoje, kurioj „Švyturio" jaunimo kuopos vardu J. Krasauskas dar kovo 2 d. laišku buvo mane tai dienai (kovo 19-tai) pakvietęs, bet aš, neturėdamas anglų vizos ir manydamas, kad dėl to bus keblumo, neprisiėmiau pakvietimo.

73. P. Medelinskas. Grand Rapids, Mich.

500 kilometrų važiuodamas ekspresu, per pusseptintos valandos stebėjau Kanados lygumą; snausti negalėjau, nes traukinyje nebuvo Pullmano vagono. Kanados išdirbti laukai priminė man Lietuvą. Nameliai dažyti baltai, žalsvai. Tvoros ir vielų klėtkelės tarp medinių netašytų stulpų, ištolo nematomos, atrodo lyg vieni stulpeliai skyrium riogsą, kaip ir Jungtinėse Valstijose, bet ir nekartą paprastos, kaip pas mus — pintinės, skersinės ir dar kitokios. Keleiviai ne tik deda kojas ant minkštų suolų, kaip Jungtinėse Valstijose, bet ir sėdi vagonuose kepurėti. Traukiniai taip pat tušti, kaip Jungtinėse Valstijose. Keliai nebe tokie puikūs, kaip Jungtinėse Valstijose, nors ir šiose apie Niagarą Fallsus netrūksta išdaužytų, visiškai nepavyzdingų. Toje Kanados provincijoje, pro kurią važiuoju (Ontario), viskas angliška, bet Quebeco provincijoj be prancūzų kalbos išsiversti negalima. Atrodo, jog medinių namų Jungtinėse Valstijose ir Kanadoje bus daugiau, negu Prūsuose, pro

kuriuos į Bremeną važiavau prieš kelis mėnesius; farmeriai gyvena mediniuose nameliuose.

Į Detroitą, Mich., su pusantro milijono gyventojų (ketvirtas po New Yorko, Chicago ir Filadelfijos), važiavau vaistininko J. J. Smailio bene 6 laiškais kviečiamas bendro Detroito lietuvių komiteto vardu, kurį sudariusios, pasak. J. Smailio, aštuonios lietuvių draugijos; vėliau patyriau, jog tai buvo Detroito Lietuvių Draugijų Taryba ir Lietuvos Vyčių 102 kuopa, o komitetas susidėjo iš 5 DLD Tarybos narių ir 5 nuo katalikiškų draugijų. Atvykau į Detroitą gerokai nuvargęs apie 15 (3 po p.) val. Stotyje mane pasitiko apie 10 asmenų, su J. Smailiu ir Šv. Antano lietuvių par. kun. F. J. Boreišiu pryšakyje; pasak „Naujienų", šv. Petro par. kunigai atsisakę mano paskaitą paremti ir net per pamokslus raginę neimti pakvietimų į susirinkimą. Lyg netikėtina. J. Smailis savu autu nusivežė mane pas save į Highland Parką (102 Rhode Island ave), gražią Detroito dalį. Jo gražiame ir patogiame 2 aukštų butnamyje, jo malonios šeimynos vaišinamas ir globojamas, gyvenau kelias dienas. Anksčiau negu žadėjau atvažiavęs, ne tik vakarą, bet ir kitą dieną ligi pat vakaro turėjau laisvą. Iš gerb. Smailių patyriau juodu (abudu suvalkiečiu) sunkiai turėjus verstis iki ji, siūdama, padėjusi savo vyrui, buvusiam uosto raštininkui, įsigyti bene Valparaiso universitete, Indianos valst. (ten nemažai lietuvių yra mokslus išėję), vaistininko mokslą. Jųjų tik išėjusi mokytojų seminariją duktė Biruta ir mokinys sūnus, turėdamu tėvų pavyzdį, užaugo gerais lietuviais; tėvas, pavyzdžiui, neperseniai Neo - Lituanios korporacijai Lietuvos universitete paaukojo tūkstantį dolerių, atidėkotas už tai jos mecenato diplomu. Be kita ko, jis man papasakojo apie kilusius iš Daugų ir gyvenančius Detroite (tikriau jo apsuptame, bet nenorinčiame įsijungti atskirame Hamtramcko mieste su 56 tūkst. gyventojų — ten yra ir J. Smailio vaistinė) Markauskas, kurių sūnus stipruolis Vincas Hollywoodo filmose vaidina kovbojus Tomo Tylerio vardu.

Kitą (kovo 20) dieną gerb. Smailienė apvežiojo mane autu po miestą ilgomis, gražiai sutvarkytomis gatvėmis (yra ir dėžių šiukšlėms, kas Amerikoje nevisur matyti), nuvežė į didelę salą — parką (su zoologijos muziejum), kurioje seniau gyveno indėnai, prie Detroito upės, anapus kurios matyti Kanados miestas (Windsoras). Pats miestas šiuo tarpu man nepadarė dides-

nio įspūdžio, tik krito į akis daugybė gražių 1—2 butais gyvenamųjų butų su gonkais. Čia gyvena gana daug lenkų, kurie ypačiai Hamtramcke nemažai sveria; neperseniai, sako, jų buvę net 40%, bet juos kaip ir lietuvius, išstumia italai, ukrainiečiai ir juodukai. Daugelis lietuvių vedė lenkes ir, kaip paprastai, žuvo savo tautai.

Vakare nuvykome į Lietuvių svetainę, kur buvo surengta bendra vakarienė. Dalyvavo apie 50 lietuvių ir (bene 5) ukrainiečių. Pirmininkavo advokatas J. P. Uvick (Junevičius), kalbėjo ukrainiečių kunigas Leonas J. Sembratovič ir lietuviai kun. Boreišis, dr. J. Jonikaitis, ragindamas siųsti VVS aukų, kai tik parašysiu, jog pinigų jai reikia; dr. Pr. Matulaitis, Rengimo komiteto raštininkas F. Motuzas, ragindamas kurti VVS skyrių (ar įkurtas?..), J. Smailis, paskui aš 45 minutes (LVII pranešimas) apie Vilniaus darbo krypti, pabrėždamas to darbo laisvumą valdžios ir partijų atžvilgiu, auklėjamąjį visuomenės dalyvavimą vaduojant ne tik lenkų okupuotuosius lietuvius, bet taip pat gudus ir ukrainiečius. Vakarienei patarnavo lietuvaitės tautiškais drabužiais. Svetainė buvo papuošta tautiškomis spalvomis palubėmis voru patiestomis; už mūsų nugarų buvo lietuvių ir amerikiečių vėliavos.

Kovo 21 d. išryto apvažiavau milžiniškus garsaus Fordo automobilių ir orlavių dirbtuvių plotus, turbūt, gerokai už Kauną didesnius. Pats Fordas gyvena plačiame parke su 300 stirnų, kurias matyti pravažiuojant. Turįs priimtą sūnų, kuris vedęs Fordo įstaigos tarnautoją; nepadariusi per ištisus metus nei vienos klaidos, gavusi už tai iš Fordo 3 milijonus dolerių, kurie virtę jos kraičiu. Mediniai darbininkų nameliai nerodo perdidelio fabrikanto susirūpinimo savo darbininkais. Grįžome per miesto dalį, kurioje daug gražių mūrinių butnamių; mačiau statant — vidurys visas medinis, bet jau pastatytas apdedamas plytelėmis ir atrodo mūras. Šiaip miestas guli lygumoje, net išdžiovintose pelkėse, gali gražiai plisti, nėra taip suspaustas, kaip New Yorkas, bet turi ir gražių dangoraižių.

Vakare nuvažiavau vėl į Lietuvių svetainę, kur Vyčiai surengė man 400 (300 lietuvių, 100 ukrainiečių) susirinkimą. Scena buvo papuošta Amerikos, Lietuvos ir Ukrainos vėliavomis. Vakaro vedėjas vėl buvo J. P. Uvikas, kuris kalbėjo lietuviškai ir angliškai. Vyčių 102 kuopos choras, J. Jankaus vedamas, sugiedojo Lietuvos himną, „Ei pasauli“ („Vilnių“) ir kitas dainas.

Po to pirmininkas, visaip mane išaukštinęs, pakvietė scenon, kur maną teko kalbėti apie pusantros valandos (LVIII pranešimas) apie Vilniaus vadavimo būdus, lietuvių gudų ir ukrainiečių politinį bendradarbiavimą ir Amerikos lietuvių vaidmenį kovoje dėl Vilniaus. Tada ukrainiečių šv. Jono parapijos choras „Bojan", Semeno Peleho vedamas, sugiedojo trečiąjį ukrainiečių himną „Bože Svietyi", o taip pat kelias dainas, kurios susirinkusiems labai patiko. Kun. Sembratovičius angliškai karštai, gražiai kalbėjo apie tuos laikus, kai Lietuva valdė Ukrainą, ir vadino juos gražiausia Ukrainos istorijos gadyne, o paskiau ukrainietiškai mane pasveikino, linkėdamas ištvermės ligi bus atgautas Vilnius ir Ukrainos nepriklausomybė, ir baigė lietuvišku šūkiu: „Lai gyvuoja Lietuva!" Čia vėl gavau kalbėti, šį kartą rusiškai kreipdamasis į ukrainiečius ir aiškindamas jiems kovos dėl Vilniaus reikšmę jųjų kovai dėl Ukrainos nepriklausomybės (LIX pranešimas).

Ir mano ir kitų kalbos buvo iškląusytos nepaprastai gražiai, nors „Laisvės" ir „Vilnies" pseudokomunistai dar kovo 8 d., sako, padarę susirinkimą, kuriame chicagietis Bacevičius ragino savo sekėjus kelti didžiausią triukšmą mano prakalboje ir tuo ją suardyti; mat, „mažieji komunistai" yra kur kas rimtesni už „didžiuosius". Vis viena „Vilnis" dėl mano apsilankymo Detroite rašė apie „barzdotą" „vilką avies kailyje": „Biržiškos misija tik pridengta Vilniaus klausimu", ir, kartodama Minsko „Raudonąjį Artoją", tikino, jog aš Amerikoje varąs „biaurią priešsovietinę propagandą" ir ruošiąs „naują intervenciją" prieš Tarybų Sąjungą, nors aš nei žodžio niekur prieš Tarybas nesakiau! Ir dar balandžio mėn.

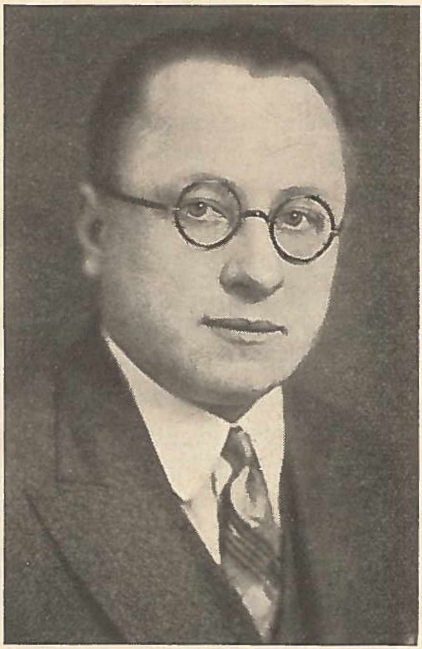

74. Lietuvos konsulas Chicagoje Antanas Kalvaitis.

„Laisvė“ skelbė jau išvykusį mane ir atvykstantį vysk. Būčį (!) „Smetonos agentais“, kurie Lietuvos vyriausybės esą siunčiami „pažvejojimui pinigų iš Amerikos lietuvių darbininkų“. Socialistų „Keleivyje“ F. Lavinskas šiaip mane apibūdino: „senyvas žmogelis, su barzduke, menkutis, sudžiūvęs, visai ne toks, kaip kiti Lietuvos ponai. Vienok kalba gerai, balsą turi gerą, bet nuo Amerikos lietuvių kalbėtojų skiriasi tuo, kad kalba greičiau, paskubom“. „Naujienose“ tas pats korespondentas priduria: „Nors Biržiška atrodo suvargęs ir silpnas žmogus, bet sukasi labai vikriai, tarsi 25 metų vyras... Kalba taktiškai ir moka savo poziciją išlaikyti“. Pritarė man ir „Sandara“, pabrėždama, jog mano kalboje vyraują „ne ūpo jausmai, bet protas“.

Susirinkimą pabaigus (susirašė 18 „Mūsų Vilniaus“ prenumeratorių), ėjo prie manęs lietuviai ir ukrainiečiai susipažinti ir labų dienų pasiųsti Lietuvon savo artimiesiems. Nežinomas man „B. iš Vengraitinės“ „Naujienose“ pažymėjo, jog aš nesąs toks aristokratiškai (!) išdidus, kaip kiti „iš Lietuvos atvažiavę ponai „grinoriai“, bet esąs draugiškas ir lygus visiems, ir prikišo „ponams inteligentams“, jog jie nedavę „Fordo vergams“ su manim sueiti, nors šie mėginę „nežymiai artyn slinkti“. Nors jis gal perdaug pasako, jog mano „akių smailūs žvilgsniai kai vilyčios pro tuos inteligentus varstė kiekvieną ten esantį žmogų“, bet nė kiek neklysta spėdamas, jog norėjau ir su „Fordo vergais“ susitikti ir išgirsti iš jų vieną kitą žodį. Man tų „vergų“ visur trūko; senas cicilikas atsiliepė...

Grįžęs iš susirinkimo, paskaičiau Detroito „Dziennik Polski“, kuris dėl „Bostono Globe“ paskelbto mano (ne visai mano!) pareiškimo apie Kosciuškos lietuviškumą išpyškino visą straipsnį prieš mane, tiesiog mane apmelagino.[62]) Įdomu, jog žinomiems lietuviams, pav., dr. Jonikaičiui, šio numerio pakišta net po kelis egzempliorius.

Atlikęs susirinkimą, nebeturėjau ko veikti. Skirdama Detroitui kelias dienas, maršruto komisija, turbūt, norėjo man duoti poilsio, bet man kad ir malonu buvo su Detroito lietu-

---

[62]) Kovo 21 d.: Adam Nowicki. Na czatowni: Okłamywanie Amerykanów przez Litwinów.

viais bendrauti, tik sąžinė vis priminė, jog tą laisvalaikį gražiai galėjau paskirti darbui kurioj kitoj lietuvių kolonijoj. Taigi, važinėjau ir gėrėjaus maloniomis Detroito gatvėmis, lankiau kun. Boreišį (2002—25 th. st.) su jo puikia biblioteka lietuvių, lenkų, rusų ir anglų kalbomis, dr. Jonikaitį (3732 Michigan ave), su kuriuo taip gera sueiti ir pasikalbėti apie Lietuvą ir jos žmones, nebejaučiant pas jį taip dažnai kitiems amerikiečiams prasiveržiančios paniekos bemaž visam kam Lietuvoje (kai kas tik kumpio ir valstybinės nepeikia): netikusiai tvarkai, poniškumui, nemokėjimui namus statyti, visur girdimai rusų kalbai, blogiems keliams, nepatogumams ir t. t. Pažinčiai sustiprinti buvau jo ir apdovanotas; berods, jis ir išviso yra labai geras žmogus, gražiai rėmęs ir mūsų tiek nusipelniusį muziką M. Petrauską. Lankiaus taip pat pas gerb. Motuzus (duktė Mirga), dr. Pr. Matulaitį, ukrainiečių kun. Sembratovičių, kuris man daug ukrainiečių reikalų nušvietė kitaip, negu kad „Svobodos" šalininkai buvo man aiškinę. Buvau užvažiavęs pas „Detroito Žinių" lapelio leidėją Povilą Molį, bet teradau jo žmoną.

Dr. Jonikaitis nuvežė mane į „Detroit News", kur teko kalbėtis su vienu iš šio laikraščio redaktorių, Vilniaus žydu Philipu A. Adleriu, kuris bene 1929 m. buvo apsilankęs Vilniuje, bet jo paskelbtais įspūdžiais iš kelionės lenkai buvo labai nepatenkinti. Kovo 25 d. straipsny „Here to plead for lost city" Adleris, plačiau atpasakojęs patikusią jam mano bylą Vilniuje dėl straipsnio apie Šv. Kazimierą ir klaidingai pavertęs ją mano ištrėmimo priežastimi, pažymėjo mane ginant prarastąją Lietuvos sostinę, po Želigovskio smurto atsiradusią svetimose rankose (in foreign hands), ir pakartojo mano žodžius: „Nebus taikos Rytų Europoje ir pati Lietuvos nepriklausomybė bus pavojuje (A. pakeitė čia: will remain only a phrase), kol Vilnius, mūsų istorinė sostinė, bus svetimos pajėgos rankose. Pasikartoją gandai apie pasiektąjį susipratimą tarp Lenkijos ir Lietuvos nepalietus Vilniaus klausimo (over the Vilna question) yra tai vien tik diplomatinė nesąmonė (diplomatic nonsense). Lietuvių tauta tepripažįs visišką Vilniaus grąžinimą Lietuvai, kaip jos sostinės (the complete restoration of Vilna as the capital of Lithuania). Lietuviai, gudai ir ukrainiečiai susijungę (collectively) privers Lenkiją, tarpininkaujant Tautų Sąjungai, grąžinti Lietuvai jos istorinę sostinę Lenkijos ir Lietuvos ge-

rovei ir pasaulio taikos naudai (for the good of both Poland and Lithuania and for the peace of the world).[63])

Pas dr. Jonikaitį paskaičiau taip pat berlynišką „Kovą“ su nešvariais „vilniečio“ prasimanymais apie mane. Reikšminga, jog nors aš jokiam tikslui nerinkau Amerikoje aukų, vis viena „Kova“, „Laisvė“ ir „Vilnis“, kaip Varšuvos pasamdytos, vienu balsu apšaukė mane renkant. Vienoda „moralinė“ kultūra gražiai čia sujungė šiuos šiaip skersuojančius į kits kitą laikraščius.

75. Kun. Ignas Albavičius. Chicago, Ill.

Kovo 24 d. apie 14 (2 po p.) valandą, dr. Jonikaičio palydėtas į stotį, išvažiavau į Grand Rapidsą toje pat Michigano valstijoje. Važiavau Pullmano vagone visiškai vienas.

(„M. V.“ 1932. III. 1 nr. 6/80).

XXIX. GRAND RAPIDSE, PAKELIUI Į CHICAGĄ.

(Tik pergreit neiššokau. Grand Rapidso susirinkimas. Chicagos maršruto istorija. Atvykstu Chicagon. Pirmoji vakarienė).

Kovo 24 d. atvykau į Grand Rapidsą (168 tūkst. gyventojų), Michigano valstijoje. Kaip visados, gerai buvau sau įsidėmėjęs atvykimo laiką, bijodamas peršokti savo stotį, ir kai laikrodis rodė 4,40 val., kurią turėjau atvykti, buvau pakilęs išlipti, bet vagono patarnautojas juodukas mane sulaikė, jog dar nelaikas

63) Rašydamas apie apsilankymą Worcestery, pamiršau pažymėti, jog „Worcester Telegram“ kovo 16 d. paskelbė apie tai žinią „Lithuanians hear appeal for Vilna“ (Lietuviai klauso šaukimą už Vilnių). Šia proga pažymėsiu, jog Worcestery, Detroite ir visur, kur teko sueiti su reporteriais ir redaktoriais, tuojau buvau laikraščiui nutraukiamas.

esąs. Žiūriu pro langą — tiesa, dar ne Grand Rapids. Taip vis pasirengęs iš vietos pašokti, dar visą valandą neramiai važiavau, pro langą mėgindamas išskaityti stočių vardus. Kai mano laikrodis parodė 5,40, pamačiau Grand Rapidšą ir iššokau juoduko padedamas; paprastai jam už tai duodama kvoteris (quarter — 1/4 dolerio = 25 amer. cent.). Pasirodė, grandrapidsiečių laikas terodė 4,40. Stotyje mane pasitiko graborius (ang. undertaker arba kilniau funeral director) S. Barto (Bartuška, pasak „Naujienų" — Bartuškevičia) ir dar keli lietuviai, su kuriais nuvykau į vaišingą Bartų šeimyną.

Mano atvykimu iš pradžių rūpinosi Pranas (Frank J.) Greičaitis, kviesdamas mane Vytauto Didžiojo sukaktuvių komiteto vardu, bet paskui susidarė atskiras komitetas mano paskaitai surengti. Komitetą išsirinko Šv. Petro ir Povilo lietuvių parapija, Šv. Petro ir Povilo draugija, Šv. Jurgio draugija, Vytauto Kareivių Draugija ir Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 60 kuopa. Komiteto vardu su manim susisiekė kuklusis Petras Medelinskas. Sprendžiant iš Komiteto žmonių uolaus paskaitos skelbimo spaudoje („Naujienose", „Sandaroje", „Tėvynėje", „Darbininke"), komitetas buvo labai judrus. Prakalba įvyko Švento Jurgio Draugijos svetainėje (Quarry Ave. ir Webster St.), kurioje susirinko, pasak „Vienybės", apie 350 asmenų. Kun. J. Lipkaus nebuvo, nes buvo išvažiavęs į Detroitą. Pirmininkavo S. Barto, kuris tuojau pakvietė kalbėti miesto mayorą Johną D. Karolį. Pasveikinęs lietuvių visuomenę ir mane, šis kalbėjo apie miesto reikalus, kuriais, atrodė, susirinkimas buvo labai susidomėjęs. Pirmininkas su kitu dainininku sudainavo kelis duetus ir paskui pavedė man kalbėti. Kalbėjau, kaip paprastai, per pusantros valandos apie Vilniaus krašto būklę ir jo vadavimą (LX pranešimas). „Naujienos" mano kalbą pavadino aiškia ir suprantama: „M. Biržiškos žodžiai pasiekė ir tokių žmonių jausmus, kurie visai laikraščių neskaito arba jei ir skaito, tai tokius, kurie mažai rašo apie Vilniaus klausimą". Ir „Vienybei" paskaita buvusi įdomi: „malonu klausyti tokios paskaitos". Ir vis dėlto, matyt, ne visiems ji patiko. Po prakalbos kažinkas („bolševikas", kaip man vėliau paaiškino) paklausė, ar bus galima duoti man paklausimus. Laikydamasis mano pranešimuose jau nusistovėjusios tvarkos, pasisakiau po susirinkimo mielai atsakysiąs į visus paklausimus. Čia išgirdau bene iš kito kurio: „O kur jo ofisas (raštinė)?" Bene čia

turėjo būti man kiek ironijos. Susirinkimas baigtas bendru himnu. Teko dar su vienu kitu pasikalbėti, bet jokių paklausimų neteko išgirsti. Po susirinkimo grįžau į Bartų butą, kur susirinko keliolika asmenų (Greičaičiai, P. Medelinskas ir kiti), ir mes dar kiek šnekučiavomės. Buvo pasisukęs ir vietinio angliško laikraščio reporteris, su kuriuo vengiau kalbėtis, nepasitikėdamas nei juo nei vertėju. Jo laikraštis jau buvo mane paskelbęs iš Lietuvos atvykusiu dainininku, o kitas, „North - West Weekly", prieš savaitę buvo parengęs platų straipsnį su mano atvaizdu pirmame puslapyje, bet kai patyrę apie tai lenkai pagrasė nebeduosią jam skelbimų, pasitenkino trumpa žinute ketvirtame puslapyje. Kova, mat!

Kitądien, šeimininko ir dar kelių asmenų palydėtas į stotį, apie 14 val. (2 val. po p.) išvykau į Chicagą — „Romanoffo" vagonu, o po mėnesio jau čia įsisteigė VVS skyrius. Važiuodamas 3 valandas, turėjau laiko peržiūrėti chicagiškę korespondenciją ir laikraščius ir patikrinti, ar visa būsiu padaręs, kas reikėjo. Mat, Amerikos lietuvių sostinė Chicago (100.000 lietuvių, net 1930 m. oficialiniais pamažintais duomenimis 63.918) pačioje pradžioje atrodė sunki, tikriau paini „paimti", bet geros valios žmonės padėjo man šiaip ar taip suderinti įvairių srovių reikalavimus neaplenkiant nė vienos, kuri mane šaukė. Tik paskelbus Brooklyno komisijos sausio 26 d. man nustatytą maršrutą, kuriuo Chicagai buvo skiriama kovo 25 — balandžio 15 d., gavau iš Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacijos pirmininko, Chicagos lietuvių Dievo Apveizdos par. klebono kun. Ign. Albavičiaus sausio 29 d. laišką, kuriuo jis pranešė Federaciją esant pasirengusią paremti mano darbą ir pasiūlė man „savo menką pastogę". Nors aš dar, būdamas čia visiškas „grinorius" (= geltonsnapis), nieko nežinojau apie didelį vaidmenį, kokį kun. Albavičius, ir kaip Federacijos pirmininkas ir kaip asmuo, vaidina Amerikos lietuvių (ypačiai katalikų) visuomenėje, bet pasitaręs su vienu kitu bruklyniečiu ir naujorkiečiu, kurie patys būdami įvairių srovių, paragino mane pasinaudoti maloniu pakvietimu, vasario 1 d. ne tik pasiunčiau jam savo sutikimą, bet ir prašiau padėti sutvarkyti Chicagos maršrutą, ko bruklyniečiai nesiėmė, nenorėdami išanksto jo primesti šiai didžiausiai lietuvių kolonijai. Vasario 4 d. Chicagos Federacijos apskrities susirinkimas pasisakė pritariąs mano darbui, drauge nusistatė — „kur Federacijos skyriai matys

tikro reikalo, gali suorganizuoti prie Federacijos skyriaus specialią Vilniui vaduoti sekciją", ir išrinko komisiją (kun. Ign. Albavičių, kun. H. Vaičiūną, A. Bacevičių, A. Budrį ir Leon. Šimutį) paskaitų maršrutui ir pasitikimui suruošti, apie ką pranešė man kun. Albavičius vasario 7 d. laišku, o visuomenei Chicagos „Draugas" vasario 9 d. Dar sausio 30 d. laišku susisiekęs su Lietuvos konsulu Chicagoje A. Kalvaičiu, gavau iš jo vasario 2 d. rašytą platų laišką, kuriame jis mane įspėjo, kad „lietuvių amerikiečių, ypatingai vakaruose, partinis gyvenimas ant tiek komplikuotas, kad jį gerai nepažinus, galima sugadinti ir prakilniausiems idealams dirvą". Net pabrėžė, kad „sutverti vieną didžiulę V. V. Sąjungą Amerikoje... tuo tarpu neįvykdomas reikalas", bet tinkamiausia organizuotis „po įvairiais atspalviais": „lai bus katalikiškoji V. V. Sąjunga, tautininkų, sandariečių ir t. t. Kuo jų daugiau bus, tuo geriau, nes vienos organizacijos veikimas iššaukia pavydą kitoje organizacijoje ir neveiklesnes priverčia šį tą veikti. Sakysime, jeigu kuri nors organizacija surengs V. V. reikalais prakalbas, tai nėra abejonės, kad kitos spalvos organizacija būtinai taip pat tai atliks". Čia daug tiesos pasakyta.

Vasario 11 d. „Drauge" Federacijos apskrities komisija paskelbė mano maršrutą Vakarinėse Valstijose, kuris pasiekęs mane Filadelfijoje gerokai įgąsdino. Mat, palikdama man per tris savaites tik vieną dieną laisvą (balandžio 4 d. — didįjį šeštadienį), o per 20 dienų skirdama man 21 paskaitą (18 Chicagos ir apylinkių parapijose, 1 pas ukrainiečius ar gudus, 1 sutiktuvėse ir 1 per radiją), komisija bene perdaug pasitikėjo mano pajėgomis, kuriomis aš nepasitikėjau, ir nenumatė laiko toms srovėms ir organizacijoms, kurioms Federacija yra svetima. Todėl vasario 15 d. kreipiaus į kun. Albavičių (dar kartą vasario 20 d.), prašydamas jį maršrute numatyti laiko ir kitoms srovėms aptarnauti, o taip pat į Tautinės Sandaros chicagiškio organo „Sandaros" redaktorių, mano buvusį mokinį vilnietį Myk. Vaidylą, rodos, ir antrą kartą, pasisakydamaas norįs su visomis srovėmis sueiti, bet vien tik iš Federacijos tegavęs ligšiol pakvietimą; piršaus, vadinasi...

Tuo tarpu Chicagoje, iš dalies ir kitur (Brooklyno „Vienybėje"), pasirodė priekaištų dėl paskelbto maršruto ir Federacijos „sumonopolizavimo" manęs, jų atrėmimų ir šiaip ginčų, kurių atbalsiai mane bastūną tai šen, tai ten pasiekdavo ir ver-

tė budėti; tik neabejojau, jog gera valia, kurios niekam dalyvių netruko, ir bendromis pastangomis susitvarkysime. Kilnusis idealistas dr. A. L. Graičiūnas, niekur negalįs visiškai pritapti (buvęs Federacijoje, savas sandariečių ir socialistų tarpe) bet vis ko nors ieškąs, dėl ko nors kovojąs, manim, kaip rodos, nepasitikėjo (grįžus man Lietuvon, 1931 m. rudenį jis karštai mane išbarė savo laiške už mėginimą subendrinti sroves Vilnių vaduojant, paversdamas tai mano tarnavimu kunigams, ir vėliau Shenandoaho „Atžaloje" dėl to paties mane peikė) ir jau vasario 14 d. „Naujienose" dėl chicagiškio maršruto klaidingai puolė Brooklyno komisiją, kuri nieko bendra su tuo neturėjo: kam „Naujienų" ir „Sandaros" žmonės nedalyvavę maršrutą nustatant? ar mano sutikimu maršrutas esąs padarytas? kaip suprasti mano pasiskelbimą kalbėti bendrai lietuviams, ne partijoms ir t. t. Savo rašto iškarpą jis man prisiuntė vasario 19 d. laišku, bet dar anksčiau, vasario 17 d. „Naujienų" red. Pijus Grigaitis kreipėsi į mane, kviesdamas į savo laikraščio organizuojamą susirinkimą kovo 28 d.

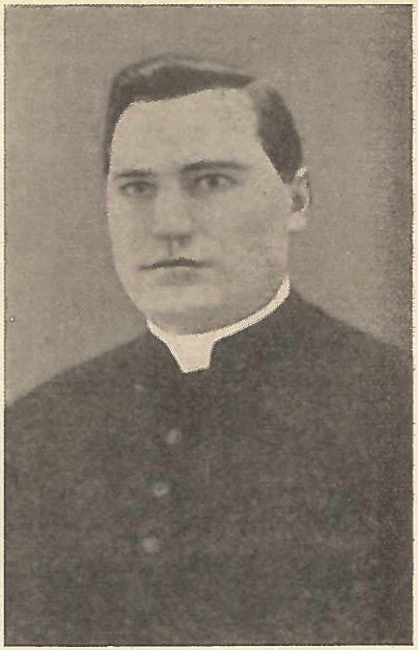

76. Pralotas M. Krušas. Chicago, Ill.

Nors P. Grigaitis iš pradžių atsargiai tesisakė dėl mano kelionės (suprantamas socialisto atsargumas mano atžvilgiu, nes aš dar 1917 m. gruodžio mėn. išstojau iš Lietuvos socialdemokratų partijos ir Vilniaus darbą toliau atlieku laisvai nusistatydamas), bet kelios mano prakalbos ir kreipimąsis į amerikiečius (Chicagos laikraščiuose išspausdintas „Naujienose" vasario 14, „Drauge" vasario 16 d., turbūt ir „Sandaroje") jį įtikino mudviejų vilnietiškų nusistatymų artimumu: „atrodo, kad Tamstos pozicija man yra gana artima, nors srovių dalykuose mes čia esame savotiški (o gal panašūs į kauniečius?)".

Tą patį ir aš mačiau, sekdamas „Naujienas“ rengiant vasario 16 d. iškilmes ir grindžiant Lietuvos padėtį bei Vilniaus vadavimą Lietuvos susipratimu su Vilniaus krašto gyventojais ir tam kraštui artimiausiomis kaimyninėmis tautomis — latviais, gudais, ir ukrainiečiais (palyg. „Naujienas“ vasario 7, 9, 11 ir t. t.). Savo pasiūlymą jis man padarė kupinas gražių vasario 16 d. paminėjimo įspūdžių. Žinoma, ne tik sutikau, bet ir tą pačią dieną, kai apie tai jam pranešiau, vasario 20 d. kreipiaus ir į kun. Albavičių, prašydamas jį kovo 28 d. rezervuoti „Naujienų“ vakarui. Tik vėliau nebegalėjau patenkinti P. Grigaičio ir jo bendradarbio J. Pronskaus vasario 20—25 d. pareikšto man noro pridėti „naujieniečiams“ dar ir kovo 29 d., nenorėdamas chicagiškės komisijos versti po kelis kart perdirbinėti mano maršrutą. Tiesą pasakius, pasiūlymas perkelt vakarą į 29 d. (sekmadienį) ir jam paimt milžinišką Civic Opera Hall, paliekant kovo 28 d. draugiškam pasikalbėjimui, labai mane viliojo: 1) pasak sumanytojų, tatai būtų labai paveikę jaunimą, tik abejojau, ar pakankamai turėsiu balso tokiai didelei salei, 2) ypatingai man būtų malonu sueiti su „naujieniečiais“, kurių tarpe žinojau rasiąs vieną kitą savo jaunystės draugą.

Vas. 24 d. laišku malonusis kun. Albavičius pranešė man komisiją paliekant mano dispozicijoje ne tik kovo 28, bet ir balandžio 2, 3, 5 (vakare) ir 10 d. Tuo tarpu, nors daugiausia iš sandariečių susidėjęs naujasis Vilniaus Vadavimo Komitetas Chicagoje (veikia bene nuo 1925 m.), su pirmininku S. Grišium pryšakyje, dar vasario 11 d. „Naujienose“ sakėsi su manim susirašinėjęs, apie jo nusistatymą kviesti mane su prakalbomis tepranešė man tik mūsų konsulas A. Kalvaitis kovo 2 d. laišku. Kovo 16 d., bene pirmą tuo reikalu, gavau sandariečio laišką — mano brangaus M. Vaidylos, tik apie tą laiką ir jiems, ir man paaiškėjo, kad, kovo 27 d. paskyrus jiems, maršrutas dėl to negaus nukentėti. Taigi, viskas savaime susitvarkė, tik man reikėjo kiek laiko. Tiesa, spaudoje dėlto kiek pasisprendyta: „Vienybėje“ „Prof. M. Biržiškos maršrutas Chicagoj“, „Drauge“ „Nėra jokio skandalo“, „Darbininke“ „Vienybininkų neščyros ašaros“, „Vienybėje“ „Tyčiojasi iš Vilniaus vadavimo“ ir „Lietuvių varžytynės dėl prof. M. Biržiškos“, „Drauge“ „Nori pakenkti prof. Biržiškai“, „Sandaroj“ „Kaip Chicagos lietuviai pasitiks prof. M. Biržišką“, „M. Biržiška Chicagoj.

Kiekvienas sau“ ir net eilėraščiai „Chicagiečio laiškas savo draugui“, „Vienybėje“ „Spardosi nuo gėdos stulpo“ ir t. t., pagaliau, V. M. Čekanausko hartfordiškio straipsniai „Dirvoje“ „Varžytynės dėl prof. Biržiškos“ ir „Amerikos Lietuvyje“ „Dėl prof. Biržiškos maršruto“, kuriuose jis, pats pasisakydamas tautininku, prikišo tautininkams, kam jie snaudę ir leidę katalikams užbėgti už akių. Vis dėlto surado kompromiso kelius (čia nemažai svėrė kun. Albavičiaus ir kitų taktas),[64] ir net pačiai mano įžangai į Chicagą pasirinko nesrovinį būdą: kovo 24 d. į Grand Rapidsą man mušė telegramą, kuria mane kvietė Chicagos Lietuvių Prekybos Butas (Lithuanian American Chamber of Commerce), pasirašė jųjų pirmininkas Juozas J. Elias (Elijošius) ir sekretorius J. P. Varkala. Tad važiavau visakam aprimus, bent nutilus.

Važiuojant iš Grand Rapidso į Chicagą krinta į akį gausybė neaptvertų sodų su vaismedžiais ir ištisi jaunų vaismedžių laukai. Sniego beveik niekur nebuvo matyti; daug kur man sakė tokios sausos žiemos J. V. nebeprisimeną jau 30 metų. Saulė švietė, bet vėjas visą laiką buvo smarkus. Apie 2 valandas važiavau Chicagos rajono painiausių geležinkelių mazgu iki atvykau ilga Pêre Marquette linija į Grand Central Station; ko benorėti, Chicagai turint bene 60 kilometrų ilgumo ir apie pusketvirto milijono gyventojų (3.376.438). Stotyje pasitiko mane keliasdešimt lietuvių, ukrainiečių ir gudų veikėjų, pasipuošusių lietuviškais ženkleliais, su mūsų konsulu A. Kalvaičiu ir Prekybos Buto ir Universal State Banko pirmininku J. J. Elias-Elijošium (žemaitis, Chicagos lietuvių biznierių vadas). Pamačiau čia kelias ponias ir paneles, kun. Albavičių, kun. Vaičiūną, P. Grigaitį, Leon. Šimutį, M. Vaidylą, adv. K. Gugį, J. P. Varkalą, gudą J. Varonką, kelis ukrainiečius, gydytojus, advokatus ir t. t. Čia pat stotyje prikibo prie manęs angliško laikraščio reporteriai ir nutraukė mane drauge su mūsų konsulu ir J. Elijošium. Iš stoties mane nuvežė į Hamiltono respublikonų klubą, kuriame Prekybos Buto vardu jos pirmininkas ir klubo narys J. Elias surengė vakarienę. Čia dalyvavo 30 lietuvių (ir vienas Lietuvos žydas, kiek mokąs lietuviškai S. B.

---

64) Daug svėrė ir didelis mano vyriausio globėjo kun. N. Pakalnio budrumas ir sugebėjimas visur man laiku pristatyti siunčiamą jo adresu mano korespondenciją.

77. Chicagos „Draugo" redaktorius Leonardas Šimutis.

Komaiko) — kunigų, biznierių, daktarų, advokatų, redaktorių, nuo katalikų ligi socialistų.

Kalbos tęsėsi apie 3 valandas (drauge su mano prakalba). Pirmininko J. Elijošiaus kviečiami, kalbėjo pusė dalyvių — 15 asmenų, deja, daugiausia apie mane, bet kai kas ir apie Vilnių. Kalbėjo pats Elias, konsulas A. Kalvaitis, pralotas M. Krušas (šilališkis, labai savarankiškas veikėjas, kurio klebonijos langas, gražiai papuoštas Lietuvos herbais, ir stikle įrėžtoji „Lietuva tėvynė mūsų" aiškiai man ji parodė, nors prieš tai ir po to netruko man prieš jį „įspėjėjų", panašiai kaip prieš Detroito kun. Čižauską), kun. I. Albavičius, kun. H. Vaičiūnas cicerietis, kun. Aleks. Skripka (kun. Kazimiero binghamtoniškio brolis), S. B. Komaiko (angliškai karštai ir gyvai apie mūsų kovą dėl Vilniaus), jaunimo „Vyties" red. Lapinskas (reiškė savo atstovaujamo jaunimo norą arčiau su manim sueiti, bet iš anksto to nepasirūpinus susitikimo nesurengta; aš dar vasario mėn. rašiau tuo reikalu mūsų konsului siūlydamasis su paskaitomis vyčiams, bet jis mane „nuramino", jog vyčiai mano paskaitų perdaug grynos kalbos nesuprasią ir jomis nesidomėsią), „Naujienų" P. Grigaitis, kurį atsiminiau iš mudviejų 1905 m. studentavimo laikų (aš Maskvoj, jis Petrapilyj) — jis čia iškalbingai apie mane papasakojo, saviškai, tik perdaug man palankiai (gal dabar to gailisi?) nušviesdamas mano jam patiektąją ir „Naujienose" kovo 25, 26 ir 27 d. išspausdintą biografinę medžiagą (pateikė apie mane žinių ir „Sandara", o „Draugas" prieš mano atvykimą ir visą Chicagoj buvimo laiką lenktynėmis su „Naujienomis" stambiomis raidėmis apie mane skelbė: „atvažiuoja", „atvyksta", „sveiki-

nam“ ir t. t.), „Draugo“ red. Leonardas Šimutis, kuris jau čia savo nuoširdžia kalba mane prie savęs patraukė, kuklusis „Sandaros“ red. M. Vaidyla, kuris papasakojo kiek atsiminimų iš mudviejų bendravimo Vilniuje 1915—1921 m., advokatas Olis (išgarsėjusio knygų leidėjo, piktų žmonių subankrotinto bankininko A. Olševskio sūnus), Vilniaus Vadavimo Komiteto pirmininkas S. Grišius, J. P. Varkala, dr. Strikolis ir dr. Drangelis.

Man teko kalbėti apie valandą (LXI pranešimas), aiškinant Vilniui Vaduoti Sąjungos kryptį ir jos darbo išsišakojimą, o taip pat ir apie save atviriau pasisakant atsirėmus vakarienėje kitų pasakytomis apie mane kalbomis. Prisiminęs „Darbininko“ sausio 27 d. išspausdintą pasikalbėjimą, kuriame pasisakiau nesąs nei tautininkas, nei liaudininkas, nei krikščionis demokratas, nei socialdemokratas, nei komunistas, ryžaus šį kartą nors kiek teigiamai išsireikšti: „Jei kas pavadins mane kataliku, nepyksiu, — tautininku, nepyksiu, — socialistu, taip pat nepyksiu, bet komunistu pavadintas pykti gal ir nepyksiu, tik tikrai atsikirsiu — ne!“ Jaučiuos visų lietuvių esąs, su visais noriu dirbti. Prisiminiau nesąs malonus ramiems piliečiams, nes visą amžių man tenka jų ramumą drumsti: seniau dalyvaujant kovoje su carizmu, dabar varant neramų Vilniaus darbą. Ir Amerikon mane S-ga siunčia ne ramių, malonių žodžių sakyti, tik Amerikos lietuviuose „neramumo kelti“. Nebūkime sustingę seniai, bet neramūs jaunuoliai, vis iešką, vis bruzdą, jėgų, sumanumo ir gyvumo kupini!

Kalbas pabaigus, pasitraukę nuo stalo, dar kiek sau šnekučiavomės, geriau į pažintį savo tarpe sueidami. Aplink zujo angliškų laikraščių reporteriai anglė ir lenkas, o taip pat žydiško laikraščio atstovas, kurie vis teiravosi dėl mano įspūdžių iš Chicagos („ar myli Chicagą?“ = ar patinka Chicaga ir t. t.), o šios aš nesuskubau nė pamatyti. Kadangi vis dėlto reikėjo kas maloniau chicagiečiams apie jų garsųjį miestą pasakyti, nemokėdamas komplimentų sakyti paprašiau labiau prityrusius mane čia, tik neperuoliausiai, pavaduoti. Man neteko „savo“ įspūdžių paskui Chicagos laikraščiuose skaityti, tik tikrai jie buvo paskelbti.

Su kun. Albavičium nuvažiavova į jo 3 aukštų kleboniją (Rectory of Providence of God Lith. R. C. Church, 717 West

18 th St.), kurioje išgyvenau tris savaites taip gerai ir patogiai, kaip anksčiau pas gerąjį kun. N. Pakalnį Brooklyne. Tačiau pirmą naktį, perdaug tą dieną įspūdžių turėjęs, miegojau nepergeriausiai, nors kambarys buvo geras ir ramus.

(„M. V." 1932. III. 10 nr. 7/81).

XXX. CHICAGOJE PIRMIEJI ŽINGSNIAI.

(Vizituoju chicagiečius. Katalikų susirinkime. Su gudais ir ukrainiečiais. Bankieto kalbos).

Kovo 26 d. išryto aplankiau Lietuvos konsulą Chicagoje Ant. Kalvaitį, pas kurį mane nuvežė savo autu mano šeimininkas kun. Albavičius. Pažinau ten dvi konsulo bendradarbes, peržiūrėjau Kauno laikraščius, kurių ilgesnį laiką nebuvau skaitęs (New Yorke ir Washingtone mūsų atstovybėje jų turėjau nemažai, bet šiaip bevažinėdamas jei bent pas kunigus ką užtikdavau). Jis man parodė berliniškę „Kovą", kurioj paskaičiau apie save dar idiotiškesnių prasimanymų už tuos, kuriuos teko skaityti pas dr. Jonikaitį Detroite; keisti žmonės, nejaugi savo pozicijai remti neturi kitokio ginklo, kaip melus?! Pagrįžusiu su kun. klebonu ir papietavusiu, po piet vėl išvažiavova vizituoti J. Elijošiaus (angl. Elias, kurį girdėjau kitataučius tariant Elaies) jo vedamo Universal State Banko įstaigoje (So. Halsted a. 33—rd Sts.), įsisteigusioje vietoje susibankrotijusio garsaus A. Olševskio banko*). Banko valdyba ir direktorių daugumas lietuviai (J. Elijošius, J. P. Duoda, angl. Doody, Jurgis Šukys, A. C. Bunis, Kaz. Gugis, Myk. Meldažis ir t. t.). Pats E. yra žemaitis nuo Raseinių (šiaip Chicagoje iš 100 lietuvių 75% esą žemaičiai), žemaitišku rimtu atkaklumu ne tik pasiekęs aukštą savo visuomenėj poziciją, bet ir remiąs kiekvieną rimtą lietuvišką sumanymą. Kitas rimtas lietuvių bankas Chicagoje — brolių Brenzų Metropolitain Bank. Iš J. Elijošiaus radovos gerai sutvarkytoje „Draugo" redakcijoje (2334 So. Oakley Ave) ir pasikalbėjova su red. Šimučiu, paskui „Sandaros" red. (3226 So. Halsted St.), kur radau red. Vaidylą ir dar kelis asmenis. Jau čia M. Vaidyla tikino mane tesant vienintelį žmogų prirengti knygai apie Lietuvą ir jos praeitį, suprantama kalba ir tinkančiai Amerikos lietuvių jaunimui; tą patį

*) Vėliau ir Elias susibankrotijo. *(1940 m.)*.

išskaičiau ir „Sandaros“ kovo 20 d. numery, ir nuo to karto jo pakišta mintis laiks nuo laiko vis man prisimena, įsispraudžia į kitų darbų darbelių tarpą. Iš „Sandaros“ nuvykova pas pralotą kun. M. Krušą, kurio betgi neradova namie, tik kelis kunigus; dar aplankėva kleboną kun. Draugelį ir grįžova. Bevažiuojant Halstedo gatve, kun. Albavičius parodė man iš eilės žydų, italų, graikų dalis.

78. M. Biržiška ir Ant. Vanagaitis Chicagoje.

Pavakarieniavusiu vykova į Lietuvių Auditorijos (31—32 St. ir Halsted St.) didelę svetainę, kurioje susirinko per 1.000 asmenų („Draugas“: „Lietuvių Auditorija, talpinanti virš 1.000 žmonių, buvo pilnutėlė“). Nors susirinkimas buvo sukviestas Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacijos, bet atėję, sako „Vienybė“, įvairių pažiūrų žmonės pasiklausyti. Pirmutinėse eilėse sėdėjo kunigai (netoli dvidešimties, su prel. Krušu pryšakyje), redaktoriai, advokatai, arkitektai, muzikai, menininkai, biznieriai ir t. t.; „žodžiu, visa Chicagos (lietuvių) šviesūnija“ („Draugas“). Susirinkimui vadovavo B. Jakaitis, kurio pakviestas Lietuvių Vyčių „Dainos“ choras, muziko A. Pociaus vedamas, sugiedojo Lietuvos himną, Vilnių („Ei, pasauli“) ir kitas dainas; „visur jaučiama nepaprastai graži, drąsi, patriotinga dvasia“ („Draugas“). Pirmu kalbėtoju buvo konsulas Kalvaitis ir prel. M. Krušas, kurių pirmasis savo, o antrasis kunigų vardu mane pasveikino. Kun. Krušas priminė, kad Amerikos lietuvių katalikams, pastačius bažnyčias, įsteigus parapijas, mokyklas ir labdaros įstaigas, kurios virto lie-

tuvių gyvenimo centrais, likusi išlaikyta lietuvių kalba, būdas ir karšti tėvynės meilės jausmai. Baigdamas kalbą pabrėžė, kad Amerikos lietuvių katalikų visuomenė, kaip Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei brėkštant šimtus ir tūkstančius dėjusi, taip ji dėsianti ir atėjus laikui, kai lietuviai žygiuos Vilniaus vaduoti. Trumpai angliškai mane sveikino Chicagos miesto mayoro (burmistro) Thompsono atstovas, II miesto dalies valdybos narys („wardos aldermonas") Wilsonas. Po jo kalbėjo žydas Komaiko (apdraudimo agentas) angliškai dar karščiau, negu vakarykščioje vakarienėje, pabrėždamas, kad „Vilnius turi grįžti Lietuvai, nes Didysis Vytautas negali ramiai gulėti nelaisvoj žemelėj", ir šiaip keldamas istorinę Vilniaus reikšmę Lietuvai. Jo kalba labai patiko susirinkusiems, kurie nekartą ją pertraukė, karštai plodami. Baigęs kalbą, susijaudinęs B. Komaiko priėjęs mane pabučiavo (sėdėjau scenoje). Gudų atstovas Jonas Čerepukas (rašosi J. A. Charapook-Zmahar; Zmaharo vardu jis buvo Amerikoje iš pradžių pasiskelbęs, bet komunistams tikrą jo pavardę paskelbus, ėmė jungti savo tikrąją pavardę su slapyvardžiu) — kalbėjo gudiškai (trumpai, bet storai, pasak„ Draugo"), prisiminęs mane dar iš Vilniaus laikų ir pareiškęs linkėjimą Lietuvai grąžinti sau Vilnių. Jo kalba taip pat dažnai plojimų buvo nutraukiama, nes daugelis gudiškai suprato, „o kurie ir nesuprato, tai iš veido matė ir iš jausmų jautė, kaip pavergtos tautos sūnus reiškė didelio noro išvien (su mumis) dirbti iki visiško didžiausių šių dienų lietuvių troškimo laimėjimo" („Draugas"). Ilgiau kalbėjo ukrainietis pulk. Aleks. Šapovalas ukrainietiškai, sakydamasis kalbėsiąs tąja kalba, kuria kalbėję senosios Lietuvos kunigaikščiai, kai jų valstybės ribos ėjusios nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Jis prisiminė prieš keleris metus (bene 1925 m.?) Kaune su manim Vilniui Vaduoti Sąjungoj suėjęs (tai buvo pirmas ukrainiečių veikėjas, kuris mums aiškino ukrainiečių savitarpio santykius ir politinius nusistatymus, jungdamas ateičiai mudviejų tautas). Jo kalba klausytojų taip pat buvo nutraukiama plojimu.

Padarius pertrauką, ukrainiečių šv. Mykolo par. M. Lisenkos vardo choras, tautiškai pasirėdęs ir Dim. Atamaneco vedamas, gražiai padainavo kelias ukrainiečių dainas. Paskui dvi daini jausmingai padainavo El. Rakauskienė, o ten ir „Draugo" red. L. Šimutis kalbėjo apie Lietuvą, Vilnių ir mane, taip karštai ir jaudindamasis, jog ir mane ir susirinkimą sujaudino („Drau-

gas“: „nevienam net ašarų iš akių išspaudė“). Įsismaginęs prilygino mane Vytautui Didžiajam (protesto nieks nepareiškė!) ir kaip „Kosciuškos ainį“ apdovanojo mane Chicagos plotu (buvęs Kosčiuškai dovanotas...); maloni dovana, tik man neįkandama!

Man teko kalbėti jau pusiau vienuoliktos (LXII pranešimas). „Draugas“ dėl kalbos rašo (plačiai ją atpasakojo J. Laukis balandžio 4 d. „Amerikos Lietuvy“): „Visur tylu, visi laukė jo žodžių. Nors sujaudintas lietuvių dvasia, tačiau ramiai ir rimtai pradėjo savo kalbą. Žingsnis po žingsnio vedė klausytojus lietuvių tautos ir Vilniaus istorijos vaizdais per lietuvių — lenkų atstovų Suvalkuose sutartį, Želigovskio ir Pilsudskio žygius iki dabartinių laikų. Nurodė nekuriuos planus, kaip lietuvių tauta turi eiti prie atgavimo Vilniaus. Lietuviai, gudai ir ukrainiečiai turi pastatyti naują Vytauto frontą... Baigiant jo kalbą, visuomenė parodė savo prielankumą, sušukdama tris kartus valio!“ Kitame numery „Draugas“ priduria, jog man savo kalbą gerokai po vienuoliktos pabaigus, „nežiūrint vėlaus laiko publika sėdėjo taip ramiai, rodos, prašyte prašė dar ilgiau kalbėti“. „Amerikos Lietuvis“ kalbą taip pat išgiria: „Jis kalbėjo į skaitlingai susirinkusias minias kukliai, bet iš širdies, paprasta kasdienine kalba, be jokių gražbylystės žiedų ir taikė į klausytojų protą, o ne į jų jausmus ar kišenių. Ir visi klausė jo su atsidėjimu“.

Susirinkimas baigėsi Lietuvos himnu, kuomet „vėl nepaprastai gili tautos dvasia apsiautė visus... ir nevieno akyse buvo matytis karštos džiaugsmo ašaros dėl savo tautos nepriklausomybės, gailesčio dėl savo sostinės Vilniaus“ („Draugas“). Tinkamai platinimo nesutvarkius, „Mūsų Vilniui“ užsirašyta 3 prenumeratoriai; gal žmonės suraginti norėdamas, vėliau „Draugas“ paskelbė „šimtus prenumeratorių“...

Kovo 27 d. iš ryto vienas vizitavau buvusio Lietuvos socialdemokratų partijos nario Pij. Grigaičio redaguojamas „Naujienas“, pirmą Amerikos lietuvių dienraštį, visiškai netoli kun. Albavičiaus klebonijos, mano gyvenamosios vietos, įsitaisiusį (1739 So. Halsted St.). Radau ten ne tik P. Grigaitį, žilą senelį Mišeikį (buvusį Rygos studentą, prieš 30 metų nukentėjusį dėl savo politinio darbo), Ant. Lalį (žinomųjų žodynų autorių), Juozą Pronskų („Arionų prisikėlimo“ autorių, kurį pažinau dar Lietuvoje), pagaliau M. Bernotaitę-Jurgelionienę, per-

siskyrusią su savo vyru Kleopu Jurgelioniu (abudu pažinau Vilniuje prieš 25 metus). Ėmėm kalbėt, ėmėm plepėt, prisiminti „gerus senus laikus“ — nepajutau, kaip laiko gerokai nubėgo, ir turėjau skubėti namo.

Po piet — jau su kun. Albavičium — buvau ukrainiečių savaitraščio „Ukrainnia“ ir gudų pusmėnesinio rusų kalba „Bieloruskaja Tribuna“ redakcijose, kurios yra vienoje patalpoje, gudui Juozui Varonkai dirbant abiejose redakcijose. J. Varonką pažinojau dar pirmaisiais nepriklausomybės metais, kai jis buvo Lietuvos ministeris gudų reikalams; nuo 1924 m. gyvena Amerikoje. New Yorke sužinojęs jo adresą ir negaudamas su kuo sueiti iš gudų, sausio 29 d. kreipiausi į jį prisimindamas, bet tik kovo 2 d. mane pasiekė vasario 26 d. jo rašytas atsakymas, iš kurio patyriau, kad J. Varonka yra tautinės Amerikos gudų sąjungos (Bielaruska — Amerykanski Nacyjanalny Sajuz: Whiteruthenian — American National Association) pirmininkas, greta su iždininku M. Ablažiejum (Ablazey) ir sekretorium I. Labaču (revizijos komisija A. Čerepuk-Zmahar, P. Čopka ir V. Trafimovič). Patyriau toliau, kad toji sąjunga vasario 15 d. atgaivino „Bieloruskaja Tribuna“, stengdamasi traukti gudus iš rusų komunistų, anarchistų ir monarchistų globos. J. Varonka pasisakė patyręs iš L. Šimučio mane Amerikon važiuojant ir pranešinėjant apie mano kelionę „Ukrainnioj“. Turįs platų sumanymą — įsteigti lietuvių — gudų — ukrainiečių klubą. Tikrai, abiejuose laikraščiuose radau apie save žinių, bet kas svarbiau, nemažai medžiagos, kuri rodyte rodė, kad mano keliamas „Vytauto fondas“ ir Amerikos vakarų ukrainiečiams bei gudams yra artimas, suprantamas, tiesiog savas, kaip jis kad jau toks buvo sukeltas Amerikos rytų ukrainiečiuose (gudų ten neteko sueiti). „Bielaruskaja Tribuna“ vasario 15 d. Nr. 5) atnaujinto laikraščio Nr. 1), pranešdama apie mano atvykimą Amerikon, nurodo mane esant veikėją tos lietuvių visuomenės dalies, kuri laiko jau dabar reikalinga derinti aktingą Lietuvos politiką su gudų ir ukrainiečių kova dėl savo nepriklausomybės... Kovo 15 d. str. apie dr. A. L. Graičiūną chicagietį primena jį esant gudų — lietuvių vienybės ir net sąjungos (sojuz) šalininką, o kovo 30 d. visą skyrių pažymi antrašte „Vytauto fronte“, kur be kitko pažymi mane esant karštą gudų atgimimo šalininką, turint daug pažinčių bei draugų tarp Vakarų Gudijos gudų veikėjų ir esant, „jeigu galima taip pasa-

kyti, gudiškosios krypties: Lietuva kaip politinis kūnas turinti gyventi sąjungoje su Gudija" (kur aš tai būsiu sakęs ar rašęs?!), pastaruoju laiku ir Ukrainą įterpus Vytauto frontan, kurį „gudai savo politinėse programose, be pažiūrų skirtumo, visados laikė savo idėja". „Bielaruskaja Tribuna" duoda daug žinių apie Amerikos gudų gyvenimą, jų dalyvavimą savivaldybės rinkimuose, gudišką radijo programą, polemikas su Amerikos rusų laikraščiais ir t. t.

79. Chicagos „Naujienų" redaktorius Pijus Grigaitis.

„Ukrainnios" ukrainiečiai, kad ir nauji man žmonės (red. Symenovič, sekr. Kiselevskij), bet turėjo apie mane žinių kad ir iš Jersey City „Svobodos", kuri, be pagrindinės vasario mėn. deklaracijos, pareiškiančios susipratimą su mano vedamu darbu, ir korespondencijų apie bendrus lietuvių ir ukrainiečių susirinkimus, kovo 23 d. išspausdino K. Vidikausko filadelfiečio ilgą rašinį apie mane, kur esu rodomas „jak lytovskyi dijač, deržavnyj muž i učenyi", ir dar anksčiau, kovo 4 d. pakartojo plačiai iš Europos ukrainiečių spaudos kaip tik laiku paskelbtą informaciją apie Kauno Lietuvių-Ukrainiečių Draugijos veikimą. Tik ir pati „Ukrainnia" (savaitraštis) nuo pat pradžios pritarė mano darbui, pav., vasario 13 d. str. „Mūsų gimtieji talkininkai" („Naši pryrodni sojuznyky") dėl jo primindama, kad lietuvius ir ukrainiečius jungiąs nuo 500 metų Vytauto Didžiojo „Rusios karaliaus" ryšys, kai lietuvių, gudų bei ukrainiečių karžygiai (rycari) kovoję prieš bendrus priešus, Lietuva buvusi ne tik ištikima ukrainiečių sąjungininkė, bet ir draugė (druh), ir būsią taip, jog kits kitą remsią savo tautos laisvę gindami „strilec (šaulys) lytovskyi, biloruskyi ta ukrainskyi". Chicagos ukrainiečiai ir gudai (taip pat ir latviai) veikliai dalyvavo lietuvių surengtame vasario 16 d. pa-

minėjime, apie kurio didelį įspūdį teko skaityti „Ukrainnioje“ (vasario 27 d.: „Lytovske Sviato v Chicago“) ir girdėti iš jos žmonių.

Be „Ukrainnios“, aplankiau dar ukrainiečių laikraštį „Sič“, kurioje spiečiasi etmono Skoropadskio šalininkai („Ukrainnia“, „Svoboda“ ir t. t. — Ukrainos respublikonų laikraščiai), Chicagoje ypač pulk. Šapovalovo atstovaujami. Čia mane pasiekė, pasirodo, laiškas, kurį dar vasario 6 d. siuntė man „Obozna Komanda Hetmanskoi Kanadijskoi Sičovoi Orhanizacii“ iš Kanados (Winnipeg, Manitobos provin.). Tos komandos holovnyi oboznyi Vl. Bosyi savo laiške išdėstė organizuotų Kanados ukrainiečių — monarchistų veikimo pagrindus („Hetman, ideja, orhanizacija“), ypačiai remdamas juos žinomo ukrainiečių rašytojo Vacl. Lypynskio raštais (prieš 20 metų dar Vilniun šis atsiuntė man savo knygą „Szlachta na Ukrainie“), ir pareiškė, jog Ukrainos monarchistai — hetmanci palaiką ir palaikysią Lietuvos nepriklausomybę su Vilniaus sostine; jie tiki, kad išvaduotoji Ukraina su Kijevu ir Lvivu padėsianti savo seseriai Didžiajai Gedimino ir Vytauto Lietuvai. „Sičėje“ susipažinau dar su dr. Smuku, inž. Zaporožecu ir kitais.

Vakare buvo Vilniaus Vadavimo Komiteto toje pat Lietuvių auditorijoj surengtas bankietas, kuriame dalyvavo apie 250 asmenų (keli šimtai, pasak „Sandaros“). Čia daugiausia buvo tautininkų sandariečių ir jiems palankių, ir pats bankietas išanksto buvo „Sandaros“ reklamuotas bei remiamas atitinkamais straipsniais („Kelias į Vilnių“ ir pan.), vaizdais (Vilniaus reginys) ir t. t.; manau, kad buvo man čia naudingas ir palankusis dr. D. Alseikos iš Vilniaus laiškas, išspausdintas kovo 6 d. New Yorko „Tėvynėje“ (gal ir „Sandaroje“, tik nesu jo ten užėjęs), bet bene labiausiai man bus čia padėjęs mano mokinys dabartinis „Sandaros“ redaktorius vilnietis M. Vaidyla. Tą dieną lietus pylė visą dieną, bet auditorijoje, žinoma, mes to nejutom. J. Grušo orkestrui grojant, prie 4 didelių stalų susėdo, pasak „Vienybės“, „profesionalai, biznieriai, darbininkai, tautininkai, sandariečiai, demokratai ir kiti“. Orkestras sugrojo Lietuvos ir Amerikos himnus. Komiteto pirmininkas Juozas Grišius (angl. Grish — attorney ant counselor) pristatė susirinkusiems pirmininką susirinkimui vesti Sandaros pirmininką dr. A. Žimantą. Mūsų vakarienė buvo įvairinama scenoje atliekama muzikos programa, o prieš tai viena iš Jaunosios Birutės

dainininkių įteikė man gėlių puokštę. Scenoje pasirodė mokytojos Veros Stradomskaitės pamokytas Jaunosios Birutės chorelis, kuriame dalyvavo šešios lietuviškai pasirėdžiusios mergaitės: St. Budnikiūtė, A. Gulbiniūtė, B. Petrauskaitė, E. Platkauskytė, K. Riekiūtė ir N. Stanevičiūtė, kurios gražiai sudainavo tris daineles.[65]) Solo gražiai ir įspūdingai dainavo Labukienė-Kalvaitytė, Rimkus, rodos, neseniai iš Lietuvos atvykęs, p. Gapšienė[66]), duetą Vera Stradomskaitė ir Vanda Micevičiūtė, smuikavo už lietuvio ištekėjusi Amerikos anglė Lulu Raben-Micevičienė, šoko A. Narvidaitė, Briedžiūtei akompanuojant, skambino M. Jozavitas, pagaliau populiarūs Amerikoje, 1924 m. iš Kauno atvykę A. Vanagaitis ir J. Olšauskas, įgarsėję „Dzimdzi - Drimdzi" artistai, dainininkai ir „komedijontai" (vaidilos). Jų tai linksmos, tai griaudžios dainos eina per Amerikos lietuvius (jie vietoje nepasėdi, tik savo šiokiuo tokiuo automobiliu tai šen, tai ten atpuškuoja), įsmagindamos ir, kas svarbiau, gaivindamos juos. Kiekvienas amerikietis būtinai prisimena Miką Petrauską su jo chorais, koncertais, vaidinimais, bet negalės pamiršti ir A. Vanagaičio su J. Olšausku, kurie varo Petrausko darbą — savais būdais, kuriuos vieni giria, kiti dėl jų raukosi, net barasi, bet kurie vis dėlto veikia, savo siekia ir pasiekia. Nuo 1928 m. Vanagaitis leidžia Chicagoje „Margutį", dainų ir sąmojaus žurnalą, kuris tvirtina jo varomą svarbų, reikšmingą patriotinį darbą. Jį remia kitas, jau vietinis, patriotas Juozas Bačiūnas iš Tabor Farmos (Sodus, Mich.), kurį dabar Amerikos tautininkai pastatė kandidatu į Susivienijimo Lietuvių Amerikoje pirmininkus; jis konkuruoja su mano taip pat pažintu socialistų kandidatu Bostono advokatu Fortunatu Bagočium (prižadėjo, šelmis, įkurti Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių, bet seniai jau, rodos, bus savo pažadą pamiršęs!) ir dabartiniu pirmininku sandariečiu St. Gegužiu.*) Ar ne galima būtų kokios kombinacijos iš visų jų trijų sudaryti: jau keliolika metų pirmininkaująs Gegužis turi patyrimo, bet reikalingas, laikams vis sunkėjant, iš šalies gaivinimo; Ba-

---

[65]) Po kelių dienų iš malonios Jaunosios Birutės, tarpininkaujant V. Stradomskaitei, gavau dovaną gražią plunksną. Nors vėlai ir ištolo, dabar čia joms dėkoju.

[66]) Atsiprašau, jei būsiu čia ką supainiojęs, bet neviską laiku esu pasižymėjęs.

*) Ilgainiui laimėjo Bagočius. *(1940 m.).*

gočius — garsus kalbėtojas (nei Bačiūnas nei Gegužis, žinoma, jam čia neprilygs) ir vikrus vyrelis, bet reikalingas geros priežiūros ir prilaikymo, o vėl Bačiūnas — vyras tvirtas, pasitikėtinas, kuriam ir organizaciniai Gegužio patyrimai ir judraus Bagočiaus patarimai būtų labai naudingi. Kažin ar jie patys yra kits kitam tokie priešai, kaip kad yra savo grupių vaizduojami!

Grįžtu prie bankieto. Muzikos programai pasibaigus (jau buvo pusė vienuoliktos!), buvau kviestas kalbėti (LXIII pranešimas). Kalbėjau iš scenos į sėdinčius už stalų (prisiminė Bostonas; nors „Sandara" rašė ir daugelis sakė, kad Rytinių Valstijų priėmimas esąs „šešėlis" prieš Vakarinių Valstijų iškilmes, bet ir maloniausiai, gražiausiai Chicagoje sutinkamas negalėjau pamiršti malonių man bostoniečių). Susirinkusiųjų asmenybės (dr. Žimantas, dr. Graičiūnas senelis, Kl. Jurgelionis, Vaidyla ir kiti, kurių pavardes, deja, pamiršau; Jurgelionis man labai priminė Bali Sruogą savo išvaizda ir kalbos tonu, tiesiog atrodė kelte keltinas Kaunan mūsų poetų — poetėlių tarpan) ir rimta nuotaika, galbūt, dar tik išklausyta graži, rinktinė muzikos programa gerai mane veikė. Ypačiai matydamas susirinkime savo gerų pažįstamų veidus, kurie priminė man daugką iš mano ir jųjų praeities dienų, nekartojau savo paprastos vilnietiškos temos (kalbų aš niekur nekartojau, bet tą pačią temą kalbant nekartą, be abejo, pasitaikydavo šis ar tas posakis, palyginimas ar apibūdinimas pakartoti, ką pastebėjęs pats nekaip pasijusdavau), tik ėjau prie jos kiek pasirėmęs savo asmeniniais atsiminimais iš mūsų kovų dėl laisvės, dėl nepriklausomybės, asmeniniu ryšiu su Lietuva ir Vilniaus visuomene ir pan.

Kalba („Sandara": aiški ir nuoširdi) truko visą valandą (nemoku trumpai kalbėti). Tad jau pusę dvyliktos dar trumpai kalbėjo konsulas A. Kalvaitis (apie mane), ukrainietis Baronas apie lietuvių ir ukrainiečių santykius ukrainietiškai ir Amerikos diplom. dr. Perry apie Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos nepriklausomybę angliškai. Ypatingai dr. Perrio kalba buvo reikšminga ir man patvirtino, kas mano jau anksčiau buvo (iš ukrainiečių) girdėta ir paties kiek pastebėta, kad ukrainiečiai jau gerokai yra savo pusėn palenkę Amerikos visuomenės opiniją ir labai sumaniai atremia lenkų leidžiamų „Poland'ų",

jų konsulų ir ministerių akciją ir priekaištus ukrainiečiams — kovotojams dėl laisvės. Baigėm, kaip visados, Lietuvos himnu.

Grįžau pavargęs, bet lyg ne pavestąjį darbą atlikęs, tik pasinaudojęs gautąja proga laisvai savo mintimis su artimais žmonėmis pasidalinti.

(„M. V." 1932. III. 20 nr 8/82).

XXXI. CHICAGOJE „NAUJIENIEČIŲ" TARPE.

(„Naujienų" rašiniai Vilniaus reikalu. Naujieniečių surengtas susirinkimas, kuriame dalyvavo pusantro tūkstančio žmonių ir daugeliui pritruko vietos. „Laisvei" ir „Vilniai" susirinkimas nepatiko. Gavau rūgusio pieno).

Nors kovo 27 d. po chicagiečių bankieto atsiguliau pavargęs 2 val. naktį, bet negalėjau užmigti ligi 6 val. ryto, — visos dienos įspūdžiai trukdė — ir tik valeriono lašų atsigėręs (kai kurie Amerikos lietuvių gydytojai šypsojos dėl tų lašų, kaip dėl „mėgiamo Lietuvos gydytojų vaisto", bet mane jie beveik visados gerai veikė) miegojau ligi pusiau dešimtos. Vėliau rašiau daug laiškų, stengdamasis likviduoti prisirinkusią korespondenciją. Paskui aplankė mane praėjusiame numery minėtu du prieteliu Ant. Vanagaitis ir pasiturįs golfo farmeris J. Bačiūnas, katrų pirmąjį pažinojau dar Vilniuje karo metu, o antrąjį tik dabar pažinau. Juodu pakvietė mane po kelių dienų drauge su jais papietauti, o paskui, išvažiuojant iš Chicagos, ir gerb. Bačiūną aplankyti.

80. Advokatas Kazys Gugis. Chicago, Ill.

Vakare turėjau vykti į „Naujienų" dienraščio rengiamą susirinkimą, bet prieš tai dar stengiaus labiau įsiskaityti į „Naujienų" vilnietiškus straipsnius. Nors iš

redaktoriaus P. Grigaičio laiškų ir iš kai kurių mano anksčiau paskaitytų „Naujienų“ straipsnių jau buvau įsitikinęs, jog mano atliekamo darbo kryptis nė kiek neprieštarauja šio dienraščio nusistatymui Vilniaus vadavimo atžvilgiu, bet tik dabar teko dar pažinti, kaip sumaningai jis rengė savo skaitytojus Vilniaus reikalui skiriamam susirinkimui. Dvi savaiti prieš susirinkimą „Naujienos“ kasdien rašė apie būsimąjį susirinkimą, visaip įvairindamos savo pranešimus. Štai kovo 14 d. jos skelbia „Chicago Vilniui“, duoda mano atvaizdą ir trumpų žinių apie rengiamą „istorišką vakarą“, kuriame „Chicagos lietuvių pažangioji visuomenė“ „nuo juodarankio darbininko ligi biznierio ir profesionalo“ paregėsianti „gyvą Vilniaus sargą, vieną iš nedaug belikusių Vilniaus stulpų“, išgirsianti „gyvą balsą iš okupuotos sostinės Vilniaus“, kuriam pareikšianti „mūsų linkėjimus“, pasiųsianti „Vilniaus liaudžiai savo sveikinimus ir patarimus, lūkesčius ir pageidavimus“; „Vilnius yra persunkęs mūsų visų mintis, kalbas ir siekimus, nežiūrint kaip toli nuo jo gyvename ir nežiūrint to, kad daugelis iš mūsų savo akimis Vilniaus nėra matę“. Toliau, pavyzdžiui, kovo 17 d. Senas Petras dėl būsimojo vakaro rašo: „Vilniaus krašte smurtininkai deda visas pastangas, kad lietuvių jaunąją kartą visiškai išnaikinus, priskiepijant jai lenkišką dvasią ir kad tokiu būdu visai išnaikinus lietuvybę Vilniuj ir jo apylinkėse. Tik (? M. B.) ačiū pasiaukavimui tokių žmonių, kaip prof. Biržiška, Vilniaus krašto lietuviai kiek įmanydami laikosi prieš išnaikinimo pavojų ir siekia nusikratyti svetimo jungo“.

Tame pat numery įvedama skyrius „Vilnius“, kuriame keliuose numeriuose spausdinama, tiesa, neoriginalūs, bet įdomūs straipsniai: „Vilnius ir jo praeitis lietuvių istorijoje ir dainose“, „Istorijos padavimai apie Vilniaus įsteigimą ir senumą“, „Padavimai apie Gedimino sapną ir Lizdeikos pranašavimą“, „Mytologiški padavimai apie Vilniaus pilies įsteigimą“, „Vilnius liaudies dainose“ (10 dainų), „Vilnius jaunuomenės apdainuotas“ (9 dainos).

Kovo 18 d. pasirodo „skaitytojų balsai“ Vilniaus reikalu; šį kartą Kazys Kazanauskas pasisako, „kad Lietuvos sostinė būtų Vilnius, o ne Kaunas“ („kol Lenkijos liaudis tų sulenkėjusių lietuvių diktatorių (kaip Narutauskas, Pilsudskis ir kiti) neatsikratys ir iš Lenkijos neišvarys, tol nei Lenkijoj nei Lietuvoj nebus ramybės“). Susirinkimo dieną (kovo 28) tų balsų

duota per 15 („Chicagiečių balsai dėl Vilniaus"). Čia dr. A. Montvidas (prieš 25 metus socialistinio žurnalo „Pirmyn" redaktorius „Antonov") str. „Neleiskime šovinizmui auklėtis" rašo: „didžiuma Vilniaus rėdybos gyventojų yra užmiršę savo tautos kalbą, o varioja lenkišką, bet kalba tautos nepakeičia. Amerikoj daugelis lenkų, italų, lietuvių ir kitų kalba vien tik angliškai... Lenkiškai kalbantieji Vilniaus lietuviai yra ne lenkai, o lietuviai... Mūsų kovose už Vilniaus atvadavimą mes esame nusistatę prieš Lenkijos valdžios grobuonišką politiką, bet ne prieš lenkų kalbą, kultūrą ir ne prieš pačius lenkus... Nei darbininkui, nei valstiečiui, nei profesionalui Lenkijoj nėra intereso Vilniaus užgrobime. Patys lenkai nuvertę savo atžagareivišką valdžią gali pagelbėti mums Vilnių grąžinti Lietuvai..." Dr. A. L. Graičiūnas str. „Tai atvaduokime Vilniaus kraštą" tarp kitko priminė, kad dar 1925 (Chicagoje?) buvo įsteigtas bendras prislėgtųjų tautų — lietuvių, gudų ir ukrainiečių — komitetas. P. Daubaras str. „Tik tada Vilnius bus mūsų" pažymėjo mane išlaikius „garbingą vardą", nesutepus jo „naktiniais pučais", o Amerikos lietuvių liaudį matant būtiną ir pirmučiausią Vilniaus atvadavimo sąlygą, „kad Lietuvoj būtų atstatyta žmonių rinkta valdžia". Dr. Antanas K. Rutkauskas str. „Vilnius ir Vilnija" nurodo: „Vilnius bus tikrai Lietuvai grąžintas pačių vilniečių pasiryžimu ir, žinoma, Nepriklausomai Lietuvai tame jų pasiryžime gelbstint". A. A. Tulys str. „Mes laukiame Vilniaus dienos" tikina: „niekas, kas surišta su Vilniumi, mums nenusibosta. Kožnas mūsų sostinės užminimas maištu drumščia mūsų kraują", o X. Šaikus str. „Dėl Vilniaus išvadavimo" primena: „Einant Vilnių vaduoti, pirmiausia reikia susitvarkyti namie, kad būtų patiems gražu, miela, malonu". Juozas J. Hertmanavičius savo „Atsiminimuose" pasakoja, kaip jis 1913 ir 1914 m. lankėsi Vilniuje. J. Mickevičius str. „Iš istorijos lapų" gana netikėtai baigia kreipdamasis į mane: „Ambasadoriau mūsų Tėvynės, kuris atvykai sužadinti mus kilniems tikslams — sveikinam tave ir tavo šventą darbą, kad Vilnius po 500 metų jungo svetimųjų grįžtų į glėbį savųjų". Pustapėdis į klausimą: „Kodėl apie prof. M. Biržišką" (vis rašoma)? atsakydamas nurodo, jog „išskiriant bolševikus, šiuo laiku visi kiti yra patenkinti jo vizitu" („Biržišką Amerikos lietuviai gerbia dėl jo darbų ir nuoširdumo. Jis savo gyvenime niekam niekuomet nėra nusilenkęs ir per didžiausius pavojus

nešė Vilniaus laisvės vėliavą, tikros demokratybės spalvų" ir t. t.; „štai kodėl mylime prof. B. ir sveikiname jį savo tarpe"). Tas pats toks man palankus autorius (deja, nežinau kas jis yra) rašo ir dainelę „Mūsų Vilnius" („Vilniuj kalnas Gedimino, Vilnius širdis mūs tautos" ir t. t.), kurią vėl manim baigia („Lai užgimsta tokie vyrai, kaip Mykolas Biržiška, tai su knyga, daina, lyra prikels Vilnių iš kapų!"), o Tylintis ir visą eilėraštį „Didvyris" man skiria: „Ačiū Močiai, Tėvui, mūs Didvyris tvirtas[67]), jojo visas darbas grynas, nuoširdus, savo gentės labui, ypač liaudžiai skirtas, verčia vargšų skundų nagrinėt girdus...; pats ir darbą dirba, pats ir mokslą teikia". Ir dar keletas straipsnelių, kuriuose ypač dažniau už kitas kartojama mintis, jog Vilniaus neatgausi „neatstačius Lietuvoje demokratinės tvarkos".

Čia reikėtų dar pridurti „Naujienų" vedamuosius straipsnius. Kovo 27 d. „Vilniaus vadavimo keliuose" nurodoma, „kad visos lietuvių visuomenės srovės taip pačioje Lietuvoje, kaip ir išeivijoje, stoja už Vilniaus sujungimą su Lietuva. Šituo pagrindiniu klausimu lietuvių visuomenėje skirtumo nėra. Net ir mūsų bolševikai šiandie jau nelaiko „nusidėjimu proletariatui" reikalauti, „kad lenkų valdžia kraustytųsi iš Vilniaus". Tačiau dėl priemonių ir būdų nuomonės skiriasi, o pati redakcija aiškiai pasisako: „Lietuvos kovoje su imperialistine Lenkija dėl Vilniaus demokratijos principai turi būti mūsų keliarodis". Kovo 28 d. str. „Lietuvos laisvė ir Vilnius" nušviečia kovą dėl Vilniaus išvadavimo kaip tęsinį kovos dėl Lietuvos laisvės: „Vilniaus atvadavimo darbą tegali atlikti tos pačios jėgos, kurios davė Lietuvai (nors dar nevisai) nepriklausomybę, t. y., Lietuvos demokratija, padedama kitų tautų demokratijų" — „dirbančioji liaudis Vilniaus krašte yra lietuviška — tos liaudies išnaudotojai yra lenkai — kova už jos reikalus yra todėl kartu kova prieš Lenkijos jungą", taip pat „jau dabar galima ir reikia megzti ryšius su baltgudžiais ir ukrainiečiais, bet ir vėl — ne su Baltgudijos bei Ukrainos buržuazija ir atžagareiviais, o su jų darbo žmonėmis".

Kovo 28 d. numeris buvo dar papuoštas atvaizdu „Rytmečio giesme", P. Vaičiūno — A. Vanagaičio „Vilniaus" gaidomis,

---

[67]) Kažin kaip su tuo tvirtumu ir kitomis aukščiau ir žemiau pažymėtomis mano dorybėmis!

81. Chicagos lietuvių „Birutės“ choras, M. Jozavito vedamas.

visos Lietuvos žemėlapiu („Visos lietuvių tautos tikslas: Nepriklausoma, etnografinėse sienose, demokratiška Lietuvos respublika su sostine Vilnium“) ir šiais atvaizdais: Mykolo Sleževičiaus (pirmosios Lietuvos koalicinės vyriausybės premjero), P. Grigaičio, adv. K. Gugio ir mano, gudiška daina apie Vytautą ir lietuviška apie Kosciušką. Ten pat vakaro rengimo komiteto sudėties sąrašas (27 lietuviai, 4 ukrainiečiai ir 4 gudai)[68], parinktas iš įvairių miesto dalių ir organizacijų. Kovo 25—27 plačiai atpasakotas mano gyvenimas.

Taigi šiaip taip susiorientavęs nuvykau su P. Grigaičiu į susirinkimą, kuris vyko toje pat lietuvių svetainėje (Bridgepor-

68) Chicagos miesto rajonuose ir nuo organizacijų: North Side — K. Čepukas, dr. A. Montvidas, Juoz. Vilis ir J. Mickevičius; South Side — dr. A. L. Davidonis, adv. Kaz. Gugis, A. Zalatorius; Brighton Park — dr. A. Rutkauskas, A. Iusas; Cicero — K. P. Deveikis, F. Lukoševičius, J. Uktveris-Kuzmickas; Marquette Park — J. Grybas, K. Mačiukas; Roseland — A. Norbutas; Lietuvių Advokatų Draugija — adv. A. A. Olis, pirmininkas; Lietuvių Daktarų Draugija — dr. A. L. Graičiūnas, sekretorius; Chicagos Lietuvių Choras „Pirmyn“ — A. Vilis, pirmininkas; „Birutės“ choras — dr. K. Kliauga, pirmininkas; Joniškiečių Klubas — Julius Butautis, pirmininkas; F. T. Puteleikis, draugijų veikėjas; Paul Daubaras, Janitorių Klubo veikėjas; Ukrainiečių Komitetas — dr. V. Kiselevski, Mr. J. Masley, Mr. L. Tiahnybik ir Mr. D. Mysik; Gudų Komitetas — J. J. Voronko, Makary Ablažey, Ignacy Labač, F. Michailovski; „Naujienos“ — P. Grigaitis, K. Augustas, Marija Jurgelionienė, Lilija Žilvičiūtė ir J. Pronskus.

to auditorijoje), kurioje vakar ir užvakar jau kalbėjau. Beje, oras buvo labai biaurus per visą dieną ir vakare nors nebelijo, bet buvo šalta ir vėjuota. Žmonių buvo prisikimšę salėje net su kaupu. Štai kaip „Naujienos“ čia rašo: „Ne tik buvo užimtos visos kėdės asloje ir galerijoje, bet kimštinai prikimšti buvo visi takai per salės vidurį ir jos šonais, ir dar šimtai žmonių stovėjo pas duris ir už durų. Daugelis turėjo tenkintis tuo, kad bent nuo platformos, vedančios į salę, pro atdaras duris išgirstų, kas dedasi viduje. Netrukus po aštuonių buvo sustabdytas tikietų („bilietų“) pardavinėjimas moterims, kadangi buvo aišku, kad stiprus asmuo šitokiam susispaudime dar gali šiaip taip prisigrūsti arčiaus. Paskui tuojaus buvo visai paliauta leisti publiką į salę, o žmonės dar vis nesiliovė ėję... Būriai žmonių, gavusių atsakymą, kad viduje nebėra vietos, stoviniavo gatvėje ir, nusivylę, grįžo namo... su tikietais į salę pateko beveik dvylika šimtų. Sustabdžius tikietų pardavinėjimą, suėjo dar koks pusantro iki dviejų šimtų, kurie netoli visi pasiliko stovėti ant laiptų ir platformos už durų. Pirmiaus gi buvo įleista be tikietų įvairių programos dalyvių ir svetimtaučių grupių apie dvejetas šimtų. Tokiu būdu publikos buvo viso daugiau kaip pusantro tūkstančio... Bent pusė tūkstančio žmonių turėjo grįžti nuo durų, negalėdami įeiti į svetainę[69]). Ne tik „Naujienos“, bet ir kiti gavo pažymėti tiekai visuomenės susirinkus apie Vilnių klausyti; tautininkų „Vienybė“ rodo apie 2.000 į prakalbas atėjusių, kurių apie 1.500 tetilpę („pasak chicagiečių, tai istorinis įvykis Chicagos lietuvių istorijoje“). Socialistų „Naujienos“ ragino atvykti „pažangiąją visuomenę („Naujienų“ skaitytojus?). Žinau, kad ir komunistuojančios „Vilnies“ vadovybė buvo atvykusi, bet „Vienybės“ žmonės tikino katalikų — federantų, tautininkų — sandariečių ir socialistų — naujieniečių vakaruose dauguma tuos pat žmones apsilankant. Gal buvo kiek ir tų pačių žmonių, tik vargiai ar daug: 1) koks per įdomumas per tris vakarus panašias kalbas klausyt? — 2) sandariečių bankieto 250 dalyvių, federantų 1.000 ir naujieniečių 1.500, tai daugių daugiausia tik 250 „tų pačių“

[69]) Kitas „Naujienų“ korespondentas gal dar vaizdžiau apsako žmonių veržimąsi salėn, bet mano rašto skaitytojams bene perdaug ir vieno vaizdo: man vis tai malonu atsiminti, ypačiai kad tai gerai veikė kalbant, o mūsų skaitytojams, greičiausia, rūpi pati mano darbo „esmė“. Tegu ir taip!

82. Chicagos lietuvių choras „Pirmyn“ su vedėju K. Steponavičium pryšakyje.

būti galėjo, kas jau ir nedaugumas ir taippat bus padidinta. Tad esu tikras, jog „Naujienų“ vakaro dalyviai šiaip ar taip turėjo skirtis nuo pirmojo ar antrojo vakaro žmonių.

Vakarą vedė advokatas Kazys Gugis, kuris, ačiū jam, leido man bemaž visą laiką būti ne scenoje, tad negavau nei perdaug pavargti nei būti žvilgsniais apšaudomam; buvau už scenos, šnekučiavaus (pav., buvo priėjusi mano bendradarbė Vilniaus lietuvių gimnazijoje Kl. Brijūnaitė - Šernienė ir kiti), gana patogiai sekiau programos vykdymą. Pirmas Chicagos Lietuvių Choras „Pirmyn“, K. Steponavičiaus (Amerikoj gimusio ir augusio) vedamas, sugiedojo Lietuvos himną, „visai salei kaip jūrai pakylant ant kojų“ („Naujienos“); himnas amerikiečių susirinkimuose — paprastas reiškinys, bet man šį kartą jis buvo ypatingai reikšmingas, atsižvelgus į rengėjų ir daugelio vakaro dalyvių radikalizmą. „Pirmyn“ sudainavo dar „Menas galingas“ ir dar kelias dainas, t. kt., besikeičiant pilnam chorui su mergelių trio (p-lės Berkiūtė, Stradomskaitė ir Skeveriūtė).

Paskui kalbėjo vakaro „principinis kalbėtojas“ „Naujienų“ redaktorius P. Grigaitis. Jis mane pasveikino kaip „vieną žymiausiųjų, nuoširdžiausiųjų ir labiausiai pasišventusių Lietuvos visuomenės darbuotojų — mokslininką, rašytoją, liaudies švietėją ir laisvės kovotoją“. Pabrėžė, kad Amerikos lietuviai Vilniaus vadavimo reikalu esą susirūpinę „gal daugiau, negu kuriuo kitu visuomeniniu klausimu“, ir priminė, kaip jie, Želigovskiui sulaužius Suvalkų sutartį, buvę sujudę, rengę demonstracijas gatvėse ir galingus protesto mitingus: „daugiaus tokių įspūdingų demonstracijų mes, turbūt, nebesulauksime, — negut ateitų žinia, kad lenkai iš Vilniaus kraustosi!“ Jis reiškė įsitikinimo, „kad Vilniaus atvadavimas galės būti tiktai darbo žmonių idėjos laimėjimo vaisius“, „kad demokratijos principai privalo vadovauti kovai dėl Vilniaus“, nes, berods, ir pati Lietuvos Taryba, skelbdama 1918 m. vasario 16 d. aktą, nedvejodama iškėlusi šūkį: „Nepriklausoma demokratinė Lietuvos respublika su sostine Vilniuje“ („už nedemokratišką, ne žmonių valdomą Lietuvą vargiai liaudis būtų guldžiusi savo galvas“). Baigdamas kalbėtojas reikalavo „teisėtos demokratinės tvarkos atsteigimo Lietuvoje“. Nors „Vienybė“, pripažindama, kad Grigaitis „nuosekliai“ išdėstęs mano darbus, bet dėl jo principinės pozicijos prikišo, jog jis „savo paprastomis, nuobodžiomis teorijomis“ bandąs „publiką socialistiškai įtikinti“, tik man atro-

dė jo kalba gyva, o pozicijos nuosakumu priminė Michelsono poziciją Bostono bankiete.

Jo kalbai pasibaigus, Salaveičikiūtės - Steponavičienės vedamas Northsidės (Chicagos miesto dalies) jaunuolių meno draugijėlės „Bijūnėlio" vaikų choras (6—14 metų) laisvai ir gyvai pašoko ir duetais, trio, kvartetais, solo ir visais balsais atidainavo „Gėlių šokį". Mergaitės buvo aprengtos gėlėmis, vaikučiai bitelėmis ir vabaliukais, ir visi dainavo sau pritaikytas daineles. Čia vėl kalbėjo, šį kartą „Bielaruskaja Tribuna" redaktorius ir Tautinio Gudų Komiteto pirmininkas Juoz. Varonka gudiškai apie gudų kovą dėl nepriklausomybės ir Vilnių kaip lietuvių ir gudų centrą, primindamas dr. K. Griniaus įspėjimą, jog Lietuva neturėsianti Vilniaus be gudų (pagalbos?). Po to Cicero jaunutis „Aušrelės" choras, J. Uktverio - Kuzmickio vedamas, padainavo vaikų dainą, man skiriamą, ir dar kelias daineles, kurių dviem viena choristukė pašoko solo valsą. Abiejų vaikų chorų man ypatingai įdomu buvo pasižiūrėti ir prisiklausyti, nes jau apsiklausęs daugely aplankytų vietų su vaikų ir jaunimo anglizavimu, čia turėjau pripažinti drauge su „Naujienomis", jog tuodu choru „dar bus pavyzdžiu kitų kolonijų tėvams, kaip reikia vaikus auklėti lietuvystės dvasioj" („tai tikrai augantis gėlynas būsimų puikių jaunųjų lietuvių — lietuvaičių"). Ukrainiečių Moterų Globos Draugijos atstovė A. Diakur laisvai (lyg kelintą terminą išrinktas kongresmanas, teisingai pastebi „Naujienos") ir gražiai kalbėjo angliškai, primindama lietuvių, gudų ir ukrainiečių bendrą praeitį ir gerus senovės santykius, sunkiausius laikus nepriklausomybę praradus, bendrus troškimus visoms tautoms

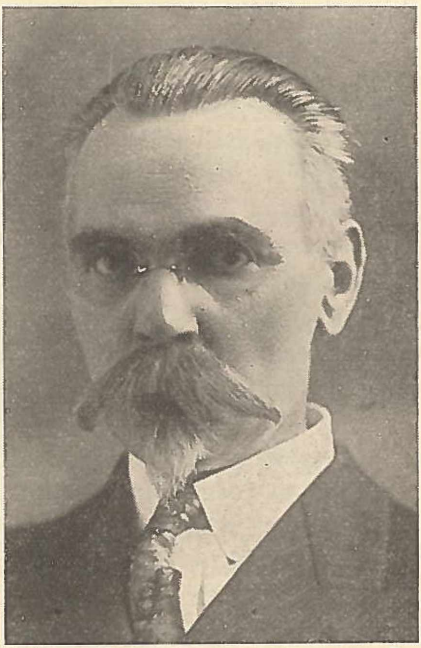

83. Dr. A. L. Graičiūnas.
Chicago, Ill.

atgauti visa, kas joms teisingai turi priklausyti, ir reikalą bendrai dirbti geresnei ateičiai. Po jo kalbos Miko Jozavito vedamas „Birutės“ choras, vienas seniausiųjų (1932 metais minė savo 25 m. darbo sukaktuves), padainavo „Ei pasauli“ ir dar kelias dainas, ir po trumpos pertraukos prasidėjo antroji, man kur kas sunkesnė dalis.

K. Gugis ir dr. A. L. Graičiūnas išvedė mane scenon, o draugе suėjo ir įvairių organizacijų atstovai, kurie, K. Gugio kviečiami, turėjo mane, jau pasodintą, sveikinti. Sveikino Lietuvių Advokatų Draugijos pirmininkas A. A. Olis, kuris prisiminė ir juridinę mano profesiją (dar prieš 20 metų su viršum pabėgau nuo jos, kad net dulkėjo!); tik man jo sveikinimas buvo malonus kaip čia gimusios lietuvių kartos atstovo. Sveikino dr. A. Montvidas — Vaidylų ir bendrai northsidiečių vardu, dr. A. L. Davidonis lietuvių socialistų vardu, A. Yusas Keistučio klubo vardu, J. Uktveris - Kuzmickis Cicero Lietuvių kareivių Draugijos vardu, dr. A. L. Graičiūnas kaip Lietuvių Daktarų Draugijos sekretorius, Julius Butautis Joniškiečių Klubo vardu, dr. Kiselevski Chicagos ukrainiečių draugijų vardu (šios draugijos tik buvo susijungusios), P. Daubaras Lietuvių Janitorių (sargų, šveicorių) klubo vardu, Jurgis Stungis Susivienijimo Lietuvių Amerikoje šešto apskrities vardu, dr. A. Rutkauskas Bedarbių Šelpimo Komiteto vardu paskaitė man eilėraštį ir dar, rodos, keli asmenys, nei mano nei „Naujienų“ kažkodėl nesužymėti; kiek atsimenu, buvo tarp jų ir gudas[70]). Cicero Raudonosios Rožės Pašalpos Klubas atsiuntė man sveikinimo telegramą.

Pusę vienuoliktos buvau pastatytas kalbėti ir kalbėjau lygiai 40 minučių (LXIV pranešimas). Nupiešęs sunkią lietuvių būklę Varšuvos užgrobtame krašte ir nurodęs, su kokiu pasiryžimu visi susipratusieji vilniečiai kovoja už savo teises, stengiaus pažymėti tą kelią, kuris turi mums Vilnių grąžinti. Ne karo priemonėmis ir net ne diplomatijos keliais bus Vilnius atvaduotas (negalima neigti ir tų priemonių, bet jos teturi tik antraeilės reikšmės), bet griežta Nepriklausomos Lietuvos ir Vilniaus krašto žmonių kova su Lenkijos imperializmu. Negana

---

[70]) Rytojaus dieną (šeštadienį) iš Chicagos WEDC radio stoties kalbėjo J. Varonka, minėdamas Gudų Respublikos 1918 m. kovo 25 d. paskelbimą ir gudų vardu mane sveikindamas.

yra remti mūsų teises Vilniui tik praeities faktu, kad Vilnius buvo Lietuvos sostinė. Vilniaus krašto atvadavimas įvyks tiktai pačių to krašto gyventojų pritarimu Nepriklausomai Lietuvai ir jų pasiryžimu numesti lenkų jungą. Jeigu Vilniaus krašto žmonės būtų nusistatę gyventi Lenkijos valdžioje, jeigu jie tikėtųsi būsią laimingesni atskirti nuo Lietuvos, nei teisės nei galios neturėtume juos versti atsimesti nuo Varšuvos. Tik mes ramiai ir drąsiai einame į juos, žinodami, kad vilniečiuose turi rastis ir jau yra noro dėtis prie Lietuvos, nes jų reikalai tūkstančiais ryšių jungia juos su ta šalim, kurios ekonominiu, kultūriniu ir politiniu centru Vilnius buvo per šimtmečius. Baigdamas pabrėžiau, kad gudų ir ukrainiečių tautos, kovojančios už savo nepriklausomybę, yra natūralios mūsų sąjungininkės Vilnių vaduojant. Čia „Naujienos" pastebi: „Dabar Chicagos lietuvių visuomenė suprato, kokios didelės reikšmės turi mūsų draugavimas su tomis tautomis; kada pirmiaus „Naujienų" rengiamose prakalbose pasirodydavo ukrainiečių ir baltgudžių atstovai, tai kai kurie save net demokratais vadinantieji žmonės sakydavo, jogei tai esąs „vergavimas slavams". Ir šiaip „Naujienos" pasisako visiškai man pritariančios („jo išreikštos mintys pilnai sutinka su tąja pozicija Vilniaus klausimu, kurios seniai laikosi „Naujienos" ir mūsų pažangioji visuomenė"): „Tarp Chicagos lietuvių gerb. Biržiška turi tūkstančius vienminčių, ir savo kilniais žodžiais jisai įsigijo daugybę nuoširdžiausių draugų".

Man betgi ne tiek svarbu buvo išgirsti „Naujienų" pritarimą, kuriuo neabejojau susipažinęs su jųjų pozicija Vilniaus reikalu, kiek susirinkusiųjų pritarimas, kuris pasireiškė labai įtemptu jųjų klausymusi mano kalbos (nieks nepasijudino), ją baigus ilgais plojimais, ypačiai prieinančių atsisveikinti pareiškimais. Skaičiau ir „Naujienose" „publikos" balsų. J. Grigaitis: „nevienam dalyvaujant tokiame parengime užsidega širdis lietuvystės meile ir klausant tos malonios ir sumanios prof. Biržiškos kalbos tartum suriša mus nenutraukiamu ryšiu su Lietuvos liaudžia, kuri trokšta grynai demokratiškos tvarkos Lietuvai ir kuolabiausia trokšta išvaduoti Vilniaus gyventojus iš lenkų imperialistų jungo" („atsimename sunkius ir baisius caro laikus... Lenkai yra negeresni ir jų kazokai elgiasi Vilniaus krašte lygiai, kaip caro kazokai elgdavosi su mumis")... Biržiška "lyg kokia Rytų žvaigždė" (na jau, bene perdaug pasakyta?

84. Advokatas Antanas A. Olis. Chicago, Ill.

M. B.) „šviečia mums, amerikiečiams..., turime stoti visi petis į petį, be skirtumo, už Vilniaus ir vilniečių laisvę... Kad tas jo sunkus, bet šventas ir teisingas darbas išsipildytų kuogreičiausia . . .“ O štai įspūdžiai bedarbio, kuriam M. Jurgelionienė (moteriškė greičiau už vyrus susipranta, kas reikia daryti) davė bilietą ir 10 centų atvykti į susirinkimą, bet prašyti dešimtuką namo grįžti jis gėdijęsis, taigi pėsčias grįžęs „sau dainuodamas daineles: jaučiaus labai laimingas, kad girdėjau prof. M. Biržišką kalbant ir taip gražių lietuviškų dainų dainuojant. Kaip prof. Biržiška pasakojo apie Vilnių, tai ir aš esu užsidegęs kovoti iš visų pajėgų už Vilnių, o kad bus reikalinga, tai važiuosiu į Lietuvą ir stosiu į būrį į Vilnių traukti“.

Na, žinoma, jau mūsų pažintos bruklyniškės „Laisvės“ ir chicagiškės „Vilnies“ pseudokomunistams ne tik mano, bet ir Grigaičio kalba ir „Naujienų“ (bei „Keleivio“) pritarimas mano darbui labai nepatiko. Aš, be abejo, esąs „Smetonos bernas“ ir net, pasirodo, ne vien lietuvių, bet ir lenkų (Pilsudskio) fašistų agentas, pasiųstas ne kam kitam, tik per „socialfašistus“ (socialdemokratus Grigaitį ir Michelsoną) darbininkų mulkinti, nes Lietuvos vyriausybė slaptai vedanti derybas su Lenkijos vyriausybe („pati Lietuva prijungiama prie Lenkijos“ — „Laisvė“ Nr. 38) ir jos darančios bendrą frontą karui prieš Sovietų Sąjungą. Ypatingai sujudo Bimbos — Prūseikos širšynas, kai užsiminiau apie gudų ir ukrainiečių nepriklausomybės siekimą. Čia jau „Vilnis“ gavo sušukti: „Štai kur šauja!“ O gi Sovietinė Ukrainos respublika? Yra ir Gudijos sovietinė respublika! Taigi Biržiška ir kiti prisipažįsta norį nuversti sovietinę respubliką! Ir t. t. ir t. t. O čia dar per tas M. Biržiškos „baladones po Ameriką į jo prakalbas, reikia pripažinti, suėjo labai

daug žmonių... Biržiška paskleidė nemaža nuodingų patriotinių dujų net tarpe darbininkų“[71]). Tad susigriebta ir imta skelbti „priešfašistines prakalbas“ (Gasiūno, Prūseikos balandžio 7 d.), kur aš turėjau būt pilnai išaiškintas, tik, rodos, jos neįvyko, o gal tik nenusisekė, nes spaudoje nieko neteko paskui apie jas užeiti, o balandžio 12 d. Chicagos lietuviškų organizacijų priešfašistinio susivienijimo nepaprasta konferencija „Vilnies“ svetainėje tiesiog puolė ir papeikė savo komitetą, vadovaujamas įstaigas, o labiausia savo centralinį komitetą, jog jis nesugebėjęs prieš mane veikti. Beje: neteko man su L. Prūseika sueiti, o gi aš jam atvežiau labų dienų iš jo giminietės Mar. Krygerytės - Skardžiuvienės ir šiaip galėjau papasakoti apie jo tėviškę, kurioje prieš porą metų lankiaus. Nejaugi jis tikrai tiki tuo, ką apie mane yra prirašęs?!

Po prakalbų keliese (Grigaitis, Varkala, Montvilas, Mikužaitė) pavakarieniavome netolimoje lietuvių valgykloje, kur po tiek mėnesių su smagumu pavalgiau lietuviško (buržuiško?) rūgusio pieno su bulbėmis; Amerikoje anglų jis nevartojamas kaip „pagadintas (supuvęs) pienas“.

(„M. V.“ 1932. III. 31 nr. 9/83).

---

[71]) Bent antraštes paminėsiu tų dviejų laikraščių straipsnių prieš mane ir socialistus, o taippat socialistų atsakymus jiems ir iš dalies tautininkams, kurie juos dėl Michelsono ir Grigaičio kalbų puolė. „Laisvė“: „Socialfašistas laukia fašistų agento nurodymų“, „Džiaugiasi, kad pavyko sutraukti minią mulkinimui“, „Socialfašistas už „demokratinius“ principus“, „Grigaičio didvyris“ (Biržiška, girdi, buvęs atsivertęs prie klerikalų — gaila, kad aš to nė nežinojau!). „Vilnis“: „Smetonos bernas bus ir Chicagoj“, „Dar apie M. Biržiškos misijas“, „Jau atvirai pasisako“, „Ant šipkos viskas ramu“ ir pan. „Naujienos“: „Imperializmo tarnai“. „Keleivis“: „Vilniaus neatvaduos nei tautininkai nei klerikalai“, „Prof. Biržiška ir lietuviški komunistai“. O štai dar tautininkų „Vienybė“ dėl komunistų puolimų: „Bijo ukrainiečių laisvės“, „Bakterijos čiaudi patriotizmo „dujose“.

XXXII. CHICAGOJE BESISUKINĖJANT.

(Dievo Apveizdos bažnyčioje. Melrozparkiečių susirinkimas. Vestsaidiečių ir aštuoniolikiečių susirinkimas. Lietuvių kapinėse. Siseriečių susirinkimas. Chicago kaip Amerikos lietuvių sostinė. Mundeleino seminarijoje. Rozeliandiečių susirinkimas).

Kovo 29 d. buvo Verbų sekmadienis. Nors naktį po triukšmingo „Naujienų" susirinkimo ilgai užmigti negalėjau (užmigau bene 4 val. ryto), bet ilgai miegoti sau neleidau, nenorėdamas apleisti bažnyčios. Dievo Apveizdos bažnyčioje mačiau žmones bene dar lietuviškesnius, negu Brooklyno šv. Jurgio bažnyčioje, tiesiog žemaičius, kurių vyrai dažnai net pasirėdę kaip pasiturį Lietuvos ūkininkai.

Po piet — neatsimenu kas — nuvežė mane autu per gana gražias Chicagos gatves (netrūksta betgi ir nepergeriausio plytinio, gerokai išdaužyto, grindinio) ir parkus (sako jų daugiau čia esą, negu bent kuriame kitame pasaulio mieste) į prisišliejusį prie Chicagos milžino, bet nenorintį su juo susilieti Melrose Parko miestą (10.000 gyventojų; mano buvo kažkodėl pasižymėta ir 1931 m. „Mūsų Vilniaus" Nr. 11 pranešta 120.000, bet „New Census Atlas of the World" terodo 10.000). Čia sustojau pas skaudviliškį Ant. Jončą, gabų mechaniką — išradėją ir veiklų Lietuvių Katalikų Federacijos vietinio skyriaus pirmininką. Pas jį užėjau taippat malonų kretingiškį Petrą Metukį, laikrodininką. Žemaitis atsiradau pas žemaičius, tad aišku, jog nelabai iš jų ir į susirinkimą eiti norėjau!

Susirinkimas įvyko Vaičiūno svetainėje, kurioje susirinko 150 žmonių. Pirmininkavo Jonča, kuris savo prakalboje priminė melrosiečių patriotizmą, pasireiškusį gausiomis aukomis, ir ragino išsirašyti „Mūsų Vilnių". Aš kalbėjau puikiai klausomas (LXV pranešimas) ir buvau, matyt, suprastas, nes po kalbos apie 30 prenumeratorių įsirašė, džiaugdamiesi bostoniečius ir kitus „subytinę". Žinoma, „Vilnies" korespondentams vėl neįtikau. Vienas trumpai tuojau parašė: „Biržiškos kalba buvo, kaip ir jis pats, nieko neverta", o kitas net po dviejų savaičių ilgiau mane vanojo — „pažėlusia barzdele žmogystą", „Smetonos berną", „fašistų Lietuvos pasiuntinį", kuris, girdi, pasakęs: „atvažiavau Amerikon apsimainyti Vilniaus kraštu". Tokią idiotišką frazę man pakišęs, „Dudorius" visai teisingą daro išvadą: „kvailesnio profesoriaus jau nebereikia!"

A. Jonča savo autu labai smarkiai pervarė mane per Chicagą atgal pas kun. Albavičių, kuris tuojau nuvedė mane į savo parapijos svetainę. Susirinko 300 žmonių, daugiausiai aštuoniolikiečių (18-tosios gatvės, kurioje yra Dievo Apveizdos bažnyčia) ir vestsaidiečių (West Side — miesto vakarų dalies). Kun. Albavičius pristatė mane susirinkimui. Kasto Sabonio vedamas parapijos choras (apie 30 dalyvių) sugiedojo Lietuvos himną, „Ei pasauli" ir kitas dainas, to pat choro dalyvės D. Šulckaitė ir A. Bereckaitė padainavo solo, taippat K. Sabonis ir A. Giedraitis. Kalbėjo (apie mane labai palankiai) dr. Al. M. Račkus, žinomas lietuvių numizmatikas ir šiaip senovės gerbėjas, kurį prieš keleris metus pažinau Lietuvoje. Aš kalbėjau (LXVI pranešimas) ilgiau negu Melrosėje, kurioje turėjau kiek atsižvelgti į reikalą laiku patekti į antrąjį susirinkimą; mano kalbos visi žmonės, pasak „Draugo", išklausę „su didžiausiu žingeidumu", ir šiaip vakaras buvęs „tikrai įspūdingas". Susirinkimui pasibaigus visi drauge dar kartą sugiedojome Lietuvos himną. Teko susipažinti su kai kuriais susirinkimo dalyviais, kaip štai su inteligentinga ir muzikalia Sabonių šeima, ne tik su pačiu K. Saboniu (tos parapijos vargonininku), bet ir su jo žmona smuikininke ir jos seserim, o taip pat smuikininke dukterim, kazimieriečių akademijos auklėtine.

85. Ant. Jončos šeima. Melrose Park, Ill.

Po dviejų paskaitų vėl blogai naktį miegojęs, taip jog dėl nemigo porą valandų panaudojau rašyti ir tik tada primigau, išryto galėjau atsilsėti, nes ligi pietų niekas nebuvo atėjęs, ir tik po piet man iš įvairių vietų skambino dėl būsimųjų susirinkimų, o paskui atvyko bajoras nuo Kvėdarnos Bakševičius, kurį

bene „Naujienų“ susirinkime jau buvau pažinęs. Tai vienas tųjų negausių Lietuvos bajorų, kurie Amerikoje atsidūrę tebepalaiko ryšius su lietuviais, bet daugumas jųjų ten tarnauja lenkams. Iš jo išgirdau — tą man ir kiti patvirtino — apie lietuvių įtaką Amerikos lenkų tarpe: vieni lietuviai vadovauja lenkų susivienijimams ir draugijoms, kiti redakcijoms ir t. t. Man darė įspūdžio, jog ir Vilniaus darbui būtų tarp jų nebloga dirva.

Paskui (tą pačią kovo 30 d.) kun. Albavičius (autu) nuvežė mane į lietuvių ligoninę, lietuvių kunigų (labdaros draugijos) prieš keleris metus įsteigtą, seserų kazimieriečių puikiai vedamą ir daugelio gydytojų lietuvių aptarnaujamą. Penki aukštai, moderninė teknika, švarumas, ramumas sudarė ligoninei gražų vardą ne tik lietuvių tarpe, o visur pasirodąs lietuviškumas ypatingai kuteno man širdį. Lietuvoje mes tokių ligoninių, rodos, dar neturime!

Iš ligoninės mano gerasis globėjas nuvežė mane į didžiausias Amerikos lietuvių šv. Kazimiero kapines Wortho vietovėje (Morgan Parke), kurios yra Chicagos ir apylinkių lietuvių Rymo katalikų parapijų nuosavybė. Tvarka, daugybė gražių paminklų (nei vieno medinio) ir vis mūsų, mūsų pavardės, kai kur dar pažymėta „Raseinių m.“, „Telšių par.“ ir t. t. Kunigų kampe užsitarnavęs Amerikos lietuviams kun. Kaupas, kun. Staniukynas ir kiti... Nuo katalikiškųjų kapinių netoli ir vadinamosios „lietuviškai tautiškos kapinės“, kuriose laidojami nepriklausą parapijoms. Jos mažesnės, bet gal kiek geresnėje vietoje, turi daugiau iškreiptų angliškai įrašų paminkluose, net ir ištisų lenkiškų, nors ir katalikiškose tebejaučiama buvusi lenkiškoji mada (sz, cz, wicz ir t. t.); čia palaidotas įtakingas Amerikos lietuvių rašytojas J. Šernas — Adomaitis. Iš kun. Albavičiaus patyriau, jog katalikiškose per 30 metų palaidota 15 tūkstančių lietuvių, o dar tautiškose ir kitataučių kapinėse, toliau Bostone, Brooklyne, Filadelfijoje, Baltimorėje ir t. t. ir t. t., taigi visur, kur įsikūrė didesnė ar mažesnė lietuvių kolonija... Tūkstančiai, tūkstančiai, tūkstančiai, dažnai 30—40 metų amžiaus vyrai ir moterys. Eilėmis ramiai guli svetimoje žemėje, savosios tėvynės nebepasiekę: anykštėnai, merkiniečiai, papiliškiai, telšiškiai, vilkaviškiečiai ir t. t.; nėra tos parapijos, kuri savo skaudžios duoklės Amerikai nebūtų čia palikusi... Nors ir Lietuvoje, kur tik atvažiuoju, visur mane traukte traukia į kapines, bet, nežiūrint, jog Amerikos kapinės šiaip

jau man visur atrodė perdaug tvarkingos, lyg daug šaltesnės už mūsų dažniausiai netvarkingas, lyg nekultūringas, niekur man kapų tyla nedarė tokio daug tariančio įspūdžio, kaip Chicagos lietuvių. Lyg ėjo iš ten koks bendras skundas gal tėvynei, gal ten likusiems giminėms, gal likimui — kas žino, kas supras: „kodėl leidote mus į svetimą šalį, kodėl neradote mums vietos ir darbo Lietuvos kaimuose ir miesteliuose? kodėl nepriglaudėte?“ Nei vieno nesu Amerikon išstūmęs, o dėlto jutaus čia lyg kažkuo nusikaltęs jiems — nebepasiekiamiems...

Prisiminiau, ką man prieš porą metų kun. Myk. Urbonavičius pasakojo Kaune pas mane apsilankęs, kaip didelį įspūdį jam Chicagoje padariusi kapinių arba vainikų diena (decoration day), kai gegužės 30 d. tūkstančiai lietuvių automobiliais suvažiavo prie kapinių savųjų artimųjų pagerbti (atminimo diena čia atitinka mūsų lankymąsi kapinėse vėlių vakarą). Kilo man mintis, ar nebūtų tai pati tinkamiausia diena, kurią mes, Lietuvos žmonės, paskirtume mūsų parapijų mirusiems išeiviams prisiminti ir pagerbti, o taippat ir apie toli tebegyvenančius mūsų brolius ir seseris pagalvoti? Gal ir jie tą dieną ne vien mirusiems savo artimiesiems skirtų, bet ir to krašto atminimui, iš kurio velionys ir jie patys yra kilę? Gal tuo būdu tos šaltos kapinės ne tik mūsų jausmais įšiltų, bet ir pačios mus šildytų, keldamos naujų, karštų jausmų? Ne tik iš didžiosios — Gedimino, Kęstučio, Vytauto istorijos, bet ir iš mažosios — paprastų darbo žmonių praeities semkimės sau pajėgų gyvajam darbui kurti... Mūsų Lietuva ir mūsų tauta tokia nedidelė, o toji kapų Lietuva ir didesnė ir platesnė. Neniekinkim jos!

Nuo kapinių pasukova į gyvųjų tarpą, visų pirma užvažiuodamu pas fotografą Stankūną, kuris padarė kelias mano nuotraukas savo „lietuviškųjų įžymenybių muziejui“; čia, rodos, nė vienam ateiviui nuo to išsisukti netenka! Iš ten nuvažiavova į Cicero miestelį (65 tūkst. gyventojų), kaip ir Melrose Parkas prie pat Chicagos, bet taip pat tam miestui nepasiduodantį. Čia pas kun. Jeronimą Vaičiūną radome konsulą A. Kalvaitį, advokatą B. Mastą - Mastauską, „Draugo“ red. Leon. Šimutį, lietuvių prietelių žydą Komaiką ir kitus, su kuriais drauge pavakarieniavome, linksmo ir vaišingo klebono raginami. Paskui visi nuėjome į šv. Antano parapijos svetainę, kurioje susirinko 400 žmonių. Svetainėje pastebėjau prezidento A. Smetonos at-

vaizdą. Scena, kaip paprastai, buvo papuošta lietuviškąja ir amerikoniškąja vėliavom.

A. Mondeikos vedamas parapijos choras sugiedojo Lietuvos himną, „Ei pasauli“ ir kelias gražias dainas, bene 10 metų A. Mockaitė paskaitė man šv. Antano mokyklos vaikų vardu pasveikinimą ir įteikė gėlių puokštę, po to prasidėjo kalbos. Kun. Vaičiūnas, karštas patriotas, kalbėjo labai gyvai, taippat konsulas Kalvaitis, L. Šimutis, B. Mastauskas, angliškai Komaiko, trumpai, bet maloniai sveikino Moterų Sąjungos vardu K. Sriubienė. Kaip paprastai, kalbėta ne tik apie Lietuvą, bet ir apie mane; kad nors pusę tų nuopelnų turėčiau, kuriuos man priskyrė įsikarščiavę gražiakalbiai Šimutis ir Komaiko, laukčiau sau gyvam (kaip Basanavičiui) paminklo! Tik - tik, ir susigriaudinęs būčiau patikėjęs tam, ką jie apie mane pripasakojo, bet ir šiaip visad dėkingas prisiminsiu jų ir kitų perdaug man malonius žodžius, kuriuos gal ne vien atsižvelgimas į Lietuvos reikalą (noras paveikti susirinkimą Vilniaus darbo linkme) yra jiems padiktavęs, bet susipažinus ir tikras mūsų susiartinimas.

86. Dr. Al. M. Račkus. Chicago, Ill.

Aš kalbėjau pusantros valandos (LXVII pranešimas); „žmonės be galo domiai klausės“ („Draugas“). Per mano kalbą rašė „Mūsų Vilniaus“ prenumeratą (apie 30 prenumeratorių.) Po kalbos, kun. Vaičiūnui suraginus, sušukta triskart valio Lietuvai, konsului ir man. Besikalbant su priėjusiais susipažinti, pavyko įteikti cicerietei Vaišvilienei jos dukters iš Lietuvos per mane atsiųstą dovanėlę, tik negalėjau pasinaudoti jos pakvietimu kada apsilankyti, neturėdamas tam laiko.

Naktį su kun. Albavičium grįžova namo. Kunigas turi daug darbo ir nesveikuoja, o čia dėl manęs turi tiek vargti. Suprantu, jog Lietuvos

naudai tai daroma, bet vis dėlto varžaus ir — vis jo gerumą išnaudoju. Ypačiai padeda man susiorientuoti taip autoritetingo savo visuomenėje asmens teikiamos man žinios apie Amerikos lietuvių gyvenimą. Džiugina jo pastaba, jog lietuviai čia esą giriami kaip rimti darbininkai, jog labai daug jų gražiai, pačiogiai gyveną ir jų šeimininiai santykiai dažnai esą labai gražūs. Iš jo ir kitų kalbų aiškėja man Chicagos reikšmė Amerikos lietuvių gyvenimui, kai šis miestas turi 100 tūkstančių lietuvių, 12 lietuviškųjų parapijų ir tiek pat lietuviškųjų mokyklų, marijonų vienuolyną su bernaičių kolegija, kazimieriečių vienuolyną su mergaičių akademija, ligoninę ir t. t. Čia ir trys lietuvių dienraščiai: katalikų „Draugas", socialistų „Naujienos" ir komunistuojanti „Vilnis". Tik dar pati Šikaga kaip miestas manęs netraukė. Jąja daug kas mėgino mane nustebinti, bet lyg tyčiomis daugiau stebėjau jos silpnybes, bent palyginus su kitais dideliais Amerikos miestais: New Yorkas, Bostonas ir Filadelfija turi požeminius geležinkelius, kurių Chicago vis dar neturi, bet užtat turi nemažai ne tik necementuotų, bet ir nemeksfaltuotų ar panašiai sutvarkytų gatvių; Chicagos automobilių judėjimas po New Yorko ir šiaip Amerikoje apsitrankius nebestebino, nors čia dėl to judėjimo yra ištisų kvartalų (blokų), kuriuose nuo 7 val. ryto ligi 7 val. vakaro draudžia bent kur pastatyti automobilį, galima tik pervažiuoti ir pan. Tik pamažėl Chicago ėmė ir mane veikti.

Taip, jau kitą dieną (kovo 31) kun. Albavičiaus kamendorius kun. P. Gasiūnas nuvežė mane savo klebono autu (kaip bemaž kiekvienas jaunas kunigas, o gal tik kaip tikras amerikietis, jis stengiasi kuo smarkiausiai važiuoti, nors kai važiuoja su klebonu, šis vis jį sulaiko) per gražiausias Chicagos gatves su daugeliu dangoraižių, bet ir su daugybe mažų gražių namelių, į užmiestį ant ežero kranto didžiausios Amerikoje (sako — ir pasaulyje, — čia, mat, viskas didžiausia!) kunigų seminarijos apžiūrėti. Vieta gerokai išgražinta. Daugybė namų — gyvenamieji, koplyčia, kursai, biblioteka, valgykla, sporto namai su baseinu ir t. t., terasos, takai apšildomi iš apačios, kad sniegas ant jų tirptų ir nereikėtų valyti ir pan. Rišykloje užėjau lenką, kuris atvyko iš Sibiro ir labai pradžiugo su manim galėdamas lenkiškai susišnekėti. Bibliotekoje apie 80 tūkstančių tomų, kaip Lietuvos universitete; tvarka ir patogumai pavyzdingi. Kun. Gasiūnas pats čia mokslus išėjo, tad ir, maloniai

savo profesorių padedamas, visą man aprodė — ir tikrai, žiūrint į šį ramų maldos ir darbo kampelį, prisiminė Barono akademijos „žalių pievų“ vaizdelis: „ant šios pievelės Dievo avelės ėda želmenis šilko, piemenys gano kaip tik išmano, saugo gina nuo vilko; upeliai šalti, dobilai balti po lygumas čia auga, — toksai ramumas — po žalius krūmus paukščiai kliauga, tik kliauga; šilta, bagota, šienu išklota avikinė dėl mūsų...“ Čia daug yra nuopelnų nuošalyje gyvenančio vokiečio kardinolo Mundeleino, kurio vardu ir seminarija praminta (jis ir lietuviais rūpinasi);*) sako, Chisagos arkivyskupija po New Yorko esanti didžiausia pasaulyje. Iš Mundeleino grįždamu užvažiavova pačioje Chicagoje ir į senąją („mažąją“) kunigų seminariją, kurios koplyčioje žiūrėjova brangių vitražų.

Pargrįžus namo netrukus teko vėl važiuoti drauge su „Draugo“ redaktorium Šimučiu ir Beržinskiu į miesto dalį Roselandu vadinamą, kur po vakarienės turėjau paskaitą (LXVIII pranešimas) Visų Šventųjų parapijos svetainėj. Susirinko 400 rozeliandiečių, vestpulmaniečių ir sautšikagiečių. Susirinkimą tvarkė klebonas kun. J. Paškauskas. Rakausko ved. parapijos choras sudainavo pasveikinimo dainą, „Ei pasauli“ ir kitas dainas. Solo gražiai dainavo ponios S. Lauraitienė ir Bartusevičienė. Kalbėjo, be manęs, dar L. Šimutis, kaip visados, karštai ir vėl apie mane. „Draugas“ ir šį kartą pastebėjo, jog įdomu buvę klausytis mano „žingeidžios, įtikinančios“ kalbos („jau trečią kartą man tenka jį kalbant apie tą patį dalyką girdėti, betgi nei kiek neteikia nuobodumo“), tik truko „Vilnies“ korespondentų, kurie dar kartą pažymėtų, jog „Smetonos berno“ kalba buvusi „niekam neverta, kaip ir jis pats“. Vakaras pasibaigė visų pagiedotuoju Lietuvos himnu.

Nesunku pastebėti, jog šių mažųjų susirinkimų tvarka nusistatė bemaž vienoda, bet ir didesniųjų nuo jos mažai tesiskyrė. Nenuostabu, jog ir man, nežiūrint malonios „Draugo“ pastabos, kalbant vis ta pačia tema tekdavo, žinoma, kartotis. Vis tą patį kalbant, iš dalies tik teįvairinant, kartais ir tamsių momentų galvoje atsirasdavo, kai kaktoj smarkiai pulsuojant mintys kažkur pranykdavo, ir tik griežtai susigriebęs grąžindavau sau pusiausvyrą, kalbos nenutraukdamas. Manau, kad

*) 1939 m. spalių mėn. jis mirė. *(1940 m.)*.

ir dėl šio per didelio smegenų ir valios įtempimo taip man sunku būdavo po prakalbos, ypačiai po dviejų prakalbų, užmigti. Tad džiaugiaus dabar žinodamas, jog per dvi dienas (balandžio 1 ir 2) jokių viešų prakalbų nelaikysiu.

(„M. V." 1932. IV.10 Nr. 10/84).

XXXIII. CHICAGOJE VELYKŲ SUSILAUKUS.

(Apsilankymas Northwesterno ir Chicagos universitetuose. Įsteigiame Lietuvių — Ukrainiečių Sąjungą. Neskaitlingas tovnoflakiečių susirinkimas. Svečiuose pas ukrainiečius. Velykos įdomioje Chicagoje. Dėl mano kelionės lenkai ir „lenkai" keršija mano žmonai. Kauniečiai mane padrąsina).

Balandžio 1 ir 2 d. gavau atsiminti ką bendrą turįs su mokslu ir universitetu, vežiojamas ir vedžiojamas po aukštąsias Chicagos mokslo įstaigas. Pirmą dieną paėmė mane automobiliu gerb. Čepukas, baigęs universitetą (alumnas) Alb. Lydys - Lydikevičius ir artistė Nora Gugienė, plačiai žinomo Chicagos veikėjo Kaz. Gugio žmona, ir nusivežė mane į Evanston Campusą, kuriame yra (metodistų) Northwesterno universitetas. Čia mus pasitiko studentės Valerija Čepukaitė (rašosi Čepukiūtė - Chap), Ona Kairytė ir Aldona (angl. rašosi Elden) Genaitė (rašosi Genitis). Jos tuoj nusivedė mane į universiteto raštinę, kuri jau buvo man paskyrusi vieną iš savo tarnautojų, labai malonią ir nepaprastai mandagią vadovę, o ši tuojau mus nuvedė pas universiteto prezidentą (rektorių) Valterį Dill Scottą. Šis jau buvo įspėtas dėl mano vizito. Su juo kalbėjau apie reikalą surengti prie kurio Amerikos uni-

87. Kun. Jer. Vaičiūnas. Chicago, Ill.

versiteto pakaitomis atvykstančių iš Lietuvos profesorių paskaitas lietuvių kalba iš Lietuvos istorijos, lietuvių literatūros ir kalbos. Tam jis visiškai pritarė, o pats siūlė keistis abiem universitetams savo leidiniais. Čia mums gražiai tarpininkavo, kaip vertėja, N. Gugienė, nes rektorius kalba tik angliškai.

Po šio pasikalbėjimo mūsų maloni vadovė ėmė mus varinėti tai aukštyn, tai žemyn, tai liftu, tai laiptais, per universiteto rūmus ir įstaigas, daugiausia skiriamas humanitariniams mokslams. Rūmai, žinoma, didžiausi, pastatyti privatinėmis Rockefellerio ir kitų aukomis. Studentų 12.000, bet drauge su kolegijomis; mūsiškai būtų studentai ir vyriausių klasių gimnazistai. Su universiteto bibliotekos vedėju, su pasitiktu filologijos profesorium, pagaliau su humanitarinių mokslų (Liberal Arts) fakulteto dekanu (prezidentu) susikalbėjau vokiškai. Gerokai įvargę ir atsisveikinę su anglaite — vadove, kuri ir atsisveikindama daug mums malonių linkėjimų prikalbėjo (tiek teko skaityti ir šiaip girdėti, net pačioje Amerikoje, apie Amerikos jaunimo nemandagumą, o čia ir kitur, iš lietuvių ir nelietuvių jaunimo tik gera ir mandagumą patyriau), nuvykome Chicagon pietų, kuriuos mums užfundijo vienoje valgykloje mūsų studenčių tėvai, gerb. Čepukas ir Kairys. Po piet lankėme vėl tą patį universitetą, tik vad. Mc Kinlock Campuso dalyje, kur yra medicinos, dantistikos, teisių ir komercijos fakultetai. Čia teko man ir bemaž pažįstamą sueiti — Northwesterno universiteto prof. Povilą Haenselį, kuris mano studentavimo metu Maskvos universitete jau dirbo jame kaip mokslo darbininkas. Rusiškai kalbėdamu, prisiminėva bendrus savo profesorius. Ir šioje universiteto dalyje teko stebėtis gražiai pritaikintais mokslo reikalams rūmais ir patogių įvairių įstaigų sutvarkymu, bet stengiaus savo palydovams nerodyti savo nusistebėjimo, nors ir malonioji Gugienė ir persiėmusios savo mokslavietės didingumu studentės vis kreipė mano dėmesį į visokias nepaprastybes ir prašmatnybes, tikėdamos išgausiančios iš manęs atitinkamų „ochų“ ir „achų“. Mat, mano lietuviškas „unaras“ neleido man, Lietuvos Vytauto Didžiojo Universiteto profesoriui, nusilenkti kažkokiam Northwesterno universitetui kažkokiame Chicagos miesčiuke, o lyginti mūsų universiteto rūmus, įstaigas ir turtus „be galo be krašto“ su šikagiškiais namukščiais „dėl visa ko“ vengiau... O vis dėlto ne-

prošalį būtų kai ką iš šių „namukščių“ ir Kaunan perkelti! Deja, tie biesai Rockefelleriai, Carnegiai ir kiti „vyskočkos“ nė nepagalvoja, kad kitoje vandenyno pusėje yra toks „senasai krajus“, kuris trokšte trokšta mokslo, kultūros, šviesos, pažangos, bet viską pats turi tuščiomis, kad ir darbščiomis, rankomis pasistatydinti, iš nieko save prikelti, iš šalies ne tik niekieno nepadedamas, bet ir kaimynų trukdomas, slėgiamas, persekiojamas. O čia žiūrėk į svetimą laimę, žinodamas, jog tavo kraštas niekados to neturės!

Savo kelionę baigėme pasikėlę, žinoma, liftu, į 33 aukštų „Chicago Tribune“ laikraščio namus, vadinamuosius „Tribune Towler“ (Tribūnos bokštas), iš kur gražiai matėme visą Chicagą; tik prieš du mėnesiu buvęs dar aukštesniame New Yorko „Chrysler Tower“ (76 aukštai), ir čia nesistebėjau. Atsisveikindamas su gerb. Gugiene ir maloniu jaunimu, dar buvau jo apdovanotas gražiu peiliuku vokams atidengti. Apie Norą Gugienę ir anksčiau nemažai girdėjęs, ilgainiui ir apie jos jaunimą gavau kai ką patirti. O. Kairytė labai karštai „Naujienose“ dėl Vilniaus parašė, Alb. Lydikevičius 1931 m. rudenį išrinktas Chicagos lietuvių studentų draugijos pirmininku, o Valerija Čepukaitė, universitete muziką studijuojanti, jau suskubo pasižymėti kaip Chicagos lietuvių koncertantė. Labai norėjau šiuos malonius ir rimtus jaunuolius surišti su Lietuvos jaunimu, bet nesulaukęs pažadėtų adresų ligišiol to neatlikau; berods, ir mūsų jaunimas!...

Balandžio 2 d. gavau susipažinti su kitu universitetu, University of Chicago. Dr. Montvidui autu mane ten nuvėžinus, mus pasitiko stud. Eufrozina Mikužiūtė, kuri čia jau yra išėjusi gamtos mokslus, paskui literatūrą, pedagogiką, dabar studijuoja dramą ir bene dar labiau bus prie savo mokslo įstaigos prisirišusi, negu mano pažintieji northwesterniečiai. Berods, ir yra kuo didžiuotis (žinoma, ir gerb. Mikužiūtei nerodžiau savo nusistebėjimų, nežiūrint visų jos pastangų rodomomis mokyklos prašmatnybėmis mane nustebinti). Nors šis universitetas, nebe privatinis kaip northwesterninis, tik valstybinis (šteitinis), yra daug jaunesnis už aną (Northwestern įst. 1851, Chicago 1890), bet ir savo gražių, daugiausia angliškai archaizuotų rūmų (75) ir studentų skaičium (apie 20.000) jau yra jį pralenkęs.

Šį kartą išvengiau oficialinio vizito, bet gavau susipažinti su maloniu Eufr. Mikužiūtės prof. Franku O'Hara, kuris čia moko dramos ir dramatinės literatūros. Jis pakvietė mus tris, o taippat rusiškai pakalbantį prof. Harperį (bent kiek lenkuojantį) pietų profesorių Anandrangle Club'e. Čia vėl aš judinau lietuviškųjų paskaitų reikalą, kuriam O'Hara visiškai pritarė, bet Harperis reiškė abejonių, ar besiras lietuvių jaunimo, kuris, išėjęs angliškąją Amerikos mokyklą, sugebėtų suprasti mokslines paskaitas lietuvių kalba. Galima suprasti, kaip jutosi lietuvis šitokią svetimtaučio nuomonę girdėdamas. Paraudęs mėginau ginti, deja, beginklis: nežinąs vietos sąlygų ateivis prieš tvirtai jomis pasirėmusį vietinį... Po piet stud. Mikužiūtė apvedžiojo mane po auditorijas, biblioteką, botanikos sodną, studenčių ramovę, koplyčią ir t. t., o pabaigai nusivedė į universiteto Dramos Asociacijos paskaitą, kurioje paskaitininkas mokė grimavimosi, be kitko parodęs, kaip atrodytų „senojo krašto" barzdotas profesorius, tik šis į mane nevisai buvo panašus. Po paskaitos prof. O'Hara, kuris paskaitos irgi klausėsi, pakvietė mane bendrai su kitais klausytojais arbatos atsigerti iš rusiško „samovaro" (virdulio). Dr. Montvido pavėžintas, grįžau namo dėkingas jam ir gerb. Mikužiūtei už suteiktą progą susipažinti su žymiausia Chicagos mokymo įstaiga.

Vakare mano šeimininko klebonijoj įvyko lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas, kuriame rusų kalba dariau pranešimą (LXIX pranešimas) apie lietuvių ir ukrainiečių politinį bendradarbiavimą. Lietuviams atstovavo kun. Ig. Albavičius, „Draugo" red. Leon. Šimutis, dr. Aleks. M. Račkus, adv. Balys Mast-Mastauskas ir adv. Jonas B. Borden - Bagdžiūnas, o ukrainiečiams dr. Em. Tarnavski, „Ukrainos" red. dr. Vlad. J. Kiselevski, pulk. Alek. Šapoval, kun. Kuzmak ir dr. Mirosl. Siemens - Symenovič. Nutarta steigti Lietuvių — Ukrainiečių Sąjungą. Išsiskirstėme vėlai.

Balandžio 3 d. Juozas Olšauskas, kuris drauge su A. Vanagaičiu nuo 1924 m. „drimdziuoja" Amerikos lietuviams, nuvežė mane Vanagaičio autu į jų „Margučio" redakciją, iš kur jau Juoz. Bačiūno autu nuvažiavome į viešbutį pietų, o paskui į žinomojo prieš kelioliką metų bankininko ir leidėjo Ant. Olševskio sūnaus adv. Olio gražius namus septyniese: pats Bačiūnas su savo žmona, A. Vanagaitis, J. Olšauskas, artistė Žilvičiūtė, jos sesuo Olienė ir aš. Atsirado ir Olis. Taip malonioj draugys-

tėj pabedarbiavęs, vakare buvau nuvėžintas į susirinkimą, kurį Susivienijimo Lietuvių Amerikoj 122 kuopa ir Vilniaus Vadavimo Komitetas surengė Krenčiaus svetainėje, gyvoje miesto dalyje Town of Lake. „Sandara" čia pažymėjo: „Po didelių manifestacijų Bridgeporte (miesto dalis, kurioje yra Lietuvių Auditorija. M. B.), kurios tęsėsi net tris dienas, šios prakalbos atrodė ramios ir neskaitlingos". Ir tikrai, susirinkime dalyvavo apie 50 žmonių. Pavėlavęs, tikriau pavėlintas į susirinkimą, radau „Sandaros" red. M. Vaidylą, vieną iš Vilniaus Vadavimo

88. Lietuvių — Ukrainiečių Sąjungos organizatoriai Chicagoje: (iš kairės į dešinę) stovi dr. Aleks. M. Račkus, Leon Šimutis, dr. Em. Tarnovskis (ukrainietis), adv. Balys Mast-Mastauskas, Juozas J. Elias, dr. Vladimiras Kiselevskis (ukrainietis); sėdi pulk. Aleksas Šapovalas (ukrainietis), kun. Ign. Albavičius, M. Biržiška, Miroslavas Siemens Symenavičius (ukrainietis) ir adv. Jonas B. Borden - Bagdžiūnas.

Komiteto, kuris man pranešė, jog mane jau ilgai laukią pas fotografą Stankūną kovo 27 d. bankieto programos dalyviai ir jei aš tuoj neateisiąs, išsiskirstysią. Mano patartas, jis kreipėsi į susirinkusius, prašydamas sutikti, kad aš pusei valandos pasitraukčiau ir paskaitą atlikčiau grįžęs, bet išgirdome protestų, tad tuojau ėjau kalbėti ir kalbėjau apie pusantros valandos (LXX pranešimas — plačiai „Sandaroj" atpasakota). Negaila man buvo darbo kad ir negausiam susirinkimui, tik gaila, jog dėl jo nebeįvyko, vietos klebonui įsižeidus, balandžio 9 d. skir-

tas townoflakiečių Šv. Kryžiaus par. susirinkimas, kuris, be abejo, būtų kur kas gausesnis. Jau 22 val. (10 val. vak.) mudu su M. Vaidyla nuvažiavova pas Stankūną, kur jau tris valandas buvau laukiamas. Daliai laukiančiųjų išsiskirsčius, vis dėlto nusitraukėme nemažas būrelis, o paskui dar keli — dr. Žimantas, Vaidyla, amerikietis Percy, ukrainietis Baron, mokytoja Stradomskaitė ir aš pavakarieniavome Juciaus valgykloje; vėl gavau progos taip reto Amerikoje rūgusio pieno pavalgyti. Iš mok. Stradomskaitės gavau tikrai lietuvišką dovaną — gražių margučių.

Balandžio 4 d. prieš piet tvarkiau savo korespondenciją. Galbūt, perdažnai aš ją miniu, tik reikia atsiminti, jog jai turėjau skirti nemažai laiko, nes, be laiškų Amerikos lietuvių veikėjams susirinkimų reikalu ir į Lietuvą savo namiškiams ir pažįstamiems, siunčiau Vilniui Vaduoti Sąjungos Centro Komitetui pranešimus apie savo darbą, kurie tuojau buvo spausdinami (deja, nekartą su stambiomis spaudos klaidomis) „Mūsų Vilniuje", ir naujų prenumeratorių adresus, juos kiek galima aiškiau nusirašęs iš kvitų knygelių. Po piet aplankiau netolimas „Naujienas", kuriose neradęs redaktoriaus Grigaičio pasikalbėjau su kitais redakcijos ir administracijos nariais, o vėlai vakare (21 val. — 9 val. vak.) ukrainietis dr. Mir. Siemens - Symenovič su žmona aire nuvežė mane į ukrainiečių klubą, kurio jis yra pirmininkas. Svečių buvo apie 30, tarp jų kelios ponios, kurios savo tarpe kalbėjo angliškai; buvo taippat keletas ukrainiečių gydytojų bendradarbių — vokiečių. Buvo dar gudų veikėjas Čerepuk-Zmahar, „Chicago Tribune" korespondentas ir kiti. Po dr. Symenavičiaus ir pulk. Aleks. Šapovalo turėjau aš kokį pusvalandį rusiškai kalbėti (LXXI pranešimas), „v korotkij, ale nezvyčaino cikavij besidi", pasak „Ukrainos", apie lietuvių kovą dėl nepriklausomybės ir dėl Vilniaus ir apie lietuvių, gudų ir ukrainiečių bendradarbiavimo reikalą. Ukrainiečiai savo kalboje rėmė sumanymą steigti lietuvių — ukrainiečių sąjungą, arba klubą, kas kun. Albavičiaus klebonijoj, kaip žinome, jau buvo pradėta vykinti. Grįžęs namo, rengiau savo radijo - paskaitą, kuri kitą dieną turėjo įvykti, tik ir parengęs ilgai negalėjau užmigti, nors turėjau anksti keltis. Didysis šeštadienis toli nuo savo krašto nekėlė malonių jausmų, be to, tik buvau gavęs iš žmonos kelis laiškus, iš kurių sužinojau, jog ji, apsilankiusi prieš Velykas Vilniuje, dėl mano kelionės Ame-

rikon VVS reikalais gavo patirti iš lenkų nemalonumų. Jau grįžęs Lietuvon patyriau, jog vienu iš chamiškiausių Varšuvos valdžios tarnautojų Vilniuje pasireiškė „lenkas" Grigaitis.

Balandžio 5 d. atsikėliau 5 val. į rezurekcijas. Bažnyčia pilna žmonių — vien lietuvių. Lyg Lietuvoje būčiau. Mūsų giesmės, daugybė dalyvaujančių procesijoje vaikų ir šiaip visa pamaldų nuotaika ypatingai mane veikė. Apie 7 val. grįžau klebonijon, o apie 2 val. buvau nuvežintas į radijo stotį. Chicagos lietuviai sekmadieniais naudojasi dviem radijo stotim: 1—2 val. WCFL org. Juoz. Budriko, kur paprastai dalyvauja A. Vanagaitis (per Velykas čia skambėjo „Ei pasauli" ir šiaip programa buvo skelbiama man skiriama), o 2—3 val. WBBM „Draugo" red. ir Peoples Furniture b-vės programa. Man teko dalyvauti antrosios parengime. Lietuvių valandėle čia sekė tuojau paskui labai neįdomią lenkų valandėlę. Mūsų valandėlėje dvigubas kvartetas sugiedojo „Linksma diena mums prašvito", buvo dar solo dainų, duetų ir t.t. Aš kalbėjau (LXXII praneš.) 8 minutes, ragindamas Amerikos lietuvius organizuoti Vilniui Vaduoti Sąjungą. Mano paskaita, „Draugo" tik gegužės 8 d. teišspausdinta, Chicagos lietuvių spaudoje („Drauge" — „Sandaroje" — „Naujienose") šiaip apibūdinta: „kalba rimta, balsas gražiai skambėjo", bet man, žinoma, svarbesnis šitokis „Vienybės" pažymėjimas: „kalba visur gauta labai aiškiai".

Vakare su kun. Albavičium ir kun. Gasiūnu per $1^1/_2$ valandos pasiekėm autu Indianą Harborą, Indianos valst., apsilankydami pas kun. Bičkauską; grįžome po 23 val. (11 vak.). Namie susitvarkiau pasibaigusios, ramesnės už aną, savaitės reikalus, įsiskaičiau laikraščius ir visiškai aprimau. Toji baisioji Šikaga, kuria mane dar prieš porą savaičių taip baidė amerikiečiai, ypatingai maloniai mane priglaudė. Spauda mane gražiai parėmė ir palankiai atsiliepė dėl pasiektų darbo rezultatų. „Darbininkas": „nors kai kurios partijėlės norėjo jį išnaudoti savo siauriems tikslams, bet prof. Biržiška tą visą išvedė tėvynės naudai". „Draugas": prof. Biržiškos darbas „ir Chicagoje turi gražaus pasisekimo. Lietuvių minios didžiausiu susidomėjimu klauso svečio kalbų apie Vilniaus vadavimo reikalus". „Sandara": prof. Biržiška „dar giliau įskiepino mūsų širdyse prisirišimą prie Vilniaus". „Naujienos" jau buvo anksčiau mano pakartotos. Worcesterio „Amerikos Lietuvis" J. Laukio str. „Prof. M. Biržiška Chicagoje" dar labiau kelia gyrimo

toną: „visų laukiamas, visų gerbiamas ir visų godžiai klausomas“, „yra, turbūt, mylimiausias amerikiečių svečias iš Lietuvos“. Tik jau labiausiai mane iškėlė tautininkas K. S. Karpavičius Clevelando „Dirvoje“, kurios žodžius nežinau nė kaip kartoti, nors nerausdamas tiek sau komplimentų esu pakartojęs: „Galima tikrai sakyti, kad tokio priėmimo nesutiktų pas mus atsilankęs jokis žymus Lietuvos diplomatas, net gal ir pats Lietuvos prezidentas, kokios partijos nebūtų. Prof. M. Biržiška pataikė tokiu momentu ir atvažiavo su tokia misija, kuri arti prie širdies kiekvienam lietuviui... Nors vietomis prof. B. turi jaustis lyg tarp ugnies ir vandens, ir net gerai pagalvoti ką kur kalbėti, bet vistiek yra iškilmingai visų sutinkamas, nors sutinkamas griežtai vieniems nuo kitų atsisukusių srovių — kaip tautininkų ir katalikų, arba katalikų ir socialistų... Prof. Biržiška atsilankydamas atidarė akis akliems mūsų srovių vadams, kad Amerikos lietuvių visuomenė yra atsidavus Lietuvos reikalams“.

Visi tie balsai leido man ramiau rengtis prie tolesnio darbo, kurį jutau įveiksiąs. Ateiną iš Lietuvos laiškai, dažniausiai žmonos ir VVS reikalų vedėjo bei „Mūsų Vilniaus“ red. V. Uždavinio, palaikė mano ryšį su Lietuva, taippat šen ir ten pasitaiką Lietuvos laikraščiai, Kauno „Aušros“ Berniukų Gimnazijos kapeliono gerbiamojo kun. S.Jokubausko, I, II, VII klasės mokinių kolektyvūs pasveikinimai ir panašūs. Ir „Mūsų Vilnius“ mane vis pasiekdavo, deja, erzindamas mano kelionės vardų ir t. t. iškraipymu; mat, mano rašysena nėra aiški, o Amerikos vardais tokie mums svetimi.

(„M. V.“ 1932. IV. 20 nr. 11/85).

XXXIV. CHICAGO MANE TEBELAIKO.

(P. Grigaitis. Braytonparkiečių susirinkimas. Kun. Briška. Marijonų kolegijoje. Marketparkiečių susirinkimas. Nortsaidiečių susirinkimas. Trankaus po Chicagą).

Balandžio 6 d. išryto nuėjau į „Naujienų“ redakciją, kuri, kaip sakiau, nuo kun. Albavičiaus klebonijos yra visiškai netoli. Redakcijoje ilgokai sukau galvą Pijui Grigaičiui visokiais Amerikos lietuvių gyvenimo klausimais, kuriais man jis pateikė gerokai žinių; jos man buvo svarbios lyginti su tomis, kurių ga-

vau iš tautininkų ir katalikų veikėjų. Ir šiaip, turiu prisipažinti, mėgau užeiti į „Naujienas“ su senais draugais pasikalbėti. Keista: lyg būčiau ekssocialistas, komunistų „socialpardaviku“, o Berlyno „Kovos“ pseudosocialdemokratų tiesiog „niekšu“ paskelbtas, abejotino štampo liaudininkas, nepatentuotas tautininkas, nevykęs katalikas — ir vis dėlto kaip seną girtuoklį prie degtinės, taip mane traukte traukė į „Naujienų“ kompaniją, nors gal tos kompanijos dalyviai nelabai būtų linkę mane saviškiu palaikyti. Bent man išvažiavus, rudenį (spalių — lapkričio mėn.) ir P. Grigaitis viešai bene prieš mane buvo pasisakęs, ir „Naujienos“ „Lietuvos Žinių“ prasimanymus prieš Vilniui Vaduoti Sąjungą pakartojo, ir tiesiog erzina skelbdamos visokiais nesąmones apie tariamąsias Lietuvos su Lenkija derybas, tuo lyg paremdamos savo antagonistę „Laisvę“, kuri kaip girta vis kartoja pasakėlę apie Lietuvos dėjimąsi prie priešsovietinio bloko. Šiaip „Naujienos“, kad ir, socialisto Grigaičio redaguojamos, paprastai yra laikomos socialistų dienraščiu, man labiau primena 1907—1909 m. „Vilniaus Žinias“, kai jose bendradarbiavo socialdemokratai su demokratais (būsimaisiais liaudininkais), remdami bendrą pažangos frontą; „Naujienose“ kurį laiką (ligi 1932 m. pavasario) net dirbo buvęs „Lietuvos Žinių“ bendradarbis J. Pronckus. Ne tik savųjų, bet ir savo priešų P. Grigaitis yra laikomas žymiausiu Amerikos lietuvių redaktorium; per keliolika metų kasdien berašydama, jo plunksna bent kiek jau atšimpa, bet vis dėlto neretai dar sublizga nuosakiu išvedžiojimu ir polemistiniu sąmojum, o jo kalba visados yra aiški, graži, tikrai lietuviška. Negalėjau

89. Ukrainiečių veikėjas pulk. Aleks. Šapovalas.
Chicago, Ill.

atsigėrėti jo tikslinga taktika rengiant man paskaitą ir išviso mane remiant. Plačiai šaukiamas „internacionalu", jis dėlto (žinios iš jo priešų) labai nesidavė amerikonizacijai ir ligišioliai, be „well", nieko daugiau iš jos nėra pasisėmęs. Neliesdamas jo visuomeninių pozicijų, pareikščiau betgi kiek abejonės dėl jo taktikos tikslingumo komunistų ir SSSR atžvilgiu: negi galima su komunizmu kovoti vien neigiant jame viską ir vertinant kapitalistinės spaudos žiniomis! Reikalas yra kur kas rimtesnis, ir kovos priemonės turėtų būti tikslingesnės. O gal visa tai reikalinga savotiškoms Amerikos lietuvių gyvenimo ir veikimo sąlygoms, kurių aš nebūsiu kaip reikiant pažinęs? Šiaip ar taip, kiek kartų teko man sueiti su P. Grigaičiu, radosi mudviem bendros kalbos.

Pargrįžęs iš „Naujienų" ir papietavęs, apsikirpau pas Telšių žemaitį, o paskui kun. A. Briškos buvau autu nuvežintas į Nekalto Prasidėjimo parapiją Brighton Parke (toje pat Chicagoje). Parapijos svetainėje susirinko apie 300 žmonių. Susirinkimą vedė kun. Briška. Kelios solistės dainavo, tik, deja, kažin kodėl pamiršau pasižymėti jų pavardes, o spaudoje neužėjau vakaro paminėjimo. Ypačiai man buvo įdomus lietuvių parapijos mokyklos benas (orkestras), kuriame dalyvavo 30 gražiai uniformuotų berniukų ir mergaičių; jos neblogiau už berniukus pūtė savo triūbas. Paskui aš kalbėjau apie Vilniaus reikalus (LXXIII pranešimas).

Vakare negrįžau pas kun. Albavičių, bet nakvojau pas kun. Brišką. Pas jį pažinau dar jo kamendorius kun. Vaitukaitį,*) Amerikos lietuvių vyčių jaunimo dvasios vadą, neperseniai apsilankiusį Europoje ir gautus įspūdžius apsakiusį savo išleistoje knygoje, ir jauną kun. Valančių, iš kurio, rodos, teks sulaukti tokio pat įžymaus jaunos Amerikos lietuvių kunigų kartos atstovo, kaip kad turime kunigų Simonaičio, Gelumbio ir kitų asmenyse. Pats klebonas yra labai savarankiškas ir energingas vyras, net taip opiu reikalu, kaip Lietuvos vyriausybės santykiai su kunigais, dėl ko teko man tiek prisiklausyti Amerikos lietuvių klebonijose, laisvai nusistatęs; pasižymėjęs yra ir kaip namų statytojas, kurių sakosi apie 100 kitiems pastatydinęs. Jo statytoji klebonija ne tik gražumu, bet ir patogumais

*) Jau mirė. *(1940 m.)*.

pralenkia kitas mano matytas klebonijas, nors jos, paprastai, yra gražios ir patogios. Man buvo įdomu kun. Briškos pateiktos žinios ir nuomonė apie Vilniaus darbo kryptį Amerikos lietuvių tarpe, bent jo parapijoje. Aplinkui lietuviai esą turtingi, kurie už Vilnių galvą dėsią. Vilniaus šūkis lietuviams esąs šventas. Jis pats pritariąs Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių steigimui Amerikoj nepriklausomai nuo kitų organizacijų. Panašių nuomonių teko man ir iš daugelio kitų kunigų išgirsti, bet vis dėlto ligišioliai nei savarankiškų skyrių nei Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos skyrių pažadėtųjų Vilniaus kuopų[72]) bemaž negirdėti... Beje, kun. Briškos parapijoje bene didžiausia Chicagoje lietuvių mokykla; joje mokosi 700 vaikų (Šv. Jurgio par. 660, Ciceroje 600, Dievo Apveizdos par. 400 ir t. t.). Neatsimenu, ar klebonas tik rodė, ar davė man, tik aš bene pamečiau, moksleivių laikraštėlį. Iš jo gavau, tik nepamečiau ir Lietuvon parsivežiau dar kapinių ir parapijos apyskaitas. Pastarojoje (1930 m.) krito man į akį metinės pajamos apie 350 tūkstančių litų,*) tarp jų apie 200 tūkstančių (188.079) už suolus, apie 40 tūkstančių visokių aukų, apie 23 tūkstančius parapijos piknikai, apie 50 tūkst. mokyklos mokesčiai (mokytojoms vienuolėms išlaikyti išleista 49 tūkst.) ir t. t. 1930 m. parapija sumokėjo 150 tūkst. litų skolos (liko dar 130 tūkst.). Tos skolos paprastai esti užtraukiamos statant bažnyčias ir mokyklas ir jos labai slegia parapijas; džiaugiasi ir net per laikraščius pasigiria kuri parapija jomis nusikračius.

Kun. Briškos žinios buvo man labai naudingos, ir šiaip mudu taip įsikalbėjova, jog ir apie miegą pamiršova. Kaip daugelis kitų, ir jis man prikišo, kam aš per trumpai būsiu Amerikoje, bet tatai, tiesą pasakius, ne nuo manęs parėjo, antra vertus, jeigu būtų galima man prisitaikinti į tuos reikalavimus, kurių teko iš įvairių vietų girdėti, turbūt, būtų tekę ne per 3 mėnesius, tik per 3 metus keliauti po Ameriką, o gal ir niekados iš jos negrįžti. Gražus dalykas!

Kitą dieną atvyko kun. Albavičius su marijonu kun. K. Matulaičiu, kuriuodu nusivežė mane į užmiestį Hinsdallę, dabar Marian Hillsų (Marijos Kalnelių), marijonų Bernaičių Kole-

---

[72]) Rodos, daugiausia bus pasitenkinę iškilmingu ir keleriopu bendru nutarimu ir tuo bus nusikratę įkyrėjusiu „profesorium iš senojo krajaus".

*)1931 m. kursu: doleris lygus dešimčiai litų.

giją. Ten, be 60 moksleivių, gyvena dar tylus, rimtas ir darbštus marijonų provincialas kun. Feliksas Kudirka, deja kitais metais taip (bent man) nelauktai miręs (1932 m. kovo 24 d.), kolegijos direktorius kun. dr. Jonas Navickas, ūkio vedėjas kun. Mykolas Urbonavičius, kurį aš dar 1922 m. sausio mėn. Vilniuje buvau pažinęs kaip lenkų legiono kapelioną, berods, jau tada besipiktinantį Vilniaus apgaule ir aiškiai lietuviams pritariantį, o 1930 m. gavau progos ir Kaune jo susilaukti ir išgirsti apie jo nenusisekusį mėginimą surasti būdą Lietuvos ir Lenkijos santykiams sutvarkyti (mielas kunigėli, tik daugiau nemėgink kalbėti su lenkų politikais: būk tikras, apgaus ir dar Tamstai kaltę suvers!). Čia radome dar iš Chicagos atvykusius kun. Jer. Vaičiūną, kun. L. Draugelį ir redaktorių Šimutį. Drauge visi ir su visa mokykla, po bendros maldos ir vieno moksleivio paskaitytos evangelijos, suvalgėme labai gerus pietus. Po piet apžiūrėjom tvarkingą ūkį. Šiaip vieta lygi, atdara, be kokio miškelio, negraži; jau man išvažiavus, Connecticuto valstijoj kunigų marijonų įsigytas Thompsono dvarelis, Marianopoliu pramintas, sprendžiant iš atvaizdų, yra labai gražus, tiesiog į save traukte traukia. Hinsdallės kolegija turi kuklius, bet patogius rūmus; jie yra gražesni, negu atvaizde. Dėl vietos, žinoma, negi peiksi mūsų taip jau nusipelniusius ir taip man malonius ir reikšmingus[73]) vienuolius! Tik aš ir kolegijoj suėjęs sakiau ir čia pakartosiu: ypatingai man truko, tiesiog į visas šalis dairiaus, bene pamatysiu — mūsų lietuvišką medinį kryžių. Sako — Amerikoje jam ne mada... Na, o lietuvių bernaičių kolegijoj, lietuvių kunigų laikomoj ir taip lietuviškai vedamoj, aplink kurią jokių kaimynų nė nematyt, ar ne galima būtų pastatyti prie namų ar kiek toliau prie kelio moksleivių darbo kryžiaus su Smūtkeliu, kuris jiems primintų tolimą užjūrių tėvynę, ligišiol tebeeinančią kryžių keliais? Jei bent išviso Amerikoje būtų draudžiama kryžius statyti.

Kolegija surengė man savo nedidelėje, bet jaukioje salėje moksleivių koncertėlį, kuriame dalyvavo du orkestru, stygų ir dūdų, smuikininkas solo, dainos solo. Mokiniai mane pasveikino, kalbėjo į mane dar kun. Navickas ir kun. Kudirka, o paskui aš (LXXIV pranešimas) apie Vytauto Didžiojo gimnaziją

---

[73]) A. a. arkivyskupas Jurgis Matulaitis - Matulevičius, marijonų atgaivintojas, mano darbui Vilniuje turėjo ypatingai malonios įtakos.

Vilniuje ir apie reikalą Amerikos lietuvių jaunimui palaikyti santykius su Nepriklausomosios ir Okupuotosios Lietuvos jaunimu. Ar būsiu sakęs, kaip „Draugas“ kad tvirtino, „gražiai ir įdomiai“, nežinau (neperįdomiausias aš kalbėtojas!), tik jutau, kad per 100 įsmigusių į mane jaunų akių ypatingai mane veikė, kažkaip džiugino, tad ir kalbėjau linksmai nusiteikęs, kas man reta ir kam jaunimas pritarė plodamas ir juokdama-

90. Nekalto Prasidėjimo parapijos klebonija (stovi klebonas kun. A. Briška tarp dviejų vikarų.

Chicago, Ill.

sis, o paskui visaip mane fotografavo, vis šaukė „valio“ ir visaip kaip rodė man savo gerumą. Sunku buvo skirtis su jais ir su jų garbingais auklėtojais.

Iš kolegijos su kun. Albavičium ir L. Šimučiu nuvažiavome į „Draugo“ redakciją, kur peržiūrėjau Amerikos ir Lietuvos laikraščius, paskui grįžę namo papietavome, o vakare kun. Baltučio brolis, turtingas žemaitis, nuvežė mane ir L. Šimutį į lietuvių parapiją Marquette Parke, kur betgi, dėl Chicagos miesto mayoro (burmistro) tą dieną rinkimo, tesusirinko vos 100 žmo-

nių, kuriems tačiau dvi solistės skambino fortepionu keturiomis rankomis, kelios solistės dainas dainavo, viena mergaitė deklamavo eilėraštį apie Vilnių, o kalbėjo susirinkimo vedėjas kun. A. P. Balutis ir L. Šimutis, pabaigoje aš apie Vilniaus reikalus (LXXV pranešimas), ir jutomės taip, lyg mūsų būtų 1.000 asmenų. Arbatą gėriau klebonijoj, kur pažinau dar kun. Jusevičių nuo Kalesninkų, taigi mano vilnietį. Aš jutaus taip pavargęs (gal dėl nemažo tą dieną trankymosi automobiliais, gal dėl dviejų įtemptų kalbų, nežinau), jog jau ėmė man rodytis akyse taškai, kurie paprastai mane įspėja apalpsiant, bet pasiprašęs vyno atsigavau. Grįžau pas savo gerąjį globėją kun. Albavičių, bet po sunkokos dienos labai blogai ir neramiai miegojau.

Išryto dr. Račkus apdovanojo mane visokiais Amerikos lietuvių lapeliais iš Želigovskio laikų, lietuvių lipdytais ant namų, ir nuvežė pas V. J. Stankūną fotografuotis drauge su keliais lietuviais ir ukrainiečiais. Garsusis Stankūnas gyvena pačiame lietuvių tirštume Bridgeporto rajone, kur namai ir įstaigos vis lietuvių, o kinai „Milda", „Romuva"...*) Tik nereikia pamiršti, tai ypačiai gerai žino gydytojai ir kunigai, kad miesto pakraščiuose yra tūkstančiai lūšnelių, kur lietuvių vargšai vargsta.

Vakare buvau nuvežtas į Šv. Mykolo parapiją North Sidės dalyje. Susipažinau su kun. kleb. J. Svirsku (nuo Varėnos) ir nuėjau (su juo ir kun. Garmum) į susirinkimą parapijos svetainėje. Žmonių susirinkę, pasak „Draugo", pilnutėlė svetainė, tik man atrodė vis dėlto nedaugiau, kaip 100. Ten radau ir dr. Račkų, dr. Montvydą, stud. Eufr. Mikužiūtę, jų gerą pažįstamą iš Texaso valstijos atvykusį Pošką ir kitus. Gražiai kalbėjo kun. Svirskas, parapijos choras sugiedojo Lietuvos himną, „Kur bėga Šešupė", „Ei pasauli" ir kitas dainas, po to kalbėjau aš Vilniaus reikalu (LXXVI pranešimas) ir vėl labai pavargau. Dar kalbėjo dr. Račkus ir įsikarščiavęs ėmė nugąsdino mane ir kitus, „tūlos grupės" vardu reikšdamas pageidavimo pamatyti mane kada prezidentu! O dar vadinasi bičiulis!!! Geriau būtų Aleksandru Makedoniečiu ar kokiuo Einšteinu mane pavertęs, kaip kiti kai darė, negu taip baidęs žilą, ramų ir politikos kaip

*) Palyginkime su jais Kauno „Forumus", „Kapitolius", „Glorijas", „Triumfus"...! *(1940 m.)*.

ugnies vengiantį knygos vabalą. Čia du knygiu nesisipratova... Po susirinkimo su dr. Montvydu, Poška ir stud. Mikužiūte apsilankiau jos tėvų namuose, kur susipažinau su jos motina ir sesutėmis ir klausiaus dviejų bičiulių (daktaro ir Poškos) rimto protavimo dėl Amerikos lietuvių jaunimo, jo ateities ir bendresnių klausimų.

Balandžio 9 d. iš kun. Albavičiaus klebonijos pasiėmė mane dr. A. L. Davidonis su žmona ir M. Jurgelionienė ir pavėžinėjo po miestą. Chicago turi 60 kilometrų ilgumo, kurių 40 Michigano ežero pakrantėje. Lygumoje išsisklaidęs miestas, gyventojų skaičium antras Jungtinėse Valstijose ir penktas pasaulyje, 14 geležinkelių mazgas, turi ypatingai plačias ir tiesias gatves, kurių labiausiai garsėja (brangiausios gatvės pasaulyje) Michigan Boulevard ir kitos su daugeliu dangoraižių, krinta į akis rengiamos 1933 m. parodos rajonas, per 20 parkų (sako — daugiau, negu bent kuriame kitame mieste). Didžiausias pramonės ir prekybos miestas, pagarsėjęs savo energija (1871 m. beveik visas išdegęs, po dviejų metų dar gražiau atsistatydino), jis, man esant, pergyveno mayoro rinkimus, kurių metu demokratų atstovas čekas Čermakas įveikė ilgai viešpatavusį respublikonų švedą Thompsoną, nors, po kelių mėnesių miestui atsidūrus sunkioj padėtyj (nebegalėjo mokytojams algų išmokėti, turėjo daugelį tarnautojų atleisti ir pan.), gal ir gailėjosi laimėjęs.*) Lietuviai bene labiau pritarė Čermakui, o jau karščiavosi tikrai nemažiau už tikriausius amerikonus.

Dr. Davidonio ir ponių draugystėje buvau labai įdomiame planetariume ir surengtoje ten paskaitoje, kurios metu tamsioje salėje tebuvo apšviečiamos įgaubtos lubos taip, jog jos rodė žvaigždėtą dangų ir nepaprastai gražiai iliustravo paskaitą apie dangaus kūnų judesį. Iš ten mudu su dr. Davidoniu vykova dar apžiūrėti netolimo akvarijumo, kuris žada būti didesnis už naujorkiškį, bet šiuo tarpu nėra jam prilygęs, ištolo pasižiūrėjova meno muziejų, milžinišką stadijoną ir t. t. M. Jurgelionienei atsiskyrus, užvažiavome pas dr. Davidonį,**) kuris gyvena 4910 So. Michigan Avenue gatvėje, seniau spiečiusioje turtuolius, bet įsispraudę nekultūringi juodukai veikiai juos iš ten išbaidė, o gatvę pavertė viena iš nešvariausių ir nepopu-

*) Čermakas žuvo, važiuodamas drauge su prezidentu Rooseveltu. *(1940 m.).*

**) Jau yra miręs. *(1940 m.).*

liariausių. Nuvažiavome dar į kiną. Vėlai grįžau namo. Mūsų (XVIII-toji) gatvė nerami: prieš dvi dienas joje smaugė žmogų. Šiaip Chicagoje ne kartą pasitaiko žmogui gatvėje būti nurengtam. Berods, miestas yra įgijęs pasaulinio vardo dėl savo plėšikų su Al. Capone, degtinės kontrabandininkų vadu, pryšakyje; Al. Capone turįs 15 milijonų dolerių metinio pelno, laikąs 3 valgyklas 2.000 bedarbių, ir pan. Velykų metu pasitaiko plėšikų užpuolimų klebonijų, tad kunigai tada ypatingai saugojasi. Man esant buvo užpulta bene lenkų klebonija.

Taigi ištisą balandžio 9 dieną niekoneveikiau.

(„M. V." 1932. IV. 30 nr. 12/86).

XXXV. CHICAGOJE, KENOSHOJE IR RACINE.

(Kazimieriečių akademijos koncertas. Žydų klube. Pas Elijošių. Advokatų pietūs. Kenosiečių susirinkimas. Rasiniečių susirinkimas. Kun. Balinsko atsiminimai. Daktarų bankiete)

Balandžio 10 d. gerasis mano šeimininkas kun. Ig. Albavičius ir kun. Garmus nuvežė mane į „Draugo" redakciją, iš kur, persiskyrę su kun. Garmu ir pasiėmę kun. marijoną K. Matulaitį (drauge bene buvo jis ir „Draugo" administratorius), nuvažiavome į Šv. Kazimiero Seserų mergaičių akademiją. Seserys kazimierietės atsirado prieš 20 su viršum metų,*) 1911 m. pasistatydino sau vienuolyną, 1915 m. laikė aukštesniąją mergaičių mokyklą (High School), ilgainiui virtusią Šv. Kazimiero Seserų Akademija su komercijos skyrium. Labiausiai užsitarnavusiam vienuolyną ir mokyklą kuriant Ant. Staniukynui, mirusiam 1918 m., ties Akademija pastatytas paminklas. Seserų čia apie 30, kurioms vadovauja prieš keliolika metų mirusio Amerikos lietuvių rašytojo ir veikėjo kun. Kaupo sesuo**); šiaip Amerikos lietuvių kolonijose, daugiausia mokyklose, darbuojasi apie 300 kazimieriečių ir apie 150 pranciškiečių. Jos maloniai mus pasitiko, aprodė puikiai sutvarkytą kolegiją, kurioje kiekvienas mokslo dalykas turi atskirą, tam tyčia aprūpintą klasę, biblioteką (gaila, kad lietuviškų knygų neperdaugiausia, vis angliškos), labai gražią koplyčią krintančiomis į akį marmuro grotelėmis, o paskui nusivedė į salę, kur 130 mergaičių kėdėse sėdėjo, jų orkestras, 40 mergaičių, ne tik styginis,

*) Dabar jau 30 metų. *(1940 m.)*. **)Mirė 1940 m. *(1940 m.)*.

bet ir trimitinis, būgninis ir t. t., vienuolės vedamas, pasitiko mus maršu, o mergaitės—publika valiavimu. Orkestras, tik rugsėjo mėn. (1930 m.) tesusidaręs, tad 7 mėnesiai teveikiąs, nuostabiai gražiai sugrojo keletą kūrinių (Seredy operos aidus, Horlick - Stone, rusų liaudies dainą). Choras, visoms mergaitėms nepaprastai tvarkingai scenon suėjus, labai gražiai, niekieno nevedamas, sudainavo Curtiso „Pasveikinimo dainą", Sasnausko „Laikas jau laikas". Naujalio „Jaunimo dainą" ir

91. Chicagos lietuvių Nekalto Prasidėjimo parapijos mokyklos benas.

ypatingai griaudingai Žemaičio „Vilniaus kalnelius". E. Petkiūtė deklamavo Daugininkaičio „Vilnių", S. Stulginskaitė „Vilniui", B. Zalatorytė „Geresnių laikų viltį". Choras drauge su orkestru baigė Lietuvos himnu. Mokyklos kapelionas kun. Matulaitis jos vardu mane pasveikino, o aš kalbėjau apie Lietuvos (Nepriklausomosios ir Okupuotosios) ir Amerikos lietuvių jaunimą, reikalą jam tarpusavy bendrauti, kits kitą remti (LXXVII pranešimas). Koncertui ir kalboms pasibaigus, teko dar pasirašyt mergaičių albumėliuose, kurių pirma man pakišo jau mano pažintoji Dievo Apveizdos par. susirinkimo koncerti-

nės dalies (programos) dalyvė Sylvija Sabonytė, gabių muzikų dukrytė; jos pavyzdžiu pasekė kitos, tik kai kurios gailėjosi pamiršusios atsinešti.

Klausantis viso šio gražaus koncerto, gražių deklamacijų, kad ir tik žiūrint į šias taip gražiai auklėjamas, tokias malonias mergaites, buvo man taip griaudu, jog ir kalbant šelmės ašaros spaudė man gerklę, ir rašant ranka drebėjo, bemaž bekalbis ir beraštis virtau. Ypačiai tik pastebėjęs, berods, Amerikoje taip suprantamą, tikriau gal mane prie savęs kiek jau pripratinusią, kolegijoje vyraujančią anglų kultūrą, griežtai betgi susijusią su lietuviškąja dvasia, negalėjau nusikratyti kažkokiuo džiaugsmo ir liūdesio mišiniu. Gavau gražų Akademijos auklėtinių nuo 1929 m. leidžiamą angliską „The Green Tower" leidinį, kuris nepaprastai vaizdingai rodo skaistų Akademijos jaunimo gyvenimą, taip, jog drįsau ir „Mūsų Vilniuje", kitais metais ir „Lietuviškoje Enciklopedijoje" tą vardą pačiai akademijai priskirti; berods, iš vieno kito chicagiečio teko šį vardą ta prasme vartojamą išgirsti, tad aš čia nebūsiu jo išradėjas, jei bent tik neteisingas skelbėjas. Taip, tai Green Tower — ne kas kita, ir lieka tik palinkėti, kad jame Žaliasis Bokštas imtų kilti, stiprėti, su Green Toweru besirungdamas. Ir dar štai kas tenka pridurti: po 3 savaičių (gegužės mėn. 2 d.) Chicagos katalikų arkivyskupijos mokyklų orkestrų rungtynėse pirmą dovaną laimėjo šis Akademijos orkestras. Prisiklausykime nors šių mūsų užjūrių sesučių vardeliams: smuikininkės Ona Čepulionytė, Genovaitė Dominaitė, Elena Genevičiūtė, Birutė Juodvalkytė, Sofija Jonikytė, Jadvyga Kavalčikaitė, Lucija Mikolaitytė, Virginija Porterytė, Joanita Praninskaitė, Sylvija Sabonytė, Julė Stoškiūtė, Juozapina Strikaitė, Stanislova Vesbaraitė, Stefanija Zakarauskaitė, Barbora Zalatorytė, violenčelistė Stasė Puišytė, basistė Kazimiera Martinkiūtė, fleitistė Emilia Ežerskaitė, obojistė Ona Pažemytė, pianistė Jadvyga Lukoševičiūtė, klarnetistės Stanislova Knistautaitė, Bronė Paukštytė, Adelė Pažemytė, Emilija Poškaitė, Irena Valentinaitė, Ona Pilipavičiūtė, trompetistės Ona Grepelytė, Stefanija Kukenytė, Agnietė Kulbokaitė, Jadvyga Pleirytė, trombonistės Bronė Kuzmickaitė, Marijona Norvainytė, Antanina Pikielytė, saksofonistės Stefanija Konevičiūtė, Florencija Paulaitė, Stanislova Šimkiūtė, melofonistės Stefanija Montvilaitė, Magdalena Venslavičiūtė, varpininkė Bronė Šedytė ir būgninininkė Aldona Aleknaitė. Tyčiomis

išrašiau 40 mergaičių pavardes, būčiau ir kitų 130 išrašęs, tik jų nežinau: gal mūsų mergaitės, vyriausių klasių gimnazistės, įsidėmės tas pavardes, ypačiai tos, kurios yra tomis pat pavardėmis, ir sugalvos vieną kitą gerą laiškelį, VVS tarpininkaujant, savo užjūrių draugėms pasiųsti Žaliojo Bokšto dvasiai palaikyti. Ir mažas kelmas didelį vežimą verčia: maži, bet nuoširdūs ir gryni dalykėliai sveria gal daugiau už triukšmingus žygius!.. Vargiai gali kas sau pasakyti: „Tai ne mano reikalas!" O kieno gi? Būkime lietuviai, ne apsnūdėliai: veikime!

Tiesiog iš kolegijos mudu su kun. Albavičium nuvažiavova į žydų Covenento klubą, kuriame jau mano pažinto S. B. Komaikos rūpesčiu suėjo keletas žydų ir lietuvių. Suėjo 6 Lietuvos žydai ir 6 lietuviai: dr. Jacob Singeras ir dr. Elias Gamze rabinai, turtingas biznierius Bernard Hurvičius, architektas M. Lowenbergas, adv. M. Alshule ir minėtasis Komaiko, rašytojas, iš žydų pusės, konsulas A. Kalvaitis, kun. I. Albavičius, kun. Jer. Vaičiūnas cicerietis, „Naujienų" red. P. Grigaitis, „Draugo" red. Leon. Šimutis, P. Varkala iš lietuvių, o aš, tryliktasis, buvau laikomas dviejų tautų atstovu. Berods, tą patį, daug mažesne netiesa, galima būtų pasakyti apie mūsų konsulą, kaip krašto atstovą... Šiaip ar taip stengėmės išlaikyti ir pabrėžti dviejų tautų lygybę. Pietų metu žydai ir lietuviai pasakė kelias kalbas apie bendrus Lietuvos žydams ir lietuviams reikalus, pabrėždami Vilniaus reikšmę vieniems ir kitiems. Kalboms vadovavo ištikimiausias Lietuvos sūnus Komaiko, kuris savo karštomis kalbomis nevieną lietuvių susirinkimą yra sugriaudinęs. Chicagiečių lietuvių tarpe tuo atžvilgiu su juo tegali konkuruoti, jei neklystu, tik P. Grigaitis savo nuosaikiomis, bet karštomis kalbomis, ir Leonardas Šimutis, ypatingai jautrus (poetas!), nuoširdus ir tiek man padėjęs savo straipsniais, prakalbomis, na gal ir šiaip šalindamas man įvairias kliūtis. Žydų klube, rodos, tik konsulas Kalvaitis, kuris turėjo anksčiau iš mūsų tarpo pasitraukti, ir nesveikuojąs kun. Albavičius šį kartą nekalbėjo, o šiaip visi gavome kalbėti. Kalbėta angliškai ir lietuviškai, o aš rusiškai. Man ypač įdomu buvo sekti žydų kalbas, nes lietuvius bemaž kiekvieną anksčiau jau buvau girdėjęs. Kiekvienas žydas pareiškė daug simpatijų tam kraštui, iš kurio prieš keliasdešimt metų yra išėjęs, bet ypač įspūdinga kalba buvo senio Hurvičiaus, kuris pateikė mums nuoširdžių atsiminimų iš savo kūdikystės laikų Lietuvoje, kuriais vargdamas

patyręs lietuvių užuojautos ir paramos, ir sakėsi vėliau Amerikoje nuoširdžiai su jais sueinąs. Senis reiškė tikro džiaugsmo, matydamas savo seną tėvynę kylant ir įveikiant daugybę sunkenybių, ir nuoširdaus įsitikinimo, kad visos kliūtys ir priešų klastos, kurios kliudo mums pasiekti savo sostinę, bus įveiktos sutartiniu lietuvių ir žydų bendradarbiavimu. Apie tą bendradarbiavimą kalbėjau ir aš (LXXVIII pranešimas), primindamas Lietuvių ir Žydų Kultūrinio Bendradarbiavimo Draugiją Kaune, jos uždavinius ir tikslus, o ypačiai būsimąjį žydų ir net Amerikos žydų vaidmenį Vilnių vaduojant. Per pustrečio mėnesių geriau apsidairęs amerikiečiuose, drąsiau teikiau čia visokių planų, negu pirmą kartą su žydais New Yorke suėjęs. Atrodo, lyg būtume čia susipratę. Bent „Draugas" pastebi: „Jo (B.) kalba padarė gero įspūdžio į žydų atstovus, iš kurių visi pasižadėjo savo bendradarbiavimą, siekiant bendrų iš Lietuvos kilusių žmonių tikslų".

Apžiūrėję dar gražią klubo patalpą ir atsisveikinę su mūsų maloniais vaišintojais, mudu su kun. Albavičium ir L. Šimutis nuvykome pas konsulą Kalvaitį, su juo drauge užvažiavome į „Draugo" redakciją, čia Šimutį palikę „nudraivinome" pas populiariausią Chicagos lietuvį bankininką žemaitį Elijošių, pas kurį radome dar pralotą M. Krušą ir vyriausią Chicagos lietuvių kunigą Al. Skripką. Čia draugiškame pasikalbėjime gavau nemaža išgirsti iš pastarųjų 15—20 metų Amerikos lietuvių gyvenimo ir žymėtis sau įdomią paties mūsų šeimininko vargų ir kilimo istoriją, kuri parodė man, kaip susidaro Amerikos sąlygose tvirtas ateivio būdas. Tad sekiau jo pasakojimą nuo to laiko, kai jis 14 metų našlaitis atvyko iš Lietuvos į New Yorką, tuojau buvo apvogtas, pirmą vietą turėjo pas išnaudotoją ūkininką (farmerį) ir paskui sunkiai dirbo, iki virto žymiausias savo visuomenės asmuo, kuris niekados nepamiršta nei jos nei savo senos tėvynės reikalų. Kadangi kun. Albavičius ir kun. Skripka anksčiau apleido draugiją, turėdamu vykti į lietuviškųjų kapinių valdybos susirinkimą, tai namo mane nuvežė kun. Krušas, ne tik žemaitis, kaip ir Elijošius, bet ir šilališkis, vadinasi, kilęs iš mano tėvo ir jo visos giminės gimtinės.

Balandžio 11 d. lankėsi pas mane keletas asmenų, kas savo reikalu, kas ir bendru (P. Varkala, dr. Račkus), o paskui advokatas A. Olis (Olšauskas) nuvežė mane į lietuvių advokatų draugijos pietus, kuriuose, be konsulo Kalvaičio ir manęs, da-

lyvavo 15 advokatų. Pirmininkavo A. Olis, o kalbėjo, be jo, dar konsulas, bene visų vyriausias Bračiulis, kasmet apsilankąs Lietuvoje, Gugis, Jurgelionis ir kiti. Prisiminta, kad ir aš juristas, ir aš buvęs advokatas, ir atminimui įteikta man graži plunksna. Originali buvo Kleofo Jurgelionio kalba, kurioje jis mane įspėjo perdaug nepasitikėti Amerikos lietuviais, nes jiems, girdi, Vilniaus klausimas nerūpįs, bet jeigu aš už jį stovįs, tai ir jis ir jie gatavi esą Vilnium rūpintis — tiek aš, vadinasi, sveriąs! Labai man palanki, draugiška, bet nelinksmiausia žinia, jeigu ji atitinka tikrovę; reikia betgi ir su jąja skaitytis. Pats Jurgelionis iš viso, ką apie jį gavau iš kitų patirti, o kai ką iš jo rašinių ir jo žodžių pastebėti, su visais savo biznieriavimais ir literatūravimais (leidžiąs dabar angliską laikraštį bene arklių rungtynių rezultatams spėti!), tik niekais nuleidžia savo didelius poeto gabumus ir šiaip daug mažiau sveria Amerikos lietuvių visuomenėje ir jos veikimui, negu turėtume iš jo laukti. Esu tikras, kad jeigu jis pasiryš, nusikratęs įsigytuoju skepticizmu, kuogreičiau grįžti į Lietuvą, jis ras čia kur kas tvirtesnį pagrindą sau kaip kūrėjui ir šiaip kaip žmogui pasireikšti. Adovokatų susirinkime ir aš kalbėjau pusę valandos apie Lietuvos ir Amerikos lietuvių santykius, sakydamasis juristu, bet ne advokatu (LXXIX pranešimas).

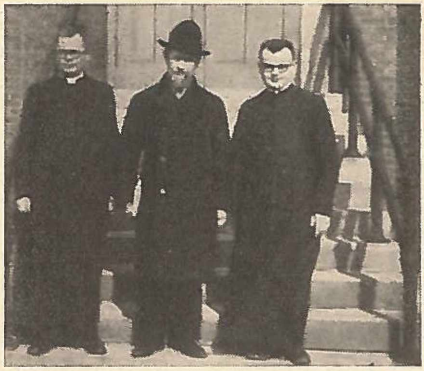

92. M. Biržiška tarp dviejų marijonų F. Kudirkos (kairėje) ir J. Navicko (dešinėje) jųjų vedamoje kolegijoje.

Po piet konsulas Kalvaitis skubiai nuvežė mane į stotį, ir per valandą Chicago and North Western Railway ekspresu pasiekiau Kenoshos miestą, jau Wisconsino valst., bet prie to paties, ką ir Chicago, milžiniško Michigano ežero (Amerikos lietuvių dažnai leika vadinamo, nuo angl. lake—ežeras). Traukinyje susipažinau su jaunu R. Pocium, prieš keleris metus teatvykusiu Amerikon. Keturiomis (po piet) atvykus, mane pasitiko kun. A. Bublys ir dar apie 10 lietuvių, ir buvau automobiliu nuvežtas per gražesnę miesto dalį (Kenoshoj 50 tūkstančių gy-

ventojų) į kleboniją, kurioje teko pažinti, be šeimininko, dar vietinio Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacijos skyriaus pirmininką J. Trakšelį, tautininkų atstovą A. Kvedarą ir dar keletą kitų. Kun. Bublys pasirodė esąs dar kun. J. Tumo draugas iš seminarijos, buvęs Joniškio klebonas, vėliau marijonas ir savo vyresnybės, nebejaunas žmogus, pasiųstas Amerikon darbuotis. Nors čia jau keleri metai kai dirba, bet Amerikos sąlygose tebėra dar lyg kiek grinorius — žaliukas, su kraštu dar nesuaugęs, tad man lyg dar už kitus artimesnis — tikram ir nepataisomam grinoriui. Per vakarienę man buvo paaiškinta, jog susirinkimas rengiamas bendro komiteto (su P. Trakšeliu pryšakyje), kuriame dalyvauja 10 katalikiškų draugijų per Federacijos skyrių, tautinio Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 212 kuopa ir 318 jaunuolių kuopa. Džiaugiaus suvedęs lietuvius bendran darban.

Po vakarienės nuvykome į Šv. Petro parapijos svetainę, kurioje susirinko 300 lietuvių. Trumpai, bet gražiai pakalbėjus kun. Bubliui, paraginus rašytis „Mūsų Vilnių" ir pristačius susirinkimui vesti P. Traškelį, vargonininko J. Banio ved. parapijos choras sugiedojo Lietuvos himną, po to aš kalbėjau apie Vilniaus reikalus apie pusantros valandos, pasak „Draugo", net dvi valandas (LXXX pranešimas). Dėl kalbos „Tėvynė" pastebėjo, jog ji buvus „ilga ir graži", „Naujienos" — Biržiška kalbėjęs „gana nuosakiai ir su Vilniaus klausimu nuodugniai susipažinęs", o jo nuomonė apie Vilniaus atvadavimą esanti „visai sveika". „Nors svetainė buvo taip pilna, kad ir visi takai užpildyti stovinčiais, rašo „Draugas" („Tėvynė": „Žmonių buvo daug, svetainė net kimštinai prikimšta"), bet visi rimtai klausės". Paskui 6 metų S. Stulgaitytė vaikiškai, bet gražiai padeklamavo eilėraštį „Vilniui vaduoti", dėl kurių „Draugas" pastebėjo: „gal tik kietaširdis galėjo susilaikyti nuo ašarų", o „Naujienos" kad ir pažymėjo ją deklamavus „šauniai, kaip tikra senė", bet ir gavo susiraukti: „eilėraščių žodžiai man pasirodė labai menki — sumaišoma Šv. Panelės vardas su lenkiškomis kiaulėmis; mano manymu, tie eilėraščiai labai nevykusiai parašyti"; gera mergaitė kitą dieną apdovanojo mane margučiu, ačiū! Parapijos choras sudainavo tris dainas — „Ei pasauli", „Eina garsas" ir dar vieną, kurios nebeprisimenu, o šikagiškio Kazio Steponavičiaus ved. Dailės Ratelio choras „Lietuviais esame mes gimę" ir dar dvi dainas; publikai parei-

kalavus pridėjo dar vieną. Tai du konkuruojančiu choru, kas tuojau galima buvo pastebėti iš korespondencijų apie juodu. „Draugas" pagyrė parapijos chorą („šauniai padainavo", „garbė Šv. Petro parapijos chorui"), o dėl Dailės Ratelio choro pastebėjo: „Tiesa, choras skaitlingas, bet daugelis mokėjo tylėti... tik vieną dainą turėjo pakartoti"; „Naujienos": „Parapijos choras... sudainavo... silpnokai, „Dailės Ratelio" choras visais atžvilgiais nepalyginti geresnis". Bendrai dėl vakaro — „puikiai pavyko" („Draugas").

Grįžę iš susirinkimo, dar ilgai klebonijoje su kunigu ir būreliu svečių šnekučiavomės apie politiką ir kitokius reikalus. Iš ryto — balandžio 12 d. buvo sekmadienis — nuėjau bažnyčion mišių klausyti, o po to kalbėjau su vargonininku (atsiprašau jo pavardę pamiršęs), kuris, kaip daugelis Amerikos lietuvių, sakė po 10 metų juos išnyksiant (1941 m. atvyksiu ir rasiu neišnykus!) ir barė ypačiai didmiesčių lietuvių jaunimą, nes šis esąs storžievesnis už mažųjų kolonijų jaunimą, tesirūpinąs sportais ir šokiais. Po priešpiečių su kun. Bubliu ir dar dviem kenoshiečiam autu per pusvalandį nusivarėm į nepertolimą Racinės miestą (toje pat Wisconsino valstijoj), tik dar labiau į šiaurę ir prie to pat Michigano ežero, prie kurio yra Kenosha ir Chicago. Racine net didesnis už Kenoshą, nes turi apie 70 tūkst. gyventojų. Ten jau laukė Žičkai (Ieva ir Petras), kurie iškėlė mums ir dar keliems svečiams skanius pietus. Tuojau po piet nuvykome į V. Dzendzeleto svetainę, kurioje susirinko 200 vietinių ir atvykusių iš Kenoshos, Milwaukės ir Waukegano lietuvių. Organizuota taip pat buvo bendrai, katalikų ir sandariečių. Susirinkimą vedė kun. Antanas Balinskas, gyvenąs Milwaukėj, bet aptarnaująs drauge ir Racinės lietuvių parapiją. Vargonininkės Julės Kumpytės ved. Šv. Cecilijos choras sugiedojo Amerikos himną Star Spangled Banner. Kalbėjo kun. Balinskas, kursai pripasakojo nei mano nei kitų negirdėtų, bet teisingų dalykų. Pasirodo, šis mano amžiaus kunigas apie 20 metų darbuojąsis Wisconsino valst. lietuvių tarpe (sveikinu jį čia pernai, greit po mano išvažiavimo, sulaukus 25 metų savo kunigystės) *), esąs buvęs mano brolio Viktoro draugas dar iš Šiaulių gimnazijos ir tebeatsimenąs ne tik visus mus tris brolius gerai mokiusis, bet ir kaip aš jį vieną kartą skaudžiai pa-

*) Jau mirė. *(1940 m.)*.

vaišinęs kaštonais gimnazijos kieme (nebūtų žemaitis to neatsiminęs), bet vis dėlto ant manęs nebepykstąs (mano laimė, kitaip gal būtų jis neužbaigtą mūdviejų šiauliškę rokundą išlyginęs Amerikoje, kur jis stipresnis už mane!), priešingai, labai maloniai apie mane dar pasakojo susirinkimui. Taip jam sudarius gerą nuotaiką, kalbėjau aš apie pusantros valandos vis apie tą patį Vilniaus reikalą (LXXXI pranešimas). Nors kelintą kartą apie jį jau kalbėjau, bet naujoje vietoje ir naujų įspūdžių pasigaudamas paprastai nesikartojau, o čia dar kun. Balinskui programą paįvairinus, įveikiau nuovargį ir jutaus laisvai kalbąs. Nebeprisimenu jau savo kalbos, tik džiaugiuos

93. M. Biržiška kunigų marijonų lietuvių kolegijos mokinių tarpe.

patenkinęs raciniečius: „Draugas" — B. „labai gražiai... papasakojo daug įdomių dalykų..., kalba žmonėms labai patiko, visi klausėsi atsidėję"; „Sandara": — „jo kalba aiški ir reiškiamos mintys lengvai suprantamos..., po tų prakalbų šimtą kartų likom stipresni Vilniaus vadavimo reikalų rėmėjai..., sutversime... kuopą Vilniui vaduoti"[74]) (ar jau įsteigta?) „Naujienos": — „jo kiekvienas tartas žodis buvo vietoj ir aiš-

[74]) Įsidėmėjau, jog bene tam pačiam autoriui rašant „Naujienose" dėl sumanymo įsteigti kuopą Vilniui vaduoti yra dar žodžiai: „susirišant su VVS Lietuvoje", bet „Sandaroje" jų nėra („Sandara" palaiko Vilniaus Vadavimo Komitetą Chicagoje).

kiai suprastas". Po mano kalbos Marija Balčaitienė, Dailės Ratelio solistė, padainavo „Kur bakūžė samanota" ir „Ilgu", o Šv. Cecilijos choras „Aušta aušrelė", „Vilniaus kalneliai" ir „Mes grįšim į tėvynę". Pabaigėm visi drauge sugiedoję Lietuvos himną [75]).

Atsisveikinęs su abiem kunigais (Bubliu ir Balinsku), grįžau Chicagon. Vežė mane savo autu Kenoshos Dailės Ratelio ir Chicagos „Pirmyn" chorų vedėjas Kazys Steponavičius, Amerikoje gimęs ir užaugęs. Jis suorganizavo pirmosioms „Naujienų" ir Budriko krautuvės lietuviškoms radijo valandoms muzikalią programą (dabar bene A. Vanagaitis ją tvarko), o „Draugo" ir kitos lietuviškos krautuvės (Peoples Furniture Co.) radijo valandas bene tvarko tik A. Pocius. Patyręs apie mano nervus, jog jie tvarkoje, varė savo mekaninį vežimą labai greit, bet vis dėlto tik po 5 valandų tepasiekėme Chicagą. Gerokai pasivėlinęs į lietuvių daktarų draugijos bankietą (jis buvo skiriamas 18 val., o Chicagon grįžau tik apie 21), patekau į jį (viešbutyje Del Prado), kai jau visi buvo pavalgę, kalbos buvo įpusėjusios ir kaip tik buvo bebaigianti kalbėti gerb. Nausėdienė, apie kurią tiek man teko, kaip apie veikėją, girdėti, bet niekur negavau su ja sueiti. Bankiete dalyvavo koks šimtas asmenų: gydytojų, advokatų, bankininkų, redaktorių ir t. t. Pirmininkavo dr. M. T. Strikolis, Amerikos Lietuvių Daktarų Draugijos pirmininkas. Kalbų nedaug begirdėjau, tik pasiklausiau ir pasižiūrėjau programos, kurioje dalyvavo A. Vanagaitis ir J. Olšauskas su savo gyvomis dainelėmis, šokėja Juozaičiūtė ir dar bene kas. Nuo kalbos nebuvau atleistas (LXXXII pranešimas), ir kalbėjau apie gydytojų reikšmę visuomeniniame lietuvių gyvenime, priminiau Basanavičių, Šliūpą, Kudirką, Grinių, Staugaitį, pabrėžiau, jog visuomeninis mūsų gydytojų vaidmuo nėra baigtas, ir raginau domėtis Vilniaus kraštu, kuriame gydytojai bus dar svarbūs sodžiaus kultūros kėlėjai.

Prasidėjus šokiams, keliese pasitraukėme į vaišingųjų Davidonių butą, kuriame, be daktaro ir jo ponios, suėjo dar

---

[75]) Susirinkime prie manęs priėjo Bardauskas, pasisakydamas prieš 30 metų buvęs Liepojos kalėjimo prižiūrėtojas ir padėjęs uždarytiems jame lietuviams (dr. Aleknai ir kitiems), davinėjęs jiems paišelių ir popieriaus ir nešiojęs jų laiškelius, pažinojęs Aug. Janulaitį, dr. Vaineikį, Pov. Višinskį ir bene dėl to turėjęs bėgti Amerikon; dalyvavęs ir knygnešystėje.

adv. Gugis su ponia, dr. Biežis su ponia, konsulas Kalvaitis ir P. Grigaitis. Pasikalbėjome, pasiklausėme gražaus ponių Gugienės ir Biežienės dainavimo, o A. Kalvaičio skambinimo, ir persiskyrėme... gal visam laikui: kitą dieną turėjau išvažiuoti iš Chicagos. Gerbiamieji Gugiai savo autu pristatė mane kun. Albavičiaus klebonijon.

(„M. V.“ 1932. V. 10 nr. 13/87).

XXXVI. IŠ CHICAGOS PRO TABOR FARMĄ Į CLEVELANDĄ IR TOLIAU.

(Atsisveikinimas su Chicaga. Kun. Bičkausko parapijoje. Malonieji Bačiūnai. Karpiai ir Ona Mihelichienė. Clevelandiečių vakarienė ir susirinkimas. Kun. Kuliavo parapijoje. „Laisvės“ korespondentas sumeluoja apie mane, pakišdamas man žodžius, kurių nesakiau.)

Balandžio 13 d. atsisveikinau su Chicaga. Tiesa, Brooklyno maršrutas lyg buvo man nustatęs būti joje ligi balandžio 15 d., bet Chicagos komisija, kuri pirmame savo man pateiktame maršrute buvo numačiusi man balandžio 13 d. Sheboyganą, Wis., o balandžio 14 d. Gary, Ind., paskui, man dar neatvažiavus, sutraukdama jį, balandžio 13 d. paskyrė paskutine mano šikagiške diena ir perkėlė jon iš balandžio 3 d. susirinkimą Indiana Harbore, Ind., o nuo Sheboygano ir Gario, taippat nuo kitoms dienoms skirtų Waukegano, Ill. ir Milwaukeės, Wis. atsisakė. Tuo būdu darėsi dviejų dienų (14 ir 15) tarpas, katrų vieną (15) sutikau pridėti clevelandiečiams, kaip jie to reikalavo, o 14 d. prisiėmiau būti pas vaišingąjį J. J. Bačiūną („Mūsų Vilnius“ vis jį vertė Balčiūnu; na, bet šį kartą pervarysiu jo pavardę sveiką per visus spaudos velniukus) Tabor Farmoj ir ten kiek padykaduoniauti. Tad nevisai teisingai „Sandara“ spėliojo, jog aš trim (dviem?) dienon anksčiau iš Chicagos išvažiavęs dėl „perdidelio (chicagiečių) vaišingumo: B., matyti, žinojo, kad Vilniaus Vadavimo Komitetas, Katalikų Federacija ir gal dar kiti rengė jam išleistuves; trys dienos išleistuvių su prakalbom, muzika, dainom ir kitokiom ceremonijom nuvargintų kiekvieną“. Tačiau tiesa, jog ir „Sandara“, ir „Draugas“, ir „Naujienos“, vadinasi, tautininkai — sandariečiai, katalikai ir pažangiečiai — socialistai tiek man rodė palankumo, jog skirtis su jais buvo nelengva. Pavyzdžiui, pa-

lydėjęs mane iš Chicagos „Draugo“ balandžio 15 d. straipsnis „Prof. M. Biržiškai išvažiavus“ neklysta sakydamas, kad „Chicagos lietuviai katalikai ypatingu būdu rūpinosi prof. Biržiškai kuodaugiausia padėti Vilniaus vadavimo darbą išplėsti. Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacijos apskritis suorganizavo kelioliką prakalbų, į kurias atsilankė virš penkių tūkstančių žmonių, profesorių suvedė į kontaktą su ukrainiečiais, gudais ir žydais. Mūsų parapijos užleido svečiui sales, už jas nei centro nerokavo, gerb. kun. klebonai darė pastangų, kad kuodaugiausia žmonių galėtų išgirsti. Ir mūsų dienraštis „Draugas“ daug rūpinosi, jog Vilniaus vadavimo vado misija padarius sėkminga. „Draugo“ ir Peoples Co. dėka prof. Biržiška ir per radio apie Vilnių turėjo progos kalbėti. Daug svečiui pasitarnavo gerb. kun. Ig. Albavičius, Federacijos pirm., pas kurį prof. B. gyveno (Dievo Apveizdos par. klebonijoje) ir kuris daugiausia rūpinosi jo prakalbų maršrutu. Taigi lietuvių katalikų sąžinė, rodos, gali būti rami“. Čia tiesa pasakyta, ir aš turėčiau ištisą vardų litaniją surašyti, kuriems Chicagos lietuvių veikėjams turiu būti dėkingas už malonų priėmimą. Tik man dar brangesnė kita tiesa, kad ne vien katalikų organizacijos, bet ir žmonės toms organizacijoms svetimi lygiai buvo man malonūs, nors aš kai kam buvau susitrefnijęs klebonijoje apsigyvendamas, o ypačiai man buvo brangi žinia, kad organizuotoji katalikų visuomenė sugebėjo nusileisti kitų atžvilgiu taip, jog gavau draugiškai bendrauti ir su tais, į kuriuos ji gerokai skersuoja. „Draugas“, „Sandara“ („Vilniaus Vadavimo Komiteto žodis“ ir pan.) maloniai su manim atsisveikino, nekeiktelėjo nei „Naujienos“, ir visi ragino savo skaitytojus iš-

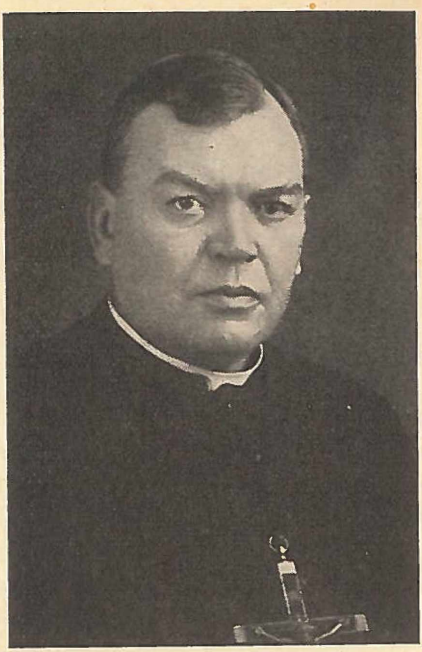

94. Kenoshos lietuvių parapijos klebonas kun. Al. Bublys.

sirašyti „Mūsų Vilnių“. Ne tik jausmo, bet ir darbo ryšiai surišo mane su geraisiais ir atlaidžiaisiais chicagiečiais: „jam labai sunkiai čia teko padirbėti. Tuo trumpu laiku (apie tris savaites. M. B.) jisai pasakė keliolika (23 — M. B.) prakalbų, aplankė mūsų lietuvių mokyklas ir kitas kultūrines ir biznio įstaigas, aplankė Chicagos universitetus, muziejus, dalyvavo mažesnių ratelių pasikalbėjimuose, užmezgė ryšius su ukrainiečiais, gudais ir žydais“. Tikrai, visa Chicagos lietuvių visuomenė gerokai čia pasidarbavo, stengdamasi pareikšti savo nusistatymą ir jausmus, ypačiai Vilniaus vadavimo atžvilgiu.

Tad reikėjo skirtis su Chicaga ir rūpesningu mano šeimininku — globėju kun. Ig. Albavičium. Išryto dar apsilankė pas mane vienas po kito keletas lietuvių, tarp jų Vilkas, kurį dar 1919 ar 1920 m. gavau pažinti ties pačiais Trakais beūkininkaujant. Po piet atsisveikinau su artimiausia „Naujienų“ redakcija, pagaliau, ir su geruoju kun. Albavičium, su kuriuo betgi po 10 mėnesių vėl suėjau, bet jau Lietuvoje, ir jo kamendorius kun. Gasiūnas nuvežė mane autu į Indianą Harborą, kaip ir Chicagos priemiestį, bet jau Indianos valstijoje, kur mūsų laukė mano jau per Velykas pažintas kun. Bičkauskas. Jis nuvedė mus į naujai pastatytą parapinę svetainę, kur susirinko 200 žmonių. Kun. Bičkauskas stipriu balsu kalbėjo apie Vilniaus reikalą, žinoma, ir mane prisiminęs, vargonininko A. Glemžos vedamas choras (apie 25 dainininkai) sugiedojo Lietuvos himną, „Ei pasauli“, „Vilniaus kalnelius“ ir kitas dainas (pasak „Naujienų“, „išėjo neblogiausiai“), 4 vyrų choras ir skyrium padainavo. Aš kalbėjau apie pusantros valandos apie Vilniaus vadavimo reikalus (LXXXIII pranešimas).

Po susirinkimo vėlai vakare pasiėmė mane J. J. Bačiūnas į savo autą drauge su savo tėvu ir broliu ir, toliau lenkdamas Michigano ežero milžiną (Chicago — Indiana Harbor), nusivežė mane už 80 „mylių“ (angl. mylių — apie 130 kilometrų) į savo Tabor Farmą jau Michigano valstijoj, kurioj esu jau kartą pabuvojęs (Detroite, Grand Rapidse); kai kur važiavom 130 kilometrų greitumu. Plačiai lietuvių, ypačiai chicagiečių, tarpe įgarsėjusių savo lietuvišku vaišingumu maloniųjų Bačiūnų Tabor Farmoje (Sodus, Mich., maždaug pusiaukelyje tarp Chicagos ir Grand Rapidso) ilsėjaus, nieko neveikdamas, ištisą balandžio 14 d. Juozas Bačiūnas — buvęs Amerikos lietuvių laikraščių rinkėjas, kai dabartinis Lietuvos atstovas Was-

hingtone Br. Balutis buvo dar „Lietuvos“ redaktorius, nuo tų laikų išsiliko jųdviejų draugystė; Balutis galėjęs Amerikoje nemažus pinigus sukrauti arba čiuptelti iš lengvai prieinamų įvairių tautinių fondų, bet tik visuomenės darbui pasiskyręs tebelikęs plikas, kaip tilvikas. Pats Bačiūnas vedęs, jau 8 metai kai turi ūkyje (farmoje) vasarotojams patogumus — golfo laukus (žaidimas, kurio čempionu tuoj po mano išvažiavimo pagarsėjo lietuvis Burkauskas), vaismedžius, sėja tik kukurūzą ir šienui gyvuliams. 120 vasarotojų kasmet jį gerai paremia, bet lietuviai eina čia ne rėmėjais, tik maloniais svečiais. Šiuo metu jis bene labiausiai draugauja su Ant. Vanagaičiu, kurį brangina kaip tautininkas, šiam savo dainomis, vaidinimais ir „Margučio“ laikraščiu atliekant didelį tautinį darbą. Vanagaitis — kietas lietuvis, per keleris metus nepramokęs angliškai ir tuo primenąs Amerikos lietuvių raštijos stambmeną Šerną-Adomaitį (mirė 1922 m.), kuris apie 30 metų Chicagoje vesdamas „Lietuvos“ laikraštį tesivertęs tik vokiečių ir lenkų spauda, berods, dar būdamas didelis vokiečių gerbėjas [76]).

Gerieji Bačiūnai (čia priminsiu dar, kad J. Bačiūnas šiuo metu eina kandidatu į Susivienijimo Lietuvių Amerikoje prezidentus,*) tautininkų statomas prieš sandarietį Gegužį ir socialistą Bagočių) ne tik gavo visą dieną būti mano draugėje, bet ir statyti mane į tolimąjį Clevelandą.

Balandžio 15 d. jie nuvežė mane savo puikiu autu, kurį smarkusis Bačiūnas daug kur įvarydavo ligi 120—130 kilometrų valandai. Važiavome į rytus 500 kilometrų — per Michigano, Indianos ir Ohio valstijas — pro Notre Dame, Lafayette (netoli esąs dar Napoleonas ir Waterloo!), Toledo miestą (apie 300 tūkst. gyventojų), kažkur pakelėje sustoję ilgesniam laikui pasistiprinti — 8 valandas, atvykdami į Clevelandą, Ohio valstijoj, 7 val. vak., besiartinant jau susirinkimo laikui. Sustojome pas „Dirvos“ red. K. S. Karpavičių.

Clevelando „Dirva“ (6820 Superior Ave), kaip ir Worcesterio „Amerikos Lietuvis“ (red. Leonaitė ir Kyba), yra ne organizacijos, tik privatinis savaitraštis, berods, vėliau, nuo 1932 m. suėjęs su Amerikos Lietuvių Liaudies Sąjungos čikagiške

---

[76]) Bačiūnas pateikė man kiek žinių ir apie privatinį J. Adomaičio gyvenimą, kuriomis tik patvirtino tą vaizdą, kurį buvau apie A., kaip žmogų, sudaręs iš jo gyvenimo Varšuvoje ir Prūsuose man žinomų faktų.

*) Pralaimėjo. *(1940 m.).*

„Liaudies Tribūna“.*) Ne Karpavičiaus įsteigta, bet jo pakelta, jo nenuilstamu darbu ir laikosi. Jis, galima sakyti, yra ne tik rašytojas ir redaktorius, bet ir leidėjas, ir rinkėjas, ir šiaip savo skaitytojus kuo galėdamas (knygomis, laivakortėmis) aptarnaująs. Dar jaunas, jau yra parašęs apie 30 knygų — apysakų, dramų, eilėraščių, mokslo populiarizacijos ir t. t. Visą dieną užsiėmęs, tai rašo, tai skaito, tai renka, namie nei pietų nei vakarienės nevalgo, tik ant greitųjų ką praryja gretimoje su redakcija Stonio valgykloje; gerajai žmonai, kaip paprastai ir kitų rašytojų žmonoms, tenka vis vienai verstis. Aiškus tautininkas, jis remia kiekvieną tautinį darbą, ir jau esu minėjęs jį karštai mane parėmus. Clevelande jis gerokai man išlygino

95. K. Steponavičiaus vedamas Kenoshos lietuvių Dailės Ratelio choras.

kelią, ypačiai per pusantro mėnesio kiekvienam numery primindamas apie būsimąjį mano atvažiavimą, na, žinoma, nepamiršdamas priminti ir mano kosciuškizmą...

Pirmas clevelandietis, su kuriuo teko laišku susisiekti, buvo M. A. Ruseckas. Dar sausio 19 d. jis kreipėsi per Generalinį mūsų konsulą į mane Amerikon tebeatvykstantį paskaitos reikalu, pranešdamas taip pat, „kad Clevelande susiorganizavo Vilniaus Vadavimo Sąjungos skyrius“. Tai būtų iš eilės lyg antrasis VVS skyrius Amerikoje (pirmasis, kaip žinome, dar prieš kelerius metus kun. Mikšio buvo įsteigtas Šenandoryje),

*) Rodos, neilgam. *(1940 m.)*.

bet dar neteko man ligišioliai ką apie darbą išgirsti, tik daugiausia jo rūpesniu buvo man paskaita surengta. Jis net nepranešė apie savo skyriaus įsisteigimą VVS Centrui, nors ištisa eilė vėliau, jau man išvažiavus, įsisteigusių skyrių palaiko ryšius su Kauno VVS ir šiaip remia Vilniaus vadavimo darbą; bene buvo čia kokių nepareinančių nuo steigėjų valios clevelandinių kliūčių, nes ir M. A. Rusecką, ir K. S. Karpavičių, ir kai kuriuos kitus skyriaus dalyvius gavau pažinti, kaip aiškius Vilniaus darbo šalininkus, tikrus „vilniečius". Sausio 30 d. pranešiau clevelandiečiams, kurią dieną man maršruto komisija nustatė pas juos atvykti. Iš K. S. Karpavičiaus patyręs, jog paskaitą man rengia drauge katalikai ir tautininkai, sutikau ir kiek anksčiau, bal. 15 d., atvykti, o bal. 17 d. paskirti Youngstownui, kurį iš manęs išreikalavo clevelandiečių paremti youngstowniečiai. Iš „Dirvos" patyriau, kad prakalbų rengimo komisijai pirmininkauja Petras P. Muliolis, nuo 1926 m. Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimo Amerikoje pirmininkas, sekretoriauja K. S. Karpavičius, iždininkauja J. Urbšaitis.

Tik atvažiavus, teko skubėti į vakarienę, kurią man parengė katalikai ir tautininkai Stonio svetainėje. Dalyvavo 60 asmenų, tarp jų 4 ukrainiečiai. Vakarienė toastmasteriu K. S. Karpavičius pristatė Oną Žvingilaitę-Mihelichienę, Amerikoj gimusią ir augusią lietuvių katalikų veikėją, ištekėjusią už jugoslavų veikėjo; mat, Clevelandas Amerikos jugoslavams eina tokia pat sostine, kokia Chicago laikoma lietuviams. O. Miheličienė ir gražiai lietuviškai kalba, ir sumaniai tvarko susirinkimus; man prisiminė čia Bostono advokatė Z. Šalnienė. Be jos, kalbėjo chemikas inž. P. J. Žuris, ukrainiečių kunigas G. Chomicky, adv. P. V. Česnulis, ukrainiečių muzikos profesorius (vargonininkas) G. Pawlowsky, atlydėjęs mane J. J. Bačiūnas, P. P. Muliolis, ukrainietis J. Wolansky, o po jų turėjau aš kalbėti, nė kiek dar neatsigavęs nuo sunkios, varginančios auto kelionės. Kalbėjau apie Vilniui Vaduoti Sąjungos visuomeninę kryptį, nepriklausomą nuo vyriausybių ir politinių kombinacijų (LXXXIV pranešimas). Po vakarienės ir kalbų buvau supažindintas su visais susirinkusiais — šitokio susipažinimo daugely vietų man kaip tik truko. Beje: tolimame Clevelande gavau iš tiesioginių dalyvių išgirsti apie vyriausius prieš keleris metus jaunus Kauno iškabų murzintojus, Lietuvoje apsigyvenusį raštingą amerikietį K. ir labiau karjeringą negu karingą

V. Nakvojau jaukiame ir jaunos šeimininkės gražiai tvarkomame Karpavičių bute.

Balandžio 16 d. persiskyriau su Bačiūnais, kurie skubėjo namo pavasario darbams, o p. Karpavičienė nuvedė mane į miestą parodyti Cultur Gardeno aikštę, kurią miestas pavedė keliolikai jame gyvenančių tautų sutvarkyti taip, kaip kuri tauta sau pavestąjį plotą kad nori papuošti. Amerikonai jau yra sau pasistatę Šekspyro biustą, vokiečiai Gėtę, Šilerį, italai Vergilį, žydai net keturis savo didvyrių raižinius ant keturių parvežtų iš Palestinos akmenų, bet šiaip dar man esant nekažinkas tebuvo parengta. Lenkai, lietuviai dar nieko nebuvo padarę, bet jau labai karštai ėmėsi darbo (Lietuvių Kultūrinio Darželio Sąjunga su O. Mihelichiene pryšakyje, visaip kaip rinkdami jam lėšų ir daug ką planuodami.*) Strytkariu (tramvajum) nuvažiavusiu ir drauge su Karpavičium papietavę Stonio valgykloje (čia turėjau progos apžiūrėti „Dirvos" ofisą — redakciją, administraciją ir rinkyklą viename daikte — ir stebėtis Karpavičiaus energija bei darbštumu), mudu su p. Karpavičiene minėtojo Stonio brolio buvova autu pavėžintu po miestą bent iš tolo pasižiūrėti kai kurių jo įdomybių — „didžiausios pasaulyje" sinagogos už 6 milijonus dolerių, seminarijos, vienuolynų ir t. t. Tiesą pasakius, neperdaug tesuskubome apžiūrėti, nors šiaip didžiausias Ohio valstijoje ir prieš 10 metų penktas, dabar šeštas (prašoko jį Los Angeles) didumu Jungtinėse Valstijose (New York, Chicago, Philadelphia, Detroit, Los Angeles) Clevelando miestas gražioje Eries paežerėje su 900 tūkstančių gyventojų vertas susidomėjimo kaip vienas didžiųjų pramonės (Standart Oil Company centras ir t. t.), prekybos ir susisiekimo (ežeru ir 10 geležinkelių linijų) centrų; nemaža čia vokiečių ar bent vokiečių kilmės gyventojų. Esą čia ar netoliese lietuvaičių ištekėjusių už armėnų ir net negrų.

Prisidėjus prie mūsų baigusiam darbą Karpavičiui, nuvažiavome į Lietuvių (draugijų) salę, kurioje susirinko per 600 lietuvių ir užkrainiečių („publikos prisirinko tiek, kiek dar niekad lietuvių salėj nebuvo", sako „Dirva"), o kiti dar, pasak „Dirvos", nebegalėję salėn įeiti. Vakaro vedėju buvo P. P. Muliolis. Vargonininko Br. Nekrašo vedamas šv. Jurgio par. choras sudainavo „Ei pasauli" ir kitas dainas, po to kalbėjo ukrai-

*) Vėliau čia buvo pastatytas Basanavičiaus biustas. *(1940 m.).*

niečių kun. Levicky ukrainietiškai (apie Vilniaus reikšmę Lietuvai), mūsų kun. Šteigmanas lietuviškai ragindamas Amerikos lietuvius laikytis vienybės, ukrainietiškai dvi dainas gražiai sudainavo minėtasis muzikas G. Pawlowsky. Kalbėjo dar P. J. Žuris Vilniaus vadavimo reikalu ir ragino užsirašyti „Mūsų Vilnių"; kitas ukrainiečių kun. Chomicky angliškai ir dar bene kas iš lietuvių (adv. P. V. Česnulis?) ir ukrainiečių (adv. O. E. Malisky?), o paskui aš kalbėjau, kaip Lietuva atgavo nepriklausomybę, ir apie Vilniaus vadavimą (LXXXV pranešimas). Pavargęs bekalbėdamas, bet greit atsigavęs, atsižvelgdamas į ukrainiečius, kalbėjau dar rusiškai, pabrėždamas lietuvių, ukrainiečių ir gudų bendradarbiavimo reikalą (LXXXVI pranešimas). Visiškai išsisėmęs, užleidau savo vietą B. Nekrašui, kuris sudainavo vieną dainą ukrainietiškai, o kitą lietuviškai, o paskui baigėme Lietuvos himnu.

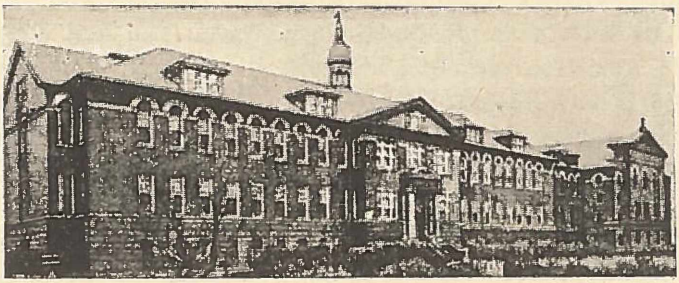

96. Šv. Kazimiero seserų akademija.
Chicago, Ill.

Balandžio 17 d. apie 12 val. atsisveikinau su vaišingais Karpavičiais (prieš patį išvykimą Lietuvos korespondencijoje radau „Dienos" ar „Dienos Naujienų" žinią apie Karpavičių kaip rašytoją — džiaugiaus nors kartą kam Lietuvoje atkreipus visuomenės dėmesį į paprastai mūsų nestebimą didelį amerikiečių darbą) ir su inž. Pijum Žuriu jo autu gražiais kalnuotų apylinkių kalnais per 130 kilometrų nusivarėva į tos pat Ohio valstijos Youngstowno miestą su 170 tūkst. gyventojų, pakeliui į Pennsylvanijos miestus, paskendusį plieno dirbtuvių dūmuose, darantį slegiamo įspūdžio daugeliu savo vargingų medinių namelių ir šiaip krizę gerokai jaučiantį. Čia, sako, daugiau esą ateivių negu pačių amerikonų, o daugiausia juodukų, kurie už pusę kainos dirbą dirbtuvėse, italų (ypačiai prie geležinkelių tie-

simo), lenkų, kurie, kaip ir kitur Amerikoje, turį čia blogą „Pollakų" vardą, kaip nešvarūs ir nepastovūs žmonės, o kaip viršininkai žiaurūs (nejaugi tokie patys, kaip Varšuvos okupuotuose kraštuose?). Pastaruoju laiku amerikonai jau atskirią lietuvius nuo lenkų.

Clevelandiečiai, kaip minėjau, padėjo youngstowniečiams išrūpinti mano atvažiavimą, maršruto komisijos nenumatytą. Iš youngstowniečių tuo rūpinosi netolimame Strutherso miestely (per 11 tūkst. gyventojų) gyvenąs K. Stupinas (Stupinkevičius), kuris net mėgino telegrama mane prikalbinti perkelti susirinkimą į sekmadienį, bet tą dieną pažadėjęs Pittsburghui negalėjau youngstowniečiams užleisti. Užvažiavova pas kun. M. Kuliavą, kuris vaišingųjų Amerikos lietuvių kunigų tarpe bene bus tik vienas vaišingiausiųjų. Pavakarieniavę nuėjome į bendro komiteto surengtą lietuvių draugijų svetainėlėje 200 lietuvių ir ukrainiečių susirinkimą. Scenoje kabėjo 3 vėliavos — Jungtinių Valstijų, Lietuvos ir Ukrainos. Susirinkimą vedė kun. Kuliavas. Po jo gerai kalbėjo jo pakviestasis clevelandietis inž. Žuris, K. Stupinas (lietuviškai ir rusiškai), ukrainietiškai du ukrainiečių kunigu (Danilevič ir kitas, kurio pavardės neatsimenu), matyt viens kito nepakenčiančiu, nes vienam pareiškus vilties sulaukti Galicijai Anglijos mandato (niekur daugiau man neteko panašaus sumanymo begirdėti), kitas tuoj smarkiai jį puolė. Maloni ukrainietė įteikė man didžiausią gėlių puokštę ukrainietiškai pasveikinusi, po to aš du kartu gavau kalbėti — lietuviškai (LXXXVII pranešimas) apie Vilniaus vadavimo kryptį ir rusiškai (LXXXVII pranešimas) apie lietuvių, gudų ir ukrainiečių bendrą politinį darbą. Baigėme sugiedoję Lietuvos himną, o ukrainiečiai (labai gražiai) „Šče nevmerla Ukraina".

Beje, kun. Kuliavui pasiūlius himną sugiedoti, iš užpakalinių eilių ironiškai kas atsiliepė: „Tiesiog jau Pulkim ant kelių traukit!" Gavau čia pastebėti, jog ironizuotojas nebus paklydęs, nes mums, tikrai, ir Strazdo giesmė bus savotiškas himnas. Ironiškas pasiūlymas išėjo iš kelių įkaušusių Brooklyno „Laisvės" gerbėjų, kurie visą laiką kraipėsi ir kažką murmėjo, o paskui bene vienas kuris jųjų parašė „Laisvėje" korespondenciją, labai negudriai mėgindamas kalbėtojus pajuokti, būtent pakišdamas jiems ne tik mintis, kurių jie nemanė, bet ir posakius, kurių jie nesakė. Mano („vadinamo profesoriaus")

kalbą pavadino „vėjo virve“, „sapnu“, pakišo man norą gauti Vilniaus krašte šiltą vietą, būti valdonu, gubernatorium, burmistru ir tiesiog pakaltino mane norint, „kad daugiau pinigų būtų galima surinkti“ (kaip žinome, aš aukų nerinkau), „kad daugiaus darbininkų apgauti“. Nors aš aiškiai, kaip ir kitur keliose vietose, sakiau, jog mes ne dėl Vilniaus mūrų, tik dėl jo žmonių kovojame, melagis korespondentas nemirktelėjo pakeitęs tai tvirtinimu: „Biržiška sakė, kad mes nekovojame už Vilniaus mūrus arba žmones“. Toliau dar begėdiškiau prasimanė: „Jisai (Biržiška) aiškino, kad jei lenkai atiduotų vietas (valdymo) lietuviams, kurias dabar jie atiduoda lenkams, tai būtų ir gerai“; žinoma, apie jokias vietas aš nė neužsiminiau. Ši melaginga korespondencija „Laisvėje“ išspausdinta klaidinga antrašte „Akron, Ohio“, dėl ko „Dirva“ gavo pasityčioti, o „Laisvė“ teisintis.

Po susirinkimo dar apie dvi valandi pas kun. Kuliavą kalbėjaus su įvairių draugijų atstovais. Per dieną perdaug įvargęs, bemaž visą naktį nemiegojau. Gerai, kad pats pašokau nekeliamas, nes vaišingas klebonas buvo linkęs mane pas save užlaikyti, o važiuoti turėjau sutartu su pittsburgiečiais laiku. („M. V.“ 1932.V.20 nr. 14/88).

XXXVII. PITTSBURGHE.

(Nelengva buvo nustatyti Pittsburgo dienas. Gausingoji organizacinė komisija. „Visos lietuvių tautos vardu“... Bankietas. Didelis susirinkimas. „Sutvėrimas su ožiška barzdute po smakru“. Lietuvių studentų klube).

Balandžio 18 d. iš Youngstowno, Ohio, traukiniu išvažiavau į Pittsburghą Pennsylvanijoj. Į stotį mane palydėjo kun. Kuliavo man pristatytas lietuvis, kurio pavardės nebeatsimenu, bet su kuriuo stotyje traukinio belaukiant, o taippat drauge ligi New Castlės, Pa, pusantros valandos pavažiavus teko įsikalbėti apie Amerikos lietuvių reikalus reikalėlius. Jis nusiskundė Amerikos mokyklomis, kurios, girdi, nei Rusijos nei Lietuvos mokykloms teikiamųjų žinių tūriu neprilygstančios; jo duktė, girdi, High Schoolę išėjusi matematikoje teprilygstanti mūsų gimnazijų žemesniųjų klasių mokinėms ir t.t. Pennsylvanijoje anglių kasyklų srityse — Wilkes - Barrėj, Scranto-

ne, Mahanoy Cityj, Shamokine lietuviai taip esą įsigyvenę, Lietuvon nebegrįšią, atsikratę sunkiu angliakasio darbu imąsi lengvesnio darbo ir tirštai gyveną; ten net kiti anglai moką lietuviškai susikalbėti. Amerikonai esą ne europiečiais ateiviais susirūpinę, tik juodukais, kurių Jungtinėse Valstijose 1920 m. buvo apie 10%, o 1930 m. jau 17%. New Castlėj persiskyręs su rūpesningu informatorium, sėdaus į kitą traukinį ir dar per pusantros valandos, vis aukštyn kopdamas į kalnus, pro biaurius gelsvus ir net žalsvai pilkus upelius ir kalnų uolas, pro nešvarius ir vargingus miestelius, tarp fabrikų dūmų, apie 12 val. dieną pasiekiau plačiai tarp sujungtų aukštais naujais tiltais kalnų išsimėčiusį Pittsburghą, gyventojų skaičium (1930 m. 669.742) po Filadelfijos (2 milijonu) antrąjį Pennsylvanijos miestą.

Pittsburgas — viena didžiųjų mūsų kolonijų Jungtinėse Valstijose. Pasak dr. K. Pakšto, kaip Filadelfijoje ir Detroite, bus jame ligi 15 tūkstančių lietuvių (Chicagoje 100 tūkstančių, New Yorke — Brooklyne 30 tūkstančių). Dar vasario 10 d., sekdamas newyorkiečių nurodymu, kreipiaus į Pittsburgho lietuvių Vaizbos Buto sekretorių K. J. Vaišnorą, klausdamas, ar begalima bus ten surengti man maršruto komisijos nustatytą paskaitą balandžio 18 d. Vasario 13 d. atsakydamas, K. J. Vaišnoras pranešė, jog Vaizbos Butas jau esąs paskyręs tam tikrą komisiją, „kuri darbuosis sutraukti visas sroves į vieną krūvą", tik prašąs, jei galima, pakeisti dieną 17-tąja ar 19-tąja, nes 18-toji „yra subata, mūsų biznieriai subatomis esą užimti, taip, kad nei vienas negalės atvykti į prakalbas". Vasario 20 d. atsakiau sutinkąs atvykti balandžio 17 d., o jau vasario 27 d. K. J. Vaišnoras prašė maršruto komisiją paskirti balandžio 18 d. Homesteado miestui (20 tūkst. gyventojų), „nes šis miesčiukas yra lengvai pasiekiamas Braddocko ir Duquesne lietuviams"; vis tai Pittsburgho apylinkėje (Braddockas apie 20 tūkst., o Duquesne 21 tūkst. gyventojų). Kovo 3 d. pranešiau ir dėl Homsteado sutinkąs, bet vėl įvyko pakeitimas. Kovo 20 d. Juozas Virbickas pranešė man, jog „tarp mūs kilus diskusijoms nutarta dar kartą kreiptis", kad Pittsburghe būčiau ir balandžio 19 d., nes balandžio 18 dienos — subatos pittsburghiečiai nenorį. Kadangi čia ir youngstowniečiai, clevelandiečių palaikomi, ėmė mane spausti, kad pakeliui į Pittsburghą Youngstowne sustočiau, tai dabar susitvarkiau šitokiuo būdu: balan-

džio 17 d. Youngstownas, 18 d. Homesteadas ir 19 d. Pittsburghas; J. Virbickui pranešiau apie tai kovo 28 d. Balandžio 2 d. J. Virbickas man pranešė, jog ukrainiečiams prie lietuvių prisidėjus nebūsią atskiros homesteadiečiams ir jų kaimynams paskaitos, bet balandžio 18 būsiąs Pittsburgho lietuvių svetainėje bankietas, o bal. 19 d. didelėje amerikonų salėje bendras lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas su mano paskaita. Tas liko nepakeista, papildžius tik (man paprašius) pasikalbėjimu su lietuviais studentais, kas J. Virbicko balandžio 4 d. laišku buvo man pažadėta ir ištesėta.

97. M. Biržiška Tabor Farmoje Bačiūnų tarpe.

Toji mano su pittsburghiečiais korespondencija pašaliečiams, žinoma, neįdomi, bet ją čia primenu, nes ji aiškiai rodo, jog, paskaitas rengiant, vietos žmonėms tekdavo gerokai sukti sau galvas, keisti, derinti, o be to, dar mane laiškais gaudyti per kolonijas bevažinėjant. Nors aš stengiausi kiek galima tuojau į laiškus atsakinėti ir išviso jų be atsako nepalikti, bet laiškams paprastai neišsyk į mano rankas tepatenkant, nekartą pavėluodavau atsakydamas ir tuo gal dar labiau apsun-

kindavau rengėjų darbą. O čia jie dar turėjo ir savų kliūčių įveikti, kurias aš dar didinau prašydamas, kad kiek galima visų srovių lietuviai paskaitoms būtų jungiami vienan daiktan. Pittsburghe, kaip matėm, dar vasario mėn. lietuvių Vaizbos Butas išrinko tam tikslui („tikimės, jog prof. Biržiška bus tinkamai sutiktas visų Pittsburgho lietuvių" — J. Virbickas vasario 28 d. „Vienybėje") komisiją, kurion įėjo F. Marčiulaitis, P. Stulginskas, J. Virbickas ir B. Vitartas. Vaizbos Buto rūpesniu kovo 15 d. įvyko draugijų atstovų posėdis, kuriame išrinkta bendra paskaitų rengimo komisija, su pirmininku A. J. Lelioniu ir sekretorium J. Virbicku. „Sandaroje" paskelbti šio rengimo dalyviai: Lietuvių Vaizbos Buto — A. Marčiulaitis, Petras Pivariūnas, K. Stravinskas, K. J. Vaišnoras ir J. Virbickas; Lietuvių Piliečių Draugijos — A. J. Lelionis ir J. Tamkevičius; Šv. Kazimiero lietuvių par. — kun. M. J. Kazėnas, dr. J. Weberis ir Ag. Sutkaičiūtė kaip garbės delegatai; Lietuvių Mokslo Draugystės — J. Ambrazaitis, S. Bakanas, V. Gutauskas, K. Šimkūnas ir J. Urlakis; homesteadiečių atst. A. E. Katilius, braddockiečių B. Vypartas; Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 3-čio apskričio — A. Janulevičius, J. Kizas, J. K. Mažukna, K. Milleris ir J. Rukas; Susivienijimo Lietuvių Amerikoje 86 kuopos — J. A. Katkus ir J. Pabarščius; Amerikos Lietuvių Tautinės Sandaros kuopų sąryšio — K. Benotaitienė, A. Gilienė ir J. Petraitis; Lietuvos Sūnų Draugystės — V. Garizas, J. Noreika ir J. Valaitis; Šv. Antano Draugijos Duquesne, Pa — S. Jankaitis; Lietuvių Ukėsų Kliubo Duquesne, Pa — J. Kundrotas ir A. Skimas; Lietuvių Studentų Draugijos — A. Akelaitytė ir Ed. Baltrušaitis; Ukrainiečių Susišelpimo Draugijos — red. Mat. Chandoha ir adv. Basil Onyshkow. Išrinkti į komisijas: susižinoti su miesto valdininkais ir paimti svetainę — kun. M. J. Kazėnas, A. J. Lelionis, B. Onyshkow ir P. Pivariūnas; priėmimo ir tvarkymo — M. Chandoha, J. A. Katkus, kun. M. J. Kazėnas, A. Marčiulaitis, B. Onyshkow, P. Pivariūnas, J. A. Rukas ir K. Stravinskas; spaudos — S. Bakanas, J. A. Katkus ir J. Virbickas, o į angliškus laikraščius A. J. Lelionis, K. Milleris ir ukrainiečiai. Taigi šioms komisijoms, bene labiausiai sandariečiams P. Pivariūnui ir J. Virbickui (taip bent rašo Chicagos „Naujienos"), teko gerokai paprakaituoti iki buvo pasiekta tarpusrovinis kompromisas. Tik aš, važiuodamas į Pittsburghą, nieko nežinojau (spaudoje dar

apie tai nebuvo rašyta), kad ir jutau be trynimosi neapsiėjus ir neapsieisiant. Važiavau savo korespondentų, na ir buvusio socialistų „Kovos“ bei „Dilgėlių“ redaktoriaus J. Baltrušaičio ir jo žmonos pavardes težinodamas.

Pennsylvanijos stotyje mane pasitiko keliasdešimt lietuvių ir ukrainiečių (pasak „Sandaros“ — per 30 lietuvių, o pasak „Dirvos“ — didelė minia), ir čia pat dr. Joana Želvienė - Baltrušaitienė pasveikino mane Pittsburgho lietuvių moterų, o kun. Z. Vipartas šiaip lietuvių vardu („visos lietuvių tautos vardu“) ir sušuko už Vilnių valio, ką visi triskart pakartojo. Amerikonai iš šalies į mus žiūrėjo, turbūt, stebėdamies nematytu barzdylėliu. Iš stoties, panašiai kaip Baltimorėj, tik mažiau automobilių (12—15) lietuviškomis ir amerikoniškomis vėliavėlėmis persivarėme per miestą, aš tarp dr. Baltrušaitienės ir kun. Viparto A. Marčiulaičio vis smarkiai triūbijančiame automobily, vedami dviejų policininkų — motociklistų. Baltimorę priminė man ir dr. Baltrušaitienė, kurios sūnų dr. Želvį su žmona, abudu maloniu, geru, vertingu mūsų šviesuoliu, gavau Baltimorėje pažinti; kaip paprastai, vyresnysis jaunesniuosius ilgiau atsimena, negu jaunieji vyresnįjį...

Nuvežė mane į didžiausią „Schenley“ viešbutį; ten ir apgyvendino. Susirinko čia pasišnekučiuoti ir papietauti (bendroje salėje) keliolika lietuvių ir ukrainiečių. Pietų metu vandenėliu blaivininkiškai gėrėme visokias sveikatas, čia, žinoma, ir mano sveikatėlę; esu tikras, kad bent man tie linkėjimai kur kas buvo sveikesni, negu kai kur pasitaikę svaiguoliniai... Beje, vienas iš ukrainiečių savo kalboje bekeldamas mane vis dėlto apsvaigino netikėtu pripažinimu, jog lietuvių esą trys didieji vyrai: Voldemaras, Šarkis ir — mano asaba! Po piet kun. Vipartas ir dar keli lietuviai nuvežė mane į jo kleboniją, kur gavau sueiti su mano seniai lauktu Omel. Hrybivskiu, Europos ukrainiečiu, kurį dar Berlyne prieš metus kitus pažinau. Nors kiek skersavau į jį, kodėl anksčiau nepasirūpino su manim susisiekti, kuo būtų mane išsaugojęs nuo vieno kito klaidingo ar perbailaus žingsnio ukrainiečių atžvilgiu, bet ir džiaugiaus patikrinęs savo įspūdžius ir žygius ukrainiečių tarpe ir patyręs iš Hrybivskio, jog nesu čia padaręs kokių stambesnių klaidų. Ilgokai su juo įsikalbėjęs, gavau paskui porą valandų snustelėti.

Dar kiek pasikalbėjau su priglaudusiu mane kun. Vipartu, pavarčiau jo vaizdų ir nuotraukų albumėlius, prisižiūrėjau sienoje pakabintam vyskupo portretui — ir tik dabar supratau kalbąs su katalikų kunigų boikotuojamu bei „nezależniku" pravardžiuojamu (Šv. Jurgio) tautinės lietuvių bažnyčios kunigu; sieninis portretas ir, rodos, buvo lenkų nepriklausomosios bažnyčios (Koscioł niezależny) arkivyskupo Hoduro, kurio žmonės dar Scrantone ėmė manim domėtis ir teirautis pas kun. Valadką. Šį tą vėliau iš pittsburghiečių ištraukiau, nors jie labai nenoromis pasakojo man savo nemalonumus, ir ypačiai iš spaudos patyriau, jog tautininkai — sandariečiai tikrai stengėsi susiprasti su katalikų kunigais (dėl to juos barė „Naujienos" ir bene „Keleivis") ir į rengimo komisijas buvo net įrašę Šv. Kazimiero par. kleboną kun. Kazėną, o kunigai skelbė apie mano paskaitą bažnyčiose, davė jai parapinius chorus, nors tą pačią dieną vakare turėjo būti Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimo Amerikoje Pittsburgho apskričio vaidinimas ir koncertas, kuriam šie chorai ir buvo reikalingi (palyg. „Draugą", balandžio 17 d.), pagaliau, kunigai atėjo ir į pačią paskaitą (kun. Kazėnas, kun. Skripka ir kun. Vaišnorius — žiūr. „Naujienas"), bet rengėjai turėjo kreiptis ir į tautinę lietuvių parapiją, kurios kunigas iš pradžių net jutosi aplenktas, o čia jau rasti tinkamos išeities nebebuvo galima. Pasidarė kas panašu į Lawrencės ar Scrantono dalykus, tuo tik skirtumu, jog vis dėlto, kaip rašo geriausiai viską žinojęs J. Virbickas, „visi kunigai, išskyrus North Sidės senuką, dalyvavo prof. Biržiškos sutiktuvėse (tikriau — paskaitos salėje. M. B.) ir nenorėjo nė chorus sulaikyti". Deja, aš netikusiai buvau painformuotas, jog katalikų kunigai Pittsburghe nenorį su manim turėti reikalo, ir apie jų buvimą salėje pervėlai tesužinojau, nes kitaip būčiau, be abejo, nuėjęs pas juos išreikšti jiems pagarbos ir, žinoma, gavęs už tai neišvengiamų pipirų iš „Naujienų" ar kito kurio smarkuolio. Taigi susidarė nemaloni padėtis, dėl kurios kaltinti nebuvo ko, nebent mano vėvėsinę kryptį — jungti visus, kuriems brangus yra Vilnius; kur kas lengviau, bet ne tikslingiau ir visiškai neteisinga būtų buvę rišant Vilniaus darbą su viena kuria srove.

20 val. (8 val. vak.) Lietuvių Piliečių Svetainėj buvo lietuvių ir ukrainiečių bankietas, kuriame man teko dalyvauti. Čia suėjo apie 90 asmenų („Sandara" — per 80, „Naujienos" —

apie 90), kurių vienus kitus jau stotyje ir viešbutyje buvau pažinęs. Dar viešbutyje užmezgęs kalbą, čia labiau įsikalbėjau su gyvu, judriu Jonu Kuliu, kuris apie 20 metų platina tarp Amerikos lietuvių mūsų laikraščius, o dabar organizuoja Kupiškėnų klubą ir jo kuopas (Chicagoje, Clevelande, Pittsburghe ir kitur), pasiskelbusį pastatyti Kupiškyje Liaudies Namus su viešu knygynu. Manyčiau, kad kupiškėnų pavyzdžiu sveika būtų ir kitoms panašioms organizacijoms — joniškiečių, viekšniškių ir t. t. pasekti, o taip pat suorganizuoti kiekvieno valsčiaus išeivius į šitokias draugijas gimtojo valsčiaus kultūrai kelti ir išviso nuolatiniams su jo žmonėmis viešiems ryšiams palaikyti. Reikėtų betgi saugotis, kad sroviniai ar privatiniai dalykai nenustelbtų čia bendrų kultūrinių tikslų ir tuo nesuardytų sutartinio darbo. Malonu man buvo sueiti ir su J. Baltrušaičiu, kurį dar savo jaunystėje buvau pripratęs vertinti kaip socialistinių laikraščių redaktorių ir 1905 — 1907 m. kartojau jo („Mėmelės") revoliucinius eilėraščius. Suėjusiu čia su kits kitu pirmą kartą savo amžiuje, prisiminėva bendrus draugus ir pažįstamus — prof. Aug. Janulaitį ir kitus, prisiminėva ir šiaip laikus, kada mudu tebebuvova dar jaunu... Vakarą tvarkė P. Pivariūnas, kuris ukrainiečiams toastmasteriu paskyrė advokatą B. Onišką. Kalbų netruko, nors ant mūsų lubų šoko kažkokia draugija savo balių, kas gerokai kliudė kalbėtojams. Ukrainiečių kalbėjo Oniška ir dar kažinkas angliškai, Hrybivskyi, ukrainiečių kunigas ir redaktorius Chandoha ukrainietiškai, dr. Baltrušaitienė angliškai ir lietuviškai, P. Pivariūnas, mokytoja A. Akelaitytė ir kun. Vipartas lietuviškai; pastarasis kvietė visus kitą dieną į savo bažnyčios iškilmes, kuriose sakėsi mane pagerbsiąs. Aš kalbėjau jau 23 (11 val. vak.)

98. M. Biržiška Clevelande Karpavičių tarpe.

val. pusę valandos apie Vilniui Vaduoti Sąjungos darbo tautinę prasmę (LXXXIX pranešimas).

Grįžau į Schenley viešbutį, bet nekaip miegojau, ne tik dėl dienos įspūdžių, bet ir dėl perdaug įšilusio kambario, o langą atidarius — nemalonios dūmų smarvės. Išryto nenuėjęs į tautinės bažnyčios iškilmes (kitaip pasielgti negalėjau, bet tuo, žinoma, nenoromis užgavau kun. Vipartą), P. Pivariūno buvau vežinėjamas po miestą. P. Pivariūnas — Užvenčio žemaitis, bene dviejų kepyklų savininkas, priminė man gimnazijos draugą, dabartinį Raseinių Žemės Ūkio Mokyklos direktorių Klem. Skabeiką ir stengėsi man visa, kas Pittsburghe įdomiausia, parodyti. Miestas prie kelių upių, įtekant Allegheniui ir Monongahelai į Ohią, turi daug tiltų (man sakė – bene daugiau jų turįs už bent kurį kitą miestą pasaulyje) ir pasižymi savo ir apylinkės kalvotumu; vis tenka leistis arba kilti. Turi dangoraižių ir gražių namų, bet ir ištisus gramozdiškų fabrikų, negražių ir menkų namelių rajonus, kuriuose juntama nemaža vargo. Atrodo labai didelis miestas, ypačiai žiūrint nuo kalnų su gražiais parkais; buvova įvažiavusiu į tokį gražų kalno parką su Alleghenio observatorija. Man rodė Carnegiės teknikos institutą ir biblioteką, bet ypač krinta į akis Pittsburgho universiteto „mokymosi katedra" — The Cathedral of Learning, universiteto reikalams pritaikintas dangoraižis, kuriuo pittsburghiečiai teisingai didžiuojasi. Kitais (1932) metais Pittsburgho lietuviai, ypačiai moksleivija, susirūpino lietuviškojo kambario tuose rūmuose įrengimu, panašiai, kaip ėmėsi to darbo kitos tenykštės tautos — anglai, lenkai, kiniečiai, rusai, čekai ir slovakai; vis dėlto tam reikia sukelti 5 tūkstančius dolerių (50 tūkst. litų), kas nelengva.

Po piet P. Pivariūnas dviejų lietuvių ir dviejų ukrainiečių pryšakyje nuvedė mane netoli „Schenley" viešbučio į didžiausią Pittsburghe Karių salę (Soldiers Memorial Hall), kur suėjo 1.200—1.500 (pasak „Naujienų") lietuvių ir iš dalies ukrainiečių; žinoma, bolševikuojanti „Laisvė" nesuskaitė per 600, iš jų atmesdama dar 300 ukrainiečių. Didelis jungtinis lietuvių choras sugiedojo Amerikos ir Lietuvos himnus, o taippat „Ei pasauli". Jį sudarė keturi parapiniai chorai: J. L. Senulio vedamas Šv. Vincento par., Medonio ved. Šv. Kazimiero par., Aliukonio ved. Į Dangų Žengimo par. ir A. Kimučio ved. Homesteado par. Susirinkimą vedė dr. J. J. Veberis angliškai ir

lietuviškai. Ukrainiečių vardu red. Chandoha karštai mane pasveikino, kalbėjo dar P. Pivariūnas, po kurio kalbos trys studentai ir trys studentės rašė „Mūsų Vilniaus" prenumeratą ir gerokai jos surinko.

Aš kalbėjau dvi valandas dviem atvejais — lietuviškai (XC pranešimas) ir trumpiau rusiškai — ukrainiečiams (XCI pranešimas). Mano balsui salė aiškiai buvo perdidelė (pasak „Naujienų", „tokioje salėje kalbėtojui reikia geležinės krūtinės ir perkūno balso"), tad spaudoje buvo pažymėta, jog ne visi mane galėjo gerai girdėti, bet „kurie galėjo girdėti, visi su didžiausiu įdomumu klausėsi ir likosi pilniausiai patenkinti" („Sandara"), arba „kas turėjo laimės sėdėti arti prie steičiaus (angl. stage — scena), „tai klausėsi su didžiausiu žingeidumu. Reikia pasakyti, kad tai retai kada pasitaiko girdėti tokią nuosakią ir nuoširdžią kalbą" („Naujienos"). Čia pat socialistų „Naujienos" priduria: „Bolševikiškos davatkos, kurios buvo atėjusios į Biržiškos prakalbas pasiklausyti, ką „tas Smetonos agentas" kalbės, irgi turėjo puikios progos įsitikinti, kad Biržiška nėra joks „Smetonos agentas", o tik nuoširdus liaudies švietėjas ir atsidavęs Vilniaus vadavimo darbui", tokius vadavimo kelius nurodąs kaip „Naujienos" su „Keleiviu". Po prakalbos, tikrai, keli buvo mane priėję pasisakiusieji esą „Laisvės" skaitytojai ir prisipažino ką kita apie mane girdėję, o dabar man visiškai pritarią, bet „Laisvė", žinoma, ir dėl šios mano paskaitos išvadino mane „fašistiniu brudu", pinigų žvejotoju, „parazitu — dykaduoniu", engiančiu Lietuvos darbo liaudį ir pan., o dėl mano kalbėjimo būdo tiesiog išdrožė: „be galo prastas kalbėt" tas „sutvėrimas" „su ožiška barzdute po smakru", „neturi jokių oratoriškų gabumų, kalba nesijudindamas, kaip pastatyta mumija, kuris pats netiki tam, ką jis į publiką kalba. Sakinių su sakiniais nesuveda, kuris užmiršta apie ką jis kalba ir vėla apsisukęs tą patį kalba". Rodos, būsiu čia svarbiausius mano komplimentus išrašęs, tad galiu ir toliau pažengti.

Šiam susirinkimui pasibaigus, nuvežė mane į Lietuvių Mokslo Draugystę, kuri tik buvo pažymėjusi savo 30 metų sukaktuves. Apžiūrėjęs patalpą, reikšmingus atvaizdus ir gražų knygyną, kokio kitos lietuvių kolonijos gali tik pavydėti, na ir pittsburghiečių pavyzdžiu pasekti, draugijos salėje pate-

kau į neseniai (vasario — kovo mėn.) tesuorganizuoto Lietuvių Studentų Klubo (Lithuanian Intercollegiate Club) posėdį, kuriame dalyvavo apie 30 studentų ir studenčių. Klubo globėjos dr. Baltrušaitienės pasveikintas, pasakojau (XCII pranešimas) apie Vytauto Didžiojo universitetą, jo fakultetus, studentų darbo ir gyvenimo sąlygas, organizacijas, santykius su latvių, estų ir suomių studentais ir raginau Amerikos lietuvių studentus palaikyti ryšius su Lietuvos studentais. Dr. Baltrušaitienės paraginti, studentai davė man daug paklausimų lietuviškai ir angliškai, ypačiai teiraudamiesi dėl mūsų studentų sporto, apie kurį ne ką tesugebėjau papasakoti. Studentų Klubas prašė mane jų vardu pasveikinti Vytauto Didžiojo universiteto studentus ir, atsisveikindami su manim, triskart angliškai sušuko man valio. Griaudu buvo žiūrėti į šį gražų mūsų jaunimą ir jausti, jog nevienam jųjų būčiau suprantamesnis ir gal artimesnis, jei kalbėčiau jo mokykline kalba. Vis dėlto jis ne tik neišsižada lietuvių vardo, bet kuo galėdamas jį remia, kelia savųjų ir kitataučių akyse, karštai kovoja dėl Lietuvos garbės. Subtelingesnės už vyrus mergaitės tvirčiau laikosi lietuvybės. Grįžęs savo (ir jų) tėvynėn ir po kurio laiko gavęs iš jų bendrą klubo nuotrauką, ne tik džiaugdamasis įdėjau ją į „Mūsų Vilnių", bet ir nekartą, išsitraukęs ją, prisižiūriu tiems maloniems lietuviškiems veidams ir veideliams, galvoju apie to jaunimo lietuviškąją ateitį. O, kaip aš norėčiau, kad apsnūdę Vytauto Didžiojo universiteto studentai ir studentės sukrustų ir užmegstų gyvus, nuoširdžius, jaunus santykius su savo tautiečiais ir draugais Amerikoje!...

Vakarą pabaigiau gerbiamųjų Baltrušaičių bute drauge su kai kuriais studentais (Baltrušaičių sūnus Edvardas taippat studentas) ir kitais svečiais, pats klausinėjamas ir kitus klausinėdamas apie Lietuvos ir Amerikos lietuvių reikalus. Draugystė buvo labai maloni (atsirado čia ir šilališkis, ir kad ir ne viekšniškė, bent viekšniškio Dargio žmona; jis pats tebebuvo dar Berlyne, kur be reikalo priima mūsų emigrantų kryptį grynu pinigu, nesiorientuodamas dėl „Kovos" vilnietiškai — „pirmyniškės" kilmės ir tuo paskui Amerikoje kai ką klaidindamas), tad po sunkios dienos atsidūręs savo viešbutyje, nebesijutau taip pavargęs, kaip kitais vakarais kad jusdavaus. Kitą dieną (balandžio 20) laukė mane kelionė į Shenandoahą per 9 valandas.

Beje, „Pittsburgh Press“ rašė apie prof. Birzyckos (net Birzska) atvykimą, jo gyrimą „The Cathedral of Learning“ ir iš viso „American educational system“, pranešimą vietos lietuvių studentams „from natiwe land“ ir lietuvių bei ukrainiečių „mass meetinge“ apie Lietuvos „Respublic's progress in 13 years“, nors aš didžiajame susirinkime tekalbėjau apie Vilniaus vadavimo kelius. Nors amerikonų spaudoje nutylėta apie vilnietišką mano darbo kryptį (net kai kurie miesto valdininkai, pasižadėję atvykti į susirinkimą, neatvyko, skaitydamies su gausingesniais už lietuvius lenkais), tik vis dėlto pažymėta, jog aš 1921 m. (tikriau 1922 m.) lenkų vyriausybės buvau iš Vilniaus ištremtas (the polish government deported him from Vilna).

99. M. Biržiška ir inž. P. Žuris prie K. S. Karpavičiaus buto. Clecelando, Ohio.

(„M. V.“ 1932. V. 30 nr. 15/89).

XXXVIII. ŠENANDORYJE, MOUNTKARMELY IR NAUJORKE.

(Pennsylvanijos kalnuose. Inž. Toleika. Pro Mahanojų. Šenandoriečių susirinkimas. MountCarmelio mokykloje. New Yorke pas prof. Butlerį).

Balandžio 20 d. išvažiavau iš Pittsburgho traukiniu rytų linkui, apleisdamas gražų, bet šią dieną dūmuose paskendusį miestą; sako — prieš keleris metus kelias didžiąsias dirbtuves iškėlę, tad dabar dūmų mažiau besą, bet šiaip tądien Pittsburghas priminė man nejaukų Youngstowną. Berods, važiavau per Pennsylvanijos kraštą, kuriame gražūs reginiai taip dažnai nustelbiami slėgte slėgiančiais, lyg, rodos, žiaurios uolos tyko „širdį, dūšią apgriūti“ ir neleisti džiaugsmo giesmei pasireikšti. Dar į Pittsburghą važiuojant upės nuo dirbtuvių srutų nešvarios, tik jų gelsvumas arba pilkumas dar labiau nuo dugno

rūdžių ir kitokių ypatumų pareina. Nuo Pittsburgho į Shenandoahą vėl tas pat krinta į akis. Kai kur matom geltonus akmenis upėje riogsančius, kitur nuo kalno krenta šaltinėlis per aiškiai gelsvą „žemę".

Važiuojame tarp kalnų; juo toliau, juo pakalnė lyg darosi platesnė. Pravažiuojam išdidžiai skambančią New Florencę, kuri betgi nė kiek neprimena garsiosios italų Florencijos; tai menkas 800 gyventojų miesčiukas. Privažiuojame ir kitą tokią pat garsenybę, nė 500 gyventojų neturinčią Cassandrą. Kai kur uolose didelėmis anglų raidėmis baltai įdažyta rimtos sentencijos, kaip štai: „Jėzus yra iš numirusių prisikėlęs". Tąja proga prisimenu, jog kai kas čia skundėsi neišskaitą gaunamų iš Lietuvos laiškų, net, girdi, studentų parašytų. / Čia sveria ne tik neaiški, sakyčiau, ir nerūpesninga, tad nebe pamato skaitytoją užgaunanti rašysena (pittsburghiečiai skundėsi ir mano laiškų neišskaitą, kuo, žinoma, save tegaliu kaltinti, berods, ir Lietuvoje nekartą tuo daugelio kaltinamas), bet dėl to galima būtų ir amerikiečiais, lygiai taippat labiausiai studentais, nusiskųsti: šiaip tokie malonūs Pittsburgho studentai ir studentės „M. Vilniui" surašė prenumeratorius daug neaiškiau už kitų kolonijų bemokslius surašinėtojus. Man rodos, labiau čia sveria nevienodas mokyklų rašysenos nustatymas pas mus ir Amerikoje, tad kitokis mūsų ir anglų rašymas „i", „J", „7", „1" ir pan. Erzina čia kai ką ir kitokis mūsų laiškų adresavimas: miestas, gatvė, namų numeris, o ten jau pavardė — kai pas juos priešinga — vardu ir pavarde prasideda, o baigiasi miestu; primenu tą mažmožį rašantiems Amerikon laiškus.

Slenkame į kalnus. Važiuojame pro tunelį. Aplink gamta skurdi. Medžiukai nelaimingi. Pravažiuojame ir gražų reginį: tarp aukštų kalnų keli gražūs žalsvi, su kits kitu sujungti tvenkiniai; aplinkui — tame pat kalnais bemaž uždarytame slėnyje kiek žalsvumo su dideliu baltu įrašu „Altoona City" — kiek toliau matyti ir pats 80 tūkst. gyventojų miestas — apvažiuojame iš dviejų pusių, sukinėdamies paliai tuos tvenkinius. Labai gražu; visi keleiviai įkibę į langus. Ilgėliau prie Altoonos pastovėję, važiuojame toliau.

Ore pajuntu anglių, kas verčia čiaudyti. Už Altoonos, lyg leidžiamės žemyn, matyti platesnės pakalnės su žaliuojančiais laukais. Nameliai vis skurdūs, mediniai. Nei cementuotų nei meksfaltuotų kelių nebematyti. Važiuojame per kažkokį mies-

telį siauru keliu tarp medinių namelių, lyg užgulančių mus iš abiejų pusių; matyti ir mūrinėlių; tas miestelis — Tyrone su 9 tūkst. gyventojų. Miškeliuose ima rastis ir skujočių. Pakeliui pasitaiko kapinėlių — vargingų, neaptvertų. Pasimato ir geresnių kelių. Pasirodo ir vaismedžių. Matyti Bellefonte su 5 tūkst. gyventojų. Čia pastebiu smarkų vėją, kuris visus ten sukte suka. Geltonų upelių senai nebematyti, tik vis kažkokie žalsvai pilki. Čia snaudžiu, čia žiūriu pro langą neatsitraukdamas. Kažkodėl prisimenu dar clevelandiškio inž. Žurio minėtą žymiausią Amerikos lietuvių inžinierį Toleiką, aiškų lietuvį, visų labai branginamą dėl savo žinių ir energijos, deja, kelinti metai paraližuotą. Kad tik jis pagytų, tas man nežinomas lietuvis, ir dar daug daug ne tik amerikonams, bet ir lietuviams nudirbtų!

Ilgiau stovėjome didesniame mieste Williamsporte (45 tūkst. gyventojų), nuo kur žadame sukti jau kita linkme. Ima keistis uolos — vietoj juosvų ir geltonų — rausvos. Kažkokie medeliai jau baltai žydi, dar toliau matyti ir rausvai žydinčių. Privažiavome Sunburį (15 tūkst.), kur matyti sueinant daug geležinkelių. Iš šalies per upę matyti du dideliu nauju tiltu. Medžiai sprogsta. Kad ir tebėra kalnų, bet ir tie patys ir apylinkė senai jau man virto minkštesni, malonesni. Na, ir vėl įsivarome į žiauresnę gamtą: akmenys — nuskurę medžiai — kalnai čia pat iš abiejų pusių, lyg žada mus užgriūti, o ypačiai aukščiausi ir tokie niurūs akmeninių anglių nuotrupų kalnai.

Pravažiuojame Shamokiną, vieną iš senausių lietuvių kolonijų. Iš nuskurusių namų, iš išblyškusių žydų, iš nešvarumo, kuris man priminė Vilkiją, Nemunu plaukiant, tenka spręsti apie šio, gyventojų skaičium Šiauliams prilygusio, miesto (20 tūkst.) didelį gyventojų vargą. Netrukus pravažiuojame Mount Carmelį, kitą nemažą (apie 20 tūkst.) miestą, kuriame kas penktas gyventojas — lietuvis. Ištolo Mt Carmelis savo pakalnėj atrodo visiškai nebiaurus, net marguliuoja. Rodos, pačias kalnų viršūnes būsime užkopę. Lyg pradedame leistis žemyn, atsargiai važiuodami kalno krantu ir turėdami po kojomis įvairius miestelius, kurie saulei leidžiantis labai gražiai apšviečiami. Pusiau šešių vakare, taigi po 9 valandų kelionės, pasiekiu savo tikslą — Shenandoaho miestą, kur stotyje mane pasitinka, prieš pustrečio mėnesio mano pažintas pas kun. Pakalnį Brooklyne šv. Jurgio par. kun. J. Karalius. Pasiėmęs

mane į savo autą, iis nusivežė į kleboniją, kur drauge su juo susirinko 7 apylinkės kunigai su vyriausiu jųjų Sant Clairo par. kun. V. Matulaičiu*) pryšakyje.

Prisipažįstu, kad į „Šenandorį" važiavau ypatingai susijaudinęs. Važiavau per Pennsylvanijos kraštą, kuris nuo pat mūsų emigracijos pradžios tiek pasiėmė mūsų jėgų ir sunkiose darbo sąlygose jas naudojo ir tebenaudoja. Žmonės čia dirba kalnuose be kokios atveities, nebent ištrukus iš čia imtis ko lengvesnio. Kiek jų čia žuvo prie darbo, kiek pervargusių išmirė! Lietuvos ūkininkaičiai, kumečiai ir žemdirbiai bernai virto čia naudojamais juodukais, kažkokiais kurmiais. Čia betgi slegiančiu darbu kvailinamuose mūsų žmonėse atsirado lietuviškosios šviesos židinys, kuris ilgainiui pasireiškė plačiu J. V. lietuviškųjų masių sąjūdžiu. Pastatytas ant tuščių, skersai ir išilgai išraustų kalnų, Shenandoah per keliasdešimt metų buvo Amerikos lietuvių sostinė. Kad ir senai užleidęs „sostinės" teises Chicagai ir šiaip neprilygstąs lietuvių kolonijoms keliuose kituose miestuose, jis vis dėlto trečdalį savo gyventojų tebeturi lietuvių: apie 22 tūkst. gyventojų, kur apie 7 tūkst. lietuvių. Net ir lenkiškoji parapija čia daugiausia susideda iš lietuvių.

Brooklyno maršruto komisija buvo paskelbusi, jog balandžio 20 d. mūsiu Shenandoahe, o 21 d. gretimame Mahanoy Cityj. Žinoma, važiuoti tegalėjau ten reikalaunamas. Kovo 22 d. laišku kun. Pakalniui kun. J. Karalius Lietuvių Romos Katalikų Federacijos Skyriaus vardu pakvietė mane į Shenandoahą, ir jau balandžio pradžioje dėl kelionės su juo susitarėva. Į netolimą Mahanoy City, kuriame iš 15 tūkstančių gyventojų yra 4 tūkst. lietuvių, nieks manęs nekvietė — nei liberalinio Susivienijimo Lietuvių Amerikoje prezidentas St. Gegužis nei lietuvių klebonas kun. Česna (su juo paskui suėjau Shenandoahe pas kun. Karalių). Čia dar reikia pridurti, jog Mahanojuj nuo 1888 m. eina garsi Bačkauskų „Saulė", kuri, Amerikos lietuvių spaudos niekinama, bet Pennsylvanijoje ir šiaip labiau atsilikusiuose nuo tautinio judėjimo lietuvių sluoksniuose turi nemaža pritarėjų. Deja, su šio laikotarpio redakcija neteko susipažinti, nors tai būtų man labai įdomu ir naudinga, stengiantis kiek galima plačiau pažinti Amerikos lietuvių kultūrą. Ne

*) Jis jau miręs. *(1940 m.).*

100. Pittsburgho lietuvių ir ukrainiečių bankietas. Dešinėje pusėje pirmoje eilėje nuo apačios antras ukrainietis O. Hrybivskyi, ketvirtas buvęs redaktorius J. Baltrušaitis, penkta dr. Joana Želvienė-Baltrušaitienė, šeštas M. Biržiška, aštuntas vad. tautinės lietuvių bažnyčios kun. Z. Vipartas, kitoje stalo pusėje aštuntas Petras Pivariūnas, dešimtas J. Kulis.

į Mahanojų, bet kun. Koncevičiaus buvau pakviestas į Mt Carmelį (ir kun. Koncevičių sutikau Shenandoaho klebonijoj).

Pavakarieniavę ir pasikalbėję apie Amerikos lietuvių ir Lietuvos gyvenimą, nuėjome į svetainę, kurioje susirinko kokie 300 lietuvių. Scenoje nemažas, bet beveik vien tik mergaičių choras, vargonininko Žemaičio vedamas, sugiedojo Amerikos ir Lietuvos himnus, „Vilniaus kalnelius" (Žemaičio harmonizacija), „Ei pasauli" ir dar kelias dainas. Susirinkimą vedė kun. Karalius, kuris supažindino su manim susirinkimą ir pristatė mane kalbėti. Kalbėjau maždaug dvi valandas apie Vilniaus vadavimo reikalus (XCIII pranešimas). Po susirinkimo kun. Koncevičius ir jo vikaras kun. J. Klimas nuvežė mane autu į Mt Carmelį, kur dar tą patį vakarą pusiau dvyliktos buvau pradžiugintas maloniu kun. Pakalnio balsu, kurio apie pusantro mėnesio nebuvau girdėjęs, tad buvau jo pasiilgęs, ir kuris pratarė į mane per telefoną iš Brooklyno.

Su kun. Koncevičium prieš keleris metus buvau, rodos, Šiauliuose susitikęs, bet tik iš mūsų atstovo Br. Balučio sužinojau jį esant Amerikoje ir čia rašant apie Vytautą Didįjį. Dabar, su juo gerokai apie jo darbą įsikalbėjęs, supratau, jog mūsų negausingoje istorijos literatūroje kun. Koncevičiaus darbas gali užimti reikšmingą vietą.

Iš ryto (balandžio 21 d.) kun. Koncevičius nusivedė mane į savo parapijos mokyklą (8 skyriuose 300 mokinių su 8 seserimis — mokytojomis), kuri ne tik turi gražius namus, bet ir yra gražiai sutvarkyta. Salėje buvo vyresnieji mokiniai ir mokinės, kokie 150 lietuviško jaunimo, kurių aštuntasis skyrius, baigiąs savo mokslus ir turįs gauti savo „spalvas", šventiškai pasirėdęs buvo scenoje. Moksleiviai paskaitė lietuviškai savo pasirinktųjų ženklų prasmę. Kun. Koncevičius išdalijo jiems ženklus, o jie angliškai pasakė linksmus linkėjimus vieni kitiems, kas sudarė salėje linksmą ir malonią nuotaiką. Žiūrėjau į tuos mūsų angliakasių vaikus pro ašaras: ar pavyks kuriam nebeiti sunkiu savo tėvų keliu ir atitrūkti nuo angliakasių darbo, o ką besvajoti apie Lietuvos pamatymą?! Kunigo paragintas, kalbėjau ir aš (XCIV pranešimas), tik šį kartą nebe apie Vilniaus reikalus, bet pasveikinau baigiant mokyklą ir palinkėjau visados likti ir visur sakytis lietuviais, drąsiai visur lietuviškai kalbėti, gražiai dainuoti lietuviškai. Po to

sudainavo Lietuvos himną. Buvau dar nuvestas į mažiukų klases; vaikai man skaitė ir dainavo lietuviškai.

Papietavęs ir vos nepavėlavęs į traukinį, persiskyriau su maloniu ir vaišingu šeimininku. Vėl privažiavau Shenandoahą, palikdamas nuošalyje Mahanoy Citį. Prie Mac Adoo (5 tūkst. gyventojų) mačiau daug vargingų ne tik katalikų, bet ir stačiatikių kapų, net su kitur nematytais neaukštais mediniais kryžiais; bene lietuvių? Kelias eina lyg per lygumą, bet vis kietųjų anglių rajone: jų riogso ištisi kalnai nebevartojamų. Privažiavome gražų ir nemažą Hazletono miestą (apie 40 tūkst. gyventojų, taigi daug daugiau negu Shenandoahe), kuriame irgi netrūksta lietuvių. Vis dar lyguma. Bendrai Pennsylvanijos stotyse galima pamiršti, jog esi Amerikoj, ne Lietuvoj — čia aiškūs lietuviai, čia tikrai lietuviški žydai, stotelės dažnai menkos, medinės, prie stočių tokios pat išvietės, kaip ir pas mus. Sukame į kalnus. Tarp gražių aukštų uolų vingiuojame upeliuko krantu. Nebepasukęs į mano dar prieš pusantro mėnesio aplankytus Wilkes Barrę ir Scrantoną, stotyje Mauch Chunke persėdau į kitą traukinį. Allentowne pamačiau gražiai žaliuojančius medžius. Čia pat nemažas Betlehemas, pramoningas (dirbtuvės ypatingai išsukinėtais geležiniais kaminais) 60 tūkst. gyventojų miestas, kurį jau buvau pravažiavęs, į Wilkes Barrę bevažiuodamas. Iš ten netrukus ir pro mano atlankytą Eastoną su tenykščiu kun. S. Draugeliu. Eastone persiskiriu su Pennsylvanija ir įvažiuoju į neįdomias New Jersey lygumas, čia tik pastebėdamas žmones laukuose pavasariškai dirbant. Apie 18 val. (6 val. vak.) pasiekiau New Yorką.

Stotyje pasitiko mane gerasis kun. Pakalnis; lyg brolį būčiau pamatęs! Juodas nuo traukinio anglių, ypačiai gautų povandeniniu tuneliu važiuojant, gerokai turėjau praustis, mazgotis, tiesiog plautis jo bruklyniškėj klebonijoj, o paskui mudu, dar konsulas P. Žadeikis ir vicekonsulas P. Daužvardis — vis mano geri globėjai, autu, garlaiviu ir traukiniu pasiekėme Newarką, netoli pusės milijono gyventojų turintį miestą, kuriame P. Žadeikis su ponia gyvena pas savo uošvius. Linksmai ir nerūpesningai pasišnekučiavę, grįžova su kunigu į jo kleboniją apie 12 val. naktį. Atsidūriau vėl ramiame Brooklyne ir užmigau, žinodamas nebeturįs galvoti apie kokias naujas baladones.

Balandžio 22 d. išryto mūsų konsulas P. Žadeikis padėjo man susitvarkyti su važiavimo leidimu ir garlaivių linija (mat, poryt jau turėjau skirtis su Amerika), paskiau papietavusiu aplankėva garsųjį Columbios universiteto prezidentą, mūsiškai rektorių prof. Nicolas Murray Butlerį. Tai ne tik žymus mokslininkas, bet ir entuziastingas, sumanus bei įtakingas tautų laisvės ir taikos darbuotojas; be to, dar gentleman kiekvienu atžvilgiu — mandagus, malonus, kuklus. Su juo kalbėjau apie galimas lietuvių profesorių paskaitas Amerikos lietuvių studentams; pats būdamas karštas tarptautinio ir tarpvalstybinio bendravimo darbuotojas, jis dar karščiau už Chicagos profesorius pritarė mano sumanymui. Jo džentelmeniškumas taip toli siekia, jog man, tik vieną kartą jo bematytam, ligišioliai*) jis siunčia savo vedamos Carnegie Endowment for International Peace įstaigos pranešimus, sveikina Kalėdų ir Naujųjų Metų ir pan., tuo primindamas, kokie mes, lenkų ir rusų kultūros lietuviai, vis dėlto tebesame dar neišauklėti...

Išėję iš prof. Butlerio, aplankėva Viešąjį Knygyną (New York Public Library), didžiausią po Washingtono Jungtinėse Valstijose biblioteką; mano anksčiau matytoji bostoniškė biblioteka eina trečiąja. Jos direktorius Andersonas jau mūsų laukė ir bendrai paaiškinęs mums bibliotekos tvarką, pasikvietė mums slavų skyriaus vedėją, rusiškai kalbantį dr. Abromą Jarmolinskį, kuris vedžiojo mus po biblioteką, parodė nemenką slaviškąjį, ypač rusiškų knygų, skyrių, o taippat ir lietuvių bei latvių knygas; jų, žinoma, ten nedaugiausia. Jis siūlė per mane Lietuvos universiteto bibliotekai keistis su New Yorko biblioteka savo leidiniais ir dubletais. Tačiau pati biblioteka mano jau pervėlai buvo apžiūrėta: po milžiniškos kongreso bibliotekos Washingtone ir jaukios, malonios Bostono bibliotekos, kurios žavėtino švelnumo direktoriaus, jau velionies, ligišiol nepamirštu, New Yorko biblioteka nebeimponavo.

Pagrįžau iš ten į „savo" Brooklyną jau po 17 val. (5 v. vak.). Pas kun. Pakalnį radau dar kitą malonų kunigą, Bružą, kurį dar Amsterdame pas kun. Židanavičių buvau suėjęs ir ne tik pastebėjęs (aklas būčiau nepastebėjęs!), bet ir pajutęs jo asmens švelnios šviesos spinduliavimą, tad dabar, jį pamatęs, tikrai pradžiugau. Čia jį paminėjęs, prisimenu, jog pasakoda-

*) Jau apie 10 metų! *(1940 m.)*.

mas apie savo „Amsterdamo dienas“ neįvardijau vietos, kur XVII amžiuje indėnų buvo nužudyti jėzuitai su tėvu Jogues priešakyje; ji vadinasi Auriesville. Su kunigais nuvažiavome į New Yorko lietuvių studentų susirinkimą pas gerb. Kulbokus. Radome ten apie 20 studentų ir studenčių, kurių dalį dar prieš porą mėnesių studentų vakarėlyje buvau pažinęs. Kaip ir pittsburghiečiams, ilgokai jiems pasakojau (XCV pranešimas) apie Vytauto Didžiojo universitetą ir jo jaunimą ir jo galimus santykius su Amerikos lietuvių studentija.

101. Pittsburgho lietuvių studentų klubas. Sėdi (iš kairės į dešinę) Milda Virbickaitė, Dom. Smilgys, Ant. Vitartaitė, Vincas Zamblauskas (pirmininkas), dr. Jonė Želvienė-Baltrušaitienė (globėja), Ona Valkauskaitė ir dr. Jonas Urbaitis. II eilė (stovi Ant. Radgeris, Myk. Vitartaitė, Vincas Mičiulskas, Ema Lukošaitė, Bronius Blažaitis, Dora Rumsikaitė, Vl. Stankūnas ir Anelė Katkūtė. III eilė: Step. Ženelauskaitė, Alf. Stankūnas, Blanche Želenauskaitė, Juozas Mičiulskas, Ona Žukaitė ir Aleksas Urbaitis. IV eilė: Juozas D. Mičiulskas, Julė Lukošaitė, Edv. Baltrušaitis, Vyt. Virbickas, Estalė Plukytė ir Stasys Pauliukonis.

Pusę dvylikos naktį grįžę namo (smarkiai lyjant), radome klebonijoje kun. Ant. Miluką, iš kurio vėl pasistengiau čiulpti žinių iš Amerikos lietuvių istorijos, kurių jis laiko galvoje neišsemiamą lobyną. Kad ir pavargęs, vis nenorėjau nei jo paleisti nei skirtis su kitais dviem kunigais, stengdamasis panaudoti trumpą man dar beliekantį Amerikoje laiką kiek galima tikslingiau ir pilniau.

(„M. V.“ 1932. VI. 10—20 nr. 16—17/90—91).

XXXIX. PRIEŠ GRĮŽTANT.

(Dovanos namiškiams. Atsisveikinimo bankietas. Širdimis į širdis kalbėjome. Lincolnui prilygęs! Kalbu pro radiją. Darbo skaitmenys. Atsisveikinu su vaikais lakštuodamas ir kukuodamas. Laivas sujudo).

Balandžio 23 d. anksti pašokau iš lovos, turėdamas dar daug ko atlikti ligi savo išvažiavimo rytojaus dieną. Su jau minėtuoju kun. Bružu nuvykova į vieną didžiųjų New Yorko magazinų, Wanamakerio universalyną, kuriame dvi valandi vaikščiojova, vargova, prakaitavova, iki pasirinkau šiokių tokių dovanų saviesiems — kam kokią skarytę, kam mašinėlę degtukams ir pan., o kai kam dar Mt Carmelio kun. Koncevičiaus buvau apdovanotas šventenybėmis. Berods, bemaž viskas kad ir turėjo priminti mano kelionę Amerikon, bet buvo svetimi gaminiai — prancūzų, vokiečių, anglų. Nevyko man pasirinkti amerikoniškų dirbinių — čia perbrangu, ten negražu. Apsikrovusiu grįžova į bruklyniškę kun. Pakalnio klebonijąą.

Popiet susilaukėme svečių (suėjo bene 7 kunigai, kaip Shenandoahe) ir drauge nuvažiavome į didįjį New Yorko „Astor Hotel" (Times Square), kuriame buvo man surengta „į Lietuvą išleisti vakarienė", atsisveikinimo bankietas. Jį surengė Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Didžiojo New Yorko Komiteto Rengimo Komisija: pirmininkas ir vakaro vedėjas Elizabetho kun. J. Simonaitis, sekretorius kun. J. Balkūnas, iždininkas newarkietis A. S. Trečiokas, nariai J. A. Antanavičius, kun. N. Pakalnis, A. B. Strimaitis, Ks. Strumskis, J. Valaitis ir dr. M. J. Vinikas, bemaž visi mano jau prieš 2—$2^1/_2$ mėnesio pažinti ir man daug parodę palankumo katalikai, tautininkai ir sandariečiai. Susirinko apie 300 svečių (taip rašo „Vienybė", „Draugas", „Naujienos" ir kiti laikraščiai; „Mūsų Vilniuje" 1931 m. mano tebuvo paduota 250), daugiausia naujorkiečių ir bruklyniečių, bet taippat atvyko iš Filadelfijos (pvz., gerasis Vaivada studentas), Chicagos (advokatas Bračiulis su žmona), Eastono (darbštusis kun. Draugelis), Mahanoy City (Susivienijimo Lietuvių Amerikoje prezidentas St. Gegužis), Scrantono ir kitur. Buvo kunigų, daktarų, advokatų, inžinierių ir kitokių profesionalų, biznierių, laikraštininkų. Bene buvo ir daugiau norinčių dalyvauti, sprendžiant

iš Bostono „Keleivio“ priekaišto rengėjams, jog, girdi, „kad į bankietą neateitų prasčiokai ir negadintų ponams upo, įžangą padarė labai pigią — tik... 3 doleriai asmeniui“. Man, žinoma, būtų dar maloniau, jeigu dar daugiau būtų suėję gerų lietuvių, bet ir šiaip jutau didelį skirtumą 70—100 žmonių nedrąsiai mane prieš tris mėnesius (sausio 25 d.) priėmus ir 3—4 kart daugiau jų dabar su manim ir, rodos, daug arčiau suėjus. Ypač malonu man buvo, kad, pasak „Naujienų“, dalyvavo visokių pakraipų lietuviai, pradedant dešiniausiais tautininkais ir baigiant komunistais. Buvo taippat keletas ukrainiečių, su dr. Myšuha, gerb. Skubiene ir jos dukterim pryšakyje. Taigi šį kartą turėjau pats sau prisipažinti gerokai apsirikęs, kai išvažiuodamas Amerikon sakiaus važiuojąs baltas, grįšiąs juodas (remiaus čia kitų „svečių nebuvėlių“ patyrimu, kuriuo jie kaltino amerikiečius), tuo tarpu nekviestas — nelauktas įsiveržęs į nebe priežasties į mane skersavusią Amerikos lietuvių visuomenę, nevienam jųjų kažką juodą reikšdamas, grįžau ne tik kur kas baltesnis, bet tiesiog baltas; geros lietuviškosios širdys mane nubaltino, atleisdamos man mano paklydimus, bent aiškindamos juos mano nepatyrimu, ne bloga valia.

Garbės svečiais buvo pareikšti atvykęs iš Washingtono Nepaprastas Pasiuntinys ir Įgaliotas Lietuvos Ministeris Jungtinėms Valstijoms Br. Balutis ir Lietuvos Generalinis Konsulas New Yorke pulk. Povilas Žadeikis (atvyko su ponia); buvo taippat ir vicekonsulas P. Daužvardis. 22 val. (10 vak.) susėdome prie stalo ne be kai kurių accidentėlių (nuotykėlių), pvz., kažkokiai nebejaunai moterėlei vis nepataikant į kėdę, tik pro jos šalį ant grindų; pasirodė bene namie jau perdaug „pasistiprinusi“ ir, rodos, netyčiomis į mūsų tarpą atklydusi, dėl ko šeimininkams teko susirūpinti ir ją atskirti. Toliau, nors stalai čia buvo sužymėti numeriais, ir svečiai išanksto jau buvo jais pasiskirstę, bet kai kur supainiota besėdant taip, jog energingai sandarietei Z. Vitaitienei teko kiek pasmarkauti su taippat energingu, bet šį kartą nuolaidesniu tautininku D. Klinga. Kiekvienam savo vietą užėmus, salėn įėjo ministeris pasiuntinys su generaliniu konsulu, kuriuodu pasitikome atsistoję. Orkestras sugrojo Lietuvos ir Amerikos himnus.

Vakarą tvarkė kun. Simonaitis, tarp kurio ir gerb. Vinikienės aš buvau pasodintas. Pasakęs gražią įžanginę kalbą, jis

dar vakarienės metu, panašiai kaip kad buvo Bostone ir bene Chicagoje, pakvietė dainuoti solistes, tuo laimėdamas daugiau laiko prakalboms. P-lė Kižiūtė ir Alice Kurkijan padainavo itališkai duetą, paskui p-lė Kurkijan itališkai solo, o p-lė Kižiūtė „Kur bakūžė samanota". P-lė Kižiūtė ir M. Strumskienė padainavo „Plaukia sau laivelis". Prisipažįstu, kad nors tuodu lietuvišku „romansu" Lietuvoje gerokai jau yra nuvalkiotu, bet Amerikoje jos drauge su „Leiskit į tėvynę", „Vilniaus kalneliai, sveikiname jus" ir ypačiai „Pulkim ant kelių" mane ypatingai griaudino; lyg vis ką nauja išgirsdavau, tikriau gal jutau tose dainose ir giesmėse ypač liūdnai svetur prasimušant iš giliausių sielos gelmių gryną, skaistų, melancholingą lietuvio sąmonės balsą. Ir šį kartą klausydamasis gražaus ir liūdno dainavimo stengiaus šiaip taip savo ašaras, kitaip sakant savo bobiškumą nuslėpti; nelabai tas vyko...

Čia kun. Simonaitis perskaitė kelias gautąsias telegramas. Lietuvių prietelius, Princetono universiteto prof. Haroldas H. Benderis, kurį aš drauge su pulk. Žadeikiu bene dar sausio mėn. buvau aplankęs, dabar, Vytauto Didžiojo komiteto pakviestas, vakarienėje dalyvauti dėl šeimynos negalavimo (illness in my family) negalėjo atvykti, bet telegramoje mane sveikino, reikšdamas vilties, kad mano apsilankymas Amerikoje buvęs malonus ir naudingas man (that his visit in this country has been as pleasant and profitable to him) ir kitiems, kurie gavę mane pažinti tokį „garsų" mokslininką ir auklėtoją, „kuklų ir puikų" džentelmėną (for all of us to know a scholar and educator so illustrious and a gentleman so modest and charming)... Nuleidęs akis klausiau skaitant tokį nepaprastai ir tikrai neužtarnautai palankų man pasveikinimą. Iš Lietuvos kilusių Amerikos žydų federacijos pirmininkas (President Federation of American Jews of Lithuanian Descent), taippat mano jau pažintas, Henry Hurwitz savo organizacijos vardu atsiuntė man linkėjimų laimingai grįžti tėvynėn ir prašė ten pareikšti, kad žydų federacija karštai pasiryžusi, kiek pajėgdama, tarnauti Lietuvai (our federation eager to be of all possible service to Lithuania). Malonūs filadelfiečiai J. ir St. Griniai ir dr. Klimas lietuviškai mane pasveikino: „Linksmi buvom susitikt, gaila atsiskirt; tikimės, jog jūsų kilnus darbas turi ateitį, bet kova nebaigta už Vilnių ir pavergtus kraštus"; palinkėjo man dar „laimingos kelionės į Vilnių", kurios dar ligišioliai negavau

atlikti, ir prašė parvežti jų linkėjimus Lietuvai. Gavau taippat malonų prof. A. Senno laiškelį, kurį, kaip jau anksčiau esu sakęs, sutikau New Havene besidarbuojantį tenykščiame garsiame Yalės universitete, man išvažiavus, jis persikėlė į Wisconsino univ. Madisone) ir ypač reikšmingą Lietuvių Legiono Posto Nr. 1 (New York, N. Y.), pasirašytą vado Jono Jakubausko ir teisėjo Kasto R. Jurgėlos, kur jie man pareiškė: „Lietuviai ekskariai ir eksjūreiviai, susispietę į Lietuvių Legioną, šiuo turi garbės palinkėti Tamstai smagiausios kelionės Tėvynėn Lietuvon. Drauge mes norime Tamstai padėkoti už Tamstos pastangas suburti Amerikos lietuvius bendroms pastangoms kovoje už Vilnių ir lenkų okupuotuosius Lietuvos kraštus. Mes, legioninkai, kurių dalis yra savanoriais tarnavę Lietuvos kariuomenėje ir Mažosios Lietuvos sukilime, visuomet budėjome ir budėsime Tautos kovoje už savo teises ir žemes ir pasižadame ir ateity prisidėti prie Vilniui Vaduoti Sąjungos pastangų". Jie vyriškai savo žodį ištesėjo, didelėmis pastangomis įsteigdami Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių New Yorke.

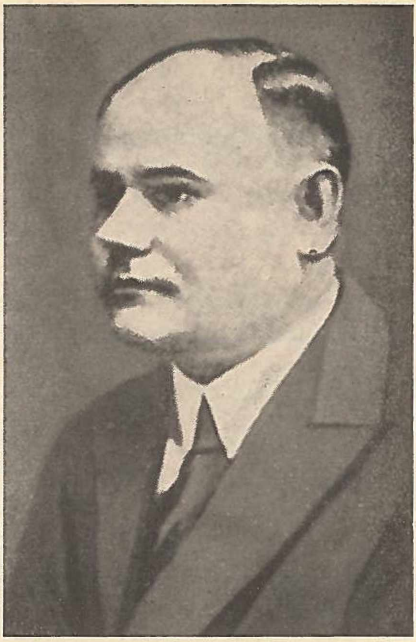

102. Amerikos Lietuvių Susisivienijimo prezidentas (1916—1932) St. Gegužis.
Shenandoah, Pa.

Gražiai pasirėdžiusios Elizabetho lietuvių parapijos mokyklos VII skyriaus mergaitės, J. Žilevičiaus vedamos, gražiai padainavo kelias lietuviškas daineles, o tos pat mokyklos mažutė 6 metų mergytė priėjusi pasveikino mane ir įteikė man raudonų rožių puokštę. Pakėlęs ją ant rankų, pabučiavau mažutę, kuri priminė man mano dukteris, kai jos prieš keliolika metų buvo tokio pat amžiaus. Po to prasidėjo kalbos.

Pirmas kalbėjo sandarietis A. B. Strimaitis. Labai mane išgyręs ir ypačiai prisiminęs Vilniaus darbą bei pabrėžęs, jog du

Suvalkų sutarties pasirašymo dalyviu min. B. K. Balutis ir aš suėjova čia tolimoje Amerikoje, jis Amerikos lietuvių visuomenės vardu pareiškė pritarimo vilnietiškam mano darbui Lietuvoje ir Amerikoje ir prašė mane, grįžus tėvynėn, pareikšti Lietuvos valdančiosioms sferoms Didžiojo New Yorko ir apylinkės pažangiosios lietuvių visuomenės nusistatymą „visomis širdimis jungtis su Lietuva visuose darbuose, kas tik Lietuvai žada geresnę ateitį", ir pageidavimą: „šioj šaly turėdami daugiau laisvės, trokštame ir mūsų broliams Lietuvoje laisvės", pagrįstos demokratybės principais, "prie kokių mes šioje šalyje esame jau pripratę". Strimaičio pareiškimui plojo, o vėliau katalikų („Drauge", „Darbininke"), sandariečių („Sandaroje", „Tėvynėje") ir socialistų („Naujienose") spauda pareiškė jai visiško pritarimo, bet iš kitos pusės kiti vakarienėje dalyvavę tautininkai čia pat reiškė nepatenkinimą, pavyzdžiui, dr. Bl. Vencius ir D. Klinga tuojau sušuko „ne vietoje politika", o tautininkų „Vienybė" tą patį prikišo, nurodydama, jog tatai buvęs įžeidimas komiteto pakviesto Lietuvos valdžios atstovo Br. Balučio ir nesmagumas man, kuris Vilniaus darbą stengiąsis apsaugoti nuo įvėlimo į politiką. Dėl tos kalbos spaudoje smarkiau pasiginčyta, tik nei Br. Balutis nesisakė įsižeidęs nei aš jokio nesmagumo dėl jos nepajutau.

Paskui trumpai kalbėjo advokatas Bračiulis iš Čhicagos, tuo mums ypatingai brangus, jog kasmet jis, nebejaunas jau žmogus, nepamiršta atlankyti savo senos tėvynės. Po jo kalbėjo ukrainietis dr. Luka Myšuha, smarkus ir karštas kalbėtojas, nekartą gražiai mane rėmęs įvairiuose vakaruose. Jis kreipėsi į mus ukrainietiškai, pareikšdamas, kad ukrainiečiai, kurie dar tebėra politinėj lenkų ir rusų vergijoj, padės lietuviams Vilnių išvaduoti ir jau dabar mato lietuvius nuoširdžiai remiant ukrainiečių kovą dėl Ukrainos nepriklausomybės. Jis priminė Vytauto Didžiojo valstybę, kai ukrainiečiai vienoje valdžioje laimingai gyveno drauge su lietuviais ir, rodydamas savo laikomą storą knygą anglų kalba, baigiamą spausdinti New Yorke Em. Revyuko „Polish atrocities in Ukraine" (Lenkų žiaurumai Ukrainoje), sušuko: *„Iš kelių šimtų metų, kai Lietuva valdė mus ukrainiečius, mes nežinome nei vieno nuotykio, kad lietuviai būtų kur mus nuskriaudę. Tuo tarpu iš praėjusių (1930) metų rudens dviejų mėnesių lenkų „pacifikacijos" Vakarų Ukrainoje jų žiaurumo faktų susidarė štai 500 puslapių!"*

Toliau kalbėjo kun. N. Pakalnis labai gražiai ir įspūdingai, tik jau perdaug mane aukštindamas, bemaž genijum mane pavertęs už mano mėginimą bent Vilniaus darbo srityje Amerikos lietuvius vienybėn suvesti, o taippat priartinti lietuviams ukrainiečius, gudus ir žydus. Nors jis pavyzdžiais stengėsi įrodyti, kiek aš esąs padaręs įtakos lietuvių kolonijoms, tik aš vis dėlto daugelio jų sau priskirti nenorėčiau, nebent pripažinčiau, jog mano atvykimas vaizdžiau priminė joms senąją tėvynę ir priešų užgultą sostinę, tuo iššaukdamas jose bent šiuo tarpu aiškesnį tautinio jausmo ir tautinės vienybės pasireiškimą. Šiaip ar taip, nuoširdi kunigo Norberto kalba, jo priminimas malonių valandų drauge su juo pergyventų ir mudviejų dažnų pasikalbėjimų, kurie turėjo nutrūkti kitą dieną, vėl mane, rodos, ir kitus sujaudino, nors dėl politinių kalbų lyg jau buvome jausmus politikai paveržę.

Dar kalbėjo mūsų atstovas Br. Balutis, dėl kurio kalbos „Naujienos" pavadino jį geru artistu ir prakalbininku, o „Vienybė" jo kalbą įdomia, vaizdžia, įspūdinga. Dažnai įvairindamas savo kalbą, pasak „Naujienų", „džiokais" (angl. joke — juokas, juokavimas), kurie labai patiko svečiams, jis mane net Cezariui prilygino bent šitokiuo atžvilgiu: kaip Cezaris Romos senatui pranešęs „veni, vidi, vici", taip ir aš galėsiąs Lietuvai dėl savo kelionės pasėkų raportuoti „atvykau, pamačiau, užkariavau, tik ne grobį, kaip Cezaris, bet Amerikos lietuvių širdis". Jis, mat, pripažino mano misiją 100% pavykusią ir pareiškė laukiąs, jog Lietuvon grįžęs aš sugebėsiąs panaudoti įgytąjį patyrimą ne tik Vilniaus darbui, bet ir suartinti Lietuvos lietuvius su Amerikos lietuviais. Jis neabejojąs, jog aš supratęs Amerikos lietuvių gyvenimo savumus, nesistebėsiąs jais, bet tinkamai juos įvertinsiąs. Lyg atsakydamas į sukeltus abejojimus dėl A. B. Strimaičio kalbos, čia jis pridūrė, jog išnykus Amerikos lietuvių gyvenime nuomonių skirtumui ir sroviniams ginčams ir pats gyvenimas pasidarytų nuobodus ir neįdomus. Žadėdamas pats greit vykti Lietuvon, sakėsi joje su manim pasimatysiąs ir ragino dar kartą atvykti Amerikon.

Atėjo ir mano eilė kalbėti (XCVI pranešimas). Dėkodamas Amerikos lietuviams ir jų organizacijoms už jų nepaprastą svetingumą, kurį patyriau visur ir kiekvienoje vietoje ir kuris padarė sėkmingą tenykštį mano darbą, prisipažinau, jog nors mane plačiai kėlė dideliu mokslininku, profesorium („Naujie-

nos“ ir dėl šios mano kalbos pažymėjo, jog aš čia davęs paskaitą), nesigėdindamas profesoriaus vardo vis dėlto stengiaus ne mokslingumu vaduotis, tik didžiausio Lietuvos poeto Adomo Mickevičiaus pareikštu dėsniu: *širdim į širdis kalbėki* (Miej serce i patrz w serce)! Laikydamasis to paprasto dėsnio ir kalbant apie brangų visiems lietuviams Vilnių, ar tenka stebėtis, jog ne tik visi mane suprato[77]), bet ir, rodos, pavyko Amerikoje susikalbėti ir susiprasti su įvairių pažiūrų žmonėmis. Man teko ir tuos žmones nors kiek pažinti, prisižiūrėti jiems ir prisiklausyti, ir aš ne tik geriau juos pažįstu ir įvertinu negu pirma, bet ir ypačiai skaudžiai atjaučiu, kaip mažai juos pažįsta ir įvertina Lietuvoje. Man nėra jokios abejonės, jog taip karštai prisirišę prie savo senos tėvynės, taip susirūpinę jos vargais ir negalavimais Amerikos lietuviai įveiks visokius nutautimo pavojus ir liks ištikimi savo tautai, jei ir toliau dės tiek pastangų, kiek ligišioliai, savo tautybei išlaikyti. Apie tai ir išviso apie Amerikos lietuvius aš pasakosiu grįžęs Lietuvos visuomenei, stengdamasis ją labiau suįdominti savo užjūrinių brolių likimu ir tikėdamasis įveiksiąs nedovanotiną šiuo atžvilgiu mūsų činauninkėlių ir nečinauninkėlių nerūpesningumą.

Dirbant didelį Vilniaus vadavimo darbą, būtinas mums valstybinis ir tautinis vieningumas, gerbiant vieniems kitų įsitikinimus, derinant įvairius būdus ir priemones didžiajam tikslui pasiekti, pasimokant iš savo ir kitų klaidų. Čia Amerikos lietuvių dalyvavimas bendrame tautos darbe ne tik sveikintinas, bet ir būtinas. Ne tik Vilnių atgausime, bet ir iš viso užkovosime sau reikšmingą ir prideramą vietą pasaulio tautų tarpe tik be perstojo keldami savo kultūrą, vis aukštyn kopdami. Nesiekdama kultūros kilimo, lietuvių tauta turėtų išnykti. Kitokiose sąlygose atsidūrę, turį daug svaraus patyrimo, įgiję praktikos ir specialinių žinių, Amerikos lietuviai gali ir turi savo skirtinomis savybėmis papildyti ir išlyginti tuos trūkumus ir nepatyrimą, kurių tebejunta dar vos pirmus žingsnius tebestatanti, laisvų valstybių tarpe atgyjanti Lietuva. Amerikos lietuviai privalo mesti šalin savo kuklumą ir neklausyti įkalbinėjimų, jog jiems nereikią kištis į Lietuvos reikalus, tik priešingai, jie turi

---

[77]) Žinoma, išskyrus kai kuriuos „Laisvės“ ar „Vilnies“ korespondentus, kurie apsimesdavo manęs nesupratę, nors vargiai jie buvo kvailesni už bent kurį kitą klausytoją.

gyvai dalyvauti visame tautos darbe. Paveldėję visokių žmogaus laisvių savybes ir giliai tas laisves pamylėję, jie gali ir privalo įnešti į Lietuvos gyvenimą tų gražių savybių, kurių jai, tiek amžių vergavusiai ir neįpratusiai dar laisvai gyventi, tiek dar trūksta. Tik bendraudami ir bendradarbiaudami su visa lietuvių tauta, jie neprivalo vaduotis surūgusiu nusistatymu viską peikti ir visa ko mokyti, tik sveiku optimizmu, rimtu ti-

103. Vizų šeima.

Brooklynas, N. Y.

kėjimu Lietuva, jos pajėgumu užtikrinti lietuvių tautai skaisčią, laimingą ateitį ir visų pirma Vilnių.

„Vienybė" bemaž teisingai pastebėjo mane turint gerą nuotaiką ir matant savo darbo pasisekimą, bet tikriau gal buvau ypatingai susijaudinęs dėl žmonių gerumo, kurie taip gausiai suėjo manęs išlydėti, dėl malonių vyrų taip man palankių kalbų, na ir dėl jausmo, jog gal niekados tų taip gerų savo tautiečių daugiau nebepamatysiu. Tad ir kalbėjau ne tiek protu, kiek virpančia širdim, ką rodos, suprato vakarienės dalyviai ir iš-

reiškė man savo pritarimą, sustoję (susijaudinę, pasak „Tėvynės") ilgai plodami, šaukdami man „valio" ir baigdami Lietuvos himnu. Spauda net perdaug išgyrė mano kalbą, kai, pavyzdžiui, „Vienybė" prilygino ją prezidento Lincolno kalbai, kurią skaičiau Washingtone aukso raidėmis sienoje įrėžtą, ir pavadino ją „maestriška oratorija, nors pasakyta paprasčiausiu nuoširdžiu, tikrai lietuvišku tonu". Šitas palyginimas pagausino mano jau girdėtų palyginimų kolekciją: aš esąs Šarkis, Voldemaras, Einšteinas, Mindaugas, Vytautas, Aleksandras Makedonietis, Cezaris, pagaliau Lincolnas; garsenybių garsenybės, bet sau toje kompanijoje vietos tikrai nematau.

Prieš ir po vakarienės buvo šokiai. Pašokau ir aš su Z. Vitaitiene lietuviškus šokius, prisiminęs savo jaunas dienas. Po to dar kokį pusvalandį keliese pasišnekučiavome Br. Balučio kambaryje, ir trise su kun. Pakalniu ir bridgeportiečiu kun. Pankum grįžome klebonijon.

Balandžio 24 d. išryto tvarkiau daiktus kelionei[78]). Be atvežtųjų iš Lietuvos, turėjau dabar daug Amerikos lietuvių laikraščių, knygų, nuotraukų, atvaizdų ir šiaip atmintinų dalykų, kuriems sutalpinti turėjau įsigyti dar vieną kitą lagaminą; skyrium dar turėjau knygų ir laikraščių ryšulių Lietuvos universitetui pristatyti. Popiet kun. Simonaitis, smarkus automobilistas, nusivežė mane drauge su kun. Pakalniu į katalikiškąją New Yorko tėvų paulistų radijo stotį WLWL, iš kur 14 val. 40 min. (2 val. 40 min. popiet) gavau dar paskutinį kartą viešai prabilti į Amerikos lietuvius. Stotis viduje buvo papuošta amerikoniškomis vėliavėlėmis, kaip man radijo programos tvarkytojos maloniai buvo paaiškinta, man — lietuviui profesoriui ir mano atstovaujamam kraštui pagerbti. Savo kalboje (XCVII pranešimas) šitaip sutraukiau savo kelionės darbą: apie 40 aplankytų lietuviškų kolonijų, per 70 jose susirinkimų, apie 100 prakalbų, kurių, drauge ir radijo paskaitų, išklausę 15—20 tūks-

---

[78]) Būtų dar buvę laiko atlankyti New Yorko gubernatorių Rooseveltą ir miesto mayorą J. Walkerį ir padėkoti už malonų jų šalies svetingumą, bet laiku tuo pasimatymu nepasirūpinus dabar kad ir būtų kiek laiko, buvo jau pervėlu. Taigi, negavau pažinti dviejų populiarių veikėjų*). Berods apie Jimmį Walkerį nei šis nei tas dabar tenka skaityti...

*) Na jau čia perdaug lengvai su Walkeriu sugretinau Rooseveltą, kuris taip greit pagarsėjo kaip JAV prezidentas vienu žymiausiųjų ne tik JAV-ių, bet pasaulio istorijoje valstybės ir politikos veikėju! *(1940 m.)*.

tančių žmonių. Dabar patikrinęs anas žinias su spaudos žiniomis, kurių tuomet dar nežiūrėjau, matau juos nesant išpūstus: aplankiau 39 kolonijas (laikant Chicagos parapijas viena kolonija, kitaip būtų 45 kolonijos), kuriose dalyvavau 80 susirinkimuose ir 3 radijo paskaitose; atlikau 95 paskaitas klausytojų matomas ir 3 (radijo) paskaitas nematomas; pirmųjų išklausė apie 27 tūkst. (26.675), o antrųjų, manau, ir kokie keli tūkstančiai (konsulas A. Kalvaitis man rašė, jog lietuviškųjų Chicagos radijo valandų klausą 50 tūkstančių lietuvių), drauge per 30 tūkstančių žmonių. Tam skaičiui, kad ir didesniam už radijo paskaitoje praneštąjį, tinka kas ir dėl ano mano buvo pasakyta: „tai tik bus lašas Amerikos lietuvių jūroje".

Paskaitoje, toliau, dar kartą trumpai pažymėjau Vilniaus vadavimo kelius, pabrėždamas, jog „ne į karą šaukiame", ir primindamas kovoje dėl Vilniaus vis aiškiau nusistatančią politinę Lietuvos kryptį — bendrą veikimą su gudais ir ukrainiečiais. Baigdamas raginau Amerikos lietuvius veikliai dalyvauti toje kovoje, ypačiai steigiant ir veikiant kiekvienoje kolonijoje per Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrius.

Grįžę Brooklynan, radome dar „vienybiečius" Valaitį, Klingą ir kitus. Beje, dar išryto žinomas filmų „sukėjas", kasmet Lietuvoje apsilankąs C. G. Lukšis nutraukė mane su keliais Vytauto Didžiojo komiteto ir maršruto komisijos nariais įvairiose grupėse: su kun. Pakalniu, kun. Paulioniu, kun. Balkūnu, dr. Viniku, J. Žilevičium, J. A. Trečioku, Ks. Strumskiu, A. B. Strimaičiu ir kitais. Vakarieniavome keturiese: mudu su kun. Pakalniu ir pulk. Žadeikis su ponia. Po vakarienės dar buvau pakviestas pas kun. Pakalnio parapijos lietuvių moksleivių chorą (bene 25 vaikai), kuris gražiai man sudainavo kelias lietuviškas dainas. Pasakiau jiems paskutinę kalbelę (XCVIII pranešimas), kurioje stengiaus atkreipti jų akis ir širdeles į tolimą užjūrio tėvynę, apie kurios vargus ir rūpesnius gal jie nekartą girdi iš savo tėvų, teisingai didžiuodamies savo gyvenamosios šalies galia, sėkme, tvarka. Pasakojau apie Lietuvos grožį, garsiai skambančią lietuvių kalbą ir dainas, drauge pažymėdamas, jog vargingoji Lietuva turi tokių nepaprastumų, apie kuriuos turtingoji Amerika tegali tik svajoti, kaip štai devynbalsę lakštingalą ir paslaptingą gegutę. Mėginau net sekti lakštutės giedojimu ir gegutės kukavimu; gegutei, rodos, prilygu, bet kad būčiau vaikus savo lakštavimu sužavėjęs, abejoju. Vaikai ne

tik manęs nepajuokė dėl mano nevykusių pastangų devynbalsę nurungti, bet ir vėliau, sako, mane prisimindavę ir net prisiuntė man savo malonų atvaizdą. Vaikai, vaikučiai, nepamirškite Lietuvos, nepamirškit savo tėvų kalbos!

Atsisveikinęs su vaikais, netrukus gavau ir su kun. Pakalnio klebonija ir jo gerąja šeimininke atsisveikinti. Atvykus kun. Balkūnui, dviem autais („karais“) keliese, apkrauti 8 mano ryšuliais, nuvykome į Brooklyno prieplauką, kurioje stovėjo prieš tris mėnesius atvežęs mane milžiniškas garlaivis „Bremen“. Be gerbiamųjų Žadeikių ir abiejų kunigų (Pakalnio ir Balkūno), ten suėjo manęs palydėti dar D. Klinga, Valaičiai, Vinikai, gerb. Vizienė su dukterimis, filadelfietis studentas A. Vaivada (mano Vaivadėlis), ukrainiečiai dr. Myšuha ir gerb. Skubienė su dukterim ir dar, rodos, kai kas, viso apie 20 palankių man asmenų. Iš jų patyriau, jog ir dar buvo atėjusių, tik jų nebeįleido laivan. Bene apie 23 val. (11 val. vak.) atvykę, gavome dar apie valandą pasikalbėti, pasidalinti mintimis ir įspūdžiais. Atsisveikindamas jutaus lyg skiriąsis su artimiausiais žmonėmis, nelyginti su tik įgytais bičiuliais ir giminėmis. Spaudžiamės rankas, bučiuojamės. Išeina. Tarp jų išeina maloniausias man kun. Norbertas, kuris tiek jau yra man padaręs ir dar išvykusį globoja, tuojau telegrama pranešdamas apie mano išvykimą mano žmonai Kaune ir ramindamas ją: „Profesorius sveikas, energingas, patenkintas savo misijos išdavomis Amerikoje. Pakalnis“. Nejaugi neteks man nei jo nei kitų, tiek man gerumo pareiškusių, Amerikos lietuvių nors kartą dar pamatyti?!

Laivas sujudo tuoj po 24 val. (12 val. nakties), vadinasi, jau balandžio 25 d. Nusileidau į savo 544-ąjį numerį, nenoromis galvodamas apie 6 paras nuobodžios kelionės, kurią paįvairinti tegalėjau „amerikoniškais apdūmojimais“.

(„M. V.“ 1932. VI. 30 — VII 10 nr. 18—19/92—93).

XL. KELIONĖ ATGAL.

(Vėl „Bremeno“ laive. Susiginčijam dėl keptos dešros. Meksikos arkivyskupo laikomos mišios. Nuo Eitkūnų ligi Kauno. Kun. Tumas mane sveikina. Pagaliau namie).

Tuo pat „Bremenu“, kuriuo sausio 14—20 d. pasiekiau Ameriką, dabar (balandžio 25 — gegužės 1 d.) tuo pačiu keliu grįžau į Bremerhafeną. Išvargęs iš savo baladojimosi po lietuvių kolonijas ir girdėjęs kitus jūroje ilsintis, tikėjaus ir aš pailsėti. Tačiau, kad ir kelionė buvo labai rami, ir supimas nė prilygti negalėjo sausio mėn. supimui, bet nepasakysiu, kad kelionėje būčiau atsilsėjęs. Gal reiškėsi perdidelis nuovargis, jėgų išsekimas, sakyčiau — šioks toks pasileidimas, žinant, kad nebereikia savęs toliau griežtai laikyti ir jėgas tempti, gal išviso mano nejūrininko prigimtis, tik aš vis blogai miegojau, dieną bemaž daugiau snaudžiau, negu naktį, kai vis prisimindavau tą ar kitą savo amerikietišką nuotykį, tą ar kitą malonų man veidą. Jūra rami, oras gražus, tad geriausia buvo ant denio; stengiaus juo kuodagiau naudotis, bet vos pavilkdamas kojas. Plaukiant tuo pačiu laivu laiko lyg dar daugiau atsirado, nes atkrito reikalas susipažinti su laivu ir jo tvarka. Viskas po senovei: tuo pačiu laiku, kaip ir į aną pusę, pusryčiai, pietūs ir vakarienė, tas pats orkestras, toks pats vokiškai - angliškas Loido žurnalas (beje, iš ten patyriau apie Vilniaus potvynį), toks pats popietinis kino (rodė „Der Unbekannter“, paskui šiaurės ašigalio dramą, gražius Norvegijos reginius), vakarais tokie patys „Bierabendai“, „Heidelberger - abendai“, kuriuose ir dabar nedalyvavau ir t, t.

Pasikeitė tik užstalio draugija, bet ir šį kartą drauge su manim sėdėjo tas pats Loido tarnautojas, pasų skyriaus vedėjas dr. Švarcas (bene Schwarzes); be jo, dar koks vengras su žmona, abudu gerai vokiškai kalbančiu. Lyg susitarę, visi trys peikė Ameriką, tik aš, menkesnis už juos europietis, nemokėjau prisitaikinti prie jų europietiško nusistatymo. Vengro nuomone, Amerika esanti tik „Vorstadt der Kultur“ (kultūros priemiestis). Jo žmonai amerikiečiai nesą tinkamai mandagūs (aš kaip tik priešinga patyriau!). Švarcas peikė geležinkelių tvarką, nesirūpinimą žmonių reikalu(?); tiesą pasakius, man amerikietiška geležinkelių tvarka labiau patiko, negu vokiška. Kitas dalykas, dėl kurio mūsų nuomonės skilo, buvo vakarienei pa-

tiektoji menu reikšminga pozicija: „Spezialgericht Kepta Desra“ (ne: dešra). Stewardas — patarnautojas sakė tai vengriškai esant pavadinta, vengrai su vokiečiu tikino — lenkiškai, o kai aš ėmiau tai aiškinti lietuvių kalbos dėsniais, mačiau juos manim labai abejojant. Pagaliau, dr. Švarcas lyg ėmė man pritarti, gal dėlto, jog aš jam ėjęs „buvusiu kandidatu į Lietuvos prezidentus“, kaip jam mane, nežinia kuo pasirėmę, paaiškinę newyorkiškiame Loido skyriuje. Reikšminga: bemaž kas vokietis, užsieny atsidūręs, laikomas daktaru (dr.), lenkas — grapu, rusas — kunigaikščiu, o lietuvis — buvusiuoju arba būsimuoju „kandidatu į prezidentus“!

Jūroje nebegėriau nei vyno, nei alaus, prie kurių jau buvau kiek pripratęs prohibicijos šalyje. Pasirenku lengvus valgius — lengvas sriubas, vaisius, žuvis. Skaitau, rašau. Baigiu tvarkyti „Mūsų Vilniaus“ prenumeratorių adresus; drauge su pasiųstais vežuosi jų pusaštunto šimto. Pasitraukęs nuo stalo, nebeturiu su kuo kalbėtis. Waterburiškio kun. Valantiejaus sesuo Monkienė su vyru, su kuriais susipažinau savo išleistuvėse, važiuoja turistų klase, tad esame atskirti grotelėmis, pro kurias nepermaloniausia kalbėtis.

104. Ant kun. Pakalnio klebonijos stogo: (iš kairės į dešinę) kompozitorius Žilevičius, Mačiulis, Trečiokas, Vinikas, kun. Paulionis, Biržiška, kun. Balkūnas.

Brooklyn, N. Y.

Sekmadienį (balandžio 26 d.) klausiau mišių. Jas laikė važiuojąs Ispanijon Meksikos arkivyskupas, padedamas savo kunigo. Evangeliją skaitė kažinkoks kunigas angliškai. Vargonininkavo laivo tarnautojas, pritariamas smuikininko. Giedojo važiuojančios iš St. Louiso vokietės vienuolės (per 30) ir kai kurie vyrai. Po mišių visi iš eilės bučiavome arkivyskupo žiedą. Išgirdau jo komplimentą, tartą apie mane kunigui: „Koks malonus veidas!“. Mat, padėjo man mano barzda, vienintelė ne tik koplytėlėje, bet ir visame laive. Patyręs, jog esu lietuvis, sakėsi žinąs apie Lietuvą: tenai taip pat persekioją katalikus, kaip Meksikoj (iš kur tokios žinios — ir dar Meksikoj!). Pats vyskupas kunigo buvo mums pristatytas: „iš Meksikos, kur persekiojama tikyba“. Tas pats kunigas padėjo man aiškinant vyskupui, jog vis dėlto tarp Meksikos ir Lietuvos yra ir skirtumo. Po šio pasikalbėjimo kunigai ir vienuolės, praeidamos prošalį, maloniai sveikinosi su manim, kaip su pažįstamu. Sunkų įspūdį darė man šios vokietės: kai Amerikos lietuvaičių vienuolių veidai taip maloniai į save traukia, sakyčiau — tokie šviesūs, įdvasinti, vokietaičių lyg sustingę, beminčiai, tiesiog bereikšmiai. Nenorėčiau šio skirtumo aiškinti mūsų tautos naudai, bet ir nemoku jo išaiškinti, nežinodamas, kiek skiriasi vienų ir kitų auklėjimo, veikimo sąlygos ar kilmė.

Kelionės laiką naudojau Amerikos lietuvių rašytojams pažinti, kurių raštų buvau prigraibstęs: kun. Gelumbį (angliškai), Karpavičių, Pronskų, Vitaitį. Šiaip bemaž jokių įvairumų neturėjau. Tad ir mažmožiai kėlė didesnio susidomėjimo, kaip štai vakare prošalį plaukianti visa apšviesta „Europa“*), kuri ir mus apšvietė prožektorium. Nemaloniai nuteikė, tiesiog kenkė sveikatai kasdieninis laikrodžio stūmimas pirmyn viena, o paskui pusantros valandos, ir tuo pat valgymo valandų nepastovumai.

Prisiartinam prie Anglijos, kurios dar nematom, bet juntame iš rūkų, dėl kurių nepertoli tematyti. Koja, kuriai buvo atsiliepęs ir vėl nutilęs reumatas, vėl man primena apie save. Šiaip yra šilta, gražu, oras puikiausias. Vaikščiojame ant denio be apsiausto ir kepurės. Laivan nusileidus, pro atdarus langus nuo Anglijos eina maloni šiluma, nuo Prancūzijos pučia nepersmarkus vėjas. Vakare, abiejose pusėse kai kur matyti švytu-

*) Bene tokio pat didumo ir greitumo kaip „Bremen“. *(1940 m.)*.

rius. Anksti rytą kiti keliasi į Cherbourgą. Nuo ten sukame į Southamptoną. Vanduo ramus, atrodo net šviesesnis, neperdaug tesiskiriąs nuo „Bremeno“ išspaudžiamos žalsvos vagos. Pro mus praplaukia anglų garlaiviai, vis nykštukai palyginus su mumis. Įplaukiame į Southamptoną — ir vėl rūkai kliudo ką pamatyti. Nuo vandens česnaku kvepia ar dvokia (kaip kam). Sustojome. Gražus įlankos reginys su laivais, laiveliais, hidroplanais. Žuvėdros skraido, klykia, atsitupia ant vandens, kaip baltos lelijos. Iš abiejų pusių priplaukia garlaiviai — „Greeting“ su keleiviais ir „Romsey“ su kroviniais. Sujudam. „Pro mus plaukia“ miestai, miesčiukai, kažkokios pilys, bažnyčios. Viskas žaliuoja. Graži toji Anglija. Į ten važiuojant tokį patį įspūdį man darė toji ūkanotoji sala. Ir Lamanšas platus: įsiplaukus nei Anglijos nei Prancūzijos krantų nebematyti.

Jūra vis rami. Laivo dienoraštyje aiškiai užrašyta: ruhige See. Pavyko šį kartą man važiuoti, bet dėl sausio mėn. kelionės kauniškis Baltijos Loidas tegu bus atsargesnis ir nesako, kaip mane prieš išvažiuojant kad ramino, jog sausio mėn. geriausia esanti kelionė; patyriau ką kita. Dabar — saulė šviečia, tad ir aš įlipau į sauliadenį (Sonnendeck), iš kur išsyk abiem pusėm matyti. Naktį pravažiuojame pro Belgiją ir Olandiją. Esame Šiaurės Jūroje.

Paskutinę, gegužės 1 d. naktį, visai nemiegu — nebe dėl amerikoniško nuovargio, tik dėl nekantrumo, besiartinant prie kelionės galo. O dar ėmė čia kiek supti, nuo ko jau visą ramią ramutėlę parą buvau atpratęs. Keliamės šešiomis, nors laivas tik devyniomis žada sustoti. Aštuoniomis atsigeriam arbatos. Bremerhafene sustojome. Man palydovu atsirado Loido tarnautojas, Lenkijos žydas, ten ir universitetą ėjęs; su juo lenkiškai pasikalbėjau (nekoks jis Varšuvos politikos šalininkas!). Išlipus, prie traukinio pasitiko mus muzika, bet ne tuojau išvykome, tad dar kartą, tik jau sausumoje, atsigėriau arbatos. Pusę pirmos traukiniu atvykome Bremenan, kur Loido stotyje teko laukti dar ligi $15^1/_2$ val. (pusę keturių popiet), norint išvengti persėdimo bene Hanovery. Bagažą paėmė tik ligi Eitkūnų, bet muitinėje praleido viską nė nežiūrėję. Beje, „Bremenu“ atvykome pusantro tūkstančio keleivių ir tūkstantis laivo tarnautojų.

Loido stotyje traukinio belaukiant ir puikias dešreles valgant, teko sueiti vėl su savo Amerikos žmonėmis — lietuviais,

ukrainiečiais ir žydais. Alytiškis žydas, aplankęs savo sūnų Amerikoj ir labai gražiai jo priimtas, sakėsi senos savo tėvynės pasiilgęs; net oras esąs geresnis Bremene Europos žemę po savim pajutus. Ukrainiečiai pasirodė savo laikraščiuose skaitę apie bendrus lietuvių ir ukrainiečių susirinkimus su mano paskaitomis ir, važiuodami Vakarų Ukrainon, žadėjo ten pasidarbuoti mūsų dviejų tautų bendravimo naudai. Teko paskui patirti, jog jie vyriškai savo pažadą įvykdė.

105. M. Biržiška Brooklyne tarp A. Strimaičio (kairėje) ir kun. N. Pakalnio.

Tarp lietuvių buvo keletas važiuojančių SSSR šalin, kurie į mane, kaip į „buržujų — fašistą", skersavo ir, Bremene ir Eitkūnuose maukdami vieną po kito nepabaigiamus alaus butelius, kažką piktai murmėjo. Tačiau kiti draugiškai su manim suėjo.

Iš Bremeno be persėdimo važiavau ligi Berlyno. Pravažiuojant, buvo įdomu lyginti Vokietijos reginiai su neseniai apleistos Amerikos (tik nepasakiau: mano Amerikos!" Lyg būtų ją kas man dovanojęs!). Vokietija kur kas kuklesnė. Keliai daug prastesni, tvoros ir medinės pasitaiko. Amerikoniškų kelių cementas Vokietijoje net stotelėse virsta meksfaltu, bet kiek čia visur kur juntama darbštumo, jau tikrai nemažiau, negu Amerikoje! Keliais matyti ir jaučiais vežant, tarp Bremerhaveno ir Bremeno yra ir šiaudinių stogų, bet kitur retenybė. Gatvės miestuose ne tiek cementu, kiek lygiais akmenaičiais grįstos. Nėra taip persekiojančių keleivius amerikoniškų skelbimų — laukuose išstatytų. Amerikos kelių retenybė — arkliai čia laisvai ne tik lauke, bet ir ant kelių laikosi, bet autų kur kas mažiau matyti. Netrūksta čia dviratininkų, kuriems Amerikoj tarp „karų" nekoks judėjimas. Yra ir purvinų kelių. Kai kurie keliai lyg autams parengti, bet siauri, taip, jog autams tenka atsargiai lenktis. Stočių ir gatvių pavadinimai yra čia aiškūs, ištolo matomi, ne taip, kaip Amerikoje, kur naujokams dėl to

sunkoka ir painu. Šiaip daug kuo Vokietija lyg mūsiškiau už Ameriką man atrodė. Baisu prisipažinti mūsų pasmarkėjusių su Vokietija santykių akyvaizdoje, bet vis dėlto, pripratęs nekartą bendrame chore gaidžiuką paleisti (menką turiu balsą), pasakyčiau: *mokykimės laisvės iš Amerikos, o tvarkos iš Vokietijos!*

Berlyną pasiekiau vėlai vakare gerokai įvargęs: neišsimiegojus galva, rodės, plyšte pliš, širdis alpo, traukinyje karšta (lyg su kompresu), trošku. Stotyje teko pasimatyti su ukrainiečiais, kurie žinojo apie neblogas kelionės išdavas ir džiaugdamies apie tai man kartojo iš savo laikraščių. Norėdamas greičiau Kaunan patekti, gerai neįsiklausęs patekau į traukinį, kuris ėjo tik lig Eitkūnų. Drauge su manim sėdėjo Amerikos lietuvis, kuris, per lenkų koridorių važiuojant, traukiny pamatęs lenkų konduktorių ir net žandarus (bene ieškojo ką pastverti, kaip su gudų veikėju Taraškevičium kad buvo padarę), kaip tikras lietuvis buvo pasirengęs pakelti su jais karą, bet šie nei juo nei manim nesusidomėjo, ir visas mano draugo pasiryžimas niekais nuėjo. Šią naktį vis dėlto kelias valandas pamiegojau, bet atsidūręs Mažojoje Lietuvoje neatsitraukiau nuo lango ir suspausta širdim, nesausom akim žiūrėjau į brangius mums laukus, miškelius, sodybas, miestus, miestelius.

Eitkūnuose iš traukinio išlipęs patyriau, jog traukinio Kaunan reiks laukti puspenktos valandos. Būrelis „mūsų amerikiečių", kas prie alaus, kas prie arbatos, šnekučiavomės ir laukėme, bet sumanesni, pasiteiravę, pranešė apie labai paprastą būdą greičiau bent Kybartuose atsidurti; vis dėlto pas savuosius lauktume, ne pas svetimuosius. Pasisamdę vežiką, kuriam sukrovėme didelį vežimą mūsų daiktų, lydėdami jį nuėjome į Kybartus. Muitinė labai greit mus praleido, ir atsidūrėme stoty, tik aš, pasirodė, visiškai ne laiku; nelyginant, kaip Waterburyje. Mat, Kybartų vėvėsai ir šauliai rengėsi mane traukiniu ateinant pasitikti, o čia aš šmakšt kelias valandas prieš tai įsprukau! Paprašyta bent ligi traukinio nesirodyti; štai ir laisvės aprėžimas... Kiek vėliau atsirado ir atvyko iš Kauno Vilniui Vaduoti Sąjungos reikalų vedėjas — „Mūsų Vilniaus" redaktorius Vincas Uždavinys. Virbalio stotyje keliese papietavę, traukiniui iš Vokietijos apie 16 (4 po p.) val. atvykstant, pasirodėme prieš išsirikiavusius Kybartų šaulių būrį ir moteris šaules, VVS paštininkų ir miesto skyrius. Šaulių būrys sugrojo, o

choras sugiedojo sveikinimo giesmę. Šaulių būrio vadas mokytojas Kaunas ir VVS abiejų skyrių vardu Murinas maloniai mane pasveikino, už ką reikėjo nors trumpai padėkoti. Čia dvi paneli, viena VVS paštininkų skyriaus, o kita Šv. Cecilijos choro vardu, įteikė man dvi graži gėlių puokšti. Išeinant traukiniui Kaunan, Stankevičiaus vedamas choras dar kartą sugiedojo, o traukiniui sujudėjus orkestras sugrojo maršą. Vis tai mano buvo nelaukta, nes VVS bendruomenė jau buvo mano pripratinta, jog aš kiek galėdamas vengiu visokių iškilmingų sutikimų ir išleidimų, bet čia, matyti, kybartiečius bus užkrėtęs amerikiečių pavyzdys, apie kurių nepaprastai malonų mano priėmimą jie skaitė „Mūsų Vilniuje". Tad supratau, jog dar kelias valandas turiu laikytis.

Vilkaviškyje sutiko ir pasveikino mane Vilkaviškio geležinkeliečių VVS skyriaus viršininkas Danisevičius, kuris aiškinosi, lyg būtų čia kas atsitikę, jog Vilkaviškio trys skyriai, pervėlai gavę žinią apie tikrąjį mano atvykimo laiką, nesuskubo organizuotai pasitikti, dėl ko aš tik laimėjau: nei kitiems nei man nereikėjo apie mane kalbėti, kas taip visad mane varžo.

Pilviškiuose pasitiko vidurinė mokykla ir abudu VVS skyriai. Pilviškių visuomenės vardu kalbėjo dr. Bliūdžius, o VVS — mokytojas Švoba. VVS skyrių vardu gerb. Vladičkienė ir vidurinės mokyklos vardu viena mokinė įteikė man dvi „pirmųjų Lietuvos laukų gėlelių" puokšti. Kaip sugebėjau, padėkojau maloniems pilviškiečiams, ir jų „valio" lydimas traukiau toliau Kauno linkui.

Kaunan atvykau jau vakare. Iššokęs susitikau su žmona, abiem dukterim, visu VVS centro komitetu, draugais vilniečiais ir vilnietėmis, studentais literatais, „Aušros" gimnazijos ašmokokais w šiaip artimais žmonėmis. Stotyje komiteto vardu pasveikino mane kun. kan. J. Tumas, į kurio nuoširdžius žodžius nebeturėjau jėgų žmoniškai nė atsakyti. Perdaug jau buvau susijaudinęs. Atsidūręs namie, radau tik atėjusią motinos telegramą dėl mano sveikatos ir pradžiugau žmonai man pareiškus, jog ji (mano žmona) visą laiką buvusi tikra, kad aš tvarkingai savo uždavinį atliksiu ir laimingai sukeliausiu. Tvirtai tikiu, jog motinos maldos ir šis žmonos tvirtumas turėjo mane veikti ir padėti pavestąjį darbą laimingai atlikti.

Grįžau gegužės 2 d., kaip buvo sutarta.

(„M. V." 1932. VII. 20—30 nr. 20—21/94—95).

XLI. POKELIONINĖS MINTYS APIE KELIONĘ IR AMERIKOS LIETUVIUS.

(Amerikiečių parama mano kelionei. Kun. Pakalnis. VVS laimėjimai Amerikos Lietuvoje. Lietuvių ir ukrainiečių santykių pagyvinimas. Reikalas stiprinti tautinį Amerikos lietuvių bendradarbiavimą su Lietuva).

Man jau teko daug kur savo rašiny žymėti palankius Amerikos lietuvių spaudos atsiliepimus dėl mano vilnietiškos kelionės po lietuvių kolonijas. Čia dar pridursiu, jog to palankumo nenustojau ligi pat savo kelionės pabaigos, kaip matyti dar iš kelių baigiamųjų spaudos straipsnių ir pastabų, kurių kai ką čia pasigausiu, stengdamasis išvengti, kiek galėdamas, vis ir vis pasikartojančių perdaug malonių man pagyrimų (mylimas svečias, populiariškiausias svečias, labiausiai mylimas svečias, didelis žmogus ir t. t.). Tad mano kelionė taip buvo įvertinta: Chicagos lietuvių „Draugas“: „jo atsilankymas... paliko malonių atsiminimų..., buvo naudingas ir Lietuvai ir mums patiems, nes sustiprinta viltis, kad Vilnius, ar anksčiau ar vėliau, vis dėlto bus atvaduotas“. Bostono katalikų „Darbininkas“: „pasiliks malonūs atsiminimai ir brangūs pamokinimai kovoti už Vilnių“. Brooklyno tautininkų „Vienybė“: (jo) „atsilankymas lietuvių tautai suteikė naudą ne vien Vilniui vaduoti reikalui, bet ir tarpe Lietuvos ir Amerikos lietuvių kultūros bendradarbiavimo reikalui labai daug laimėta“. Clevelando tautininkų „Dirva“: „vienatinis svečias iš Lietuvos, kurį priėmė iš vien tautininkai, katalikai ir socialistai“. New Yorko tautininkų — sandariečių „Tėvynė“: „paliko mums gražiausių atsiminimų... Jo pasėtoji žmoniškumo, patriotingumo ir Vilniaus vadavimui didžio pasiryžimo sėkla atneš naudos ir Amerikos lietuviams ir mūsų senąjai Tėvynei Lietuvai“. Chicagos tautininkų „Sandara“: „sukelta nemažai karšto entuziazmo, pajudintas mūsų amerikiečių sustingęs kraujas“. Panašiai pasisakė kiti laikraščiai arba tie patys kituose straipsniuose[79]).

[79]) Komunistuojanti „Laisvė“ savotiškai pripažino mano darbo pasisekimą: „Lietuvos fašistinės valdžios agentui prof. M. Biržiškai neblogai pavykę Amerikoj. Jis, mat, nuduodamas nepartyviu, sumulkino nemažai Amerikos lietuvių“. Net pseudosocialdemokratiškoji berlyniškė „Kova“, kuri mane dar tik susiruošus Amerikon purvais apdrabstė ir man iš ten išvažiavus, 1931 m. rugpiūčio mėn. „Naujienose“ ir „Keleivyje“

Kai kas pasisako jausdamasis ypatingai man artimas — tai mano keletas buvusiųjų Vilniaus mokinių. Petras Jurgėla — Jurgelevičius „Vienybėje“ („Mintys prof. M. Biržiškai išvažiavus“) prisimena dar 1918—1919 m., kai Vilniuje kūrėsi mūsų pirmieji skautai, kurie visi stoję į Lietuvos kariuomenę, o taippat 1923 m., kai kiti mano Kauno mokiniai dalyvavę Klaipėdos atvadavime: „jis nieko iš mūsų neragino mesti mokslą ir bėgti į Lietuvos kariuomenę“, jis ne „ragina nepilnamečius imtis ginklo“, „tik (nekaringomis savo kalbomis) auklėja gerus Lietuvos patriotus“. Amerikoje aš, girdi, užkovojęs visą lietuvių visuomenę, kuri suradusi „bendrą kalbą — bendrą tautos reikalą“. Filadelfietis Antanas Vaivada, taippat buvęs vilnietis, „Mūsų Vilniuje“ vadina mano kelionę „triumfaliu maršu“, kai aš sėjęs „tikro lietuviškumo, tikro patriotiškumo sėklas“, ir pripažįsta to darbo pasėką: „vietoj paviršutinio ir nuolat nykstančio susiinteresavimo Vilniaus reikalu, kiekviename (?) atsirado absoliutis pasitikėjimas neabejotinu Vilniaus atgavimo tikrumu“. Apleisdamas daugelį maloniai man priskiriamų nuopelnų (išardęs neapykantos ir partinių skirtumų barjerus, suartinęs su ukrainiečiais, sužadinęs jaunimą ir t. t.), baigsiu jo žodžiais, kurių kartojimas kitų tikrai bus palaikytas per dideliu mano puikavimu: „Mums, amerikiečiams, gaila buvo išleisti

106. Ukrainiečių veikėja Ivona Skubivna. New York, N. Y.

paskelbtame „L. s. — d. org. užsieny Vykdomo Komiteto“ (J. Januškio ir V. Kaunecko) „laiške Amerikos lietuviams“ dar visokių niekų apie mane ir VVS prirašė (VVS esanti „priklausoma nuo fašistų valdžios“, aš pasisakęs „apolitiniu veikėju“, „patylomis besivadinąs save demokratu“ ir t. t.), tame pačiame jos žmonių parūpintame laiške nenoromis gavo pripažinti: „M. Biržiška sumaniai atsiribojo nuo Lietuvos valdžios ir todėl sugebėjo rasti Amerikos lietuviuose sau pritarimo“.

prof. M. Biržišką iš savo tarpo. Trūksta mums to jo paprastumo, to nuoširdumo, to patriotiškumo, to pasirįžimo, kurį jis nuolat rodė, trūksta mūsų estradose jo malonaus veido, truks mūsų salėse jo švelnaus balso, kuris tūkstančiui ir tūkstančiui lietuvių atidarė akis, sužadino belikusį grūdelį prakilnumo. Truks mums prof. Biržiškos". Kartoju tuos taip man palankius žodžius pats toli nesusižavėjęs nei savo „maloniu veidu" nei „švelniu balsu" ar kuo kitu, tik jusdamas lygiai tą patį amerikiečių atžvilgiu, ką Vaivada pasisakė jaučiąs dėl mano išvykimo: jau antri metai trūksta man jų, jų lietuviškų širdžių, lietuviškai - amerikoniškų žodžių. Esu tikras, jog dabar, kai jau tiek mėnesių juos skiria nuo manęs, aš labiau juntu tą trūkumą negu jie: tūkstančiams vieną pamiršti daug lengviau, negu vienam tūkstančius!*).

Šiaip ar taip, iš aukščiau minėtųjų atsiliepimų matyti, jog ligi pat išvažiuojant iš Amerikos mano santykiai su tenykšte lietuvių visuomene ir jos veikėjais buvo labai artimi, nuoširdūs. Kad ir nežinia kaip aukštai save kelčiau, apsvaigęs amerikiečių pagyrimais, vis dėlto turiu pripažinti, jog tokiems santykiams nustatyti ir iš viso VVS man pastatytam tikslui pasiekti ne mano asmenybė (gera, švelni, maloni, rimta, protinga ir t. t., nors šimtą malonių būdvardžių jai prirašykit — vis viena!) bus labiausiai nusvėrusi, bet išsiilgusi savo krašto, paprasto, nesukto žodžio ir paprastų, žmoniškų santykių — bepluduriuojanti amerikanizacijos jūroje gera, darbšti ir jautri mūsų išeivių visuomenė ir jos prityrę veikėjai, kurie suprato ir sugebėjo mano darbo vilnietiškumą paversti reikšminga priemone iš visur puolamam amerikiečių lietuviškumui kelti. „Draugo", „Darbininko" ar „Garso" katalikai, „Vienybės", „Dirvos", „Amerikos Lietuvio", „Tėvynės" ar „Sandaros" tautininkai, „Naujienų" ar „Keleivio" socialistai — visi tai suprato, kiekvienas savotiškai tai nušviesdamas ir panaudodamas, ir aš, žinoma, tik stengiaus kuoplačiau su visuomene sueiti, susiprasti su visais, kuriems buvau reikalingas, būti lygus su visais. Taigi visos spaudos remiamas (išskyrus komunistuojančias „Laisvę" ir „Vilnį", kurios betgi, prieš mane šaukda-

*) Metai slenka po metų ir atsiminimai darosi blankesni, bet vis dėlto jie tebeprimena lyg ir pareigą dar kartą nuvykti į JAV-s ir vėl padirbėti tenykščioje Lietuvoje. *(1940 m.)*.

mos, tuo pat pakurstė nevieną savo skaitytoją pasiklausti „ožkabarzdžio“ paskaitos), stengiaus palaikyti su redakcijomis vienodai artimus santykius, bet ir čia buvo ne mano nuopelnas — dėl nepaprastai nuoširdaus betarpiško redaktorių bendravimo su manim: „Vienybės“ per J. Valaitį ir D. Klingą, „Tėvynės“ per S. Vitaitį, „Darbininko“ ypačiai per New Yorko — New Jersey puslapio red. kun. Balkūną ir kun. Norb. Pakalnį, „Sandaros“ per M. Vaidylą, „Naujienų“ per P. Grigaitį ir J. Pronskų, „Draugo“ per Leon. Šimutį ir t. t. Kad ir kai kurie jųjų, pavyzdžiui, „Darbininkas“, „Draugas“, „Naujienos“, „Vienybė“, net dar labiau už kitus laikraščius mane rėmė, vis dėlto stengiaus nei vieno iš kitų tarpo neišskirti, netyčiomis neišaukti dėl manęs vienų į kitus skersavimo (buvo ir to, bet, rodos, ne dėl mano kaltės). Vienam laikraščiui suteikęs žinių apie VVS (mano 1930 m. pranešimas visuotinam VVS suvažiavimui buvo „Vienybės“ pakartotas), kitiems („Darbininkui“, „Vienybei“, „Sandarai“, „Naujienoms“) teikiau apie save žinių, tuo išlygindamas klaidingas informacijas, tretiems daviau savo radijo-paskaitas išspausdinti („Vienybei“ filadelfinę, „Draugui“ chicaginę, „Darbininkui“ newyorkinę) ir t. t. Kreipdamasis į visuomenę per spaudą (maršrutą pradedant, skelbiant Amerikoje gaunamus VVS leidinius, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai trūkstančių Amerikos lietuvių laikraščių komplektų sąrašą, kreipiantis į Simano Daukanto draugijas, kad paremtų jo paminklą Papilėje, pagaliau atsisveikinant su amerikiečiais), vis prašiau, kad vieni kitus kartotų. Tiesą, vienas laikraštis man labiau už kitus patiko savo technika, kitas savo redaktoriaus asmenybe, trečias gal savo kryptimi, tačiau tų savo silpnybių ne tik Amerikoje, bet ir Lietuvoje nenoriu, neturiu, tad ir negaliu pareikšti. Vilnietiškas darbas, mat, stato savo reikalavimus, kurie verčia jo dalyvius griežtai kovoti su šitokiomis ir kitokiomis savo silpnybėmis.

Lygiai taippat ne dėl ko kito, pavyzdžiui, ne dėl kažkokio, kai kurių man prikišamo, „apolitiškumo“, tik dėl VVS nepartinės krypties stengiaus vienodai sueiti su visomis srovėmis ir organizacijomis, kurios manim nesikratė. Kaip „vilnietis“, vienodai jutaus ir Romos Katalikų Federacijos tvarkomoje visuomenėje, ir nepripažįstančių dabartinės Lietuvos tvarkos sandariečių ir ją remiančių „vienybiečių“ — „dirviečių“ tautininkų tarpe, ir tarp Grigaičio bei Michelsono vedamųjų „naujie-

niečių" — „keleiviečių". Gal s pasipiktins, tik vis dėlto atvirai pasisakysiu: būčiau ir su „Laisvės" bei „Vilnies" žmonėmis susipratęs, jei jų pryšakyje stovėtų rimti komunistai, ne rėksniai vaikėzai, kurie nestengia nei SSSR politikos suprasti nei žino apie kai kurių VVS veikėjų dalyvavimą Lietuvių Draugijoje SSSR tautų kultūrai pažinti. Norint tuos rėksnelius sutvarkyti, nesunku būtų jiems ir raštelį iš SSSR atstovybės pateikti, bet išviso vengiau bent kurių partinių, srovinių ar asmeninių protekcijų, tepasiėmęs su savim, berods, Amerikoje niekieno nepareikalautą ir niekam neparodytą VVS Centro Komiteto 1931 I. 10 įgaliojimą Nr. 28. Be to, žinojau, kokios nerimtos yra komunistuojančių laikraščių redakcijos, kurių prieštaravimas mano darbui tegalėjo padėti, ne pakenkti. Juk dargi rimčiausias jų visų, berods, vėliau pašalintas iš komunistų organizacijos*) ir įsteigęs savąją „Naująją Gadynę" chicagietis Prūseika, kurį prieš 20 metų pažinojau dar kaip Petrapilio universiteto studentą Albertą Vabalą, nesiorientavo nei dėl manęs nei dėl VVS darbo. Neturėjau gailėtis nei jo nei jo bendrų neparemtas.

Daug sunkiau man buvo „lygybę" išlaikyti santykiuose su atskirais veikėjais ir šiaip žmonėmis: vienų būdai vienokie, kitų kitokie; vieni prieinamesni, kalbesni, kiti šiurkštesni ar labiau susikaupę. Dar blogiau! Nedaug beliko mano amerikoniškų pažįstamų, apie kuriuos nebūčiau iš kitų girdėjęs visokių visokiausių nekeliančių jų, dažnai labai nekokių žinelių ir priekaištų. Kunigai, daktarai, advokatai, žurnalistai, biznieriai ir šiaip žmonės vis man buvo apkalbami dorovinių, protinių, kultūrinių ar kitokių atžvilgių. Vieno, pavyzdžiui, kuris spaudoje mane rėmė ir mano prakalbas girte gyrė, čia pat kitų man buvo kartojama nuomonė, jog jis iš manęs vienas nesąmones tegirdėjęs ir keliasdešimt jų iš mano kalbos pasižymėjęs. Dėl kai kurių ypatingai karštų dėl Vilniaus kalbėtojų buvau kitų informuojamas juos netikint Vilniaus išvadavimu. Kiti vėl, daug kalbėję apie tėvynę ir lietuviškumo išlaikymą, pasirodė patys anglizuoją savo pavardes ir dar blogiau. Vieni viešai ėję parengimų organizatoriais ir didžiaisiais veikėjais, o tikrieji jų darbuotojai, niekur neminimi, buvę stelbiami. Ir t. t. ir t. t. Prisiklausius panašių informacijų ir kaltinimų, būdavo valandų, kai bėgti no-

*) Vėliau vėl grįžo. *(1940 m.)*.

107. M. Biržiškos išleistuvės New Yorke. Prie didžiojo stalo (iš kairės į dešinę) sėdi: J. Valaitis, A. S. Trečiokas, M. Strumskienė, Ks. Strumskis, Trečiokienė, dr. M. Vinikas, Žilevičienė, gen. kons. P. Žadeikis, Vinikienė, M. Biržiška, kun. J. Simonaitis, Lietuvos ministeris Br. Balutis, Žadeikienė, vicekons. P. Daužvardis, stovi A. B. Strimaitis.

rėjau „iš tokios Amerikos“, ir nekartą tekdavo prisiversti bendrauti su ypatingai juodinamuoju žmogum. Tik 50-metinis gyvenimo patyrimas ir ne tiek įgimtas, kiek įsiauklintas optimizmas, kurį ir Vaivada mini savo straipsnyje, ne tik politinis, bet ir, nevykusiai pasakysiu, žmoninis leido man tuos nuotaikos debesėlius įveikti ir visuomeniškiau nusiteikti nei ieškant idealių didvyrių nei piktinantis žmonių silpnybėmis. Senai žinodamas rimtą prancūzų patarimą „suprasti — atleisti“, stengiaus į žmones žmogaus, ne kažkokio niekieno neįgalioto teisėjo, akimis pažiūrėti, ypačiai įsigilinti į amerikoniško gyvenimo sąlygas[80]) — ir tuojau neišvengiamai turėjau „supratęs atleisti“ ir „atleidęs pamilti“ visą mūsų išeiviją, gal negeresnę už Nepriklausomosios Lietuvos visuomenę, bet kur kas už ją gyvesnę, jautresnę ir visuomeniškesnę, tad ypatingai tinkančią bendram tautos ir ypačiai Vilniaus darbui.

Vengdamas galimų klaidų, o tuo dar visokių nesusipratimų, užsigavimų ir šiaip netiesos, (1931 m.) balandžio 24 d. atsisveikindamas su Amerikos lietuvių visuomene („Vienybėje“, „Tėvynėje“ ir kituose laikraščiuose) bendrai tepadėkojau valdžios žmonėms, organizacijoms, dvasiškijai, redakcijoms (kažkaip „Dirvą“ apleidau, nors ji labai karštai mane rėmė), susirinkimų rengėjams, programų vykdytojams ir susirinkimų klausytojams, beveik nieko neįvardindamas. Dar bendriau pasisakė VVS Centro Komitetas, mano (1931 m.) gegužės 6 d. painformuotas ir (1931 m.) birželio 20 d. „Mūsų Vilniuje“ (Nr. 17) kreipęsis į brolius amerikiečius[81]). Daugelį labiau paaiškėjusių mano kelionės rėmėjų galima rasti tos kelionės aprašyme „Vilniaus reikalu Amerikos Lietuvoje“, nors, be abejo, bus čia ir vienų kitų netikslumų, gal ir klaidų įsispraudę, dėl kurių paliestuosius asmenis nuoširdžiai atsiprašau. Dėl aukščiau nuro-

---

80) Noroms nenoroms priėjau išvados, jog ir Lietuvoje ir išeivijoje siaučia kažkokia kaltinimo manija — visus ir visa peikti, žeminti, niekinti. Daugelis mano patikrintų kaltinimų pasirodė išpūsti ir net pramanyti, tad ir nepatikrintųjų atžvilgiu turėjau būti ypatingai atsargus. Geriau apsigauti šelmį palaikius garbingu veikėju, negu teisingą nors mintyje šelmiu palaikyti.

81) VVSCK iždininko K. Lapino pakvitavimas iš mano pervežtų 408 dol. 98 ct. aukų paskelbtas 1931 m. „M. V.“ Nr. 18 (pataisos „M. V.“ Nr. 19). Bene 748 „M. V.“ prenumeratoriai amerikiečiai paskelbti keliuose 1931 m. „M. V.“ numeriuose.

dytų priežasčių nekartoju čia tų veikėjų pavardžių, kuriems ypatingai turime būti ir aš ir VVS dėkingi, bet dėl vieno asmens griežtai laužau šį savo nusistatymą, dar kartą primindamas visuomenei, jog *vyriausias kaltininkas, kad man pasisekė vilnietiškas darbas tarp amerikiečių, yra Brooklyno šv. Jurgio lietuvių parapijos kun. Norbertas Pakalnis.* Kad ne jo bičiuliškas mano darbo parėmimas, patarimai, įspėjimai, ne ką bebūčiau padaręs, o jau klaidų tikrai daug daugiau būčiau pridaręs! Aš jam čia dėkoju ne tiek už paramą — jis ją teikė gal kaip geras lietuvis, kaip ir kiti darė, kiek už pareikštą man bičiuliškumą, kurio iš jo nei laukti nei reikalauti negalėjau, o kurį jis man, nepažįstamam, ėmė reikšti nuo pirmo mūsų pasimatymo. Tarp malonių man Amerikoje asmenų jis buvo ir lieka man maloniausias (prašau kitus man atleisti šitokį atvirą pasisakymą), brangiausias, artimiausias... Raustu prisiminęs, kaip begėdiškai naudojau jo butą, lėšas, laiką; jis visa tai ne tik kantriai pakėlė, ne tik manęs neišvarė, bet tiesiog pavertė save mano įnamiu, raštininku, kuone tarnu. Jo laimė ant žuliko nepakliuvus!!

Taigi Amerikoje maloniai buvau sutinkamas ir lydimas, giriamas, kelte keliamas — tik kiek čia naudos VVS-gai ir Vilniaus darbui, kuriam juk buvo skiriama mano kelionė? Palikus nuošaly piniginius VVS laimėjimus, kurių siekti VVS man nebuvo pavesta (aukų nerinkau, bet parsivežiau, prenumeratorių daug nesitikėjau, bet susirašė pusaštunto šimto), o taippat Amerikos lietuvių spaudos gal perdaug palankų mano kelionės išdavų įvertinimą, kas politiškai ir visuomeniškai apčiuopiama mano ten padaryta? Aš buvau įgaliotas „padėti Amerikos lietuviams įkurti Vilniui Vaduoti Sąjungą ir bendrai supažindinti su Vilniaus klausimu", bet drauge prityrusių veikėjų buvau pamokytas griežtai neprimesti savarankiškai visuomenei svetur nustatytų sumanymų. Prakalbose visų pirma minėjau VVS, bet nepamiršdamas, jog Chicagoje veikia jau Vilniaus Vadavimo Komitetas, o Romos Katalikų Federacija, tik man atvažiavus, paskelbė savo nusistatymą kuopas versti Vilniui vaduoti sekcijomis, drauge vis pabrėždavau reikalą, kad Amerikos lietuviai patys sau nusistatytų tinkamiausias vilnietiško darbo formas, kad ir jų rastųs nevienodų. Savarankiškas visuomenės galvojimas, nusistatymas ir susibūrimas VVS-gai yra kur kas svarbesnis ir reikšmingesnis už primestinį popierinių skyrių

steigimą, reklaminiu ar net finansiniu atžvilgiu jai gal patogesnį, bet bendram Vilniaus darbui mažiau reiškiantį. Tad man Amerikoje tebesant niekas nebuvo ten įsisteigę, bet išvažiuojant ir ypač išvažiavus *įvairiose kolonijose savarankiškai ėmė rastis VVS skyrių ir komitetų, kurių dabar apie 10 galime priskaityti*)* ir kurie, vėl savarankiškai, nustatė artimus santykius su VVS centru. „Mūsų Vilniaus" skaitytojai nekartą gaudavo apie jų veikimą pasiskaityti. Nė kiek neabejoju, jog kiekvienas spalių 9 ir vasario 16 d. minėjimas lietuvių kolonijose daugins tų skyrių skaičių, juo labiau, jog 1930 Vytauto Didžiojo ir 1931 metais išjudintoji Vilniaus reikalu amerikiečių visuomenė savo spaudos ir vadovų toliau yra auklėjama aiškioje vilnietiškoje dvasioje. Amerikiečių aukos, kurios plaukia į Vilniaus kraštą tautiniam lietuvių darbui remti, ne tik nesumažėjo, bet, pavyzdžiui, (1931 m.) rudenį Vilniaus lietuvėdžiai rėkte ėmė rėkti, jog lietuviai amerikiečių milijonais Vilnių supirkinėją!

Kita kelionės išdava — *politinių ir kultūrinių santykių sustiprinimas tarp lietuvių ir ukrainiečių.* Vyriausias Amerikos (Jungtinių Valstybių) ukrainiečių spaudos organas, Jersey City, N. J., dienraštis „Svoboda" (1931 m.) balandžio 28 d. str. „Do vydizdu prof. Biržyški" rašo: „Jis pirmas paskatino Amerikos lietuvius rimtai žiūrėti į lietuvių — ukrainiečių susiartinimą. Jis pirmas jiems nurodė, jog Lietuva tada tebus stipri valstybė, kai turės sąjungininkė laisvą ir nepriklausomą Ukrainos valstybę. Jo istoriniai ir politiniai įrodinėjimai paveikė Amerikos lietuvių veikėjų protus ir širdis. Jam trumpai teviešint Amerikoje, Amerikos lietuviai daugiau susiartino su Amerikos ukrainiečiais, negu bent kada (za vsi časy) prieš jam atvažiavus". Čia, žinoma, perdaug pasakyta: aš nebuvau „pirmas", ir be reikalo pamirštama Jono Šliūpo ir kitų Amerikos lietuvių pirmenybė; aš radau dirvą gražiai parengtą lietuvių ir ukrainiečių susiartinimui kad ir 1930 m. Vytauto Didžiojo sukaktuvių ir lenkų persekiojimų Vakarų Ukrainoj Amerikos lietuvių ir ukrainiečių subruzdimu. Svetimomis povo plunksnomis nesidabinsiu. Aš tik stengiaus 1930 metų lietuvių ir ukrainiečių bendravimo laimėjimus sustiprinti istoriniu Vytauto Didžiojo tautų frontu ir ukrainiečiams priartinti lietuviškąją Vil-

*) Paskui atsirado dar daugiau, taip jog vėliau (1936 m.) prireikė talkon jiems V. Uždavinį pasiųsti. *(1940 m.).*

niaus vadavimo idėją. 1931 m. spalių 9 d., 1932 m. vasario 16 d. paminėjimai, vienų lankymasis ir prakalbos kitų parengimuose, net bendros gegužinės rodo, jog tasai, toli gražu ne vien mano, darbas nenuėjo niekais*).

Trečias dalykas, kurį labiau iškėlė mano kelionė į Jungtines Valstijas, yra gyvas *reikalas sustiprinti tautinį Amerikos lietuvių bendravimą su Lietuva.* Čia irgi nebuvau nei pirmas nei paskutinis: Basanavičiaus ir Tumo seniai praskintas kelias daugelio tebėra naudojamas, ir net tais pačiais 1931 metais Amerikoje lankėsi vyskupas Būčys, ponia Gimbutienė, žurnalistai Bružas ir Gricius. Kaip ir kitų „svečių iš Lietuvos", mano atvykimas amerikiečių gražiai buvo panaudotas bendriems tautiniams tikslams, juo labiau, jog jis nebuvo nei sroviškai nei materiališkai nudažytas; čia vėl ne mano nuopelnas, tik sveikas VVS centro nusistatymas. Man betgi rūpėjo ir teberūpi surasti būdus ir priemones abipusiškai Lietuvos ir jos kolonijų bendravimo veiklai sustiprinti: kad ne tik Amerikos lietuviai sektų ir remtų Lietuvos gyvenimą, bet ir Lietuva remtų amerikiečius; kad ne tik amerikiečiai semtųsi sau tautinės stiprybės iš Lietuvos, bet ir Lietuvos žmonės mokytųsi iš amerikiečių. Važiuodamas Amerikon, neturėjau jokių stebuklingų išganingų receptų nei vieniems nei kitiems, tik buvau nusistatęs kiek galima blaiviau pažinti ir suprasti Amerikos lietuvius ir tą savo nusistatymą, visuomenės gražiai palaikomas, Amerikoje vykdžiau. Tuo atžvilgiu laikiau save ne tiek amerikiečių informatorium apie Lietuvą, kam tiesioginis Vilniaus darbas gerokai kliudo, be to, ir informatorių (srovinių ir kitokių) jiems netrūksta, kiek žinių rinkėju, susiorientuotoju, būsimajai Lietuvos informacijai, kad ja nors kiek sustiprinčiau *Lietuvos visuomenės susidomėjimą ir susirūpinimą savo išeiviais,* nors tuo prisidėčiau prie didesnio jos bendravimo su Amerikos lietuviais. Čia pasirodė bene dar sunkesnis reikalas, negu mano važinėjimas po kolonijas!

(„M. V." 1932 VII. 10—20 nr. 22—23|96—97).

*) Ir vėliau tas nenutruko. *(1940 m.).*

XLII. LIETUVOS VISUOMENĖS INFORMAVIMAS APIE AMERIKOS LIETUVIUS.

(Pasikalbėjimas su „Tėvynės" korespondentu. Pranešimai apie Amerikos lietuvius gyvu žodžiu ir spaudoje. „Lietuviškosios Enciklopedijos" straipsnis „Amerikos lietuviai").

Išvažiuodamas iš Kauno 1931 m. sausio 10 d., „Mūsų Vilniaus" nr. 1 pasiaiškinau Vilniui Vaduoti Sąjungos visuomenei dėl savo kelionės priežasčių ir tikslų, o paskui Nr. Nr. 2—13 buvo skelbiami trumpi padieniai pranešimai apie mano kelionės įvykius, maršrutą, darbą ir t. t. Kai kas juosna įsispraudė klaidinga man vieno ar kito dalyko tinkamai nepatyrus ar kitų esant suklaidintam, nemaža atsirado ir spaudos riktų, ypačiai rinkėjams ir korektoriams turint reikalo su svetimos jiems kalbos žodžiais ir tolimosios Amerikos geografijos vardais, be to, atspėjamais iš mano šiaip jau neaiškios, o čia dėl didelio skubėjimo dar neaiškesnės. rašysenos, bet vis dėlto, kad ir tokie, tie pranešimai leido vėvėsams sekti, kaip atlikau jųjų man pavestąjį darbą. VVS centras, be to, gaudavo iš manęs ir tam tikrų pranešimų bei atsiskaitymų iš darbo, o taip pat jį sekė iš, rečiau tiesiog redakcijų, bet dažniausiai mano siunčiamų, paskirų Amerikos lietuvių laikraščių numerių. Vieną ar kitą tų laikraščių ar amerikiečių (Čekanausko, Vaivados) „Mūsų Vilniui" parašytą straipsnį „M. V." redakcija paskelbė Lietuvos visuomenės žiniai, ir šioji (visuomenė) gavo čia progos patikrinti mano pranešimų teisingumą. Kai kas apie kelionę buvo pranešta ir kitų Lietuvos laikraščių („Lietuvos Aido", „Lietuvos Žinių"), tik gan atsitiktinių žinių, iš kurių sunkoka būtų tikriau ją įvertinti. Keista, bet dar Amerikoje būdamas iš kai kurių amerikiečių išgirdau žinelę, kuri ten man pasirodė tiesiog netikėtina, bet pagrįžus Lietuvon buvo ten, jau kitų žmonių, man pakartota. Štai kaip ji atrodo iš New Yorko „Tėvynės" korespondento Lietuvoje, pasirašiusio Kauno Ponaičiu, gegužės 19 d. pasikalbėjimo su manim (1931. VI 12 „Tėvynės" Nr. 24: „Prof. Biržiškos įspūdžiai"):

— Ar Tamsta girdėjai gandus, jog tam tikrų autoritetų vienoj redakcijoj buvo nurodyta arba nieko apie Tamstos kelionę Amerikon nerašyti, arba rašyti tiktai, kas bus galima blogo rasti?

— Girdėjau.

— Ką manote apie tai?

— Nieko ypatingo. Kad ir būtų duotas tokis nurodymas, tas mano užsibrėžto darbo nesulaikys.

— Kuriuo tikslu tas būtų daroma?

— Sunku pasakyti. Bet spėju, kad dviem sumetimais: asmeniškumai, tai viena ir antra — mano nusistatymas kai kuriais Lietuvos gyvenimo klausimais ir kitokis Amerikos lietuvių gyvenimo įvertinimas, negu daugelis mano pirmatakų lankiusių Ameriką tenai gyvenančius mūsų tautiečius įvertino[82]).

Šiaip ar taip, grįždamas iš Amerikos žinojau, jog teks man visuomenę plačiau painformuoti ne tik apie savo kelionę, bet ypačiai apie Amerikos lietuvių būklę. Juk apie amerikiečių gyvenimą taip maža prieš tai buvo pas mus spaudoje teikiama žinių, jog Lietuvos visuomenė bemaž nieko apie jį nežinojo, mito čia atsitiktinėmis, dažnai iškreiptomis ir net visiškai neteisingomis žiniomis, tad jo nesuprato, nebrangino ir bendriems tikslams per mažai tenaudojo, nebent viena ar kita politinė grupė, organizacija ar paskiri asmens pasipinigaudami („ubagaudami") tarp amerikiečių. Apie tai daug prisiklausęs Amerikoje ir ypačiai kiek prisižiūrėjęs tenykščiam gyvenimui, pamilęs amerikietį, jutau turįs ką patyręs tuojau plačiau paskleisti ir nors tuo prisidėti, išlyginant ligšiolinius Lietuvos ir Amerikos lietuvių santykių trūkumus. Trumpų mano, sakyčiau, lyg oficialinių pranešimų — apyskaitų „M. V." tam buvo permaža. Visų pirma tad, dar neatvėsęs nuo Amerikos įspūdžių, griebiaus tos pačios priemonės, kuria taip plačiai teko naudotis Amerikoje, — gyvo žodžio.

Tik grįžus Kaunan (gegužės 2 d.), „Lietuvos Žinios" tuojau (gegužės 5 d.) įdėjo pasikalbėjimą su manim, teisingai jį atpasakodamos. Čia aš trumpai paminėjau savo atliktąjį darbą ir bendrus įspūdžius iš Amerikos lietuvių gyvenimo. Gegužės 6 d. plačiai pranešiau VVSC Komitetui apie savo kelionę ir darbą Amerikoje. Gegužės 9 d. padariau viešą pranešimą Vytauto Didžiojo universitete. Gegužės 10 d. Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijoj dariau pranešimą VVS skyriaus nariams ir studentams

---

82) Bostoniškis „Darbininkas" 1931. VI. 24 panašiai rašo: „Tenka sužinoti, kad net vieno, dabartiniu metu žymaus, laikraščio redakcija buvo gavusi beveik įsakymą nieko gero apie prof. Biržiškos kelionę nerašyti".

bei profesoriams. Gegužės 18 d. dariau pranešimą Kaune Lietuvių Ukrainiečių Draugijos nariams ir prijaučiantiems, prieš tai dar buvau padaręs pranešimą tos Draugijos valdybai, kuri, juo atsirėmusi, drauge su VVSC Komitetu atskiru raštu padėkojo Amerikos ukrainiečiams už mano darbo parėmimą (1931. VI 25 d. raštas, išspausd. 1931 m. „M. V." Nr. 21 ir Amerikos spaudoje). Gegužės 19 d. padariau pranešimą VVS Kauno skyrių nariams. Tik čia man šis darbas kaip ir nutrūko... Kažin, ar dėl to galiu būt kaltinamas. Pats buvau pasiryžęs visur vykti su paskaitomis apie Amerikos lietuvius, kur tik būsiu šaukiamas ir kur suskubsiu. Mano pranešimas universitete, virtęs vėlesnių mano pranešimų branduoliu ir spaudoje atpasakotas, rodos, nebuvo niekintinas. Bent Lietuvos spaudoje neteko skaityti neigiamų apie jį atsiliepimų, o amerikiečiai aiškiai jam pritarė („Sandara": „Pranešimas yra rimtas ir bešališkas"). Išklausęs mano dotnuviškį pranešimą, ilgai darbavęsis tarp Amerikos lietuvių prof. F. Kemėšis pripažino „M. V." Nr. 15 mane sugebėjus „duoti pilną ir aiškų vaizdą mūsų brolių amerikiečių atsinešimo į Vilniaus problemą ir taippat jų būklės tautiniu atžvilgiu". Tie žodžiai lyg drąsino mane toliau daryti pranešimus, bet, deja, tam atsirado dvi kliūti.

Šimtus viešų paskaitų savo amžiuje atlikęs, nesu išlepintas tikslingu jų atpasakojimu spaudoje, tik dėl to paprastai save kaltinau: matyt, būdavo jose kas neaišku, kas klaidino jų atpasakotojus. Mano kalbos Amerikoje ir nevisados tikslingai būdavo atpasakojamos tenykštėje lietuvių spaudoje, turbūt, dėl tos pat priežasties: „Mūsų Vilniuje" nevieną šitokį atpasakojimą gavau vėliau išlyginti. Tačiau mano universitetinio pranešimo atpasakojimas viename Kauno laikraščių buvo toks, jog vertė mane paabejoti, ar bebus naudos dėl šitaip atpasakojamų mano paskaitų, ar nekils dėl jų mažesnių ir didesnių nesusipratimų, tiesiog, ar nekenks jos mano siekiamam tikslui — priartinti mūsų išeiviją Lietuvos visuomenei. Koks buvo šis atpasakojimas, rodo, be daugelio kitų jo netikslingumų, pabrėžimas iš mano pranešimo 6 tautinių bažnyčių reikšmės, nutylint mano ilgoką pasakojimą apie 150 katalikiškų parapijų darbą ir vaidmenį. Šitokio recenzento išsišokimo negalėjau aiškinti savo kalbos neaiškumu ar jo Amerikos sąlygų nežinojimu... Katalikiškas „Rytas", kurio žmonės ir girdėjo mano pranešimą, tuojau pažymėjo recenzento šališkumą, kuriam aš nedaviau

progos. Tik dėl „Ryto“ atitaisymo šis mano pranešimas, pakartotas Brooklyno „Vienybės“, nesukėlė Amerikoje nesusipratimų (žiūr. Chicagos „Draugą“ 1931. VI. 2, Bostono „Darbininką“ Nr. 45 ir kt.). Kas galėjo užtikrinti, jog panašių ar dar piktesnių netikslingumų nebus paskelbta dėl kitų mano pranešimų? Tuojau betgi šis klausimas turėjo atkristi dėl daug paprastesnės priežasties: Lietuvos visuomenė nerodė susidomėjimo savo brolių gyvenimu už jūrių marių ir mano pranešimų tuo reikalu nerengė. Čia turėtų lyg kilti nemalonus mano ambicijai priekaištas: „Matyt, nekoks būsi kalbėtojas, kai žmonės nenori paties nė klausyti!“ Pats žinau toli neprilygstąs mūsų didiesiems kalbėtojams Vaižgantui, Šilingui, Vydūnui, Herbačiauskui ar kuriam kitam ir jokių ambicijų iškalbingumo srityje neturiu, tik visgi šį kartą drįsčiau kuo kitu aiškinti aukščiau iškeltą reiškinį. Turiu čia tinkamą pavyzdį. Kai netrukus po kauniškių mano pranešimų, liepos mėn. (tais pat 1931 metais) dr. J. Šliūpas Palangoje paskelbė mano paskaitą apie Amerikos lietuvių tautinę būklę, ypačiai apie jų santykius su Lietuva (bene „Mes ir Amerikos lietuviai“), į paskaitą, be rengėjų, teatvyko du klausytoju, ir, žinoma, paskaita neįvyko! Tuo tarpu kai tuoj po to, liepos 19 d. ten pat surengus taippat mano paskaitą apie Vilniaus dalykus, susirinko daug klausytojų, nors, rodos, nei savo vardu nei skelbiamu, kai kurių šaukiamu „nusibodusiu“ ir „nuvalkiotu“, Vilniaus dalyku išlepintų Palangos vasarotojų vilioti negalėjau. Taigi, Vilniaus dalykas, šiaip ar taip, Lietuvos visuomenei tebėra kaip buvęs gyvas, nėra nusibodęs, bet Amerikos lietuvių nėra jai dar paaiškėjęs, taip artimas ir skaudžiai įdomus, kaip kad jis turėtų būti, ir ne tik jai...[83]) Tikriau pasakius, ji nėra dar tam pribrendusi, tebėra reikalinga čia ilgo ir nuosakaus darbo.

Teko tad atsisakyti nuo planuoto važinėjimo po Lietuvą su plačiais pranešimais apie amerikiečius ir užsibrėžtąjį tikslą kitokiomis priemonėmis. Viena, ir Vilniaus reikalams skiriamose prakalbose ėmiau daug vietos skirti mūsų nustatytinų su Amerikos lietuviais santykių aiškinimui, ne tiek betgi, kad į tai

---

[83]) Palyg. minėtąjį pasikalbėjimą su „Tėvynės“ korespondentu: — Valdžia manęs nekviečia pranešimų padaryti net ir po to, kai pats jai prisiminiau! — Panašiai Bostono „Darbininkas“ Nr. 45: „vyriausybė neparodė jokio susidomėjimo“. Grįždamas betgi iš Vilniaus, visados būdavau šaukiamas papasakoti ką patyręs, nors ne ką nauja bepatirdavau.

perdaug atkreiptų dėmesio paskaitų atpasakotojai ir ką pripainiotų. Net aną Palangos paskaitą, atliktą Vilniaus Dieną, naudodamasis proga turėti rinktinę, iš visos Lietuvos vasaroti suvažiavusią publiką, paskyriau vien tik Amerikos lietuviams; panašiai įvyko Klaipėdoje po dviejų savaičių, rugpiūčio 1 d. Tik kur kas svarbiau man pasirodė šiuo tarpu ne tiek šen ir ten atsitiktinai kelti Amerikos lietuvių vardą ir raginti su jais susiartinti, kiek kantriai rengti dirvą rimtam artinimo darbui. Nors, pavyzdžiui, Visuomis, pažįstąs abi visuomeni, Lietuvos ir Amerikos lietuvių, 1931. VI. 3 laišku man griežtai nustato: „nuoširdžiausiai linkiu Tamstai keliauti ilgesniam laikui atgal Amerikon ir pagal išgalės veikti (Lietuva apsieis ir be Tamstos, o Amerika ne)..., tad rudenį laimingos kelionės Amerikon" (varo mane iš Lietuvos ir gana!), tik nutariau dar Lietuvoje nuosakiau padirbėti.

(1931 m.) „Mūsų Vilniaus" Nr. 13 pabaigus savo trumpus, dar iš Amerikos siunčiamus pranešimus apie savo kelionę, gegužės 20 d. Nr. 14 jau ėmiau plačiau ją pasakoti („Vilniaus reikalu Amerikos Lietuvoje"), dabar jau turėdamas galvoje ne tik Lietuvos vėvėsus, bet ir gautuosius Amerikoje „M. V." skaitytojus. Kelionės apsakymas užsitęsė beveik 16 mėnesių ir, turbūt, gerokai įkyrėjo mūsų skaitytojams, bet jis nėra perilgas ir dienraštyje per pusantro mėnesio būtų baigtas (43 numeriuose). Rašiau kiekvienam numeriui nei vieno nepraleidęs, nors teko ir važinėti ir rašyti įvairiose vietose (Kaune, Palangoje, Viekšniuose), visokiose sąlygose, nelygia nuotaika, dėl ko, žinoma, rašinys turėjo nukentėti, bet dėl daugelio įvairių darbų ir rašinių negalėjau trumpu laiku visa tai parengti; be to, trumpinti neatrodė tikslinga. Pasirėmęs savo kelionės metu darytais ir žmonai Kaunan siunčiamais padieniais užrašais, patikrinęs juos ir papildęs iš parvežtų su savim Amerikos laikraščių, amerikiečių maloniai aprūpintas ir toliau aprūpinamas nuotraukomis, atvaizdais, iškarpomis, rašiau lyg amerikietiško mano Vilniaus darbo apyskaitą, kuri bent iš dalies patenkintų aplankytus amerikiečius ir pasiuntusius mane vėvėsus (du kiškiu pagauti!), o taippat ir platesnei „Mūsų Vilniaus" skaitytojų visuomenei suteiktų truputį žinių apie Amerikos lietuvių būklę. Iš pradžių rengiaus iš „MV" atkarpų sulipdyti atskirą atvaizduotą knygą (būtų per 200 nuotraukų ir atvaizdų), ir amerikiečiai jau jos laukė („tikėkimės nenusivilti", rašė „Tė-

vynė"), bet VVS nei tam turi lėšų nei patogu jai būtų pirmininko rašiniui jų skirti ir dar prisiskolinti, srovinėms leidimo bendrovėms nesrovinį rašinį nepatogu leisti ir atskiriems leidėjams gal perdidelė rizika, na, o autorius, kaip paprastai, tam yra perplikas. Tad ir liko šie kelionės skyriai „M. V." skiltyse, skyrium neišleisti, o ir vėliau net rašomi nederinami su knygos reikalavimais. Iš gaunamų iš amerikiečių laiškų ir šiokių tokių spaudos atsiliepimų, taippat iš pasikalbėjimų su vienu kitu „M. V." skaitytoju teko įsitikinti, jog amerikiečiai perdaug dėl jų nepyksta[84]), nors kai kurių jųjų srovinių politikų bandymai panaudoti mano rašymą savo tikslams nuėjo niekais mano neparemti, o „senos tėvynės" žmonės gavo nors kiek medžiagos prisižiūrėti savo svetur iškeliavusiems broliams, išgirsti vieną kitą jų žodį bendrais Lietuvos ir Vilniaus reikalais, kai kas pasiskaitęs ir rimčiau dėl jų ėmė galvoti. To man pakanka. Tam negaila man buvo tos malonios baudžiavos, kuria virto priverstinis kiekvienam numeriui naujinimas, kaskart vis labiau silpnėjančių, Amerikoj gautųjų įspūdžių.

Tačiau, nors pasakodamas savo įspūdžius nekartą ištrukdavau iš tiesioginės VVS darbo srities, savo antrašte išreikštas rašinio tikslas ir reikalas šiaip ar taip žiūrėti jo (rašinio) galo mane varžė, neleido plačiai to reikalo imti. Pakilęs užjūry VVS ir šiaip vilnietiškas darbas spirte spyrė jį sekti ir vėvėsams skelbti. Jau 1931. VI. 30 „MV" (Nr. 18) pasirodo žinių „Vilniaus darbas Jungtinėse Valstijose", kurios nuo 1931. VIII. 20 (Nr. 23) nuolatos jau duodamos atskirame skyriuje arba sujungiamos su bendresnėmis žiniomis. Mat, pajutęs didėjantį vėvėsų domėjimąsi amerikiečiais, nebelaukdamas kol baigsiu savo kelionės aprašymą ir nebesitenkindamas „vilnietišku" Amerikos žinių teikimu, nuo 1931. XII. 20 (Nr. 35) ėmiau rūpinti iš amerikiečių spaudos ir bendresnių žinių iš jų tautinio

---

84) Kiek žinau, tik Seinų „Šaltinis" su Chicagos „Draugu" sutartinai mane pabarė dėl vieno kunigo, jų nuomone, mano rašiny „nuskriausto" (jei ir kun. J. taippat atrodo, nuoširdžiai jį atsiprašau: aš tenorėjau, kaip ir visur kur, teisingai atpasakoti kaip kas buvo, ne „pajuokti" ar „užgauti"; deja, rašiau dar paprasta plunksna, ne Amerikoje gauta auksine, tad gal kur ir klupterėjau) ir net pakaltino mane „tautinę bažnyčią" pagyrus, ko aš tikrai, pats būdamas katalikas, nei galvojau nei rašiau. Bene bus čia vis dėlto atsirūgęs aukščiau minėtasis netikslus mano pranešimo atpasakojimas?!

veikimo: „Iš Šiaurės Amerikos lietuvių gyvenimo". Čia teko ne rungtis, bet paremti panašų „Trimito" skyrių (bene bus jis Šaulių Sąjungos atstovo A. Žmuidzinavičiaus prieš keleris metus po Amerikos kolonijas važinėjimo išdava?), susilaukti aiškiai pastebimo „Bangų" domėjimosi kultūrine amerikiečių būkle (Ant. Bružo ir Aug. Griciaus 1931 m. rudens kelionės į Ameriką pasėka) ir bene kiek prisidėti prie to, jog ir dienraščiai ėmė skirti amerikiečiams kur kas daugiau dėmesio, negu ligišioliai („Lietuvos Žiniose" pargrįžus iš Amerikos „Naujienų" bendradarbiui Juozui Pronskui, „Lietuvos Aide"; „Rytas" ir anksčiau teikė iš Amerikos lietuvių katalikų veikimo). Amerikietiška „MV" apžvalga stengiamasi vesti atsargiai, nesirišant su kuria srove ir nei vienos nevengiant*).

Kelionė Amerikon, jos atpasakojimas ir Amerikos lietuvių gyvenimo sekimas „MV" skiltyse privertė mane daugiau ne tik su juo susipažinti, bet ir kiek įsigilinti į jo praeitį, kai ką paskaityti, patikrinti vyraujančias mūsų visuomenėje apie jį nuomones, perdaug jomis nebepasitikėti. Kai „Lietuviškosios Enciklopedijos" redakcijai paaiškėjo skubus reikalas parūpinti straipsnį apie Amerikos lietuvius, ji pavedė jį man. Dar kartą peržiūrėjau turimąją mano medžiagą, gerokai ją papildžiau iš Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rinkinių ir, per 1932 metų vasario — kovo mėn. gerokai paprakaitavęs, parengiau ilgesnį straipsnį, kurį enciklopedija balandžio mėn. išspausdino savo IV sąsiuviny „Amerikos lietuviai")*). Gavęs skyrium išspausdintų šio straipsnio 100 egzempliorių, daugumą jųjų pasiunčiau laikraščiams ir pažįstamiems Amerikoje. Ten jis, be abejo, ne ką naują bepasako, gal nevienam nepatinka dėl žinių nepilnumo, įsispraudusių klaidų ar kai kam nepageidaujamo kai kurių dalykų nušvietimo, bet, žinoma, jis jiems būtų dar labiau nepatikęs, jei būtų mano ar kito kurio parašytas Amerikoje dar neapsilankius; gyvi įspūdžiai daug kur apsaugojo mane nuo perdidelio pasitikėjimo popierine medžiaga. Tikiuosi, kad Lietuvos visuomenei „Amerikos lietuviai" kai ką pateiks nežinomo, įsidėmėtino arba tiesiog primins pamirštą ir ne be naudos pagausins esamąją tuo reikalu literatūrą. Juk be

---

*) Dėl daugelio kitų darbų vėliau gavau perleisti šią apžvalgą kitam, ir ji ilgainiui visai pranyko. *(1940 m.)*.

*) I t. 405—484 pusl. *(1940 m.)*.

įdomios ir gyvos Vaižganto „Ten gera, kur mūsų nėra“ (1912 m. ir Vaižganto raštų XVII t., 460 pusl. 1931 m.), gražios K. Gineičio „Amerikos ir Amerikos lietuvių“ (325 pusl. 1925 m.), nepaprastai vertingos, kad ir vos apie 40 puslapėlių teturinčios kun. T. Žilinsko brošiūrėlės „Amerikos Lietuva“ (1919 m.), ką galime pasiūlyti paskaityti apie amerikiečius (retai užeinamų ir pasenusių 1899 m. Jr. Jono ar 1915 m. V. K. Račkausko svarbių tyrinėjimų čia, žinoma, neimu galvon)? Štai dėlko drįsau savo darbu nors šiuo tarpu užkišti spragą, kol kuris nors Amerikos lietuvis parūpins ką svaresnio.

Enciklopedijos straipsnis apie Amerikos lietuvius bus man lyg paskutinė grandis numatytų parengiamųjų darbų eilėje prieš imantis vykdyti amerikiečiams pažadėtąjį darbą — padėti Lietuvos visuomenei sueiti su savo išeiviais į griežto tautinio bendradarbiavimo santykius. Vykdant tai, ypačiai tenka padirbėti Lietuvių Draugijoje Užsienio Lietuviams Remti, kurion tuo tikslu ir įsispraudžiau, iš dalies ir kitose organizacijose*), bet to darbo nenorėčiau griežtai rišti su savo kelione. Šiuo tarpu prašyčiau laikyti mane iš kelionės darbo atsiskaičius. Beje, amerikiečių nesu apiplėšęs (nei aukas rinkau, nei abejotinų bendrovių šerus — akcijas platinau, nei kitu kuriuo būdu), nei Lietuvoje jų apšmeižęs, pagrįžęs namelių nesu pasistatęs nei centrelio įgijęs, tad, rodos, neprivalau aiškintis tiems, kurie mėgino mane pašmeižti, siekiant kelionėje asmeninės naudos.

(„M. V.“ 1932. VIII. 30—IX. 10 nr. 24—25/96—97).

*) 1935 m. pavasarį gavau pasitraukti iš VVS ir visų kitų organizacijų, kuriose dirbau, tad ir iš L. D. Užsienio Lietuviams Remti, kuri vykdo tokį darbą, kokio aš vien savo jėgomis, žinoma, nebūčiau įstengęs tai atlikti. *(1940 m.)*.

NUOTRAUKŲ SĄRAŠAS

Pusl.

Prof. Mykolas Biržiška . . . . . (prieš tekstą)
1. Keleiviai Bremeno Loidheime 13
2. Atlantinis „Bremeno" milžinas 16
3. Lietuvos generalinis konsulas New Yorke pulk. Pov. Žadeikis . 21
4. Brooklyno lietuvių šv. Jurgio parapijos klebonas kun. Norbertas Pakalnis 24
5. „Tėvynės" redaktorius S. E. Vitaitis 27
6. Antrasis „Tėvynės" redaktorius Pr. Bajoras 30
7. Brooklyno „Vienybės" redaktorius Jonas Valaitis su žmona ir dukryte 33
8. Kun. Jonas Balkūnas 36
9. Brooklyno lietuvių šv. Jurgio parapijos lietuvių kalbos ir tikybos šeštadienio mokykla 39
10. New Yorko lietuvių M. Biržiškai surengtos sutiktuvės 41
11. Maspetho lietuvių klebonas kun. Antanas Milukas 45
12. Amerikos ukrainiečių veikėjas dr. Luka Myšuha 48
13. Amerikos ukrainiečių veikėjas Omeljanas Reviukas 51
14. New Yorko lietuvių studentų ir alumnų klubas 54
15. Filadelfijos lietuvių Šv. Kazimiero parapijos klebonas kun. J. J. Kaulakis 57
16. Jonas ir Stasė Griniai 60
17. Kazio Vidikausko šeima 64
18. Filadelfijos veikėja Ona Unguraitė tarp sesers ir tetos vienuolių 67
19. Šokėja Stasė Tvaranavičiūtė 70
20. Albina Garliauskaitė, Miss Lithuania of Philadelphia 1930 . . 73
21. Gydytojas E. G. Klimas 77
22. Ant. Tvaranavičius 81
23. Filadelfijos ukrainiečių vad. Aleksandro Košyco choras . . . 85
24. Lietuvos ministeris Vašingtone Br. Balutis 88
25. Vašingtono Lietuvos atstovybės angoje: Amsterdamo kun. J. Židanavičius, M. Biržiška ir Lietuvos ministeris Br. Balutis 93
26. Prie Vašingtono paveikslo Baltimorėje: kun. Koltuckis, M. Biržiška, miesto majoras Breningas, kapitonas Darmohrajis ir kun. Maruščakas. 96
27. Advokatas Nadas Rastenis 99
28. Advokatas Vincas F. Laukaitis 105
29. Baltimorės lietuvių dainininkė Julė Baltrukonytė - Rastenienė . 108
30. Eastono lietuvių klebonas kun. S. J. Draugelis 111
31. Elizabetho lietuvių parapijos mokyklos baigiamoji laida su kun. Juozu Simonaičiu viduryje 114
32. Elizabetho lietuvių parapijos pirmosios komunijos dalyviai . . 117
33. Elizabetho lietuvių krepšininkai su kun. J. Simonaičiu viduryje 121
34. Elizabetho ukrainiečių kun. M. Kinašas 125
35. Bridgeporto lietuvių parapijos klebonas kun. M. Paukus . . . 129
36. M. Biržiška su vaterburiečių advokatu Kaziu M. Lukošium . . 132
37. Dr. J. Stanislovaitis 135
38. Gydytojas Jonas Stanislovaitis su žmona ir sūneliu 138
39. Jonas Tareila 141
40. Marijona Jokūbaitė 145
41. Jonas Skritulskas 148
42. VVS New Britaino skyriaus valdyba su pirmininku Viktoru Vitukinu viduryje 151

43. Hartfordo lietuvių parapijos klebonas kun. J. Ambotas . . . 154
44. Vaterburio lietuvių šv. Juozapo parapijos mokykla 157
45. Lietuvių parapijos mokyklos klasė su kun. J. Valantiejum . . 161
46. Bostono lietuvių parapijos klebonas kun. Pr. Virmauskis . . . 164
47. Advokatas F. J. Bagočius 167
48. Bostono lietuvaičių mandolinų orkestras 170
49. Bostono miesto majoras James M. Curley 173
50. Dainininkė Ona R. Kubilienė 176
51. Boksininkas Juozas Šarkis - Žukauskas 179
52. Metodistų žinyčios ministras B. F. Kubilius 182
53. Bostono lietuvaitės Jadv. Vaitkevičiūtė ir Ona Valiackaitė . . 185
54. Bostono „Darbininko" redaktorius Antanas F. Kneižys . . . 188
55. Dainininkė Zosė Vitaitienė 191
56. Kostas Demikis 194
57. Wilkes - Barrės „Garso" redaktorius Matas Zujas 197
58. Scrantono F. J. Živatas 200
59. Scrantono lietuvių vad. tautinės bažnyčios kun. M. Valadka . . 203
60. Vytautas Antanas Keršavičius 206
61. V. A. Meškūnas 209
62. Antanas S. Balčys 212
63. B. B Balčikonis 215
64. Kazys L. Almonas 218
65. VVS Amsterdamo skyrius su pirmininku kun. J. Židanavičium viduryje 221
66. Dr. Pranas Puskunigis 224
67. Rochesterio lietuvių parapijos klebonas kun. J. M. Bakšys . . 227
68. Rochesterio lietuvių parapijos mokyklos baigiamoji mokyklos laida su kun. J. Bakšiu viduryje 230
69. Studentas Jonas Čelkys Morkūnas 233
70. Juozas Saunoras 236
71. J. Smailis 239
72. Detroito ukrainiečių choras „Bojan" su kun. Sembratovičium viduryje . . . . . , 242
73. P. Medelinskas 245
74. Lietuvos konsulas Chicagoje Antanas Kalvaitis 248
75. Kun. Ignas Albavičius 251
76. Pralotas M. Krušas 255
77. Chicagos „Draugo" redaktorius Leonardas Šimutis 258
78. M. Biržiška ir Ant. Vanagaitis Chicagoje 261
79. Chicagos „Naujienų" redaktorius Pijus Grigaitis 265
80. Advokatas Kazys Gugis 269
81. Chicagos lietuvių „Birutės" choras, M. Jozavito vedamas . . 273
82. Chicagos lietuvių choras „Pirmyn" su vedėju K. Steponavičium pryšakyje 275
83. Dr. A. L. Graičiūnas 277
84. Advokatas Antanas A. Olis 280
85. Ant. Jončos šeima 283
86. Dr. Al. M. Račkus 286
87. Kun. Jer. Vaičiūnas 289
88. Lietuvių — Ukrainiečių Sąjungos organizatoriai Chicagoje . . 293
89. Ukrainiečių veikėjas pulk. Aleks. Šapovalas 297
90. Chicagos lietuvių Nekalto Prasidėjimo parapijos klebonija . . 301
91. Chicagos lietuvių Nekalto Prasidėjimo parapijos mokyklos benas 305
92. M. Biržiška tarp dviejų kunigų marijonų F. Kudirkos ir J. Navicko 309
93. M. Biržiška kunigų marijonų lietuvių kolegijos mokinių tarpe 312
94. Kenoshos lietuvių parapijos klebonas kun. Al. Bublys . . . 315
95. K. Steponavičiaus vedamas Kenoshos lietuvių Dailės Ratelio choras 318

96. Šv. Kazimiero seserų akademija 321
97. M. Biržiška Tabor Farmoje Bačiūnų tarpe 325
98. M. Biržiška Clevelande Karpavičių tarpe 329
99. M. Biržiška ir inž. Žuris prie K. S. Karpavičiaus buto 333
100. Pittsburgho lietuvių ir ukrainiečių bankietas 337
101. Pittsburgho lietuvių studentų klubas 341
102. Amerikos Lietuvių Susivienijimo prezidentas St. Gegužis . . . 345
103. Vizų šeima 349
104. Ant kun. Pakalnio klebonijos stogo 354
105. M. Biržiška Brooklyne tarp A. Strimaičio ir kun. N. Pakalnio 357
106. Ukrainiečių veikėja Ivona Skubivna 361
107. M. Biržiškos išleistuvės New Yorke 365

TURINYS

Pusl.

Prakalba 5

I. Prieš važiuojant 7

II. *Amerikon* (Išvykimas iš Kauno. Kelionė per Atlantą „Bremeno" laivu. Atvykimas) 12

III. *Tarp srovių* (Srovių nusistatymai. Tautininkai, „sandariečiai", katalikai, socialistai, komunistai. Mano didieji talkininkai generalinis konsulas pulk. Pov. Žadeikis, kun. Norbertas Pakalnis ir kiti) 21

IV. *Pirmieji žingsniai New Yorke* (Konsulate, „Vienybės" ir „Tėvynės" redakcijose. Susipažinimas su šv. Jurgio parapijos vaikais. Maršruto nustatymas kelionei per lietuvių kolonijas) . . 29

V. *New Yorko bankietas* (Bankieto dalyviai. Lietuvos Atstovo Br. Balučio palanki man prakalba. Ir kiti kalbėtojai, čia ir visur kur, buvo keliauninkui labai palankūs ir malonūs. Plačiau atpasakotas mano pranešimas, virtęs pagrindu daugeliui mano prakalbų įvairiuose susirinkimuose) 38

VI. *Žydų tarpe* (Susipažinimas su Lietuvos žydų federacijos atstovybe. Lietuviškai — žydiškieji pietūs su prakalbomis New Yorke, Gottliebo restorane. Apsilankymas žydų laikraščių „Morgen Žurnal", „Der Tog" ir „Vorwards" redakcijose) . . 49

VII. *Ukrainiečių tarpe* (Lietuvių ir ukrainiečių santykiai. Susipažinimas su Amerikos ukrainiečių vadais dr. Luka Myšuha ir redaktorium Omeljanu Reviuku. Apsilankymas Jersey Cityje „Svobodos" redakcijoje. Dalyvavimas New Yorko ukrainiečių šventėje) 54

VIII. *Brooklyno paskaita* (Viešoji paskaita. Mano pranešimas spaudoje plačiai atpasakotas. „Darbininko", „Vienybės" ir „Tėvynės" balsai. Komunizuojanti „Laisvė' pradeda pulti) 63

IX. *Studentų tarpe* (Apsilankymas Princetone pas prof. Benderį. Columbios universitete ir New York City College. New Yorko lietuvių alumnų ir studentų klubo vakarėlyje) 74

X. *Po New Yorką pasidairius* (Stebuklų miestas. Dangoraižiai ir bedarbiai. Sabvėjai, eleveitoriai, strytkariai ir karai) . . . 81

XI. *Bajonėje* (Lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas su prakalbomis ir dainomis. Trys himnai — Lietuvos, Ukrainos „Šče ne vmerla Ukraina" ir Amerikos) 90

XII. *Kearnyje* (Susirinkime dalyvauja ir miesto politikieriai. Tėvas L. Brigmanas dėl jų apibarė rengėjus. Žiugžda prisiminė Višteliauską) 98

XIII. *Filadelfijos ukrainiečių tarpe* (Ukrainiečių bankiete iš Lietuvos kilęs teisėjas William M. Levis drąsina ukrainiečius. Myšuha giria Lietuvos kunigaikščius. Malonieji Griniai. Garsioji Filadelfija) 104

XIV. *Filadelfijos lietuvių Muzikalėje Svetainėje* (Susirinkimas, kuriame dalyvavo 1.500 lietuvių ir ukrainiečių. Iškilmingas Lietuvos, Ukrainos ir Amerikos vėliavų įnešimas. Du ukrainiečių choru. Turtinga koncerto programa. Smarkios kalbos. Man tenka tris kartus kalbėti: „Laisvė" pajuokia mane „salaveišių armijos pryčeriu") 112

XV. *Filadelfijos lietuvių, ukrainiečių ir žydų tarpe* (Žydų „Idiše Velt", ukrainiečių „Amerikos" ir „Dnepro" redakcijose. Kun. J. J. Čepukaičio parapijoje. Kazys Vidikauskas. Radijo paskaita; lenkai kliudo) 120

XVI. *Vašingtone* (Filadelfijoj ėmęs sirgti, ilsėjaus Vašingtone. Jungtinių Valstijų sostinės prašmatnybės) 131
XVII. *Baltimorėje* (Triukšmingas pasitikimas stotyje. Burmistras W. F. Broening. Po Vašingtono paveikslu. 3.000 lietuvių ir ukrainiečių susirinkimas. Protesto rezoliucija prieš Vilniaus ir Lvivo atėmimą. Vakarienė Emersono viešbutyje. Prašo atsiųsti Voldemarą, jei jis Lietuvai netinka) 137
XVIII. *Eastone ir Elizabethe* (Kun. J. S. Draugelis rengia Amerikos lietuvių statistiką. Amerikoj gimęs ir augęs kun. Juozas Simonaitis rodo man parapijos mokyklą. Gražus susirinkimas svetainėje, kur trečia dalis yra ukrainiečiai. Kalba ukrainiečių patriotas kun. Kinašas ir kiti. Vakarienė, kurios metu kun. Simonaitis pasako puikią prakalbą. Ukrainiečių „Svoboda" lietuvių ir ukrainiečių susiartinimą vadina „gera sėja") . . . 146
XIX. *Po Connecticuto valstiją* (Kun. M. Pankus priima Bridgeporte. Peranksti atvykstu į Waterburį. Waterburio miesto teisėjas J. F. Mc Grath pripažįsta „kreditą" lietuviams. Lukošius mane globoja, Stanislovaitis gelbsti. Susipažįstu su Stančausko anūke. New Havene kun. Karkauskas priglaudė mano mokinį. Susitinku su buvusiu draugu iš Lietuvos universiteto prof. A. Sennu. New Britaine Stankaus viešbutyje pripažįstame kreditą J. Šliūpui ir A. Voldemarui) 155
XX. *Dar Connecticuto valstijoje* (Hartforde mane priima gerasis kun. Ambotas. Susitinku su karštu Vilniaus darbo dalyviu V. M. Čekanausku. Dar kartą grįžtu į Waterburį, kur sueinu su klebonu Valantiejum, kun. Kazlausku ir kauniečiu kun. Šmulkščiu) 164
XXI. *Iš Connecticuto į Massachusettso valstiją* (Vaterburiečiai rodo man didžiausią parapijos mokyklą. Westfielde ilsiuos pas kun. Vembrę. Lawrencės parapijos susirinkime. Pavėluoju pas tautininkus; mane kolioja. Neramus vykstu Bostonan) . . 173
XXII. *Bostone* (Gubernatorius apdovanoja mane savo valstijos garbės ženklu. Burmistras James M. Curley kviečia mus pietų. Miesto bibliotekos direktorius Charles F. D. Belden rodo mums savo įstaigą. Apsilankau katalikų „Darbininko" ir socialistų „Keleivio" redakcijose. 300 asmenų bankiete smarkios Michelsono ir Bagočiaus kalbos; vedėja Z. Šalnienė juos sutvarko. „Laisvė" visus kalbėtojus išvadino „sorkėmis", o manęs ne! Tik vis dėlto aš jai atrodęs „menkutis žmogelis") 182
XXIII. *Ne tik Bostone, bet ir jo apylinkėse* (Bostonas — laisvės lopšys. Lankau Harvardo universitetą Cambridgės mieste. Atsiduriau Northamptone; automobiliu važiuojame 10 valandų 320 kilometrų ten ir atgal. Aplankome tylųjį ekprezidentą Calviną Colidgę. Pavėluoju į Cambridgės parapijos susirinkimą, bet vis dar suskumbu pakalbėti. Man negera, bet prisispiriu pasakyti visa, ką buvau pasiryžęs. Bostone benakvojant įsismarkėjusi liga bemaž mane pribaigia. Atsigaunu ir įveikiu ligą) 195
XXIV. *Dar Bostone* (Bostono burmistro pietūs drauge su Šarkiu. Jie nepatiko Prūseikai. Katalikų susirinkime. Oi tas Kosciuška ir jo erzacinis anūkas! Išvažiavimas iš malonaus miesto) . . 202
XXV. *Brooklyne ir apylinkėse* (Newarko susirinkimas. Brooklyno bankiete tarp „vienybiečių". Kalbu apie Amerikos lietuvius. Jų jaunimo balsai. Stamfordo susirinkimas) 214
XXVI. *Wilkes-Barrėje ir Scrantone* (Pennsylvanijos kunigai manęs nenori, bet Wilkes-Barrės „Garsas" mane palaiko. Wilkes-Barrėje susirinkimas įvyko. Pas Scrantono laisvamanius ir tautinės bažnyčios šalininkus. Kun. Valadka) 223

XXVII. *Binghamtone, Amsterdame ir Worcesteryje* (Neprofesoriškos logikos žlibas profesorius. Pullmanu besitrankant. Mielųjų Amsterdamo kunigų tarpe. Pakeliui į Rochesterį Worcesterio Aušros Vartuose) 232

XXVIII. *Rochestery, Niagara Fallsuose, Detroite* (Pas kun. Bakšį ir ir kun. Gelumbį. Prie garsiųjų krioklių! Detroitiečiai) . . 239

XXIX. *Grand Rapidse, pakeliui į Chicagą* (Tik pergreit neiššokau. Grand Rapidso susirinkimas. Chicagos maršruto istorija. Atvykstu Chicagon. Pirmoji vakarienė) 251

XXX. *Chicagoje pirmieji žingsniai* (Vizituoju chicagiečius. Katalikų susirinkimas. Su gudais ir ukrainiečiais. Bankieto kalbos) . . 260

XXXI. *Chicagoje „naujieniečių" tarpe* („Naujienų" rašiniai Vilniaus reikalu. „Naujieniečių" surengtas susirinkimas, kuriame dalyvavo pusantro tūkstančio žmonių ir daugeliui prituko vietos. „Laisvei" ir „Vilniai" susirinkimas nepatiko. Gavau rūgusio pieno) 270

XXXII. *Chicagoje besisukinėjant* (Dievo Apveizdos bažnyčioje. Melrozparkiečių susirinkimas. Vestsaidiečių ir aštuoniolikiečių susirinkimas. Lietuvių kapinėse. Siseriečių susirinkimas. Chicago kaip Amerikos lietuvių sostinė. Mundeleino seminarijoje. Rozelandiečių susirinkimas) 282

XXXIII. *Chicagoje Velykų susilaukus* (Apsilankymas Northwesterno ir Chicagos universitetuose. Įsteigiame Lietuvių — Ukrainiečių Sąjungą. Neskaitlingas tovnoflakiečių susirinkimas. Svečiuose pas ukrainiečius. Velykos tolimoje Chicagoje. Dėl mano kelionės lenkai ir „lenkai" keršija mano žmonai. Kauniečiai mane padrąsina) 289

XXXIV. *Chicago mane tebelaiko* (P. Grigaitis. Braitonsparkiečių susirinkimas. Kun. Briška. Marijonų kolegijoje. Marketparkiečių susirinkimas. Nortsaidiečių susirinkimas. Trankaus po Chicagą) 296

XXXV. *Chicagoje, Kenoshoje ir Racine* (Kazimieriečių akademijos koncertas. Žydų klube. Pas Elijošių. Advokatų pietūs. Kenošiečių susirinkimas. Rasiniečių susirinkimas. Kun. Balinsko atsiminimai. Daktarų bankiete) 304

XXXVI. *Iš Chicagos pro Tabor Farmą į Clevelandą ir toliau* (Atsisveikinimas su Chicaga. Kun. Bičkausko parapijoje. Malonieji Bačiūnai. Karpiai ir Ona Mihelichienė. Clevelandiečių vakarienė ir susirinkimas. Kun. Kuliavo parapijoje. „Laisvės" korespondentas sumeluoja apie mane, pakišdamas man žodžius, kurių nesakiau) 314

XXXVII. *Pittsburghe* (Nelengva buvo nustatyti Pittsburgho dienas. Skaitlingoji organizacinė komisija. „Visos lietuvių tautos vardu"... Bankietas. Didelis susirinkimas. „Sutvėrimas su ožiška barzdute po smakru". Lietuvių studentų klube) 323

XXXVIII. *Šenandoryje, Mountkarmely ir Naujorke* (Pennsylvanijos kalnuose. Inž. Toleika. Pro Mahanojų. Šenandoriečių susirinkimas. Mount Carmelio mokykloje. New Yorke pas prof. Butlerį) 333

XXXIX. *Prieš grįžtant* (Dovanos namiškiams. Atsisveikinimo bankietas. Širdimis į širdis kalbėjome. Lincolnui prilygęs! Kalbu pro radiją. Darbo skaitmenys. Atsisveikinu su vaikais lakštuodamas ir kūkuodamas. Laivas sujudo) 342

XL. *Kelionė atgal* (Vėl „Bremeno" laive. Susiginčijau dėl keptos dešros. Meksikos arkivyskupo laikomos mišios. Nuo Eitkūnų ligi Kauno. Kun. Tumas mane sveikina. Pagaliau — namie!) 253

XLI. *Pokelioninės mintys apie kelionę ir Amerikos lietuvius* (Amerikiečių parama mano kelionei. Kun. Pakalnis. VVS laimėjimai Amerikos Lietuvoje. Lietuvių ir ukrainiečių santykių pagyvinimas. Reikalas stiprinti tautinį Amerikos lietuvių bendravimą su Lietuva) 360
XLII. Lietuvos visuomenės informavimas apie Amerikos lietuvius (Pasikalbėjimas su „Tėvynės" korespondentu. Pranešimai apie Amerikos lietuvius gyvu žodžiu ir spaudoje. „Lietuviškosios Enciklopedijos"' straipsnis „Amerikos lietuviai") . . 370
Nuotraukų sąrašas 378
Turinio sąrašas 381